

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RASİM ÖZDENÖREN'İN "GÜL YETİŞTİREN ADAM" ADLI ROMANINDA
KELİME TÜRLERİNİN İNCELENMESİ**

FERİDE BURCU ULUDAĞ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RASİM ÖZDENÖREN'İN “GÜL YETİŞTİREN ADAM” ADLI ROMANINDA
KELİME TÜRLERİNİN İNCELENMESİ**

**FERİDE BURCU ULUDAĞ
(225210008)**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Doç. Dr. OSMAN TÜRK**

**Şanlıurfa
2025**

TEZ ONAY SAYFASI

Jüri

İmza

ONAY

.....

(İmza)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YL) (TEZLİ) Müdürü

TEZ ÖNERİSİ VE TEZ YAZMA YÖNERGESİNE UYGUNLUK BEYANI

ewrwrew

..... / /.....

İmza

FERİDE BURCU ULUDAĞ

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında başta değerli bilgi ve deneyimleriyle bana rehberlik eden danışmanım Doç. Dr. Osman TÜRK' e ve destek veren diğer hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca süreç boyunca desteklerini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve katkı sağlayan herkese teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iii
1. GİRİŞ	1
2. BÖLÜMLER	3
2.1. Rasim Özdenören	3
2.1.1. Hayatı	3
2.1.2. Yayımlanan Eserleri	4
2.1.3. Sanatçı Kimliği	6
2.2. Türkiye Türkçesinde Kelime Türleri ve Kelime Türlerinin Sınıflandırılması	8
2.2.1. Kelime (Sözcük) Nedir?	8
2.2.2. Kelime (Sözcük) Türlerinin Sınıflandırılması	8
2.3. Adlar / İsimler	11
2.3.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Adların Tanımı	11
2.3.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Adların Sınıflandırılması	12
2.3.3. Zeynep Korkmaz'ın "Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi" Adlı Kitabından Hareketle "Adlar ve Ad Soylu Kelime Sınıfları"nın İncelenmesi	18
2.3.4. Adlar	18
2.3.5. Somut ve Soyut Adlar	18
2.3.6. Somut Adlar	18
2.3.7. Soyut Adlar	20
2.3.8. Özel Adlar, Cins Adları (Tür Adları)	21
2.3.9. Özel Adlar	21
2.3.10. Cins Adları (Tür Adları)	24
2.3.11. Adların Yapıları Bakımından Sınıflandırılması	26
2.3.11.1. Basit (Yalın) Adlar	26
2.3.11.2. Türemiş Adlar	28
2.3.11.3. Kalıplaşmış Adlar	30
2.3.11.4. Birleşik Adlar	32
2.3.12. Renk Adları	33
2.3.13. Adlarda Küçültme	34
2.3.14. Adlarda Sayı, Teklik, Çokluk	34
2.3.15. İşletme Ekleri	35
2.3.16. +lAr Çokluk Eki	35
2.3.17. Adlarda İyelik (Sahiplik)	36
2.3.18. Adlarda Çekim ve Ad Çekimi (Durum Gösterme) Ekleri	38
2.3.18.1. Yalın Durum	38
2.3.18.2. İlgil Durumu	39
2.3.18.3. Ad Tamlaması	39
2.3.18.4. Belirtili Ad Tamlaması	39
2.3.18.5. Belirtisiz Ad Tamlaması	47

2.3.18.6. Zincirleme Ad Tamlaması	50
2.3.18.7. Yükleme Durumu	50
2.3.18.8. Yönelme Durumu	54
2.3.18.9. Bulunma Durumu	57
2.3.18.10. Çıkma Durumu	60
2.3.18.11. Vasıta Durumu	63
2.3.18.12. Eşitlik Durumu	64
2.3.19. Adlarda Soru	65
2.4. Sıfatlar / Ön Adlar	66
2.4.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Sıfatların Tanımı	66
2.4.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Sıfatların Sınıflandırılması	66
2.4.3. Sıfatlar	72
2.4.4. Sıfatların Sınıflandırılması	72
2.4.5. Yapıları Bakımından Sıfatlar	72
2.4.5.1. Basit (Yalın) Sıfatlar	72
2.4.5.2. Türemiş Sıfatlar	72
2.4.5.3. Birleşik Sıfatlar	77
2.4.5.4. Pekiştirme Sıfatları	77
2.4.5.5. Kelime Gruplarından Oluşan Sıfatlar	78
2.4.6. İşlevlerine Göre Sıfatlar	85
2.4.6.1. Nitelik Sıfatları	85
2.4.6.2. Belirtme Sıfatları	92
2.4.6.3. İşaret (Gösterme) Sıfatları	92
2.4.6.4. Sayı Sıfatları	94
2.4.6.5. Soru Sıfatları	96
2.4.6.6. Belirsizlik Sıfatları	96
2.5. Zamirler	100
2.5.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Zamirlerin Tanımı	100
2.5.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Zamirlerin Sınıflandırılması	101
2.5.3. Zamirler	104
2.5.4. Zamirlerin Sınıflandırılması	104
2.5.5. Yapıları Bakımından Zamirler	104
2.5.5.1. Basit (Yalın) Zamirler	104
2.5.5.2. Türemiş Zamirler	104
2.5.5.3. Birleşik Zamirler	105
2.5.6. İşlevleri Bakımından Zamirler	105
2.5.6.1. Şahıs Zamirleri	105
2.5.6.2. Dönüşlülük Zamirleri	111
2.5.6.3. İşaret Zamirleri	114
2.5.6.4. Aitlik Zamirleri	119
2.5.6.5. Belirsizlik Zamirleri	120
2.5.6.6. Soru Zamirleri	128
2.6. Zarflar	130
2.6.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Zarfların Tanımı	130

2.6.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Zarfların Sınıflandırılması	131
2.6.3. Zarflar	134
2.6.4. Zarfların Sınıflandırılması	134
2.6.5. Yapıları Bakımından Zarflar	135
2.6.5.1. Basit (Yalın) Zarflar	135
2.6.5.2. Türemiş Zarflar	135
2.6.6. İşlevleri Bakımından Zarflar	138
2.6.6.1. Zaman Zarfları	138
2.6.6.2. Yer ve Yön Zarfları	149
2.6.6.3. Tarz Zarfları	152
2.6.6.4. Nitelik Bildirme Zarfları	152
2.6.6.5. Durum Bildirme Zarfları	154
2.6.6.6. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları	164
2.6.6.7. Soru Zarfları	167
2.7. Fiiller ve Fiil Soylu Kelime Sınıfları	168
2.7.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Fiillerin Tanımı	168
2.7.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Fiillerin Sınıflandırılması	169
2.7.3. Fiiller	184
2.7.4. Yapıları Bakımından Fiiller	184
2.7.4.1. Basit Fiiller	184
2.7.4.2. Türemiş Fiiller	184
2.7.4.3. Birleşik Fiiller	185
2.7.5. İçerikleri Bakımından Fiiller	185
2.7.5.1. Oluş Bildiren Fiiller	185
2.7.5.2. Bir Kılış ve Bir Kılınış Bildiren Fiiller	186
2.7.5.3. Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller	186
2.7.6. Anlamları Bakımından Fiiller	187
2.7.6.1. Esas Fiiller	187
2.7.6.2. Yardımcı Fiiller	187
2.7.7. Kılınış Biçimleri Bakımından Fiiller	187
2.7.8. Çatıları Bakımından Fiiller	188
2.7.8.1. Fiil Çatısı	188
2.7.8.2. Fiil-Nesne Bağlantısı Açısından Geçişli Geçişsiz Fiiller	188
2.7.8.3. Fiil-Özne Bağlantısı Açısından Çatı Ekleri ve İşlevleri	197
2.7.8.4. Etken Çatı (Yalın Çatı)	197
2.7.8.5. Edilgen Çatı	204
2.7.8.6. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı)	205
2.7.8.7. Dönüşlü Çatı	205
2.7.8.8. İşteş Çatı	207
2.7.8.9. Ettirgen Çatı	207
2.7.9. Fiil Çekimi	208
2.7.10. Fiilde Kip	208
2.7.11. Fiilde Zaman	209
2.7.11.1. Fiilde Şahıs ve Sayı	209

2.7.11.2. Çekimli Fiillerde Olumsuzluk ve Soru Şekilleri	211
2.7.11.3. Fiilde Soru	212
2.7.12. Çekimli Fiiller	213
2.7.13. Bildirme Kipleri	213
2.7.13.1. Görülen Geçmiş Zaman	213
2.7.13.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi	218
2.7.13.3. Şimdiki Zaman Kipi	220
2.7.13.4. -(I)yor Eki	220
2.7.13.5. -mAdA, -mAktA Ekleri	227
2.7.13.6. Gelecek Zaman Kipi	228
2.7.13.7. Geniş Zaman Kipi	230
2.7.14. Tasarlama Kipleri	233
2.7.14.1. İstek Kipi	233
2.7.14.2. Emir Kipi	234
2.7.14.3. Dilek-Şart Kipi	236
2.7.14.4. Şart Kipi Kuran -sA Eki	236
2.7.14.5. Dilek Kipi Kuran -sA Eki	239
2.7.14.6. Gereklilik Kipi	240
2.7.15. Ek-Fiil	241
2.7.15.1. Ek-Fiilin Kipleri	241
2.7.15.2. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi	241
2.7.15.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi	244
2.7.15.4. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi	246
2.7.15.5. Şart Kipi	247
2.7.15.6. Ek-Fiilde Olumsuzluk	248
2.7.15.7. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Çekiminde Olumsuzluk	248
2.7.15.8. Görülen Geçmiş Zaman Kipinde Olumsuzluk	250
2.7.15.9. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinde Olumsuzluk	250
2.7.15.10. Şart Kipinde Olumsuzluk	250
2.7.15.11. Ek-Fiilde Soru	250
2.7.15.12. Geniş Zaman Çekimiyle	251
2.7.15.13. Görülen Geçmiş Zaman Çekimiyle	251
2.7.15.14. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimiyle	251
2.7.15.15. Ek-Fiilde Olumsuz Soru	252
2.7.15.16. Geniş Zaman Çekimiyle	252
2.7.15.17. Görülen Geçmiş Zaman Çekimiyle	252
2.7.15.18. -Dİr/ -DÜr Bildirme Ekinin İşlevleri	252
2.7.16. Birleşik Kipli Fiiller	254
2.7.17. Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi	255
2.7.17.1. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi	255
2.7.17.2. Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi	257
2.7.17.3. Gelecek Zaman Kipinin Hikâyesi	258
2.7.17.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi	259
2.7.17.5. Şart Kipinin Hikâyesi	260

2.7.17.6. İstek Kipinin Hikâyesi	260
2.7.17.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi	260
2.7.18. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti	261
2.7.18.1. Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti	261
2.7.18.2. Gelecek Zaman Kipinin Rivayeti	261
2.7.18.3. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti	262
2.7.19. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı	262
2.7.19.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı	262
2.7.19.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Şartı	262
2.7.19.3. Şimdiki Zaman Kipinin Şartı	263
2.7.19.4. Gelecek Zaman Kipinin Şartı	263
2.7.19.5. Geniş Zaman Kipinin Şartı	263
2.7.19.6. Gereklilik Kipinin Şartı	265
2.7.20. Birleşik Fiiller	265
2.7.21. Esas Anlamını Korumuş Veya İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Birleşik Fiiller	265
2.7.21.1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller	265
2.7.21.2. et- Yardımcı Fiili İle	266
2.7.21.3. eyle- Yardımcı Fiili İle	268
2.7.21.4. yap- Yardımcı Fiili İle	268
2.7.21.5. kıl- Yardımcı Fiili İle	269
2.7.21.6. ol- Yardımcı Fiili İle	269
2.7.21.7. bul- ve bulun- Yardımcı Fiili İle	270
2.7.21.8. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Yardımcı Fiiller	271
2.7.21.9. Öncelik Fiilleri (-mış ol-)	271
2.7.21.10. Alışkanlık Fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-)	271
2.7.21.11. Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, İcI ol-, -AsI ol-, -(I)-msAr ol-)	272
2.7.21.12. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri	273
2.7.21.13. Yeterlik Fiilleri	273
2.7.21.14. Tezlik Fiilleri	275
2.7.21.15. Süreklilik Fiilleri	276
2.7.21.16. Yaklaşma Fiilleri	278
2.7.21.17. Uzaklaşma Fiilleri	278
2.7.22. Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller	279
2.7.22.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	280
2.7.22.2. Özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	280
2.7.22.3. Nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	280
2.7.22.4. Yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	282
2.7.22.5. Zarf+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	283
2.7.22.6. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	284
2.7.22.7. Özne+nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284

2.7.22.8. Özne+yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284
2.7.22.9. Özne+zarf+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284
2.7.22.10. Nesne+özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284
2.7.22.11. Nesne+yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284
2.7.22.12. Yer tamlayıcısı+özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	284
2.7.22.13. Yer tamlayıcısı+nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler	285
2.7.23. Çekimsiz Fiiller	285
2.7.24. Ad-Fiiller	285
2.7.24.1. -mAk'lı Ad-Fiil	285
2.7.24.2. -mA'lı Ad-Fiil	289
2.7.24.3. -(y)Iş/ -(y)Uş'lu Ad-fiil	294
2.7.25. Sıfat-fiiller	295
2.7.25.1. Geçmiş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller	295
2.7.25.2. -Dİk /-DUk Ekiyle	295
2.7.25.3. -mİş /-mUş Ekiyle	302
2.7.25.4. Geniş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller	306
2.7.25.5. -An Ekiyle	306
2.7.25.6. -r/ -Ar, -Ir/ -Ur Ekleriyle	309
2.7.25.7. -mAz Ekiyle	311
2.7.25.8. -IcI/ -UcU Ekiyle	312
2.7.25.9. Gelecek Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller	313
2.7.25.10. -AcAk Ekiyle	313
2.7.25.11. -AsI Ekiyle	317
2.7.26. Zarf-Fiiller	318
2.7.26.1. Gerçek Zarf-Fiiller	318
2.7.26.2. -(y)A, -(y)I /-(y)U Zarf-Fiil Eki	318
2.7.26.3. -(y)ArAk Zarf-Fiil Eki	321
2.7.26.4. -(y)Ip /-(y)Up Zarf-Fiil Eki	323
2.7.26.5. -(y)IncA /-(y)UncA Zarf-Fiil Eki	326
2.7.26.6. -(y)AlI Zarf-Fiil Eki	328
2.7.26.7. -mAdAn Zarf-Fiil Eki	328
2.7.26.8. iken~-ken Zarf-Fiil Eki	330
2.7.26.9. Ad-Fiil ve Sıfat-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiiller	331
2.7.26.10. Vasıta Durumu Ekiyle	331
2.7.26.11. +çA Eşitlik Durumu Ekiyle	332
2.7.26.12. Çıkma Durumu Ekiyle	334
2.7.26.13. Bulunma Durumu Ekiyle	335
2.7.26.14. Değişik Yapıdaki Zarf-Fiiller	336
2.8. Edatlar	336
2.8.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Edatların Tanımı	336
2.8.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Edatların Sınıflandırılması	337
2.8.3. Edatlar	340
2.8.4. Edatların Sınıflandırılması	341
2.8.4.1. Kullanılış Biçimleri Bakımından Edatlar	341

2.8.4.2.	Yalın Durum İsteyen Edatlar	341
2.8.4.3.	İlgi Durumu İsteyen Edatlar	342
2.8.4.4.	Yönelme Durumu İsteyen Edatlar	345
2.8.4.5.	Çıkma Durumu İsteyen Edatlar	347
2.8.4.6.	Görevleri Bakımından Edatlar	348
2.8.4.7.	“Aitlik” ve “ilgili olma” İlişkisi Kuranlar	348
2.8.4.8.	“Benzerlik, tıpkılık, denklik” İlişkisi Kuranlar	349
2.8.4.9.	Belirtme Yoluyla “başkalık” İlişkisi Kuranlar	351
2.8.4.10.	“Beraberlik” veya “vasıta” İlişkisi Kuranlar	351
2.8.4.11.	“Miktar” ve “derece” İlişkisi Kuranlar	352
2.8.4.12.	“Uygunluk, denklik” ve “nispet” İlişkisi Kuranlar	353
2.8.4.13.	“Sebep, maksat, gaye, hedef” İlişkisi Kuranlar	354
2.8.4.14.	“Karşılık, karşılaştırma, zıtlık” İlişkisi Kuranlar	355
2.8.4.15.	“Yön gösterme” İlişkisi Kuranlar	356
2.8.4.16.	“Öncelik, sonralık ve zaman” İlişkisi Kuranlar	357
2.8.4.17.	“Şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme” Bildiren ki Edatı	358
2.8.4.18.	Edat Gruplarının Ad Gibi Kullanılması	358
2.9.	Bağlaçlar	359
2.9.1.	Dil Bilgisi Kitaplarında Bağlaçların Tanımı	359
2.9.2.	Dil Bilgisi Kitaplarında Bağlaçların Sınıflandırılması	360
2.9.3.	Bağlaçlar	362
2.9.4.	Bağlaçların Sınıflandırılması	363
2.9.4.1.	Şekil ve Şekil Bilgisi Yapılarına Göre Bağlaçlar	363
2.9.4.2.	İşlevlerine ve Cümledeki Yerlerine Göre Bağlaçlar	368
2.9.4.3.	Sıralama Bağlaçları	368
2.9.4.4.	Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları	373
2.9.4.5.	Pekiştirme Bağlaçları	375
2.9.4.6.	Nöbetleşme Bağlaçları	379
2.9.4.7.	Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar	380
2.9.4.8.	Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçların İşlev Bakımından Sınıflandırılması	381
2.9.4.9.	“Açıklama” Bildiren Cümle Bağlayıcıları	381
2.9.4.10.	“Sonuç” Bildiren Cümle Bağlayıcıları	384
2.9.4.11.	“Üsteleme” Bildiren Cümle Bağlayıcıları	386
2.9.4.12.	“Sebep” Bildiren Cümle Bağlayıcıları	387
2.9.4.13.	“Zıtlık” Bildiren Cümle Bağlayıcıları	387
2.9.4.14.	Daha Başka İşlevlerle Kullanılan Cümle Bağlayıcıları	389
2.10.	Ünlemler	390
2.10.1.	Dil Bilgisi Kitaplarında Ünlemlerin Tanımı	390
2.10.2.	Dil Bilgisi Kitaplarında Ünlemlerin Sınıflandırılması	391
2.10.3.	Ünlemler	393
2.10.4.	Ünlemlerin Sınıflandırılması	393
2.10.5.	Ses ve Kelime Yapısı Bakımından Ünlemler	394
2.10.6.	Nitelik ve Görevleri Bakımından Ünlemler	395

2.10.7. İe Dönük Ünlemler	395
2.10.7.1. “Alay etme, küçümseme” İşlevinde Olan Ünlemler	395
2.10.7.2. “Beğenme, takdir” İşlevinde Olan Ünlemler	395
2.10.7.3. “Sevgi, şefkat, sevin, mutluluk” Bildiren Ünlemler	395
2.10.7.4. “Beğenmeme” Bildiren Ünlemler	396
2.10.7.5. “Bıkkınlık, usanma, can sıkıntısı, karamsarlık, memnuniyetsizlik” Bildiren Ünlemler	396
2.10.7.6. “Hatırlama, hatırlatma, hayret, ihtimal, tahmin, imrenme, merak” Bildiren Ünlemler	396
2.10.7.7. “Özlem, istek, arzu, ısrar, itiraz” Bildiren Ünlemler	396
2.10.7.8. “Kızgınlık, sitem, öfke, nefret” Bildiren Ünlemler	397
2.10.7.9. “Şaşkınlık duygusu” Bildiren Ünlemler	397
2.10.7.10. “Pişmanlık, özür bildirme rica, yalvarma, rahatlatma, sakinleştirme” Bildiren Ünlemler	398
2.10.7.11. “Karşı çıkma, tehdit” Bildiren Ünlemler	398
2.10.7.12. “Yöneltme, teşvik” Bildiren Ünlemler	398
2.10.7.13. “Pekiştirme” İşlevindeki Ünlemler	398
2.10.8. Dışa Dönük Ünlemler	399
2.10.8.1. Seslenme (Hitap) Ünlemleri	399
2.10.8.2. Gösterme Ünlemleri	400
2.10.8.3. Sorma Ünlemleri	401
2.10.8.4. “Cevap verme, onaylama, kabullenme, olumsuzluk, red, inkâr, gizleme” Bildiren Ünlemler	401
2.10.9. Ünlem Gibi Kullanılan Kelimeler	403
3. SONUÇLAR	405
KAYNAKLAR	411
ÖZGEÇMİŞ	413

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RASİM ÖZDENÖREN'İN “GÜL YETİŞTİREN ADAM” ADLI ROMANINDA KELİME TÜRLERİNİN İNCELENMESİ

FERİDE BURCU ULUDAĞ

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Doç. Dr. OSMAN TÜRK

Ekim Yılı: 2025, Sayfa : 413

Rasim Özdenören, Türk edebiyat ve sanatının son elli yılında hikâyeciliği ve denemeleriyle önemli bir yere sahiptir. 1979 yılında yayımladığı “Gül Yetiştiren Adam” adlı romanı bugüne kadar yayınlanmış tek romanıdır. Romanda batılılaşma sürecinde, Doğu-Batı çatışması arasında kalan insanların gösterdiği tavrı ve elli yılı aşkın bir zaman içinde yaşananların yeni nesillere yansımaları konusunu işlemiştir. Eserde geçen kelimeler, türleri açısından incelenmiş olup örneklerle desteklenmiştir. Kelime türlerinin sınıflandırılmasında çeşitli araştırmacılar farklı sınıflandırmalar yapmış olsa da bu çalışmanın ana hatlarının belirlenmesinde ve detaylandırılmasında Zeynep Korkmaz'ın “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi” kitabı esas alınmıştır. Ayrıca Muharrem Ergin, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun ve Tahsin Banguoğlu gibi önemli araştırmacıların da kelime türleriyle ilgili yapmış olduğu sınıflandırmalara da yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kelime türleri, Rasim Özdenören, Gül yetiştiren adam.

ABSTRACT

MASTER THESIS

EXAMINATION OF THE PART OF SPEECH IN GÜL YETİŞTİREN ADAM NOVEL OF RASİM ÖZDENÖREN

FERİDE BURCU ULUDAĞ

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. OSMAN TÜRK

Ekim Year: 2025, Page : 413

Rasim Özdenören has an important place in the last fifty years of Turkish literature and art with his storytelling and essays. His novel *Gül Yetiştiren Adam*, published in 1979, is his only novel published to date. In the novel, he dealt with the attitude of the people who were caught between the East-West conflict during the westernization process and the reflection of the experiences over fifty years to new generations. The words in the work have been examined in terms of their types and supported with examples. Although various linguists have made different classifications in the classification of word types, Zeynep Korkmaz's "Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi" book has been used in determining the outline and detailing of this study. In addition, classifications made by important linguists such as Muharrem Ergin, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, and Tahsin Banguoğlu about word types are included.

KEYWORDS: Word types, Rasim Özdenören, *Gül yetiştiren adam*.

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.	İyelik Ekleri	36
Çizelge 2.2.	Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	210
Çizelge 2.3.	İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	210
Çizelge 2.4.	Emir Kipindeki Şahıs Ekleri	211
Çizelge 2.5.	Görülen Geçmiş Zaman Eki	214
Çizelge 2.6.	Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi	214
Çizelge 2.7.	Duyulan Geçmiş Zaman Kipi	219
Çizelge 2.8.	Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi	219
Çizelge 2.9.	-(I)yor Ekinin Çekimi	221
Çizelge 2.10.	-(I)yor Ekinin Olumsuz Çekimi	221
Çizelge 2.11.	Gelecek Zaman Kipi	228
Çizelge 2.12.	Gelecek Zaman Kipinin Olumsuz Çekimi	228
Çizelge 2.13.	Geniş Zaman Kipi	230
Çizelge 2.14.	Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Çekimi	231
Çizelge 2.15.	İstek Kipi	233
Çizelge 2.16.	Emir Kipi	235
Çizelge 2.17.	Şart Kipi Kuran -sA Eki	236
Çizelge 2.18.	Gereklilik Kipi	240
Çizelge 2.19.	Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi	242
Çizelge 2.20.	Görülen Geçmiş Zaman Kipi	244
Çizelge 2.21.	Duyulan Geçmiş Zaman Kipi	246
Çizelge 2.22.	Şart Kipi	247
Çizelge 2.23.	İlgi Durumu İsteyen Edatlar	342

1. GİRİŞ

Dil, en genel ifadesiyle insanlar arasında iletişimi sağlayan, anlamlı sesler, işaretler ya da semboller sistemidir. İnsanın duygularının, düşüncelerinin ve isteklerinin aktarılmasına ve ifade edilmesine yarayan en temel araçtır.

İnsanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan; duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kurallarının yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan seslerden örülü çok yönlü ve gelişmiş bir sistem şeklinde dili tanımlamıştır (Korkmaz, 1992: 43).

Ergin'e göre dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir (2009: 3).

Banguoğlu, dilin tanımını ise şöyle yapmıştır: Dil insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir. Elle başla, gözle kaşla işaretler yaparak da bazı duygularımızı, düşünce ve dileklerimizi anlatırız. Fakat en mükemmel anlatma vasıtamız dilimizdir (1974: 9).

Dillerin gelişmesine, kelime türetmesine, zenginleşmesine ve o dilin sanat ve bilim dili olmasında emeği geçenlerin başında bilim insanları, şairler ve yazarlar gelir. Onların ördükleri farklı ve değişik cümle yapıları inşa etmeleri ve kelimeleri farklı yerlerde ve farklı anlamlara gelebilecek biçimde dizmeleri, daha önce örülmemiş söz dizimleri ve denenmemiş biçimleri ile dilin daha yumuşak, esnek olmasına ve dil unsurlarının zenginleşmesine katkıda sunarlar (Adıgüzel, 2020: 170).

Gencan, dili şöyle tanımlamıştır: İnsanların duygu, düşünce ve dileklerini anlatmak için kullandıkları işaretlerin -daha çok şes işaretlerinin- hepsine birden dil denir (1974: 5).

Ediskun, dili şu şekilde tanımlar: Dil, bir toplumdaki insanların anlaşmalarını konuşma ya da yazı ile sağlayan işaretler sistemidir (1999: 9).

TDK Türkçe Sözlük'te ise dil şöyle açıklanmıştır: İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; lisan, zeban (*Güncel Türkçe Sözlük*, 1 Haziran 2024).

Dil, bir toplumun düşünce yapısını gösteren, toplumu toplum yapan, insan ile toplum arasındaki bağı sağlayan en güçlü kültür ögesidir. Bu düşünceyle bağlantılı olarak, dil aracılığıyla kültürel bağların kuşaktan kuşağa aktarımının sağlanabildiğini ve toplum yapısının anlaşılabilirliğinin kolaylaştığını söyleyebiliriz (Türk, 2016: 786). Dil, toplumun hizmetinde canlı bir varlık olduğuna göre, zamana ve toplumda beliren yeni ihtiyaçlara göre değişir. Yaşamla edebiyat arasındaki yapıya eşdeğer olarak, çağın yaşayışını, felsefesini, dünya görüşünü ve zevkini takip eder. Değişmeler, kelimeler, deyimlerde, tamlamalarda, cümle yapısında olabilir. Dilbilgisi kuralına aykırı düşebilir. Öyle ki daha önceki kuşaklar bu yeniliği yadırgayabilirler (Türk, 2021: 137).

2. BÖLÜMLER

2.1. Rasim Özdenören

2.1.1. Hayatı

Mühendis Hakkı Özdenören ile Ayşe Özdenören'in oğlu olarak Kahramanmaraş'ta doğdu. Rasim Özdenören, şâir Alâeddin Özdenören'in ikiz kardeşidir. Babası İstanbullu, annesi de Kahramanmaraşlıdır. Yazar, annesi dolayısıyla da Necip Fazıl Kısakürek ile akrabadır (Uysal, 2011: 14). İlkokul öğrenimine Maraş'ta başlayan yazar, babasının tayini nedeniyle gittikleri 1952 yılında Malatya Gazi İlkokulu'nu, 1955'te de Tunceli Ortaokulu'nu bitirdi. 1958 yılında mezun olacağı Maraş Lisesi'nden sıra arkadaşları arasında Erdem Bayazıt, Sait ve Cahit Zarifoğlu kardeşler ile Hasan Seyithanoğlu gibi isimler vardı (Uysal, 2011: 15). Lise yıllarındaki arkadaşlıkları sayesinde yazar için bu dönem sanat ve edebiyat açısından verimli bir dönemdi. Üniversite öğrenimi için yazarın İstanbul'a gidişi sonrası tüm aile İstanbul'a taşındı. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü'nü 1964 yılında bitiren yazar, aynı üniversitenin Hukuk Fakültesi'nden de 1967'de mezun oldu. Burayı müteakip Ankara'ya gitti ve burada, Devlet Planlama Teşkilatı'na uzman yardımcısı olarak girdi. 1969 yılında Nuri Pakdil'in yayımladığı Edebiyat adlı dergide Akif İnan ve Erdem Bayazıt gibi isimlerle görüldü. Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışırken "Kalkınma İktisadı" konulu yüksek lisans çalışması için Amerika'ya gitti. 1970-71 yıllarında bulunduğu New Mexico Üniversitesi'nde tezini tamamlayamadan ülkeye geri döndü. Amerika dönüşü Ayşe Çalkaya'yla evlenen yazar, bir süre sonra da askere gitti. Şırnak'ta askerdeyken baba olan Özdenören bir yandan da buradan öykü yayımlamaya devam etti. 1972'de girdiği Devlet Planlama Teşkilatı'ndan 1975 yılında istifa ederek ayrıldı. Aynı yıl Kültür Bakanlığı'na müşavir olarak girdi ve 1978'e dek burada çalışmaya devam etti. Aralık 1976'da Cahit Zarifoğlu, Alâeddin Özdenören, Erdem Bayazıt, Akif İnan ve Nazif Gürdoğan ile Maveria dergisini çıkardı ve Akabe Yayınları'nı kurdu (Tosun, 2017: 24). 1978'de ayrıldığı Kültür Bakanlığı'ndan sonra 1980'de Devlet Planlama Teşkilatı'na geri döndü. Burada uzman, yayın ve temsil dairesi başkanlığı, genel sekreter yardımcılığı ve müşavirlik gibi çeşitli görevlerde bulunduktan sonra genel sekreter iken 2005 yılında bu kurumdan emekli oldu.

Yazarın, Çok Sesli Bir Ölüm adlı öyküsünden uyarlanan film, 1978'de Uluslararası Prag TV Filmleri Yarışmasında jüri özel ödülünü aldı. Özdenören, İki Dünya ile 1979 Türkiye Milli Kültür Vakfı Jüri Özel Ödülü; Denize Açılan Kapı ile 1984 Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Hikâyecisi Ödülü; Ruhun Malzemeleri ile 1986

Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Denemecisi Ödüllерinin de sahibidir. 2006’da 50. Sanat yılını kutladı. Rasim Özdenören, 2009’da TBMM tarafından Üstün Hizmet Ödülüne layık görüldü. 2015 yılında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’nün sahibi oldu. Aynı yıl Necip Fazıl Saygı Ödülü’ne layık görüldü. Yine 2015 yılında “Hece” dergisinin genel yayın yönetmenliğini üstlendi. Bunun yanı sıra Yeni Devir, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. Öykü ve denemelerini haftalık Yeni İstiklâl gazetesi ile Soyut, Diriliş, Hamle, Dost, Hisar, Edebiyat ve Maveria dergilerinde yayımladı. TRT’de kendisinin de katılımıyla hazırlanan Maveraya Yolculuk adlı programın bölümlerinde yer aldı. Ankara’da yaşayan yazar, evli ve iki çocuk babasıdır. 23 Temmuz 2022’de Ankara’da vefat etti (Eronat, 2022).

2.1.2. Yayımlanan Eserleri

Öykü:

Hastalar ve Işıklar/İstanbul/1967

Çözölme/Ankara/1973

Çok Sesli Bir Ölüm/Ankara/1974

Çarpılmışlar/Ankara/1977

Denize Açılan Kapı/İstanbul/1983

Kuyu/İstanbul/1999

Ansızın Yola Çıkmak/İstanbul/2000

Hışırıtı/İstanbul/2000

Toz/İstanbul/2002

İmkânsız Öyküler/İstanbul/2009

Uyumsuzlar/İstanbul/2015

Roman:

Gül Yetiştiren Adam/İstanbul/1979

Deneme:

Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler/İstanbul/1985

Yaşadığımız Günler/İstanbul/1985

Ruhun Malzemeleri/İstanbul/1986

Yeniden İnanmak/İstanbul/1987

Yumurtayı Hangi Ucundan Kırmalı/İstanbul/1987

Çapraz İlişkiler/İstanbul/1987

Kafa Karıştıran Kelimeler/İstanbul/1987

Müslümanca Yaşamak/İstanbul/1988

Ret Yazıları/ İstanbul/1988

Yeni Dünya Düzenin Sefaleti/İstanbul1996

İki Dünya/Ankara/1997

Ben ve Hayat ve Ölüm/İstanbul/1997

İpin Ucu/İstanbul/1997

Acemi Yolcu/İstanbul/1997

Kent İlişkileri/İstanbul/1998

Yüzler/İstanbul/1999

Köpekçe Düşünceler/ İstanbul/1999

Yazı, İmge ve Gerçeklik/İstanbul/2002

Aşkın Diyalektiği/İstanbul/2002

Eşikte Duran İnsan/İstanbul/2000

Düşünsel Duruş/İstanbul/2004

Siyasal İstiareler/İstanbul/2010

Mektup:

Açık Mektuplar/2013

Çeviri:

Hayvan Çiftliği/George Orwel'den/İstanbul/1964

İslâm'da Devlet Nizamı/Mevdûdî'den/İstanbul/1967

İslâm Devletinde Malî Yapı/Dr. S. A Sıddıkî'den/İstanbul/1972

2.1.3. Sanatçı Kimliği

Rasim Özdenören ve arkadaşları Maraş'ta edebiyat ve sanat ile ilgilenmeye başladıklarında Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Akif İnan, Alâeddin Özdenören şiir vadisinde ürün vermeye başlarlar. Buna karşılık Rasim Özdenören öykü türünde karar kılar. Öykü türünü niçin tercih ettiği hakkında şunları söyler:

“Ben sadece bir arkadaşımın (Ali Kutlay) yazma hevesini sürdürmesini sağlamak üzere ve onun hatırı için yazmaya başladım. Kaderin garip ironisidir ki o arkadaşım kısa bir süre içinde birkaç güzel öykü yazdıktan sonra yazmayı bıraktı. Bense devam ettim. İlk sıralar ‘bir meselesi olmak gerektiği’ hususunda bilinç sahibi olduğumu söyleyecek değilim. Böyle bir bilinç içinde değildim. Ancak şu kadarını sezinliyordum ve kendi kendime diyordum ki bunları sen yazmazsan başka kimse yazmaz, yazamaz.” (Özdenören, 2011: 51).

İlk öykü denemelerine arkadaşlarının teşviki ile başlar. Lisedeki arkadaşından Ali Kutlay'ın öykü yazdığını duyan Özdenören, bu öyküleri okumak ister. Ancak Kutlay, ona hitaben kendisinin de bir öykü yazması karşılığında öykülerini okutabileceğini söyler. Böylelikle iki arkadaş karşılıklı öyküler yazmayı sürdürür. Fakat Ali Kutlay, bir süre sonra öyküyü yazmayı bırakır. Ancak Rasim Özdenören 1957 yılında yayımlanan ilk öyküsünden bu yana yaklaşık altmış beş yıl kadar öykü yazmayı sürdürmüştür. Öykünün yanında en çok deneme türüyle uğraşmıştır. Onun “Gül Yetiştiren Adam” adlı eseri ise kimilerine göre uzun öykü sayılır. Ama bu eser hakkında genel kanı roman olarak belirginlik kazanır. Bu eser, Rasim Özdenören'in

yazdığı tek roman olarak kabul edilir (Özdemir, 2017: 8).

Gül Yetiştiren Adam, toplumda gelenek-modernizm çatışmasının görünen yüzüdür (Eryarsoy 2009: 28). Yazar, bu romanda bir taraftan toplumun millî, dinî ve ahlakî değerlerinin sürdürülmesi gerektiğinde karar kıldığı için değişime başkaldıran Gül Yetiştiren Adam'ın iç dramını; diğer taraftan modern çağı temsil eden genç neslin eğlence dolu dünyalarını yani savundukları değerler bakımından birbirine zıt iki farklı kesimin fikir, inanç ve yaşantılarını ele almaktadır. Başka bir deyişle geleneğin temsilcisi “Gül Yetiştiren Adam” ile kendi kültürel kimliğinden ve değerlerinden uzaklaşmış modern bireyi temsil eden Sitare ve arkadaşlarının düşünce ve yaşayış biçimlerini karşılaştırmaktadır (Erol, K., Erol, E.E., 2017: 125-126).

“Romanla hayat özdeş değildir. Hayatın kurallarıyla romanın kuralları birbirinden ayrılır. Roman, belki hayatı bütün halinde kavramamız konusunda yapılmış bir tertipli teşebbüstür, sınır taşları, nirengi noktaları belirlenmiştir. Hayatın sınırları önceden kestirilemez, o, kendi sınırsızlığının ufuklarına doğru yol almaktadır. Romansa, hayatın sınırsızlığına bir anlatım biçimi verir, bir forma oturtturur onu, deyim yerindeyse hayatı yontar roman, kendi istediği biçimde yontar ve sınırlarını tayin eder. Hayatın her türlü ayrıntısı girmez bu yüzden romana.” (Özdenören, 2009:115).

Onun yazı marifetiyle gerçekleştirmek istediği, insanı yüceltmektir. Buradan Özdenören'in öykülerinde insanı merkeze alan bir yaklaşımı tercih ettiği düşünülebilir. Nitekim yazdığı öykülerinde insana ait değişik olguları ifade etmeye çalışır. Rasim Özdenören, insan ruhunun izini süren öyküler yazmayı tercih eder.

“Öykü sanatında ‘metafizik’ boyutu, daha doğrusu insanda metafizik olguyu çokça önemseyen yazar, mevcut Türk hikâyesinde bu boyutun azlığından şikâyet eder. Metafizik yönü vurgulanmayan insanın eksik kalacağına inanan yazarın, söz konusu eksikliğin insanı evrensel olandan uzaklaştıracağını da savunur.” (Sağlık, 2011: 145)

Yazarın öykülerinde klasik olay merkezli bir anlatıma pek rastlanmaz. İnsanın iç dünyasında gerçekleşen bir takım içsel çatışmaları, psikolojik durumları, bunalımları, gerilimleri anlatmaya çalışır. Bu açıdan “bilinç akışı” öykülerinde en çok kullandığı anlatım tekniğidir. Genelde bunalımlı, hasta, ruhsal açıdan sıkıntılı tipleri anlatsa da bütün bu ürettiği tip ve karakterlerin sosyal hayatta bir benzerlerini bulmak mümkündür. Geleneksel değerlerinden koparılmış, manevi motivasyonunu kaybetmiş, ahlâkî çözülmenin yoğun yaşandığı bir toplumun yansıması olan öyküler

yazar.

2.2. Türkiye Türkçesinde Kelime Türleri ve Kelime Türlerinin Sınıflandırılması

2.2.1. Kelime (Sözcük) Nedir?

Kelimenin tanımı, birçok araştırmacı tarafından açıklanmıştır. Kelimenin tanımını yapan araştırmacıları ve açıklamalarını şöyle sıralayabiliriz:

Cümle içindeki anlamlı en küçük dil birimini kelime olarak ifade edebiliriz. Tek başına kullanıldığı gibi başka kelimelerle birleşerek bir duyguyu, bir düşünceyi ya da durumu anlatabilir.

Korkmaz, kelimeyi şöyle ifade eder: Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında somut veya soyut bir kavrama karşılık olan yahut da somut ve soyut kavramlar arasında geçici ilişkiler kurmaya yarayan dil birimi (2007: 144).

Ergin, kelimeyi şöyle açıklar: Kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur (2009: 95).

Banguoğlu, kelimeyi şöyle tanımlar: Kelimeler bir veya birkaç heceden meydana gelmiş, her dile göre ayrı anlam birlikleridir (1974: 144).

Gencan, kelimeyi şöyle ifade eder: Anlamı olan veya cümle kuruluşuna yarayan söze kelime denir (1974: 40).

Ediskun, kelimeyi şöyle açıklar: Kelime, anlamı ya da cümlede bir dilbilgisi görevi bulunan bir ya da birkaç heceli ses işaretidir (1999: 87).

TDK Türkçe Sözlük'te ise kelime: Bir veya birkaç heceden oluşan, anlamlı ses birliği; söz, sözcük, lügat (*Güncel Türkçe Sözlük*, 1 Temmuz 2024).

2.2.2. Kelime (Sözcük) Türlerinin Sınıflandırılması

Korkmaz, kelime türlerini şu şekilde ifade etmiştir: Yapıları, görevleri ve nitelikleri bakımından, kelimelerin, cümle içindeki işleyişlerine göre ayrıldıkları her bir bölümü. Türkçede sekiz kelime türü vardır: 1. Ad, 2. Sıfat, 3. Zamir, 4. Zarf, 5. Edat, 6. Bağlaç, 7. Ünlem, 8. Fiil. Bunlar, genel sınıflandırmada ilk yedisi varlık ve nesnelerle ilgili ad, sekizincisi de oluş ve kılış gösteren fiil olmak üzere iki ana türde toplanabilir (2007:145).

Korkmaz, başka bir kitabında kelime türlerini:

I. Anlamlı Kelimeler

1. Adlar ve Ad Soylu Kelime Sınıfları

2. Fiiller ve Fiil Soylu Kelime Sınıfları

II. Görevli Kelimeler

1. Edatlar

2. Bağlaçlar

III. Anlamlı-Görevli Kelimeler

1. Ünlemler

Başlıkları altında üç ana gruba ayırmış olup anlamlı kelimeler ana başlığı altında adlar ve ad soylu kelimeler içinde adlar, sıfatlar, zamirler ve zarflar açıklanmıştır (2009: 193-1192).

Ergin, kelimeleri; mânâ veya vazife bakımından kelimeler olarak üç grup şeklinde sınıflandırmıştır:

1. İsimler

2. Fiiller

3. Edatlar

Türkçedeki her kelime muhakkak bu üç kelime çeşidinden birine girer. Bunlardan isimler ve fiiller *mânâları* olan, edatlar ise *vazifeleri* olan kelimelerdir. İsimlerin ve fiillerin tek tek mânâları vardır, her biri bir nesneyi veya hareketi karşılar. Edatların ise tek başlarına mânâları yoktur. Onlar mânâlı kelimelerin yani isimlerin ve fiillerin yanında bir dereceye kadar mânâlanan, hiç bir nesneyi veya hareketi karşılamayan, fakat böyle olduğu halde dilde vazife gören kelimelerdir (2009: 216-217).

Banguoğlu, kelimeleri türleri bakımından 8 söz bölüğüne ayırır:

1. *Ad*, yoğun ve yalın bir varlığa ad olan kelimedir, *süt, kaygı, Doğan* gibi.
2. *Sıfat*, bir varlığı vasıflayan, belirten kelimedir, *sarı, beş, hep* gibi.
3. *Zamir*, bir adın yerini tutan kelimedir, *sen, bu, biri, kendi* gibi
4. *Zarf*, durum ve hal bildiren kelimedir, *şimdi, içeriye, pek* gibi
5. *Takı*, isimlere gelip ilişki kuran kelimedir, *göre, için, dolayı* gibi.
6. *Bağlam*, kelime ve cümleleri bağlayan kelimedir, *ile, ancak, oysa* gibi.
7. *Ünlem*, seslenmeye, duyushları belirtmeye yarayan kelimedir, *Hey! Yazık! Oh!* gibi.
8. *Fiil*, bir oluş veya kılışı bildiren kelimedir, *düşmek, anlamak, satmak* gibi.

Bu sekiz türlü kelimeden ilk yedisi yapıca isim sınıfından sayılır. Demek ki ad isimden bir bölüktür. Bu bölümlemeye göre de yalnız fiiller fiil sınıfındandır. Ancak işleyişte ayrılan bu söz bölükleri hepsi aynı genişlikte ve eş değerde değildirler. Bir takımı esas kavramlara karşılık olurlar ve özerkli kelime (mot autonome) adını alırlar (ad, sıfat, zamir, zarf, fiil). Bir takımı da yardımcı kavramlara karışık olurlar ve ancak sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yararlar (takı, bağlam, ünlem). Bunlara da katma kelimeler (mot accessoire) deriz. Bunlara kelimecik adı da verilir.” (1974: 152).

Gencan, kelime çeşitlerini sekiz sınıfa ayırır:

1. İsim
2. Sıfat
3. Zamir
4. Fiil
5. Zarf
6. Edat
7. Bağlaç

8. Ünlem (1974: 82).

Ediskun, kelimeleri yapı ve anlam bakımından ikiye ayırmıştır. Yapı bakımından kelimeleri üçe ayırır: Kök durumundaki kelimeler, türemiş kelimeler, bileşik kelimeler. Anlam bakımından kelimeleri de “isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem” olmak üzere sekiz sınıfa ayırmıştır (2004: 103).

2.3. Adlar / İsimler

2.3.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Adların Tanımı

Bu başlık altında çeşitli araştırmacıların adlarla ilgili yaptığı tanımlar ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde adların tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Ad, canlı veya cansız tüm varlıkların; duygu, düşünce ve kavramların isimlendirilmesini sağlayan sözcüklerdir.

Korkmaz, adı iki şekilde tanımlamıştır: 1. Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olan kelime türü: *Ayşe, Hasan, ağaç, yaprak, doğruluk, incelik, ordu, toplum, buluş, akış* vb. Adlar özel ad, tür adı, somut ad, soyut ad, topluluk adı gibi türlere ayrılır. 2. Bir oluş ve kılış bildiren fiilin dışında kalan ve ad gibi çekilebilen kelime sınıflarının tümüne verilen ad: ad, sıfat, zamir, edat, bağlaç ve ünlemi içine alan geniş kapsamlı ad; ad soylu söz: *ağız, dil, pınar, incelik, acı, tatlı, yürekli, yüreksiz, ben, bizler, siz, sizler, yanında, gerisinde, fakat, ancak, evet, hayır, of, eyvah* vb.” (2007: 7).

Ergin’e göre isim; canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir (2009: 218).

Banguoğlu’nun adla ilgili tanımı ise şöyledir: Gerçekte veya tasavvurda bir varlığa ad olan kelimelere ad (substantif) deriz (1995: 281).

Gencan, adı şöyle tanımlamıştır: Varlıkları adlandırmaya yarayan kelimelere isim denir (1992: 83).

Ediskun, adı şu şekilde tanımlar: Varlıkları ya da eylemleri bildiren; tanıtan kelimeye isim denir (1999: 104).

Koç, adı şöyle tanımlamıştır: Canlı varlıkları, cansız varlıkları, olguları, kavramları, nitelikleri, duyguları vb. belirten sözcüklere ad deneceğini ifade eder (1990: 108).

TDK Türkçe Sözlük'te ise ad tanımı şu şekilde yapılmıştır: Canlı ve cansız varlıkları, kavramları, durumları karşılayan kelime; isim (Güncel Türkçe Sözlük, 8 Temmuz 2024).

2.3.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Adların Sınıflandırılması

Bu kısımda adların ana hatlarıyla Türkiye Türkçesindeki sınıflandırılması ele alınmıştır. Açıklamalara ve detaylara inmeden gramer kitaplarındaki adların sınıflandırılması şu şekillerde yapılmıştır:

Korkmaz, adları ana nitelikleri bakımından şöyle gruplandırmıştır:

I. Somut ve Soyut Adlar

II. Özel Adlar, Cins Adları (Tür Adları)

III. Oluş ve Kılış(Hareket) Adları

IV. Adların Yapı Bakımından Sınıflandırılması

1. Basit (Yalın) Adlar

2. Türemiş Adlar

3. Kalıplaşmış Adlar

4. Birleşik Adlar

- Adlarda İyelik(Sahiplik) ve Aitlik

- İyelik Ekleri

- Aitlik Eki

- Adlarda Çekim ve Ad Çekimi (Durum Gösterme) Ekleri

- Yalın Durum

- İlgi Durum

- Ad Tamlaması

- Yükleme Durumu
- Yönelme Durumu
- Bulunma Durumu
- Çıkma Durumu
- Vasıta Durumu
- Eşitlik Durumu
- Adlarda Soru (2019: 229-331).

Ergin, isim bölümünü ana başlıklarıyla şu şekilde gruplandırmıştır:

I. İsmın tarıfı ve çeşitleri

- a) Has isimler
- b) Ortak isimler

II. İsim işletme ekleri

- a) Çokluk eki
- b) İyelik ekleri
 - Âitlik eki
- c) Hal ekleri
 - Hal ekleri ve ismin halleri
 - Genitif eki
 - Akkuzatif ekleri
 - Datif eki
 - Lokatif eki

- Ablatif eki
- Instrumental eki
- Eşitlik ekleri
- Yön ekleri

d) Soru eki (2009: 218-244).

Banguoğlu, adları şöyle sınıflandırmıştır:

I. Adlar ve Çeşitleri

II. Adlarda Sayı

III. Adlarda Belirtme

IV. Adlarda Çekim

A. İççekim Halleri

a. Kim hali

b. Kimi hali

c. Kime hali

d. Kimde hali

e. Kimden hali

f. Kimin hali

B. Dışçekim Halleri

a. Kimle hali

b. Kimce hali

c. Kimli hali

d. Kimsiz hali

V. Adtakımı

A. Belirli Adtakımı

B. Belirsiz Adtakımı

C. Adtakımlarının Çekimi

D. Adtakımının Zincirlenmesi

VI. Adlarda Küçültme (1974: 319-340).

Gencan, isimleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

İsimler Türlü Bakımlardan Kısımlara Ayrılır:

I. Varlıklara Verilişlerine Göre

1) Özel isim

2) Cins ismi

II. Varlıkların Oluşlarına Göre

1) Somut isim

2) Soyut isim

III. Varlıkların Sayılarına Göre

1) Tekil isim

2) Çoğul isim

İsimlerin İmlâsı

Özel İsimlerin Çoğullanması

Topluluk İsimleri

İsimlerde Erillik-Dişillik

Küçültme İsimleri

İsmin halleri

- Yalın hali
- -i hali
- -e hali
- -de hali
- -den hali

İsim Takımı

I. Birinci Tür İsim Takımı

II. İkinci Tür İsim Takımı

III. Üçüncü Tür İsim Takımı

İsim Takımlarında Kelimelerin Yer Değiştirmesi

İsim Takımlarında Kelime Düşmesi

İsim Takımlarında Araya Kelime Girmesi

İsim Takımlarının Çoğullanması

Zincirleme Tamlama

İsim Takımlarının Çekimi (1974: 83-91).

Ediskun, isimleri şöyle sınıflandırmıştır:

A) Varlıklara verilişlerine göre

1. Özel isim

2. Cins İsim

B) Varlıkların oluşlarına göre

1. Somut isim

2. Soyut isim

C) Varlıkların sayılarına göre

1. Tekil isim

2. Çoğul isim

Topluluk ismi

Küçültme İsimleri

İsmin Durumları

- Yalın durum (Nominatif)
- İsmin –i durumu (Accusatif)
- İsmin –e durumu (Datif)
- İsmin –de durumu (Locatif)
- İsmin –den durumu (Ablatif)

İsim Takımları

a) Belirtili isim takımı

b) Belirtisiz isim takımı

Zincirleme İsim Takımları

Yapılarına Göre İsimler

a) Kök isimler(basit isimler)

b) Türemiş isimler

c) Bileşik isimler (1999: 104-131).

2.3.3. Zeynep Korkmaz'ın “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi” Adlı Kitabından Hareketle “Adlar ve Ad Soylu Kelime Sınıfları”nın İncelenmesi

2.3.4. Adlar

Adlar, evrendeki canlı, cansız bütün varlıkları, insan zihnindeki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir.

2.3.5. Somut ve Soyut Adlar

2.3.6. Somut Adlar

Somut adlar, duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların adlarıdır:

Eski yangın yerlerini hatırlıyor adam. (30/8)

Kapı mı tıkırdadı ne? (33/28)

Çay soğumaya başlamış bile, dedi. (40/29)

Efendim dede, dedi çocuk. (120/128)

İmam “Safları düzeltelim!” diye uyardı cemaati. (123/3)

asfalt (5/14, 120/21), *poyraz* (6/5), *kabristan* (7/15), *var* (7/17, 9/10, 11/4, 11/7, 18/9, 18/17, 21/8, 22/4, 26/21, 26/24, 26/30, 27/8, 28/15, 29/2, 29/6, 29/20, 34/17, 38/26, 40/22, 43/7, 55/1, 55/23, 56/7, 56/8, 56/9, 58/6, 60/11, 60/11, 63/28, 67/2, 68/6, 71/28, 72/16, 73/30, 74/24, 74/28, 75/11, 76/19, 77/27, 78/10, 78/12, 79/19, 83/1, 83/11, 87/17, 90/14, 92/11, 92/24, 93/33, 95/3, 101/31, 101/31, 102/14, 103/10, 110/20, 112/17, 114/20, 119/20, 122/4, 133/15, 134/29, 135/17), *yok* (9/13, 9/25, 18/22, 18/23, 22/1, 22/27, 27/9, 29/30, 37/7, 38/4, 40/3, 40/10, 47/12, 47/18, 48/4, 54/11, 54/27, 55/23, 66/6, 74/14, 74/22, 75/10, 81/7, 81/10, 83/31, 84/21, 84/24, 86/30, 86/30, 87/16, 88/3, 88/23, 94/20, 94/28, 95/2, 95/31, 103/22, 114/13, 118/30, 120/29, 121/2, 126/22, 127/24, 135/15, 135/18), *kapı* (7/23, 33/28, 40/13, 80/10, 83/10), *peder* (8/20), *hasta* (8/22, 9/24, 13/1, 20/21, 107/21), *cemaat* (9/9, 121/30), *salon* (9/12, 71/14, 107/25), *çay* (9/19, 19/30, 20/1, 27/22, 133/16), *yaşlı* (9/24), *soba* (11/8), *çorba* (11/22), *bağ* (11/32), *zil* (12/1), *incik*

boncuk (12/13), *dolu* (12/19, 27/9), *ressam* (12/24, 49/22, 50/6), *uzak* (14/9, 31/29), *masa* (14/28), *doktor* (14/32, 52/2, 52/7, 82/29), *hekim* (15/2), *maynabörd* (15/14), *kuş* (15/15), *el* (17/2, 80/13, 80/18, 80/27, 81/9, 116/2), *adam* (17/10, 34/6, 34/9, 34/13, 34/22, 34/25, 34/27, 35/5, 35/7, 35/12, 35/14, 35/16, 35/26, 35/28, 35/32, 36/10, 36/19, 36/24, 36/30, 37/3, 37/7, 37/11, 37/13, 37/16, 37/18, 38/15, 38/23, 38/29, 38/32, 49/28, 49/30, 52/8, 94/32, 119/2, 119/15, 119/31, 119/32, 120/5, 120/15, 120/17, 120/32, 121/1, 121/3, 121/8, 121/14, 124/29, 124/33, 125/5, 125/19, 125/24, 126/4, 126/9), *şehir* (17/16, 27/8, 31/5, 31/6, 32/20, 67/24, 70/21, 98/16, 116/16), *kent* (17/20, 17/22), *kitap* (18/1), *çocuk* (18/20, 18/24, 18/31, 20/29, 20/29, 25/17, 25/23, 25/25, 25/28, 34/8, 34/11, 34/15, 34/19, 34/26, 34/32, 35/2, 35/8, 35/22, 35/24, 35/27, 35/29, 36/3, 36/6, 36/13, 36/23, 36/28, 37/1, 37/5, 37/10, 37/15, 38/1, 38/3, 38/8, 38/14, 38/30, 39/1, 39/5, 50/16, 111/14, 118/21, 118/26, 118/31, 118/33, 119/20, 119/30, 120/3, 120/14, 120/16, 120/33, 121/2, 121/9), *ay* (19/3, 24/9, 101/3), *kıraç* (19/7), *balçık* (19/24), *su* (19/29), *temiz* (20/2), *çörek* (20/20), *odun* (21/29, 117/28), *çukulata* (21/31), *hap* (22/8, 22/9), *hava* (22/12, 46/20), *karanlık* (22/12, 70/32, 85/19), *serum* (22/14), *rüzgar* (23/8, 70/1, 70/6, 116/6, 116/29), *kasaba* (23/8), *pekmez* (23/11), *samsa* (23/25), *ok* (24/8), *purluk* (24/8), *hezen* (24/16), *zerzevat* (24/27), *nene* (25/16), *dede* (25/18, 25/26, 33/33, 34/32, 35/4, 35/20, 36/7, 36/11, 38/8, 119/25, 120/4), *insan* (25/23, 38/20, 42/29, 44/1, 53/27, 64/7, 70/12, 73/29, 75/26, 76/7, 77/5, 85/12, 91/24), *sirk* (26/18), *erkek* (26/29, 96/17, 99/13), *ev* (27/9), *apartman* (27/9), *otel* (27/10, 27/11), *motel* (27/10), *banka* (27/11, 130/16), *para* (27/15, 27/18, 82/22, 85/33), *makine* (27/16, 57/31), *kağıt* (27/20), *kalem* (27/20), *kahve* (27/22, 29/33, 57/12, 59/2), *sandviç* (27/27, 29/33), *imza* (27/29), *jet* (27/31), *mektup* (28/9, 28/10, 28/14), *savaş* (30/14), *kelle* (31/12), *protesto* (31/23), *çiçek* (32/3, 35/6, 35/12), *iri* (32/3, 36/1), *kırmızı* (32/4), *beyaz* (32/4), *ova* (32/18), *ahali* (33/17), *imam* (33/17, 123/8, 123/10, 123/22, 123/27, 123/32), *taş* (33/21), *sopa* (33/21), *mavzer* (33/21), *aşure* (34/5, 34/24), *tatlı* (34/6), *kaşık* (34/16), *kadın* (35/21, 49/27, 60/19, 96/17, 117/18, 117/22, 118/1, 119/10), *namaz* (35/21), *gül* (35/28, 37/12, 89/14, 100/8, 104/5, 104/6), *tomurcuk* (36/1), *diken* (36/2), *iplik* (37/17), *kahvaltı* (39/29), *garson* (40/11, 40/16, 72/19, 131/33), *deli* (41/17, 43/5, 79/4, 95/13, 95/16, 103/31, 103/31), *afyon* (42/16, 78/1), *güneş* (47/21), *kumarbaz* (48/5), *eğlence* (48/8), *boyacı* (49/21), *keçi* (49/23), *kahya* (49/24), *elbise* (50/20), *yüksek* (50/33), *ışık* (51/7, 70/32), *sigara* (51/9, 57/7), *sekreter* (51/31, 52/31, 53/30, 81/30, 82/8), *domuz* (53/26), *kedi* (53/32), *medyum* (54/2), *konser* (54/21), *felek* (54/30, 54/33), *kumar* (55/18, 55/22), *gazoz* (57/18), *iki* (58/2), *hafif* (58/30), *küçük* (59/1), *genç* (60/10), *yazı* (63/6, 63/9), *yumuşak* (63/21, 108/22), *balmumu* (63/21), *hamur* (63/24), *ölü* (64/3, 103/15), *sıra* (64/7, 108/3), *yol* (64/26), *fırın* (65/3), *öşür* (65/17), *belediye* (65/26),

sinema (65/27-28, 65/29), *çekici* (65/33), *otomobil* (66/9), *şalvar* (66/25), *tarhana* (66/26), *kar* (66/28), *ayaz* (66/29), *toz* (66/31, 116/30), *toprak* (66/31), *eski* (67/11), *zavallı* (68/10), *çarşı* (68/23, 68/33, 69/5), *sürü* (69/2), *çıplak* (70/3), *göz* (70/6), *eşya* (70/12), *kalabalık* (70/18, 104/19, 123/31, 126/8, 126/14), *yaya* (70/19), *düzenli* (71/22), *yalnız* (72/2), *tombala* (72/3), *vişne* (72/21), *kız* (72/22, 74/23, 107/28, 111/2, 132/6, 132/15), *işaret* (73/6), *lokanta* (73/18), *çuha* (73/26), *tertemiz* (73/27), *döşeme* (73/31), *dans* (75/1), *gösterge* (76/2), *yakın* (79/6), *hız* (79/19), *telgraf* (79/32, 80/3), *sessizlik* (80/11), *donmuşluk* (80/12), *ses* (80/26), *taksi* (80/33), *kapalı* (81/9), *telefon* (81/24), *kat* (83/2), *üç* (83/3), *müteahhit* (84/17, 95/8), *sokak* (85/26), *cadde* (85/26), *yemek* (87/4, 95/19), *yığın* (87/14), *kavga* (87/18), *paravan* (87/25), *hareketli* (89/1), *lale* (89/14), *karanfil* (89/14), *kır çiçekleri* (89/14), *gezgin* (90/15), *sarkaç* (90/29), *hodayinabit* (91/2), *leylek* (91/3), *ağır* (91/15), *meydan* (94/9), *seyirci* (94/33), *dondurma* (96/3, 96/30, 98/7), *düğün* (98/29), *oğlan* (98/30), *çeltik* (98/32), *anason* (100/8), *ut* (100/8), *piyano* (100/8), *yağmur* (101/3), *mehtap* (101/28, 101/29, 101/31, 102/4, 102/4, 102/6), *mehtapçık* (101/31), *şiir* (102/7, 102/28), *karı* (102/28), *kafa* (102/2), *farz* (102/17), *güzel* (103/19, 103/20), *akıllı* (103/31, 103/31), *kibrit* (104/14-15), *aydınlık* (105/1, 105/13), *konuk* (105/20, 130/26), *orkestra* (107/24, 108/4), *kolonya* (112/20), *gürültü* (114/33), *saat* (115/5, 132/2), *düş* (116/18, 117/24, 122/32), *ortalık* (116/24), *bebek* (117/6), *ezan* (117/21, 118/25, 118/28), *gök* (118/7, 123/10), *çobanyıldızı* (118/7-8), *camii* (118/18), *kaloriferli* (119/28), *vitrin* (120/16), *dere* (120/32, 120/33), *müezzin* (123/2), *tesbih* (123/20), *ihtiyar* (126/4), *açık* (126/16), *liman* (129/22), *örtü* (130/21), *savcılık* (131/11), *polis* (131/20), *delikanlı* (132/7), *yağ* (134/14), *müşteri* (136/6), *badem, badem* (136/18-19), *balık* (136/20), *otobüs* (136/26).

2.3.7. Soyut Adlar

Soyut adlar, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır:

Neyse vakit varmış daha. (11/6)

Biliyor musun, korkaklık da bulaşıcıdır, yiğitlik de. (37/21-22)

Sahi bu kadar saf mısın? (73/10)

sabır (9/21), *vakit* (11/2, 49/4, 78/18-19, 99/5, 109/1, 133/15),

saçmalık (14/4), yalnızlık (14/13, 14/14), *çapkın* (15/20), *adil* (18/5), *ölüm* (18/15, 18/18, 37/23), *âşık* (22/6, 44/21), *durum* (23/14), dert (28/16), *önemli* (28/19, 45/15), *yabancı* (31/28-29), *çulginlık* (31/29), *minnet* (34/9), *zor* (36/21, 37/30), *lüzumsuz* (36/26), *kabahat* (38/3, 62/12), *mesele* (38/5, 115/8), *borçlu* (44/27, 44/32), *iyilik* (45/29), *kötülük* (45/29-30), *doğru* (46/19, 61/28), *ilginç* (51/32), *duyarlık* (52/6), *saf* (52/10), *yalan* (52/30, 53/3, 72/29, 94/3, 123/12, 123/14), *iğrenç* (53/18), *tuhaf* (54/1, 54/1, 78/10), *imkansız* (54/5), *yaratılış* (55/33), *icat* (56/10), *özgür* (56/16), *önem* (56/24), *engel* (56/27), *standart* (57/5), *sermaye* (58/4), *emek* (58/4), *dram* (59/20), *silik* (59/27), *kişiliksiz* (59/28), *özelliiksiz* (59/28), *basit* (60/2, 63/10), *gerçek* (61/27), *değişim* (65/24), *aşk* (68/14, 113/19), *saygı* (68/20), *canlılık* (69/6-7), *serbest* (71/22), *palavra* (72/31), *kuruntu* (74/4, 107/18), *şans* (75/11), *tesadüf* (75/11), *yanlışlık* (77/23), *kriz* (78/17), *haklı* (79/4), *önemsiz* (86/28), *kıskançlık* (91/12), *umutsuzluk* (91/16), *yardım* (94/19), *delilik* (95/20), *teşekkür* (96/30), *mektepçillik* (102/27), *laf* (103/20), *nasip* (103/29), *çaresizlik* (106/8), *hoş* (109/3), *kolay* (109/25), *sürpriz* (113/33), *isim* (114/12), *bolluk* (117/29), *bereket* (120/29), *dua* (123/20), *babalık* (125/1), *iman* (126/16, 126/16), *şeriat* (126/17), *söz* (126/22, 126/28), *dönüş* (126/28), *akıl* (135/15).

Özel Adlar, Cins Adları (Tür Adları)

Adlar, varlık ve nesnelere verilişlerine, yani dilde yüklendikleri işlevlere göre de özel adlar ve cins adları olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.8. Özel Adlar, Cins Adları (Tür Adları)

Adlar, varlık ve nesnelere verilişlerine, yani dilde yüklendikleri işlevlere göre de özel adlar ve cins adları olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.9. Özel Adlar

Özel adlar, aslında somut adlar içinde ayrı bir yer tutar. Eğer somut adlardan bir kısmı birer tek varlığa ad olmuşlarsa, bunlar *özel ad* olarak adlandırılır. Özel adlar, benzerleri bulunmayan, yaratılışta tek olan varlıkları karşılar:

Allah şifalar versin. (8/24)

Saliha çoraplarım nerde? (11/18)

Sitare, diye inliyor adam, Sitare..

Cehennem Ateşi Zift Döküm Fabrikasını.. ben.. değil.. mi...? (17/10-12)

*...ağzı, söze yakışanlardan bir kadın ya da bir erkek masallar anlatır, **Binbir Gece, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Yusuf ile Züleyha..** (23/28-30)*

*Onun kalbi var dayanamaz, diyor **Ayten.***

*Bana kalırsa en iyisi revüye gitmek, diyor **Ömer.** (26/21-22)*

*Bir düş gördü. Düşünde savaşıyorlardı. Cuma namazı için ahali **Ulu Cami**'ye geliyordu. (33/16-17)*

*“İlkin **İtalyan** armatördü, şimdi **Kanada** mı?” diyorum. “İyi bildin, diyor fütursuzca, şimdi de **Kanada.**” (53/8-10)*

***Çarli** mi, diye soruyor sekreter, **Amerikalı** mı?*

*Hayır, **Türk**, diyorum. (81/30-31)*

***Mahmut Efendi** bile bu yılki ürüne ilk kez “kulak asma” dememiş, “Allaha şükür” demişti. (99/1-2)*

*Onun adı da **Mehtap** biliyor muydun? (102/13)*

***Marti** (aslında **Martha** ama böyle telaffuz ediyor), dinlendinse kalkalım şekerim. (111/7-8)*

***Arapça** bilmezdi ama birçok sûrenin **Türkçe** meallerini biliyordu. (123/8-9)*

*... içinizdeki **İslâmı** gösterin. Çünkü **İslâm**, sizin üzerinizde görünmek ister. İman gizlidir, **İslâm** açık. İman kalbedir, **İslâm** zahirde. **İslâm** şeriatsa, şariat sizin amellerinizde görünmek ister. (126/15-18)*

***Boğaz** ve **Marmara** avucunuzun içinde gibidir. (128/10)*

*Burası bize göre değil, dedi **Tansel**, bizi **Mahmutpaşa** paklar, acele edersek yetişiriz. (134/9-10)*

***Eminönü. Mısırçarşısı. Eminönü** 'nde yosunlu denizin kokusu, kızarmış balık ve yağ. **Mısırçarşısı** 'nda baharatçılar. (134/13-15)*

Şahadil (7/15), *Sitare* (7/31, 8/3, 8/11, 9/18, 9/22, 12/4, 12/14, 12/28, 14/30, 15/4, 15/22, 15/30, 16/9, 16/10, 16/22, 16/23, 16/26, 16/29, 17/5, 17/7, 17/10, 20/16, 20/18, 20/21, 20/33, 21/5, 22/16, 22/19, 22/22, 22/30, 23/6, 26/5, 26/6, 26/9, 26/12, 26/16, 26/17, 26/19, 26/23, 26/32, 40/31, 41/11, 42/2, 42/4, 42/9, 44/22, 45/20, 45/25, 46/24, 49/2, 50/27, 50/31, 51/4, 51/19, 51/21, 51/25, 51/27, 52/1, 52/4, 52/8, 52/14/.52/16, 52/21, 52/30, 53/1, 56/1, 56/20, 57/19, 57/22, 57/29, 58/21, 58/23, 58/28, 58/31, 60/3, 60/9, 61/4, 61/11, 61/20, 61/28, 61/32, 62/10, 62/16, 62/22, 64/1, 64/5, 64/11, 72/24, 73/12, 74/10, 75/24, 76/16, 76/19, 77/14, 81/1, 81/15, 81/15, 81/15, 81/15, 81/24, 82/31, 83/9, 83/10, 83/22, 83/24, 84/4, 84/28, 86/29, 90/4, 90/25, 90/32, 96/21, 96/26, 105/16, 105/22, 105/22, 106/1, 106/17, 107/5-6, 107/20, 107/25, 107/28, 107/29, 108/15, 108/21, 108/29, 108/31, 109/2-3, 109/6, 109/13, 109/19, 109/22, 109/25, 109/29, 109/32, 110/10, 110/17, 110/20, 111/13, 111/15, 111/21, 111/23, 111/26, 111/28, 111/33, 112/1, 112/3, 112/18, 112/28, 112/33, 113/2, 113/3, 113/10, 113/11, 113/13, 113/27, 114/6, 114/7, 114/20, 114/22/.114/30, 115/5), *Çarli* (7/31, 9/12, 9/17, 9/18, 15/5-6, 15/9, 15/12, 15/18, 15/24, 15/31, 16/1, 16/3, 16/3, 16/5, 16/9, 16/20, 16/22, 16/28, 16/29, 16/30, 17/3, 17/5, 17/6, 17/8, 17/14, 20/9, 20/11, 20/12, 20/13, 20/16, 21/14, 23/2, 43/23, 44/27, 44/32, 47/17, 51/3, 57/1, 57/2, 63/20, 63/20, 64/2, 81/21, 82/1, 82/4, 82/6), *Allah* (10/16, 45/21, 71/11, 98/33, 101/26, 118/23, 127/4), *Cehennem Ateşi Zift Döküm Fabrikası* (12/31-32), *Kuran* (13/31), *Zelda* (14/32, 15/3, 16/11, 16/12, 16/17, 49/22, 51/31, 51/32, 53/11, 73/5, 74/6, 78/3, 105/21, 105/22, 106/12, 106/23, 107/8, 107/11, 107/14, 107/21, 108/19, 108/27, 108/30, 108/33, 109/7, 109/8, 109/12, 109/16, 109/21, 109/24, 109/31, 110/2, 110/4, 110/9, 110/13, 110/19, 110/22, 111/5, 111/10, 111/14, 111/20, 111/25, 111/29, 112/15, 112/16, 115/7, 115/13), *Yavuz* (16/3, 16/4, 26/20, 52/13, 74/6, 107/26, 108/32, 111/1, 111/2, 111/15, 111/17, 112/30, 112/31, 113/1, 113/13, 113/14, 135/28, 135/31), *KANLIDERE KÖPRÜSÜ*. *ABARABAŞI* (19/2), *Selçuk* (22/24), *Burhan* (22/26, 22/33), *Ali* (24/17, 24/17), *Ahmet* (25/15, 118/25, 119/25), *Erol* (26/8, 78/18), *Ömer* (26/11), *Tansel* (26/16, 26/18, 26/31, 27/1, 71/13, 72/23, 72/29, 73/1, 73/14, 74/3, 76/9, 76/24, 77/1, 77/9, 77/23, 77/31, 78/9, 106/13, 106/14, 108/26, 109/27, 112/20, 133/4, 134/18, 134/29, 135/3, 135/5, 135/9, 135/12, 135/26, 136/20, 136/27), *Marya* (28/4, 29/32, 41/4, 41/19, 41/26, 52/19, 60/31, 61/3, 113/28), *Köpeğinize İsim Seçerken* (28/21), *Con* (29/23), *Karabaş* (29/25, 114/14), *Kur'ân* (30/14), *Türkçe* (49/25, 49/27, 52/31, 129/2), *İngilizce* (49/25), *İsveçli* (50/11, 50/15), *Türkler* (50/12), *Ahırdağ* (70/2), *Marti* (111/9, 111/11, 111/22, 111/27, 111/30, 112/27, 113/27, 135/32), *Polonyalı* (114/2), *Ökkeş usta* (117/16, 117/20, 117/25, 117/32, 119/7, 119/12-13, 127/14, 127/19, 127/24, 127/31, 128/1), *Salha* (117/17, 119/9), *çobanyıldızı* (118/7-8), *Fatiha* (123/22), *Nasrânî* (124/27), *Mecusi* (124/33), *Bekir*

Efendi (127/15, 127/17, 127/18, 127/23, 127/27, 127/32, 128/2), *Ayasofya* (130/8), *Sultanahmet* (130/8).

2.3.10. Cins Adları (Tür Adları)

Cins adları, aynı nitelikte olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak adlardır. Bu adlar, özel adlarda olduğu gibi belirli tek bir varlık veya nesneyi ifade etmezler. Aynı türden olan varlık ve kavramlardan birine, bir bölümüne veya hepsine ad olan sözcüklerdir:

Şehir yıkıntıları. *Ve insan* yıkıntıları. (5/1)

Geç kalıyorum, *çorba* hazır mı? (11/22)

...*kaysı* ağacının kesildiği yere de *zerzevat* ekilecektir... (24/26-27)

asfalt (5/14, 120/21), *poyraz* (6/5), *kapı* (7/23, 33/28, 40/13, 80/10, 83/10), *peder* (8/20), *hasta* (8/22, 9/24, 13/1, 20/21, 107/21), *cemaat* (9/9, 121/30), *salon* (9/12, 71/14, 107/25), *çay* (9/19, 19/30, 20/1, 27/22, 133/16), *sabır* (9/21), *yaşlı* (9/24), *vakit* (11/2, 49/4, 78/18-19, 99/5, 109/1, 133/15), *soba* (11/8), *zıl* (12/1), *incik boncuk* (12/13), *dolu* (12/19, 27/9), *ressam* (12/24, 49/22, 50/6), *saçmalık* (14/4), *uzak* (14/9, 31/29), *yalnızlık* (14/13, 14/14), *masa* (14/28), *doktor* (14/32, 52/2, 52/7, 82/29), *hekim* (15/2), *maynabörd* (15/14), *kuş* (15/15), *çapkın* (15/20), *el* (17/2, 80/13, 80/18, 80/27, 81/9, 116/2), *adam* (17/10, 34/6, 34/9, 34/13, 34/22, 34/25, 34/27, 35/5, 35/7, 35/12, 35/14, 35/16, 35/26, 35/28, 35/32, 36/10, 36/19, 36/24, 36/30, 37/3, 37/7, 37/11, 37/13, 37/16, 37/18, 38/15, 38/23, 38/29, 38/32, 49/28, 49/30, 52/8, 94/32, 119/2, 119/15, 119/31, 119/32, 120/5, 120/15, 120/17, 120/32, 121/1, 121/3, 121/8, 121/14, 124/29, 124/33, 125/5, 125/19, 125/24, 126/4, 126/9), *şehir* (17/16, 27/8, 31/5, 31/6, 32/20, 67/24, 70/21, 98/16, 116/16), *kent* (17/20, 17/22), *kitap* (18/1), *adil* (18/5), *ölüm* (18/15, 18/18, 37/23), *çocuk* (18/20, 18/24, 18/31, 20/29, 20/29, 25/17, 25/23, 25/25, 25/28, 34/8, 34/11, 34/15, 34/19, 34/26, 34/32, 35/2, 35/8, 35/22, 35/24, 35/27, 35/29, 36/3, 36/6, 36/13, 36/23, 36/28, 37/1, 37/5, 37/10, 37/15, 38/1, 38/3, 38/8, 38/14, 38/30, 39/1, 39/5, 50/16, 111/14, 118/21, 118/26, 118/31, 118/33, 119/20, 119/30, 120/3, 120/14, 120/16, 120/33, 121/2, 121/9), *ay* (19/3, 24/9, 101/3), *kıraç* (19/7), *balçık* (19/24), *su* (19/29), *temiz* (20/2), *çörek* (20/20), *odun* (21/29, 117/28), *çukolata* (21/31), *âşık* (22/6, 44/21), *hap* (22/8, 22/9), *hava* (22/12, 46/20), *karanlık* (22/12, 70/32, 85/19), *serum* (22/14), *rüzgar* (23/8, 70/1, 70/6, 116/6, 116/29), *kasaba* (23/8), *pekmez* (23/11), *durum* (23/14), *ok* (24/8), *purluk* (24/8), *hezen* (24/16),

nene (25/16), *dede* (25/18, 25/26, 33/33, 34/32, 35/4, 35/20, 36/7, 36/11, 38/8, 119/25, 120/4), *insan* (25/23, 38/20, 42/29, 44/1, 53/27, 64/7, 70/12, 73/29, 75/26, 76/7, 85/12, 91/24), *sirk* (26/18), *erkek* (26/29, 96/17, 99/13), *ev* (27/9), *apartman* (27/9), *otel* (27/10, 27/11), *motel* (27/10), *banka* (27/11, 130/16), *para* (27/15, 27/18, 82/22, 85/33), *makine* (27/16, 57/31), *kağıt* (27/20), *kalem* (27/20), *kahve* (27/22, 29/33, 57/12, 59/2), *sandviç* (27/27, 29/33), *imza* (27/29), *jet* (27/31), *mektup* (28/9, 28/10, 28/14), *dert* (28/16), *önemli* (28/19, 45/15), *kelle* (31/12), *protesto* (31/23), *yabancı* (31/28-29), *çılgınlık* (31/29), *çiçek* (32/3, 35/6, 35/12), *iri* (32/3, 36/1), *kırmızı* (32/4), *beyaz* (32/4), *ova* (32/18), *ahali* (33/17), *imam* (33/17, 123/8, 123/10, 123/22, 123/27, 123/32), *taş* (33/21), *sopa* (33/21), *mavzer* (33/21), *aşure* (34/5, 34/24), *tatlı* (34/6), *minnet* (34/9), *kaşık* (34/16), *kadın* (35/21, 49/27, 60/19, 96/17, 117/18, 117/22, 118/1, 119/10), *namaz* (35/21), *gül* (35/28, 37/12, 89/14, 100/8, 104/5, 104/6), *tomurcuk* (36/1), *diken* (36/2), *zor* (36/21, 37/30), *lüzumsuz* (36/26), *iplik* (37/17), *kabahat* (38/3, 62/12), *mesele* (38/5), *kahvaltı* (39/29), *garson* (40/11, 40/16, 72/19, 131/33), *deli* (41/17, 43/5, 79/4, 95/13, 95/16, 103/31, 103/31), *afyon* (42/16, 78/1), *borçlu* (44/27, 44/32), *iyilik* (45/29), *kötülük* (45/29-30), *doğru* (46/19, 61/28), *güneş* (47/21), *kumarbaz* (48/5), *eğlence* (48/8), *boyacı* (49/21), *keçi* (49/23), *kahya* (49/24), *elbise* (50/20), *yüksek* (50/33), *ışık* (51/7, 70/32), *sigara* (51/9, 57/7), *sekreter* (51/31, 52/31, 53/30, 81/30, 82/8), *ilginç* (51/32), *duyarlık* (52/6), *saf* (52/10), *yalan* (52/30, 53/3, 72/29, 94/3, 123/12, 123/14), *iğrenç* (53/18), *domuz* (53/26), *kedi* (53/32), *tuhaf* (54/1, 54/1, 78/10), *medyum* (54/2), *imkansız* (54/5), *konser* (54/21), *felek* (54/30, 54/33), *kumar* (55/18, 55/22), *yaradılış* (55/33), *icat* (56/10), *özgür* (56/16), *önem* (56/24), *engel* (56/27), *standart* (57/5), *gazoz* (57/18), *sermaye* (58/4), *emek* (58/4), *hafif* (58/30), *küçük* (59/1), *dram* (59/20), *silik* (59/27), *kişiliksiz* (59/28), *özelliksiz* (59/28), *basit* (60/2, 63/10), *genç* (60/10), *gerçek* (61/27), *yazı* (63/6, 63/9), *yumuşak* (63/21, 108/22), *balmumu* (63/21), *hamur* (63/24), *ölü* (64/3, 103/15), *sıra* (64/7, 108/3), *yol* (64/26), *fırın* (65/3), *öşür* (65/17), *değişim* (65/24), *belediye* (65/26), *sinema* (65/27-28, 65/29), *çekici* (65/33), *otomobil* (66/9), *şalvar* (66/25), *tarhana* (66/26), *kar* (66/28), *ayaz* (66/29), *toz* (66/31, 116/30), *toprak* (66/31), *eski* (67/11), *zavallı* (68/10), *aşk* (68/14, 113/19), *saygı* (68/20), *çarşı* (68/23, 68/33, 69/5), *sürü* (69/2), *canlılık* (69/6-7), *çıplak* (70/3), *göz* (70/6), *eşya* (70/12), *kalabalık* (70/18, 104/19, 123/31, 126/8, 126/14), *yaya* (70/19), *düzenli* (71/22), *serbest* (71/22), *yalnız* (72/2), *tombala* (72/3), *vişne* (72/21), *kız* (72/22, 74/23, 107/28, 111/2, 132/6, 132/15), *palavra* (72/31), *işaret* (73/6), *lokanta* (73/18), *çuha* (73/26), *tertemiz* (73/27), *döşeme* (73/31), *kuruntu* (74/4, 107/18), *dans* (75/1), *şans* (75/11), *tesadüf* (75/11), *gösterge* (76/2), *yanlışlık* (77/23), *haklı* (79/4),

yakın (79/6), *hız* (79/19), *telgraf* (79/32, 80/3), *sessizlik* (80/11), *donmuşluk* (80/12), *ses* (80/26), *taksi* (80/33), *kapalı* (81/9), *telefon* (81/24), *kat* (83/2), *üç* (83/3), *müteahhit* (84/17, 95/8), *sokak* (85/26), *cadde* (85/26), *önemsiz* (86/28), *yemek* (87/4, 95/19), *yığın* (87/14), *kavga* (87/18), *paravan* (87/25), *hareketli* (89/1), *lale* (89/14), *karanfil* (89/14), *kır çiçekleri* (89/14), *gezgin* (90/15), *sarkaç* (90/29), *leylek* (91/3), *kıskançlık* (91/12), *ağır* (91/15), *umutsuzluk* (91/16), *meydan* (94/9), *seyirci* (94/33), *delilik* (95/20), *dondurma* (96/3, 96/30, 98/7), *teşekkür* (96/30), *düğün* (98/29), *oğlan* (98/30), *çeltik* (98/32), *anason* (100/8), *ut* (100/8), *piyano* (100/8), *yağmur* (101/3), *mehtap* (101/28, 101/29, 101/31, 102/4, 102/4, 102/6), *mehtapçık* (101/31), *kafa* (102/2), *farz* (102/17), *mektepçillik* (102/27), *karı* (102/28), *şiir* (102/28), *güzel* (103/19, 103/20), *laf* (103/20), *nasip* (103/29), *akıllı* (103/31, 103/31), *kibrit* (104/14-15), *aydınlık* (105/1, 105/13), *konuk* (105/20, 130/26), *çaresizlik* (106/8), *orkestra* (107/24, 108/4), *hoş* (109/3), *kolay* (109/25), *kolonya* (112/20), *sürpriz* (113/33), *isim* (114/12), *gürültü* (114/33), *saat* (115/5, 132/2), *düş* (116/18, 117/24, 122/32), *ortalık* (116/24), *bebek* (117/6), *ezan* (117/21, 118/25, 118/28), *bolluk* (117/29), *gök* (118/7, 123/10), *camii* (118/18), *kaloriferli* (119/28), *vitrin* (120/16), *dere* (120/32, 120/33), *müezzin* (123/2), *tesbih* (123/20), *dua* (123/20), *ihtiyar* (126/4), *iman* (126/16, 126/16), *açık* (126/16), *şeriat* (126/17), *söz* (126/22, 126/28), *dönüş* (126/28), *liman* (129/22), *örtü* (130/21), *savcılık* (131/11), *polis* (131/20), *delikanlı* (132/7), *yağ* (134/14), *akıl* (135/15), *badem*, *badem* (136/18-19), *balık* (136/20), *otobüs* (136/26).

2.3.11. Adların Yapıları Bakımından Sınıflandırılması

2.3.11.1. Basit (Yalın) Adlar

Basit adlar, kök durumunda olan ve herhangi bir türetme eki almamış olan tek kelimeden oluşan adlardır. Türemiş ve birleşik adların haricindeki bütün adlar yalın ad grubuna girer.

Yaşlı o, diyorum, hasta da, hoş göreceksin. (9/24)

Geç kalıyorum, çorba hazır mı? (11/22)

Sitare, diye inliyor adam, Sitare.. (17/10)

Nasıl döneceğiz ona, diye sorar çocuk. (18/20)

asfalt (5/14, 120/21), *poyraz* (6/5), *peder* (8/20), *hasta* (8/22, 9/24, 20/21, 107/21), *cemaat* (9/9, 121/30), *salon* (9/12, 71/14, 107/25), *çay* (9/19, 19/30, 20/1,

27/22, 133/16), *sabır* (9/21), *vakit* (11/2, 49/4, 78/18-19, 99/5, 109/1, 133/15), *soba* (11/8), *zıl* (12/1), *masa* (14/28), *doktor* (14/32, 52/2, 52/7, 82/29), *hekim* (15/2), *maynabörd* (15/14), *kuş* (15/15), *el* (17/2, 80/13, 80/18, 80/27, 81/9, 116/2), *adam* (17/10, 34/6, 34/9, 34/13, 34/22, 34/25, 34/27, 35/5, 35/7, 35/12, 35/14, 35/16, 35/26, 35/28, 35/32, 36/10, 36/19, 36/24, 36/30, 37/3, 37/7, 37/11, 37/13, 37/16, 37/18, 38/15, 38/23, 38/29, 38/32, 49/28, 49/30, 52/8, 94/32, 119/2, 119/15, 119/31, 119/32, 120/5, 120/15, 120/17, 120/32, 121/1, 121/3, 121/8, 121/14, 124/29, 124/33, 125/5, 125/19, 125/24, 126/4, 126/9), *şehir* (17/16, 27/8, 31/5, 31/6, 32/20, 67/24, 70/21, 98/16, 116/16), *kent* (17/20, 17/22), *kitap* (18/1), *adil* (18/5), *çocuk* (18/20, 18/24, 18/31, 20/29, 20/29, 25/17, 25/23, 25/25, 25/28, 34/8, 34/11, 34/15, 34/19, 34/26, 34/32, 35/2, 35/8, 35/22, 35/24, 35/27, 35/29, 36/3, 36/6, 36/13, 36/23, 36/28, 37/1, 37/5, 37/10, 37/15, 38/1, 38/3, 38/8, 38/14, 38/30, 39/1, 39/5, 50/16, 111/14, 118/21, 118/26, 118/31, 118/33, 119/20, 119/30, 120/3, 120/14, 120/16, 120/33, 121/2, 121/9), *ay* (19/3, 24/9, 101/3), *su* (19/29), *çörek* (20/20), *odun* (21/29, 117/28), *çukulata* (21/31), *hap* (22/8, 22/9), *hava* (22/12, 46/20), *serum* (22/14), *kasaba* (23/8), *pekmez* (23/11), *ok* (24/8), *hezen* (24/16), *nene* (25/16), *dede* (25/18, 25/26, 33/33, 34/32, 35/4, 35/20, 36/7, 36/11, 38/8, 119/25, 120/4), *insan* (25/23, 38/20, 42/29, 44/1, 53/27, 64/7, 70/12, 73/29, 75/26, 76/7, 85/12, 91/24), *sirk* (26/18), *ev* (27/9), *apartman* (27/9), *otel* (27/10, 27/11), *motel* (27/10), *banka* (27/11, 130/16), *para* (27/15, 27/18, 82/22, 85/33), *makine* (27/16, 57/31), *kağıt* (27/20), *kalem* (27/20), *kahve* (27/22, 29/33, 57/12, 59/2), *imza* (27/29), *sandviç* (27/27, 29/33), *jet* (27/31), *mektup* (28/9, 28/10, 28/14), *dert* (28/16), *kelle* (31/12), *protesto* (31/23), *çiçek* (32/3, 35/6, 35/12), *kırmızı* (32/4), *beyaz* (32/4), *ova* (32/18), *ahali* (33/17), *imam* (33/17, 123/8, 123/10, 123/22, 123/27, 123/32), *taş* (33/21), *sopa* (33/21), *mavzer* (33/21), *aşure* (34/5, 34/24), *minnet* (34/9), *kaşık* (34/16), *kadın* (35/21, 49/27, 60/19, 96/17, 117/18, 117/22, 118/1, 119/10), *namaz* (35/21), *gül* (35/28, 37/12, 89/14, 100/8, 104/5, 104/6), *zor* (36/21, 37/30, 94/22), *kabahat* (38/3, 62/12), *mesele* (38/5), *garson* (40/11, 40/16, 72/19, 131/33), *deli* (41/17, 43/5, 79/4, 95/13, 95/16, 103/31, 103/31), *afyon* (42/16, 78/1), *doğru* (46/19, 61/28), *keçi* (49/23), *kahya* (49/24), *elbise* (50/20), *sigara* (51/9, 57/7), *sekreter* (51/31, 52/31, 53/30, 81/30, 82/8), *domuz* (53/26), *kedi* (53/32), *tuhaf* (54/1, 54/1, 78/10), *medyum* (54/2), *konser* (54/21), *felek* (54/30, 54/33), *kumar* (55/18, 55/22), *icat* (56/10), *engel* (56/27), *standart* (57/5), *gazoz* (57/18), *sermaye* (58/4), *emek* (58/4), *dram* (59/20), *gerçek* (61/27), *hamur* (63/24), *sıra* (64/7, 108/3), *yol* (64/26), *fırın* (65/3), *öşür* (65/17), *belediye* (65/26), *sinema* (65/27-28, 65/29), *şalvar* (66/25), *tarhana* (66/26), *kar* (66/28), *ayaz* (66/29), *toz* (66/31, 116/30), *toprak* (66/31), *aşk* (68/14, 113/19), *çarşı* (68/23, 68/33, 69/5), *sürü* (69/2),

çıplak (70/3), *göz* (70/6), *eşya* (70/12), *yaya* (70/19), *serbest* (71/22), *tombala* (72/3), *vişne* (72/21), *kız* (72/22, 74/23, 107/28, 111/2, 132/6, 132/15), *palavra* (72/31), *işaret* (73/6), *lokanta* (73/18), *çuha* (73/26), *dans* (75/1), *şans* (75/11), *tesadüf* (75/11), *hız* (79/19), *telgraf* (79/32, 80/3), *ses* (80/26), *taksi* (80/33), *telefon* (81/24), *kat* (83/2), *üç* (83/3), *müteahhit* (84/17, 95/8), *sokak* (85/26), *cadde* (85/26), *kavga* (87/18), *paravan* (87/25), *lale* (89/14), *karanfil* (89/14), *kır çiçekleri* (89/14), *leylek* (91/3), *meydan* (94/9), *teşekkür* (96/30), *düğün* (98/29), *oğlan* (98/30), *çeltik* (98/32), *anason* (100/8), *ut* (100/8), *piyano* (100/8), *yağmur* (101/3), *mehtap* (101/28, 101/29, 101/31, 102/4, 102/4, 102/6), *kafa* (102/2), *farz* (102/17), *karı* (102/28), *şiir* (102/28), *laf* (103/20), *nasip* (103/29), *kibrit* (104/14-15), *konuk* (105/20, 130/26), *güç* (105/32), *orquestra* (107/24, 108/4), *kolonya* (112/20), *sürpriz* (113/33), *isim* (114/12), *saat* (115/5, 132/2), *düş* (116/18, 117/24, 122/32), *bebek* (117/6), *ezan* (117/21, 118/25, 118/28), *gök* (118/7, 123/10), *camii* (118/18), *vitrin* (120/16), *dere* (120/32, 120/33), *müezzin* (123/2), *tesbih* (123/20), *dua* (123/20), *ihtiyar* (126/4), *iman* (126/16, 126/16), *şeriat* (126/17), *söz* (126/22, 126/28), *liman* (129/22), *polis* (131/20), *yağ* (134/14), *akıl* (135/15), *badem*, *badem* (136/18-19), *balık* (136/20), *otobüs* (136/26).

2.3.11.2. Türemiş Adlar

Her dilde olduğu gibi Türk yazı dilinde de yalın adlar, dilin somut ve soyut ad özelliği gösteren bütün kavramlarını karşılayacak kadar yeterli değildir. Bundan dolayı birçok nesne ve kavramların adları ad ve fiillerden yeni adlar türetilerek karşılanabilir.

Türemiş adlar ya ad ya ad soylu sözlerden ya da fiillerden ad türeten eklerle kurulur. Türk yazı dilinde bu yolla kurulmuş pek çok ad ve bu yolla ad türeten pek çok ek vardır:

A. Addan Türemiş Adlar

Bu gruba giren adlar +CA, +CAk, +CI, +CIk, +CII, +DAk, +DAş, +dIrIk/ +dUrUk, +AgI, +AlAk, +lAk, +IIk, +tI gibi türlü eklerle kurulmuş ve birbirinden ayrı özellikte adlar oluşturmuştur:

...bir *balıkçı* pantolunu aldı kendine... (12/13)

Kara gecede, kara taşın üstündeki kara karıncanın kıpırtısı bile denetim altındayken som bilinç olan insanın -elbette insan'ın- kendini denetimden uzak

sayması mümkün müdür? (17/7-10)

*O daha **tomurcuk**, bak şu daha iri, onu kes, dikkat et diken batmasın eline, daha alttan tut, şurasından.* (36/1-2)

*...herkes kadar **kişiliksiz, özelliksiz.*** (59/28)

*Her şeye bir **donukluk, cansızlık** ulaştırıyor, öyle gibi.* (71/1-2)

*Hani bazı filmlerde olur, adam masumdur ama bunu yalnız **seyirci** bilir, asıl bilmesi gereken bilmez..*(94/32-33)

*İki **arkadaş** ara sokaklarda yan yana yürüyordu.* (101/12)

*Mehtap var, **mehtapçık** var, dedi beriki, bu mehtap başka mehtap.. yavrum benim.* (101/31-32)

Kaloriferli** mi, diye sordu **adamcağız. (119/28)

***doğruca** (9/13), **yaşlı** (9/24), **saçmalık** (14/4), **çiçeklik** (14/16), **yalnızlık** (14/13, 14/14), **arkadaşlık** (16/15), **bataklık** (17/16), **arzusuz** (19/8), **balçık** (19/24), **karanlık** (22/12, 70/32, 85/19), **rüzgar** (23/8, 70/1, 70/6, 116/6, 116/29), **purluk** (24/8), **avcı** (24/17), **erkek** (26/29, 96/17, 99/13), **önemli** (28/19, 45/15), **kıtlık, açlık** (30/14), **korkaklık** (31/24), **yabancı** (31/28-29), **çılgınlık** (31/29, 96/32), **tatlı** (34/6), **lüzumsuz** (36/26), **iplik** (37/17), **korkaklık, yiğitlik** (37/22), **menfurluk** (38/17-18), **borçlu** (44/27, 44/32), **alçaklık, iyilik** (45/29), **kötülük** (45/29-30), **güneş** (47/21), **bencillik** (48/22), **boyacı** (49/21), **müsriflik** (51/5), **hesaplı** (51/6), **duyarlık** (52/6), **imkansız** (54/5), **sıkıntı** (57/5), **fısıltı** (59/8), **maceracı** (60/11-12), **ukalâlık** (65/6), **zavallı** (68/10), **canlılık** (69/6-7), **kalabalık** (70/18, 104/19, 123/31, 126/8, 126/14), **düzenli** (71/22), **yanlışlık** (77/23), **haklı** (79/4), **sessizlik** (80/11), **donmuşluk** (80/12), **karartı** (81/12), **önemsiz** (86/28), **hareketli** (89/1), **kıskançlık** (91/12), **umutsuzluk** (91/16, 112/5), **delilik** (95/20), **zorluk** (100/14), **kıpırtı** (101/8), **mektepeçillik** (102/27), **akıllı** (103/31, 103/31), **aydınlık** (105/1, 105/13), **çaresizlik** (106/8), **bitkinlik, umutsuzluk** (106/25), **tatsızlık** (111/32), **gürültü** (114/33), **habersiz** (116/20), **ortalık** (116/24, 127/5), **bolluk** (117/29), **paçacı** (118/9), **niteliksiz** (129/13), **savcılık** (131/11), **balıkçı** (134/19), **temelsiz** (136/11).*

B. Fiilden Türemiş Adlar

Bu gruptaki adlar *-CA, -CAk, -(I)ç/ -(U)ç, -(A)k, -AmAk, -Ga, -GAç, -GI/ -GU, -GIn/ -GUn, -I/ -U, -IcI/ -UcU, -(I)m/ -(U)m, -(I)n/ -(U)n, -(I)nç/ -(U)nç, -Iş/ -Uş, -(I)t/ -(U)t, -(I)ntI/ -(U)ntU, -mAç, -nAk* vb. eklerle kurulmuş ve birbirinden ayrı anlamlardaki adlardan oluşmuştur:

*...bağa gidildiğini ilk kez algılayan çocuklar için **durum** başkadır elbet...*
(23/13-14)

*Adım başı **eğlence** yerleri.* (27/11)

*Eski **yangın** yerlerini hatırlıyor adam.* (30/8)

*Delinin tekiyim ben, dedi Sitare, **umut verici** değilim.* (61/32)

*Bir **saygıdan** çok uğraştıkları işin tuhaflığına **ilgi** duyulurdu.* (68/5-6)

***Kuruntu** bizimki, dedim, hepimiz sıkıldık burda, ne yapacağımızı bilmiyoruz.*
(74/4-5)

*Sekiz on **basamak** merdivenle iniliyordu buraya.* (104/20)

*İnsanlar aslında birbirini tanımadıkları için severler, dedi, **şaşırtıcı** değil mi?*
(113/22-23)

yığını (5/5), *dolu* (12/19, 27/9), *saygı* (13/19, 31/2, 63/16, 68/20, 68/20), *bilinç* (14/8), *uzak* (14/9, 31/29), *ölüm* (18/15, 18/18, 37/23), *durum* (23/14, 52/12, 97/31), *diken* (36/2), *üzgün* (43/4), *kurtuluş* (48/3), *çizgi* (48/7), *eğlence* (48/8), *ışık* (51/7, 70/32), *sıkıcı* (53/21), *yenilgi* (55/16), *yaradılış* (55/33), *duygu* (61/26, 125/22, 135/6), *yazı* (63/6, 63/9), *yumuşak* (63/21, 108/22), *ölü* (64/3, 103/15), *değişim* (65/24), *ilgi* (65/30), *çekici* (65/33), *tutamak* (70/15), *döşeme* (73/31), *kuruntu* (74/4, 107/18, 107/18), *gösterge* (76/2), *yakın* (79/6), *kapalı* (81/9), *umut* (81/17, 88/3, 88/23), *tutum* (83/24), *yemek* (87/4, 95/19), *yığın* (87/14), *gezgin* (90/15), *sarkaç* (90/29), *dalgın dalgın* (92/12, 128/3), *vurgu* (108/18), *kısıık* (112/5), *sevgi* (113/3.s/s113/5), *şaşırtıcı* (121/23), *açık* (126/16), *sarsıcı* (127/27), *örtü* (130/21).

2.3.11.3. Kalıplaşmış Adlar

Adlarda kalıplaşma olayı, herhangi bir kelime ile birleşen çekim ya da yapım ekinin, türetme yoluyla kurulan sözlerde olduğu gibi, bilinen belirli görevi veya

görevleri ile kullanılmayıp, eklendiği kelimeyle beklendiğinden ayrı, yeni bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kalıplaşmasıdır.

A. Sıfat-Fiil Eklerinin Kalıplaşmasından Oluşan Adlar

Yazı dilimizde kalıplaşmaya uğramış başlıca ekler: *-dIk /-dUk*, *-mİş /-mUş*, *-Gan*, *-An*, *-Ar*, *-(I)r /-(U)r*, *-mAz*, *-AsI*, *-AcAk* ekleridir. Ancak eserde bunlardan sadece *-mİş /-mUş*, *-Gan* ekleriyle kullanılan sözcüklere rastlanılmıştır:

*Kadıköy'e giden dolmuş motorlarının **çığırtkanları** müşteri toplamak için bağıryorlardı.* (136/5-6)

B. Ad-Fiillerin Kalıplaşmasından Oluşan Adlar

Fiillerin ad şekilleri olan *-mAk*, *-mA* ve *-İş/ -Uş*'lu mastarlar, olağan yapılarıyla fiildeki hareketi gösterdiklerinden oluş ve kılış adları sayılırlar:

*Karısı ölmüştü, şimdi torunları var, haftada birkaç kez **yoklamaya** gelirler onu...* (18/9-10)

*Nasıl gidiyor senin **çalışma**, diye soruyor.* (133/17)

***Alış verişe** çıkmıştık, diyor Tansel.*

*Yahu sizi bir daha hiç göremeyeceğimi sanıyordum, diyor Yavuz, ne **alış verişi** böyle bu?* (135/26-28)

***dondurma** (86/2, 96/2, 96/3, 96/30, 98/8), **asma** (98/19, 117/12), **uyarma** (107/22).*

C. Zarf-Fiil Eklerinin Kalıplaşmasından Oluşan Adlar

-A, *-I/-U* zarf-fiil eklerinin kalıplaşmasından oluşmuş şekiller, genellikle adı zarf ve edatlar ve zamanla bu aşamayı geçerek zarfların ada dönüşmesiyle kalıplaşmış adlar oluşturduklarından sayıları fazla değildir:

*Sitare, burada ya bizim Türklüğümüzü kullanarak böyle şeylere **aşırı** önem vereceğimizi sanıp işi abartıyor ya da gerçekten çok saf.* (52/8-10)

*Daha çok vaktimiz olacak, dedi, çarşıya gidelim şimdi, biraz kendime **öteberi** almak istiyorum.* (53/32-33,54/1)

Camlardan çeşit çeşit, renk renk öteberiler görünüyordu. (120/10-11)

2.3.11.4. Birleşik Adlar

Türkçede kelime yapma yollarından biri de birleştirmedir. Birleştirme yoluyla kurulan sözler içinde *birleşik adlar* önemli bir yere sahiptir.

A. Ad Tamlaması Kalıbındaki Birleşik Adlar

Belirtisiz ad tamlamaları birleşik ad kurmaya elverişlidir. Birçok cins adı ile bir kısım yer adları birleşerek bu birleşik adları oluşturmuştur. Yalnız yer yer, özellikle yer adlarında, birleşimi oluşturan adın sonundaki iyelik ekinin eridiği örnekler de mevcuttur:

...uzaktan *Arkbaşı'nın* bayırlarını, *Pınarbaşı'nın* koruluğunu yokluyor. (8/28-29)

*Nasıl*sa o devirden kalma birtakım adamlar yaşıyor *yeryüzünde*.. (89/27-28)

Ayakkabıları ellerindeydi, kapının yanındaki *rafa* bıraktılar. (121/10-11)

Gelenler, *Çarşıbaşı'nın* erkenci esnaftıydı. (121/30-31)

Pınarbaşı (7/13, 8/31, 101/9, 116/13), *gözyaşı* (33/26), *kahvaltı* (39/29), *balmumu* (63/21), *gökyüzü* (101/3), *yeryüzü* (101/5, 129/17), *çobanyıldızı* (118/7-8), *akşamüstü* (128/14).

B. Sıfat Tamlaması Kalıbındaki Birleşik Adlar

Türkiye Türkçesindeki somut ve soyut birleşik adların çoğu da sıfat tamlaması şeklinde oluşmuştur. Bir adın önüne getirilen bir sıfatın, eklendiği adla anlamca birleşip kaynaşarak kendisinde o özelliğin bulunduğu anlamda yeni birleşik adlar oluşturmuştur:

Bu şehri sonbaharda poyrazın deli deli estiği

bir ikindi vaktinde

görmelisiniz. (6/1-3)

Rahatsız ettik delikanlıyı, diyordu Sitare'nin kocası. (8/2)

*Çarli o kahkahayı bekler, **günaydın** demesini, baybay demesini bekler...*
(15/18-20)

*Vaktiyle bir kıza âşıkmiş, istemiş vermemişler. **Karasevda**.* (68/15-16)

delikanlı (11/29, 21/23, 21/24, 30/12, 132/6, 132/7).

C. Öteki Kelime Grupları ve Cümle Biçimindeki Birleşik Adlar

Bu gruptaki birleşik adlar; bir adla bir sıfat-fiilin, bir adla bir çekimli fiilin, iki çekimli fiilin, iki fiil kökünün ya da bir cümlenin kaynaşmasından oluşmuştur.

*Oğulları haylazdı, karısı **vurdumduymazdı**.* (11/16-17)

*Ne lüzum vardı bu kadar masrafa, diyor **Erol**.* (26/8)

***Dedikodu** yapıyorlar, dedi çocuk.*

*O zaman kadınları değil, **dedikoduyu** sevmiyorsun sen, dedi adam.* (35/24-26)

*Bazen öyle **vurdumduymaz** kesiliyorsun ki, insana sinir basıyor, dedi.*
(43/1-2)

***Erol** gelmişti.* (78/18)

***Erol**'un uyurkenki hırıltısını işittim.* (79/24-25)

2.3.12. Renk Adları

Renk bildiren sözcükler de esasında birer addır. Türkçe, başlıca renkleri gösteren kelimeler yanında, küçük renk ayrılıklarını da belli eden çeşitli kelimelere de sahip olduğundan renk adları açısından oldukça zengindir.

*Sabahleyin gözünü açar açmaz **yeşile** bakmak.* (25/4)

*Bak şu **sarıyı** da keselim.* (36/12)

***Çuha kırmızısından çivit mavisine** kadar bütün koyu renkleri deneyen elektrik ışıkları...* (107/31-32)

*Göğün **koyu mavisi** daha açılmamıştı. Tepeye doğru alabildiğine koyulaşıyordu. Doğuda **beyaza** kaçan soluk **maviler**, dağ uçlarıyla birleşen*

yerlerinde adeta sis haline gelmiş, **kül rengine** dönüşmüş, ustaca sıvanıp kalmıştı orada. (116/9-13)

Fakat kırmızıdan maviye, oradan da laciverde ve siyaha doğru değişen... (128/19-20)

kırmızılıklar (9/2), **kırmızı** (32/4), **beyaz** (32/4), **koyu gül kurusu** (73/25), **yeşil** (96/20).

2.3.13. Adlarda Küçültme

Adlarda küçültme ve miktarda azlık +Cik/ +CUk ekleriyle yapılır:

*...kır çiçekleri üzerine serpilmiş sakın, arı çiy **tanecikleri**, motorlar ve fabrikalar, zift kokusu, güneşte eriyen bir nesneler, hep bunlar, her yerde, aynı anda..* (12/10-13)

*Bir daha Çarli, diyor Sitare, n'olursun bir **kerecik** daha.* (17/5)

*...bir yandan öbür yana durmadan gidip geliyorlardı ve ağızlarında birtakım arpa **tanecikleri** taşıyarak..* (136/12-14)

derecik (8/32), **azıcık** (34/29), **tomurcuk** (36/1), **tepecik** (130/9), **adacıklar** (131/27).

+Cik/ +CUk küçültme eki aynı zamanda sevgi, şefkat ve acıma gibi duyguları ifade ederken de kullanılır. Ayrıca sevgi ifadesi bildiren yerlerde küçültme ekinin bir iyelik ekiyle birlikte kullanılması, sevgi ifadesini daha da kuvvetlendirir:

*Sevgili **babacığım** ve **anneciğim**...* (80/7)

2.3.14. Adlarda Sayı, Teklik, Çokluk

Adlarda sayı, nesnelerin ve varlıkların ölçüsünü, tane şeklinde bildirir. Sayı bildiren kelimeler, yalın ya da çekim ekleri alarak tek başlarına kullanıldığında somut ya da soyut bir ad özelliği yüklenir:

Şimdi gelirim, diyen. Saat kaç?

Dokuz. (10/24-25)

iki (58/2), *ikiyi üçü* (64/22), *sıfır* (78/23), *bir* (79/8), *üç* (79/8), *beş* (79/8).

2.3.15. İşletme Ekleri

İşletme ekleri, cümlede adlar ile adlar ya da adlar ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran eklerdir. Türkiye Türkçesinin işletme ekleri; *çokluk*, *iyelik*, *aitlik*, *soru* ve *ad çekimi ekleridir*. İşletme ekleri taşıdıkları özellikler ve cümledeki işlevleri bakımından birbirinden farklı özelliktedir. Eklerin bu durumunun yola çıkarak onları üç ana grupta toplamak mümkündür:

1. Etkisi yalnız eklendiği ad veya ad grubu ile ilgili olan, o adın sınırı içinde kalan ekler. *Çokluk*, *iyelik* ve *ilgi ekleri* ile işletme görevindeki *aitlik eki* bu gruba girebilir.

2. Adlar ile fiiller arasında bağlantı kuran ekler: *Ad çekimi ekleri*.

3. *mi/ mu* soru eki.

2.3.16. +IAr Çokluk Eki

Çokluk eki, işletme ekleri içinde kapsamı en dar olan ektir. Bu özelliğinden dolayı çokluk ekleri hep iyelik, soru ve ad çekimi eklerinden önce gelir. Kendi dışındaki işletme ekleri daha sonra gelir:

Yalnız gezginler için gazetelerde ilânlar: (27/12)

Evlilerle kadınlar odalarda kalıyor. Biz bekârlar da salonda. (40/22-23)

kadavralar (5/2), *minareler* (5/6), *kubbeler* (5/7), *aylar* (6/18), *ateşler* (7/2), *insanlar* (7/10, 7/13, 24/20, 59/23, 69/17, 90/19, 97/6, 108/14, 113/22, 124/10), *kuşlar* (8/13, 25/13), *şifalar* (8/24), *kavaklar* (8/30), *tozlar* (9/2, 116/15), *leylekler* (9/3), *motorlar* (12/11), *fabrikalar* (12/11), *bayramlar* (13/30), *konuklar* (15/8, 15/29, 16/25), *arkadaşlar* (16/10), *bardaklar* (20/15), *sorular* (21/6, 21/23), *geçitler* (21/13), *çocuklar* (21/31, 23/20-21, 24/32, 26/13, 105/17, 108/22, 109/22, 113/10, 117/31), *bağlar* (23/9-10), *meyveler* (23/12), *otlar* (23/18), *üzümler* (23/22, 23/23), *masallar* (23/29), *zerzevatlar* (24/25), *Türkler* (28/27, 41/24, 50/12), *kadınlar* (29/12), *güller* (32/25), *kaşıklar* (34/17), *çiçekler* (35/13, 35/14, 89/17), *salaklar* (44/22), *ışıklar* (45/11, 69/11, 105/33), *siparişler* (51/1), *direktifler* (51/2), *havaalar* (54/22, 98/22), *gezginler* (55/11, 96/11-12), *engeller* (56/8), *aptallar* (58/26), *dramlar* (59/19), *yerliler* (65/2), *tarımcılar* (65/13,

65/16, 65/19), *marangozlar* (67/25-26), *adamlar* (68/6, 83/14, 83/27, 84/10, 84/14), *esnaflar* (68/22), *kalaycılar* (68/24), *demirciler* (68/24), *tenekeçiler* (68/24), *bakırcılar* (68/24), *bakkallar* (68/24), *tuhafiyeciler* (68/25), *caddeler* (68/26), *sığırlar* (68/28), *ırgatlar* (68/31), *köpekler* (69/2), *memurlar* (69/12, 69/19), *pisipisiler* (70/2), *sinemalar* (70/17), *saçlar* (70/18), *yakamozlar* (70/29), *zeytinlikler* (70/30), *fişler* (71/18, 108/13), *çekler* (71/18, 108/13), *sayfalar* (79/30), *adlar* (80/9), *iyiler* (80/9), *işler* (82/10), *ödendiler* (82/13, 82/19), *çingeneler* (90/1), *çimler* (90/15), *otomobiller* (90/17-18), *menkıbeler* (97/15), *dondurmacılar* (98/6, 99/31), *gençler* (98/8, 105/14), *karartılar* (99/4), *erkekler* (99/8), *sümbüller* (99/27), *nergisler* (99/27), *yıldızlar* (101/4, 104/12), *duygular* (101/19), *durumlar* (101/19-20), *yakutlar* (102/8), *gözler* (105/2, 108/9, 128/24), *masalar* (105/30), *gerçekler* (106/21), *masklar* (108/8), *sesler* (110/26, 125/10), *hareketler* (110/26), *kümeler* (116/6), *kapılar* (116/25), *birikintiler* (116/30), *üzümler* (117/26), *dumanlar* (119/5-6), *kaldırımlar* (120/21), *çeşmeler* (120/21), *yerler* (121/22), *mücrimler* (123/12), *yankılar* (125/10), *müslümanlar* (126/24), *nasraniler* (126/26), *zalimler* (127/1), *platolar* (128/8), *arajmanlar* (129/3), *klaksonlar* (129/31), *batakhaneler* (130/2), *pavyonlar* (130/2), *oteller* (130/2), *meyhaneler* (130/3), *lokantalar* (130/3), *pastaneler* (130/3), *yahudiler* (130/6), *rumlar* (130/6), *püsküller* (130/21), *evler* (131/21), *binalar* (131/21), *baharatçılar* (134/14-15), *bağrıışmalar* (134/16), *satıcılar* (134/16), *işportacılar* (135/3-4), *vapurlar* (136/4), *otobüsler* (136/9), *arabalar* (136/8), *karıncalar* (136/12).

2.3.17. Adlarda İyelik (Sahiplik)

İyelik ekleri, adlardaki işletme eklerinden biridir. Bu ekler, adın karşıladığı nesnenin kime ya da neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında ilişki kuran eklerdir. Bu eklerin teklik ve çokluk biçimleriyle şahıslara bağlı altı türü vardır:

Çizelge 2.1. İyelik Ekleri

Teklik	Çokluk
1. şahıs -(I)m/ -(U)m	1. şahıs -(I)mIz/ -(U)mUz
2. şahıs -(I)n/ -(U)n	2. şahıs -(I)nIz/ -(U)nUz
3. şahıs -(I)/ -U, -sI/ -sU	3. şahıs lAr+I

Bir konuğum vardı. (7/22)

Oğulları haylazdı, karısı vurdumduymazdı. (11/16-17)

Beni dinlemek için hevesi yok gibiydi. (40/10)

Yaşaması için elimden geleni yaptım ben. (44/31)

Kafamız belki sizin o erkekçe meselelerinize, şu büyük sandığınız meselelere ermez ama ayrıntılar üzerinde çok duyarlıyızdır. (60/17-19)

Neşenizi kaçırdım, özür dilerim, diyor Sitare. (111/26)

Notların vardı değil mi? (133/20)

sesi (7/27, 20/12, 86/33, 108/15, 108/22, 112/5, 124/6), ikisi (7/31), yüzü (8/8, 8/9, 25/9, 115/3), gözleri (8/9, 26/6, 59/2, 54/14, 61/33), babam (9/8), döşemesi (9/14), nonoşum (9/21), çorapları (11/15), söküklere (11/16), çoraplarım (11/18, 119/9), dostlarım (16/24, 16/24, 16/28), sevgilim (17/6, 28/29, 93/28, 115/18), karısı (18/9, 49/23, 68/9), torunları (18/9, 32/26), günün (18/25), ömrün (18/26-27), gözyaşların (18/27-28), bardakların (20/2), yakınları (21/20), kardeşi (21/20), komşuları (21/21), şikâyeti (21/25), halim (22/1), sıkıntısı (22/4), başı (22/4, 122/11), ağzı (23/28), yatakları (24/4), incirleri (24/12), soyu (24/17), odunu (24/27), nenesi (25/13), yavrum (25/15, 33/32, 34/22, 61/31, 93/33, 95/31, 102/22, 104/4, 118/25), paketlerimiz (26/1), çantalarımız (26/1-2), gözlerimiz (26/3), sözü (26/10), ihtiyacım (26/24, 94/20), başım (27/19, 90/8), kardeşin (27/29), yanıma (28/4), derdin (28/18), yurduma (29/3), ihtiyacın (29/6, 43/7), kimsem (29/9), sakıncası (29/22), yiyecekleri (30/13), arkadaşları (31/12, 71/9), sandığı (31/23-24), ilişkisi (32/12), dostları (32/27, 32/28), vücudu (33/25), annem (34/5, 34/8), annen (34/18), hatırın (34/28), peygamberimiz (35/17), maksadın (36/20), gözlerim (39/15, 40/24), hevesi (40/10), şakası (41/23), uykum (42/5), sesim (43/3, 59/8), oğlu (43/24), kaprisi (46/9), sigaran (47/2), param (47/12), özlemim (47/25), içim (49/15), öfkesi (50/19), Türklüğümüzü (52/8-9), vaktimiz (53/33), tutkun (55/17), tutkum (55/18, 55/23), şartlarımız (56/7), engelleri (56/8-9), bozuğun (57/25), bilmediği (58/9), umutları (58/22, 58/23), kahvelerimiz (58/27), güzelliği (58/32), burnu (59/1), kafan (59/19), takındığımız (59/31), kışkırdığı (61/29), olduğu (65/10), ilgileri (65/13), kuşkuları (65/18), sonuçları (65/25), gitmediği (65/27), yeğenim (66/5, 69/16, 102/10), aslı (66/5), dirençleri (66/15), uğraştıkları (68/5-6),

yapıldığı (68/14), *kaldıkları* (68/15), *görevi* (69/12), *forsumuz* (69/15), *haberini* (74/14, 103/21-22, 132/5), *şüpheni* (74/30), *saatin* (75/18), *dikkatiniz* (76/32), *yaklaşımların* (78/10), *işi* (78/19, 94/30), *sesleri* (78/28), *dümenleri* (79/17), *babacığım* (80/7), *anneciğim* (80/7), *arzum* (80/8), *tanrım* (80/16), *sırtım* (81/4-5), *adı* (82/7), *başları* (83/29), *zararı* (83/31, 95/31, 118/30), *yüzleri* (84/3), *ağzım* (87/21), *hayatım* (88/22), *kuruntularım* (90/5), *uykularım* (90/10), *kızkardeşim* (93/1), *anası* (94/23), *gösterdiğim* (96/18), *geldiğimiz* (96/25), *endişesi* (98/13), *etkileri* (99/24), *tüyleri* (100/11), *canın* (101/22), *oğlum* (101/25), *kafası* (102/2), *hakkınız* (105/9), *uykusu* (106/1-2), *hayatım* (106/6, 108/21, 108/25, 108/29, 109/14, 112/16), *dayanabildiğimiz* (106/20), *şekerim* (106/22), *başım* (107/21), *ayakları* (110/33), *göğüsleri* (111/4), *teyzecim* (111/9), *sizleri* (113/19), *ayakkabıları* (121/10), *takkesi* (121/20), *içi* (121/27), *cübbesi* (124/2), *sarığı* (124/2), *sakalı* (124/3), *İslâmınız* (125/28), *anladıkları* (125/33), *sezinledikleri* (125/33), *amelleriniz* (126/23), *dışı* (126/27), *şüphem* (127/24), *gözüm* (131/5-6), *kışkırttığı* (132/17), *sesleri* (132/28).

2.3.18. Adlarda Çekim ve Ad Çekimi (Durum Gösterme) Ekleri

Ad çekimi, adların birbirleri ya da fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak amacıyla belli başlı eklerle birleşerek aldıkları şekillerdir.

Adlar cümle içinde bağımsız değildirler. Cümlelerin ad, edat, fiil gibi diğer öğeleri ile sürekli bir ilişki içindedirler. Adlar, cümlelerin yapısını oluşturan bu bağlantıyı kurabilmek için, ilişkinin türüne göre farklı durumlara girerler. Adların girdikleri bu hâllere *ad durumları* denir. Ad durumları, adların adlarla ya da fiillerle olan geçici uyumlarını sağlayan ve cümlelerin anlam yapısını kuran birer gramer kategorisidir.

Ad çekimi eklerinin etki alanı çokluk ve iyelik eklerinden daha geniş, soru ekinden daha dardır. Ad çekimi ekleri çokluk ve iyelik eklerinden sonra, soru ekinden önce gelirler.

2.3.18.1. Yalın Durum

Adın cümlede anlam ilişkisi bakımından başka bir kelimeye bağlı olmayan yalın durumudur. Bu durumdaki bir ad, sadece çokluk ve iyelik ekleri alabilir.

Yalın durum, cümlede ya bir işi yapanı veya olan işi gösterir. Ya bir kimseyi

adı, unvanı veya mesleği ile çağırmaya yarar. Yahut da belirtisiz ad tamlamalarında “tamlayan”, sıfat tamlamalarında “niteleyen” görevi yapar.

*Arkadaşlar, diyor Sitare, sevgili **dostlarım**..* (16/11)

*Yaz sonlarına doğru **rüzgâr** iyice şiddetleniyor, **kasaba** toz toprak içinde; ailelerin çoğu bağlara göçmüştür, **bağlar** yalnızca bir **gezi**, bir **mesire** yeri değildir, kışlık **zahire** hazırlanır orada, **pekmez** çıkarılır, **üzüm** sucuğu yapılır, **meyveler** toplanır, kuruya ayrılacak olanlar kurutulur, kısaca bütün bir yaz çalışılır, bağa gidildiğini ilk kez algılayan **çocuklar** için durum başkadır elbet: onlar için her şey yenidir, koşulacak bir **alan**, tırmanacak bir **ağaç**, yeni icat edilen bir **oyun**.. her şey, bütün **doğa**.* (23/8-16)

2.3.18.2. İlgi Durumu

Eklendiği ad ile farklı bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumuna ilgi durumu denir. İlgi durumunun diğer ad çekimi eklerinden ayrılan yönü, adı fiille bağlayan bir ek olmamasıdır. Bu ek ilişki kurduğu adla yalın durumda bir kavramı karşılamaktadır.

Adlardaki ilgi durumu eki, ünsüzle biten ad kök ve gövdelerinden sonra +*In*/ +*Un*, ünlü ile bitenlerden sonra +*nIn*/ +*nUn* şeklindedir:

*Sitare! diye yükseliyor **Çarli'nin** sesi.* (12/27)

***Müziğin** sesi iyiden iyiye yükseliyor pikaptan.* (17/13)

*Emirle ve teklifle yüzyüze gelen o **insanların** yaptıklarını düşünüyor.* (31/26-27)

2.3.18.3. Ad Tamlaması

Bir ad farklı bir adla ilgi durumu eki alarak ya da almadan bir anlam ilişkisi oluşturduğu zaman *ad tamlaması* denilen kelime grubu oluşur. Tamlamayı oluşturan adlardan birinci ad tamlayan, ikinci ad tamlanandır. Ad tamlamalarını ilgi durumu ekinin kullanılıp kullanılmamasına ya da tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre üç gruba ayırırız:

2.3.18.4. Belirtili Ad Tamlaması

Tamlayan adın sonuna ilgi durumu eki, tamlanan adın sonuna da üçüncü şahıs

iyelik eki getirilerek oluşturulan tamlama türüne belirtili ad tamlaması denir.

Tamlayan ad, ilgi durumu eki aldığından dolayı *belirtili ad tamlaması* adını buradan alır. İki ad arasında belirli kesin bir anlam ilişkisi vardır. Ama bu ilişki sürekli değil, geçicidir.

Belirtili ad tamlaması içindeki tamlayan ve tamlanan adlar yalın oldukları gibi bir kelime grubundan da oluşabilirler:

Bir hastanenin önü.

Acil servisin kapısında bir yaralı var... (7/16-17)

Biri Sitare'nin kocası, Çarlı. (7/31)

Cemaatin tüyleri ürperir... (10/17)

şehrin göbeğinde (5/5), asfaltın altında (5/17-19), poyrazın deli deli estiği (6/2), şehrin altında (6/13), yalnızlığın ortasındadır (6/15), yorganların altına (7/3), Sitare'nin kocası (8/2, 8/5), Ulu caminin saçaklı minaresi (8/12), saçağın altına (8/14), gecenin karanlıklarında (8/26), karanlığın engin, derin boşluğunda (8/26-27), Arkbaşı'nın bayırlarını (8/28), Pınarbaşı'nın koruluğunu (8/28-29), kayısı ağaçlarının kara yeşil yaprakları (8/30), ceviz ağacının altında (8/31-32), benim abdestim (9/10), şehrin bir yerinde (9/26), ölüm meleğinin kanadını (10/6-7), vadesi bonoların (11/3), evin içi (11/14, 12/18), kerevetin altına (11/21), otomobilin önünden (11/32), çayın suyu (12/7), sabahın güneşine (12/8-9), kadın olmanın başarısıdır (12/14-15), masanın üstüne (12/17), Çarlı'nın sesi (12/27, 13/12, 20/26, 20/31), bir şey yapmamanın da bir eylem olduğunu (13/14-15), evden dışarı çıkmasının, insanlar arasına karışmasının istemediği düzeni (13/16-17), onun bu sessiz protestosuna (13/18-19), onun bu devinimsiz eylemini (13/19-20), evin dışında (13/26, 32/24), yazın sıcakları (13/28), ezanın okunması (13/30), evin içinde (13/31, 14/3, 18/1), sesinin gürleyişini (14/2), kara taşın üstündeki (14/7), kara karıncanın kıpırtısı (14/7), insanın kendini (14/8-9), anlamın kendisiydi (14/10-11), gününün her anını (14/18), onların biri (35/18), dudağının iki kenarına (14/21-22), konuğu vardı Sitare'nin (14/24), Sitare'nin evi (14/24), bir sayfiyenin تنها köşelerindedir (14/26), kocası doktor onun (14/32), gülüşmelerin orta yerindeyken (15/4), parmaklarının uçlarında (15/7), kapının açılıp örtüldüğü (15/16), kuşun şuh kadın kahkahaları (15/18), onun çapkın diye bağırmasına (15/21), onun boynuna (15/23), her nesnenin

konumu (15/31-32), *Çarli'nin koluna* (16/9), *kocasının yanından* (16/11), *Çarli'nin önünde* (16/11-12, 16/17-18), *Sitare'nin ressam dostuyla* (16/13-14), *kimsenin gözünden* (16/15), *Çarli'nin dayandığı bastonu* (16/29-30), *salonun ortasında* (16/31), *konukların neşeli koltuğuna* (16/31-17/1), *Çarli'nin başarısına* (17/2), *müziğin sesi* (17/13), *ovanın orta yerlerine* (17/18), *dağ eteğinin oldukça uzaklarına* (17/18-19), *kentin bu, ovaya doğru akışını* (17/21), *kurulduğu dağın* (17/22-23), *evinin dışında* (17/26), *çiçeklerin kokusunu* (17/29), *yaprakların kuruyuşunu* (17/29-30), *çiçeklerin tükenişini* (17/30), *torunlarının çocuklarını* (18/11-12), *yaradanın emriyle* (18/17), *bunların renk renk açıldığı mevsimi* (18/21-22), *son günün içinde* (18/29), *AHIR DAĞI'NIN YAMAÇLARINA* (19/7), *köprüünün korkuluğuna* (19/9), *kalenin burçları* (19/10), *o ülkenin insanları o ülkenin ağaçları toprağı yıldızları* (19/19-20), *sesi Çarli'nin* (20/6), *çöreklerin yerini* (20/21-22), *Çarli'nin kaydını* (21/4, 21/6-7), *zamanın aralıkları* (21/11), *Sitare'nin telefonuyla* (21/14), *hastanın yakınları* (22/13), *hastanın yanına* (22/21-22), *ailelerin çoğu* (23/9), *ateşin çevresinde* (23/21), *salların içine* (23/23), *bezlerin üstüne* (23/24), *zamanın nasıl geçtiği* (24/1), *evin önündeki* (24/3), *göğün altında* (24/5), *gece böceklerinin hışırtıları* (24/5-6), *at elmasının koyu, karanlık, kocaman gölgesi* (24/9-10), *kuşların gagasından* (24/12), *avcının iyisi* (24/19), *purluğun parlak taşlarını* (25/6), *koca ceviz ağacının nerde olduğunu* (25/7), *torununun kafasını* (25/19), *senin dediğini* (25/20), *bazı şeylerin hikmetini* (25/22), *dedesinin söylediklerine* (25/25), *hüzün peygamberinin ümmetiyiz* (25/26), *dedesinin başı* (25/28), *otelin bütün masraflarını* (26/5), *insanların şaşkın neşesini* (26/6), *Sitare'nin yanında* (26/10), *bunların hiçbirini* (26/13), *onun kalbi* (26/21), *ihtiyacım var benim* (26/24), *bazısının bıyığı* (26/30), *çölün ortasına* (27/6), *kentin özeti* (27/11), *camın ardında* (27/17), *makinenin başında* (27/17-18), *kelimesinin üstünü* (27/29), *uçurumun üstünden* (27/31-32), *gözlerimin önünde* (27/32), *bu ellerin sahiplerini* (28/1-2), *senin adını* (28/22), *benim adımla* (28/23, 82/15, 82/19, 114/21), *benim adımla* (29/2), *ilgisi bunların* (29/2), *köpeklerin adı* (29/27), *mektup yazmanın anlamsızlığını* (30/3-4), *evinin çardağından* (30/9), *kentin aşağı kesimlerinde* (30/9-10), *binaların yükseldiğini* (30/10, 67/3-4), *delikanlılığının ilk yıllarında* (30/12), *kimsenin beklemediği* (30/20), *asılan arkadaşlarının uğrunda* (30/24), *şehrin ortasından* (31/3), *derenin kapatıldığını* (31/3-4), *bir şeylerin iyiye doğru gittiği vehmini* (31/6-7), *onların yaptığını* (31/17), *insanların yaptıklarını* (31/26-27), *onların yaptıkları* (31/27, 31/29), *onların yükseldikleri* (31/28), *tevillerin arkasına* (31/32), *işin kötüsü* (32/29), *asıl çökertenin bu olduğunu* (33/4), *trenin dumanına* (33/15), *Cuma'nın sâkıt olduğunu* (33/19), *gâvurun kurşunu* (33/23), *torununun oğluydu* (33/31), *dedesinin yanına* (34/3), *tasın kapağını* (34/15), *kaşığın ucuyla* (34/29), *benim*

gösterdiklerimi (35/32), tülbindin içine (36/3-4), dedesinin gösterdiği (36/13), sarı gülün sapını (36/13), dedesinin yüzüne (36/29), sizin günahınız (38/3-4), bunun utancına (38/7), elli yılın geçmesi (38/21), çocuğun çenesine (38/24-25), yatağımın kenarında (39/9), birinin soluk alışlarını (39/13), yorganın üstünden (39/13), Sitare'nin sesiydi (39/17), dirseğimin üstünde (39/17-18), kapının arkasında (40/13), kapının aralığında (40/15), kalın, kadife perdenin aralığından (40/20-21), ortalığın aydınlanmaya başladığı (40/21), Sitare'nin sesini (40/25-26), Marya'nın kazandığını (41/20), Sitare'nin konuşması (41/29), insanların arasında (42/8, 121/28, 123/27-28), başımın ağırlaştığını (42/16-17), polisin böyle numaraları (42/25), benim yaşımda (43/24), onların hiçbirinden (44/10-11), onun parasını (44/25), bizim yaradılışımızda (45/30), kafam benim (46/1), annemin şapkasını (46/4), yediğim dayacı (46/6), Allahın belası (47/8), senin gideceğin (47/14), otelin dışında (47/22), herkesin vakit geçirdiği (47/28), makinelerin başına (47/28-29), masanın dışındaki (48/6), ışıkların, gölgelerin altından (49/1-2), Zelda'nın dostu (49/21), ressamın evinde (49/21-22, 50/5-6), kolunun altında (49/22, 49/22-23), divanın üstüne (49/24), karısının Türkiye'de alaturka tuvaletlerde çektiği güçlükleri (49/26-27), kocasının ne anlattığını (49/28), zengin Türklerin bulunup bulunmadığını (50/7), Sitare'nin adresini (50/8), otelin taşlığında (50/12-13), onun arkasından (50/14), Yavuzun kendisi (50/15), işin aslını (50/16-17), Sitare'nin evine (50/20-21), birbirimizin yüzünü (50/25), birbirimizin sesini (50/29), boruların çapı (50/33), benim varlığıma (51/12), fabrikanın işçileri (51/14-15), patronun yanında (51/16), onun hakkında (51/29, 88/29), sorunun cevabını (51/31-32), Sitare'nin fabrikasında (52/1), Zelda'nın geçmişini (52/2), günün birinde (52/4), bizim Türklüğümüzü (52/8-9), Zelda'nın yeğenini (52/13), benim kuruntularım (52/18), hissetmemin nedeni (52/24-25), kadınların kendi aralarında (52/25-26), kurdukları tuzakların aleti (52/26-27), işin sorumlusu (52/27), onun tüm ilişkilerini (53/5, 53/6), Zelda'nın davranışı (53/18), benim konuşmam (53/18-19), fabrikanın işçileri (53/22), buranın böyle işçilerle dolup taşıdığını (53/23), Sitare'nin oyununa (53/23-24), bizim işimiz (53/29), sirk kapısının önünde (54/6), nüfusu buranın (55/6), mesleğim benim (55/30), benim engellerim (56/7), seninkilerin cinsi (56/10), fizik engellerinin olduğunu (56/14-15), sandığımın bir değeri (56/18), düşündüğün şeyi (56/27), küçük bir kafeteryanın önünden (57/3), makinenin üstündeki (57/22), makinenin ağzına (57/31), para yuttuğunu makinenin (58/14), ihtiyarların parası (58/22), bir başkasının kazanması (58/24), sıhhiyetinin ufuklara doğru sınırsızlığını (59/5-6), başkalarının gözünde (59/30), senin istediğin (60/6-7), erkeklerin istediklerinden (60/7), genelin içindeyim (60/25), herkesin istediğini (60/25), pencerenin önünden (60/31), camların üstünde (61/1), bunların hesabını

(61/12), *Sitare'nin incik boncuk alışı* (61/16), *Sitare'nin kadın olduğunu* (61/17), *onun da bir kadın olduğunu* (61/18), *onun davranışlarında* (61/21-22), *delinin tekiyim* (61/32), *benim bir çocuğum* (62/3), *Sitare'nin bir çocuğu olduğunu* (62/8-9), *Sitare'nin davranışı* (62/13), *onun acısına* (62/18), *çocuğumun ölmesini* (62/22-23), *onun öldüğünü* (62/23), *yaşamasını onun* (62/24-25), *sakat bir çocuğun yaşaması* (62/25-26), *onun hayatta kalmış olmasını* (62/28), *gözlerinin altından* (62/32-33, 108/26), *senin hiç yazını* (63/3), *benim kötülüğümden* (63/26-27), *hepimizin ihtiyacı* (63/28), *kumar makinesinin başında* (64/6-7), *sokağın kalabalığına* (64/9), *ışıkların altından* (64/10), *şehrin ilk büyük binası* (64/13), *marul tarlalarının bitişiğine* (64/14), *hemşerilerin hayranlığını* (64/17), *şehirlerinin böyle bir otele kavuşmuş olmasından* (64/18-19), *şehrin geleceği* (64/20), *bunların sayısı* (64/22), *şehrin ortasından* (64/24-25), *derenin üstü* (64/25), *caddenin belli bir yerinde* (64/28), *şeylerin pişirilmesine* (65/4), *yufka ekmeğin yanında* (65/7), *alışılmışın dışında* (65/9-10), *işlerin içinde* (65/14), *tüccarların, müteahhitlerin aleyhinde* (65/20-21), *onun yerine* (65/27), *binanın üstündeki* (65/28), *teknolojinin girmesinin büyümlü bir etkisi* (65/30-31), *dünyanın sekizinci harikası* (65/32), *görmüş olanların bir kısmı* (66/3), *bunların bütünüyle* (66/17-18), *şehrin tabiatına* (66/20), *kışlık şraların yapılmasına* (66/23-24), *şalvarın üstüne* (66/33), *binaların yapılmış olmasını* (67/5), *şehrin geleceği* (67/7), *eski olanın üstüne* (67/16), *onların neye, niçin direnmek istediğini* (67/21), *kızların, gelinlerin çeyizleri* (67/26), *onların altındakini* (67/30), *cılanın altı* (67/32), *uğraştıkları işin tuhaflığına* (68/5-6), *kulağının dibinde* (68/11), *bunların üstünde* (68/12-13), *konusanların çoğu* (68/17-18), *herhangi birinin yüzünü* (68/18), *kimsenin içtenlikle önemseddiği* (68/19-20), *dükkanlarının darabalarını* (68/22), *esnafların kalabalığıyla* (68/27), *ineklerin isteksiz böğürtüleriyle* (68/29), *römorkların içine* (68/30), *bekçilerin düdükleri* (69/1), *caddenin ortasından* (69/2), *şehrin yukarı kesimi* (69/5-6), *Yıldız Sinemasının önüne* (69/7), *şehrin yerlileri* (69/17-18), *verniğin altına* (69/20), *irgatların sesi* (69/26-27), *günün ışıkları* (69/29), *çinko çatıların üstünde* (69/30), *karanlıkların içinden* (70/3-4), *ovanın ortasından* (70/7), *trenin düdüğünü* (70/7), *insanın içinde* (70/11, 122/20), *bir tutamak bulamayanların heyheyleri* (70/15), *bir saçağın ucundan* (70/25), *kalenin bir burcundan* (70/25), *bir dalın altından* (70/26), *şelalenin sathında* (70/29), *rüzgârın uğultusunu* (70/33-71/1), *çardaktaki seccadesinin üstünde* (71/3), *damın saçağında* (71/5), *otelin lobisinde* (71/12), *salonun dip taraflarından* (71/15-16), *tepsilerin içinde* (71/18), *salonun bir köşesi* (71/18-19), *krupiyelerin yönetiminde* (71/20-21), *Tansel'in oturduğu* (71/26), *masasının üstünde* (71/27-28), *kalabalığın arasında* (73/20), *loşluğun kokusu ve rengi* (73/32), *Sitare'nin yanında* (74/10), *kadının parasını* (74/18), *hepimizin*

dinlenmeye ihtiyacı (74/24), şunların sonunu (75/5), benim de içim (75/17), olup bitenin bir parçası (75/28), elbisenin rengine (76/1), rengin üzerine (76/3), Sitare'nin fabrikasında (76/5), teknikerin evinde (76/5), senin içindeki sezgiyi (76/10), onun öneminden (76/32), sizin durumunuz (76/32-33), kartların üstünde (77/1), benim söylediklerimle (77/8), bağlantısı bunların (77/8), farkında olmanın işe yaramadığını (77/12), yaptığın işin yanlış olduğunu (77/19-20), ihtiyacı onun (77/27), Sitare'nin çaresizliğini (78/4-5), Sitare'nin yaklaştığını (78/6), bizim arkadaşlığımız (78/7), sokak lambasının ışığı (78/24), buzdolabının düzenli aralıklarla çalışmasından (78/25-26), kadının bağırmasını (78/30), onların arkasından (79/6-7), motorların sesi (79/14), alnımın terlediğini (79/22), kalbimin sesini (79/23, 80/24), yaşamının ve ölmenin anlamını (79/23-24), Erol'un uyurkenki hırıltısını (79/24-25), kalbimin sesi (79/26-27, 80/28, 80/32), antrenin kapısı (79/27), onların asla ilgilenmeyeceği (79/29-30), mektubun içi (79/33), kapının aralığında (80/13), kapının arkasındaki (80/14), annemin eliydi (80/15), onun ölü eli (80/15), korkunun bu kadar güzeli (80/17), tokmağın üzerinde (80/19), motosikletlerin gürültüsü (80/25), annemin eli (80/30), ölünün eli (80/31), taksi motorunun sesine (80/32-33), kapının önünde (80/33), tokmağın üstünden (81/2-3), perdenin aralıklarından (81/5-6), sokak lambasının solgun ışığı (81/6), Çarli'nin sıkıntısını (81/19), Çarli'nin niçin gitmek istediğini (81/23), Çarli'nin kaydını (81/28), Çarli'nin asıl adı (82/2), paranın tamamını (82/10-11), masanın çekmecesine (82/22), kapının önünde (83/6), onların varlığı (83/23), senin alacağını (84/18), senin teklif ettiğin fiyatı (84/23), imalatçısı bunların (84/24-25), Tansel'in bana söylediğini (84/28), ilk günün bütün çekiciliği (85/10-11), elimizin altından (85/15), tutunduğumuz şeyin iğretiliğinden (85/17), kapalı tülün ardından (85/19), pasajların bir kapısından (85/32), tepelerinin üstünde (86/3), uçakların sesini (86/6), suyun yüzüne (86/13), onların her birini (86/25), eserin karşısında (86/27), çektiği basit numaranın da önemi (86/30), gırtlığının inip kalktığını (87/5-6), Çarli'nin ölmesini (88/24), senin içini (88/27), çiçekçinin önünden (89/13), onun baktığı (89/20), dünyanın her yerine (89/30), şehirlerin dışında (89/30-31), dünyanın her tarafında (90/1-2), onun yanında (90/11, 90/12), binaların tepesinde (90/16), boşlukların gerekliliğini (90/23), her şeyin gerekli olduğunu (90/23-24), bir anamın, bir babamın, kardeşlerimin olduğunu (90/33-91/1), benim bildiğim (91/17), tanımanın bir tek yolu (91/23), evet'in ne anlama geldiğini (92/3), omzumun üstüne (92/4-5), senin ihtiyacın (92/10-11, 93/33), sözünün arkasını (92/13), senin kafan (92/27), yeteneğimin olmadığını (92/31), benim yaradılışım (93/19), insanların alçaklıkları (93/22), Zelda'nın yaptığını (93/23), olduklarını onların (94/2), Çarli'nin oğluyla (94/10), yaptığımız gevezeliklerin içinde

(94/17-18), *kimsenin beni korumasına* (94/19-20), *benim açımdan* (94/27-28), *savunmanın da türlü çeşitli yolları* (95/2-3), *Çarli'nin oğlu* (95/4), *caddenin kalabalığına* (96/1), *çöl havasının serin yüzü* (96/7), *başımızın üstünden* (96/8-9), *reklamaların ışığı* (96/9), *jetlerin gürültüsü* (96/10), *Sezar Otelinin yerini* (96/15), *onun omzuna* (96/22), *cemaatin kalabalığına* (97/4), *evlerinin dibindeki* (97/7), *camiinin serin avlusunda* (97/12), *şehrin “ahlakı”* (98/4), *Çarşıbaşı'nın bomboş caddesini* (98/9-10), *oyalanmanın hiçbir yararı* (98/26-27), *onların arkasında* (99/9), *görünmenin sıkıntısını* (99/11), *apartmanların yanında* (99/15), *akasyaların kokusuyla* (99/25-26), *insanların davranışlarında* (99/29-30), *çimento harcının kokusu* (99/30), *sarhoşların duyarlılığı* (99/33), *başka kokuların, başka seslerin yerleştiğini* (100/6-7), *camın ardında* (100/15-16), *yüzünün karartısından* (100/16), *serçenin uçmasından* (100/17-18), *bunun üstünde* (100/30), *yeryüzünün bir parçasına* (101/5-6), *yenilginin ezikliğiyle* (101/6-7), *pavyonların sesi* (101/8), *Pınarbaşı'nın koruluğundan* (101/9-10), *bahçe çitinin yanından* (101/15-16), *sokak lambasının donuk aydınlığında* (101/16-17), *boşluğun yoğunluğunu* (101/20), *yıldızın yakışığı* (101/26-27), *anasının dini* (101/30), *yavrum benim* (101/32), *içimin mehtabından* (102/10-11), *onun adı* (102/13), *adamın dünyası* (102/24-25), *senin yerinde* (102/26), *arkadaşının da kolundan* (103/3), *dünyanın medar-ı iftihar* (103/20), *bizim şehrimizde* (103/21), *çalının dibine* (104/1), *sırtının ısladığını* (104/13), *böceklerin sesine* (104/15), *sigarasının ateşi* (104/16), *çalıların dibinde* (104/16), *salonun alabileceğinden* (104/19), *toprağın altındaki* (104/23), *insanın kendine özgü kokusu* (104/26), *merdivenin başındayken* (104/29), *merdivenin başından* (104/30), *içersinin loş karanlığına* (105/1), *sizin dışınızdadır* (105/6), *konuğumuzun olduğunu* (105/19), *sitem etmenin bütün anlamlarını* (105/23), *masaların arasında* (105/26), *herkesin işini* (105/30), *sorduğun bu soruyu* (106/5), *demenin ne olduğunu* (106/7), *işin başındayız* (106/10), *zamanın ne önemi* (106/13), *hepimizin canı* (106/17), *Sitare'nin yüzünde* (106/25), *salonun çıkışında* (107/9), *şeytanın ta kendisidir* (107/15), *kimsenin arkasından* (107/16), *Zelda'nın kuzenini* (107/28), *pistin kalabalığına* (107/29), *gölgelerin arasında* (107/32), *garson kızların arkasında* (108/2), *salonun dışında* (108/3), *koyu ışıkların altında* (108/7-8), *orkestranın gürültüsüne* (108/15-16), *boğuk kahkahaların arasına* (108/16), *benim konuşmamı* (109/7), *benim sözlerim* (109/10), *senin ilişkin* (109/20), *Zelda'nın açık kalpliliğini* (109/23), *senin olan her şeyi* (110/5), *aklının başımda olduğu* (110/11), *her birimizin yüzüne* (110/14), *ellerinin titrediğini* (110/24), *sessizliğin temposuna* (110/33), *kızın oturması* (111/1), *onun yanındaki* (111/2-3), *sigarasının külünü* (111/5), *Marti'nin kalması* (111/15), *benim yüzümden* (111/23), *hepinizin canını* (111/33), *ihtiyacın senin* (112/17), *orkestranın gürültüsü* (112/22), *Sitare'nin “Yavuz” diye*

seslenmesini (112/22-23), *benim adım* (114/26), *insanların harika yaratıklar olduğuna* (114/29), *bizim bu ciddi sessizliğimize* (115/1-2), *senin düşündüğün* (115/8), *bunun sorumluluğu* (115/11-12), *orkestranın çalgın gürültüsü* (116/3-4), *kadınların üstündeki paçavraları* (116/7, 118/5), *bazılarının ellerinde* (116/8-9), *göğün koyu mavisi* (116/9), *Pınarbaşı vadisinin ağaçları* (116/13), *perdeleri çekili evlerin önünde* (116/17), *şehrin düşü* (116/17), *gecenin “facialarını”* (116/19), *uykusunun son düşünüy* (116/21), *pencerelerin perdeleri* (116/25), *sokakların toprak örtüleri* (116/27), *ara caddelerin parke taşları* (116/27), *asfaltın sökülmiş, bozuk yerleri* (116/28), *ağaçların tozlu yaprakları* (116/28-29), *bir bebeğin tiz bir çığlık halindeki ağlaması* (117/2-3), *tahta beşiğin tahta döşemeye sürtünmesinden çıkan gıcırtnın sesiyle* (117/5-6), *bebeğin sesine* (117/8), *bebeğin sesi* (117/9), *yaprakların bazısı* (117/12), *damın bütün tozu* (117/14), *yaprakların üstüne* (117/14-15), *uykusunun arasında* (117/18), *damın kehine* (117/29), *insanın düşü* (117/31), *zerdalilerin olanlarını* (117/33), *yaşlı adamın bahçesindeki* (118/2), *güllerin birkaç tanesi* (118/2), *bir iki paçacı dükkanının bacasından* (118/9), *rüzgarın etkisiyle* (118/10-11), *onun sesini* (118/13), *komşunun horozu* (118/15-16), *günün ilk ezan sesi* (118/17), *tahta çıkıntının üstüne* (118/20), *evlerin ocaklarından* (119/5), *kerevetin altından* (119/13), *bunların hiçbirisi* (119/25), *arabanın arkasından* (120/1), *duvarın yanına* (120/1-2), *vitrinlerin ışıkları* (120/9), *sabahın sessizliği, mahmurluğu* (120/23-24), *kapının üstündeki* (121/9), *caminin içi* (121/11), *boşluğun içinde* (121/13), *şaşkınlığının yersiz olduğunu* (121/16), *Çarşıbaşı’nın erkenci esnaftıydı* (121/30-31), *kimin nesi* (122/4), *kimin huyu* (122/4), *kimin malı mülkü* (122/4), *adamın geldiğini* (122/6), *onun sessizce gelip aralarına oturduğunu* (122/7-8), *caminin o bildiği yapısı* (122/13), *bir şeylerin korkunç biçimde değişmiş olduğunu* (122/15), *sadeliğin dışına* (122/16), *adamın cesaretini* (122/22-23), *adamın kıyafeti* (122/26), *kimsenin önem vermediğini* (122/29), *kimsenin dikkat bile etmediğini* (122/30), *müezzinin salavatıyla* (123/1), *imamın arkasında* (123/2, 123/4-5), *onun kıldıracağını* (123/6), *birçok sürenin Türkçe meallerini* (123/9), *Rabbinizin hangi nimetlerini* (123/11-12, 123/14), *imamın kıraati* (123/15), *müezzinin sesi* (123/19), *torununun omzundan* (123/26), *sarığın o olduğunu* (123/28), *imamın dışarı çıkmasını* (123/32), *poyrazın ıslığı* (124/7), *minarenin tepesine* (124/8), *sütünun yanında* (124/12, 125/12), *dileneceğini onun* (124/16-17), *adamın yüzünde* (124/18), *insanların üstünde* (124/21), *başların birinin üstündeydi* (124/24-25), *adamın tertemiz giyimi* (124/30-31), *aralarından biri* (125/1), *caminin duvarlarına* (125/8), *poyrazın sesine* (125/10), *adamın ses vurgusu* (125/12), *insanların üstünde* (125/14), *gözlerinin önünde* (125/16-17), *onların yüzünün, gözlerinin arkasına, ötesine* (125/19), *her birinin üstünde* (125/20-21), *tuhaf adamın, sözü* (125/29),

sözlerin arkasında (125/30), başlarının üstünden (126/8-9), sizin üzerinizde (126/15-16), sizin amellerinizde (126/17-18), sözlerinin anlaşılıp anlaşılmadığını (126/19-20), insanın içi (126/27), Allahın huzuruna (126/32), işinin başına (127/3-4), adamın sustuğunu (127/7), adamın dikkatinden (127/8), avucunun içinde (127/10), adamın tek başına (127/11), darabanın sesi (127/16), böyle birinin yaşadığını (127/19-20), üniversitelilerin devam ettikleri (128/6), Marmara'nın küçük bir bölümünü (128/6-7), bahçelerin meydana getirdiği (128/9), avucunuzun içinde (128/10), şileplerin, gemilerin, şehir vapurlarının, mavnaların sesini (128/11-12), Marmara'nın akşamüstü görüntüsü (128/14), suyun yüzeyinde (128/15), şarkıcıların ağızlarını (129/1), sessizliğin, durgunluğun havasına (129/5-6), suyun enginliklerinde (129/8-9), mavi örtünün üstünde (129/9), beyaz birkaç martının niteliğini kaybetmiş ötüşleri (129/9-10), şehrin boğuk gürültüsüyle (129/18-19), davranışlarının, seslerinin dışarıyla bağlantısı (129/21), balıkçıların bağırışları (129/25), köprüünün ek yerlerinden (129/25-26), dubaların üstünde (129/27), köprüünün altından (129/27-28), turnikelerin her dönüşünde çıkardıkları süreklilik kazanmış o madeni sesi (129/29-31), trolleybüs boynuzlarının elektrik tellerinden ayrılırken isyan edici bir tonla böğürüşleri (129/31-33), caddenin yokuşunu (129/33), akvaryumun manzarası (130/6), örtülerin etekleri (130/20-21), evlerinin bahçeleriymiş (130/25), evin bahçesinde (130/27), ev sahibinin gelmesini (130/27), genç adamların, genç kızların sandalyelerine (130/29-30), bir şeyin arkasında (130/33), cebimdeki şişkinliğin ne olduğunu (131/2), denizin dibinde (131/26-27), haberin sonuna (132/5), kızın sigarasını (132/7), kızın sesiydi (132/11), akli dengesinin yerinde olmadığı (132/18), elbisesinin içinde (133/4), olgunluğun kesin ışıklarını (133/7), çakmağın alevini (133/10), senin yazıları (133/24), afişlerin önünde (134/4), denizin kokusu (134/13-14), çarşının çıkış yerinde (134/15), kimin aklına (134/25-26), insanın vereceği kararı (135/13), gündüzün çılgın, kıpırtılı kalabalığının yerine (136/2-3), dolmuş motorlarının çığırkanları (136/5), Yeni Caminin güvercinleri (136/14), insanların açlığını (136/17-18), korkuluğun üstüne (136/21).

2.3.18.5. Belirtisiz Ad Tamlaması

Belirtisiz ad tamlamasında, tamlayan ad eksiz yani yalındır. Sadece tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki alır.

Belirtisiz ad tamlamalarında tamlayanın tamlanana bağılılığı belirsiz fakat sürekli. Tamlananın anlamca da ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla tamlananın iki ögesi arasına farklı bir gramer ögesi giremez. Bu niteliğinden dolayı belirtisiz ad tamlamaları dilimizde çeşitli adlar; özellikle tür, âlet, aygıt, makam, kuruluş görev

adı olan birleşik adlar, benzetme vb. özellikli daha farklı adlar kurmaya uygundur:

Çayın suyu kaynıyordur, bir ağaçtan bir yaprak düşüyordur, bir korna sesi, ıssız bir dağ başında sabahın güneşine birden patlayıveren bir kır çiçeği, mazot kokusu, unutulmuş bülbül sesi, kır çiçekleri üzerine serpilmiş sakın, arı çiy tanecikleri, motorlar ve fabrikalar, zift kokusu, güneşte eriyen bir nesneler, hep bunlar, her yerde, aynı anda.. (12/7-13)

şehir yıkıntıları (5/1), insan yıkıntıları (5/1), muazzam bir toprak yığını (5/5), sokak aralarında (6/11, 116/29), kavşak noktalarında (6/14), şire vakti (6/22), odun sobaları (7/1), çarşı içlerinde (7/11), kan davasına (7/19), trafik kazasıdır (7/20), sevinç sesleri (8/7), geniş incir yaprakları (8/8), çınar kökü (8/12), cami avlusundan (8/15), mitralyöz sesi (8/27), nar yaprakları (8/29), vişne yaprakları (8/29), leylek yuvasına (9/3), yoksul salonu (9/12-13), mutfak kapısından (9/18), vazife başında (9/30), sabah ezanına (11/13), kasaba halkı (13/18), ömür boyu (13/26), dayanak noktası (14/5), yalnızlık sezgilerini (14/13-15), bir deniz kıyısındadır, bir dağ başındadır (14/25), çiçek tarhlarını (17/28, 35/2), Kanlıdere Köprüsü (19/2), hastane pencereleri (19/13), sarhoş öksürükleri (19/18), ay ışığı (19/21), bekleme odasındayım (21/3-4), kent dışına (21/16), insan sesleriyle (21/18-19), sınıf arkadaşları (21/20), zehirleme tesiri (22/10), oksijen tüpü (22/14, 22/15), park yerinde (23/7), üzüm sucuğu (23/11), üzüm suyu (23/24), günler, geceler, haftalar boyu (23/26), toprak açıklığa (24/3), ay ışığında (24/4, 24/8-9), nar çiçekleri (24/11-12), bilek kalınlığındadır (24/15), keklik avında (24/19), tavuk iriliğine (24/20), bağ zamanı (24/21), üzüm tanelerini (25/11), kumar endüstrisi (27/7), kumar makineleri (27/8), banka ilânları (27/10), adım başı (27/11), eğlence yerleri (27/11), telefon numarası (27/13-14), kadın elleri (28/1), köpek isimleriyle (28/20), Amerikan isimleri (28/26), köpek adı (29/27), arpa ekmeği (30/13), akıl kârı (31/15), ruh yüceliği (31/28), gül tohumları (32/7-8), Cuma namazı (33/16), gâvur bayrağını (33/21), kurşun yağmuru (33/22-23), sefer tasını (34/3), öbür ikisi (35/20), savaş içinde (37/23-24), barış zamanında (37/25), söz konusu (37/27, 56/12, 93/4), asıl önemlisi (38/15-16), sabah namazına (38/26, 38/28), okul zamanı (38/30), gül demetlerini (39/5), su şırıltısını (40/20), dans evi (41/9), göbek dansı (41/9), asıl yanlışlığı (42/6), çay fincanına (42/12), kumar hilesi (42/15), öğle vakti (43/24), boru atölyesinin (43/28), yaşama gücü (45/1), hayat olmadığını (47/22), elektrik ışıkları (47/23, 49/12, 107/32, 136/1-2), kazanma hırsına (47/33), güneş ışığı (49/9), günyüzü, güneş yüzü (49/14), ressam bozuntusu (49/24-25), Türk öğrencileri (49/31-32), vatan sevgisi (50/3), iş konuşması (50/26), adam boyundan (50/33), müsriflik

sınırında (51/5), ı ışık vurduğı (51/7), iş adamı (51/18, 84/17), doktor olan kocası (51/33-52/1), ı ışık oyunlarına (54/6), pencere kenarında (57/6), kazanma devresine (58/8-9), Haziran sıcaklarına (58/29), derinlik izlenimi (59/7), ayrıntılar üzerinde (60/18), banka memuru (63/8-9), yazarlık mesleğı (63/12), şehir dışı (64/13), Batı tarzında (64/23), parke taşlarıyla (64/26, 67/9-10), çarşı ekmeğı (65/7), taahhüt işleri (65/11), “Belediye Şehir Tiyatrosu” (65/28), hilkat garibesi (65/32), para tuzağı (66/4-5, 66/6), “Aile Bahçesi” (66/9), Alman hastanesi (67/23), katır sırtında (67/26-27), çocuk bahçesi (69/9), çakal takımı (69/19), dost, akraba ziyaretlerine (69/22), ay ışığında (70/3), sokak aralarından (70/4), ay ışığı (70/24), pencere pervazından (70/25-26), sokak aralığından (70/26), yağ lekesi (70/28), caz sesi (71/16), meyve suyu (72/21), ayak üstü (73/21), masa örtüleri (73/24), orkestra olduğunu (73/29), masa örtüleriyle (73/31), şans meselesi (75/10), bakış meselesi (77/17), afyon hikâyesini (77/33), uyku hapt (78/2, 93/8), yaz gecesi (78/24), böcek sesleri (78/25), kartal kanadı (79/17), ter içinde (81/5), berber dükkânlarına (85/31), düş kırıklığı (89/12), çiçek yetiştiricileri (89/17-18), taş devri (89/26), tunç devri (89/26), deli rolü (93/27), trafik ışığında (96/20), sabah ezanını (97/8-9), şadırvan havuzu (97/13), su durumu (98/32), iskelet halinde (99/17), çiçek kokularında (99/29), gül kokularını (99/30), doruk noktasına (100/1), kokular arasında (100/3), mayıs güneşiyle (100/11), ev kaçkını (100/13), yağmur sonrasında (100/16-17), toprak kokusundan (100/17), alın terini (100/20), durulma vakitlerini (100/23), cadde boyu (100/27), İzmir marşını (102/33-103/1), gül kokusu (103/7), çöl havası (105/2), duyulur duyulmaz bir titreşim içinde (108/22-23), insan sesleri (110/31), bağ çubukları (116/9), dağ uçlarıyla (116/11), sis haline (116/12), kül rengine (116/12), sokak lambaları (116/22), su birikintileri (116/30), asma yaprakları (117/12), incir yaprağı (117/12-13), bağ damını (117/26), taç yapraklarını (118/3), erkek kunduraları (118/6), saba makamından (118/17), parke taşları (120/21), elektrik direkleri (120/21-22), su şarılıtları (121/7), göz aşinalıkları (121/32), göz aşinalığından (122/2), kıyafet içinde (122/24), Errahman suresi (123/8), dilenci ifadesi (124/18), İslam milletindensiniz (125/23-24), dükkân komşusu (127/15), çarşı içinde (127/15), Gümüşsuyu sırtlarında (128/5), konservatuar öğrencileriyle (128/5-6), çocuk oyncağı (128/13), nota parçalarıyla (128/28), ses vurgularını (129/2), uzak ve boğuk bir vapur düdüğü (129/7-8), vinç sesi (129/8), fren gıcirtısı (129/31), buluşma evleri (130/2-3), Galata Kulesi (130/5), kubbe siluetleriyle (130/7), çamaşır lastikleriyle (130/22-23), hava içinde (130/28), yolcu vapuru (131/6), kadın sesi (131/16-17), karpuz kabukları (131/28-29), ölü sayısı (131/30), ana caddeye açılan sokak başlarından (134/5), miting kalabalığı (134/6), balıkçı kazağını (134/19), Eminönü meydanına (136/1), tedbirli, uslu insan kümeleri (136/3), kağıt, sebze artıkları (136/6-7), arpa tanecikleri

(136/13-14), *mısır taneleri* (136/15), *salatalık dolu arabasını* (136/19).

2.3.18.6. Zincirleme Ad Tamlaması

Bir ad tamlamasının başka bir adla oluşturduğu ikinci bir ad tamlamasına zincirleme ad tamlaması denir. Kısacası tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş yeni bir tamlama türüdür.

Zincirleme ad tamlamaları da ad tamlaması kalıbındaki bir veya daha çok kelime grubundan oluşmuş bir tamlama türüdür. Zincirleme ad tamlamalarında da tamlayan öge daima ilgi durumundadır. Tamlayanın tamlanana bağlılığı yine belirli ama geçicidir:

Sesi, ayakkabılarını giymeye çalışan insanların uğultusu arasında kayboldu.
(124/7)

bütün bunların birer umutsuzluk işareti olması (33/3-4), *makinenin verim zamanına* (58/10-11), *Pınarbaşı'ndaki bahçelerin ağaçları üstünde* (70/28), *insanın bütün zihin birikiminin boşluğu* (107/3-4), *orkestranın susan sesinin arkasındaki* (110/29), *insanların kiminin başı* (121/20-21), *leyleğin gagasının takırdaması arasında* (124/9).

2.3.18.7. Yükleme Durumu

İçinde geçişli fiil olan bir cümlede, fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu duruma yükleme durumu denir. Yani addan fiile değil, fiilden ada doğru bir etki bir yükleme ve bir ilişki söz konusudur. Yükleme durumu almış ad, yüklemnin bildirdiği ve öznenin yaptığı işten etkilendiği için cümlede nesne görevindedir, bundan dolayı bir belirtme işlevi yüklenmiştir. Yükleme durumundaki ad bir kelime grubundan da oluşabilir.

Yükleme durumu, yalın, çokluk ya da iyelik ekleriyle genişletilmiş adlara +(y)I / +(y)U ekleri getirilerek oluşturulur:

Yalnızlık -somut konumuna göre yalnızlık, yoksa yalnız duymazdı kendini-sezgilerini alabildiğine inceltmiş, bileylemişti. (14/13-15)

Yavuz o sırada ya plakları kurcalamakta, ya parmağını uzatarak maynabördü kızdırmaya çalışmaktadır. (16/4-5)

Sitare zaman zaman başını omzuma dayıyor, uykusu gelmiş gibi

gözlerini yumuyordu. (106/1-2)

kürsü (7/3, 7/4), *delikanlıyı* (8/2), *beni* (8/6, 16/8, 22/16, 27/13, 29/7, 39/10, 40/10, 43/3, 43/5, 43/23, 44/17, 44/23, 47/23, 51/15, 52/16, 53/4, 53/12, 54/5, 54/15, 55/15, 56/16, 59/25, 60/13, 60/22, 61/24, 71/27, 76/21, 76/28, 83/23, 84/32, 85/3, 87/15, 87/26, 87/29, 88/2, 89/19, 90/27, 91/3, 91/5, 91/9, 91/18, 91/33, 92/19, 93/6, 93/21, 94/14, 94/20, 95/6, 95/12, 95/16, 95/24, 103/18, 105/20, 107/9, 112/33, 113/6, 113/8, 113/13, 115/28, 119/22, 132/27, 133/23), *göğü* (8/12, 90/17), *karanlığı* (8/27-28, 70/31, 85/20), *kollarını* (9/7), *başını* (9/19, 9/22, 106/1, 108/19, 112/28, 121/20, 122/19), *halini* (9/25), *başladığını* (10/4), *geleceğini* (10/6, 135/11), *gözlerini* (11/13, 17/4, 25/8, 33/28, 43/10, 51/13, 106/2, 106/6, 109/16, 108/23, 117/22-23, 118/26, 125/2, 125/5, 126/6), *oğlanı* (11/24, 117/32), *yenilerini* (12/18), *onu* (12/30, 13/5, 16/1, 17/7, 18/3, 18/10, 18/30, 20/9, 21/24, 21/29, 25/13, 30/19, 33/24, 43/15, 44/6, 44/27, 44/32, 45/6, 49/21, 50/9, 50/23, 50/28, 51/20, 52/19, 53/14, 54/4, 59/2, 63/26, 71/13, 73/1, 74/9, 74/10, 75/30, 76/7, 78/19, 85/30, 87/3, 88/19, 91/23, 91/24, 91/25, 92/8, 94/30, 104/2, 107/9, 108/32, 114/2, 114/15, 114/16, 115/10, 118/23, 121/17, 121/29, 122/6, 124/6, 124/29, 125/3, 135/5), *Çarlı'yi* (13/1, 21/4, 22/16, 22/26, 22/27, 44/5, 44/24, 47/16, 63/30, 64/1, 81/27, 94/24, 110/2), *avlu* (14/27, 121/7), *kocasını* (15/3, 43/27-28, 53/16), *demesini* (15/19, 15/19, 15/20), *konuklarını* (15/26-27, 64/24), *kolumu* (16/9, 135/3), *bastonunu* (16/21), *ayağını* (16/30), *seni* (17/8, 17/9, 20/11, 28/29, 39/19, 42/26, 42/28, 45/24, 55/17, 60/5, 61/6, 61/31, 62/2, 62/23, 73/24, 76/5, 77/14, 84/29, 86/22, 88/1, 88/5, 88/17, 91/22, 92/15, 92/18, 92/25, 93/1, 101/26, 102/28, 103/2, 107/23, 109/10, 113/2, 113/8, 113/11, 118/29, 135/29), *protestosunu* (17/27), *yaradanı* (18/2), *hayatını* (18/6), *yaşamasını* (18/7), *gereksinmelerini* (18/10), *ölümü* (18/15), *bizi* (18/17, 38/5, 43/8, 44/21, 53/22, 54/11, 59/30, 60/32, 83/18, 96/15, 113/29, 117/29, 127/31, 127/33, 134/9, 135/23, 136/25), *gününü* (18/25), *ömrünü* (18/26), *havagazını* (20/1), *bardakları* (20/17), *yüzünü* (20/27, 24/30, 51/7, 58/30, 83/25, 92/4, 112/8, 113/6), *dudaklarını* (20/28), *yeğenlerini* (21/30), *iniltisini* (22/2), *düştüğünü* (22/3), *midesini* (22/11), *gidildiğini* (23/13), *suyu* (23/24), *olduğunu* (24/16, 31/24, 51/8, 62/3, 80/1, 80/30, 93/19, 119/20, 121/5, 125/31), *onları* (24/32, 47/32, 52/1-2, 56/29, 65/15, 67/32, 68/20, 83/17, 83/20, 84/5, 85/3, 86/27), *gözünü* (25/4, 25/5), *bunu* (25/5, 44/27, 49/29, 54/20), *koşusunu* (25/12), *ceketini* (25/15), *programı* (26/23), *başını* (27/23, 73/17, 132/10), *sandalyeyi* (28/4), *adımızı* (28/27), *sevdiğimi* (28/29, 92/15), *adını* (29/18, 114/25), *sandviçi* (29/32), *mektubu* (30/1), *Fransızı* (30/15), *kenti* (30/15), *kurtulduklarını* (30/16), *savaşmayı* (30/17-18, 31/8), *gerçeği* (30/23, 93/1), *kelleyi* (31/15), *saygısını* (31/23), *sahabi* (31/25), *korkumu* (32/16), *değiştirmeyi* (32/30, 119/17-18), *aldanmayı*

(33/1-2), *kaldığını* (33/6), *yapabileceğini* (33/7), *cemaati* (33/20, 123/3, 123/21-22), *Mevlüt'ü* (33/24), *kapıyı* (33/30, 34/2, 81/11, 83/11, 84/14, 85/7, 103/30), *parmaklarımızı* (34/12), *gerisini* (34/28), *kaşığı* (34/29-30), *kadınları* (35/22, 35/25, 61/14), *dedikoduyu* (35/25), *yaptığını* (37/3-4), *yaptığımızı* (37/8), *makası* (37/13), *gülleri* (37/13-14, 37/17), *savaşığımızı* (37/19), *ölmeyi* (37/24, 37/26), *sizi* (38/3, 84/6, 126/24, 127/4, 127/4, 135/27), *istediğini* (38/9), *olduğumuzu* (38/12), *fikrimi* (38/19), *namazını* (38/32-33), *kalacağımı* (39/3), *merdivenleri* (39/5-6, 118/33), *aşureyi* (39/8), *gözlerimi* (39/11, 39/17, 39/21, 39/27, 80/26), *yanacağını* (39/21), *arabayı* (40/18-19), *yiyecekleri* (40/19), *çayını* (40/31), *ikincisini* (40/31), *kirayı* (41/12-13), *kazandığını* (41/21), *kalmamı* (41/26), *çaylarımızı* (42/4-5), *afyonu* (42/21), *hileyi* (42/21), *bilmediğini* (42/25), *yapacaklarını* (42/29, 86/8), *istediğimi* (43/9), *konuştüğünü* (43/19), *yemeği* (43/25, 73/19), *düşündüğümü* (44/19), *öptüğünü* (44/23), *kahvaltıyı* (45/9), *saati* (45/9, 78/11), *düşündüklerini* (45/30-31, 90/9), *kandırmayı* (46/2-3), *görüldüğümü* (46/3), *gelmemelerini* (46/13), *karnımızı* (46/27), *gittiklerini* (47/5), *adımımı* (47/9), *diyeceğimi* (47/19), *haftayı* (47/27), *ayı* (47/27), *kapıldıklarını* (47/33), *kaybını* (48/2), *kayıplarını* (48/7), *oynandığını* (48/8-9), *oynadığını* (48/10), *Sitare'yi* (48/33, 49/17, 50/11, 50/21, 51/14, 75/20, 76/6, 86/18), *ihtiyacını* (49/5-6), *güneşi* (49/10), *tanıdığını* (49/17, 50/23, 75/31), *konuyu* (49/30-31), *gammazladığını* (49/32), *herkesi* (50/2), *gammazlamayı* (50/2), *rastladığını* (50/6), *Yavuzu* (50/14, 73/12, 108/24, 109/30), *sekreterini* (50/26), *duymamızı* (50/29), *fabrikasını* (50/31-32), *yaradığını* (51/1), *parasını* (51/4), *çakmağımı* (51/11), *gitmesini* (51/22), *Zelda'yı* (51/30, 53/4-5, 61/29, 105/18), *işi* (52/10, 85/4), *çıkarmasını* (52/14), *konumumuzu* (52/15), *ilgisizliğini* (52/19), *ilgisini* (52/20), *Marya'yı* (52/21, 61/28), *nezaketsizliği* (52/31-32), *gittiğini* (53/7), *bilgisizliğimi* (53/7-8), *ilgileneceğini* (53/13), *vaktimizi* (53/32), *dizginleri* (54/2-3), *unuttuğumu* (54/16), *sirki* (54/23), *kelimeyi* (54/32), *kelimesini* (54/33), *geldiğimi* (55/22), *arkasını* (56/2, 117/18), *olmayı* (56/20), *kafanı* (56/33), *içmeyi* (57/4), *parayı* (57/26), *kahveleri* (57/27), *insanı* (57/28), *geldiğini* (58/11, 125/15, 129/7), *verdiğini* (58/16), *şanslarını* (58/17), *paralarını* (58/19), *güzelliğini* (59/3), *birbirini* (59/23, 108/9, 113/22, 121/31, 122/5), *birbirimizi* (59/25), *düşünmeyi* (61/17), *ölmesini* (62/17, 62/19, 62/25), *katlanamayacağımı* (62/18, 62/26), *sigarasını* (62/30, 110/24), *geçeni* (63/27), *yazısı* (65/29), *gitmeyi* (66/4), *sinemayı* (66/4), *kanısını* (66/18), *insanları* (67/4), *eskiyi* (67/11), *konuşulduğunu* (67/20), *yolları* (68/26), *vernikleri* (69/20), *mahmurluğunu* (69/28), *içeriyi* (71/15), *yerleri* (70/1), *hoparlörünü* (70/21), *aydınlığı* (70/31), *hepsini* (72/10), *üzüldüğünü* (72/32), *ekranı* (73/4), *sözümü* (73/17), *kapısını* (73/18), *yapacağımızı* (74/5), *kuzenini* (74/6, 78/5),

kızı (74/7, 94/27), *kartları* (75/5, 78/13), *kuralı* (75/9), *dansingi* (75/15), *yapacağını* (75/24, 134/25), *tanıştığını* (75/33), *ayaklarını* (76/3), *ellerini* (76/3, 84/7, 112/28), *anladığını* (76/10, 115/23), *gördüğünü* (76/21), *hatırladığını* (76/21-22), *önemsediğini* (76/28), *yardımlı* (77/27), *yerimi* (78/20), *ışıkları* (78/21, 85/28), *pikeyi* (78/22, 79/21, 79/22), *karısını* (79/3), *motorlarını* (79/10), *susmalarını* (79/12), *gitmelerini* (79/13), *annemi* (79/28), *gördüğümü* (80/20), *uyumamı* (80/21), *kalkmayı* (80/31), *bildiklerimi* (81/16-17), *sorumluluğu* (82/7-8), *tutacağını* (82/12), *ödendileri* (82/17, 82/21), *adımı* (82/21), *doktoru* (82/23), *üçü* (83/3), *sesini* (83/16, 84/13, 87/9-10, 124/15), *dördü* (83/19), *bulunduğumu* (83/21), *yaptıklarını* (83/29), *çaresizliğini* (84/6), *sırtını* (84/15), *masrafları* (85/1), *üstümü* (85/5), *davranacağımı* (85/21), *başlarını* (85/29, 118/3), *bineceklerini* (86/7), *evlerini* (86/8-9), *arkadaşlarını* (86/9), *yaptıklarımı* (86/18), *yapmayı* (86/18), *tasarladıklarımı* (86/18), *içini* (87/8), *kullanmadığını* (87/15), *sevmemi* (88/1), *kızkardeşimi* (88/32), *bakacağımızı* (89/8), *geçirdiklerini* (89/27), *çiçekleri* (90/1), *gidemediğimi* (90/29), *soluğunu* (91/18), *tanıdığını* (91/18), *yanıldığını* (92/7), *görmeyi* (92/8), *başaramadığımı* (92/9), *sözünü* (92/12, 127/26), *bitirmesini* (92/12), *kızkardeşini* (93/3), *öldürmemi* (93/11), *aşmaları* (93/23), *vazgeçmemi* (94/13), *uydurduğunu* (94/21), *doğruyu* (94/21), *ayarttığımı* (94/24), *durumu* (94/27), *benzeyeni* (95/5), *yapacağımı* (95/24), *bileğini* (95/26), *sarsmasını* (95/26), *parkı* (95/33), *dondurmalarımızı* (96/4), *oteli* (96/16), *kemerimi* (96/21), *elimi* (96/22), *adımlarımızı* (96/23), *yürümeyi* (96/24), *yürümesini* (96/29, 102/3), *suları* (97/13), *içlerini* (97/17), *askerliğini* (98/30-31), *olduklarını* (99/6), *kadınlarını* (99/9-10), *çekildiğini* (100/6), *varlıklarını* (100/22-23), *yapabileceklerini* (100/24), *geceleleri* (100/27), *kunduraları* (101/13), *anasını* (102/20), *kahvaltını* (102/30), *etraftı* (103/8), *kokuyu* (103/18), *sırası* (103/28), *çıkınını* (103/30), *yıldızları* (104/12-13), *taşıdığını* (104/24), *yaydığını* (104/24), *olmadığını* (105/9), *masaları* (105/11), *gülümsemelerini* (105/28-29), *oturduğunu* (105/32), *zamanını* (106/15), *sıkıntıyı* (106/17), *zorladığımızı* (106/29), *yapamayacağını* (107/1), *bahsettiğini* (109/17), *söylememi* (109/21), *gitmemi* (109/24), *iskemleyi* (111/2), *kalmanızı* (111/20), *neşenizi* (111/26), *dilediğini* (112/4), *kimseyi* (112/9, 115/7), *bardağını* (113/3-4), *elini* (113/18, 117/4), *profesörü* (113/33, 114/1, 114/8), *çağıracağımı* (114/16), *müsaadeni* (114/25), *sessizliğimizi* (115/1), *çevreyi* (115/3-4), *konusmasını* (115/22, 124/22), *kadını* (117/20), *mâsereyi* (117/27), *kanatlarını* (118/14), *boğazını* (118/14), *kitabı* (118/20), *yorganı* (118/21), *çocuğu* (118/22), *çoraplarını* (119/13), *torunu* (119/14), *malını* (120/12), *camı* (120/15), *sebebini* (120/30), *deresi* (120/33), *camiyi* (121/14), *bulacağını* (121/15), *takkesini* (121/19), *hiçbiri* (122/8, 122/32), *dirseklerini* (122/10), *geçtiğini*

(122/18-19), *kıyafetini* (122/20), *safları* (123/3, 123/4), *birbirlerini* (123/4), *namazı* (123/5), *ümmeti* (123/7), *duasını* (123/26), *imamı* (123/29), *diyeceğini* (123/30), *ayakkabılarını* (124/6), *olmadığını* (124/18), *baktığını* (124/20), *bakışlarını* (124/21, 125/24), *düşünenleri* (124/30), *adamı* (124/32, 126/4), *konusanı* (125/4), *sınırlarını* (125/10), *niteliklerini* (125/11), *getireceğini* (125/29), *bulunduğunu* (125/32), *saçlarını* (126/9), *dediklerimi* (126/31), *kâfirleri* (126/33), *sözlerimi* (127/2), *konuşmadığımı* (127/3), *korumasını* (127/4), *sözü* (127/7), *uzatmayacağını* (127/7), *şapkasını* (127/10), *gidişini* (127/12), *Boğazı* (128/6), *Adaları* (128/7), *Üsküdarı* (128/7), *Haydarpaşa'yı* (128/8), *Kadıköy'ü* (128/8), *kalacağını* (128/19), *bacalarını* (129/28), *Tanseli* (130/16), *dünyayı* (130/31), *seslerini* (131/18), *kitaplarını* (132/6-7), *parmaklarını* (132/8), *halkı* (132/17), *uğraşmadığını* (132/24), *okyanusu* (132/32), *hayali* (133/29), *yolu* (134/2), *camları* (134/3), *bileğini* (134/17), *göremeyeceğimi* (135/27), *alış verişi* (135/28), *adresini* (135/29), *konmuşluğunu* (136/10), *böylesini* (136/27), *ağzını* (136/29).

2.3.18.8. Yönelme Durumu

Kelime gruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur. Adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlar. Bundan dolayı fiildeki hareket yönelme durumundaki ada doğrudur. Bu durum +(y)A ekiyle karşılanır.

Ek başlıca şu görevlerde kullanılır:

- Yer, yön gösteren adlar ile başka bir kısım adlarda yönelme görevinde yer tümleci oluşturur. Yönelme durumundaki ad bir kelime grubu da olabilir. Bu görev ekin temel görevidir:

Peki, daha açık konuşayım, Sitare'ye yardım edelim.

Ne yardımı? Yardıma ihtiyacı mı var onun? (77/26-27)

tokmağa (7/24), *bana* (9/23, 12/29, 20/7, 20/9, 22/7, 25/16, 26/22, 29/5, 33/23, 35/17, 38/14, 38/18, 39/14, 41/12, 41/26, 44/27, 44/32, 48/11, 50/32, 51/18, 52/6, 52/20, 54/22, 56/11, 57/32, 61/19, 62/17, 62/33, 72/27, 73/7, 74/17, 80/29, 81/17, 83/25, 83/27, 84/5, 84/11, 84/21, 84/28, 86/33, 88/4, 90/26, 90/31, 91/2, 92/4, 92/21, 93/5, 93/7, 93/15, 93/26, 102/10, 106/5, 106/12, 106/14, 108/26, 108/33, 112/15, 113/6, 113/10, 113/14, 115/19, 133/6, 133/26), *üstlerine* (10/3, 130/20), *memlekete* (11/9), *dükkâna* (11/24), *deyyusa* (11/26), *etajere* (12/17),

hasatlığına (13/21), *avlusuna* (14/15), *Sitare'ye* (15/2, 19/29, 23/2, 50/6, 57/10, 62/9, 77/3, 85/21, 91/17, 112/27, 134/30), *pikaba* (15/26), *kalçasına* (16/17), *koltuğuna* (16/21), *Çarli'ye* (16/26, 22/20, 43/30, 78/17, 81/25, 88/28, 95/5), *konuklara* (17/7), *zalime* (18/5), *hayatına* (18/7-8), *ona* (18/19, 18/20, 26/19, 41/21, 43/23, 45/1, 45/5, 76/33, 78/20, 85/16, 88/20, 111/12, 111/29, 115/1, 121/23, 126/27), *sana* (18/27, 29/22, 38/26, 43/31, 43/33, 47/13, 53/18, 56/21, 59/13, 60/3, 62/32, 74/15, 76/27, 77/33, 87/11, 87/28, 88/32, 91/32, 92/31, 94/1, 95/12, 107/19, 110/10, 112/16, 113/5, 133/24, 134/20, 134/23), *demliğe* (20/1), *hastaneye* (21/15, 22/18-19, 81/27, 82/28), *delikanlıya* (21/23), *sesine* (22/2), *bize* (22/31, 49/14, 58/18, 85/13, 95/23, 108/21, 119/1, 134/9), *bağa* (23/13, 98/25, 117/33), *haline* (23/18), *söze* (23/28), *yataklarına* (24/30), *yeşile* (25/4), *ağına* (25/11), *incirlere* (25/13), *çocuğa* (25/20), *masrafa* (26/8), *revüye* (26/22), *bedavaya* (27/15, 57/27), *köpeğime* (28/17, 28/22), *köpeklere* (28/27), *yurduma* (29/3), *uğruna* (30/18-19), *ipe* (31/15), *cihada* (31/25), *adına* (32/6), *dostlarına* (32/26-27), *eline* (36/2), *dedesine* (36/3, 118/28), *herkese* (37/23, 49/29), *nankörlüğe* (38/12), *anneme* (39/2), *komşulara* (39/4), *oyuna* (40/3), *Marya'ya* (41/3), *Amerikalılara* (41/10), *içkime* (42/15), *polise* (42/20), *insana* (43/1), *başına* (44/10), *inceliklere* (46/1), *masaya* (46/28), *uykuya* (47/1), *hasteneye* (47/18), *güneşe* (47/25), *size* (49/11, 104/25, 105/7, 126/24), *komünistliğe* (49/31), *Türkiye'ye* (50/2), *ziyarete* (50/12), *Zelda'ya* (52/4, 53/1, 110/17), *otele* (54/12, 60/28), *pikniğine* (54/17), *çılgnılığına* (55/13), *birbirine* (57/4, 105/31, 107/33, 108/1, 110/33, 111/1, 124/32, 131/7), *kıza* (57/14), *makineye* (58/25), *insana* (59/6), *araziye* (61/9), *neşeye* (63/28), *şehirlerine* (64/21), *sinemaya* (66/1), *şehre* (66/8, 98/28), *poyraza* (66/22), *mevsimlere* (66/27), *birbirlerine* (68/1, 90/20-21, 121/32), *evlerine* (68/15), *ibadete* (70/14), *isyana* (70/14), *yanına* (71/27), *Tansele* (72/20), *paraya* (72/32), *adama* (73/9), *kaybettiğine* (74/2), *dansinge* (74/32), *insana* (77/7), *içkisine* (78/1), *Yavuza* (78/5), *akla* (79/6), *boşuna* (79/12), *kuşuklara* (80/3-4), *üzerime* (82/8), *arasına* (82/17), *düğmeye* (83/4), *işlerine* (83/30), *adamlara* (84/13-14), *onlara* (84/22, 86/9, 96/16, 126/33, 127/33), *işimize* (85/5), *içine* (85/27), *ellerine* (85/30), *slotmachine'lere* (85/33), *tereddüdüme* (87/21), *sevmene* (88/2), *alla'skına* (88/31), *birbirimize* (89/8), *basite* (89/20), *konuşmalarına* (90/7), *dünyaya* (91/2-3), *sınıfa* (91/9), *sevmeye* (92/31), *yalana* (94/16), *doğruya* (94/16), *yemeğe* (95/17), *külahlara* (98/8), *Allaha* (99/2), *insanlara* (99/33), *orospuya* (102/23), *dersine* (104/3), *derslerine* (104/4), *hocaya* (104/5), *kızmaya* (105/8), *sesine* (105/22, 108/17), *yerine* (100/8, 100/8), *öylesine* (107/4, 128/16), *omuzuma* (112/7), *koluma* (112/8), *zorlamana* (113/7), *tavsiyene* (114/17), *köpeğine* (114/21), *sıkıntıya* (115/3), *hepimize* (116/2), *üzerine* (116/30), *uyluklarına* (122/10), *cemaate* (122/28, 123/17, 123/18),

imama (123/16, 123/18), *dehşete* (124/2), *İslam’a* (125/27), *bilinçlerine* (126/1), *kâfirlere* (126/12), *nasranilere* (126/25), *kâfire* (126/27), *huzura* (127/2), *üstüne* (127/28, 136/22), *Nasranilere* (127/31, 127/32), *beyaza* (130/19), *görünüşlerine* (132/11), *çarşıya* (133/13), *yerlere* (136/8).

Yönelme durumu eki, eklendiği adın ve bağlandığı fiilin olanaklarına göre, yönelme anlamından daha farklı işlevler de yüklenebilir:

- Adı fiile “süre” ve “zaman” işlevi bağlar:

...*kışa* hazırlanılır... (6/25)

Kalenin burçları *geceye* meydan okurcasına, hırslı, enli, heybetli dişlerini açmış. (19/10-11)

Akşama bir konsere ne dersiniz, diyor Sitare. (26/17)

Boyuna sigara içip duruyor. (51/9)

boyuna (27/18, 45/6, 58/8, 58/9, 58/13, 92/28, 136/8).

- Fiildeki hareketin yönünü gösterir:

Gülüştüp itişerek, parmaklarının uçlarında sekerek *stüdyoya* doluşuyor konuklar. (15/7-8)

Çocuğa baktı. (38/23)

Gözlerini açıp *kocasına* baktı. (117/22-23)

salona (9/14, 20/23), *mutfığa* (9/22, 34/20), *yatağına* (9/30), *işe* (11/31), *koltuğa* (14/31), *Sitare’ye* (16/1, 46/26, 57/15, 113/14), *içeriye* (15/5, 21/4, 22/11, 60/32, 83/14, 121/9-10), *konuklara* (15/5, 16/23), *koltuğına* (17/1, 17/3), *Çarli’ye* (17/8), *evine* (17/15, 97/8), *eteğıne* (17/22), *alnına* (20/28), *boynuma* (20/30), *dışarıya* (20/10, 49/5, 107/8, 118/3, 119/7), *yere* (22/2, 24/18, 37/15, 79/3, 129/18), *bahçeye* (22/12), *bağlara* (23/9, 66/23, 66/23), *dama* (24/3), *kasabaya* (24/22), *eve* (24/27, 38/1, 38/7, 38/19, 79/12, 82/32), *aya* (24/30, 24/32, 25/2, 100/15), *dedesine* (25/30, 36/23), *otele* (26/1), *daireye* (26/2), *ona* (26/9, 109/16, 111/25, 124/11, 135/16), *makineye* (27/15), *yanıma* (28/4), *şehre* (32/18), *kaleye* (33/22), *öne* (33/24), *ağına* (34/29), *üzerime* (38/17, 78/22), *çocuğa* (34/30,

120/13), *yerine* (37/13), *minderlere* (37/16), *birbirlerine* (38/24, 128/3), *masaya* (40/17, 40/28, 58/3, 132/7, 132/8), *yüzüne* (42/11, 44/16, 60/4, 62/4, 92/12, 95/27, 96/27), *çarşıya* (46/4, 53/33), *havuza* (50/13-14, 50/15, 50/18), *suya* (50/16), *saatine* (46/11), *duşa* (46/23), *havaya* (51/12), *Kanada'ya* (51/30, 53/7, 53/10), *afişlere* (54/6), *makineye* (57/21, 58/12, 58/20), *çantasına* (58/5), *cebime* (58/5), *kahvelere* (69/18), *yazıya* (69/26, 116/6, 118/5), *uzaklara* (70/8, 132/28-29), *ekrana* (72/5, 77/1), *yüzüme* (73/11, 92/13, 96/31, 106/6), *sana* (78/6), *kanepeye* (78/22), *sokağa* (79/27), *kapıya* (81/9, 84/15), *sekretere* (82/18), *zile* (83/7), *onlara* (84/11), *odasına* (85/7), *vitrinlere* (85/27), *ceplerine* (86/1), *sirkelere* (86/2), *gazinolara* (86/3), *otomobillere* (86/5), *uçaklara*, *gemilere* (86/6-7), *çevreme* (89/21), *boynuma* (95/28), *karşıya* (96/21, 96/23), *camilere* (97/6), *evlerine* (97/19, 98/19, 99/5), *Şahadile* (98/10), *taksiye* (98/12, 98/12), *taşlara* (101/13, 118/6), *karanlığa* (101/17-18), *mektebe* (102/30), *arkadaşına* (103/23), *arkasına* (104/9, 121/24), *birbirine* (105/11), *omzuma* (106/1), *kulağına* (106/2), *Zelda'ya* (106/11, 106/22, 113/21), *kuzenine* (111/5-6), *sandalyeme* (112/26), *birbirimize* (115/4, 116/3), *Yavuza* (115/31), *sandalyeye* (115/33), *nahıra* (118/12), *odaya* (118/20), *karısına* (119/7-8), *camiye* (121/6, 125/26), *sünnete* (123/1), *adama* (124/16), *o'na* (126/29), *tevbeye* (126/30), *yeryüzüne* (129/17), *gazeteye* (131/6, 132/10), *buçuğa* (132/3), *içime* (133/3), *gözlerine* (133/7), *mağazalara* (134/4), *kazağa* (134/21), *ölüme* (134/27), *Kadıköy'e* (136/5).

- Aynı adın art arda tekrarından oluşan zarf görevinde ikilemeler oluşturur:

İki külah dondurma aldım. Dondurmalarımızı yalayarak konuşmadan, el ele yürüdük. (96/4-5)

Sitare'yle yan yana oturuyoruz. (105/32-33)

Yüz yüze tanışmamış, birbiriyle bir kez olsun konuşmamış olanlar bile birbirinin yabancıysa değildir burada. (121/32-33, 122/1)

yan yana (101/12, 127/17).

2.3.18.9. Bulunma Durumu

Bulunma durumu, ada +DA eki getirilerek oluşturulur. Çoğunlukla fiildeki oluş ve kılışın yerini bildirir. Fakat buradaki yer kavramı, sadece somut bir yer kavramı değildir. Fiildeki harekete göre her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir. Bundan dolayı bu durum, eklendiği ad

ile fiil arasındaki ilişki özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına paralel olarak zaman, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, iş, süreklilik, vasıta, amaç, sebep vb. ifadeleri de kapsar.

• Bulunma durumu ekinin başlıca görevi, yer bildirmektir. Bundan dolayı bulunma durumu ekini alan ad ya da ad grubu, cümlede yer tamlayıcısı işlevindedir:

...*Pınarbaşı'nda koca bir ceviz ağacının altında, suları pırıl pırıl, berrak bir derecik, bir çocuk boyu yüksekliğindeki şelaleden dökülüyor...* (8/32-33, 9/1)

Çarlı için her şey boştur boşlukta sallanmaktadır her nesnenin konumu terstir saçmadır. (15/31-32)

İkişer, üçer kişilik kümeler halinde caddede gelip geçiyorlardı. (98/5-6)

damlarda (6/10), *sokaklarda* (7/10, 69/23, 97/11, 97/20), *kapıda* (7/24, 22/2, 46/26, 71/15, 83/10, 123/32-33), *uzakta* (9/6, 33/14-15, 70/3), *avluda* (9/7, 121/7), *dışarda* (13/27, 80/28), *boşlukta* (14/4, 71/5), *sofada* (14/16), *dükkânda* (15/15), *koltuğunda* (15/24), *üstünde* (16/12, 83/11, 85/24, 125/21), *altında* (17/1, 27/13, 33/23, 131/31), *uzaklarda* (19/3, 129/23), *koridorda* (21/7, 83/5), *kanepede* (21/18, 78/21, 81/21), *dertte* (22/4), *evde* (22/9, 36/7, 36/9, 65/1, 65/7), *bünyede* (22/10), *çevrede* (22/13-14), *yatakta* (23/5, 40/1), *açıkta* (23/20), *tetikte* (24/17), *ekmekte*, *çamaşırdaki* (24/28), *üzerinde* (25/28, 124/1), *eczanelerde* (27/8), *kentte* (27/9), *gazetelerde* (27/12), *bizde* (28/30, 78/19-20), *Türkiye'de* (29/27), *uğrunda* (30/17), *başlangıçta* (31/23, 100/7), *elinde* (33/10, 34/1, 34/20, 71/23, 98/15, 98/31, 127/12), *ovada* (33/14), *düşünde* (33/16), *camide* (33/17), *ellerinde* (33/21, 108/12, 128/28), *mutfakta* (34/18), *çardakta* (37/16), *düşümde* (37/18), *savaşta* (37/29), *aldatanlarda* (38/3), *tatillerde* (38/30), *vücudumda* (39/9), *odalarda* (40/22), *salonda* (40/23, 46/24), *aynada* (42/17-18), *arasında* (43/17, 104/27, 104/27, 127/9), *bankada* (43/25, 59/26), *içimde* (45/14, 61/14, 80/27, 81/15), *Amerika'da* (49/31), *aslında* (50/1, 51/21, 58/8, 58/24, 62/9, 62/24, 65/9, 68/19, 76/30, 79/27, 80/5, 89/2, 89/5, 90/33, 92/29, 92/30, 106/31, 107/6, 111/7, 113/22, 114/30, 129/16), *konusunda* (50/3), *aleyhinde* (50/5), *içinde* (50/19, 83/28, 116/20, 120/24, 135/6), *işinde* (51/6), *yanımızda* (51/22, 53/25), *yedeğimizde* (51/24), *karşısında* (52/13, 106/21), *piknikte* (54/21), *sayımlarda* (55/8), *hepsinde* (55/15), *geride* (55/26, 55/26), *sende* (56/3), *farkında* (56/22), *ötemizde* (57/20), *elimde* (58/26), *hakkımda* (60/11), *hakkında* (62/10, 68/8, 100/29), *bende* (62/13, 88/3, 88/23), *yazılarında* (63/4), *şehirde* (64/15-16, 69/31, 98/26, 118/18), *yılda* (64/22), *bunda* (65/18), *sinemada* (65/30), *halinde* (66/14, 69/2, 70/19, 90/17, 110/32, 116/4,

116/6, 128/8, 130/9, 131/27, 134/6), *şehirlerinde* (67/5), *sayesinde* (67/10, 76/16), *kafalarda* (67/12), *boyunlarında* (67/17, 67/32), *kıyıda* (67/20, 68/3), *köşede* (67/20, 68/3), *çarşılarda* (684), *dükkânlarda* (68/4-5), *dünyada* (68/7), *harpte* (68/10-11), *havada* (70/2), *renkte* (76/3), *ortada* (76/20), *aklımda* (76/23), *sokakta* (79/8, 80/28, 119/4), *ortalıkta* (81/7, 128/30), *hastanede* (81/28), *asansörde* (83/1), *arkada* (83/14), *önlerinde* (83/30), *noktasında* (88/8-9), *yerlerde* (89/6, 99/26, 136/6), *onlarda* (89/10), *yeryüzünde* (89/28), *yüzünde* (92/5, 92/7, 95/25), *yerinde* (94/27), *göz bebeklerinde* (95/25), *binenlerde* (98/12), *çardaklarda* (99/4), *önde* (99/9), *gramofonlarında* (99/32), *kafalarında* (100/10), *kafasında* (101/18, 119/21), *adamda* (102/2), *ayakta* (104/1), *yüzlerinde* (105/28), *masada* (105/32), *tatilde* (106/14, 106/15), *ölçüde* (106/20), *pistte* (110/32), *kalabalıkta* (114/18-19, 125/5-6), *aramızda* (115/2-3), *hayatta* (115/22), *Doğuda* (116/11), *yerlerinde* (116/12), *uykusunda* (116/18), *yanında* (117/16, 122/18), *hayatında* (119/28-29), *aralarında* (122/6, 122/25), *yerde* (122/11), *yerinde* (122/14), *önünde* (124/21, 124/24, 124/28, 127/9), *zahirde* (126/17), *karşıda* (128/7), *Üsküdar'da* (128/23), *yanlarında* (128/26), *aşağılarda* (1298), *sırada* (130/14), *arkasında* (131/3-4), *evinde* (132/21), *araştırmada* (132/21), *günde* (133/19), *Eminönü'nde* (134/13), *Mısırçarşısı'nda* (134/14), *rüyamda* (135/11-12), *ağızlarında* (136/13).

- Adı “oluş ve kılışın zamanını bildirme” ifadesiyle fiile bağlar:

Darmadağındı evin içi, hiçbir şeyi zamanında bulamazdı, çorapları zamanında yıkanmamıştı, söküklere zamanında dikilmemişti. (11/14-16)

sonbaharda (6/1), *evlendiğimizde* (20/13), *uyandığımda* (46/20), *çıktığımda* (46/23), *döndüğümde* (107/24), *geldiğimizde* (136/1).

- Yalın ya da grup halinde, farklı işlev nicelikleriyle zarf tümlenci oluşturur:

Biraz daha sabır nonoşum, birlikte kalkarız şimdi. (9/21)

Sesim nerdeyse fısıltı halinde çıktı. (59/8-9)

Sesleri gürültü halinde duyuluyor ama ne dedikleri anlaşılmıyor. (78/28-29)

- Zıt veya eş anlamlı zarf görevinde ikilemeler oluşturur:

Önünde sonunda çalacağımız tek hakikat kapısı, bizi bir yaradan var... (18/16-17)

...o yılanı **önünde sonunda** genç avcı Ali vuracaktır... (24/16-17)

- Bulunma durumu ekini almış ad, ek-fiille çekime girerek veya bildirme eki alarak yüklem olabilir:

Sitare 'nin evi bir deniz kıyısındadır, bir dağ başındadır, büyük bir kentin orta yerindedir, bir sayfiyenin تنها köşelerindedir, avluyu renkli ampullerle donatmıştır, dalların, yaprakların arasında loş ışıklarını bırakan; masa Amerikan usulü bir kenardadır: selfservis. (14/24-29)

evdeyim (7/28), *kanısındadır* (16/7), *havasındadır* (16/13), *evindedir* (17/26), *odasındayım* (21/3-4), *tatildeyiz* (74/25), *niyetindesin* (95/10), *kalbdedir* (126/17).

2.3.18.10. Çıkma Durumu

Türkiye Türkçesinde +*DAn* ekiyle ifade edilen çıkma durumu, cümlede ve kelime gruplarında, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için kullanılan ad durumu ekidir. Diğer ad durumları içinde işlevi en fazla olan durumdur. Bağlı bulunduğu fiilin taşıdığı anlam ayrılıklarına ve çıkma durumuna girmiş olan adın uyum tarzlarına göre, ek, adı fiile yer, mekân, zaman, sebep, ölçü, miktar, fiyat, hareket biçimi, bir bütünü ya da bütünün parçasını gösterme gibi farklı pek çok ilişkilerle bağlar.

- Çıkma durumu eki, genellikle zarf görevi yüklenerek adı fiile bağlar ya da yer tamlayıcısı oluşturur:

Çarli salondan bağırtıyor... (9/12)

Arkasından ben de kalktım. Kapıdan girerken: (46/17-18)

bağdan (6/24, 25/17, 98/29), *karanlıklardan* (7/27), *kapıdan* (8/1, 8/7, 23/2, 81/10, 104/21), *uzaktan* (8/28, 10/3, 128/11, 131/3), *hezarenden* (9/15), *iflastan* (12/30, 17/9, 94/31), *evden* (13/15, 35/11, 38/17, 64/16, 65/3), *içten* (13/19), *denetimden* (14/9), *cabadan* (14/18, 18/28), *çingiraktan* (15/17), *pikaptan* (17/13), *ellerinden* (18/12, 119/14), *sahiden* (18/23, 74/12, 91/4, 93/33, 95/21, 110/7, 134/25, 135/5), *ölümünden* (20/10, 20/11, 94/31), *sırtımdan* (20/18), *içerden* (20/26, 20/31), *hastaneden* (22/17), *bastıklardan* (23/25), *onlardan* (24/13, 27/4, 68/18, 83/6, 116/20, 127/1), *bağlardan* (24/23), *susuzluktan* (24/25), *çocuklardan* (24/31), *yataktan* (25/9-10, 40/28, 118/1, 118/27), *arkasından* (25/14, 34/2, 53/3, 70/17, 85/7, 122/24, 127/12, 127/14-15), *rejimden* (29/1), *savaştan* (31/2),

Yemen'den (32/7), *alttan* (36/2), *benden* (36/23, 43/26, 58/4, 59/21, 87/30, 88/2, 88/23, 92/10, 92/27, 93/11, 94/23, 108/32, 110/3, 112/14), *ondan* (37/21, 45/21, 62/8, 90/6, 92/20, 107/19), *kendiliğinden* (40/24), *ötekinden* (42/1), *kimseden* (44/28, 62/8), *Çarli'den* (44/30), *perdeden* (45/10), *çantasından* (47/3, 57/7-8, 136/29), *bundan* (49/14-15), *kompleksten* (50/1), *bizden* (50/8, 58/14, 65/21, 90/14), *Kıbrıs'tan* (50/9), *ampullerden* (50/24), *nerelerden* (51/1), *Zelda'dan* (51/27, 108/23), *oradan* (53/30-31), *yanımızdan* (53/31, 113/29), *yüzünden* (55/11, 55/25, 68/14, 75/21-22, 93/13), *buradan* (55/13), *var sayımlardan* (56/31), *senden* (58/4, 94/19, 135/32), *bakımından* (64/20, 99/13), *fırından* (65/2, 65/4), *dıştan* (65/20), *gibisinden* (65/22), *tiyatrodan* (65/29), *arkadan* (66/7), *bakkallardan* (66/10), *nahırdan* (68/28), *"saz"lardan* (69/8), *rüzgârdan* (70/5), *ekrandan* (71/28), *kumaşlardan* (73/25), *yeniden* (73/30, 87/14, 88/20, 96/1, 125/12), *olanlardan* (74/13), *oyundan* (76/4), *seslerinden* (79/9), *başından* (79/21), *azından* (79/32), *ellerinizden* (80/4), *sessizlikten* (80/11), *cebimden* (82/17), *arkalarından* (84/4-5, 107/30), *makinelere* (84/17-18), *ağzımdan* (88/18), *kolumdan* (90/4), *önümüzden* (90/17, 136/19), *kaldırabileceğimden* (91/15), *fabrikadan* (94/13), *evlilikten* (94/25), *gömleğimden* (95/23), *şaşkınlıktan* (95/24), *uzaklardan* (96/10, 99/22), *yandan* (96/26), *camilerden* (97/3), *camiden* (97/8, 123/27), *sıkıntılarından* (98/21), *beklentilerinden* (98/22), *caddeden* (99/6), *kadınlardan* (99/8), *tepeden* (99/17-18), *soyluluklarından* (99/19), *ortadan* (100/5), *düşünceden* (101/19), *duygudan* (101/19), *durumdan* (101/20), *karıdan* (102/24), *cinsten* (103/32), *cebinden* (104/14), *gerçeklerden* (106/18), *arkamdan* (110/8, 130/13), *omuzlarından* (112/11), *omuzlarımdan* (112/28), *omuzundan* (113/18), *birbirlerinden* (113/24), *köpekten* (114/10), *yollardan* (116/15), *üstünden* (118/21, 136/11), *içinden* (118/23), *yanlarından* (119/32), *kenardan* (120/4), *camlardan* (120/10), *sımlarından* (123/12-13), *ayaklarından* (123/13), *ceplerinden* (124/17), *Allahtan* (126/30-31, 127/4), *başından* (127/10), *hatiflerden* (127/28), *dibinden* (128/14), *yakından* (131/27), *işinden* (134/1), *sinemalardan* (134/6), *dolmuşlardan* (134/11), *denizden* (136/7), *otobüslerden* (136/25).

- Zaman gösteren adlarla oluş ve kılışın zamanını ifade eder:

Erkenden otele dönmek istiyorum, dedim, kimse gelmeden, hatta başka bir otele gidelim bu gece, ne dersin? (54/12-13)

Akşamdan sonra hafif bir rüzgâr çıktı. (69/33)

Eskiden olup bitmiş şeyler hakkında onların da kulağına gelen haberler vardır. (100/29-30)

eskiden (5/13, 46/2, 67/23, 68/31-32), sonradan (13/21, 30/16-17, 35/7, 43/13, 66/3, 136/10), akşamdan önce (68/28), akşamdan sonra (69/6, 69/17, 98/22-23), şimdiden (82/27).

- Bir bütünü bildirerek adı fiile bütünlük ifadesiyle bağlar:

Hatta sıkılıyorsun. Tek tek hepsinden.. (44/11-12)

...herkesten, her şeyden sanki yalnız ben sorumluyum gibi bir sezgiye kapılıyorum... (45/18-19)

Birden içim kekreleşir gibi olurken, her şeyden tat alabilme gerçeği yardımına koşuyor. (49/15-17)

- Aynı kelimenin art arda çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle, zarf işlevinde, eş veya zıt anlamlı ikilemeler oluşturur:

Gizliden gizliye beni tarassut ettiklerini sezinliyorum. (51/15-16)

Tepeden turnağa süzdü onu. (104/2)

içten içe (65/24), boydan boya (67/25), kötümserlikten iyimserliğe (90/27-28), kaldırımdan kaldırıma (100/20), içten içe (101/1, 126/2, 126/8), kırmızıdan maviye (128/19).

- Çıkma durumu eklendiği adı; bahset-, konuş-, söz et- vb. bazı fiillere “hakkında, üzerinde” anlatımıyla bağlar:

Hiç sevimli şeylerden konuşmuyoruz, dedi... (63/2)

Zaman zaman, çarşılarda, dükkânlarda bunlardan konuşulurdu. (68/4-5)

Bana hiç kızkardeşinden söz etmemiştin, diyorum. (90/31)

...önümüzdeki yazın beklentilerinden konuşuyorlardı. (98/21-22)

Gül yetiştiren bir adamdan söz ediyorlardı, o olmasın? (127/22)

2.3.18.11. Vasıta Durumu

Adın belirttiği varlık ya da nesnenin fiildeki oluş ve kılışta “vasıta” olarak kullanıldığını ya da “birliktelik” ifade ettiğini gösterme durumudur. Eki $+(y)IA(<+(y)IE < ile)$ ’dir.

Vasıta durumu ekinin başlıca işlevleri şunlardır:

- Fiildeki oluş ve kılışın hangi “vasıtayla” gerçekleştiğini bildirir:

*Kızların, gelinlerin çeyizleri katır sırtında değil, **kamyonlarla** taşınıyordu.* (67/26-27)

***gözleriyle** (9/4, 20/21), **ampullerle** (14/27), **gözlerle** (16/1), **tesbihle** (18/3), **doktorla** (23/4), **selelerle** (23/22), **savaşla** (30/19), **taksiyle** (70/19), **gözümle** (75/15).*

• Adı fiile “beraberlik, birliktelik” ifadesiyle bağlar. “Birliktelik” gösteren $+IA$ vasıta durumu ekinin, bu işlevini pekiştirmek üzere kendisinden sonra bir *beraber* veya *birlikte* edatını da alır:

***Emirle** ve **teklifle** yüzyüze gelen o insanların yaptıklarını düşünüyor.* (31/26-27)

*Tuhaf, gerçekten tuhaf, medyum gibi sürüklenip gittim **onunla beraber**.* (54/1-2)

***onunla** (18/2, 59/2), **torunlarıyla** (18/11), **onlarla** (21/30), **üzüntüyle** (32/18), **şaşkınlıkla** (37/5-6), **elbisesiyle** (50/13), **bayanla** (53/29), **sesiyle** (70/22), **tepsiyle** (71/23), **seninle** (75/32).*

• İki tür ögeyi birbirine bağlama görevi yüklenir ve çoğunlukla “ve” bağlacının yerini tutar:

***Kahveyle** sandviçi bıraktı.* (29/32)

*Üç odası var bu dairenin. **Evlilerle** kadınlar odalarda kalıyor. Biz bekârlar da *salonda*.* (40/22-23)

• $+IA$ vasıta durumu eki adı fiile veya bir diğer cümle ögesine miktar ve zaman bildirme ilişkisiyle bağlar:

*Zelda **vaktiyle** Sitare'nin ev işlerine bakarmış. (51/32-33)*

*Fakat **zamanla** alışıldı. (65/6-7)*

***Zamanla** birtakım küçük müteahhitler türedi. (65/8-9)*

*“**Vaktiyle** bir kıza âşıkmuş, istemiş vermemişler. Karasevda.” (68/15-16)*

- +*la* eki, farklı anlam ve işlev nicelikleri taşıyan tarz zarfları oluşturur:

*Sahi, Çarli, diye kekeledim **üzüntüyle**. (47/17)*

***aceleyle** (9/7), **telaşla** (21/5), **içtenlikle** (43/31), **umutla** (58/19), **dikkatle** (73/11), **soğukkanlılıkla** (73/13), **şangırıyla** (79/3), **şaşkınlıkla** (84/9).*

2.3.18.12. Eşitlik Durumu

Eklendiği adla fiil veya cümlelerin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan birbirinden farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumuna eşitlik durumu denir. Bu durumun eki +*çA*'dır.

- Vasıfta Eşitlik

Eklendiği ad ile fiil ya da farklı bir ad arasında daha çok bir hareket tarzı bildiren soyut ifadelerde olmak üzere gibi edatıyla benzer bir işlev görür. Burada nitelik açısından bir benzetmeve eşitlik ilişkisi söz konusudur:

***Dostça** konuştuğumdan şüphelen yoktur inşallah, dedi. (74/30)*

*“**Dostça** bir uyarma benimki, dedi, ötesi seni ilgilendirir.” (107/22-23)*

*Zelda, diye tekrarlıyor o, sesine **dostça** görünen bir vurgu katarak. (108/17-18)*

- Miktar ve Büyüklükte Eşitlik

Eklendiği ad ile fiil ya da farklı bir ad arasında nicelik, yani büyüklük ve miktar yönünden kıyaslamaya dayanan bir eşitlik ilişkisi kurar. Bu ek, çokluk eki almış sayı ve zaman bildiren sözlerden sonra “miktarla abartma ve çokluk” ifadesi kazanmıştır:

Öyle ya, yaşlı bir adam, bunca yıl evlilikten, boyunca çoluk çocuğa karıştıktan, başarılı bir iş kurduktan sonra, durup dururken niçin boşansın? (94/24-26)

milyarlarca (24/4), *binlerce* (35/3, 35/3), *yıllarca* (49/5), *boyunca* (95/1, 110/16, 112/9, 121/19), *yüzlerce* (105/12).

2.3.19. Adlarda Soru

Çekimli fiillerde ve diğer kelime türlerinde olduğu gibi, adlarda da soru *mI/ mU* ekiyle karşılanır. Bu ek de adları soru yoluyla belirleyerek fillere bağlayan bir işletme ekidir.

mI/ mU soru eki, yalın durumdaki adlara gelebilir ayrıca iyelik ve çekim ekleri almış adlardan sonra da gelebilir ve addan ayrı olarak yazılır.

Vurgusuz olan soru eki, adlarda diğer işletme eklerinden sonra gelir. Bu yüzden kapsamı en geniş olan işletme ekidir:

Geç kalıyorum, çorba hazır mı? (11/22)

Alo.. bir masör.. yok mu dediniz.. hayır bekleyemem o kadar, kalsın kalsın.. (26/26-27)

Yalnız akıl mı, diyor, başka şey yok mu? (135/15)

Hasta mı? (8/22), *yok mu?* (18/23), *temiz mi?* (20/2), *var mı* (20/2, 34/16, 47/2, 57/25), *tamam mı* (20/15), *zamanın aralıkları mı* (21/11-12), *Çarli'yi mi?* (22/27), *dert mi?* (28/16), *bu mu* (28/16, 81/32, 82/2-3), *benim adı mı?* (28/23), *ben mi?* (29/8, 41/15, 54/4), *dostları mı?* (32/27), *kapı mı* (33/28), *lüzumsuz mu?* (36/26), *sabah namazına mı?* (38/28), *beş mi, akşam mı, sabah mı?* (39/24), *o da mı* (41/6), *Marya'nın kazandığını mı* (41/20), *kalmamı mı* (41/26), *üçbin dolar mı* (42/14), *afyonu mu, hileyi mi?* (42/21), *önemli mi?* (45/15), *doğru mu* (46/19, 93/8), *yarın mı?* (47/8), *ressamın evinde mi?* (49/21-22), *yalan mı* (52/30, 53/3), *Kanada mı?* (53/9), *Zelda'nın davranışı mı, benim konuşmam mı* (53/18-19), *o mu* (54/5, 69/15), *kumar mı?* (55/18), *Çarli mi?* (57/1), *onu mu* (59/17), *dram mı* (59/20), *bende mi?* (62/13), *basit mi* (63/10), *Sitare'yle mi* (72/15), *Sitare mi?* (72/24), *bana mı* (74/17), *ihtiyacı mı* (77/27), *haklı mı, deli mi* (79/4-5), *Çarli mi* (81/30, 82/1), *Amerikalı mı?* (81/30), *adı mı?* (81/33), *buna mı* (102/18), *lâf mı?* (103/20), *ciddi mi* (103/25), *sırası mı* (103/28), *kuruntu mu?* (107/18), *bunu mu*

(109/21), *ezan mı* (118/28), *kaloriferli mi* (119/28), *beş kat mı* (119/31), *vitrin mi* (120/16), *banka mı?* (130/16).

2.4. Sıfatlar / Ön Adlar

2.4.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Sıfatların Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların sıfatlarla ilgili yaptığı tanımlar ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde sıfatların tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Sıfat, bir adın önüne gelerek adı nitelik, işaret, nicelik, soru ve belirsizlik yönünden belirten sözcük türüdür.

Korkmaz, sıfatı şöyle tanımlamıştır: Somut ve soyut ad ve kavramaları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınıflandıran kelime türü (2007: 188).

Ergin'e göre sıfatlar, vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adıdır (2009: 244).

Banguoğlu, sıfatları şöyle tanımlamıştır: Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat (adjective) diyoruz (1995: 297).

Gencan, sıfatları şöyle açıklar: Varlıkları niteleyen ya da sayılarını, yerlerini belirten kelimelere sıfat denir (1974: 92).

Ediskun, sıfatları şöyle tanımlar: Varlıkları niteleyen ya da belirten kelimelere sıfat denir (1999: 132).

Koç, sıfatları şu şekilde tanımlar: Önadlar, adlardan (varlıklardan) önce gelerek onların nasıl ve ne durumda olduklarını, yerlerini, sayısını, renklerini belirten sözcüklerdir (1990: 129).

TDK Türkçe Sözlük'te ise sıfat tanımı şu şekilde yapılmıştır: Bir adın önüne gelerek o adı nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımlardan belirten kelime; ön ad (*Güncel Türkçe Sözlük*, 1 Ağustos 2024).

2.4.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Sıfatların Sınıflandırılması

Burada sıfatlar ana başlıklarıyla Türkiye Türkçesindeki sınıflandırılması ele alınmıştır. Açıklamalara ve detaylara inmeden gramer kitaplarındaki sıfatların sınıflandırılması şu şekillerde yapılmıştır:

Korkmaz, sıfatları ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

I. Kökenlerine Göre Sıfatlar

1. Türkçe Kökenli Sıfatlar
2. Yabancı Kökenli Sıfatlar
3. Karışık Kökenli Sıfatlar

II. Yapıları Bakımından Sıfatlar

1. Basit (Yalın) Sıfatlar
2. Türemiş Sıfatlar
3. Birleşik Sıfatlar
4. Pekiştirme Sıfatları
5. Kelime Gruplarından Oluşan Sıfatlar
 1. Sıfat Tamlaması Biçiminde
 2. Ad Tamlaması Biçiminde
 3. Sıfat-Fiil Grubu Biçiminde
 4. Tekrar Grubu Biçiminde
 5. Edat Grubu Biçiminde
 6. Bağlaç Grubu Biçiminde
 7. Sayı Grubu Biçiminde
 8. İsnat Grubu Biçiminde

9. Ad Çekimi Ekleriyle Kurulmuş Kısaltma Grupları Biçiminde

III. İşlevlerine Göre Sıfatlar

A. Nitelik Sıfatları

Sıfatlarda Karşılaştırma ve Derecelendirme İşlevi

Sıfatlarda Küçültme

Sıfatlarda Pekiştirme İşlevi

B. Belirtme Sıfatları

1. İşaret (Gösterme) Sıfatları

1. *Bu* İşaret Sıfatı İle

2. *Şu* İşaret Sıfatı İle

3. *O* İşaret Sıfatı İle

2. Sayı Sıfatları

a. Asıl Sayı Sıfatları

b. Sıra Sayı Sıfatları

c. Üleştirme Sayı Sıfatları

d. Kesirli Sayı Sıfatları

e. Topluluk Sayı Sıfatları

3. Soru Sıfatları

4. Belirsizlik Sıfatları (2019: 335-385).

Ergin, sıfatları şu şekilde sınıflandırmıştır:

Sıfatlar ve çeşitleri

I. Vasıflandırma sıfatları**II. Belirtme sıfatları****1. Belirtme sıfatları ve çeşitleri****2. İşaret sıfatları****3. Sayı sıfatları****a. Sayı sıfatları ve çeşitleri****b. Asıl sayı sıfatları****c. Sıra sayı sıfatları****d. Üleştirme sayı sıfatları****e. Kesir sayı sıfatları****f. Topluluk sayı sıfatları****4. Soru sıfatları****5. Belirsizlik sıfatları (2009: 244-257).**

Banguoğlu, sıfatları ana hatları ile şöyle ele almıştır:

I. Sıfatlar ve Çeşitleri**1. Vasıflama Sıfatları****2. Belirtme Sıfatları****II. Sıfattakımı****III. Vasıflama Sıfatları****1. Sıfatlarda Karşılaştırma****2. Belirtme Sıfatları**

3. Küçültme Sıfatları

IV. Belirtme Sıfatları

1. Gösterme Sıfatları

2. Soru sıfatları

3. Belirsizlik Sıfatları

4. Sayı Sıfatları

a. Asıl Sayı Sıfatları

b. Sıra Sayı Sıfatları

c. Üleme Sayı Sıfatları

d. Kesirli Sayı Sıfatları

e. Topluluk Sayı Sıfatları (1974: 341-356).

Gencan, sıfatları ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

A. Niteleme Sıfatları

B. Belirtme Sıfatları

1. İşaret sıfatları

2. Sayı sıfatları

I. Asıl sayılar

II. Sıra sayıları

III. Üleştirme sayıları

IV. Kesir sayıları

3. Belgisiz sıfatlar

4. Soru sıfatları

- Unvan Sıfatları
- Niteleme Sıfatlarında Anlam Dereceleri
- Pekiştirme Sıfatları
- Küçültme Sıfatları
- Sıfat Takımı (1974: 92-96).

Ediskun, sıfatları ana hatlarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

A) Niteleme Sıfatları

B) Belirtme Sıfatları

1. İşaret Sıfatları
2. Sayı Sıfatları
 - a. Asıl sayı sıfatları
 - b. Sıra sayı sıfatları
 - c. Üleştirme sayı sıfatları
 - d. Kesir sayı sıfatları

3. Belgisiz Sıfatlar

4. Soru Sıfatları

C) Sıfat Takımı

D) Yapılarına Göre Sıfatlar

1. Kök Sıfatlar
2. Türemiş Sıfatlar

3. Bileşik Sıfatlar (1999: 132-155).

2.4.3. Sıfatlar

Sıfatın anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya çıkarabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi ya da belirtmesi gerekir.

2.4.4. Sıfatların Sınıflandırılması

2.4.5. Yapıları Bakımından Sıfatlar

2.4.5.1. Basit (Yalın) Sıfatlar

Bu gruptakiler, herhangi bir yapım eki almamış bulunan, kök ya da kök durumunda olan yalın sıfatlardır.

***Bu şehri** sonbaharda*

*poyrazın **deli deli** estiği*

*bir **ikindi** vaktinde*

görmelisiniz. (6/1-4)

*Kendi halini bilse ya, o da yok, **koca öküz**. (9/26)*

*Hadi Çarlı **bu dansı** beraber bitireceğiz. (15/33)*

2.4.5.2. Türemiş Sıfatlar

Türemiş sıfatlar, ad kök ya da gövdelerinden, addan ad ya da addan fiil türeten eklerle kurulmuş olan sıfatlardır. Bu eklerin bir kısmı çok kullanıldığı hâlde, bazıları az kullanılır.

A. Addan Sıfat Türeten Ekler:

+II/ +IU:

***Utkulu gözlerini** konuklara çeviriyor Sitare. (16/23)*

rutubetli soğuklar** (6/29), **renkli ampullerle** (14/27), **hırslı, enli, heybetli dişlerini** (19/10-11), **bıyıklı kadınlardan** (27/1), **kent ışıklı** (27/6), **ünlü şarkıcılar** (27/12), **sevgili kardeşim** (27/21), **sütlü kahve** (27/25), **kokulu güller** (32/4), **yaşlı

adam (36/21, 69/32, 71/3, 117/8, 118/19, 118/22, 118/30, 120/29, 122/9, 123/4, 124/11, 124/20, 124/25, 126/19), *Polonyalı kız* (41/5), *yaşlı kadın* (50/26, 51/20), *yaşlı sekretere* (51/2), *yaşlı sekreter* (51/10, 51/30), *önemli biri* (51/17), *gizli despotluk eğilimi* (59/33), *farklı biriymiş* (60/6), *sevimli şeylerden* (63/2), *hareketli kalabalığı* (85/26), *dolambaçlı hale* (89/24), *gizli niyetlerini* (90/9), *renkli ışıklar* (90/15), *uslu çocuklar* (104/3), *çilli yüzler* (108/9), *sivilceli olanlar* (108/9), *özenli elbiseler* (108/13), *rahmetli anamla* (117/26-27), *sarıklı adam* (123/5), *ateşli bakışlarla* (124/19), *rahmetli babamın* (127/29-30), *terli parmakları* (130/14), *yönlü araştırma* (131/11), *canlı röportajlar* (133/27).

+IIk/ +IUk:

...bağlar yalnızca bir gezi, bir mesire yeri değildir, *kışlık zahire* hazırlanır orada, pekmez çıkarılır, üzüm sucuğu yapılır... (23/9-11)

+sIz/ +sUz:

Beklenmedik ölümler beklenen ölümler *apansız gelenler* ağır ağır gelenler *ihtar edip gelenler habersizce gelenler*. (9/27-29)

amansız soğuklar (6/28), *kıptırsız gözleriyle* (9/4), *aşksız ölenler* (10/1), *zararsız deliler* (68/17), *zararsız delilerdi* (68/21), *sayısız bahaneleri* (98/16), *lüzumsuz yere* (98/26), *sayısız minareleriyle* (130/9-10).

+CA:

...birbirine dolaşmadan, kendilerine *ustaca yollar* açarak.. (108/1-2)

yüzlerce yıl (6/17), *binlerce renk* (35/3), *binlerce güzel koku* (35/3), *dostça bir uyarma* (107/22).

+CIk/ +CUk:

Daracık bir masada üçümüz oturuyoruz. (50/27-28)

...buralarda geçen ıslak, rutubetli, entrika yüklü, dönek, *kancık hayatlar*.. (130/3-4)

+CII/ +CUI:

Evcil olanlar çoktan uykularına varmışlardı. (101/9)

+mAn:

...kocaman gölgesi alacalı bir leke halinde kuru toprağa dökülüp yayılır... (24/10-11)

kocaman portreleriyle (12/19), kocaman binadan (67/23-24).

+(I)ncI/ +(U)ncU:

*Yok canım ne kazanması.. bununla **dördüncü devir** oluyor hepsini kaybettim. (72/9-10)*

+î:

*Buzdolabının düzenli aralıklarla çalışmasından doğan o elektrikli, **madenî** ses. (78/25-27)*

+sAl:

*Deniz kurşunî ve temiz, öyle görünüyor, kıyılardaki yosunlar denizin dibinde **gizemsel adacıklar** halinde. (131/25-27)*

+DAn:

sokaklar

topraktan (5/10-11)

+DA+ki Eki:

*Sözümü bitiremedim, **salondaki hareket** başımı döndürüyor. (73/17-18)*

*Delikanlıyla kız **önümdeki masaya** oturdular, kitaplarını masaya bıraktılar. (132/6-7)*

yaratılışlarındaki amaca (14/6), boyunlarındaki zincirler (68/1), yakınlardaki bir damın saçığında (71/5), ibadetteki isyana (70/14), kaledeki gazino (70/20-21), içimdeki kırıklığı (78/8), dışarıdaki kanepede (78/21), üzerindeki tabak çanaklar (79/2-3), aradaki boşlukların gerekliliğini (90/23), ilerdeki camiden

(97/8), *önümüzdeki yazın* (98/21-22), *hakkımdaki duygularınızda* (115/11), *ayaklarındaki erkek kunduraları* (118/6), *kucağındaki kitabı* (118/19), *sağındaki meleklerle* (123/17), *solundaki meleklerle* (123/18), *içinizdeki İslamı* (126/15), *oradaki insanlar* (127/6), *kıyılardaki yosunlar* (131/26), *başlangıçtaki heyecan* (133/18), *elimdeki paketleri* (136/21), *uzaklardaki ışıkları* (136/23), *ilerdeki otobüslerden* (136/25).

B. Fiilden Sıfat Türeten Ekler

-(A)k:

...buralarda geçen ıslak, rutubetli, entrika yüklü, dönek, kancık hayatlar.. (130/3-4)

yüksek sesle (108/31), *yüksek kaldırım* (130/5).

-(I)k/ -(U)k:

Bitişik komşum, genç bir karı koca, gene kavga ettiler. (78/27-28)

büyük iş (15/1), *açık havayı* (48/4, 54/16), *açık havaya* (48/5), *açık hava* (54/15), *açık kalpli* (63/14), *büyük lütuf* (88/4), *büyük çılgınlıklara* (100/24-25), *değişik kokular, değişik sesler* (104/27), *küçük helezonlar* (116/15), *büyük problem* (114/15-16), *büyük gürültü* (120/24), *boğuk seslerle boğuk ışıklarla* (136/4).

-AgAn/ -AğAn:

Bu sorunun cevabıysa daima tehlikeli, olağanüstü, beklenmedik bir haberi aktarırdı. (97/27-29)

olağanüstü bir olay (97/23-24), *olağanüstü duruma* (122/28-29).

-GIn/ -GUn:

...selelerle olgun üzümler toplanır... (23/22-23)

zengin halılarla (121/22), *tedirgin bakışlarla* (126/3-4).

-I/ -U:

Onlar için kurulu düzen buydu. (67/31)

-(I)nç/ -(U)nç:

Korkunç şeyler olmuştu evin dışında, korkunç değişiklikler. (32/24-25)

korkunç yıllardı (30/12), iğrenç koku (81/22), korkunç çığlıklar (116/4).

-Dik/ -DUk:

Düşümde savaşıyormuşuz, dedi adam beklenmedik biçimde, ne için savaştığımızı biliyoruz sanıyorduk hepimiz. (37/18-20)

beklenmedik ölümler (9/26-27), gördüğüm kadın (27/17), yazdığım yeri (27/28), gösterdiğin sebebe (29/18), asıldıkları şeyler (30/24-25, 30/29), bulunduğu çardaktan (32/18-19), yattığı yerden (33/24), kestiği gülleri (36/3), kestiği gülü (36/23), kaldığımız otelde (49/4), gammazladığı adamlar (50/4), bulunduğumuz kente (50/9), olmadık fesatlar (51/21), kazandığı paradan (57/32-33), istediğim şey (60/1-2), oturduğum yerde (60/8), düşündüğüm şey (62/27), gönderdikleri börek, çörek (65/3-4), düşündükleri şey (67/11), rastladığı yere (70/32), çıkardığı ses (71/6), tanıştığı anda (76/7), önemseddiği biriyle (77/5), tekrarladıkları işlerini (86/7-8), çiğnediği lokmaları (87/5), anladığın an (87/7-8), gittikleri yere (105/29), istediği şeyleri (107/1), çaldığı parçayı (108/4), işitildiği anda (117/9), gördüğü şapkaya (121/24-25).

-mİş/ -mUş:

...gündüz çalışıp yorulmuş bedenler yavaş yavaş uyuşur...(24/1-2)

hazırlanmış havalar (54/21), uyumamış kimse (69/31), birikmiş kalabalık (110/32), kızarmış balık (134/14), atılmış döküntüler (136/7).

-An:

Evin dışında olup bitenlere -çok şeyler oluyordu dışarda: değişen giysiler, bulunan yeni yeni araçlar, gereçler, çıkan savaşlar, yazın sıcakları, kış günlerinin soğukları, doğan çocuklar, ölen dostlar, hatta ezanın okunması, bayramlar-aldırmadan tam kırk yıl kalmıştı o aynı evin içinde Kuran okuyarak ve ibadet ederek ve yalvararak ve hayfederek. (13/27-33)

beklenen ölümler (9/27), *gülümseyen yüzünü* (26/9), *asan insanlar* (30/28), *titreyen dizleriyle* (33/8), *söyleyen adam* (48/10), *çalınan müzik* (50/28), *kaybeden makine* (58/8), *para yutan makineye* (58/9-10), *ilgilenen insanlara* (58/28), *alınan ürünü* (65/17), *asılan insanlar* (67/19), *geçen kız* (71/23), *çekilen numaraları* (71/28-29), *yürüyen karartı* (81/12), *akan, parlayan ışıklar* (85/20), *dökülen paraları* (86/1), *olmayan nitelikleri* (89/10), *yaşayan birine* (91/27), *geçen kışın* (98/21), *uyuyan karısını* (117/16), *duyan horoz* (118/13-14), *akan rüzgâr* (126/9), *sarsılan köprü* (129/27), *yanan binadan* (131/30), *tutuklanan ihtiyarın* (132/17-18).

-AcAk:

Haziran sıcaklarına dayanacak cinsten oldukça açık bir elbise giymişti. (58/29-30)

kapacağı anı (10/7), *kalacağımız daireye* (26/2), *söyleyeceği habere* (53/3-4), *gelebilecek turistlere* (64/21), *oyalanacak vakit* (126/22), *döndürüleceğimiz gün* (126/29).

-IcI:

Üç ayrı yere patlayıcı madde atıldı. (131/22)

2.4.5.3. Birleşik Sıfatlar

Birden çok kelimenin kendi anlamlarını koruyarak ya da değiştirerek tek bir anlam oluşturacak biçimde bir araya gelmesiyle oluşan sıfatlardır:

Birkaç kişi bu alanda sivrildi. (65/11)

birkaç arkadaşı (30/23), *birçok evleri* (31/2), *birtakım insanlar* (31/31), *birtakım mektepler* (66/8), *birkaç gün* (69/14), *birkaç ay* (84/25), *birtakım adamlar* (89/28), *birkaç ev* (97/7), *birkaç kişi* (121/28-29, 122/27, 124/31), *birkaç söz* (125/16).

2.4.5.4. Pekiştirme Sıfatları

Anlamı güçlendirilmiş olan sıfatlara pekiştirme sıfatları denir. Bu sıfatları oluşturmak için, ünlü ile biten bir niteleme sıfatının ilk hecesinin sonuna *m*, *p*, *r*, *s* ünsüzlerinden biri getirilerek oluşturulan hece, sıfatın başına eklenerek türetilir.

Bir kısmıysa, Çarşıbaşı'nın bomboş caddesini geçerek Şahadile, ordan da

Antep yoluna doğru yürüyordu. (98/9-11)

Masmavi, taze dumanlar rüzgârın etkisiyle hışımla savruldu. (118/10-11)

yemyeşil ceviz yapraklarını (25/8), bambaşka bir insan (51/4), karmakarışık sesler (81/1), koskoca adamın (81/3), gökyüzü dupduru (101/3), büsbütün belirli hale (85/20), düpedüz bir sıkıntı sebebi (107/2), bu kıpkırmızı donmuş krater (128/16), düpedüz umutsuzluk (134/31).

2.4.5.5. Kelime Gruplarından Oluşan Sıfatlar

Sıfatların büyük bir kısmı da yapıca, belirli kurallar içinde yan yana gelen farklı kelime gruplarından oluşmuştur. Sıfat oluşturan başlıca kelime grupları şunlardır:

1. Sıfat Tamlaması Biçiminde

Bir sıfatın sıfat niteliği kazanabilmesi için, mutlaka bir adın önünde bulunması ve birleştiği adla bir sıfat tamlaması oluşturması şarttır. Bundan dolayı sıfat tamlamaları, sıfatların cümle içindeki olağan kullanım biçimleridir.

Yalnız sıfat tamlamaları bir ad gibi sıfat eki alarak veya sıfat görevinde bir ad olarak farklı bir adın önünde tekrardan sıfat olabilir:

Sıcak bir yaz günüdür ya da soğuk bir kış günü yahut cıvılcıvıl bir bahardır, o somut protesto, kendi sesinin gürleyişini bekleyerek gezinmektedir evin içinde sessiz, gösterişsiz, nümayişsiz. (13/33, 14/1-3)

büyük bir kale (5/4), yeni evli bir çift (7/32), berrak bir derecik (8/32), ıssız bir dağ başında (12/8), meraklı bir kadın (12/22), içten bir saygı (13/19), saygıdeğer bir yaşlı adam (13/20-21), sonuçsuz bir beklemeye (13/25), soğuk bir kış günü (14/1), sessiz bir gülümseyiş (14/21), sessiz bir protesto (14/22), yeni bir elbise (16/12-13), adi bir boyacıdır (16/14), sitem yüklü sesini (16/19), sevimli bir tren istasyonu (17/19), çapaklı bir aydınlık (19/4), kocaman bir şeydi (20/13), belirsiz bir baş ağrısından (21/22), büyük bir yığın (23/17-18), eşsiz bir doğa müziğidir (24/6), alacalı bir leke halinde (24/10), genç avcı Ali (24/16-17), olgun bir keklik (24/19-20), tatlı, meşakkatli bir uğraşıdır (24/20-21), korkunç ışıklı reklamlar (27/10-11), gülünç bir korkaklık (31/24), korkunç bir şey (32/14-15, 106/30-31), kısa, özlü bir hutbeydi (33/18), lüzumsuz bir şey (36/25), büyük bir adam tavriyle (38/8), yarı uyanık halde (39/11-12), tatsız bir mecraya (42/3),

neşesiz, sıkıntılı bir gülüş (42/19), *iddialı bir tonda* (44/32), *nedensiz, tuhaf bir sıkıntı* (45/11-12), *büyük bir içtenlikle* (45/19), *korkunç bir hırsa* (47/32-33), *amansız bir tutkudur* (48/9), *ayrı bir kenttir* (49/5), *dolgun bir şey* (50/28-29), *anlamsız bir sesle* (51/13), *önemli bir husus* (52/23-24), *küçük bir sır* (53/17), *üzgün bir sesle* (56/20), *açık bir elbise* (58/30), *ikircikli bir yaşantı* (62/16), *alaylı bir öfkeyle* (62/22), *korkunç yüksek rakamlar* (65/10), *solgun elektrik ışıkları* (68/25-26), *büyük bir şanstı* (68/31), *korkunç bir uğultu* (70/4), *gizli bir trajedi havası* (70/11-12), *yuvarlak bir masaya* (71/12), *zarif tavırlı bir kıpırdanış* (71/22-23), *küçük bir dansing* (73/30), *belirsiz bir şaşkınlık* (75/21), *iradesiz bir insanı* (76/13), *iradesiz bir adamı* (76/14), *gizli bir organizasyon* (76/19), *ezik bir gülümseyişle* (78/15), *yüksek volümlü bir gürültüsü* (79/18), *küçük, önemsiz bir şeye* (76/31), *korkunç bir gürültü* (78/29-30), *korkunç bir motorsiklet gürültüsü* (79/7), *müthiş bir asap bozukluğuyla* (79/13), *yüksek volümlü bir gürültüsü* (79/18), *uzunca bir özeti* (80/7-8), *korkunç bir hareketsizlikle* (80/10-11), *canlı bir ölünün eli* (80/16), *gizli bir dehşet* (80/27), *ölü bir el* (80/31), *canlı bir ayak sesi* (81/10), *tarifsiz bir garabet* (83/21-22), *yüksek bir sesle* (84/13), *korkunç bir kadınsın* (84/30), *açık renk bir elbise* (85/23), *kesik bir sesle* (87/12), *böyle bir şey* (87/16, 134/24-25), *ayrı bir kolonileri* (89/29), *uydurma bir şey* (92/22), *böyle bir izlenim* (93/18), *uydurma bir kişilik* (93/20), *yaşlı bir adam* (94/24), *böyle bir durumda* (95/1), *tıkanık bir hıçkırıkla* (95/29), *orta yaşlı bir karı koca* (96/14-15), *içten bir gülümsemeleri* (96/18-19), *bilinçli bir çılgınlık* (96/32), *belli bir işi* (97/20-21), *belli bir sokaktan* (97/21), *olağanüstü bir olay* (97/23-24), *eski bahçeli evler* (99/18), *gizli bir istihza* (99/20), *uzunca bir süre* (99/24), *belli bir nümayiş havası* (99/28), *o eski, alışılmış, geleneksel sesler* (99/32-33), *garip, gizli bir bağdaşma uyuşma* (100/3), *geçici bir an* (101/2), *korkunç bir durulukla* (101/5), *ekşi bir rutubet kokusu* (104/21), *sade, kuru, esintisiz soğuk hava* (105/2-3), *öyle bir ton* (105/22), *dostça bir uyarma* (107/22), *gürültülü bir parça* (107/24), *gürültüsüz bir yerde* (109/2), *utkulu bir bakışla* (109/22), *küçük bir kahkaha* (109/32, 114/22), *değişik bir tonla* (110/1), *sinirli bir hareketle* (110/23-24), *üzüntülü bir sesle* (111/24), *iri gövdeli bir adam* (112/26), *uykulu bir alışkanlıkla* (117/3-4), *sıhhsız koyu bir renkleri* (117/13-14), *büyük bir apartman* (119/27), *belli bir iğrenmeyle* (120/26), *cübbeli, sarıklı bir genç adam* (122/19-20), *ikinci bir insan* (122/25), *böyle birkaç kişi* (122/27), *uzak bir yoldan* (124/29), *karışık bir uğultuya* (125/11), *büyüleyici bir etki* (125/14-15), *izahsız bir tedirginlik* (126/2-3), *rahatsız, tedirgin bakışlarla* (126/3-4), *küçük, önemsiz bir hareket* (127/8), *böyle bir entarisi* (127/30), *büyük bir “çay bahçesi”* (128/9-10), *uzak ve boğuk bir vapur düdüğü* (129/7-8), *kapalı bir Haziran göğü* (129/15), *alacalı, kurşunî bir hava* (129/19), *kalın bedenli minareleriyle* (130/8), *kıpırtılı, canlı bir kalabalık*

(134/2-3), *dar hızlı adımlarla* (134/7).

2. Ad Tamlaması Biçiminde

Ad tamlaması biçimindeki sıfatlarda, bir ad tamlaması bir başka adın önünde sıfat görevi yüklenmiştir:

Belki de kadınları onların istediği biçimde anlamıyorum. (61/14-15)

Zelda duymamış gibi orkestranın bulunduğu yana bakıyor. (106/23-24)

bir çocuk boyu yüksekliğindeki şelaleden (8/32-9/1), *bir otobüs yolculuğunda ölenler* (9/29), *aşk derdiyle ölenler* (10/1), *adam boyu resimler* (12/19), *Amerikan usulü bir kenardadır* (14/28-29), *bereketli tarlaların serpildiği bir alandır* (17/17-18), *bunların renk renk açıldığı mevsimi* (18/21-22), *insanların anlayabileceği şeyler* (30/25), *çardağın tırazına bağlı ipi* (33/29-30), *yatağın yanındaki pufta* (39/27-28), *otelin altındaki lokantada* (46/26-27), *onların kaldığı otele* (50/11-12), *başkalarının duyup da anlatamadığı şeyleri* (55/30-31), *onun çekeceği acıya* (62/26), *ovanın başladığı yere* (64/14), *eski hamamın bulunduğu yerde* (64/28-29), *kartın üstündeki numaralara* (73/5-6), *vişne suyu dolu bardakları* (74/23), *salonun dip köşesindeki koltuklara* (83/17), *ışıkların yüzlerinde yaptığı değişikliği* (86/4), *caddenin hemen kenarındaki parka* (90/13), *bekleyenlerin düşündüğü nedenler* (93/12-13), *dünyanın tek gül yetiştiricisi adam* (103/20-21), *orkestranın bulunduğu set* (105/11-12), *yatağının kenarındaki beşiğe* (117/4), *senin doğduğun yer* (119/23), *kapının yanındaki rafa* (121/10-11), *arabanın bıraktığı gürültü* (125/8), *pişmanlığın fayda vermeyeceği dem* (126/29-30), *masaların alt tarafındaki boşluklara* (130/22), *dalların eğildiği bir masaya* (131/1), *adaların bulunduğu yana* (132/29), *koltuğun altındaki eliyle* (134/17), *meydanın ortasındaki demir köprü* (136/9-10).

3. Sıfat-Fiil Grubu Biçiminde

Çeşitli sıfat-fiil ekleri ile kurulmuş olan sıfat-fiil gruplarının, bir ad veya ad tamlaması önünde sıfat gibi kullanılmasından oluşur:

Eskiden olup bitmiş şeyler hakkında onların da kulağına gelen haberler vardır. (100/29-30)

Akvaryumun manzarası çerçevenin dışında kalmış minare ve kubbe silüetleriyle tamamlanıyor. (130/6-7)

sobalardan çekilen ateşler (7/2), gül yapraklarının özüne sinmiş kırmızılıklar (9/1-2), eprimiş bir kanepa (9/14), onulmaz hasatlıklardan ölenler (9/31), patlayıveren bir kır çiçeği (12/9), unutulmuş bülbül sesi (12/10), güneşte eriyen bir nesneler (12/12), düşünülmedik, yapılmadık bir şey (14/19-20), konuşan bir Hindistan(belki Afrika) kuşudur (15/13-14), aralarında gelişen arkadaşlık (16/15), bir bataklık ve sıtma yatağı olan ova (17/16-17), ilke bellediği söz (18/3-4), yeni doğmuş bir bebeğin gözleri (19/5), hassas bir kulağın yakalayabileceği derin acı çılgınlıklar, inilti (19/14-15), okyanusta şavkıyan ay ışığı (19/20-21), ihmal edilmiş geçitler (21/13), kardeşi olduğunu sandığım delikanlı (21/24), park yerinde bekleyen otomobillere (23/7), kuruya ayrılacak olanlar (23/12), ilk kez algılayan çocuklar (23/13-14), koşulacak bir alan, tırmanacak bir ağaç, yeni icat edilen bir oyun (23/15-16), boy atmış otlar (23/17), sürdürülen bir çalışmadır (23/27-28), milyarlarca yıldızla döşenmiş muhteşem göğün altında (24/4-5), kaysı ağacının kesildiği yere (24/26-27), aklında tutan çocuk (25/5), gözyaşı dökebilen insan (25/21-22), gezinen kuru parmaklarını (25/28-29), yapacak bir şeyim (29/30), verecek bir cevabı (31/20-21), korkunç güzel kokuları olan iri güller (32/6-7), özenle kestiği güllerden (32/26), bir lütf olarak bahşedilen bir ömrü (32/31-32), yanlış verilmiş bir savaş (33/11), kaçacak hiçbir delik (33/14), elde etmek istediğin şeyler (37/27), elde etmek istediğimiz bir şey (37/30), gerekli olan bir şeyi (38/10), değiştirmek istediği bir dünyayı (38/20), demet yaptığı gülü (38/23), üstünde yiyecekler bulunan bir araba (40/15-16), başvuracak bir yere (42/30), düşünceme katılmayan bir sesle (44/15), sudan çıkan Yavuz (50/17), doktor olan kocası (51/33-52/1), kişiliğine yakışmayan bir durum (52/11-12), açıklayacak bir ipucudur (52/15), geçirdiğimiz son gece (54/9), özlenen bir çılgınlığı (55/23), anlamadığım bir şey (56/3), oturacak bir yer (57/7), elinde tuttuğu parayı (57/30-31), dayanacak cinsten (58/29), çalışan bir memur (59/26-27), kabul edilemeyecek bir duygu (61/26), umut bağlanacak biri (62/1), eski hamamın bulunduğu yerde (64/28-29), evden gönderdikleri börek, çörek gibi şeylerin (65/3-4), orta yaşına gelmiş kimseler (65/33), duyulan sarhoş naraları (66/11), yenilikleri yadırgayan kimselerin (66/12-13), ısırın bir soğuk (66/29), Ahir Dağı'ndan kopan poyraz (66/30), döşenmeye başlayan sokaklar (67/10), gelen her değişiklik (67/16), derinlerde bulunan özü (67/28), gül yetiştiren üç beş adam (68/3), yazıdan dönen ırgatlar (68/30), memurların devam ettiği "kulüp" (69/10-11), boşlukta duran sokak lambaları (69/33-70/1), sallanan bir tenekenin (71/5-6), poker oynayanlara mahsus bir yer (71/19-20), tanıdık bir silueti (73/19-20), anlamayacak bir şey (74/22, 84/21), söylemek istediğim şey (76/30), önlenilecek bir safhadaysa (77/23-24), çekirgelerin çıkardığı ses (78/27), donmuş bir hareket (80/12), açıklanmaz bir korku (80/29), tokmağa iliştirilmiş bir

kartvizit (81/11-12), fazla yüksek olmayan bir sesle (83/19-20), beklemediğim bu adamlarla (83/20-21), uzayacağını sandığım konuşmaları (84/1-2), tutunduğumuz her şey (85/14-15), akan ışık arklarına (86/3-4), anlatabilecekleri ilginç şeyleri (86/9-10), başı, sonu belli olmayan bir ırmak halinde (86/11), umulmadık bir yerden (86/13), teke tek yenebileceğin bir konumda (86/25-26), çektiği basit numaranın (86/30), eşya yerine koyduğun bir kölen (87/1-2), acıkmış bir halindeyken (87/3), ezilmiş bir acıma duygusu (87/8), yanıp sönen ışıkları (92/5), caddeden boşalan gürültüleri (92/6), bekleyenlerin düşündüğü nedenler (93/12-13), yüzüne duman üflenmiş kedi (94/4), yaptığımız gevezeliklerin içinde (94/17-18), tek doğru olan şey (94/18), bir iş fırsatı kaçırarak müteahhit (95/8), konuşacak hiçbir şey (96/6), durmak dinlenmek bilmeyen bir otomobil seli (96/10-11), açık olan mağazalara (96/12), neşeli, kaygısız, tatil okunan yüzleriyle (96/13-14), evlerine gitmeyi geciktirmiş birkaç kişi (97/10), duydukları hüznün ortaya çıkardığı incelmış duyarlıklarla (97/18-19), yadırganacak bir durum (97/30-31), beklenmedik bir yerde (98/1), yeni yeni açılmaya başlayan pastaneler (98/6-7), asma dallarıyla örtülmüş olan çardaklarında (98/19-20), hoş gidecek bir hal (99/13), ezilmiş bataklık çiçeklerine (99/26), dur durak bilmeyen genç adamlardı (100/12), acı ve zorluk nedir henüz bilmeyen genç adamlar (100/14), ulumaya başlayan köpek sesinden (100/15), dolaşan genç adamlar (100/28), kızıl rengine bulanmış akşamlar (102/8), gizlenmeye çalışılan o kokuyu (104/28), salona açılan kapıya (104/30), adım atacak yer (105/15), şaşılması bir dikkatle (105/26), sayıklayan bir sesle (106/4), yapacağı bir şeyin kalmadığına (106/9), tatilde olan biri (106/13), içinde bulunduğu bir hali (106/32), kaçacak bir yer (107/4), çığlık çığlığa boşanan bir ses (108/6), kıpırdayıp duran insanlar (108/7), garsonların şaşılması bir ustalıkla (108/11), dostça görünen bir vurgu (108/17-18), eğlenecek bir yerdeyiz (109/8-9), diyecek başka bir şey (109/33), ciddileşen bir sesle (110/4), yavaş çekilmiş bir filmdeki (110/27), cıvıldaayan bir uğultu (110/31-32), gizli derinliklerden gelen soluyuşlarıyla (111/3-4), ağır ağır kullanılan körükler (111/4), bulunduğum her yere (111/32), bende olmayan şeyleri (112/13), bir türlü üstünden atamadığı o mahmurlukla (112/31), diyecek bir söz (113/1), elde etmek istediğim hiçbir şey (115/21), beyaza kaçan soluk maviler (116/11), sayıklayan bir çocuk (116/18-19), gücenmiş bir halle (116/23-24), ihmale uğramış bir hal (116/26), rüzgarın çıkardığı uğultu (116/29), kucağında duran kitabı (117/10), pörsümüş, kalın, küt parmaklarıyla (117/10-11), hazırlanan bir inek (118/12), beklenmedik bir tez canlılıkla (118/26), duvarlara yapıştırılmış afişler, resimler, yazılar (120/19), yanıp sönen ışıklar (120/23), ayakkabılarını bıraktıkları rafta (121/17-18), üstüne oturduğu halıyı (122/11), avluya bakan tarafa (124/12), içerde gördüğü fötr (124/24), anlamak isteyen, öğrenmek isteyen

bir ses tonuyla (124/25-26), *kalın duvarlara çarpan tok sesler* (124/8), *yeni yapılmış ayrı bir sütun* (125/12-13), *doğuran bir duyguydu* (126/3), *zamanın uzaklarından gelmiş bir garip* (126/23-24), *dağılmaya başlayan insanlar* (127/9), *gül yetiştiren adamdır* (127/24-25), *yan yana duran dükkanlarını* (128/3-4), *dalgın dalgın bu korkunç hüznü seyreden biri* (128/17-18), *kendinden emin görünen kız öğrenciler* (128/26), *göğüslerine bastırdıkları kitapları* (128/27-28), *platolardan aşağı inen merdivenlerde* (128/28-29), *üst üste devrilen, gemilerden boşaltılan ve boşaltılırken parçalanmış fıçılar* (129/11-12), *yayılan inlemeler* (129/23-24), *yükselen demir şakırtıları* (129/26), *öfkeli homurtularla söken araçlar* (129/33-130/1), *özenle döşenmiş görkemli bir tepecik* (130/8-9), *koltuğuna sıkıştırılmış kitapları* (130/13-14), *umursamaz bir halle* (130/31), *içi dışına çevrilmiş gazeteydi* (131/3), *köpükler bırakarak süzülen bir şilep* (131/4), *görünmez bir halatla* (131/5), *Ankara’da çıkan yangın* (131/9), *yakınımda oturmuş bir küme insan* (131/13), *yaşını belli etmeyen bir ses* (131/17), *iskele kazıklarının çevresine birikmiş çöpler, karpuz kabukları* (131/28-29), *mahkeme önüne çıkan yaşlı adam* (132/23), *bir nokta halinde görünen vapurlar* (132/30), *beklenmedik bir sevinç* (133/3), *tavırlarının altında yatan şey* (134/32), *işportacıların arasından geçen Yavuz* (135/20-21), *kıyıdaکی seyyar balıkçıların yaydığı koku* (136/17), *çeyrek somunların arasına sıkıştırılmış balıklarımızı* (136/23-24).

4. Tekrar Grubu Biçiminde

Tekrar grubu biçimindeki sıfatlar birbirinin aynı, birbirine yakın ya da birbirine zıt anlamlı sıfat veya sıfat olarak kullanılan adlardan oluşmaktadır:

...soğuk bir kış günü yahut cıvılcıvıl bir bahardır... (14/1)

Ortadaysa sıra sıra masalar. (71/20)

suları pırıl pırıl (8/32), *ağır ağır gelenler* (9/27-28), *bulunan yeni yeni araçlar, gereçler* (13/27-28), *renk renk serpilen çiçek tarhlarını* (17/28), *pırıl pırıl yanan gözleriyle* (25/18-19), *küçük küçük ampullerle* (71/16), *çeşit çeşit çiçekler* (89/13-14), *iyi kötü bir işi, bir zanaatı* (98/31), *tek tük insanlar* (119/3), *çeşit çeşit, renk renk öteberiler* (120/10-11), *koca koca şilepler* (128/12-13), *pırıl pırıl ışınlar* (132/29-30).

5. Edat Grubu Biçiminde

Yalın ya da çekim ekleri almış bir adla bir edatın oluşturduğu edat grubunun,

başka bir ad önünde sıfat görevi yüklenmesinden türemiş sıfatlar bu gruba girer:

...kuş satılmak üzere dükkânda beklerken kapının açılıp örtüldüğünü haber vermek için konulan çingiraktan öğrenmiştir bu sesi çıkarmayı... (15/15-17)

Hiçbirimiz kendimize ait yerlerde gezinmiyoruz. (89/6-7)

...sanki gözlerinin önünde kaybolup gidecekmiş gibi bir duyguya kapıldılar. (125/16-17)

geniş incir yaprakları gibi yüzü (8/8-9), somut konumuna göre yalnızlık (14/13-14), ilgisini çekecek kadar yakın (52/20), her istediğini yapabilecek kadar özgür (56/16), sıkıntı verecek kadar bir örnek (57/5), Belediyeye ait bir “Aile Bahçesi” (66/9), kendinden beklenmeyecek kadar soğukkanlılıkla (73/13), kapana kıştırılmış gibi bir halimiz (74/27-28), kartal kanadı gibi geniş bir kavis (79/17), bir an kadar kısa bir süre (83/27-28), kendimize ait bir özellikten (85/18), kendine göre bir eş (89/2), kendilerine gösterilen masalara doğru yürüyenler (108/2-3), tam bizim konuşacaklarımıza göre bir yer (109/3-4), incir yaprağı kadar kart (117/12-13), on mâsere kaynatacak kadar odun (117/27-28), kırmızı sahtiyan gibi bir gül (123/11), çakılıp kalmış gibi bir duygu (125/21-22), polise ait evler ve binalar (131/21).

6. Bağlaç Grubu Biçiminde

Bir bağlaçla birbirine bağlanmış olan kelime ya da kelime gruplarının bir ad önünde sıfat gibi kullanılmasından oluşan türler bu grup içindedirler:

Gelişmeye başlıyor şehir, yıllar önce bir bataklık ve sıtma yatağı olan ova, o kara ova, bugün bereketli tarlaların serpildiği bir alandır... (17/16-18)

Adamlar hoşnutluk ve mahcubiyet karışımı bir gülümsemeyle bana baktılar. (84/10-11)

Güller kırmızı ve beyaz. (89/14)

vakur, hâkim ve emredici bir yüzle (124/19), hakir ve zelil insanlar (126/31-32), gevşek ve gürültülü konuşmaları (130/31-32), deniz kurşunî ve temiz (131/25-26).

7. Sayı Grubu Biçiminde

Sıfatların bu türü, basamak sistemiyle art arda sıralanan sayıların cümlede bir ismin önünde sıfat görevi görmesiyle oluşur:

...o yıllarda iki katlı evler seyrek görülürdü... (13/13-14)

Otuzbeş yıl idareli kullanılırsa hiç de az sayılmaz bir insan için.. (115/15-16)

iki koltuk (9/14-15), *iki odaya* (11/8), *tam kırk yıl* (13/30-31), *beş yıldır* (15/12), *iki elini* (16/17), *yüzyirmi okka* (20/13-14), *iki avuç içi* (27/32), *doksan yaşında* (31/25), *üç odası* (40/22), *bir oda* (41/12), *üçbin dolar* (42/14, 46/19, 72/28), *iki Sitare* (42/18), *üç gün* (44/30, 47/26), *iki kahve* (57/14), *bin dolar* (58/15), *bir kız çocuğu* (62/5), *üç tane tombala kartı* (71/28), *üç günde* (73/22), *üçbin doları* (74/2), *iki sırayı* (75/13-14s), *yüz lira* (82/17), *üç kişi* (83/1), *üç yabancı* (84/2), *iki külah dondurma* (96/4), *iki arkadaş* (101/12), *iki muazzam ses verme aygıtı* (107/7), *on mâsere* (117/27), *elli yıl* (119/19), *beş kat* (119/30, 119/31), *16 saat* (131/10), *3 kişi* (131/19), *11 kişi* (131/20), *80 yaşında* (131/32, 132/13), *iki kişilik semaver* (132/4).

8. Ad Çekimi Ekleriyle Kurulmuş Kısaltma Grubu Biçiminde

Vasıta Grubu Biçiminde

Yakınlardaki bir damın saçağında, boşlukta sallanan bir tenekenin düzenli aralıklarla çıkardığı ses.. (71/5-6)

Buzdolabının düzenli aralıklarla çalışmasından doğan o elektrikli, madenî ses. (78/25-27)

Acele adımlarla yürüyen tektük insanlar vardı şimdi sokakta. (119/3-4)

Söz çok, ama sözlerle oyalanacak vakit yok. (126/22-23)

...az yukarıdaki caddenin yokuşunu inleyerek, öfkeli homurtularla söken araçlar.. (129/33-130/1)

2.4.6. İşlevlerine Göre Sıfatlar

Sıfatlar işlevlerine göre başlıca iki gruba ayrılır.

2.4.6.1. Nitelik Sıfatları

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların alışkanlık, beceri, biçim, huy, koku, mesafe, renk, şekil, tat, yetenek gibi çeşitli iç ve dış özelliklerini ifade eden sıfatlardır:

İnsanlar neyi arar bu şehirde? Sokaklarda

çarşı içlerinde

dar gediklerde (7/10-12)

Ampullerden soluk, donuk, kırmızı ışıklar süzülüyor. (50/24-25)

Ortadaki küçük pistte adım atacak yer yoktu. (105/14-15)

büyük bir kale (5/4), dar sokaklar (5/8-9), ana cadde (5/12), çinko kaplamalı çatılar (6/9), amansız soğuklar (6/28), rutubetli soğuklar (6/29), uzun gagalarıyla (8/13), berrak bir derecik (8/32), hacı leylekler (9/3), kıpırtısız gözleriyle (9/4), dış kapıdan (9/13), koca öküz (9/25), güzel şeyler (11/13-14), çorba hazır (11/22), delikanlı adam (11/29), sakın, arı çiy tanecikleri (12/11), kocaman portreleriyle (12/19), zavallı Çarli (13/7, 20/16, 20/18, 20/25), zavallı koca öküz (13/8), sıcak bir yaz günüdür (13/32), kara gecede (14/7), loş ışıklarını (14/28), yeni sevgilisini (14/30), deli kız (14/32), büyük iş (15/1), mahmur gözlerle (15/10, 16/1), aynı koltukta (15/12-13), bitkin bir halle (17/3), zalim bir padişaha (18/4), deniz aşırı ülkelere (19/19), temiz bardağın (20/2), dar aralıkları (21/11), yeni bir hasta (21/19), genç bir çocuk (21/19-20), normal tedaviye (22/16), kocaman ot yığını (23/19-20), büyük bir yığın (23/17-18), çocuk zihinler (23/30), genç kızlardan (24/2-3), keskin bir çılgınlıkla (24/8), kuru toprağa (24/10-11), yeni aşklar, yeni evlilikler, yeni düşmanlıklarla (24/23-24), ihtiyar erik (24/26), yaşlıca biri (24/31), çevik adımlarla (25/10), masöz kadınlardan (26/29), aynı makinenin başında (27/17-18), ilgili bir kitap (28/20), garson kız (29/32, 57/8), uzak köylerden (30/13), tuhaf bir kader (31/10), düpedüz korkaktı (31/19), güzel kokuyu (32/6), tek başına (32/12), binlerce güzel koku (35/3), uzun hikâye (35/12), güzel şey (35/12), güzel kokuyu (35/17), güzel kokuydu (35/19), öyle bir derdim (37/7), gül dolu tülbendi (37/15), teneke bir kutudan (37/16), Garip bir Mevlüt (37/20), öyle bir yiğitliği (37/21), büyük bir adam tavrıyla (38/8), tuhaf bir dolanma (39/9), yarı uyanık halde (39/11-12), uyurgezer haliyle (40/28), iyi fikir (41/11), kaçamak bir bakış (42/11), yumuşak ama güven dolu bir tonda (43/32-33), öyle bir izlenim (43/33), yeni bir düşünce (44/9), nedensiz, tuhaf bir sıkıntı (45/11-12), böyle birşey (45/14), büyük bir içtenlikle (45/19), doğal bir sesle (45/25), genç bir kız (46/5),

doğal bir özellik (46/9), profesyonel kumar (47/27-28), amatör bir eğlence (47/31), böyle bir psikoloji (48/4-5), tabiattaki gerçek havayı (48/6), çiçeği burnunda, serseri aşıklar (49/1), ayrı bir kenttir (49/5), aynı otelde (49/6), böyle bir hayat (49/9-10), böyle ışıklarda (49/12-13), böyle ışıklar içinde (49/13), yarı Türkçe, yarı İngilizce karışımı bir dille (49/25), tuhaf bir haz (49/29), karanlık bir yer (50/23-24), yan masalarda (51/14), öyle şeyler (51/29, 75/26), böyle bir konuda (52/5-6), böyle şeylere (52/9), İtalyan armatördü (53/8), böyle işçilerle (53/23), aynı numaralar (54/24-25), baş döndürücü bir kent (55/12), iyi bir açıklama (55/28), cinsi başka (56/10), fiziki engeller (56/12), öyle bir şey (56/25), ilk bakışta (58/32), ufak tefek, gösterişsiz bedeniyle (58/33), yeni durumlarda (59/30-31), mütevazı bir çiftçi (59/31-32), doğru şeyler (60/16), acayip boyalar (61/1), tuhaf biçimde (61/11), garip şekilde (61/13), böyle duygulara (61/19-20), rahat bir sesle (62/32), ciddi şeylerden (63/4), basit bir şey (63/8), iyi günlere (63/32), yeni yetişenler (64/19), iyi bir gelişme işareti (64/20), muazzam bir cadde (64/28), yufka ekmek (65/1), böyle işlerden (65/13-14), öbür iş (65/18), uzun yıllar (65/29), doğal bir olayken (65/31), doğal bir olay (66/14), yufka ekmeklere (66/24), toprak damlarda (66/26), kırmızı mintan (66/33), sivri burunlu, rugan kunduralar (67/2), eski mezbeliklerde (67/3), yeni yetmeler (67/4, 69/19), tuhaf bir muştuyu (67/8), belirsiz, kaypak, saydam bir şey (67/12-13), sinsi bir kötülük (67/13), unutulması gereken kötü bir öz (67/13-14), tuhaf insanlar (68/4), çeşit çeşit hikâyeler (68/8), yeni ilaveler (68/14), kara sevdâ (68/16), ağaç direklerde (68/25), ana yol (68/28-29), aynı yolu (68/32), tek insan (69/4), renkli süs ampulü (69/7-8), ince saz ezgileri (69/9), kapalı perdelerinden (69/11), yeni gelen her memur (69/12), dar ya da geniş bir çevresi (69/13-14), şöyle konuşmaları (69/14-15), aynı eğiklerden (69/29), aynı açılardan (69/29-30), hafif bir rüzgâr (69/33, 96/8), tatlı, korkunç bir uğultu (70/4), çinko çatılar (70/5, 101/5), tuhaf bir melankoliye (70/13), Batıpark'tan sonraki zeytinlikler (70/29-30), tuhaf bir ışık (70/31), garson kızlar (71/17-18, 105/26), müthiş bir kalabalık (71/21), zarif tavırlı bir kıpırdanış (71/22-23), deli dana (72/13), bir şey gizlediğini belli eden bir sesle (72/17), koyu gül kurusu renginde (73/25), aynı renkte (73/31), tuhaf bir oyun (76/1), aynı şeyleri (76/11), girift bir şey (77/3), mahsus bir özellik (77/3-4), aynı şeyi (77/11), epey para (78/2), hain bir kadın (78/4), genç bir karı koca (78/27-28), uzun bir çığlık (78/30-79/1), genç adam (79/3, 104/10, 104/17-18), uzun bir süre (79/10), geniş bir kavis (79/17), uzun mektuplar (79/29), şöyle bir güdüyle (79/31), güç durumlarda (80/1), uzun bir mektup (80/6), zarif bir hareketle (80/13, 80/14), kati bir kararlar (80/20), aynı korkuyla (81/8-9), aynı ses (81/15), asıl adı (81/32, 81/33, 82/1, 82/4), tek kelime (82/29), aynı anda (83/3), koyu, sade bir giyim (83/11), kısa bir süre (83/28), eski müşterilerim (84/26), masum bir iş (84/33), iğreti şeylere (85/14), basit biriyim

(88/14), *aynı garip sıcaklığı* (88/20), *iyi kızdır* (89/1-2), *tuhaf bir şey* (89/15), *tek kelimeyle* (89/17), *esrarengiz şeyler* (89/22), *aynı hafakanlar* (90/12), *küt, bodur ağaçlar* (90/15), *loş bir aydınlık* (90/15-16), *hareketli reklam ışıkları* (90/16-17), *yekpare bir dantela* (90/22), *düz bir hat üzerinde* (90/28-29), *ağır bir şey* (91/15), *sükûnet dolu bir yüz* (92/7), *asıl yüzüyle* (92/8), *basit her şey* (93/21), *müstakbel katillerimle* (95/5), *mahcup bir halleri* (95/7), *kuru gürültüye* (95/11), *tuhaf bir gülme krizine* (95/22), *iyi geceler* (96/17), *temiz hava* (96/19), *aynı hızla* (96/24), *olağanüstü bir olay* (97/23-24), *uzak bir mahallede* (98/17), *yakın komşularıyla* (98/20), *tahta kapılar* (99/4), *ara sokaklardan* (99/7), *eski evlere* (99/17), *ağır, baygın reyhan ve hanımeli kokuları* (99/21-22), *gerçek acıyı* (100/13), *hazır genç adamlar* (100/20), *toprak damlar* (101/4), *çinko çatılar* (101/5), *ara sokaklarda* (101/12), *tok sesler* (101/13), *kerpiç duvarlara* (101/13-14), *donuk aydınlığında* (101/16-17), *kısa bir süre* (101/17), *ayrı düşünceler* (101/18-19), *duygulu oğlanmış* (103/1), *ıslak çimenlerin üstüne* (104/10-11), *zifiri karanlıkta* (104/16), *aynı havayı* (104/23-24), *aynı insan kokusunu* (104/24), *öyle yakın, öyle sıkışık* (105/31), *ilk bakışta* (105/31), *gerçek düşüncelerini* (106/31), *isterik bir kadın* (107/20), *böyle yerlerde* (107/2-3), *kısa bir susma* (108/6), *orta yerde* (108/7), *aşırı makyajlar* (108/8), *derbeder bir görünüş* (108/13-14), *sesi çok yumuşak* (108/22), *küçük bir kahkaha* (109/32, 114/22), *tuhaf biçimde* (110/4), *tuhaf yaklaşımların* (110/20), *aşk başka* (113/19), *yekpare bir renk* (116/14), *küçük helezonlar* (116/15), *görünür görünmez bir ırgalanmayla* (117/1), *şaşkın, kırmızı kırmızı dünyayı* (118/3-4), *tok yankılar* (118/7), *muhteşem bir sesle* (118/15), *derin bir uykuyla* (118/21), *dayanıksız, kurumuş bir sesle* (118/23-24), *acele adımlarla* (119/3), *uzaktan, yakından birbirine karışmış ezan sesleri* (119/4), *beton yapılar* (120/20), *ana caddeye* (120/31), *yabancı olduğu bir şehirde* (121/4-5), *geniş, taş merdivenlerden* (121/6), *meşin, ağır örtüyü* (121/9), *başı açık* (121/21), *zengin halılarla* (121/22), *tuhaf bir karşı koymayla* (121/27), *siyah bir eteğin* (122/18), *kırmızı sahtiyan* (123/11), *son cemaat* (123/31), *avlunun hemen dışından başlayan yoldan* (125/7), *büyüleyici bir etki* (125/14-15), *dinçliğini yitirmemiş ses tonuyla* (126/5), *yeni yapılmış küçük bir mermer sütun* (126/10), *hakir ve zelil insanlar* (126/31-32), *kara bir nesneyi* (127/12), *derin yankılar* (127/16), *küçük, önemsiz, bir hareket* (127/8), *aynı görüntünün* (128/18), *uslu, yumuşak değişim* (128/21-22), *yeni yetme arkadaşlarıyla* (128/27), *hafif bir kaynaşma* (128/30), *belirsiz, kaynağı bilinmeyen kesik bir kahkaha* (129/10-11), *eski halini* (129/1), *ıslak, rutubetli, entrika yüklü, dönek, kancık hayatlar* (130/4), *bahçenin girişindeki telefon kulübesine* (130/12), *demir sandalyeler, demir masalar* (130/19), *dazlak kafalı, orta yaşını bulmuş, kibirli adam* (131/15), *sade, kalenderce giyinmiş gençler* (131/23-24), *deniz kurşunu ve temiz* (131/25-26), *sert bir fısıltıyla* (132/10),

berbat bir gün (132/15), *Arap harfli kitaplar* (132/21-22), *tuhaf bir kıyafetle* (132/22), *bayağı şeyler* (133/26), *böyle şeylerden* (133/29), *saf bir merakla* (133/32), *dar cadde* (134/1), *ara sokaklardan* (134/5, 134/11), *çılgın bir insan yığını* (134/15-16), *kırmızı, mavi, beyaz çizgiler* (134/21), *böyle biri* (134/26), *tuhaf bir ironi* (134/29), *tamamen özel bir şey* (134/29-30), *karşı kaldırıma* (135/8), *hafif esintiyle* (136/7-8), *elleri paketli, elleri ceplerinde insanlar* (136/11-12), *yerlerdeki mısır taneleri* (136/15).

Sıfatlarda Karşılaştırma ve Derecelendirme İşlevi

Sıfatlar varlıkların özelliklerini ya doğrudan ya da başka bir varlığa karşılaştırma yoluyla ifade ederler. Benzetme ve karşılaştırmaya dayanan böyle bir nitelendirme biçimi, *ne gibi?*, *ne kadar?*, *ne derece?* sorularına cevap verir; sıfattaki niteliğin miktar, ölçü ve derecesini gösterir. Sıfatların bu işlevi kendinden önceye *gibi*, *kadar*, *daha*, *fazla*, *çok*, *pek*, *en*, *ziyade*, *harikulâde* gibi zarf veya zarf olarak kullanılan sözlerin getirilmesiyle ifade edilir. Böylece, iki varlık ya da nesne arasındaki benzerlik, eşitlik, tıpkılık, daha üstünlük, daha aşağı derecede olma ya da farklı nesnelere oranla en üstünlük, en aşırılık biçimindeki derece farkları ortaya çıkmış olur. Sıfatlardaki derecelendirme dört çeşittir:

a. Eşitlik Derecesi

Sıfatlardaki eşitlik derecesi, iki varlık ya da nesne arasındaki özelliğin benzer ya da eşit derecede olduğunu ifade eder. Bu işlev çoğunlukla “benzetme, miktar” ve “derece” bildiren *gibi* ve *kadar* edatlarıyla ifade edilir:

Dümenleri kartal kanadı gibi geniş bir kavis yaparak baş hizasına kadar yükseliyor. (79/17-18)

Bu küçük kıpırdanışlar, perdeleri çekili evlerin önünde, şehrin düşü gibi bir şeydi. (116/16-18)

Ne lüzum vardı bu kadar masrafı, diyor Erol. (26/8)

Sonra sandığın kadar tutkum da yok o işe. (55/22-23)

geniş incir yaprakları gibi yüzü (8/8-9), *şaşırtacak kadar üzgün* (43/3-4), *şaşılacak kadar güzel* (55/28-29), *sıkıntı verecek kadar bir örnek* (57/5), *bu kadar insan* (58/11-12), *bu kadar toz, bu kadar toprak* (66/31), *bu kadar basit* (93/21), *on mâsere kaynatacak kadar odun* (117/27-28).

b. Üstünlük Derecesi (Karşılaştırma Derecesi)

Üstünlük ya da karşılaştırma derecesi, bir varlıktaki özelliğin başka bir varlık ya da varlıklara kıyasla daha çok, daha üstün, daha az, daha düşük olduğunu ifade etme derecesidir. Çoğunlukla sıfattan önce *daha* zarfının getirilmesiyle oluşur:

Kendisinininkinden daha iri, daha kırmızı, daha beyaz ve daha kokulu güller yetiştiren kimse yoktur. (32/3-5)

O daha tomurcuk, bak şu daha iri, onu kes... (36/1)

biraz daha sabır (9/21), daha yüksek (50/33), daha bir sürü kelime (55/1), daha ciddi şeylerden (63/4), daha doğal bir olayken (65/31), daha açık renk bir elbise (85/23), daha bilinçli bir çılgınlık (96/32), daha gençler (98/8), daha korkunç bir şey (106/30-31), daha yüksek sesle (108/31), daha gürültüsüz bir yerde (109/2), daha değişik bir tonla (110/1), daha büyük bir apartman (119/26-27), daha pırıl pırıl, ışınlar (132/29-30), daha tedbirli, uslu insan kümeleri (136/3).

c. Aşırılık Derecesi

Sıfatlardaki aşırılık derecesi, üstünlük derecesi ile en üstünlük derecesi arasında yer alan ve en üstünlüğe yakın görevde olan bir işlevi bildirme derecesidir. Bu derece, azlık ve çokluğu nitelendirmede sıfatın önüne *çok, pek, çok fazla, çok az, pek çok, pek az, fazlasıyla, epey, fevkalâde, gayet, hayli, harikulâde* gibi anlam ve işlev güçlendirici sözlerin getirilmesiyle karşılanır. Dolaylı yoldan bir aşırılık söz konusu olsa da bu açıkça belirtilmediği için, doğrudan doğruya karşılaştırmaz bir aşırılık vardır:

Çarli çok yumuşak “bir şey.” (63/20-21)

Vardı, ama pek bir anlamı kalmadı şimdi. (133/21)

Pek çok defalar yakaladığım o garip, korkutucu anlam... (106/26)

Dışarda harikulade güzel bir hava vardı. (47/21)

çok şeyler (13/27), bu kadar fazla (26/20), çok güçlü bir şey (48/28), çok dolgun bir şey (50/28-29), çok hain bir kadın (78/4), çok tuhaf yaklaşımların (78/10), çok uzun mektuplar (79/29), çok içten bir gülümsemeleri (96/18-19), sesi çok yumuşak (108/22), çok eğlenecek bir yerdeyiz (109/8-9), çok ihmale uğramış

bir hal (116/26), *çok yönlü araştırma* (131/11).

d. En Üstünlük Derecesi

En üstünlük derecesi, sıfattaki özelliğin işlev bakımından en üst düzeyini gösterme derecesidir. Bu işlev, tek başına bir anlamı olmayan, ancak eklendiği sıfatın önünde bir anlam kazanan *en* zarfı ile oluşturulur:

En kısa zamanda basıp gideceğim burdan. (74/16)

...mücadele etmekte olduğunun en keskin, en reddedilmez ispatı budur. (80/2-3)

Sıfatlarda Küçültme

Nitelik sıfatları, bazı ekler alarak kendilerinden sonra gelen adların anlamlarında bir “küçültme”, bir “azaltma” oluştururlar. Böylece küçültme ekleri, sıfatlara yeni bir işlev yükler. Aralarında derece farkı bulunan başlıca küçültme ekleri; +CA, +cAk, +clk / +cUk, tur:

Avlusuna küçücük bir çiçeklik yapmıştı bu ara. (14/15-16)

Kısacık bir zamanda olup bitti bunlar. (70/20)

bu kadarcık şeyin (26/10-11), *sersemce bir avuntudan* (32/27), *epeyce gül* (37/12), *daracık bir masada* (50/27), *bu küçücük kelimelerle* (90/21), *uzunca bir süre etkileri* (99/24), *yüzlerce küçücük renkli ampullerle* (105/12), *küçücük bir dikkat* (104/28), *birikintiler hafifçe* (116/30), *küçücük kıpırdanışlarla* (117/1-2).

Sıfatlarda Pekiştirme İşlevi

Pekiştirme sıfatları, nitelik sıfatlarındaki anlam güçlendirme esasına dayanır:

İş konuşurken bambaşka bir insan oluyor Sitare. (51/3-4)

yemyeşil ceviz yapraklarını (25/8), *büsbütün gizli* (65/24), *karmakarışık sesler* (81/1), *koskoca adamın* (81/3), *gökyüzü dupduru* (101/3), *büsbütün belirli hale* (85/20), *bomboş caddesini* (98/10), *düpedüz bir sıkıntı sebebi* (107/2), *masmavi, taze dumanlar* (118/10), *bu kıpkırmızı donmuş krater* (128/16), *düpedüz umutsuzluk* (134/31).

2.4.6.2. Belirtme Sıfatları

Niteleme sıfatlarından ayrı olarak varlıkları *niteleme* değil *belirtme* işlevi üstlenmiş olan sıfatlara belirtme sıfatları denir. Bu işlev ya adları işaret etme, gösterme; ya sayısını, miktarını bildirme, ya sorma ya da belirsizlik gösterme şeklinde karşılanır.

2.4.6.3. İşaret (Gösterme) Sıfatları

Varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlara işaret sıfatları denir. Belirtme, varlıkların bulundukları yeri mekândaki, zamandaki ya da zihinde canlanan uzaklık derecelerine göre göstererek yapılır.

Dilimizde bu işlevi yüklenen *bu, şu, o* sıfatları esasında birer zamirdir. Fakat adların önüne gelince sıfat görevi yüklenir. Sıfatlar, sıfat oldukları süre boyunca herhangi bir işletme eki almadıklarından işaret sıfatlarının çokluk biçimleri yapılmaz, sadece teklik biçimleriyle kullanılır. Çokluk ekini ise gösterilen, işaret edilen nesne alır:

...kandırılan adam değil midir bu? Bu o adam değil midir, ağzı kelimeler yapan: (10/20-21)

Vadesi ne zaman geliyor bu bonoların? (11/3)

Kes şu Allahın belası müziği, diye mırıldanıyor Çarli, herkes evine gitsin artık, yalnız kalmak istiyorum. (17/14-15)

bu şehri (6/1), bu şehirde (7/10, 97/1), bu kırmızı tozların (9/4), o saçak altındaki (9/5), yaşlı o (9/25), bu meçhul anı (10/7-8), o mistik, o ulaşılmaz soru (10/10), bu âdemi (10/12), o somut protesto (14/1-2), bu sesi çıkarmayı (15/17), o kahkahayı (15/18-19), bu dansı (15/33), o kara ova (17/17), bu ova (17/24, 17/24), bu kent (17/24-25), şu çiçekleri (18/21), o son günde (18/29), bu bahçede (18/31), o kocaman ot yığını (23/19-20), bu masallarla (23/30), o efsanevi kara yılan (24/14), o yılanı (24/16), o tazeliğe (24/21-22), o parayı (27/16), bu konumda (30/3), bu binaların yükseldiği yerler (31/1), bu isyan dolu sese (31/20), bu insanlar (31/27-28), bu dirence (32/2), bu işin (32/11), bu deneylerini (32/33), bu amelleri (33/8), bu bir cümle (33/19-20), şu makası (35/28), şu sarıyı (36/12), bu demetleri (39/4), üç odası bu dairenin (40/22), bu daveti (42/6), bu ihtiyacımı (42/30), bu kalabalığı (44/10), bu sözü (45/7), bu duyguma (45/20), bu kente (47/8-9), bu duyguyu (48/1), bu çembere (48/3), o tutku (48/8), o kapalı odalarda

(48/16), *bu hayata* (48/18), *o mahcup Amerikalı karısı* (49/23), *bu iki kişiyi* (50/20), *o ölçüde* (51/6), *şu önündekini* (51/19), *bu kadını* (51/21-22, 51/23), *bu sırrı* (52/4), *bu işi* (52/7), *bu düşünce* (52/14), *bu düşüncelerim* (52/25), *bu beklemediği çıkışma* (53/1-2), *bu konuşma* (53/20), *bu kadın* (53/26), *bu geceyi* (54/24), *bu kelimeyi* (54/31, 119/29), *o işe* (55/23), *şu yapışkan özgürlüğü* (55/25), *bu makinelerin* (58/6), *bu makinenin* (58/10), *bu yüzden* (58/15, 61/22, 67/15, 92/29, 105/8), *bu sınırsızlık* (59/7), *o erkekçe meselelerinize* (60/17), *şu büyük sandığınız meselelere* (60/17-18), *bu son buluşumla* (61/29-30), *bu izlenimi* (62/13-14), *o çocuk* (62/16), *bu iki katlı, cephesi oldukça uzun bina* (64/16-17), *bu binayı* (64/19-20), *bu alanda* (65/11), *bu müteahhitler* (65/11-12), *bu kadarı* (65/23), *bu yeni binalara* (67/6), *bu binalarda* (67/8, 67/8-9), *bu yeni binalar* (67/9), *bu hemşeriler* (67/19), *bu insanlardan* (67/20), *o kocaman binadan* (67/23-24), *bu cilayla* (67/29-30), *bu uğraşlara* (68/7), *bu adamlar* (68/8), *bu hallere* (68/10), *bu hikâyelere* (68/13), *bu ışıkla* (70/30), *o sese* (71/7), *o sesi* (71/10), *bu vıcık vıcık kalabalığa* (73/26), *bu tanışma anını* (77/5-6), *o anı* (77/6), *o yanlışlığı* (77/20-21), *o başka* (77/23), *o çitirtti* (78/25), *bu çeşit motorsikletlere* (79/16), *bu bakımdan* (79/32), *o zarif bükülüşüyle* (80/19), *bu elin* (80/29-30), *o ağır, dayanılmaz, iğrenç koku* (81/22), *bu kelime* (82/31), *bu adamlarla* (83/21), *o makineyi* (84/18), *bu durmadan akan, yürüyüp kaybolup giden girdap içinde* (86/15-16), *bu korkunç çağıltıda* (86/16-17), *bu akıp giden insan yığınınını* (86/19), *bu akıp giden mayinin içinde* (86/30-31), *bu adamın* (87/6-7), *o durum* (87/20), *bu soru* (87/29), *bu müsaadeyi vermen* (88/4), *o anlamadığın tarafıma* (88/13), *bu söz* (88/18, 92/19), *bu çölde* (89/15), *bu çiçekleri* (89/16), *bu basit yakalayış* (89/19), *bu çiçekleri* (89/29-30), *bu küçücük kelimelerle* (90/21), *bu küçük küçük ilmiklerle* (90/21-22), *bu açığı* (90/26), *bu benzetmeyi* (94/6), *bu oğul* (94/23), *o koca adam* (94/28-29), *o ışıklar* (95/25), *bu kalabalığın dağılması* (97/4-5), *bu kalabalık* (97/5), *bu avlularda* (97/12), *o soru* (97/24-25), *bu sorunun gerektirdiği cevap* (97/25-26), *bu sorunun cevabını* (97/26), *bu sorunun cevabıysa* (97/27-28), *o tarafa gidenler* (98/11), *bu yılki ürüne* (99/1), *bu yeni yapıların* (99/17), *bu evlerin bahçelerinden* (99/21), *o eski gazelleri* (99/31-32), *bu seslerle* (99/33-100/1, 100/2), *o reyhan kokuları* (100/2), *bu seslerle, bu kokuları* (100/5), *o dar alanın içinde* (100/25), *şu yıldızlara* (101/26), *bu mehtap* (101/31), *şu kariyı* (102/12), *bu kariya* (102/20), *o vücut, o göz* (102/24), *o şiiri* (102/26), *o adamın gülleri* (103/11), *bu adamın güllerini* (103/16), *bu gülleri* (103/28), *bu ses* (104/15, 105/23), *o yanıp sönen ışıklardan* (105/3-4), *bu gülümsemeleri* (105/29), *bu son sözlerini* (106/22), *o bitkinlik, umutsuzluk* (106/24-25), *bu uyduruk yapma topluluk içinde* (106/27-28), *o halden* (106/32), *bu salon* (107/6), *şu cici kızla* (107/27), *bu yumurcağı* (108/24, 108/31), *bu bir görüş meselesi* (110/7), *bu konuşmayı* (110/21), *bu*

sözünü (110/23), *o ad* (114/26), *bu küçük kıpırdanışlar* (116/16-17), *o facialar* (116/19-20), *bu ötüşe* (118/16), *bu değişmeyi* (120/8), *bu birdenbire ortaya çıkmayı* (120/8-9), *şu uzun oluk* (121/1), *bu tanıma* (122/1), *bu olağanüstü duruma* (122/28-29), *o genç* (123/5), *bu tuhaf adamdan* (125/2), *bu tuhaf adam* (125/15-16), *bu ateşli gözlerin* (125/20), *o belirsiz, bilinmeyen noktadan* (125/24-25), *bu adamın* (125/31), *bu diyeceğini* (125/31-32), *o belirsizlikten* (126/6-7), *şu halinizle* (126/24), *bu entariler* (127/29), *bu kıpkırmızı donmuş krater* (128/16), *bu dönüşümü* (128/20-21), *bu hafif kaynaşma içinde* (129/3), *bu iğreti bir şeydir* (129/4-5), *bu gidişle* (132/31), *bu elbiseyle* (133/4-5), *bu işte* (134/29, 135/14), *bu safhaya* (135/11).

2.4.6.4. Sayı Sıfatları

Adları sayı gösterme yoluyla ifade eden sıfatlara sayı sıfatları denir.

Sayı sıfatları, önlerine geldikleri adları ya sadece sayıları ile ya dereceli olarak ya üleştirirmeli olarak ya da orantıya dayanan bir parça, bir kesir olarak ifade ederler.

a. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, eklendikleri, adla birer sıfat tamlaması oluşturan ve adın sayısını ifade eden sıfatlardır:

Onbir oniki yaşında bir çocuk. (34/1)

Bundan önce iki ya da üç otel vardı şehirde, belki de evden bozmaydılar. (64/15-16)

ilk çağlardan (6/16), *bir yaralı* (7/17), *bir konuğum* (7/22), *bir kartvizit* (7/24), *dört kişiydiler* (7/31), *bir leylek* (8/27), *bir antresi* (9/13), *iki koltuk* (9/14-15), *bir teneke sehpa* (9/16), *bir hafta* (11/4), *iki odaya* (11/8), *iki katlı evler* (13/13), *tam kırk yıl* (13/30-31), *beş yıldır* (15/12), *iki elini* (16/17), *bir tur* (16/30), *bir yaradan* (18/17), *yüzyirmi okka* (20/13-14), *tam onbeş dakikada* (27/31), *iki avuç içi* (27/32), *doksan yaşında* (31/25), *on onbeş adet taş bina* (32/20), *bir sefer taşı* (34/1), *bir kaşıkla* (34/20), *bir kaşık* (34/28), *üç şey* (35/18), *elli yıldır* (38/19, 132/23), *bir saat* (39/26), *üç odası* (40/22), *bir oda* (41/12), *tam üçbin dolar* (42/13), *üçbin dolar* (42/14, 46/19, 72/28), *iki Sitare* (42/18), *üç gün* (44/30, 47/26), *yirmidört saattir* (46/21), *iki saat, üç saat* (47/30), *yirmi otuz bin* (55/7), *iki kahve* (57/14), *tam elli dolar* (58/2), *bin dolar* (58/15), *iki yaşlı karı koca* (58/19), *bir kız çocuğu* (62/5), *bir sigara* (62/30), *bir otel* (64/15), *beş on dakika* (68/23, 68/26), *üç*

tane tombala kartı (71/28), *üç günde* (73/22), *üçbin doları* (74/2), *iki sırayı* (75/13-14), *yüz lira* (82/17), *üç kişi* (83/1), *üç yabancı* (84/2), *iki yana* (84/7), *bin bir çeşit* (90/7), *ilk fırsatta* (90/8), *iki adamıydı* (94/10), *iki külah dondurma* (96/4), *onbeş yirmi adım* (99/8-9), *iki arkadaş* (101/12), *bir sigara* (104/14), *sekiz on basamak* (104/20), *iki muazzam ses verme aygıtı* (107/7), *bir bardak* (111/28), *otuzbeş yıl* (115/15), *on mâsere* (117/27), *elli yıl* (119/19), *tam elli yıldır* (119/19), *elli yılın* (119/20), *beş kat* (119/30, 119/31), *kırk elli kişi* (121/12), *son cemaat* (123/31), *bir iki kişi* (124/11), *yirmibeş-otuz kişilik bir küme* (124/28), *16 saat* (131/10), *3 kişi* (131/19), *11 kişi* (131/20), *üç ayrı yere* (131/22), *80 yaşında* (131/32, 132/13), *iki kişilik semaver* (132/4), *bir sayfa* (133/19), *bir kolumla* (136/22).

b. Sıra Sayı Sıfatları

Varlık ve nesnelerdeki derecelenme sayısını ifade eden sıfatlara sıra sayı sıfatları denir. Asıl sayı sıfatlarına +*Incl* /+*UncU* ekinin getirilmesiyle oluşturulur:

Yok canım ne kazanması.. bununla dördüncü devir oluyor hepsini kaybettim. (72/9-10)

En çok şaşıdığı bu kıyafet içinde olan ikinci bir insan yoktu aralarında. (122/24-25)

...burayı ikinci bir ev edinmişler... (130/24)

c. Üleştirme Sıfatları

Sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlara üleştirme sıfatları denir. Bu sıfatlar ünsüz ile biten sayılara +*Ar*, ünlü ile biten sayılara +*şAr* ekinin getirilmesiyle oluşturulur:

Kalabalık şuraya buraya, ikişer üçer kişilik kümeler halinde, kimi yaya, kimi taksiyle kaybolup gitti. (70/18-19)

birer gazoz (57/3-4), *yirmibeşer dolar* (58/4-5), *üçer sıra* (90/17), *ikişer, üçer kişilik kümeler* (98/5), *üçer beşer kişilik kümeler* (116/6).

d. Kesirli Sayı Sıfatları

Belirttikleri adların sayısını kesirli olarak gösteren sıfatlara kesirli sayı

sıfatları denir. Bunların diğer sıfat türlerinden ayrılan tarafı, tek kelimeye değil bir kelime grubuna dayanmış olmalarıdır:

Kirayı yarı yarıya veririz diyor. (41/12-13)

...alınan ürünü ölçerken onda birini öşür diye ayırırlardı. (65/17)

2.4.6.5. Soru Sıfatları

Varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denir. Sıfatın bu işlevi, adın önüne getirilen *kaç, kaçar, kaçınıcı, hangi, ne, nasıl, neredeki* gibi soru sözleri ile karşılanır. Bunlardan kaç sıfatı varlık ve nesnelerin sayısını belirtmek için kullanılır:

Saat kaç?

Vakit hiç geçmiyor. (11/1-2)

Ne lüzum vardı bu kadar masrafa, diyor Erol. (26/8)

Ne deresi, diye sordu çocuk, hangi dere? (120/33)

peder nasıl (8/20), *Saat kaç?* (10/25, 10/28, 10/30, 10/32), *nasıl bir sezgiyle* (28/1), *ne ilgisi* (29/2), *nasıl bir yardıma* (29/6), *kaç gün* (47/25), *hangi kelimeyi* (54/32), *hangi tutkum* (55/18), *ne adamlar* (68/6), *kaçınıcı kat* (83/2), *hangi sınıfa* (91/9), *nasıl mehtap* (101/29), *hangi adamın* (103/12), *kaç kez* (105/25), *hangi profesörü* (114/1), *nasıl insanlardı* (122/30-31), *hangi millettensiniz* (125/5), *ne alış veriş* (135/28), *ne haber* (135/32).

2.4.6.6. Belirsizlik Sıfatları

Varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil belirsiz olarak bildiren sıfatlara belirsizlik sıfatları denir. Başlıca belirsizlik sıfatları; *az, az buçuk, başka, bazı, belli başlı, bir, biraz, birçok, birkaç, bir hayli, birtakım, bir sürü, bir yığın, bunca, bütün, çok, çoğu, fazla, her, hiç, hiçbir, hudutsuz, kaç, kimi, nice, sınırsız, yığın yığın vb.*

Çarli salondan bağılıyor -salon dediysem bir yoksul salonu gene de, bir antresi bile yok, dış kapıdan doğruca salona giriliyor, döşemesi solmuş, eprimiş bir kaneppe, iki koltuk, bir iki yoksul sandalye hezarenden, bir iki tahta sehpa, bir teneke sehpa. (9/12-16)

*Çarli o kakkahayı bekler, günaydın demesini, baybay demesini bekler, hiç yeri yokken cilveyle çapkın demesini bekler ve **bütün konuklar** gülüşür onun çapkın diye bağırmasına. (15/18-21)*

*Çarli için **her şey** boştur boşlukta sallanmaktadır **her nesnenin konumu** terstir saçmadır. (15/31-32)*

Senin için diyorlar ki, sen bir maksatla çıkmıyormuşsun sokağa.

***Başka** ne diyorlar? (36/15-17)*

***Başka** ne gelir elimden? (45/8)*

*Gücenmezsen **bir şeyi** tekrarlayacağım... (77/14)*

***bir yere** (5/2-3, 32/9, 53/25, 109/25, 121/28), **her yanından** (6/6), **bir çay** (8/3), **bir sızı** (10/3), **bir sızılarla** (10/4), **bir gün** (10/10-11, 18/28, 35/18, 46/4, 87/2, 89/11), **bir sayha** (10/16), **bir sıcak çorba** (10/22), **bir türlü** (11/11, 51/20, 67/21, 75/32, 76/6, 119/21), **bir rahat soluk** (11/12), **hiçbir şeyi** (11/15, 32/30, 121/4), **bir sopa** (11/26), **bir pikniğe** (11/30), **bir pasajdan** (11/31), **bir otomobilin önünden** (11/31-32), **bir kağıt** (11/32), **bir paydos zili** (12/1), **bir telefon zili** (12/1-2), **bir kapı zili** (12/2), **bir bisiklet, teneffüs** (12/2), **bir ağaçtan** (12/7), **bir yaprak** (12/7), **bir korna sesi** (12/8), **bir kır çiçeği** (12/9), **her yerde** (12/12, 89/17, 97/30, 104/23), **bir balıkçı pantolonu** (12/13), **bir ressama** (12/18), **her gelen konuğuna** (12/20), **bir o** (12/21), **bir çeşit** (12/22-23), **o yıllarda** (13/13), **sade bir evde** (13/14), **bir şey** (13/14, 14/20, 22/30, 27/22, 31/18, 32/14, 32/15, 32/28, 33/9, 36/25, 37/27, 37/30, 38/13, 42/1, 43/15, 45/14, 48/28, 50/29, 54/19, 56/3, 56/25, 60/1, 60/3, 60/21, 63/3, 63/8, 65/21, 67/13, 72/17, 72/18, 73/12, 74/15, 74/22, 74/27, 75/2, 76/21, 77/3, 80/12, 81/25, 82/9, 82/20, 82/27, 84/7, 84/12, 84/21, 87/16, 88/3, 88/23-24, 88/29, 89/15, 91/12, 91/15, 92/22, 95/12, 99/19, 106/31, 107/18-19, 109/33, 110/10, 112/21, 120/17, 125/18, 133/24, 134/25, 134/30), **bütün kasaba halkı** (13/18), **sonuçsuz bir beklemeye** (13/25), **çok şeyler** (13/27), **hiçbir şey** (14/3-4, 14/11, 27/6-7, 31/30, 32/29, 38/11, 74/15, 81/9-10, 88/24, 130/1), **her şey** (14/5, 15/31, 46/10, 57/5, 71/22, 85/10, 85/13, 110/28, 117/29, 120/23, 122/14, 122/17, 122/27, 129/1, 135/1), **bütün nesneler** (14/5), **bir değenlendirme** (14/19), **bir gülümseyiş** (14/21), **bir protesto** (14/22), **bir kenardadır** (14/29), **bir İtalyan armatörle** (15/2-3), **hürmetli bir koltukta** (15/9), **hiç yeri** (15/20), **bütün konuklar** (15/21), **uzunçalar bir oryantal** (15/26), **her an** (16/12), **bir kuru yapraktan** (17/30), **bir kimse** (18/4, 97/21-22), **bir dervıştır** (18/6), **her gün** (18/30), **bir adam** (19/9,*

102/29, 131/32, 132/13), *bir gece* (19/24-25), *bir patlamadır* (19/27), *bir bardak* (20/4, 20/9), *bir yandan* (20/21, 25/12, 72/5), *her şeyi* (20/23, 32/33, 53/26, 55/26, 66/1, 83/28, 86/19, 88/14, 89/24, 123/15), *bir kanepeye* (21/7), *bir umut* (21/9), *hiçbir hastalığı* (21/21-22), *bir genç doktor* (21/23), *bir sıkıntısı* (22/4), *bazı haplar* (22/10), *hiçbir faydası* (22/27), *bütün haftayı* (22/27-28), *bir gezi*, *bir mesire yeri* (23/10), *bütün bir yaz* (23/13), *bütün doğa* (23/16), *bir yerde* (23/20, 94/6), *bütün bunlar* (23/26, 126/2, 129/13), *bir kadın* (23/28), *bir erkek* (23/28-29, 99/12), *bir yerlerde bir böcek bir kuş* (24/6-7), *bir yarasa* (24/7), *bir dinlencedir*, *yenilenmedir* (24/21), *bir yığın malzemeyle* (24/22-23), *bir salkım üzüm* (25/10-11), *bütün bir ömür* (25/21, 32/13), *bir iç çekmesi* (26/4), *bir konsere* (26/17), *bir masaja* (26/24), *bir masör* (26/26), *başka hiçbir şey* (27/6-7), *tüm gezginlerle* (27/8-9), *başka her taraf* (27/9), *bir eczaneye* (27/14), *bir kafeteryaya* (27/19), *başka bir şey* (27/22, 84/12, 91/12, 109/33), *bir kız* (27/23), *bir uçakla* (27/30), *bir sezgiyle* (28/1), *başka bir soruyla* (28/7), *başka ad* (28/25), *bir derdim* (28/15), *bir isim* (28/17), *bir kitap* (28/20), *bir şeydi* (28/21, 30/20-21, 116/18, 135/6), *bir yardıma* (29/6), *başka Türkler* (29/20), *bütün köpeklerin adı* (29/27), *bir zamanlar* (30/10-11, 97/3), *bir sonu* (30/20), *çok kimse* (30/21, 58/9), *birkaç arkadaşı* (30/23), *birçok evleri* (31/2), *bir korkak* (31/11), *bir yerlerde* (31/13, 89/29), *öbür arkadaşlarını* (31/16), *çok yabancı* (31/28-29), *çok uzak* (31/29), *birtakım insanlar* (31/31), *bir ilişkisi* (32/12), *bir etkinliği* (32/13), *bazı şeyler* (32/23, 56/24, 60/10), *bir kez* (33/2, 33/29, 66/1, 82/28, 96/16), *bazı tövbelerin* (33/6-7), *bazı amellerle* (33/7), *hiçbir neden* (33/10), *bir düş* (33/16, 36/30), *bir hutbe* (33/17), *bir çocuk* (34/1), *bir maksatla* (36/15), *biraz gül* (35/28), *bir maksadın* (36/18), *bir şeyler* (38/5-6, 44/2, 65/23, 74/31-32, 77/28, 85/29, 106/18, 111/27, 123/29), *bir şeyi* (38/10, 56/12, 76/11-12, 77/14), *bir menfurluk* (38/17-18), *bir teklifim* (38/26), *bir tek şey* (43/11), *bir itiraftan* (43/13), *bir fark* (43/17), *bir başka ucundan* (43/22), *bir yardımım* (43/31), *her şeyden* (45/18, 49/16), *bir sezgiye* (45/19), *her şeye* (45/26, 70/13, 71/1-2, 116/26, 120/7, 121/21), *bir açt* (45/33), *fazla inceliklere* (46/1), *başka türlü* (46/3), *bir gündüz* (46/21), *bir sürü gürültü* (46/31), *bir değişiklik* (47/18, 122/12-13), *bir çizgi* (48/7), *çok güçlü bir şey* (48/28), *her otel* (49/4), *bir önemi* (49/19), *bir Türk kızı* (50/9-10), *çok dolgun bir şey* (50/28-29), *bir sürü makineler, borular* (50/32), *çok karanlık* (51/9), *her sigaraya* (51/10), *çok ilginç* (51/32), *çok saf* (52/10), *biraz nezaketsizliği* (52/31-32), *her yere* (53/10-11), *bir takıntı* (53/25), *çok domuz* (53/26), *bütün vaktimizi* (53/32), *çok vaktimiz* (53/33), *bir yana* (54/3), *başka bir otele* (54/13), *bir programın* (54/26), *hiçbir programım* (54/27), *bir sürü kelime* (55/1), *kaç kez* (55/13), *her ayrılışında* (55/13-14), *her defasında* (55/14), *bir yenilgi* (55/15-16), *bazı şeyleri* (55/28), *her istediğini* (56/16), *bir gerçeği* (56/21), *bir önemleri* (56/25), *her yer* (57/4), *çok*

standart (57/5), *bir örnek* (57/5, 73/24-25), *bir “slotmachine”* (57/20), *bir şansımı* (57/25), *bir sırrı* (58/6), *belli bir oranda* (58/7), *biraz silik* (59/27), *çok basit* (60/2), *fazla genç* (60/10), *çok şey* (60/11, 73/1), *bir itiraf* (60/20), *bir yorum* (61/9), *bir “erkeklik”* (61/22), *her erkek* (61/25), *her kadın* (61/25), *bir konu* (62/32), *bir aşışılama* (63/12), *çok yumuşak“bir şey”* (63/21), *bir nesne* (64/2), *çok insan* (64/7), *bir yerleri* (64/24), *bir yol* (64/25), *bir çarşı* (64/29), *bir fırın* (64/29), *bir çeşit lüks* (65/5), *bir savurganlık* (65/5), *çok evde* (65/7), *birtakım küçük müteahhitler* (65/8), *birkaç kişi* (65/11, 121/28-29, 124/31), *öbür iş* (65/18), *bir tiyatro* (65/26), *bir kere* (66/2, 66/3), *bir kısmıysa* (66/4), *bir hayal* (66/5), *birtakım mektepler* (66/8), *bir “saz”* (66/10), *her yeniliği* (66/14), *hiçbir değişiklik* (66/20), *çok belirsiz, kaypak, saydam bir şey* (67/12-13), *bir cila* (67/16), *bir vernik* (67/16-17), *başka şehirlere* (67/18, 67/33), *bir çeşit aptallık* (67/22), *bir hiç* (67/22), *bir saygıdan* (68/5), *bir başkası* (68/10), *bir bomba* (68/11), *bir kıza* (68/16), *bir saygı* (68/20), *tüm çarşı* (69/3), *bir sıra* (69/7), *bir şehrayın görüntüsü* (69/8), *az çok bir olaydı* (69/13), *birkaç gün* (69/14), *bir işin* (69/16), *her taraf* (69/24), *tüm kasaba* (69/27), *bir kişi* (69/32), *biraz karanlık* (70/32), *bir donukluk, cansızlık* (71/2), *her yan* (71/17), *bir tarafa* (72/3), *bir iskemle* (72/7), *bir halimiz* (74/28), *hiçbir kuralı* (75/10), *bir rulet* (76/2), *bir görünüşüyle* (76/14), *bir durumu* (76/26, 87/19), *bir haldedir* (76/33), *bir numara* (77/1), *çok hain bir kadın* (78/4), *çok şeyi* (78/23, 81/16), *bir çığlık* (79/1-2), *bir masa* (79/2), *başka bir gürültü* (79/20), *bir telgraf* (80/4-5), *bir ölü eli* (80/30, 80/31), *her tarafım* (81/5), *hiçbir hareket* (81/7), *hiçbir ses* (81/7, 104/15), *bir yürüyüş* (81/10), *bir aksilik* (82/7), *bir kenarda* (83/16, 123/32), *başka bir köşeye* (83/18), *bir tutum* (83/24), *biraz yüksek bir sesle* (84/12-13), *birkaç ay* (84/25), *bir gezgin* (85/12), *bir özellikten* (85/18), *bir başkasını* (85/30-31), *her yerden* (86/11-12), *her yeri* (86/12, 96/13), *bir nokta* (86/15), *bir damla su* (86/17), *bir molekül* (86/31), *hiçbir şeyine* (87/2), *bir insan olduğunu* (87/7), *bütün dünyan* (87/8-9), *bir duyguya* (87/10), *hiçbir işte* (88/5-6), *fazla hareketli* (89/1), *bir gün, bir eş* (89/2), *bütün düşündüklerini* (90/9), *her seferinde* (90/10), *bir banka* (90/13-14), *bizden başka kimseler* (90/14), *bir insanı* (91/23), *bir ölçüde* (91/31), *bir elini* (92/4), *başka bir konumda* (93/3), *başka dayanaklarım* (93/14), *çok kimseyi* (93/14), *bir soru* (94/1), *bazı filmlerde* (94/32), *bütün hayatım* (94/33-95/1), *bir iş fırsatı* (95/8), *bir süre* (96/1, 97/14), *çok içten bir gülümsemeleri* (96/18-19), *bütün şehri* (97/5-6), *her tarafı* (96/14), *birkaç ev* (97/7), *bir sokak* (97/7-8), *bir kahvede* (97/11), *bir sokaktan* (97/22-23), *bir tanıdıkla* (97/24), *herhangi birini* (97/31-98/1), *herhangi bir yerde, herhangi bir sebeple* (98/2), *bir kısmıysa* (98/9), *herhangi bir yerde* (98/15), *bir akrabası* (98/17), *bir işi* (98/18), *bütün mevsim* (98/24), *hiçbir şeyde* (99/29), *başka kokuların, başka seslerin yerleştiğini* (100/6-7), *bir kızın* (100/16),

bir çılgınlık (100/24), *bir olay* (100/32), *bir savaşta* (101/6), *hiçbir kıpırtı* (101/8), *bir sokak lambasının* (101/16), *başka mehtap* (101/32), *bütün şehir* (102/20), *bir küfür* (102/23), *bütün şehirde* (103/15), *bir ateş böceği* (104/17), *başka yerlerden* (104/22), *bir alıştırma* (105/1-2), *bir idman* (105/2), *bir çeşit doğa olayı* (105/6), *bir iş adamı* (106/16), *bir tanesi* (107/7), *bir rezalet* (107/17), *bütün koyu renkleri* (107/31-32), *az zaman* (110/11), *bir rezalet çıkarmamı* (110/16), *bütün davranışlar* (110/27-28), *başka şeyleri* (113/26), *bir ismi* (114/13), *bir köpeği* (114/20), *herhangi bir ad* (114/26-27), *bir insan* (115/15-16), *bir robot* (115/33), *bir sokağı* (117/3), *her taraftan* (119/5), *bir taksi* (119/32), *bazı vitrinlerde* (120/22), *az bir cemaat* (121/15), *bir fötr şapka* (121/18), *çok sevdiği bir sureyi* (123/7-8), *hiçbir eksik* (123/20), *bir küme insan* (124/28-29), *bir araba* (125/7), *birkaç söz* (125/16), *bir duyguya* (125/17), *bir duygu* (125/21-22, 135/6), *bir yer* (127/13), *bir derviş* (127/19), *bir volkan* (128/14), *bir darbe halinde* (128/21), *bir dile* (129/2), *bir çerçeve içine* (129/13), *bir akvaryuma* (129/20), *bütün vücuduyla* (129/26-27), *bir kız öğrenci* (130/13), *bir jetonla* (130/14), *bir kısmı* (130/26), *bir kahveye* (131/19), *başka bir başlık* (131/31), *bir anlamı* (133/21), *bir iki vitrine* (134/8), *bir vitrindeki* (134/19), *bir sahtekârlık* (135/2), *başka şey* (135/15), *başka şeyler* (135/17), *her haliyle* (136/10), *bir başka satıcı* (136/18).

2.5. Zamirler

2.5.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Zamirlerin Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların zamirlerle ilgili yaptığı tanımlar ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde zamirlerin tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Zamir, isimlerin yerine kullanılan kelimelerdir. Tek başlarına bir varlığı doğrudan belirtmezler fakat cümle içinde ismin yerini tutarlar.

Korkmaz, zamiri şöyle tanımlamıştır: Kişilerin ve canlı cansız ad grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu kelime türü (2007: 250).

Ergin'e göre zamirler, nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir. Şimdiye kadar gördüğümüz isim cinsinden kelimeler nesneleri doğrudan doğruya karşılayan, onların dildeki karşılıkları olan, onların adları durumunda bulunan kelimelerdi. Zamirler ise nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. Bu işi zamirler nesneleri temsil etmek veya göstermek suretiyle yaparlar (2009: 262-263).

Banguoğlu, zamirleri şöyle tanımlamıştır: Ardında bir nesne, veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir (poronom) deriz (1974: 356).

Gencan, zamirleri şöyle açıklar: Cümlede isimlerin yerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan kelimelere zamir denir (1974: 128).

Ediskun, zamirleri şöyle ifade eder: Cümlede -gerektikçe- isimlerin yerini tutan, onlara elçilik eden kelimelere zamir denir (1999: 156).

Koç, zamirleri şu şekilde ifade eder: Bir takım yinelemelerden kaçınmak için adların ya da ad öbeklerinin yerine kullandığımız sözcüklere adıl denir (1990: 116).

TDK Türkçe Sözlük'te ise zamir tanımı şu şekilde yapılmıştır: Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik anlamı vererek adların yerini tutan söz; adıl (*Güncel Türkçe Sözlük*, 18 Ekim 2024).

2.5.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Zamirlerin Sınıflandırılması

Burada zamirler ana başlıklarıyla Türkiye Türkçesindeki sınıflandırılması ele alınmıştır. Açıklamalara ve detaylara inmeden gramer kitaplarındaki zamirlerin sınıflandırılması şu şekillerde yapılmıştır:

Korkmaz, zamirleri ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

I. Yapıları Bakımından Zamirler

1. Basit (Yalın) Zamirler

2. Türemiş Zamirler

3. Birleşik Zamirler

II. İşlevleri Bakımından Zamirler

1. Şahıs Zamirleri

2. Dönüşlülük Zamirleri

3. İşaret Zamirleri

4. Aitlik Zamirleri
5. Belirsizlik Zamirleri
6. Soru Zamirleri
7. Bağlama Zamiri (2019: 390-426).

Ergin, zamirleri şu şeklide sınıflandırmıştır:

I. Şahıs zamirleri

1. Şahıs zamirleri
2. Şahıs zamirlerinin çekimi
3. Şahıs zamirlerinin edatlara bağlanması
4. Dönüşlülük zamirleri

II. İşaret zamirleri

1. İşaret zamirleri
2. İşaret zamirlerinin çekimi
3. İşaret zamirlerinin edatlara bağlanması
4. *şol* zamiri

III. Soru zamirleri

IV. Belirsizlik zamirleri

V. Bağlama zamiri (2009: 262-280).

Banguoğlu, zamirleri şöyle sınıflandırmıştır:

Zamirler ve çeşitleri

I. Kişi zamirleri

II. Gösterme zamirleri

III. İyelik zamirleri

IV. Dönüşlü zamirler

V. Soru zamirleri

VI. Belirsiz zamirler

VII. İlinti zamirleri (1974: 357).

Gencan, zamirleri ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

Zamirlerin Çeşitleri

A. Kişi zamirleri

B. İşaret zamirleri

C. Belgisiz zamirler

D. Soru zamirleri

E. İlgi zamiri (1974: 128).

Ediskun, zamirleri ana hatlarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

A) Kişi Zamirleri

B) İşaret Zamirleri

C) Soru Zamirleri

D) Belgisiz Zamirler

E) Ek Durumdaki Zamirler

1. İyelik Zamirleri

2. İlgi Zamirleri (1999: 156-169).

2.5.3. Zamirler

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri veya nesneleri temsil ya da işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.

Kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler olduklarından zamirlerin sayıları sınırlıdır. Her adın yerini tutabildiklerinden her adı işaret ederek gösterebildiklerinden dolayı kapsamı geniş ve sınırsızdır. Bu özellikleriyle herhangi bir nesneye bağlı olmadan bütün nesneleri karşılayabilen, bütün nesnelerin ortak adları durumundadır.

Zamirler de adlar gibi çekim, çokluk ve iyelik ekleri alarak çekime girebilir ve tamlama oluşturabilirler. Sadece adlardan farklı olarak bazı zamirlerin çekim esnasında bir gövde değişikliğine uğradıkları, kökte bir kırılmanın olduğu görülür. Nitekim *ben* ve *sen* zamirleri yönelme durumu eki aldıklarında *bana* ve *sana* biçimine dönüşürler.

2.5.4. Zamirlerin Sınıflandırılması

2.5.5. Yapıları Bakımından Zamirler

2.5.5.1. Basit (Yalın) Zamirler

Kök hâlinde tek kelimedenden oluşan zamirler, basit zamirlerdir:

Sen bilmezsin, dedi adam, yaşlanırsan anlarsın. (34/25)

Ben demesem de, o zaten masaya doğru sürüyordu arabayı. (40/18-19)

*Belki de **biz** var kılıyoruz.* (56/30)

***Onlar** için kurulu düzen buydu.* (67/31)

*Oo, **siz** ne arıyorsunuz buralarda, diye soruyor.* (135/24)

2.5.5.2. Türemiş Zamirler

Bazı ad, sıfat ve zarflara iyelik, aitlik ekleri getirilerek kurulan zamirlerdir:

***Öteki** ikisi yeni evli bir çift.* (7/32-33)

*Şehrin bir yerinde **birileri** ölüyor, ne korkunç!* (9/27)

Benimki amatör bir eğlence. (47/31)

benimki (91/12, 91/15, 107/22).

2.5.5.3. Birleşik Zamirler

Birleşik zamirler birden fazla kelimenin birleşmesiyle oluşturulan zamirlerdir:

Çarli'nin sıkıntısını *hiçbirimiz* anlayamamıştık o zaman. (81/19-20)

...tek tek *her biri* önemsiz bir vesile olan şu insanları.. (86/19-20)

Durup hemen hemen tek tek *her birimizi* süzüyor. (106/19-20)

...*hiçbiri*, hiçbir şey çok uzaklarda değildir. (130/1-2)

hiçbirimizin (76/17), *hiçbirimiz* (89/6, 89/9), *her biri* (101/18), *hiçbiri* (112/23, 122/8, 122/32).

2.5.6. İşlevleri Bakımından Zamirler

2.5.6.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları kişi olarak ifade eden ve kişi adlarının yerine kullanılan zamirlere şahıs zamirleri denir. Bütün varlıklar teklik ve çokluk şekilleriyle üç şahısta toplanır. Bunlardan birincisi konuşan ya da konuşanlar: *ben*, *biz*; ikincisi kendisine söz söylenen ya da söylenenler: *sen*, *siz*; üçüncüsü de sözü edilen şahıs, nesne ya da şahısları ve nesneleri karşılayan *o*, *onlar*'dır. Bunlar gramerde birinci, ikinci ve üçüncü şahıs olarak gösterilir.

Çarli'ye *ben* yaşama gücü veriyorum, diyor Sitare, görüyorsunuz işte, *ben* olmasam çoktan ölürdü *o*, değil mi dostlarım, öyle değil mi Çarli? (16/27-29)

ben (9/10, 9/11, 11/20, 12/25, 12/30, 12/30, 12/31, 17/7, 17/8, 17/9, 17/11, 18/15, 20/7, 20/23, 20/27, 22/20, 22/32, 26/31, 27/1, 28/22, 28/31, 29/8, 29/12, 32/17, 34/7, 34/22, 34/31, 35/22, 35/31, 36/9, 36/21, 37/3, 38/14, 39/2, 39/26, 40/11, 40/12, 40/18, 41/15, 41/17, 42/7, 42/17, 42/18, 42/18, 42/29, 43/9, 43/30, 44/5, 44/24, 44/27, 44/28, 44/31, 45/1, 45/18, 45/31, 46/18, 46/25, 47/13, 47/27, 49/18, 49/19, 50/11, 53/5, 53/20, 53/28, 54/4, 54/16, 55/3, 55/5, 55/7, 56/5, 58/5, 58/11, 60/3, 60/23, 60/25, 61/24, 61/32, 62/24, 62/27, 63/4, 63/12, 63/17, 63/32, 65/22, 72/3, 72/13, 74/12, 75/1, 76/11, 77/9, 77/11, 78/20, 79/5, 80/21, 81/18, 83/14, 83/18,

84/11, 84/31, 85/22, 87/25, 88/24, 88/28, 88/29, 89/5, 90/3, 91/31, 92/9, 92/32, 93/5, 93/29, 94/30, 95/1, 95/12, 96/22, 102/26, 103/17, 103/28, 104/4, 105/24, 109/23, 110/12, 110/22, 111/32, 112/9, 112/18, 113/3, 113/8, 113/19, 114/5, 115/25, 115/29, 118/28, 118/32, 119/11, 119/12, 119/19, 127/20, 127/23, 133/29, 135/13, 135/18).

***Benim** sözlerim de eğlendirebilir seni canım.. dinlemek istemiyor musun?*
(109/10-11)

benim (8/11, 9/10, 9/20, 26/24, 28/19, 28/23, 28/29, 29/2, 33/33, 35/32, 43/24, 43/28, 44/3, 45/30, 45/32, 46/1, 49/19, 51/12, 52/15, 52/18, 52/27, 53/18, 54/17, 55/30, 56/7, 56/8, 56/18, 60/1, 62/3, 62/19, 63/11, 63/20, 63/26, 74/24, 75/17, 77/8, 82/15, 82/19, 83/22, 87/18, 88/10, 88/21, 91/17, 93/19, 94/27, 101/32, 105/21, 109/7, 110/16, 111/23, 114/21, 114/26, 115/21, 126/23, 130/17)

***Beni** öptüğünü gördüler.* (44/23)

beni (8/6, 16/8, 22/16, 27/13, 29/7, 39/10, 40/10, 43/3, 43/5, 43/23, 44/17, 47/23, 51/15, 52/16, 53/4, 53/12, 54/5, 54/15, 55/15, 56/16, 59/25, 60/13, 60/22, 61/24, 71/27, 76/21, 76/28, 83/23, 84/32, 85/3, 87/15, 87/26, 87/29, 88/2, 89/19, 90/27, 91/3, 91/5, 91/9, 91/18, 91/33, 92/19, 93/6, 93/21, 94/14, 94/20, 95/6, 95/12, 95/16, 95/24, 103/18, 105/20, 107/9, 112/33, 113/6, 113/8, 113/13, 115/28, 119/22, 132/27, 133/23).

*Yüzünü kaldırıp **bana** bakıyor.* (113/6)

bana (9/23, 12/29, 20/7, 20/9, 22/7, 25/16, 26/22, 29/5, 33/23, 35/17, 38/14, 38/18, 39/14, 41/12, 41/26, 44/27, 44/32, 48/11, 50/32, 51/18, 52/6, 52/20, 54/22, 56/11, 57/32, 61/19, 62/17, 62/33, 72/27, 73/7, 74/17, 80/29, 81/17, 83/25, 83/27, 84/5, 84/11, 84/21, 84/28, 86/33, 88/4, 90/26, 90/31, 91/2, 92/4, 92/21, 93/5, 93/7, 93/15, 93/26, 102/10, 106/5, 106/12, 106/14, 108/26, 108/33, 112/15, 113/10, 113/14, 115/19, 133/6, 133/26).

*Söylemiştim sanırım, **bende** umut yok.* (88/3)

bende (62/13, 88/23, 112/13).

*Ama herkes kendimi öldürmemi bekliyor **benden**.* (93/10-11)

benden (36/23, 43/26, 58/4, 59/21, 78/9, 83/1, 84/24, 87/30, 88/2, 88/3, 88/23, 92/10, 92/27, 94/23, 108/32, 110/3, 112/14, 112/23).

*Kavga mı edeceksin **benimle**? (87/18)*

***benimle** (63/20, 83/22, 107/27).*

***Bence** tam zamanında tanıyoruz birbirimizi... (59/25)*

***Bence** bir insanı tanımanın bir tek yolu vardır, onu bitmiş kabul etmek. (91/23-24)*

***Biz**, hüznün peygamberinin ümmetiyiz, diyor dede, ağlayabilenler ağlar ağlayamayanlar ağlar gibi yapar. (25/26-27)*

***biz** (22/1, 26/6, 28/27, 34/11, 34/32, 37/8, 40/23, 41/24, 50/14, 52/27, 56/30, 56/30, 96/22, 106/10, 114/30, 120/4, 127/33).*

*İyi ama **bizim** arkadaşlığımız yeni değil ki, dedim içimdeki kırıklığı bastırmak isteyen bir tonla. (78/7-8)*

***bizim** (37/31, 45/30, 52/8, 53/29, 84/17, 85/13, 103/21, 109/3, 115/1, 117/30).*

***Sen** de damın kehine çömelmiş **bizi** seyrediyorsun. (117/29-30)*

***bizi** (18/17, 38/5, 43/8, 44/21, 53/22, 54/11, 59/30, 60/32, 83/18, 96/15, 113/29, 127/31, 127/33, 134/9, 135/23, 136/25).*

*Namazdan sonra **bize** gidecek miyiz? (119/1)*

***bize** (22/31, 49/14, 58/18, 85/13, 95/23, 108/21, 134/9).*

***Bizde** tam tersine, diyorum, aşağılamak olur. (28/30)*

***Bizde** yatmaya karar verdi. (78/19-20)*

*...Sitare'nin adresini **bizden** almıştı. (50/8)*

***bizden** (58/14, 65/21, 90/14).*

*Al **sen** ye şimdi, **ben** aşağı ineyim, yiyince **sen** de gel. (34/31)*

***sen** (18/27, 20/4, 20/23, 20/29, 22/30, 22/32, 25/16, 28/7, 33/25, 33/32, 34/25, 34/26, 34/28, 35/6, 35/26, 36/8, 36/15, 36/30, 37/10, 40/7, 40/32, 41/21, 41/25,*

44/17, 44/20, 46/32, 52/30, 53/28, 55/24, 56/16, 59/21, 59/29, 60/5, 60/12, 61/7, 72/1, 72/12, 72/20, 73/23, 74/1, 74/12, 75/25, 76/13, 77/15, 77/25, 82/6, 84/32, 86/22, 87/26, 88/7, 88/9, 88/13, 89/5, 89/24, 91/10, 91/11, 91/18, 93/26, 93/29, 95/8, 95/13, 95/21, 101/24, 102/1, 102/21, 102/24, 102/33, 103/18, 104/3, 104/8, 106/12, 109/20, 109/29, 109/31, 110/13, 113/13, 114/23, 115/13, 115/30, 117/29, 118/31).

*Senin yerinde olsam o şiiri ezberlerdim **ben**.* (102/26)

senin (25/20, 28/22, 29/10, 29/14, 36/15, 43/8, 44/1, 60/6, 63/3, 76/10, 80/5, 84/18, 84/22, 84/23, 87/4, 87/5, 88/27, 92/10, 92/27, 93/2, 93/33, 94/9, 109/20, 110/5, 110/6, 112/17, 115/8, 119/23, 133/17, 133/24).

Seni dinlerler ve zabıt tutarlar, o kadar. (42/28)

seni (17/8, 17/9, 20/11, 28/29, 39/19, 42/26, 45/24, 55/17, 60/5, 61/6, 61/31, 62/2, 62/23, 73/24, 76/5, 77/14, 84/29, 86/22, 88/1, 88/5, 88/17, 91/22, 92/15, 92/18, 92/25, 93/1, 101/26, 102/28, 103/2, 107/23, 109/10, 113/2, 113/8, 113/11, 118/29, 135/29).

Sana söylemiştim, diyor, hatırlıyor musun? (134/23)

sana (18/27, 29/22, 38/26, 43/31, 43/33, 47/13, 53/18, 56/21, 59/13, 60/3, 62/32, 74/15, 76/27, 77/33, 78/6, 86/23, 87/11, 87/28, 88/32, 89/1, 89/1, 91/32, 92/31, 94/1, 95/12, 107/19, 110/10, 112/16, 113/5, 133/24, 134/20).

...sende anlamadığım bir şey bu. (56/3)

*Sermaye **benden**, emek senden diyorum.* (58/4)

senden (94/19, 135/32).

*Sana bir gerçeği hatırlatayım mı, dedim, **seninle** ilk defa konuşuyoruz.* (56/21-22)

seninle (75/32, 76/30, 117/30).

*Dram mı bu **sence**?* (59/20)

*İnsanlar birbirini çok geç tanıyor, **sence** de öyle değil mi?* (59/23-24)

*Bir arada yapmazsınız **siz**..* (93/2)

siz (22/20, 26/23, 34/13, 82/16, 105/8, 108/21, 112/18, 125/23, 125/26, 127/4, 135/24).

*Çünkü dışardakiler, her şeye rağmen **sizin** dışınızdadır. (105/5-6)*

sizin (26/13, 38/3, 60/17, 76/32, 84/12, 126/15, 126/17).

*Haydi, herkes şimdi işinin başına, **siz** Allaktan **sizi** korumasını dilerseniz Allah **sizi** korur. (127/3-4)*

sizi (38/3, 84/6, 126/24, 135/27).

*İsteseniz de, istemeseniz de, sürüp gidecek ve kendini **size** kabul ettirecektir. (105/6-8)*

size (49/11, 104/25, 115/12, 126/24).

*...**sizden** öncekileri niçin helâk etti biliyor musunuz, dedi, çünkü **onlar** kâfirlere benzemeye başlamışlardı. (126/11-12)*

*...tek arzum **sizinle** beraber.. (80/8-9)*

O hâlâ soğukkanlıydı. (74/21)

o (8/21, 11/29, 12/21, 13/31, 16/27, 17/26, 18/6, 18/11, 31/10, 31/23, 36/3, 40/18, 41/6, 42/26, 43/14, 49/3, 49/18, 54/5, 58/5, 62/20, 62/27, 63/25, 81/2, 86/30, 87/4, 89/1, 90/27, 93/2, 94/23, 107/16, 107/17, 108/17, 117/9, 123/26, 123/28, 123/33, 127/22, 135/18).

*Aslında yaşamasını istiyordum **onun**. Ölmesini değil. Ama sakat bir çocuğun yaşaması.. **onun** çekeceği acıya katlanamayacağımı düşünüyordum **ben**. (62/24-27)*

onun (13/18, 13/19, 14/30, 14/32, 15/21, 15/23, 16/14, 26/21, 32/1, 44/25, 49/19, 49/19, 50/14, 51/17, 51/29, 53/5, 53/6, 61/18, 61/21, 61/29, 62/18, 62/23, 62/28, 73/23, 76/32, 77/27, 80/15, 88/29, 89/20, 90/11, 90/12, 96/22, 102/13, 111/2, 114/28, 118/13, 122/7, 123/6, 124/17).

*Peşimden koşturuyordu, biraz da seviyordum **onu** galiba, ne bileyim işte, oluverdi.. (13/5-6)*

onu (12/30, 16/1, 17/7, 18/3, 18/10, 18/30, 20/9, 21/24, 21/29, 25/13, 30/19,

33/24, 43/15, 44/6, 44/27, 44/32, 45/6, 49/21, 50/9, 50/23, 50/28, 51/20, 52/19, 53/14, 54/4, 59/2, 63/26, 71/13, 73/1, 74/9, 74/10, 75/30, 76/7, 78/19, 85/30, 87/3, 88/19, 91/23, 91/24, 91/25, 92/8, 94/30, 104/2, 107/9, 108/32, 114/2, 114/15, 114/16, 115/10, 118/23, 121/17, 121/29, 122/6, 124/6, 124/29, 125/3, 135/5).

Sitare, gülümseyen yüzünü çevirip bakmıyor ona. (26/9)

ona (18/19, 18/20, 31/12, 41/21, 43/23, 45/1, 45/5, 74/7, 76/33, 78/20, 85/16, 88/20, 109/16, 111/12, 111/25, 121/23, 124/11, 135/16).

Sitare de konuşmuyor. Belki özür dilemem gerekecek ondan. (45/20-21)

ondan (37/21, 62/8, 90/6, 107/19).

Onunla konuştuğça, **onu** tanımaya başladıkça kendine özgü güzelliğini keşfediyordunuz. (59/2-3)

onunla (18/2, 54/2, 76/7, 90/4, 90/5, 90/26, 110/30, 115/29).

Çünkü onlar evde yufka ekmek yapamıyorlardı. Gerçi yerliler uzun süre fırından yararlanamadılar, fırın onlar için daha çok evden gönderdikleri börek, çörek gibi şeylerin pişirilmesine yarıyordu. (65/1-4)

onlar (14/17, 18/23, 23/14, 30/27, 31/32, 37/31, 44/11, 47/32, 48/11, 56/31, 66/14, 67/22, 67/31, 69/18, 93/26, 94/10, 126/12, 127/1).

Kim olduklarını söylemiştin onların. (94/2)

onların (18/13, 31/17, 31/27, 31/28, 31/29, 48/25, 50/11, 61/14, 64/23, 67/21, 79/29, 83/23, 86/25, 99/9, 100/29, 125/19).

Onları uğurlarken **bana**: (84/5)

onları (24/32, 47/32, 52/1-2, 56/29, 65/15, 67/32, 68/20, 80/10, 83/17, 83/20, 85/3, 86/27).

Ben de onlara gülümsedim. (84/11)

onlara (84/22, 86/9, 96/16, 126/33, 127/33).

Kendimizde ve onlarda olmayan nitelikleri yakıştırarak bakıyoruz. (89/10-11)

*Orada ayrılıyorum **onlardan**, biraz yalnız dolaşmak istiyorum.* (27/4-5)

onlardan (68/18, 83/6, 127/1).

*Gündüz biraz yorulmuştu, odun almıştık, onu kırdı, sonra yeğenlerini de sever, **onlarla** oynadı...* (21/29-30)

onlarla (92/28, 99/10).

2.5.6.2. Dönüştürülük Zamirleri

Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir. Bunlara dönüştürülük zamiri denmesinin nedeni, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü ifade eden bir işlev yüklenmesindendir. Şahısların “aslını”, “özünü” bildiren ve *kendi* sözüne iyelik eklerinin getirilmesiyle kurulan bu zamir; *kendim*, *kendin*, *kendi*, *kendisi*, *kendimiz*, *kendiniz*, *kendileri* biçimleriyle tüm şahısları ifade eder.

Kendi kelimesi esasında “*kendi*, *öz*” anlamını taşıyan bir addır. Bunun zamire dönüşmesi iyelik eklerinin yardımıyla olmuştur. Dönüştürülük zamirleri de şahıs zamirleri gibi ad çekimi ekleri alarak çekime girerler, tamlama ve gruplar oluşturabilirler. Ancak çekim sırasında *kendi* sözü ile 3. şahıs iyelik eki arasına bir zamir *n*’si girer:

*...**kendim** için yaptım...* (26/14)

*Gizlice ben umuda kapılmışım. **Kendim** bile farkına varmadan.* (81/17-18)

*Gözlerimi açamadım ama yarı uyanık halde **kendimi** dinlemeye koyuldum.* (39/11-12)

kendimi (36/22, 42/8, 45/12-13, 45/15, 45/17, 45/22, 46/2, 46/22, 52/24, 80/23, 86/15, 86/17, 90/11, 93/9-10, 93/10-11, 95/2, 115/23).

*Yaşlı sekreter her sigaraya el atışında, **kendime** ödev bilmişim gibi, davranıp çakmağımı yakıyorum.* (51/10-11)

kendime (46/7, 48/33, 54/1, 83/24, 93/13).

*Hiçbirimiz basit, yalnızkat görmüyoruz **kendimizi** de, başkalarını da.* (89/9-10)

...oyunbozanlık etmemek için **kendimizi** zorladığımızı biliyordum. (106/28-29)

Tutunduğumuz şeyin iğretiliğinden çok, **kendimize** ait bir özellikten geliyor bu. (85/17-18)

Hiçbirimiz **kendimize** ait yerlerde gezinmiyoruz. (89/6-7)

Kendimizde ve onlarda olmayan nitelikleri yakıştırarak bakıyoruz. (89/10-11)

Aslında **kendin** de düşünebilirdin bunu, diyor... (90/33)

Fakat **kendini** ustaca geri plana atmayı da başarıyorsun. (55/32)

kendini (10/7, 13/22, 13/25, 14/9, 14/14, 15/9, 17/3, 31/33, 33/4, 33/27, 44/2, 44/17, 44/20, 49/3, 49/11, 59/4, 60/6, 60/9, 72/11, 86/25, 92/28, 100/22, 100/27, 105/7, 106/24, 113/7, 120/1, 121/26, 122/22, 125/14, 129/4, 134/29).

Kendine pay çıkarıyorsun. (60/23)

kendine (12/13, 12/22, 14/4, 18/3, 33/14, 58/33, 59/3, 70/21, 89/2, 92/20, 97/22, 104/26, 112/12, 122/9).

Kendinde değil, dedi Tansel. (72/23)

“Zorla götür onu, dedi, **kendinde** değil.” (107/9-10)

Kendinden beklenmeyecek kadar soğukkanlılıkla konuşuyor Tansel. (73/13-14)

kendinden (122/29, 128/26).

Bencillik de değil **kendinizi** kaptırdığınız duygu. Çünkü artık **kendinizi** de düşünmediğinizi biliyorsunuz. (48/22-24)

Yeniden **kendinize** gelmeniz için bir şeyle sarsılmanız gerek. (48/27-28)

Kendi yerimi ona verdim. (78/20)

kendi (9/25, 12/18-19, 14/2, 17/26, 17/27, 18/6, 18/7, 21/9, 32/22, 41/21, 43/29, 48/13, 52/26, 85/5, 86/27, 87/33, 93/6, 115/1, 116/20, 122/14, 125/21, 130/25, 130/25, 131/4).

*Acaba **kendisi** bir korkak mıydı? (31/11)*

***kendisi** (18/6-7, 30/23, 31/17, 31/30-31, 32/25, 50/15, 76/20, 81/2, 104/1, 107/12, 121/19, 123/25, 127/28, 135/20).*

*Ona göre, arkadaşları kelle verirken **kendisinin** bir yerlerde gizlenmiş olması korkaklıktı, kaçaklıktı. (31/12-14)*

*...**kendisinin** daha delikanlılığının ilk yıllarında ve ne korkunç yıllardı onlar... (30/11-12)*

***Kendisini** gördüğümü hissetti. (80/20)*

***kendisini** (12/21, 31/21, 31/31, 32/9, 32/14, 33/1, 52/10-11, 124/2).*

*Her şeyden önce, Zelda'nın, yeğenini Yavuz karşısında **kendisine** rakibe olarak çıkarmasını hazmedemiyor Sitare. (52/12-14)*

***kendisine** (18/17-18, 31/22-23, 32/31, 56/8).*

*Birçok evleri de **kendileri** yakmıştı. (31/2)*

***kendileri** (9/5, 10/18, 10/18, 30/26).*

*...**kendilerinin** de uçaklara, gemilere bindiklerini, gene bineceklerini, durmadan tekrarladıkları işlerini gene yapacaklarını düşünüyorlar... (86/6-8)*

***Kendilerini** aklı başında görenlerse hiç dışarı çıkmaz. (69/21)*

***kendilerini** (30/28, 66/2, 93/23, 116/8, 131/17).*

*...dar hızlı adımlarla **kendilerine** yol açıyorlardı. (134/7-8)*

***kendilerine** (108/1, 108/2, 124/20).*

***Kendilerinden** önce ancak kırk elli kişi gelmişti. (121/11-12)*

*Gözlerim **kendiliğinden** kapanmıştı, hatta belki biraz da uyukladım. (40/24-25)*

*Bazı şeyler üzerinde durulunca önem kazanır, **kendiliğinden** bir önemleri*

yoktur oysa. (56/24-25)

Kendi kendine izah edemediği bir değişiklik vardı bunda da: (122/12-13)

...henüz anladıkları, sezinledikleri şeylerin ne olduğunu **kendi kendilerine** söyleyebilecekleri kadar bilinçlerine işlememişti bütün bunlar. (125/33-126/1-2)

2.5.6.3. İşaret Zamirleri

Varlıkları göstererek, işaret ederek karşılayan zamirlere işaret zamirleri denir. *Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar* işaret zamirleridir. İşaret; mekânda, zamanda ve zihinde canlanan uzaklık-yakınlık kavramına bağlı olduğu için *bu* ve *bunlar* en yakında, *şu* ve *şunlar* biraz daha uzakta, *o* ve *onlar* da daha uzakta olan varlıkları işaret etmek için kullanır:

Kimdi bu, diye sordu Bekir Efendi. (127/18)

bu (10/20, 12/15, 12/22, 12/23, 23/20, 23/27, 25/20, 28/18, 28/29, 29/24, 30/21, 32/8, 32/21, 33/12, 37/24, 37/33, 38/13, 42/20, 44/13, 45/33, 47/15, 47/29, 50/21, 52/12, 53/13, 54/9, 55/30, 56/3, 56/12, 56/25, 57/28, 59/18, 59/20, 61/21, 62/27, 63/16, 64/30, 65/32, 68/21, 68/31, 69/5, 70/32, 75/10, 76/12, 76/25, 77/3, 77/30, 80/29, 81/32, 82/2, 85/18, 87/27, 88/30, 92/7, 92/24, 94/18, 97/23, 97/31, 98/23, 102/9, 114/28, 121/22, 124/4, 124/32, 126/3, 127/25, 131/17, 134/32, 135/28).

Bunun, benim yaradılışım olduğunu anlamıyor kimse. (93/19-20)

bunun (30/22, 38/1, 38/2, 40/6, 109/14, 114/31, 115/23).

Az önce bunu fark etmemişti. (124/3)

bunu (25/5, 30/29, 31/14, 32/16, 32/32, 38/21, 42/4, 43/21, 44/27, 49/29, 54/20, 55/24, 56/5, 58/9, 60/20, 62/7, 63/12, 64/5, 64/8, 76/19, 79/31, 80/22, 81/8, 86/26, 87/7, 87/30, 87/31, 88/23, 89/3, 90/25, 90/33, 92/26, 93/11, 93/12, 94/32, 100/4, 104/29, 108/5, 109/6, 109/21, 110/7, 110/14, 113/11, 119/21, 124/30, 125/26, 133/33).

Kimse inanmıyor buna. (44/25)

buna (37/6, 76/15, 77/15, 80/11, 87/31, 88/10, 94/18, 94/31, 98/30, 102/18, 122/22, 122/30).

Bunda hiç kuşkuları yoktu. (65/18)

bunda (38/4, 74/22, 76/18, 103/10, 122/13).

*Sonra bir gün gerçekle karşılaşınca düş kırıklığı.. **bundan** dağılıyoruz. (89/11-12)*

***bundan** (31/22, 38/18, 41/32, 42/1, 42/5, 49/14-15, 64/15, 77/20, 132/20).*

*Ama **bununla** nereye kadar gidebilir? (32/8-9)*

*Yok canımne kazanması.. **bununla** dördüncü devir oluyor hepsini kaybettim. (72/9-10)*

***Bunca** insanın içinde kıyafetini değiştirmemiş olan bir o vardı. (122/20)*

*O adamın gülleri **bunlar**. (103/11)*

***bunlar** (8/13-14, 12/12, 23/17, 31/7, 31/8, 32/21, 67/2, 67/27, 68/2, 70/20, 83/15, 84/16, 89/32, 97/11, 102/10, 122/31, 126/2, 130/5, 130/32, 132/32).*

*Benim söylediklerimle bağlantısı ne **bunların**, dedi Tansel. (77/8-9)*

***bunların** (18/21, 26/13, 29/2, 53/27, 61/12, 64/22, 119/25).*

*Nasıl yetiştiriyorsun dede **bunları**, diye sordu. (35/4)*

*Genel olarak zararsız deliler gibi bakılıyordu **bunlara**. (68/16-17)*

*Apartmanların mağrur duruşlarına karşı **bunlarda** gizli bir istihza seziliyordu. (99/19-21)*

*Zaman zaman, çarşılarda, dükkânlarda **bunlardan** konuşulurdu. (68/4-5)*

*Şimdi, burada oturanlar bir akvaryuma hapsedilmiş gibidir: davranışlarının, seslerinin dışarıyla bağlantısı yok, ne de dışarının **bunlarla, burayla**. (129/20-22)*

*Nüfusu ne kadar **buranın**? (55/6)*

***buranın** (53/23, 55/23-24, 104/22).*

*Az kalabalık değil **burası** da. (57/6)*

***burası** (50/24, 51/10, 53/22, 79/28, 109/3, 119/23, 121/8, 134/9).*

*Civardan gelen yaşlı bayanlar, emekliler, belli ki, **burayı** ikinci bir ev edinmişler... (130/23-24)*

*Sekiz on basamak merdivenle iniliyordu **buraya**. (104/20)*

***buraya** (28/10, 40/6, 41/7, 42/7, 43/11, 44/14, 47/8, 51/23, 55/15, 55/20, 55/25, 55/27, 72/3, 74/6, 76/17, 85/1, 88/19, 105/25, 108/24, 109/15, 119/22, 125/26).*

***Burada** geçireceğimiz son gece bu, dedim hatırlatmak isteyerek. (54/9-10)*

***burada** (21/9, 29/20, 49/5, 52/8, 73/28, 76/16, 80/9, 105/4, 106/27, 122/1, 129/20).*

*Bilmem, ben **burda** yaşarken yirmi otuz bin vardı, tabii sırf sürekli **burda** yaşayanlar, sayımlarda yüzbinden aşağı çıkmaz. (55/7-9)*

***burda** (22/28, 41/6, 41/17, 41/26, 61/25, 63/28, 69/4, 74/4, 78/4, 83/9, 102/15, 102/16, 111/27, 114/2, 121/2).*

***Buradan** daha iyi belli oluyor ne kadar yavaş hareket ettikleri, bu gidişle okyanusu zor geçer **bunlar**. (132/30-32)*

***buradan** (55/13).*

*Lokanta dip tarafta, **burdan** yalnız kapısını görebiliyorum... (73/18-19)*

*En kısa zamanda basıp gideceğim **burdan**. (74/16)*

*Akşamdan sonra dışarıya çıkar insanlar, şehrin yerlileri **buralara** gelmez. (69/17-18)*

*Bu bir görüş meselesi şekerim.. **bunu** sahiden böyle düşünüsen arkamdan kalkıp **buralara** gelir miydin hiç? (110/7-8)*

*Belki tuhaf gelecek ama **buraları** özliyeceğim ben, diyorum. (55/3-4)*

*Ne arıyorsun **buralarda**, diyorum. (28/6)*

***buralarda** (28/7, 130/3, 135/24).*

*İnsan, bir gezgin, başıboş, avare olarak hoşlanabilir **buralardan** ama bize göre değil. (85/12-13)*

*Teşekkür ederim canım, aa Marya değil mi **şu**? (113/28)*

***şu** (36/1, 41/5, 49/21, 75/13, 93/23, 135/19).*

***Şunu** keseyim mi? (35/33)*

*Sevgi, diyor Sitare, **şunu** da bitirip kalkayım ben. (113/3)*

*Baksana **şuna**, diyor bir vitrindeki balıkçı kazağını göstererek, sana kimi hatırlatıyor? (134/19-20)*

*...bir süre **şundan bundan** konuşurlar... (97/14)*

*Şimdi sırası mı be? Otur, çök **şuraya**.. (103/28)*

*...masanın üstüne, etajere, **şuraya buraya** bırakıp unuttu gitti... (12/17-18)*

*Kalabalık **şuraya buraya**, ikişer üçer kişilik kümeler halinde, kimi yaya, kimi taksiyle kaybolup gitti. (70/18-19)*

***Şurada** balık yiyelim mi, ne dersin, diye sordu Tansel. (136/20)*

Çay nerde?

***Şurda** işte. (19/30-31)*

*Demin köpek isimleriyle ilgili bir kitap gördüm **şurda**. (28/20)*

*...arada bir **şurda burda** görülen o efsanevi kara yılan hâlâ öldürülememiştir... (24/13-15)*

***Şurda burda**, kıyıda köşede gül yetiştiren üç beş adam vardı. (68/3-4)*

*O daha tomurcuk, bak **şu** daha iri, **onu** kes, dikkat et diken batmasın eline,*

daha alttan tut, şurasından. (36/1-2)

Birileri hastalanmaya hazırlanıyor öksürüyorlar ya da öksürmeden şuralarında bir sızı... (10/2-3)

O daha tomurcuk, bak şu daha iri, onu kes... (36/1)

o (29/26, 31/10, 37/9, 48/25, 49/10, 65/19, 69/15, 75/11, 129/5, 135/6).

onu (58/25, 59/17, 63/26, 75/30, 77/22, 106/30, 127/13).

Şimdi yok işte onlar, ama sahiden yok mu? (18/23-24)

onlar (30/12, 80/25).

Onları salonun dip köşesindeki koltuklara oturtuyor. (83/17)

onları (14/17, 36/4, 67/32).

Özellikle, eskiden Alman hastanesi olan o kocaman binadan çıkanlar -çünkü bir mektepti orası şimdi. (67/23-24)

Hiç gitmedim oraya, dedi. (74/33)

oraya (53/12, 53/16, 136/10).

Orada, diz çökmüş oturan insanların arasında bir yere iliştiler. (121/27-28)

orada (50/7, 89/29, 97/24, 128/19).

İstesem orda da oynarım, ama buraya geliyorum. (55/20)

orda (73/19, 76/6, 104/10).

Oradan işitiyorum. (80/28)

oradan (85/32, 86/1, 97/27, 128/13, 128/19-20, 128/22, 129/17).

Öbür el daha ordan, tokmağın üstünden çekilmemişken, kapı vuruluyor. (81/2-3)

ordan (98/10, 102/31).

*Sitare telaşla **oraya buraya** koşuyor, çırpınıyor.* (21/5)

oraya buraya (99/24, 108/7).

*...gammazladığı adamlar aleyhinde **orda burda** konuşup dururdu.* (50/4-5)

orda burda (12/19-20, 108/10).

*Rasgele **ordan burdan** geçiyoruz.* (64/10)

*...garsonların şaşılması bir ustalıkla kimseye değmeden, bel kırarak **ordan oraya** seğirtmeleri..* (108/11-12)

ordan oraya (71/17).

*Boyunlarında zincirlerle sırf şapka giymeyi reddettikleri için başka şehirlere itile kakıla sürülen, **oralarda** asılan insanlar, bu hemşeriler, hatırlanmıyordu artık.* (67/17-19)

*Seninle güya daha evlenmemişiz ama bizim çocuklar da **oralarda** oynuyor.* (117/30-31)

2.5.6.4. Aitlik Zamirleri

Şahıs ve işaret zamirleriyle kurulan ad tamlamalarında tamlanan ögesinin kaldırılarak yerine +*ki* aitlik eki getirilerek oluşturulan zamirlerdir. Bu zamirler +*ki* ekinin vasıtasıyla, bir varlığı “ait olma, ilgili bulunma” anlamı ve işlevi ile temsil etme görevi üstlenmişlerdir.

***Benimki** amatör bir eğlence.* (47/31)

*Ama **seninkilerin** cinsi başka. Hatta icat **seninkiler**.* (56/10)

***Onunki** başka ama.* (72/27)

*...**bizinkiler** (burada tek tek adlar sayılacak) iyiler mi..* (80/9)

*Bırak canım, diyor, dalgaydı **bizimki**, unuttum bile.* (135/33)

***kendisinininkinden** (32/3), **bizinkilerden** (73/21), **bizimki** (74/4), **bizinkiler** (79/33), **benimki** (91/12, 91/15, 107/22).*

Aitlik zamirleri sadece zamirlerden değil adlar ve yer, yön ve zaman gösteren ad sınıfından diğer kelimelerle kurulmuş olan sıfat ve belirtili ad tamlamalarındaki tamlanan ögesinin yerine *+ki* aitlik ekinin gelmesiyle de oluşturulur.

karşısındakinin (12/23), *her zamanki* (21/27), *oradaki* (33/20, 124/12), *sabahki* (46/20), *Sitare'ninki* (47/31), *ötekilerinki* (47/32), *önündekini* (51/19), *şimdiki* (64/27), *o zamanki* (64/27), *ilk zamanlardaki* (66/15), *sonraki* (70/30), *andaki* (76/33), *buradaki* (85/1), *parktakiler* (95/23), *bu yılki* (99/1), *yarıncı* (103/27), *dışardakiler* (105/5), *önceki* (131/9), *kendininkini* (132/8).

2.5.6.5. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesneleri belirsiz olarak temsil eden zamirlere belirsizlik zamirleri denir. Esasında belirsizlik zamiri olan sözler birkaçı geçmeyecek kadar azdır: *adam*, *insan*, *kimse*, Farsça-Türkçe karışımı *herkes*, Arapça-Türkçe karışımı *cümlesi*, Arapça'dan alıntı *falan*, *filan* ve *şey* gibi.

Sitare, diye inliyor adam, Sitare.. (17/10)

adam (10/20, 10/20, 11/29, 19/9, 30/8, 34/6, 34/9, 34/13, 34/22, 34/25, 34/27, 35/5, 35/7, 35/12, 35/14, 35/16, 35/26, 35/28, 35/32, 36/10, 36/19, 36/21, 36/24, 36/30, 37/3, 37/7, 37/11, 37/13, 37/16, 37/18, 38/8, 38/15, 38/23, 38/29, 38/32, 48/10, 49/28, 49/30, 52/8, 68/3, 69/32, 71/3, 79/3, 94/24, 94/29, 94/32, 102/29, 103/21, 104/10, 104/18, 112/26, 117/8, 118/19, 118/22, 118/30, 119/2, 119/15, 119/31, 119/32, 120/5, 120/15, 120/17, 120/29, 120/32, 121/1, 121/3, 121/8, 121/14, 122/9, 122/20, 123/4, 123/5, 124/11, 124/20, 124/25, 124/29, 124/33, 125/5, 125/16, 125/19, 125/24, 126/4, 126/9, 126/19, 131/15, 131/32, 132/13, 132/23).

Rahatsız, tedirgin bakışlarla seyrediyorlardı adamı. (126/4-5)

adamı (124/32).

Bilmece çözdürme adama. (73/9)

Durup baktılar adama. (124/16)

Ne kafası be, kafa mı kalır adamda? (102/2)

Ne istiyorsun babalık, diye sordu aralarından biri. Fakat öbürleri, bu tuhaf adamdan gözlerini ayırmadan seyrediyordu onu. (125/1-3)

*Gül yetiştiren bir **adamdan** söz ediyorlardı, o olmasın?* (127/22)

*Yaşlı **adamlar** torunu ellerinden geldiğince hızlı hızlı yürümeye çalışıyorlardı.*
(119/14)

***Adamlar** giriyor içeriye.* (83/16)

***adamlar** (50/4, 68/6, 68/8, 83/27, 84/10, 84/14, 89/28, 100/14, 100/20, 100/28).*

*Fakat başka bir şey yapabilirim sizin için, dedi biraz yüksek bir sesle ve sesini artık dönmüş gidiyor olan **adamlara** duyurmak isteyerek.* (84/12-14)

*Ben de biliyorum öyle yapacaklarını ama **insan** gene de başvuracak bir yere ihtiyaç hissediyor.* (42/29-30)

***insan** (5/1, 21/18, 25/22, 25/23, 44/1, 48/13, 51/4, 53/27, 58/12, 64/7, 69/4, 70/12, 73/29, 75/26, 77/5, 86/19, 87/7, 104/24, 115/16, 122/25, 124/29, 131/13, 134/15, 136/3).*

*Sitare 'yse o ânı unutturuyor **insana**.* (77/7)

***insana** (43/1, 59/6).*

*Derinden derine sarsıyor **insanı**.* (48/20)

***insanı** (57/28, 76/13, 91/23).*

*Dar cadde tıklım tıklım **insanla** doluydu.* (134/1)

*Demek, sandığım kadar yalnız değil **insanlar**.* (90/19)

***insanlar** (13/16, 19/17, 24/20, 30/28, 31/28, 31/31, 38/20, 67/19, 68/4, 69/17, 97/6, 108/7, 108/14, 110/31, 119/3, 126/32, 127/6, 127/9, 136/12).*

*Eski mezbeleliklerde birtakım binaların yükseldiğini görmek **insanları** hayrete düşürüyordu.* (67/3-4)

***insanları** (19/19).*

*O eski, alışılmış, geleneksel sesler haz veriyordu **insanlara**.* (99/31-32)

insanlara (58/28).

*Kıyıda köşede bu **insanlardan** konuşulduğunu işitenlerse onların neye, niçin direnmek istediğini bir türlü kavrayamıyordu, bir çeşit aptallık yapmışlardı onlar.* (67/20-22)

*...sonra yavaş yavaş kaybolsalar bile uzunca bir süre etkileri **insanlarla** birlikte oraya buraya dağılıyordu.* (99/23-25)

*Bunlar için savaşmayı **kimse** düşünmemişti...* (31/8)

*...**kimse** makineye yaklaşmasın...* (58/12)

***kimse** (7/24, 18/4, 30/21, 32/5, 37/6, 37/21, 40/2, 40/3, 44/25, 45/4, 54/12, 58/6, 58/9, 58/15, 62/29, 63/20, 65/27, 68/33, 69/23, 69/31, 70/8, 93/5, 93/20, 94/31, 97/20, 97/22, 106/20, 106/31, 121/29, 124/6).*

*“**Kimseyi** savunmuyorum” dedim kısaca.* (53/15)

***kimseyi** (18/7, 53/13, 88/6, 91/29, 92/32, 93/12, 93/15, 98/3, 100/21, 105/16, 112/9, 115/7).*

*Hayır, artık **kimseye** engel olamam, diyor Sitare, herkes dilediğini yapabilir.* (112/3-4)

***kimseye** (18/6, 105/27, 108/11).*

***Kimseden** korkmuyorum.* (44/28-29)

***kimseden** (62/8, 105/27).*

***Kimseyle** bir ilişkisi yoktu.* (32/12)

*Orta yaşına gelmiş **kimseler** bile, her şeyi göze alarak bir kez olsun sinemaya gitmekten kendilerini alamadılar.* (65/33-66/1-2)

***kimseler** (90/14).*

***Herkes** oyuna daldı.* (40/3)

*Bu kez sesini **herkes** duymuştu.* (124/15)

herkes (14/29, 16/6, 17/15, 19/26, 21/9, 30/22, 31/6, 31/21, 32/1, 32/1, 40/4, 53/10, 53/10, 59/27, 59/28, 61/20, 64/18, 70/13, 71/22, 72/3, 87/33, 90/19, 93/6, 93/10, 93/17, 93/20, 93/26, 97/30, 105/15, 112/3-4, 112/13, 120/12, 121/31, 122/5, 125/20, 127/3, 128/30-129/1, 131/25).

...**herkesi** Türkiye'ye gammazlamayı alışkanlık haline getirmişti... (50/2-3)

Ölüm viz geliyordu **herkese**. (37/23)

herkese (49/29, 91/31, 93/19, 96/22).

...**herkesten**, **her şeyden** sanki yalnız ben sorumluymuşum gibi bir sezgiye kapılıyorum... (45/18-19)

Hap **falan** aldı mı yemekten sonra? (22/8)

falan (21/21, 51/2, 54/3, 64/10-11, 75/1, 81/9, 94/19, 95/16, 102/8, 121/2).

Onu üzecek çok **şey** oldu dün, dedi Tansel. (73/1)

şey (32/21, 35/12, 33/18, 48/28, 58/13, 60/2, 60/11, 62/27, 67/11, 76/30, 94/18, 134/32).

Engel diye düşündüğün **şeyi** düşünmemiş olsaydın, engel olduğunu hiçbir zaman ayırt edemeyecektin. (56/27-28)

şeyi (12/20, 77/11, 81/16).

Üstelik doğru **şeyler** de söylüyorsun. (60/16)

şeyler (11/14, 13/27, 30/18, 30/25, 30/25, 30/29, 32/24, 37/27, 51/29, 75/26, 89/22, 89/32, 100/29).

Mesleğim bu benim, anlatmak, başkalarının duyup da anlatamadığı **şeyleri** dile getirmek. (55/30-31)

şeyleri (18/14, 76/11, 86/10, 107/1, 112/13).

Bunların dışındaki belirsizlik zamirleri; bazı belirsiz sıfatlara, soru zamirlerine ve zarflara iyelik eklerinin getirilmesiyle oluşturulur: *başkası, bazısı, bazıları, biri, birisi, biriniz, birimiz, birileri, büyüğü, büyükleri, çoğu, çokları, gerisi, hepsi*

(hepisi), kimi, kimisi, öbürü, öbürleri, öteki, topu, tümü vb.

Bir **başkası** için: “harpte kulağının dibinde bir bomba patladıktan sonra böyle olmuş” diyorlardı. (68/10-12)

Başkaları da var. (21/8)

başkaları (33/2, 63/11-12, 106/30).

Bazıları dileneceğini sandı onun. (124/16-17)

Haa, anladım, dedi **beriki**, şu karıyı diyorsun. (102/12)

beriki (101/31)

Patronun yanında oturan **biri** mutlaka önemli **biri** olmalı. (51/16-17)

biri (7/32, 9/7, 12/2, 24/3, 24/31, 35/18, 42/18, 57/2, 61/1, 66/10, 71/14, 73/21, 83/9, 91/8, 97/27, 101/21, 106/13, 123/7, 125/1, 125/4, 127/10, 128/18, 134/26).

Yatağımın kenarında, vücudumda tuhaf bir dolanma hissettim, **birisi** beni uyandırmaya çalışıyormuş gibi geldi. (39/9-10)

birisi (39/14, 68/9).

Şehrin bir yerinde **birileri** ölüyor, ne korkunç! (9/26)

birileri (10/2, 11/30).

Kızı yerinde **biriyile** evlenmeye kalkışsın. (94/27)

Belki de **hepsi** benim kuruntularım. (52/18)

hepsi (17/1-2, 22/18, 32/8, 66/6, 73/27, 88/10, 90/14, 101/2, 123/21, 130/19, 133/26).

Afedersiniz, **kimi** arıyorsunuz? (83/8)

...**kimine** göre bilek kalınlığındadır, **kimileri** de hezen gibi olduğunu söyler... (24/15-16)

*İnsanların kiminin başı açık, **kimileri** takkeliydi. (121/20-21)*

***kimileri** (17/21, 106/21, 128/27).*

*Anasının dini, dedi **öbürü**. (101/30)*

***Öbürü** ayakta duruyordu. (104/1-2)*

*Ne istiyorsun babalık, diye sordu aralarından biri. Fakat **öbürleri**, bu tuhaf adamdan gözlerini ayırmadan seyrediyordu onu. (125/1-3)*

***Öteki** ses etmedi. (104/7)*

***öteki** (7/31, 42/18, 49/22, 60/7, 65/31, 101/23, 101/25, 101/28, 102/1, 102/23, 103/17, 105/17).*

***Ötekiler** nerde? (40/2)*

***Ötekiler** nerde, gelmediler mi daha, diye sorabildim. (46/30)*

Belirsizlik zamirleri de adlar ve diğer zamirler gibi çokluk ve ad çekimi ekleri olarak çekime girerler. Tamlamalar kurarak bunların tamlayan ya da tamlanan öğeleri olabilir. Cümlede özne, nesne, tümleç ve yüklem olarak kullanılabilirler:

*...aslında bir **başkasının** kazanması için hazırlık yapıyorlar. (58/24)*

***Başkalarını** mı düşünüyorsunuz, onların kaygısını mı besliyorsunuz içinde? (48/24-25)*

***başkalarını** (89/9-10).*

*Taksiye binenlerde biraz **başkalarına** görünmeme endişesi varsa, daha çok da hovardalığın tadını çıkarma güdüsü gizliydi. (98/12-14)*

***Başkalarının** kötülüklerinin yerine kendimi geçiriyorum... (45/17)*

***başkalarının** (37/7, 55/30, 59/30).*

*Benden çok **başkalarıyla** dolu senin kafan, diyor... (92/27)*

***başkalarıyla** (106/33).*

*Nefret ederim, diyor, masöz kadınlardan, erkek gibi oluyorlar, bir bıyıkları eksik, **bazısının** bıyığı da var ya.. (26/29-30)*

***Bazılarının** ellerinde bağ çubukları vardı. (116/8).*

*...**birçoğunun** ayağa kalkıp gitmekte olduğunu gördü. (123/24-25)*

*Yanıbaşında **birinin** soluk alışlarını işitiyordum. (39/12-13)*

***birinin** (124/25, 127/19).*

*İş adamı, dedi gülümseyerek, müteahhit.. bizim makinelerden **birini** sattım.. (84/18)*

*Ama yaşayan **birine** böyle bakabilmek çok güç değil mi? (91/27-28)*

***birine** (33/1, 100/9, 134/11, 136/25).*

*Tersine, insan önemseydiği **biriyle** tanışınca bu tanışma ânını hep aklında tutmak ister. (77/5-6)*

*...yataklarına uzanmış konuşan çocuklardan **birilerini** gören yaşlıca **biri**: (24/30-31)*

*Bir sıkıntısı var mıydı, **birileriyle** başı dertte miydi yani? (22/4)*

*Zaten **hepimizi** birden bırakmıyorlardı hastanın yanına, Sitare tek başına çıktı ve döndü. (22/21-22)*

*...deli rolü yapacağım **hepinize**. (93/27)*

*Yok canım ne kazanması.. bununla dördüncü devir oluyor **hepsini** kaybettim. (72/9-10)*

*...zevkle okudum **hepsini**.. (133/28)*

*Ama **hepsinde** de yendi beni. (55/15)*

*Hatta sıkılıyorsun. Tek tek **hepsinden**.. (44/11-12)*

***Her birinin** dar ya da geniş bir çevresi olurdu. (69/13-14)*

*Onların **her birini** teke tek yenebileceğin bir konumda tutabilirsen...*
(86/25-26)

*Durup hemen hemen tek tek **her birimizi** süzüyor.* (106/19-20),

*Oluruna bıraktım **her şeyi**.* (52/29)

***her şeyi** (20/23, 32/33, 53/26, 55/26, 66/1, 83/28, 86/19, 88/14, 89/24, 110/5, 123/15).*

*Artık ruhunuz **her şeye** hazırdır.* (48/31-32)

***her şeye** (45/26, 70/13, 71/1-2, 116/26, 117/29, 120/7, 121/21).*

*...**her şeyden** sanki yalnız ben sorumluymuşum gibi bir sezgiye kapılıyorum...*
(45/18-19)

*...**her şeyden** tat alabilme gerçeği yardımuma koşuyor.* (49/16)

*Bunların **hiçbirini** sizin için yapmadım çocuklar...* (26/13)

***Hiçbirinden** hoşlanmıyorsun onların?* (44/10-11)

*...**kimilerini** sen tanıyorsun...* (73/23)

***Birine** alışılmıştı, ötekine alışılıyordu.* (100/9)

Belirsizlik zamirlerinin bir kısmı da birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik kelime ya da kelime grubu türünden zamirlerdir. Bunlar da çok kez birleşikteki ikinci kelimenin iyelik eki almasıyla zamire dönüşmüşlerdir: *birçoğu, birçoğumuz, birçoğunuz, birkaçı, birkaçımız, birkaçınız, her birimiz, her biriniz, her biri, hiç birimiz, hiç biriniz, hiç biri, hiç kimse, her şey, kimi kimsesi* gibi.

***Hepimiz** yapmıyor muyuz, dedim.* (72/26)

***hepimiz** (37/19-20, 37/22, 74/4, 74/27, 76/16, 89/5, 89/6, 111/20, 113/2, 114/31, 134/24).*

***Hepiniz** deli sanıyorsunuz beni.* (43/5)

***hepiniz** (93/30, 94/5, 95/14, 109/6, 112/13).*

*Bu akıp giden insan yığınının, tek tek **her biri** önemsiz bir vesile olan şu insanları.. (86/19-20)*

***Her biri** kafasında ayrı düşünceler... (101/18-19)*

*Çarli için **her şey** boştur boşlukta sallanmaktadır... (15/31)*

***her şey** (14/5, 23/14-15, 23/16, 45/27, 46/10, 57/5, 71/22, 85/10, 85/13, 85/15, 93/21, 110/28, 120/23, 122/14, 122/17, 122/27, 129/1, 135/1).*

*Fakat onun sessizce gelip aralarına oturduğunu hemen **hiçbiri** fark etmedi. (122/7-8)*

***hiçbiri** (112/23, 119/25, 122/32, 130/1).*

*Çarli'nin sıkıntısını **hiçbirimiz** anlayamamıştık o zaman. (81/19-20)*

***hiçbirimiz** (89/6, 89/9).*

***Hiç kimse**, belli bir işi olmadıkça, belli bir sokaktan geçmezdi. (97/20-21)*

2.5.6.6. Soru Zamirleri

Canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla belirten zamirlere soru zamirleri denir: *kim, kimin, kime, ne, neden, nere, nereye, nereden, kaç, kaçınıcı, hani, hangisi, hangisinden vb.*

***Kim**, kendini sonuçsuz bir beklemeye mahkum edebilir ömür boyu? (13/25-26)*

*Afedersiniz, **kimi** arıyorsunuz? (83/8)*

***Kim** olduklarını söylemiştin onların. (94/2)*

*Caddeden geçmemeye, **kim** olduklarını belli etmemeye dikkat ederek... (99/6-7)*

*...ilk bakışta **kimin** hangi masada oturduğunu bile ayırt etmek güç. (105/31-32)*

*Hayır, belki bir daha.. **kim** bilir? (115/14)*

*Öyleyse **kimdi**? (124/31)*

kim (13/23, 30/29, 31/1, 31/1, 72/24, 83/15, 89/15, 106/29, 124/32),
kimi (31/12, 134/20), **kim bilir** (43/5, 61/24, 89/28), **kimdi** (73/20, 84/16, 93/32,
 127/18), **kimin** (107/14, 134/25).

Ne yardımı? (77/27)

ne (29/2, 29/22, 29/26, 32/11, 36/17, 37/3, 37/8, 37/19, 38/8, 43/9, 45/27,
 45/30, 45/31, 47/19, 49/28, 51/1, 54/30, 56/18, 57/10, 57/11, 68/6, 72/16, 74/4,
 75/24, 77/8, 78/29, 82/12, 92/3, 95/10, 95/24, 101/23, 101/24, 102/2, 106/7, 106/13,
 109/20, 113/33, 115/9, 119/20, 123/29, 131/2, 135/28).

Neyi anlatacaksın? (42/21)

neyi (7/10, 31/9, 41/1, 76/9, 78/23, 103/6).

Neye hayıflanıyorum, biliyor musun? (59/11)

*Kıyıda köşede bu insanlardan konuşulduğunu işitenlerse onların neye, niçin
 direnmek istediğini bir türlü kavrayamıyordu, bir çeşit aptallık yapmışlardı onlar.*
 (67/20-22)

İyi olan nedir peki? (25/3)

nedir (7/4, 18/15, 36/20, 91/14, 100/14, 101/27).

Sersemce bir avuntudan başka neydi “dostları”! (32/27-28)

neydi (11/11, 35/20).

Neymiş o durum? (87/20)

Bunu da yeni işitiyorum, diyor neresi yapma? (54/20)

İnsanlar nereye gider? (7/13)

nereye (22/24, 22/25, 47/4, 47/5, 64/12, 125/29).

Ötekiler nerde, gelmediler mi daha, diye sorabildim. (46/30)

nerde (11/18, 11/19, 11/20, 11/29, 19/30, 25/7, 34/17, 40/2, 49/20, 76/21,
 119/9, 119/11).

Nerden biliyorsun? (73/16)

nerden (12/25, 50/13, 66/31, 67/31, 92/26, 110/6).

Sahi sen nerdeydin? (40/7-8)

Sen nerdeydin? (72/12)

Gene nerdeymiş? (11/28)

Hangi tutkum? (55/18)

hangi (54/32, 76/2, 91/9, 103/12, 105/31-32, 114/1, 125/5).

hangisine (29/20)

Çarli'nin oğlu hangisiydi, dedim. (95/4)

2.6. Zarflar

2.6.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Zarfların Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların zarflarla ilgili yaptığı tanımlar ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde zarfların tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Zarf, fiilleri veya sıfatları durum, zaman, yer-yön, miktar ve soru gibi açılardan niteleyen ya da belirten kelimelere denir.

Korkmaz, zarfları şöyle tanımlamıştır: Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü (2007: 250).

Ergin'e göre zarflar; zaman, yer, hal ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfat da, zarf da ismin kelime guruplarındaki fonksiyonlarına göre aldığı addır (2009: 258).

Banguoğlu, zarfları şöyle tanımlamıştır: Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş, veya vasıfları açıklayan, yada değiştiren kelimelere zarf (adverbe) denir (1974: 371).

Gencan, zarfları şöyle açıklar: Sıfatların, fiillerin ve görevce kendilerine benzeyen kelimelerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan kelimelere zarf denir (1974: 208).

Ediskun, zarfları şöyle tanımlar: Fiillerin ya da fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamlarını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısip sınırlayan kelimelere zarf denir (1999: 273).

Koç, zarfları şu şekilde açıklar: Bir eylemin, bir eylemsinin, bir sıfatın yada başka bir belirtecin anlamını zaman, yer, gösterme, ölçü, nitelik, soru kavramlarıyla etkileyen sözcüklere belirteç denir (1990: 147).

TDK Türkçe Sözlük'te ise zarf tanımı şu şekilde yapılmıştır: Fiilin, sıfatın veya zarfın anlamını zaman, durum, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından belirleyen veya sınırlayan kelime; belirteç (*Güncel Türkçe Sözlük*, 1 Kasım 2024).

2.6.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Zarfların Sınıflandırılması

Burada zarflar ana başlıklarıyla Türkiye Türkçesindeki sınıflandırılması ele alınmıştır. Açıklamalara ve detaylara inmeden gramer kitaplarındaki zarfların sınıflandırılması şu şekillerde yapılmıştır:

Korkmaz, zarfları ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

I. Kökenleri Bakımından Zarflar

1. Yabancı Kökenli Zarflar

2. Türkçe Kökenli Zarflar

II. Yapıları Bakımından Zarflar

1. Basit (Yalın) Zarflar

2. Türemiş Zarflar

3. Kelime Grubu Yapısındaki Zarflar

Tekrar Grubu Biçimindeki Zarflar

Ad Tamlaması Biçimindeki Zarflar

Sıfat Tamlaması Biçimindeki Zarflar

Edat Grubu Biçimindeki Zarflar

Sıfat-Fiil Grubu Biçimindeki Zarflar

Zarf-Fiil Grubu Biçimindeki Zarflar

Ad-fiil Grubu Biçimindeki Zarflar

Bağlama Grubu Biçimindeki Zarflar

Kısaltma Grubu Biçimindeki Zarflar

Cümle Kuruluşundaki Zarflar

Birleşik Kelime Yapısındaki Zarflar

III. İşlevleri Bakımından Zarflar

1. Zaman Zarfları

2. Yer ve Yön Zarfları

3. Tarz Zarfları

A. Nitelik Bildirme Zarfları

B. Durum Bildirme Zarfları

4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

5. Soru Zarfları (2019: 429-482).

Ergin, zarfları şöyle sınıflandırmıştır:

I. Yer zarfları

II. Zaman zarfları

III. Nasıllık-nicelik zarfları

IV. Azlık-çokluk zarfları (2009: 259).

Banguoğlu, zarfları şu şekilde sınıflandırmıştır:

I. Zarflar ve Çeşitleri

1. Gerçekleşme Zarfları
2. Mikdar Zarfları
3. Nitelik Zarfları
4. Yer Yön Zarfları
5. Zaman Zarfları
6. Tarz Zarfları

II. Zarflarda Karşılaştırma Berkitme ve Küçültme

1. Zarflarda Karşılaştırma
2. Berkitme Zarfları
3. Küçültme Zarfları

III. Zarfların Yapısı

1. Kök Olan Zarflar
2. Başka Kelime Sınıflarından Zarflar
3. İsimden Üreme Zarflar
4. Fiilden Üreme Zarflar
5. Birleşik Zarflar (1974: 371-385).

Gencan, zarfları ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

- 1) Zaman zarfları

- 2) Yer zarfları
- 3) Hal zarfları
- 4) Azlık-çokluk zarfları
- 5) Soru zarfları (1974: 208).

Ediskun, zarfları başlıca şöyle sınıflandırmıştır:

- 1) Zaman zarfları
- 2) Yer ve yön zarfları
- 3) Durum zarfları
- 4) Nicelik zarfları
- 5) Soru Zarfları (1999: 273).

2.6.3. Zarflar

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf özelliği gösteren sözlerden önce gelerek onları azlık-çokluk bildirme, durum, nitelik, pekiştirme, sorma, yer, yön ve zaman gibi farklı yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirginleştiren sözlerdir. Zarfların bulundukları yer, fiillerin önüdür.

Dilimizde zarf olan kelimelerin sayısı azdır. Zarflar çoğunlukla ad, sıfat, zamir gibi başka kelime sınıflarından alınan sözlerle oluşturulmuştur. Bundan dolayı, bunlar yalın durumları ile esasında birer addır. Dolayısıyla zarfları adlardan ayırmak zordur. Bir ada, bir sıfata zarf özelliği yükleyen, zarfların dildeki kullanılış biçimleri ve yüklendikleri işlevlerdir. Ama her ad da zarf olamaz. Bir adın zarf olabilmesi için, ancak zaman, yer, yön gösteren adlar ile durum, azlık- çokluk, pekiştirme, sorma gibi özellikler taşıması gerekir.

Zarflar ad soylu sözler olmasına rağmen, zarf olarak ad çekimi, iyelik ve çokluk ekleri almazlar; ad çekimine girmezler. Öncesine geldikleri kelimelere yalın şekilde eklenirler.

2.6.4. Zarfların Sınıflandırılması

2.6.5. Yapıları Bakımından Zarflar

2.6.5.1. Basit (Yalın) Zarflar

İster Türkçe ister yabancı kökenli olsun, kök ya da gövde durumunda tek kelimeden meydana gelen zarflara basit zarflar denir. Bunların bir bölümü asıl zarflardır. Bir bölümü de diğer kelime sınıflarından alınan ve zarf olarak da kullanılan sözlerdir. Genelde tarz zarfları ve zaman zarflarında bu zarf türünün sayısı fazladır.

Akşam ne yemiştiniz? (21/27)

Ben hiç masaj yaptırmadım, diyor Tansel. (26/31)

Ben de gelirim şimdi. (9/11)

...sonra umulmadık bir yerden tekrar suyun yüzüne çıkıyorlar... (86/13-14)

Birkaç kişi, tesadüfen dönüp baktı. (121/28-29)

...vallahi size müslümanlar demezdi. (126/24-25)

Yaz kış demez, gelirler. (55/11)

Bunu da yeni işitiyorum, diyor neresi yapma? (54/20)

2.6.5.2. Türemiş Zarflar

A. Addan Türemiş Zarflar

1. Addan Ad Çekim Ekleriyle Türeyen Zarflar

Haydin içeriye girelim, diye bağırtıyor konuklara, Çarli içerde. (15/5-6)

Yukarı çıktılar. (37/15)

Birazdan gönderecek onu. (50/28)

Zelda vaktiyle Sitare'nin ev işlerine bakarmış. (51/32-33)

Ulan karı böyle tavlânır, ilkin şiir okuyacaksın. (102/28)

Öbürü ayakta duruyordu. (104/1-2)

*Tamam artık Sitare, diyorum, şimdi **yeniden** başlıyoruz.. **yeniden** başlıyalım..*
(112/1-2)

*Avluda **birdenbire** su şarlıları işitilmeye başladı.* (121/7-8)

2. Addan Ad Yapma Ekleriyle Türeyen Zarflar

***Çaresiz**.. bekliyoruz.* (21/8)

*Kaşığın ucuyla **azıcık** aldı, ağzına götürdü, sonra kaşığı çocuğa uzattı.*
(34/29-30)

***Çabucak** kalktık.* (53/30)

*Acele etme, dedi, şu oldukça **şanslı** görünüyor...* (75/13)

***Gizlice** ben umuda kapılmışım.* (81/17-18)

B. Fiilden Türemiş Zarflar

1. Fiilden -Ik/-Uk, -GIn/-GUn, -mA/-mAcA Ekleriyle Türetilen Zarflar

*Sevinç sesleri çıkararak doluştular kapıdan, bir Çarli **somurtuk** duruyordu.*
(8/7-8)

*Yurduma **artık** asla dönemeyeceğim.* (29/3)

*Sesim, beni bile şaşırtacak kadar **üzgün** çıktı.* (43/3-4)

***tepeleme** (23/23), **açık** (77/26, 85/7, 87/23, 110/17), **baskın** (87/21-22).*

2. Fiilden Zarf-Fiil, Ad-Fiil ve Sıfat-Fiil Ekleriyle Türetilen Zarflar

***Daha** uyumamıştım.* (7/23)

*Ödendileri **geri** veriyor, para dikkatle masanın çekmecesine düşüyor.*
(82/21-22)

*Sesini çıkarma, diyor, bir kenarda **oturup** bekle.* (83/16)

*Sitare **gülümseyerek** duruyor ortada.* (26/12)

Adamlar çekilince kapıyı kapattı. (84/14)

Kimildamadan durdum. (79/23)

*Vazgeç istersen, diyorum parayı **uzatırken**. (57/26)*

*Böyle **bakmadıkça** kimseyi tanıyamazsın... (91/29)*

*Sabahleyin gözünü **açar açmaz** yeşile bakmak. (25/4)*

*Biz de erken yatmıştık, **gece** sesine uyandım. (22/1-2)*

3. Kelime Grubu Yapısındaki Zarflar

Bu şehri sonbaharda

*poyrazın **deli deli** estiği*

bir ikindi vaktinde

görmelisiniz. (6/1-4)

***Gece yarısı** geldiler. (7/23)*

***Bir hafta** var daha. (11/4)*

*Sofada gezinirken ya da inip çiçekleriyle uğraşırken, onları severken durup **uzun uzun** düşünürdü. (14/16-18.)*

*Var ol, diye bağrışıyor konuklar **nazik nazik**. (15/29)*

***Yaz sonlarına doğru** rüzgâr iyice şiddetleniyor... (23/8)*

Birleşik Kelime Yapısındaki Zarflar

Zarfların bazıları yapıcı birleşik kelime özelliği taşır. Genellikle iki ayrı kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan bu zarflar, anlam bakımından tek bir kavramı karşılar. Bu tür zarflarda, ya iki kelime de kendi anlamını koruyarak birleşir ve birlikte yeni bir anlam oluşturur, ya da birleşme sırasında kelimelerden biri ya da her ikisi anlam değişikliğine uğrayarak yepyeni bir kavram ortaya çıkar.

Gündüz biraz yorulmuştu... (21/29)

Gitgide kendisine olan saygısını yitiriyordu o. (31/22)

Ve ara sıra oynadığını söyleyen adam kumarbaz değildir. (48/10)

alabildiğine (14/15, 114/33, 116/10), *arada bir* (15/18, 120/22), *birdenbire* (45/13, 45/14, 68/27, 84/2, 121/7, 128/29), *biraz* (9/21, 10/28, 10/32, 11/23, 13/5, 26/14, 27/4, 35/27, 35/28, 40/12, 40/13, 40/25, 43/5-6, 43/7, 52/20, 52/31, 53/2, 53/4, 53/33, 57/20, 58/25, 59/27, 60/8, 61/23, 61/25, 61/25, 62/31, 63/29, 67/15, 70/32, 74/27, 84/12, 98/13, 98/26, 98/32, 103/24, 107/19, 108/31, 111/20, 114/8, 115/22, 120/5, 122/11), *bugün* (17/17, 75/33, 117/33), *gitgide* (115/3, 125/11), *herhalde* (102/1, 103/27, 127/19).

2.6.6. İşlevleri Bakımından Zarflar

2.6.6.1. Zaman Zarfları

Bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran ya da kesinleştiren sözlere zaman zarfları denir.

Akşam ne yemiştiniz? (21/27)

akşam (23/18, 39/24, 68/22, 119/11).

Akşama doğru iniyoruz otele. (26/1)

Akşama doğru bir kez daha uğruyorum hastaneye. (82/28)

Akşama bir konsere ne dersiniz, diyor Sitare. (26/17)

Akşamdan önce sığırlar nahırdan dönmüş olurdu. (68/28)

Akşamdan sonra dışarıya çıkar insanlar... (69/17)

akşamdan sonra (69/6, 69/33).

Ve ara sıra oynadığını söyleyen adam kumarbaz değildir. (48/10)

Arada sen de kullanılıyorsun. (74/1)

...*arada bir* şurda burda görülen o efsanevi kara yılan hâlâ öldürülemediştir... (24/13-15)

arada bir (15/18, 120/22).

Susuyorlar ya da *artık* sesleri işitilmez oluyor. (132/28)

artık (9/5, 11/29, 17/15, 18/15, 29/3, 31/19, 33/5, 39/16, 45/11, 45/28, 45/31, 48/23, 48/31, 64/21, 64/24, 66/14, 66/17, 67/19, 75/9, 79/5, 80/23, 80/27-28, 84/13, 85/19, 85/21, 85/28, 86/29, 87/14, 88/23, 91/24, 95/15, 95/31, 96/6, 96/27, 96/32, 97/1, 106/9, 112/1, 112/3, 112/25, 114/33, 120/17, 123/10, 129/6).

Olsa olsa *ayda yılda* dost, akraba ziyaretlerine giderler. (69/22)

İkimiz de bilinçsizce *aynı anda* makineye bakmışız. (57/20-21)

aynı anda (12/12-13, 83/3, 84/3).

Az önce bunu fark etmemişti. (124/3)

az önce (84/28, 121/24, 124/24, 125/4).

Az sonra alnımın terlediğini hissettim. (79/22)

az sonra (57/8, 128/30).

Bazen öyle şeyler oluyor ki.. (75/26)

bazen (43/1, 53/21, 56/1, 76/31, 91/10, 91/10, 134/26).

Burda sanki *beş on dakika önce* tek insan bulunmamış gibi olurdu. (69/4-5)

...*beş yıldır* hastadır Çarli hep aynı koltukta oturur... (15/12-13)

...*birazdan* orda yiyeceğiz yemeği... (73/19)

birazdan (50/28, 95/18-19, 136/24).

Biraz sonra kapı tıkırdadı. (40/13)

Sesi *birden* çok dokunaklı geldi bana. (86/33)

birden (12/9, 13/9, 21/21, 38/15, 41/29, 45/15, 46/11, 48/5, 48/19, 49/15, 51/18, 58/31, 59/32, 61/3, 63/25, 64/4, 74/19, 80/29, 86/29, 87/6, 87/29, 90/29, 92/4, 92/14, 95/22, 103/3, 110/26, 110/26, 110/28, 112/7, 112/22, 121/15, 121/18, 123/33, 129/4, 131/14, 133/1, 134/15, 134/17).

...**birdenbire** ortaya çıkıverdi. (45/14)

birdenbire (45/13, 68/27, 84/2, 99/23, 121/7, 128/29).

Birkaç gün bile geçmeden şöyle konuşmaları işitebilirdiniz. (69/14-15)

Yavuz olup biteni anlamamışça şaşkın şaşkın bakınıyor **bir an**. (111/17-18)

bir an (36/29, 80/26, 83/27, 87/9, 87/21, 101/2, 110/30, 128/15, 134/21).

Herkes **bir an önce** çıkıp gitmek istiyor ama Sitare kimseyi bırakmıyordu. (105/15-16)

Gülümseyerek ayrıldı, **bir an sonra** kayboldu kalabalıkta. (114/18-19)

bir an sonra (85/15, 112/5).

Bulunduğumuz kente, **bir ara** Kıbrıs'tan bir Türk kızı gelmişti. (50/9-10)

bir ara (14/30, 21/18, 42/17, 46/25, 51/27, 65/26, 78/30, 83/24, 107/8).

Bu şehri sonbaharda poyrazın deli deli estiği

bir ikindi vaktinde

görmelisiniz. (6/1-3)

Bir süre sessiz sessiz çaylarımızı içtik. (42/4-5)

bir süre (25/7, 39/18, 40/24, 40/30, 43/9, 45/9, 47/9, 58/27, 68/29, 71/15, 79/19, 81/28, 104/10).

Bundan **bir süre önce**... (132/20)

Bir süre sonra sırtının ıslandığını hissetti, doğruldu. (104/13-14)

bir süre sonra (68/32-33).

...bir zaman sonra onlar da her yeniliği artık doğal bir olay halinde görmeye başlamıştı. (66/13-15)

Bizden önce eminim en az bin dolar çekmiştir içeri. (58/14-15)

Çünkü daha önce bütün buradakiler boyuna para yuttuğunu gördü makinenin. (58/13-14),

boyuna (92/28, 136/8).

...bugün başa gitsin, zerdalilerin olanlarını toplasın.. (117/33)

bugün (17/17, 75/33).

Bundan önce iki ya da üç otel vardı şehirde, belki de evden bozmaydılar. (64/15-16)

Sitare çok güzeldi bu akşam. (58/28-29)

Bu ara kahvelerimiz geldi. (58/27)

bu ara (14/16, 58/25).

Bu gece şehirde uyumamış kimse kalmış mıdır acaba? (69/31)

bu gece (40/6, 42/13, 47/6, 54/13, 105/16, 105/19).

Evet, dedim, bu gün gibi aklımda. (76/23)

Bu kez sesini herkes duymuştu. (124/15)

bu kez (96/26, 110/32).

Bu kış iki odaya da soba kuracağım. (11/8)

Bu yıl başa daha erken çıkmalıydılar. (98/25)

bu yıl (98/32).

Evcil olanlar çoktan uykularına varmışlardı. (101/9)

çoktan (12/31, 13/15, 16/27, 45/1, 47/22, 51/23, 136/27).

Sana daha önce niçin rastlamadığıma..

Daha önce mi? Meselâ?

Meselâ bir yedi yıl önce. (59/13-15)

daha önce (21/21, 32/15, 40/7, 42/9-10, 43/21, 51/28, 58/13, 59/17-18, 79/15).

Çocuk kestiği gülleri dedesine veriyor, o da bir tülbendin içine topluyordu onları, daha sonra demet yapacaklardı. (36/3-5)

daha sonra (69/27).

daha sonraları (38/9).

Telgraf daima kuşkulara yol açar. (80/3-4)

daima (29/12, 97/28).

Demin sana çok kızmıştım, dedim. (87/11)

demin (27/17, 28/20, 36/30, 76/21, 83/29, 93/32).

Deminden beri seni uyandırmaya çalışıyordum. (39/19)

deminden beri (89/33, 94/17).

Dün üç bin dolar kaybetmiş. (72/28)

dün (10/17, 72/32, 73/1, 75/23).

...senin yazıları ilk kez derli toplu dün gece okudum. (133/24-25)

...bir kuş düzenli aralıklarla durmadan öter... (24/7)

Elli yıl önce giyilirdi bu entariler.. hatırlıyorum, rahmetli babamın da vardı böyle bir entarisi.. (127/29-30)

elli yıl önce (71/9).

*Ama **elli yıldır** ilk kez şimdi fikrimi değiştiriyorum.* (38/19)

elli yıldır (132/23).

*Artık **erken** uyumuyorlardı bu şehirde de.* (97/1)

erken (11/24, 22/1, 24/13, 83/6, 97/2, 98/25, 98/27, 114/5).

***Erkenden** otele dönmek istiyorum...* (54/12)

***Ertesi gün** işi yoktu.* (78/19)

***Eskiden** olup bitmiş şeyler hakkında onların da kulağına gelen haberler vardır.* (100/29)

eskiden (5/13, 46/2, 67/23, 68/31-32).

*Zelda geldi **evvelki gece**, dedi...* (73/5)

evvelki gece (73/2).

***Gece** kriz geçirdi Çarli...* (21/14)

gece (9/29, 19/1, 22/1, 39/2, 41/2, 41/31).

*...**geceleri** cadde boyu dolaşan genç adamlar.....* (100/27-28)

*...**geceleyin** çalışılırken -bu, oturarak sürdürülen bir çalışmadır- ağzı, söze yaklaşanlardan bir kadın ya da bir erkek masallar anlatır...* (23/27-29)

geceleyin (66/11, 100/10).

***Gece gündüz** onu düşünüyorum...* (114/15)

***Gece yarısı** geldiler.* (7/22)

gece yarısı (50/13)

***Gece yarısına doğru** sinemalar dağıldı.* (70/17)

*Ben aldım, hadi **geç** kalmayalım..* (118/32)

geç (9/8, 9/9, 10/23, 11/22, 33/3, 33/3, 33/6, 59/23, 77/28, 77/31, 78/18, 78/19, 85/9, 98/25, 98/27, 98/28, 98/30, 103/29, 106/3, 106/3, 106/4, 106/7, 106/8, 133/13).

*Dondurmacılar, yeni yeni açılmaya başlayan pastaneler **geç vakitlere kadar** açıktı. (98/6-7)*

*...bu yıl açılmayan su arkı **gelecek yıl** açılacaktır... (24/24-25)*

***Gündüz** biraz yorulmuştu... (21/29)*

***gündüz** (24/1).*

*Dönüşte, **hafta sonu** pikniğine çıkabiliriz, diyor. (54/17-18)*

*Karısı ölmüştü, **şimdi** torunları var, **haftada birkaç kez** yoklamaya gelirler onu... (18/9-10)*

*Sen **hâlâ** Türk standartlarına göre düşünüyorsun. (41/25)*

***hâlâ** (24/14, 39/15, 39/21, 46/20, 58/22, 73/4, 74/21, 80/1, 80/18, 81/6, 87/15, 88/19, 89/29, 90/4, 96/12, 99/31, 114/13).*

***Halen** yaşıyorsa onu da bana borçlu Çarli. (44/31-32)*

*Bu, o **hayattayken** düşündüğüm şey. (62/27)*

*Vakit var daha, dedi, istersen kalkalım **hemen**. (133/15)*

***hemen** (25/9, 28/1, 40/11, 46/23, 60/28, 60/28, 61/30, 63/27, 65/25, 80/6, 81/26, 90/8, 92/17, 97/8, 97/9, 98/15, 118/26, 122/23, 126/30, 130/13, 132/15).*

*Tanışamadık **henüz**. (79/4)*

***henüz** (18/13, 65/5, 77/23, 95/11, 99/16, 100/1-2, 100/13, 100/14, 116/16, 123/31, 125/33).*

*İstemeseniz bırakıp gidebilirsiniz **her an**. (105/9-10)*

*...**her gün** onu yapacaksın. (18/30)*

her gün (43/24).

...her hafta sonu oraya gidiyor... (53/16)

Bunu *daha önce* de anlatmıştı, ama *her seferinde*, hiç anlatmamış gibi bir başka ucundan tutup anlatırdı. (43/21-22)

Ama insan *her zaman* ağlayamaz, diyor çocuk. (25/23)

her zaman (8/14, 38/32, 63/14, 65/15, 90/25, 90/27, 94/28, 109/23, 113/25, 114/29).

Engel diye düşündüğün şeyi düşünmemiş olsaydın, engel olduğunu *hiçbir zaman* ayırt edemeyecektin. (56/27-28)

hiçbir zaman (52/28, 92/8).

Seni *ilk* orda görmüştüm. (76/5-6)

Sözelimi Sitare'nin incik boncuk alışını *ilkin* çok yadırgamıştım. (61/15-17)

ilkin (17/20, 53/8, 69/26, 102/28, 123/33).

Sana bir gerçeği hatırlatayım mı, dedim, seninle *ilk defa* konuşuyoruz. (56/21-22)

Başıma *ilk kez* geliyor bu. (42/20)

ilk kez (38/19, 42/10, 46/11, 47/9, 47/24, 80/32, 89/33, 99/1, 115/19, 119/19, 119/29, 133/24).

Kış karlı geçmişti. (98/33)

...kışın konuşma konusu olacak bir yığın malzemeye dönülür bağlardan... (24/22-23)

Nihayet Sitare hatırlıyor. (64/11)

nihayet (61/18, 121/6, 123/17, 123/25-26, 123/30).

Allah rahmet eyleye, diye bir sayha yükselir *o anda*. (10/16)

o anda (87/6, 122/23).

o ara (83/30).

o bir anlık sessizlikten sonra (110/29-30).

O Gece (yani Çarlı'ye kriz gelmeden **bir gün önce**) çok geç bir vakit.
(78/17-18)

o gece (14/24, 20/16, 20/18-19, 50/11).

O gün yediğim dayacağı da unutmayacağım. (46/6-7)

o gün (49/22, 126/31).

O sırada Marya sallana sallana pencerenin önünden geçiyordu. (60/31-32)

o sırada (16/4, 92/4, 118/17, 123/23).

Bu demektir ki, Sitare'yi o zaman da tanıyorduk. (50/21-22)

o zaman (18/31, 25/24, 35/9-10, 35/25, 37/26, 37/29, 43/23, 50/10-11, 51/27, 59/29, 59/32, 78/13, 80/10, 81/12, 81/16, 81/19-20, 81/23, 86/24, 90/3, 90/22-23, 91/33, 94/12, 106/2, 114/26, 122/25, 131/2).

Öğleye daha çok var. (11/7)

Gelmeyecekler, dedi, öğleye kadar gelmemelerini söyledim. (46/13-14)

Önceki gün Ankara'da çıkan yangın

16 saat sonra söndürüldü. (131/9-10)

“Sabah olunca, bana sorduğun bu soruyu hatırla hayatım” diyordu.
(106/5-6)

sabah (39/24, 39/25).

...sabahleyin mutlaka güneşin doğmasından çok önce uyanılır... (24/28-29)

sabahleyin (11/12, 21/15, 22/18, 24/11, 25/4, 25/5, 25/15, 50/31, 80/6).

Sabaha doğru poyraza çevirecek olan rüzgârın uğultusunu belli bir nota üstende donduruyor gibi. (70/33-71/1)

“Niçin sık sık Kanada’ya gidiyor Zelda?” diye soruyor. (51/30-31)

sık sık (53/7, 119/17).

Sonra, şafaktan önce ilkin yazıya giden ırgatların sesi duyulmaya başlar. (69/26-27)

sonra (12/29, 15/17-18, 15/26, 17/7, 20/10, 21/28, 21/30, 21/31, 22/2, 23/25, 27/14, 33/22, 34/3, 34/29, 34/32, 40/16, 43/10, 44/32, 47/11, 47/13, 49/30, 50/4, 50/19, 53/17, 55/22, 57/15, 61/18, 68/27, 78/3, 78/11, 79/5, 80/29, 82/7, 82/10, 83/28, 85/30, 86/13, 89/4, 89/11, 92/14, 94/30, 95/29, 98/32, 99/22, 99/23, 99/25, 102/30, 104/10, 105/18, 106/6, 106/11, 107/11, 108/6, 108/21, 110/1, 113/14, 113/21, 114/8, 115/31, 117/7, 118/23, 119/13, 123/2, 123/20, 127/21, 131/14, 132/8, 133/32, 134/15, 135/20).

Hep değil, dedi adam, sonradan başladım. (35/7)

sonradan (13/21, 30/16-17, 43/13, 66/3, 136/10).

Şimdi her şey daha can sıkıcı. (85/10)

Fakat şimdi herkes, her yerde görülebilmektedir. (97/30)

şimdi (5/14, 9/11, 9/21, 10/22, 10/24, 12/18, 18/9, 18/22, 18/26, 20/3, 21/16, 21/17, 25/17, 26/24, 30/24, 31/18, 31/24, 31/28, 32/32, 32/33, 34/17, 34/19, 34/31, 37/10, 38/10, 38/19, 40/11, 41/12, 44/28, 45/2, 46/7, 48/19, 51/2, 51/19, 53/9, 53/10, 53/33, 54/4, 58/16, 60/28-29, 62/15, 62/31, 64/6, 67/24, 76/16, 76/18, 78/5, 81/15, 81/16, 82/10, 83/19, 84/4, 84/25, 85/6, 87/14, 92/9, 93/4, 93/9, 93/14, 93/29, 95/12, 95/18, 96/5, 96/31, 101/22, 102/15, 103/28, 112/1, 113/9, 113/16, 115/10, 115/24, 119/3, 119/26, 120/12, 120/29, 123/14, 123/30, 124/24, 125/23, 127/3, 127/17, 129/20, 131/7, 131/25, 133/4, 133/6, 133/21, 134/31, 136/3).

...Ali hep tetikte yürür şimdilerde soyu nerdeyse tükenmekte olan keklikleri hep uçarken yere indirmiştir... (24/17-19)

Hep çiçek mi yetiştirdin sen şimdiye kadar? (35/6)

şimdiye kadar (62/7, 88/5).

Şu anda yaptığın işin yanlış olduğunu fark etsen ne çıkar bundan? (77/19)

şu anda (18/28).

Bence tam zamanında tanıyoruz birbirimizi, beni *yedi yıl önce* görseydin böyle göremeyecektin... (59/25-26)

Kazandığı paradan tekrar koyacakken: (57/32-33)

tekrar (45/9, 49/10, 74/26, 86/13, 101/17, 109/17, 129/17, 136/1).

Gerçi yerliler uzun süre fırından yararlanamadılar... (65/2-3)

...üç günde bütün yüzler tanıdık oluyor... (73/22)

Üç günden beri herkes kumar oynuyor burada, dedim bıkkınlıkla. (40/4-5)

Vay canına, uykuya susamışım demek, *üç gündür* doğru dürüst uyuyamadık ki.. (47/1-2)

Yarın hocaya da öyle söylerim, gül kokladım derim. (104/5)

yarın (38/26, 47/7, 47/8, 107/11).

Yazın memlekete gitmek istiyorum. (11/9)

yazın (66/23).

Gezginler yüzünden. Yaz kış demez, gelirler. (55/11)

Yaz sonlarına doğru rüzgâr iyice şiddetleniyor... (23/8)

yaz sonlarına doğru (23/22).

Bunu da yeni işitiyorum, diyor neresi yapma? (54/20)

yeni (34/8, 106/10, 109/6).

Yeniden aynı garip sıcaklığı duymaya başladım ona. (88/20)

yeniden (48/27, 58/17, 73/30, 80/24, 87/14, 96/1, 112/1, 112/2, 112/22, 115/33, 117/7, 117/20, 124/10, 125/12, 126/21).

Yıllarca hiç dışarıya çıkma ihtiyacını duyumsamadan kalabilirsiniz aynı otelde. (49/5-6)

Yıllar önce -o yıllarda iki katlı evler seyrek görülürdü- sade bir evde yaşıyordu... (13/13-14)

yıllar önce (17/16).

Sitare zaman zaman başını omzuma dayıyor... (106/1)

zaman zaman (59/6, 61/19, 68/4, 68/13-14, 68/33-69/1, 69/1, 104/17, 108/4).

2.6.6.2. Yer ve Yön Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirten zarflara yer ve yön zarfları denir.

Bu gruptaki zarflar, yer ve yön gösteren adların zarf olarak kullanılmalarından veya yer ve yön gösteren kelimelerin bazı ad çekimi ekleri alarak zarflaşmalarından oluşmuştur. Aralarında, tamlama ve kelime gruplarından oluşan türleri de vardır:

*Kendimi çok iğreti görüyorum bu insanların **arasında**.* (42/8)

arasında (14/28, 23/17, 73/20, 105/26, 107/32)

*Demin gördüğüm kadın, camın **ardında**, gene aynı makinenin **başında**, boyuna para atıp duruyor, sanırım kazanıyor.* (27/17-19)

ardında (100/16).

*Mekteplilerse **arkadan** alay ediyorlardı böyle söyleyenlerle.* (66/7-8)

*İmamın **arkasında** sıralandılar.* (123/2-3)

arkasında (40/13, 99/9, 123/5).

*Kapıyı **arkasından** çarparak örttü, **yukarıya** çıktı.* (34/2)

arkasından (25/14, 46/17, 50/14, 53/3, 61/4, 70/17, 79/7, 85/7, 107/16, 120/1,

122/24, 127/12).

*Al sen ye şimdi, ben **aşağı** ineyim, yiyince sen de gel.* (34/31)

***Aşağı** indiler.* (35/1)

*...şimdi **aşağıda**, Bahçelievler'in **orada** daha büyük bir apartman yapılıyor kaloriferli olacakmış..* (119/26-27)

***Aşağıdan** bağırdı:* (118/33)

***Aşağı** kata iniyoruz.* (27/3)

*...**az ilerde** küçük bir dansing var...* (73/30)

*Başka hiçbir şey yapılamayacağı için bir kumar endüstrisi kurmuşlar **burada**.* (27/6-8)

***burada** (40/4, 52/23, 103/24).*

*Siz **burda** bekleyin, ben Çarlı'ye bakıp döneyim, dedi.* (22/20)

*...çok şeyler oluyordu **dışarda**...* (13/27)

***dışarda** (47/21, 105/3).*

***Dışardan** sokak lambasının ışığı vuruyor.* (78/24)

***dışardan** (13/12, 71/14).*

*Nihayet **dışarı** çıkabildiler.* (123/30)

***dışarı** (35/13, 49/3, 69/21).*

*Akşamdan sonra **dışarıya** çıkar insanlar...* (69/17)

***dışarıya** (20/10, 49/5, 69/11, 107/8, 118/3, 119/7).*

*Ne münasebet, buyrun, girin **içeri**, sevindirdiniz beni.* (8/6)

***içeri** (40/16, 58/15, 80/13).*

*Haydin **içeriye** girelim, diye bağıyor konuklara, Çarli **içerde**. (15/5-6)*

***içeriye** (21/4, 22/11, 60/32, 83/14, 121/9-10).*

***içerde** (104/20, 124/24).*

***İçerden** Çarli'nin sesi duyuluyor. (20/31)*

***içerden** (85/8).*

***Orada** ayrılıyorum onlardan, biraz yalnız dolaşmak istiyorum. (27/4-5)*

***orada** (23/11, 116/13, 125/13, 136/25).*

*Sitare telaşla **oraya buraya** koşuyor, çırpınıyor. (21/5)*

*Sitare gülümseyerek duruyor **ortada**. (26/12)*

***ortada** (108/5).*

*İşportacılar **orta yerde** bağrışıyorlardı. (135/3-4)*

*Hemen hemen o sese uyarak **bir öne, bir arkaya** sallanıp duruyor. (71/7-8)*

*Erkekler, kadınlardan onbeş yirmi adım ya **önde** gider, ya onların **arkasında** kalırdı. (99/8-9)*

*Aynı kapının **önünde** duruyoruz. (83/6)*

***önünde** (16/12, 16/18, 27/32, 80/33, 134/4).*

*O sırada Marya sallana sallana pencerenin **önünden** geçiyordu. (60/31-32)*

***önünden** (11/32, 57/3, 89/13).*

*Zelda, Sitare'nin başının üstünden **öteye** bakıyor. (109/12)*

*Motorlarını uzun bir süre çok **yakınlarda** çalıştırdılar. (79/10-11)*

***Yanıbaşında** birinin soluk alışlarını işitiyordum. (39/12-13)*

*Bu kadar yeter, dedi adam, makası yerine bırak, gülleri de al **yukarı** getir,*

demetleyelim. (37/13-14)

Dış kapının oradan yukarıya seslendi: (39/6)

Kalktı, odasına doğru yürümeye başladı. (46/17)

Kapıya doğru yürüyoruz. (64/6)

oralara doğru (17/20), *ovaya doğru* (17/21), *yukarılara doğru* (17/22), *iki yamacına doğru* (17/23), *karanlığa doğru* (24/8), *tiyeklere doğru* (25/10), *oraya doğru* (25/12), *odasına doğru* (40/9), *masaya doğru* (40/18), *makineye doğru* (57/29), *ufuklara doğru* (59/6), *tokmağa doğru* (80/14), *Antep yoluna doğru* (98/10-11), *göğe doğru* (101/11), *Sitare'ye doğru* (107/26-27), *masalara doğru* (108/3), *masanın ortasına doğru* (108/19), *tepeye doğru* (116/10), *mihraba doğru* (121/23-24), *öne doğru* (122/10), *dükkânına doğru* (127/14), *ağızına doğru* (133/10-11).

2.6.6.3. Tarz Zarfları

Zarfların büyük bir bölümü tarz zarflarından oluşmaktadır. Tarz zarfları bir oluş ve kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu ifade eden zarflardır.

2.6.6.4. Nitelik Bildirme Zarfları

Bir hareketin oluşma biçimini ve niteliğini bildiren zarflardır. Nitelik bildiren bütün adlar ve özellikle nitelik sıfatları zarf olarak da kullanılabilir. Nitelik zarflarının çoğu nitelik sıfatlarından geldiği için sayıları da oldukça çoktur.

Diğer zarflarda olduğu gibi nitelik zarfları da yapıcı, yalın ve türemiş sözlerden başlayarak ikileme, tamlama, kelime grupları oluşturma ve cümle kalıplaşmalarına kadar uzanan bir genişlik ve çeşitlilikten oluşmaktadır:

Üzüntüyle şehre bakıyordu. (32/18)

Sonra sandıkları gibi işi de iyi gitmiyordu. (94/30)

Otur sen, dedi, yalnız gideceğim. (115/30)

yalnız (6/17, 11/24, 17/15, 27/4, 27/13, 43/8, 44/14, 104/4, 112/18, 115/27), *somurtuk* (8/8), *loş*, *serin* (8/14), *doğruca* (9/13), *böyle* (10/4, 43/19, 52/21, 53/24,

54/29, 56/14, 59/26, 61/21, 61/27, 62/16, 63/11, 66/7, 68/11, 68/14-15, 69/25, 82/10, 90/4, 90/26, 91/17, 91/25, 91/27, 91/29, 98/24, 102/28, 111/7, 131/25, 133/6), *iyi* (10/13, 31/14, 32/19, 32/32, 32/33, 38/9, 43/8, 53/9, 59/21, 59/21, 72/25, 75/24, 80/22, 98/33, 107/19, 115/32, 133/29), *çabuk* (11/10, 61/8, 81/25, 85/13, 105/33), *usulca* (12/28), *seyrek* (13/13), *içten* (13/19), *sessiz*, *gösterişsiz*, *nümayişsiz* (14/3), *tedirgin* (15/11), *öyle* (15/11, 25/2, 36/18, 38/14, 42/29, 44/1, 45/25, 49/20, 54/22, 54/26, 56/18, 56/20, 63/13, 72/27, 75/8, 91/4, 93/5, 93/21, 96/6, 100/18, 102/33, 104/5, 106/15, 109/29, 109/30, 115/9, 116/23, 131/26, 134/26), *ırgalanmaz* (15/12), *yanlış* (17/21, 76/26, 115/23, 113/8, 121/25), *çaresiz* (21/8), *tek başına* (22/22, 71/12, 123/28), *iyice* (23/8, 36/28, 52/21, 53/21, 60/13, 68/33, 98/28, 105/11, 133/7), *tepeleme* (23/23), *öyle mintani iliksiz*, *bağrı açık* (25/13-14), *dalkavukça* (26/11), *mükemmel* (26/23), *kaşarlı* (27/27), *kısa* (27/28), *teklifsizce* (28/4), *bilinçsizce* (32/32, 39/14, 42/14, 57/21, 88/7), *güzel* (34/11, 55/28-29, 113/27), *bir güzel* (34/19), *hafifçe* (35/16, 117/22, 122/19, 135/3), *kesinlikle* (36/24, 37/3, 91/29-30), *viz* (37/23), *kolayca* (37/25, 61/26), *zor* (37/25, 42/23, 132/32), *gelişigüzel* (40/9), *sessizce* (40/19, 62/30, 69/26, 121/30, 122/7), *bir uyurgezer haliyle* (40/28), *ciddi* (41/30, 95/15, 103/25), *iğreti* (42/8), *öyle vurdumduymaz* (43/1), *üzgün* (43/4), *nazik* (43/26), *mecbur* (44/2), *dinç* (46/23), *çabucak* (46/24, 53/30, 59/5), *çılginca* (46/28), *doğru dürüst* (47/2), *rahatça* (47/24), *ebediyen* (50/17), *tepeden tırnağa* (50/19, 104/2), *içli dışlı* (50/22), *mahsus* (51/22), *haza* (52/8), *yakın* (52/20, 98/28, 115/19, 120/12), *serbestçe* (52/32), *enikonu* (53/2), *fütursuzca* (53/9), *kısaca* (53/15), *kaygısızca* (53/19), *birlikte* (54/4), *programsız* (54/27), *tuhaf* (55/3), *kalabalık* (55/10), *ustaca* (55/32, 116/13), *hızlı* (57/30), *fısıltı halinde* (59/8), *genel olarak* (60/23), *doğru* (60/26, 93/17, 94/3, 94/11), *doğal* (61/19), *kadınca davranmaktan* (61/23), *sakat* (62/5), *için için* (64/18), *büyük* (65/9), *uzun ömürlü* (65/26), *hor*, *hakir* (67/9), *büsbütün* (67/28, 70/22, 70/22, 122/26), *uzun uzadıya* (68/12), *doluşmuş olarak* (68/30-31), *yaya olarak* (68/32), *gürültüsüzce* (70/20), *başbaşa* (70/22), *asıl* (74/3), *dostça* (74/30), *şanslı* (75/13), *dolambaçlı* (77/11-12), *kapalı* (77/25), *açık* (77/26, 85/7, 87/23, 110/17), *korkunç derecede* (79/15), *uzun* (80/1, 84/1, 97/5), *asla* (80/27), *yavaşça* (81/11), *gizlice* (81/17), *geri* (82/21), *ağır* (82/27), *bir arada* (83/21, 93/2, 95/19, 99/10, 100/8-9), *başiboş* (85/12), *isteksizce* (85/23, 117/22), *boş*, *amaçsız* (85/27), *tek* (86/22), *yığın olarak* (86/23), *güçlü* (86/24), *dokunaklı* (86/33), *baskın* (87/21-22), *basit*, *yalınkat* (89/9), *sesli olarak* (89/33), *gerçekçi* (90/6), *yatışmış olarak* (90/11), *tamamlanmış olarak* (91/25-26), *el ele* (96/5), *sakinleşmiş* (96/27), *sessiz sedasız* (97/19), *sebepsiz olarak* (98/3), *karlı* (98/33), *böylece* (99/10), *tepeden* (99/17-18), *baba parasıyla* (100/19), *içten içe* (101/1, 126/2, 126/8), *derin*, *karanlık* (101/3-4), *yan yana* (101/12, 105/32-33, 127/17),

hâlis (102/21), *sırt üstü* (104/11), *öyle kolay kolay* (107/1), *öylesine* (107/4, 128/16), *boşuna* (107/17), *saçma* (107/22), *orijinal* (110/18), *sağça* (111/27), *temiz, umutlu* (113/5), *acele* (114/5, 118/13), *idareli* (115/15), *çekilmez* (115/23), *koşar adım* (118/33), *gözüm kapalı* (119/22), *kaloriferli* (119/27), *tıklım tıklım dolu* (121/14-15), *şaşırtıcı* (121/23), *tesadüfen* (121/29), *yüz yüze* (121/32), *gözü karalık* (122/26), *kolay* (122/27), *yerli yerinde* (123/21), *yüzü yere eğik* (127/11), *sarsıcı* (127/27), *alt alta* (128/8), *sabırlı, kibar* (130/28), *pervasızca* (130/30), *iyi, yavaş* (132/31), *sıcağı sıcağına* (133/21-22), *derli toplu* (133/24), *karşılıklı* (136/22).

2.6.6.5. Durum Bildirme Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışın durumunu belirten zarflara durum zarfları denir. Bir oluş ve kılışın durumu, kendisine eklenen zarfın anlamı ile ilişkili olduğundan, bu gruptaki zarflar, işlev bakımından oldukça çeşitlidir. Durumda benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, tahmin, tekrarlama, sebep, sınırlama, süreklilik gösterme, şüphe bildirme, yanıt verme gibi çeşitli işlevler yüklenmiştir.

1. “Benzerlik, tıpkılık” Bildirenler:

Bunlar fiildeki oluş ve kılışa benzerlik, gibilik ve yakınlık görevi üstlenen zarflardır.

Böyle düşünmemelisin, diyor, nasıl böyle düşünebiliyorsun? (29/15-16)

böyle (22/26, 26/14, 52/2, 52/21, 54/29, 56/14, 59/26, 66/6, 68/11, 69/25, 80/8, 80/10, 82/6, 90/26, 92/1, 102/28, 110/7, 111/7, 115/19, 133/6).

Kalenin burçları geceye meydan okurcasına, hırslı, enli, heybetli dişlerini açmış. (19/10-11)

Yaşlı sekreterse benim varlığıma aldırmyormuşçasına, havaya söyler gibi “Thank you” diyor anlamsız bir sesle. (51/11-13)

çınar kökü gibi (8/12), *tozlar gibi* (9/2), *ok gibi* (24/8), *ağlar gibi* (25/24, 25/27, 25/29), *erkek gibi* (26/29), *ortadan kaldırmak istemişler gibi* (30/19-20), *çocuk gibi* (34/26, 50/16), *anlatmamış gibi* (43/22), *aykırı gibi* (46/7), *kekreleşir gibi* (49/15), *sarhoş gibi* (48/19), *kâhya gibi* (49/24), *incelemiş gibi* (60/13), *zararsız deliler gibi* (68/17), *bulunmamış gibi* (69/4-5), *yağ lekesi gibi* (70/28-29), *deli dana gibi* (72/13), *tantiyormuş gibi* (76/8), *olmamış gibi* (77/21), *kan beynime sıçrar gibi*

(79/9), *ilgilendirmiyormuşçasına* (83/23), *anlamışlar gibi* (83/29), *istercesine* (84/7), *uykusu gelmiş gibi* (106/1-2), *duymamış gibi* (106/23), *filmdeki gibi* (110/27), *susmuş gibi* (110/30), *çocukmuş gibi* (111/12), *hıçkırır gibi* (112/10), *olup bitmemiş gibi* (116/20), *daha azmış gibi* (121/13-14), *kaybolup gidecekmiş gibi* (125/17), *sezer gibi* (125/32), *irgalanır gibi* (126/8), *bir çocuk oynucağı gibi* (128/13), *çocuklaşmış gibi* (133/5), *hepimizinki gibi* (135/6), *karıncalar gibi* (136/12).

2. “Birliktelik” Bildirenler:

Beraberlik, birliktelik bildiren az sayıdaki zarflardan oluşur.

Yemeği beraber yerdik. (43/25)

beraber (15/33, 38/26-27, 41/12, 53/30, 78/3, 83/19, 112/17, 131/15).

Biraz daha sabır nonoşum, birlikte kalkarız şimdi. (9/21)

birlikte (47/15, 54/4, 75/20, 95/19, 107/29, 115/26).

...kıtlık, açlık savaş bir aradaydı... (30/14)

Ama şimdi hep birlikte buradayız. (76/18)

hep birlikte (26/2, 131/14).

3. “Dilek” Bildirenler:

Bu grupta *Allah aşkına, Allah vere, Allah versin, bari, bin bereket, güle güle, inşallah, keşke* gibi bir isteği bir dileği ifade eden zarflardır.

N’oluyor Allah aşkına, diye sordum, kimdi bunlar? (84/16)

Dostça konuştuğumdan şüphelen yoktur inşallah, dedi. (74/30)

inşallah (117/25, 117/32).

Keşke getirmeseydin, dedi adam, tatlı yiyemiyorum ben. (34/6-7)

keşke (43/7, 133/21).

4. “Görecelik, bakımından, hatırlatma, öyle sayma(farz etme), zıtlık” Bildirenler:

Bunlar yalın ya da edat grubu niteliğindeki zarflardır.

Sen hâlâ Türk standartlarına göre düşünüyorsun. (41/25)

Burda bir şeyler mi oldu, diye soruyor Marti safça. (111/27)

Hani bazı filmlerde olur, adam masumdur ama bunu yalnız seyirci bilir, asıl bilmesi gereken bilmez.. (94/32-33)

hani (75/29, 125/28, 126/22).

Güneş müneş yok. Hep elektrik ışıkları. Sanki böyle ışıklarda doğduk ve sanki böyle ışıklar içinde yaşamaya mecburuz. (49/12-14)

sanki (27/9, 30/19, 30/22, 38/14, 38/17, 42/9, 45/18, 67/7, 69/4, 76/7, 79/2, 110/27, 110/30, 116/22, 119/12, 122/12, 124/25, 125/16, 126/20, 133/6).

5. “Karşılaştırma” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini bir karşılaştırmaya bağlayan zarflardır.

Bence tam zamanında tanıyoruz birbirimizi, beni yedi yıl önce görseydin böyle göremeyecektin, bankada çalışan bir memur olarak görecektin, biraz silik, herkes gibi yani, herkes kadar kişiliksiz, özelliiksiz. (59/25-28)

Onlar kadar ses çıkarıyor. (80/25-26)

Yaşlı adamla torunu ellerinden geldiğince hızlı hızlı yürümeye çalışıyorlardı. (119/14-15)

6. “Kesinlik” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve kılış işlevce kesinlik kazandıran, onları bu açıdan pekiştiren zarflardır: *asla, behemahal, bir türlü (asla), elbet, elbette, doğrudan doğruya, doğruca, gerçekten, er geç, hiç, hiç mi hiç, iyice, kat’iyyen, kesinlikle, mutlaka, ne olursa olsun, ne derlerse desinler, tamamen, tamamıyla, zaten* gibi kelime ve kelime gruplarından oluşmaktadır:

*Yurduma artık **asla** dönemeyeceğim. (29/3)*

asla (48/11, 61/23, 79/29, 80/27, 91/32).

*Yavuz **bir türlü** üstünden atamadığı o mahmurlukla bakınıp duruyor. (112/31)*

bir türlü(asla) (11/11, 51/20, 67/21, 75/32, 76/6, 119/21).

***Elbet**, diyor Sitare, **elbet** evliyim, ama sen öyle görmüyorsun.. öyle görsen Yavuzu kapmaya kalkar mıydın? (109/29-30)*

elbet (23/14, 34/14, 49/7, 69/6).

*...kara gecede, kara taşın üstündeki kara karıncanın kıpırtısı bile denetim altındayken som bilinç olan insanın **-elbette** insan'ın- kendini denetimden uzak sayması mümkün müydü? (14/7-10)*

elbette (28/11).

*Bu basit yakalayış gülümsetti beni. **Gerçekten** nasıl da basite indirgeyebiliyor? (89/19-20)*

gerçekten (31/10-11, 51/22, 52/10, 54/1, 56/15, 58/19, 94/22, 106/14, 108/27, 113/29, 115/9).

*Vakit **hiç** geçmiyor. (11/2)*

hiç (15/24, 21/25, 22/9, 24/28, 26/31, 51/24, 106/21).

*Işıklar **iyice** görüliyordu artık. (45/11)*

iyice (23/8, 23/18, 23/22, 36/21, 36/24, 51/7, 52/21, 60/13, 68/33, 74/10, 98/28, 105/11, 127/5, 133/7).

***Kesinlikle** yatakta dinlenmesi gerekiyormuş, dedi Sitare. (23/5-6)*

kesinlikle (36/24, 37/3, 91/29-30).

*...**muhabkak** yadırganacak, olağanüstü bir olay sayılırdı. (97/23-24)*

*Sevgilisi değilsem onun, **mutlaka** hatırı sayılır bir iş adamı olmalıyım.*

(51/17-18)

mutlaka (24/29, 51/16, 58/7).

Ne olursa olsun kişiliğine yakışmayan bir durum bu. (52/11-12)

ne olursa olsun (69/13, 79/33).

Zaten buna da oldukça geç kalınmıştı. (98/30)

zaten (22/21, 40/18, 49/10, 53/29, 57/28, 67/29, 97/6).

7. “Pekiştirme” Bildirenler:

İşlev bakımından fiildeki anlamı pekiştiren ve güçlendiren zarflardan oluşmaktadır.

Bunu çok iyi biliyorum. (80/22)

Hızlı hızlı yürüyorlardı. (101/15)

Salon âdeta zıngır zıngır titriyordu. (107/25)

uzun uzun (14/18, 118/15), *nazik nazik* (15/29), *iyiden iyiye* (17/13), *yavaş yavaş* (24/2, 58/8, 69/8-9, 96/7, 99/23, 99/31, 100/5, 101/10, 129/5), *bembeyaz* (24/9), *çok iyi* (31/14, 32/19, 114/11), *düpedüz* (32/9, 37/32), *ağır ağır* (40/30), *sessiz sessiz* (42/4, 96/1-2), *kıs kıs* (51/31), *sık sık* (53/7), *tek tek* (57/30, 76/17, 80/9, 106/19, 125/20), *kolay kolay* (58/6-7, 63/20), *ciddi ciddi* (60/4), *sallana sallana* (60/31), *dolu dolu* (61/33), *sesli sesli* (63/25), *içten içe* (65/24, 126/8), *böyle böyle* (67/14), *boydan boya* (67/25), *büsbütün* (76/15, 96/31), *bağıra bağıra* (79/11), *sırsıklam* (81/5), *dalgın dalgın* (92/12, 128/3), *gürül gürül* (97/13), *yalaya yalaya* (98/8), *yeni yeni* (99/15), *hızlı hızlı* (119/14), *tıpış tıpış* (102/30), *zaman zaman* (104/17), *hemen hemen tek tek* (106/19), *açık açık* (107/6), *şaşkın şaşkın* (111/17, 113/1), *dik dik* (111/25), *tuhaf tuhaf* (111/30), *sakin sakın* (130/26), *sinirli sinirli* (132/8), *tıklımıklım* (134/1), *gizliden gizliye* (134/24).

8. “Olasılık (ihtimal), duraklama (tereddüt), şüphe ve şaşırma” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve gelişin gerçekleşme durumunu bir olasılık, merak, şüphe ya da

şaşmaya bağlayan *acaba*, *acep*, *belki*, *belki de*, *galiba*, *ihtimal ki*, *olsa olsa*, *ola ki*, *tutalım ki*, *tut ki*, *varsay ki*, *varsayalım*, *farz edelim ki* gibi kelime ve gruplardan oluşan zarflardır.

Yaşlı adam acaba bebeğin sesine mi uyandı? (117/8)

acaba (31/10, 31/11, 45/27, 47/26, 56/30, 61/15, 62/7, 62/12, 67/11, 69/31, 73/20, 127/33).

Belki Sitare de Yavuza karşı beni kullanıyor. (52/16)

belki (15/13, 18/13, 26/14, 30/26, 34/32, 36/22, 36/27, 37/3, 38/9, 40/25, 41/28, 42/6, 45/20-21, 46/15, 47/9, 48/5, 48/12, 49/2, 55/3, 57/27, 60/17, 61/6, 61/11, 61/12, 62/9, 63/4, 63/31, 70/8, 72/27, 73/26, 76/11, 79/8, 79/8, 79/8, 79/21, 79/25, 86/24, 87/31, 89/28, 91/31, 92/24, 93/11, 103/1, 105/4, 115/14, 115/22, 117/27, 129/7, 129/16).

Belki de yanımdaki gücünün öyle Marya'yla falan sarsılacak denli zayıf olmadığını biliyor. (52/22)

belki de (36/24-25, 38/6, 38/12, 39/11, 43/5, 45/13, 45/28, 47/26, 48/8, 51/8, 52/10, 52/18, 55/25, 56/30, 61/14, 61/24, 63/31, 64/16, 65/30, 74/3, 79/4, 87/29, 94/23, 114/5, 114/31, 119/28, 127/23, 134/28).

Farz et ki burda. (102/16)

Farz et ki senin olan her şeyi almak istiyorum, ama Yavuzun senin olduğunu nereden çıkarıyorsun? (110/5)

Peşimden koşturuyordu, biraz da seviyordum onu galiba, ne bileyim işte, oluverdi.. (13/5-6)

galiba (10/28, 22/14, 45/24, 57/2, 61/28, 61/31, 77/11, 82/4, 109/1, 135/14).

Sitare, diyorum hayretle, neden bahsediyorsun? (93/25)

hayretle (28/3, 107/20, 119/15, 122/23, 124/29).

Olsa olsa ayda yılda dost, akraba ziyaretlerine giderler. (69/22)

9. “Sebep” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve kılışın sebebini açıklayan ve *niçin?*, *neden?* sorularına cevap veren zarflardır. Çoğunlukla *için*, *dolayı*, *yüzünden* gibi edatların oluşturduğu gruplara, *diye* zarfına ya da +*DAn* çıkma durumu ekiyle kalıplaşmış sözlerden oluşur.

...zerzevatlar **susuzluktan** kurumuştur... (24/25-26)

Şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemiyordum. (95/24-25)

Bu yüzden inanmıyorsun. (92/29)

bu yüzden (58/15, 61/22, 67/15, 105/8).

Yaşaması için elimden geleni yaptım ben. (44/31)

Kimse gitmediği için kapandı. (65/27)

Umutsuzluk. Onun için(o sebeple) sinirliyim. Dayanaksızım. (91/16)

için (13/15, 15/16, 15/27, 15/31, 16/15, 16/21, 18/5, 18/28, 21/16, 24/13, 25/20, 26/14, 27/7, 28/9, 28/14, 29/18, 30/29, 33/10, 33/11, 33/16, 33/21, 34/4, 34/28, 40/10, 42/31, 43/11, 43/14, 43/23, 46/8, 48/27, 50/1, 50/16, 50/18, 50/20, 50/26, 51/7, 52/21, 52/31, 53/4, 55/21, 56/29, 58/9, 58/24, 62/23, 63/8, 63/12, 65/10, 66/2, 67/18, 70/11, 72/11, 74/31, 84/23, 84/26, 89/8, 92/22, 93/10, 93/10, 93/12, 93/14, 100/19, 100/23, 100/27, 106/18, 106/24, 106/29, 106/33, 107/8, 108/14, 108/19, 108/24, 108/32, 108/32, 111/2, 111/15, 113/6, 113/22, 118/12, 131/25, 134/2, 134/28, 136/6).

Uyumuşsundur diye beklemedik. (7/29)

diye (8/10, 26/15, 30/28, 35/15, 35/18, 74/6, 74/11, 77/31, 79/20, 130/22, 136/22).

10. “Sınırlama” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve kılışın başka türlü olamayacağını ya da hemen yapılması gerektiğini ifade eden *ancak*, *artık*, *sadece*, *yalnız*, *yalnızca* gibi sınırlama bildiren zarflardır.

*Bazen öyle dikbaşıydı ki, **ancak** böyle biri ölüme meydan okuyabilir*

diyordum. (134/26)

ancak (32/22, 33/7, 53/30, 91/25, 121/12, 123/6).

*Yurduma **artık** asla dönemeyeceğim.* (29/3)

artık (9/5, 11/29, 17/15, 18/15, 31/19, 33/5, 39/16, 45/11, 45/28, 45/31, 48/23, 48/31, 64/21, 64/24, 66/14, 66/17, 67/19, 75/9, 79/5, 80/23, 80/27-28, 84/13, 85/21, 85/28, 86/29, 87/14, 88/23, 91/24, 95/15, 95/31, 96/6, 96/27, 96/32, 97/1, 106/9, 112/1, 112/3, 112/25, 114/33, 120/17, 123/10, 129/6, 132/28).

*Kapalı tülün ardından artık **sadece** karanlık görünüyor.* (85/19-20)

sadece (65/21, 74/13, 126/1).

*Büyütme, masum bir iş.. görüyorsun, **sırf** kumar oynamaya gelmedim buraya..* (84/33-85/1)

sırf (42/32, 55/8, 67/17).

*Ağlamak.. **yalnız** gözyaşı dökabilen insan anlayabilir bazı şeylerin hikmetini.* (25/21-22)

yalnız (6/10, 12/21, 14/14, 18/2, 35/14, 44/17, 44/20, 45/18, 67/7, 70/12, 71/19, 73/18, 75/5, 86/17, 90/11, 94/32-33, 95/13, 97/3, 125/21, 127/27, 135/15).

Yalnızca perdeden yana bir göz attım. (45/10-11)

yalnızca (23/10, 33/19, 38/5, 48/26, 104/8, 108/5, 131/18).

11. “Tekrarlama” Bildirenler:

Fiildeki oluş ve kılışın tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiren, gerektiğinde oluş ve kılışa pekiştirme ve süreklilik görevi de üstlenen zarflardır. Başlıca *arada bir, ara sıra, arada sırada, bazı bazı, bazı kere, bir daha, bir defa, bin defa, bir kere, bir kez, bin kez, bin beter, birbiri ardına, birbiri ardınca, bu kez, bu sefer, çok defa, çok kez, ilk kez, kimi kez, gene, sık sık, tekrar, yeni baştan, yine* gibi kelime ve kelime gruplarından oluşmuştur.

*...sonra **arada bir**, kuşun şuh kadın kahkahaları vardır...* (15/18)

arada bir (120/22).

Ve ara sıra oynadığını söyleyen adam kumarbaz değildir. (48/10)

*Hayır, belki **bir daha**.. kim bilir?* (115/14)

bir daha (17/5, 18/18, 55/14, 58/15, 97/16, 135/27).

***Bir kere** görmüş olanların bir kısmı sonradan da gitmeyi bırakmadı.* (66/3-4)

bir kere (54/27, 58/18, 66/2).

*Akşama doğru **bir kez** daha uğruyorum hastaneye.* (82/28)

bir kez (27/28, 30/26, 33/2, 33/29, 48/3, 48/6, 48/16, 66/1, 77/21, 96/16, 118/13, 121/33).

***Bu kez** sesini herkes duymuştu.* (124/15)

bu kez (95/27, 96/26, 110/32).

*Ama elli yıldır **ilk kez** şimdi fikrimi değiştiriyorum.* (38/19)

*İçtenlikle ve deminden beri **ilk kez** sesli olarak güldü.* (89/33)

ilk kez (42/10, 42/20, 46/11, 47/9, 47/24, 80/32, 99/1, 115/19, 119/19, 119/29, 133/24).

***Gene** nerdeymiş?* (11/29)

***Gene** sen kazandın, dedim bilinçsizce.* (88/7)

gene (9/13, 10/10, 11/28, 18/17, 22/29, 27/17, 30/21, 35/16, 37/3, 42/18, 42/24, 42/27, 42/29, 50/30, 53/23, 55/26, 57/6, 57/7, 67/13, 75/32, 78/28, 85/26, 85/31, 86/7, 86/8, 89/22, 90/8, 90/10, 90/12, 99/16, 115/13, 115/17, 126/5, 126/14, 126/19, 127/26, 136/15).

*Hasbinallah, deyip duruyordu **sık sık**, bu kadar değişmeyi aklımdan geçirmiyordum doğrusu.* (119/17-18)

sık sık (51/30, 53/7).

Tekrar Eminönü meydanına geldiğimizde elektrik ışıkları yanmıştı. (136/1-2)

tekrar (45/9, 49/10, 57/33, 74/26, 86/13, 101/17, 109/17, 129/17).

*Tamam artık Sitare, diyorum, şimdi **yeniden** başlıyoruz..
yeniden başlıyalım.. (112/1-2)*

***yeniden** (48/27, 58/17, 73/30, 80/24, 87/14, 88/20, 96/1, 112/22, 115/33,
117/7, 117/20, 124/10, 125/12, 126/21).*

12. “Üleştirme” Bildirenler:

İkileme niteliğindeki üleştirme sayıları ya da fiildeki oluş ve kılışa sayı anlamı veren diğer ikilemelerle oluşturulan zarflardır.

*...üzüm tanelerini **ikişer üçer** ağzına atarken bir yandan da incir ağaçlarının
oraya doğru koşusunu sürdürür... (25/11-13)*

13. “Vasıta” Bildirenler:

ile edatı ve bunun ekleşmiş şekli olan *-la* vasıta durumu ekiyle kurulan zarflardır. Fiildeki oluş ve kılışın ne suretle, hangi vasıta ile yapıldığını belirtirler.

***Şaşkınlıkla** yüzüne baktım. (62/4)*

*“**Zorla** götür onu, dedi, kendinde değil.” “Gitmez, dedim, hele **zorla** hiç”
(107/9-10)*

***aceleyle** (9/7, 104/9), **anlayışla** (20/29), **mutlulukla** (25/9), **üzüntüyle** (32/18,
121/5), **hayranlıkla** (35/2-3), **şaşkınlıkla** (37/5-6, 52/30), **bıkkınlıkla** (40/5),
güçlkle (50/25), **ustalıkla** (53/26), **soğukkanlılıkla** (61/7), **gururla** (67/5),
hışımla (118/11), **hayretle**, **şaşkınlıkla**, **dehşetle** (119/15-16), **hızla** (119/32),
ürküntüyle (119/32), **dehşetle** (120/7).*

14. “Yaklaşıklık” Bildirenler:

Fiildeki anlatıma *aşağı yukarı*, *az çok*, *az kalsın*, *belli belirsiz*, *hemen hemen*, *şöyle böyle* gibi yaklaşıklık anlamı veren zarflardır:

*Evet memurlar.. yeni gelen her memur, görevi, mevkii ne olursa olsun, **az çok**
bir olaydı. (69/12-13)*

hemen (29/27).

Hemen hemen o sese uyararak bir öne, bir arkaya sallanıp duruyor. (71/7-8)

hemen hemen (84/3, 106/19).

Nerdeyse ezan okunacak, kalk hadi.. (117/21)

nerdeyse (24/18, 59/8, 64/13, 81/12, 122/32, 133/5).

2.6.6.6. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Bir sıfatın bir zarfın ya da fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflara azlık-çokluk zarfları denir. Yapıca yalın ve türetme sözlerden oluştuğu gibi, farklı kelime gruplarından da oluşabilirler. Bunlar; *az, çok, az çok, azıcık, aşağı yukarı, aşırı, biraz, daha, dar, defalarca, ekseriya, eksik, en epeyce, fazla, fazlasıyla, fevkalâde, gayet, gayetle, kadar, kısmen, kıt, kıt kıt, müthiş, pek, oldukça, seyrek olarak, son derece, tamamiyle vb.*

Azlık-çokluk zarfları işlevleri bakımından dörde ayrılır:

1. “Eşitlik” Derecesi Gösterenler:

Bunlar, sıfatlara, sıfat-fiillere ve fiillere eşitlik anlamı ve işlevi yükleyen zarflardır. *Kadar, denli, gibi* sözleri ve “miktar” bildiren +cA eşitlik durumu ekini almış kelimelerle ifade edilir. Bunlardan *kadar* ve *denli* miktarda eşitlik bildirirken *gibi* nitelikte eşitlik ifade eder:

Bu kadar yeter, dedi adam, makası yerine bırak, gülleri de al yukarı getir, demetleyelim. (37/13-14)

bu kadar (42/16, 52/17, 52/24, 53/14, 58/11-12, 63/10, 63/14, 66/31, 66/31, 73/10, 80/17, 93/21, 119/17, 133/30).

Belki tutkularım o kadar güçlü olmadığı için. (48/12)

o kadar (26/26, 42/28, 60/1, 74/14, 85/4, 109/25).

Kendimi bir nokta kadar hiç olarak gördüm. (86/15)

Öyle ya, yaşlı bir adam, bunca yıl evlilikten, boyunca çoluk çocuğa

kariştiktan, başarılı bir iş kurduktan sonra, durup dururken niçin boşansın? (94/24-26)

*Bir şey diyeyim mi sana, diyor Sitare, inanır mısın **şimdiki kadar** aklımın başımda olduğu çok az zaman yaşadım ben.* (110/10-12)

2. “Üstünlük” Derecesi Gösterenler:

Üstünlük derecesi gösteren zarflar, sıfatlara, zarflara ve fiillere karşılaştırmada üstünlük anlamı veren *daha* sözcüğü ile ifade edilir:

*Biraz **daha** bekle.* (11/23)

*Öğleye **daha** çok var.* (11/7)

daha (7/23, 8/9, 9/21, 10/17, 10/26, 10/32, 11/4, 11/6, 12/16, 17/5, 18/18, 18/28, 19/16, 21/21, 24/13, 27/28, 30/3, 30/11, 30/26, 32/3, 32/4, 32/4, 32/4, 32/15, 32/21, 32/23, 32/32, 32/33, 33/29, 33/31, 34/13, 36/1, 36/1, 36/2, 36/4, 38/9, 38/9, 38/11, 38/31, 39/26, 40/2, 40/7, 40/12, 42/9, 43/8, 43/21, 46/30, 47/9, 47/26, 48/1, 50/33, 51/28, 53/32, 55/1, 55/14, 55/16, 55/24, 58/13, 58/15, 59/13, 59/14, 59/17, 59/21, 59/21, 63/4, 63/22, 64/7, 65/3, 65/29, 65/31, 69/27, 70/8, 75/10, 77/2, 77/26, 78/18, 79/6, 79/8, 79/15, 79/30, 80/11, 81/2, 82/11, 82/28, 83/1, 84/25, 85/10, 85/16, 85/16, 85/23, 87/13, 91/12, 91/15, 95/26, 96/10, 96/16, 96/32, 97/15, 97/16, 98/8, 98/13, 98/25, 98/26, 99/19, 103/1, 104/21, 104/29, 105/1, 105/4, 105/14, 106/10, 106/10, 106/30, 108/31, 109/2, 109/6, 110/1, 111/20, 114/5, 116/9, 116/24, 117/30, 118/2, 118/12, 119/26, 120/5, 120/23, 120/24, 121/13, 122/27, 127/6, 128/24, 132/29, 132/30, 133/15, 133/18, 135/27, 136/3).

3. “En Üstünlük” Derecesi Gösterenler:

En üstünlük derecesi, sıfatlarda olduğu gibi zarflarda da *en* kelimesi ile ifade edilir. *En* zarfı tek başına bir anlam taşımaz, bir fiilden önce de gelmez. Sadece sıfatların önüne gelerek zarflar oluşturur.

***En azından** erken uyumayanlar da göze batacak kadar çoğalmıştı.* (97/1-2)

*Bu işte galiba aklı öne almak **en iyisi**.* (135/14)

***en iyisi** (26/22, 86/23, 98/27, 106/18), **en derinlerden** (31/20), **en korkuncu** (33/3), **en doğrusu** (38/12), **en önemlisi** (38/16), **en az** (58/14-15), **en çok** (61/21,*

61/22, 74/24, 122/24), *en kısa zamanda* (74/16), *en şiddetlisiyle* (79/10), *en azından* (79/32, 81/17, 121/32), *en keskin*, *en reddedilmez* (80/2-3), *en yakın* (97/6), *en beklenmedik* (98/1), *en dikkatli olanlar* (100/7), *en ince* (122/4-5), *en son* (123/21).

4. “Aşırılık” Derecesi Gösterenler:

Fiillere aşırılık anlamı veren bu zarflar yapıları bakımından da tür olarak da çeşitlidir. Başlıcaları *azıcık*, *biraz*, *birazcık*, *bol bol*, *büyük ölçüde*, *çok*, *çokça*, *çok çok*, *çok fazla*, *ekseriya*, *epey*, *epeyce*, *gayet*, *fevkalâde*, *harikulâde*, *olağanüstü*, *pek*, *uzun uzadıya* gibi sözcüklerden oluşmaktadır.

Kaşığın ucuyla azıcık aldı, ağzına götürdü, sonra kaşığı çocuğa uzattı. (34/29-30)

Biraz oturalım burada, dedi. (103/24)

biraz (9/21, 10/28, 10/32, 11/23, 13/5, 21/29, 26/14, 27/4, 35/27, 35/28, 40/12, 40/13, 40/25, 43/5-6, 43/7, 52/20, 52/31, 53/2, 53/4, 53/33, 57/20, 58/25, 59/27, 60/8, 61/23, 61/25, 61/25, 62/31, 63/29, 67/15, 70/32, 74/27, 84/12, 98/13, 98/26, 98/32, 107/19, 108/31, 111/20, 114/8, 115/22, 120/5, 122/11).

O kadar karmaşık bir şey değil benim demek istediğim şey, dedim, çok basit. (60/1-2)

çok (10/5, 11/7, 24/32, 27/28, 28/19, 31/14, 32/19, 33/3, 34/11, 38/31, 41/24, 42/8, 43/26, 45/3, 45/4, 50/18, 52/6, 52/10, 53/26, 56/1, 56/32, 58/28, 58/30, 59/23, 60/18, 60/27, 61/8, 61/11, 61/16, 63/21, 64/26, 64/30, 65/29, 68/5, 69/13, 74/12, 77/11, 77/31, 79/11, 79/25, 79/29, 79/32, 79/33, 80/8, 80/22, 86/33, 87/11, 88/11, 89/24, 95/27, 97/15, 98/23, 99/5, 108/22, 110/11, 113/27, 114/11, 120/6, 121/22, 127/27, 131/11, 133/12, 133/27, 135/31, 136/27).

Gerçi epey para kaybetti ama uyku hapi almadan önceydi. (78/2-3)

Epeyce gül toplamışlardı. (37/12)

...ben onun için pek de önemli değilim, öyle sanıyorum. (49/19-20)

pek (65/13, 91/12).

Yıllarca hiç dışarıya çıkma ihtiyacını duyumsamadan kalabilirsiniz aynı

otelde. (49/5)

2.6.6.7. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirten zarflardır.

*Ey cemaatimüslimin, bu âdemi **nasıl** bilirsiniz? (10/12)*

*Seni **nasıl** tanıyabilirim öyleyse? (91/22)*

nasıl (18/20, 18/25, 19/26, 28/5, 29/15, 32/15, 35/4, 41/15, 41/17, 45/15, 49/32, 50/8, 52/19, 62/19, 62/28, 63/21, 64/1, 66/32, 75/7, 75/26, 75/29, 76/31, 85/21, 87/1, 88/18, 88/18, 898, 89/19, 93/6, 94/29, 102/17, 102/19, 112/7, 114/16, 120/14, 120/27, 122/21, 122/21, 133/17, 133/33).

***Neden** olmasın? (41/16)*

neden (28/13).

*Çoraplarım **nerde** Salha? (119/9)*

nerde (11/18, 11/19, 11/20, 11/29, 19/30, 25/7, 34/17, 40/2, 46/30, 49/20, 76/21, 119/11).

*Bak seninle **nerede nasıl** tanıştığımı bugün gibi biliyorum. (75/32-33)*

***Nerden** biliyorsun? (73/16)*

nerden (12/25, 50/13, 66/31, 67/31, 92/26, 110/6).

***Nereden** geldiğini bilmedikleri bu tuhaf adam birkaç söz söyledikten sonra, sanki gözlerinin önünde kaybolup gidecekmış gibi bir duyguya kapıldılar. (125/15-17)*

nereden (129/7).

***Nereye** gittiler, diye sordum. (47/4)*

nereye (7/13, 22/24, 47/5, 64/12, 125/29).

*Nüfusu **ne kadar** buranın? (55/6)*

ne kadar (80/15, 86/27, 132/31).

Hayır, nerede, ne zaman tanıdığımı çıkaramayacağım onu. (50/22-23)

ne zaman (10/6, 11/3, 49/17, 73/27, 73/27, 75/30-31, 94/21, 94/21).

Niçin hatırlıyor acaba bunu? (62/7)

niçin (11/12, 29/23, 41/28, 44/10, 46/15, 51/25, 51/30, 52/24, 53/7, 53/11-12, 54/29, 59/13, 63/7, 67/21, 73/8, 78/6, 81/23, 94/3, 94/26, 111/12, 126/11).

Canım ne bileyim ben nerde çıkardığımı? (11/20)

Peki, niye evlendin? (13/4)

niye (22/32, 25/1, 30/6, 35/11, 35/23, 43/20, 57/17, 62/15, 72/30, 74/8, 107/20, 107/26).

2.7. Fiiller ve Fiil Soylu Kelime Sınıfları

2.7.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Fiillerin Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların fiillerle ilgili yaptığı tanımlar ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde fiillerin tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Fiil, bir durumu, hareketi, işi veya oluşu ifade eden; çekimlenebilen sözcüklerdir.

Korkmaz, fiili şöyle tanımlamıştır: Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime (2007: 91).

Ergin'e göre fiiller, hareketleri karşılayan kelimelerdir. Hareket kelimesini burada tabîî, geniş mânâsı ile alıyor ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü yapma, olma ve durmaları için kullanıyoruz (2009: 280).

Banguoğlu, fiilleri şu şekilde tanımlamıştır: Bir kılış, bir durum veya oluşu toplu bir deyimle olup biteni (procès) anlatan kelimeye fiil adını veririz (1974: 408).

Gencan, fiileri şöyle açıklar: Fiil, eylem bildiren; yani varlıkların yaptıkları işleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan kelimedir (1974: 141).

Ediskun, fiilleri şöyle tanımlar: Dilde, bir de, varlıkların yardımını isteyen, onların yardımıyla hareket, oluş, kılış -kısaca eylem- anlatan kelimeler de vardır ki, bunlara fiil (eylem) diyoruz (1999: 170).

Koç, fiilleri şu şekilde açıklar: Eylem, tümce içinde ya bir eylem (devinim, iş) ya da durum (oluş, kılış, yargı) belirtir (1990: 232).

TDK Türkçe Sözlük'te ise fiil tanımı şu şekilde yapılmıştır: Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan, zaman ve kiplerle çekimlenebilen, -ma- ekiyle olumsuz biçimi yapılabilen kelime türü; eylem (*Güncel Türkçe Sözlük*, 18 Kasım 2024).

Türkçenin temel sözcük türlerinden biri olan fiil, Türkçe Sözlük'te, olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem” olarak ifade etmiştir. Birleşik fiil ise, isim soyundan bir kelime ile biçim veya anlam bakımından kaynaşıp bütünleşen fiil olarak tanımlamış ve kaybol-, hasta ol- , gibi örnekler vermiştir (Türk, 2022: 78; 2022: 188; 2023: 18).

2.7.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Fiillerin Sınıflandırılması

Burada fiiller ana başlıklarıyla Türkiye Türkçesindeki sınıflandırılması ele alınmıştır. Açıklamalara ve detaylara inmeden gramer kitaplarındaki fiillerin sınıflandırılması şu şekillerde yapılmıştır:

Korkmaz, fiilleri ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

1. Yapıları Bakımından Fiiller

A. Basit Fiiller

B. Türemiş Fiiller

C. Birleşik Fiiller

2. İçerikleri Bakımından Fiiller

A. Oluş Bildiren Fiiller

B. Bir Kılış ve Kılınış Bildiren Fiiller

C. Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller

3. Anlamları Bakımından Fiiller

A. Esas Fiiller

B. Yardımcı Fiiller

4. Kılınış Biçimleri Bakımından Fiiller

5. Çatıları Bakımından Fiiller

- Fiil Çatısı
- Fiil-Nesne Bağlantısı Açısından Geçişli-Geçişsiz Fiiller
- Fiil-Özne Bağlantısı Açısından Çatı Ekleri ve İşlevleri
 1. Etken Çatı (Yalın Çatı)
 2. Edilgen Çatı
 3. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı)
 4. Dönüştürücü Çatı
 5. İşteş Çatı
 6. Ettirgen Çatı
- Çatı Eklerinde Üst Üste Gelebilme Durumu
- Fiil Çekimi
- Fiilde Kip
- Fiilde Zaman
- Fiilde Şahıs ve Sayı
 1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

• Çekimli Fiillerde Olumsuzluk ve Soru Şekilleri

• Fiilde Soru

• Fiilde Görünüş

• Fiilde Anlam, Zaman ve İşlev Kaymaları

• Çekimli Fiiller

A. BİLDİRME KİPLERİ

I. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

II. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

III. Şimdiki Zaman Kipi

IV. Gelecek Zaman Kipi

V. Geniş Zaman Kipi

B. TASARLAMA KİPLERİ

I. İstek Kipi

II. Emir Kipi

III. Dilek-Şart Kipi

IV. Gereklilik Kipi

• Ek-Fiil

• Ek-Fiilin Kipleri

• Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi

- Görülen Geçmiş Zaman Kipi
- Duyulan Geçmiş Zaman Kipi
- Şart Kipi
- Ek-Fiilde Olumsuzluk
- Ek-Fiilde Soru
- Ek-Fiilde Olumsuz Soru
- *-Dir/ -Dur* Bildirme Ekinin İşlevleri
- Birleşik Kipli Fiiller
- Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi
 - Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi
 - Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi
 - Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi
 - Gelecek Zaman Kipinin Hikâyesi
 - Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi
 - Şart Kipinin Hikâyesi
 - İstek Kipinin Hikâyesi
 - Gereklilik Kipinin Hikâyesi
- Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti
 - Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Rivayeti
 - Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti
 - Gelecek Zaman Kipinin Rivayeti

- Geniş Zaman Kipinin Rivayeti
- Şart Kipinin Rivayeti
- İstek Kipinin Rivayeti
- Gereklilik Kipinin Rivayeti
- Birleşik Kipli Fiillerin Şartı
 - Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı
 - Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Şartı
 - Şimdiki Zaman Kipinin Şartı
 - Gelecek Zaman Kipinin Şartı
 - Geniş Zaman Kipinin Şartı
 - Gereklilik Kipinin Şartı
- Katmerli Birleşik Kipler
- Fiillerin Durum Bildirme Ekleriyle Olan Bağlantıları
 - 1. +A Yönelme Durumu Ekiyle
 - 2. +DAn Çıkma Durumu Ekiyle
 - 3. +(y)la, ile Vasıta Durumu Ekiyle
 - 4. İki veya Daha Fazla Durum Eki İsteyen Tamlayıcılar

BİRLEŞİK FİİLER

I. Esas Anlamını Korumuş veya İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Birleşik Fiiller

1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller
 - *et-* Yardımcı Fiili İle

2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller

3. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller

Tasvir Fiilleri

A. Yeterlik Fiilleri

B. Tezlik Fiilleri

C. Süreklilik Fiilleri

D. Yaklaşma Fiilleri

E. Uzaklaşma Fiilleri

Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller

I. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

II. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

III. Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

IV. Kalıplaşmış Birleşik Fiillerin Anlam Yapıları

ÇEKİMSİZ FİİLLER

I. Ad-Fiiller

II. Sıfat-Fiiller

III. Zarf-Fiiller (2009: 527-1046).

Ergin, fiilleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

I. Fiiller

1. Fiiller

2. Fiil çekimi ve çekimin ifade ettiği şeyler

3. Geçişli fiiller, geçişsiz fiiller

II. Fiil çekimi

1. Şahıs ekleri

- a. Şahıs ekleri
- b. Birinci tipteki şahıs ekleri
- c. İkinci tipteki şahıs ekleri
- d. Üçüncü tipteki şahıs ekleri
- e. Netice

2. Şekil ve zaman ekleri

- a. Şekil ve zaman ekleri
- b. Bildirme kipleri, tasarlama kipleri
- c. Bildirme kipleri
- d. Tasarlama kipleri
- e. Dokuz fiil şekli
- f. Şekil ve zaman eklerinin menşei
- g. Şekil ve zaman eklerinde vurgu
- h. Geniş zaman ekleri
- i. Şimdiki zaman ekleri
- j. Görülen geçmiş zaman eki
- k. Öğrenilen geçmiş zaman eki
- l. Gelecek zaman ekleri

m. Emir ekleri

n. Şart eki

o. İstek eki

p. Gereklik eki

q. Şekil ve zaman ekleri ve isim fiili

3. İsim fiili

a. İsim fiili ve çekimi

b. Şimdiki zaman ve bildirme

c. Görülen geçmiş zaman

d. Öğrenilen geçmiş zaman

e. Şart

f. İsim fiilinin menfisi

g. İsim fiili ve birleşik çekim

4. Fiillerin birleşik çekimleri

a. Fiillerin birleşik çekimleri

b. Hikâye

c. Rivayet

d. Şart

5. Birleşik çekimde dikkati çeken noktalar

a. Katmerli birleşik çekim

Katmerli birleşik çekim

Hikâyenin şartı

Rivayetin şartı

İsim fiilinin katmerli birleşik çekimi

b. Kuvvetlendirme ve ihtimal

6. Soru eki (2009: 280-333).

Banguoğlu, fiilleri şöyle sınıflandırmıştır:

I. Fiiller ve Çeşitleri

1. Anlamlarına Göre

2. Kullanışlarına Göre

II. Fiilin Çatısı

A. Yalın Görünüş

B. Olumsuz Görünüş

C. Edilen Görünüşü

D. Dönüslü Görünüş

E. Karşılıklı Görünüş

F. Ettiren Görünüşü

III. Yatık Fiiller

A. Adfiiller

B. Sıfatfiiller

C. Zarffiiller

IV. Fillerin Çekimi

- A. Fiillerde Zaman
- B. Fiillerde Tarz
- C. Fiillerde Kişi
- D. Fiillerde Sayı
- E. Birleşik Çekimlerin Oluşması
- F. Çevrik Kipler
- G. Olumsuz Filler ve Soru

V. Kiplerin Anlatımı

- A. Geçmiş Kipleri
- B. Dolaylı Geçmiş Kipleri
- C. Geniş Zaman Kipleri
- D. Şimdiki Zaman Kipleri
- E. Gelecek Kipleri
- F. Dilek-Şart Kipleri
- G. İstek Kipleri
- H. Gereklilik Kipleri
- I. Buyuru Kipi

VI. Cevher Fiili

- A. Cevher Fiilinin Çekimi
- B. Olumsuzluk ve Soru Şekilleri
- C. Kiplerin Anlatımı

D. Çekimsiz Fiil Şekilleri

VII. Karmaşık Fiiller

A. Öncelik Fiilleri

B. Başlama Fiilleri

C. Niyet Fiilleri

D. Çekimsiz Fiil Şekilleri

VIII. Tasvir Fiilleri

A. Yeterlik Fiilleri

B. İvedilik Fiilleri

C. Sürek Fiilleri

D. Yaklaşık Fiiller

E. Yarı Tasvir Fiilleri (1974: 408-494).

Gencan, fiilleri ana başlıklarıyla şöyle sınıflandırmıştır:

A. Fiiller

1. Fiillerin Adı, Mastar

2. Fiillerde Zaman

Geçmiş Zaman

Şimdiki Zaman

Gelecek Zaman

3. Fiillerde Kişi Anlamı

I. Kişi

II. Kişi

III. Kişi

4. Fiillerde Tekillik, Çoğulluk

B. Fiil Kipleri

I. -Dİ’li Geçmiş Zaman Kipi

II. -mİş’li Geçmiş Zaman Kipi

III. Şimdiki Zaman Kipi

IV. Gelecek Zaman Kipi

V. Geniş Zaman Kipi

VI. Gereklilik Kipi

VII. İstek Kipi

VIII. Dilek-Şart Kipi

IX. Emir Kipi

Kiplerin Bölümü

I. Haber kipleri

1) -di’li geçmiş zaman kipi

2) -miş’li geçmiş zaman kipi

3) Şimdiki zaman kipi

4) Gelecek zaman kipi

5) Geniş zaman kipi

II. Dilek kipleri

6) Gereklilik kipi

7) İstek kipi

8) Dilek-şart kipi

9) Emir kipi

Fiillerde Kişi Ekleri

Fiillerde Olumsuzluk

C. Fiilin Yapısı

1. Asıl fiiller, basit fiiller

2. Türemiş fiiller

3. Bileşik fiiller

Kuralla Yapılan Bileşik Fiiller

1) Özel bileşik fiiller

a. Yeterlik fiili

b. Tezlik fiili

c. Sürerlik fiili

d. Yaklaşma fiili

2) Yardımcı fiillerle yapılmış bileşikler

a. Etmek yardımcı fiiliyle yapılan bileşikler

b. Olmak yardımcı fiiliyle yapılan bileşikler

c. Eylemek yardımcı fiiliyle yapılan bileşikler

d. Kılmak yardımcı fiiliyle yapılan bileşikler

Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller

D. Fiilin Çatısı

Nesne alıp alamadıklarına göre fiiller

1) Geçişli fiiller

2) Geçişsiz fiiller

Öznelerine göre fiillerin çatıları

1) Etken fiiller

2) Edilgen fiiller

3) Dönüslü fiiller

4) İşteşlik fiilleri

E. Ek-Fiil

Ek-Fiilin Çekimlenen Kipleri

I. -DI'li Geçmiş Kipi

II. -mİş'li Geçmiş Kipi

III. Geniş Zaman Kipi

IV. Şart Kipi

Ek-Fiilde Olumsuzluk

Ek-Fiilin Kullanışı

Birleşik Zamanlı Fiiller

1) Hikâye şekli

2) Rivayet şekli

3) Şart şekli

F. Anlam Kayması

G. Fiilimsiler

1) İsim-fiil

2) Sıfat-fiil (Ortaç)

3) Bağ-fiil (Ulaçlar) (1974: 141-207).

Ediskun, fiilleri ana hatlarıyla şu şekilde sınıflandırmıştır:

A) Fiiller

1. Fiillerde Zaman

2. Fiillerde Biçim

3. Fiillerde Kişi

B) Ek-Fiil

C) Bileşik Zamanlı Fiiller

1. Hikâye Bileşik Zamanı

2. Rivayet Bileşik Zamanı

3. Şart Bileşik Zamanı

4. Durum Bileşik Zamanı

5. Katmerli Bileşik Zamanlar

D) Fiillerde Soru Edatının Anlam Ayrılıkları

E) Fiillerin Çatısı

F) Yapılarına Göre Fiiller

G) Bileşik Filler

H) Fiilimsiler (1999: 170-246).

2.7.3. Fiiller

Fiiller, şekil bilgisinde addan sonra en önemli unsurdur. İş ve hareketi bildirdikleri için fiiller önemli sözcüklerdir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları ifade ederler. Fiil, dilin vazgeçilmez bir temel birimidir.

Adlar, gramer açısından tek başlarına birer bağımsız nitelik taşısa da fiiller bağımsız değil, bağımlı söz türleridir. Bundan dolayı fiiller tek başlarına kullanılamazlar. Bu yüzden fiiller, dilde adlardan ayrı ve farklı bir grup oluşturmuştur.

2.7.4. Yapıları Bakımından Fiiller

2.7.4.1. Basit Fiiller

Kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayıramayan kök halindeki fiillere basit fiiller denir.

*Öyle mi oluyor, diye **bakar** çocuk.* (18/24)

*Yazdığım yeri bir kez daha **okuyorum**.* (27/28)

*Biz **yedik** dede, **dedi** çocuk, **kalsın** belki sonra **yersin**.* (34/32)

*Bir ara dışarıya çıkmak için **kalktım**.* (107/8)

*Burası **değişmemiş**, diye **düşündü** adam.* (121/8)

2.7.4.2. Türemiş Fiiller

Adlara veya fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillere türemiş fiiller denir.

*Biraz **gecikmişiz** galiba.* (10/28)

*Bir süre sonra sırtının ıslandığını hissetti, **doğruldu**.* (104/13-14)

Üç ayrı yere patlayıcı madde atıldı. (131/22)

2.7.4.3. Birleşik Fiiller

Bir ad ya da ad soylu Türkçe ya da yabancı kökenli bir kelime ile *etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek, kılmak, kılınmak, yapmak* yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya belli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türlerine birleşik fiiller denir.

Rahatsız ettik delikanlıyı diyordu, Sitare'nin kocası. (8/2)

Allah rahmet eyleye, diye bir sayha yükselir o anda. (10/16)

Ona da gidebiliriz, diyor Sitare. (26/19)

Belki de biz var kılıyoruz. (56/30)

Numara yapıyorsun, diyorum. (93/16)

Benim yüzümden gitmenize razı olmam, diyor Sitare üzüntülü bir sesle. (111/23-24)

...her şey eski halini alıverir. (129/1)

2.7.5. İçerikleri Bakımından Fiiller

2.7.5.1. Oluş Bildiren Fiiller

Oluş bildiren fiiller, cümlede yüklemnin gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini gösteren, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç duymayan fiillerdir. Bunlara geçişsiz fiiller de diyebiliriz.

O gece hastalandı Çarli, diyor Sitare, zavallı Çarli. (20/16)

Sakat doğdu. Üç yaşındayken öldü. (62/5-6)

Sabahın ilk saatlerine kadar böyle sürer. (69/25)

Kanepeye uzandım. (78/22)

İçimde gizli bir dehşet büyüyor. (80/27)

*O zaman, bu genç adamın kıyafeti büsbütün gözü karalık olarak **belirliyordu**.*
(122/25-26)

2.7.5.2. Bir Kılış ve Bir Kılınış Bildiren Fiiller

Cümlede yüklemın gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, bundan dolayı da nesne gerektiren fiillere kılış ve kılınış fiilleri denir. Bunlara geçişli fiiller de diyebiliriz.

*Utkulu gözlerini konuklara **çeviriyor** Sitare.* (16/23)

*Telefonu **kapatıyor**.* (26/28)

*Birbirimizin yüzünü güçlkle **seçiyoruz**.* (50/25)

*Ama var olduğu için **düşünüyoruz** onları.* (56/29)

*Yüzünü çok hafif **boyamıştı**, dikkat etmesen fark edemezdin.* (58/30-31)

*Senin içini **okuyorum**.* (88/27)

2.7.5.3. Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller

Bu fiiller herhangi bir oluş ve kılışı değil, sadece hareket hâlinde olmayan bir durumu ya da takınılan bir tavrı belirtirler. Çoğunlukla geçişsizdirler. Fakat içlerinde az sayıda geçişli olanları da vardır.

*Hep öyle, **yatıyor** işte.* (8/23)

*Ahmet, ceketini giy yavrum, **üşürsün** sabahleyin.* (25/15)

*Gözlerim kendiliğinden kapanmıştı, hatta belki biraz da **uyukladım**.*
(40/24-25)

*Bir süre **sustuk**.* (45/9)

*Yaşlı adam **uyumuyordu**.* (69/32)

*Ne var ki, o her zaman **şaşırtıyor** beni.* (90/27)

*Bir trafik ışığında **bekledik**.* (96/20)

“Beni konuk sayarsanız **gücenirim**” diye karşı koyuyordu Zelda. (105/20-21)

Çok sevindim, diyor Yavuz. (135/31)

2.7.6. Anlamları Bakımından Fiiller

Fiillerin büyük bir bölümü tek başlarına birer anlam taşıdıkları hâlde, bir kısmı da tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Bunlar ancak ad ya da ad soyundan bir kelime ile bir araya gelerek anlam kazanırlar.

2.7.6.1. Esas Fiiller

Tek başlarına birer anlama sahip olan fiillere esas fiiller denir.

*Uyumuşsundur diye **beklemedik**.* (7/30)

*Vakit hiç **geçmiyor**.* (11/2)

*Koltuğuna dayalı bastonunu kavramak için **yelteniyor**.* (16/22)

*Müziğin sesi iyiden iyiye **yükseliyor** pıkapıtan.* (17/13)

2.7.6.2. Yardımcı Fiiller

et-, ettir-, edil-, edin-, eyle-, ol-, olun-, bul-, bulun-, kıl-, kılın-, buyur- gibi, ancak kendinden önceki adlar ile bir araya gelerek birer anlam kazanmış fiillere yardımcı fiiller denir.

***Rahatsız ettik** delikanlıyı, diyordu Sitare'nin kocası.* (8/2)

*Aman **acele edelim**.* (11/5)

*Bütün o makineleri Çarlı **icat etmiş**.* (51/3)

*Beklemek tüm anlamın kendisiydi, bekler ve düşünürdü, **boşuna olamazdı**, hiçbir şey **boşuna olamazdı**, boşuna değildi, sebepsiz, yersiz değildi, bekliyordu ve bekleyeceği gelecekti.* (14/10-13)

***Kafayı buldun** herhalde sen, dedi öteki.* (102/1)

2.7.7. Kılınış Biçimleri Bakımından Fiiller

Fiildeki kılınış sürecinin zaman bakımından birbirlerine oranla taşıdıkları

ayrılıklardır. Fiildeki kılınış özelliği, zamanla ilişkili süreçleri belirten ve işin ne şekilde yapıldığını ortaya koyan bir tarzıdır.

Dilimizdeki tasvir fiilleri de oluş ve kılışın tarzını bildirdiklerinden çekime girmemiş yalın hâlleri ile kılınışı temsil ederler.

*Zelda kocasının yanından **ayrılıyor** kırılarak, Çarli'nin önünde duruyor.*
(16/12-13)

*Ama Çarli'yi böyle **bırakamayız**, diyor Burhan.* (22/26)

*Kerevetin altına **bakıver**.* (11/21)

2.7.8. Çatıları Bakımından Fiiller

Fiiller çatılarına göre:

Fiil özne bağlantısı,

Fiil nesne bağlantısı açısından sınıflandırılır.

2.7.8.1. Fiil Çatısı

Fiil çatısı, fiil kök ya da gövdesinin sözlük anlamı değişmeden, bazı fiil yapma ekleriyle genişletilerek; cümlede özne ve nesneyle olan ilişkisine göre uğradığı biçimsel değişikliktir. Kısaca, fiilin anlamı ayrı kalırken, cümlede özne ve nesneyle kurduğu ilişkiye bağlı olarak biçimsel bir değişiklik göstermesidir. Bu biçimsel değişikliği sağlayan ekler; fiilin cümlede bir özneye (yani işi yapana) ya da nesneye (yani yapılan işten etkilenene) ihtiyaç duyup duymadığını; özne ile nesnenin aynı varlık olup olmadığını; yapılan işin bir kişi tarafından mı, birden çok kişi tarafından mı, karşılıklı ya da ortaklaşa mı gerçekleştiğini gösterir. Fiil çatısı, fiil kökü veya gövdesinin anlamını değiştirmez. Çatı eki, fiile sadece dilbilgisel bir görev kazandırır.

Çatı ekleri, fiil kök ve gövdelerinden sonra, fiil çekimi eklerinden önce gelir.

2.7.8.2. Fiil-Nesne Bağlantısı Açısından Geçişli Geçişsiz Fiiller

Anlam yapıları açısından nesne almaya uygun olan, nesne alabilen fiillere **geçişli fiiller** denir. “Yapma, etme” anlamı veren fiiller geçişli fiillerdir. *Kimi* ve *neyi* sorularına cevap verirler:

Üzerime pikeyi çektim. (78/22)

Sözlerimi düşünün. (127/2)

Peşimden koşturuyordu, biraz da seviyordum onu galiba, ne bileyim işte, oluverdi.. (13/5-6)

dolaştırdı (50/32), *bıraktı* (74/23), *işittim* (78/30), *çalıştırdılar* (79/11), *açtım* (81/11), *tanıştırdı* (955-6), *uzattılar* (118/3), *düzeltiler* (123/4), *sürdürdü* (124/22), *öldürdü* (134/28).

kucaklamış (8/13), *inceltmiş* (14/15), *bırakmış* (15/9, 91/3), *demişler* (18/5), *vermişler* (18/28), *açmış* (19/11), *döşenmiş* (24/4), *çevirmiş* (24/30), *kurmuşlar* (27/7), *sormuş* (40/9, 50/7), *tutmuş* (41/12, 95/23), *yemiş* (41/21), *yapmış* (43/17), *yapmamış* (43/17), *anlatmamış* (43/22), *getirmiş* (49/23-24, 74/6), *düşünmemiş* (56/27), *incelemiş* (60/13), *görmüş* (66/2), *istemiş* (68/16), *vermemişler* (68/16), *koymuşlar* (78/1), *anlamışlar* (83/29), *görmemiş* (89/31), *dememiş* (99/2), *tatmamış* (100/13-14), *duymamış* (106/23), *unutmuş* (116/19), *onarmışsınız* (117/26), *atmış* (118/21), *dayamış* (122/10), *değiştirmemiş* (122/21), *söylemiş* (125/32), *çıkarmış* (127/10).

yokluyor (8/29), *bekliyor* (9/5, 80/21, 93/11, 136/25-26), *çemriyor* (9/7), *diyor* (9/18, 9/23, 12/4, 12/6, 12/22, 12/28, 13/10, 16/9, 16/10, 16/19, 16/20, 16/24, 16/26, 17/5, 17/7, 17/8, 20/7, 20/9, 20/12, 20/16, 20/21, 20/25, 20/27, 20/29, 22/26, 22/30, 22/32, 25/20, 25/23, 25/26, 25/28, 26/8, 26/11, 26/13-14, 26/16, 26/17, 26/18, 26/19, 26/20, 26/21, 26/22, 26/23, 26/29, 26/31, 26/32, 27/1, 28/5, 28/12, 28/15, 28/22, 28/29, 28/31, 29/12, 29/15, 29/22, 29/24, 29/29, 29/31, 34/8, 41/9, 41/13, 51/13, 51/20, 51/32, 53/3, 53/9, 53/11, 54/18, 54/26, 54/29, 54/31, 55/5, 57/11, 57/13, 57/17, 57/19, 57/22, 57/25, 57/27, 57/28, 58/3, 58/6, 71/11, 81/32, 82/8, 82/14, 82/16, 82/24, 82/27, 83/3, 83/9, 83/13, 83/16, 90/33, 91/5, 91/7, 91/10, 91/12, 91/29, 91/33, 92/2, 92/16, 92/18, 92/20, 92/27, 93/1, 93/5, 93/26, 106/13, 106/15, 106/17, 107/5, 108/21, 108/22, 108/28, 108/29, 108/30, 108/31, 109/1, 109/2, 109/6, 109/8, 109/14, 109/17, 109/19, 109/20, 109/22, 109/25, 109/29, 109/31, 109/33, 110/10, 110/13, 110/17, 110/19, 110/20, 110/22, 111/10, 111/11, 111/12, 111/14, 111/15, 111/21, 111/22, 111/23, 111/26, 111/28, 111/32, 112/3, 112/16, 112/30, 112/33, 113/3, 113/5, 113/10, 113/13, 113/15, 113/19, 115/7, 115/13, 115/18, 131/16, 132/15, 133/23, 134/19, 134/23, 135/15, 135/18, 135/26, 135/28, 135/31, 135/33, 136/27), *görüyorsun* (9/19, 55/15, 84/33), *çekiyor* (9/22, 111/2, 113/18), *biliyor* (9/23, 12/30, 18/16, 30/24, 33/7, 36/30, 37/8-9, 37/21, 41/24, 42/9, 43/20,

47/8, 52/23, 53/6, 53/12, 53/31, 56/1, 59/11, 78/5, 88/8, 88/32, 91/7, 92/10, 93/14, 93/32, 94/3, 94/29, 101/22, 102/13, 107/12, 110/2, 113/20, 114/30, 119/18, 119/22, 133/23, 135/11), **diyorum** (9/24, 19/29, 20/15, 20/20, 20/23-24, 21/2, 27/25, 28/6, 28/9, 28/13, 28/14, 28/30, 28/32, 29/14, 29/21, 41/17, 51/21, 51/23, 53/5, 53/9, 53/11, 53/18, 53/20, 54/19, 54/20, 54/24, 54/30, 55/3-4, 57/10, 57/16, 57/18, 57/26, 58/1, 58/4, 60/19, 64/4, 81/31, 82/6, 82/15, 82/19, 82/26, 90/31, 91/4, 91/6, 91/9, 91/11, 92/1, 92/17, 92/19, 92/22, 92/33, 93/3, 93/8, 93/16, 93/25, 108/32, 109/5, 112/1, 112/15, 112/25, 113/2, 113/8, 113/11, 115/17, 115/26, 126/11, 135/17, 135/20, 135/29), **bilmiyorlar** (10/4), **istiyorum** (11/9, 17/15, 27/5, 27/20, 28/22, 29/7, 37/4, 43/15, 47/7, 47/10, 54/1, 54/12, 57/7, 59/17, 60/25-26, 60/28, 62/28, 76/10, 77/13, 87/19, 87/31, 89/21, 90/10, 110/5, 112/19), **biliyorsun** (11/25, 28/31, 29/9, 55/26, 73/16, 73/24, 74/7, 84/24, 111/10), **söylüyor** (12/20, 51/29, 52/2, 82/29, 106/22-23), **bilmiyorum** (12/33, 29/17, 36/21, 43/9, 44/4, 47/5, 50/30, 52/3, 59/17, 62/15, 74/8, 76/9, 79/5, 92/1, 95/11, 119/12), **iyor** (14/29), **içiyor** (14/29), **kolluyor** (14/30), **yapıyor** (15/1, 32/3, 76/19, 131/12), **aldatıyor** (15/3, 32/10, 53/16-17), **seyrediyor** (15/10), **deniyor** (15/27), **istiyor** (16/3, 41/7, 74/7, 74/10, 105/16, 107/13, 114/21, 114/28), **diyorlar** (16/14, 17/23, 17/24, 17/25, 36/15, 36/17, 44/26, 47/18, 90/20, 103/31), **çeviriyor** (16/23, 92/4, 109/16), **görüyorsunuz** (16/26-27), **atıyor** (16/30, 20/1, 109/32), **çırpıyor** (17/2), **bırakıyor** (17/3, 92/5), **yumuyor** (17/4), **buluyor** (17/21), **bekliyorum** (18/15, 61/22, 92/12, 114/8, 130/18), **görüyor** (18/21, 30/10, 107/1-2, 116/18, 135/23), **hatırlıyor** (18/22, 30/8, 62/7, 64/11, 76/2, 134/23), **kesiyor** (20/1), **araştırıyor** (20/22), **uzatıyor** (20/27, 57/31, 108/20), **değdiriyorum** (20/28), **bırakmıyor** (20/33), **soruyor** (21/6, 21/23, 51/31, 53/7, 53/19, 54/23, 57/9, 64/12, 71/23, 81/30, 109/24, 111/27, 112/20, 112/27, 115/5, 133/12, 133/17, 135/24), **bekliyoruz** (21/8), **cevaplıyor** (21/24), **soruyorum** (23/2, 72/2, 83/2, 83/7, 135/32), **okşuyor** (25/19), **açıyor** (26/25, 83/12, 106/6), **kapatıyor** (26/28, 68/23, 90/17), **atıyorum** (27/16), **yutuyor** (27/16), **kazanıyor** (27/18-19, 57/32, 58/7, 72/8), **ekliyorum** (27/27, 57/15), **okuyorum** (27/28, 88/27), **çiziyorum** (27/29-30), **taniyorum** (28/1), **arıyorsun** (28/6, 28/7), **yanıtlıyor** (28/8), **arıyorum** (28/17, 113/33), **biliyorum** (29/4, 42/29, 53/5, 75/9, 75/32, 75/33, 80/22, 92/7-8), **sanmıyorum** (29/10-11, 29/14, 48/9, 50/6, 55/22, 115/24), **demiyorsun** (29/23), **düşünüyor** (31/25, 31/27, 52/21), **yetiştiriyor** (32/3, 32/7), **anlıyor** (32/33, 32/33, 33/6, 73/29), **duyumsuyor** (33/5), **yetiştiriyorsun** (35/4), **sevmiyorum** (35/22), **sevmiyor** (35/23), **sevmiyorsun** (35/25), **veriyor** (36/3, 57/22, 80/29, 82/21, 90/16, 105/23), **söylüyorlar** (36/18, 44/27), **kandırıyorum** (36/22), **saklıyorsun** (36/23), **istemiyorsun** (37/1), **bilmiyor** (37/5, 37/10, 75/24), **çalışıyorum** (37/11, 49/17-18, 63/17, 79/28-29, 83/24), **biliyoruz** (37/19), **düşünmüyorsun** (37/24, 44/17-18), **kılıyorum** (38/31), **düşünüyorsun** (41/25, 44/17, 44/20, 56/14, 56/15, 63/30),

öneriyorsun (41/26), *istiyorsun* (41/27, 44/3, 59/16, 73/2, 76/9, 77/32, 87/28, 87/30, 109/21, 109/24, 110/13, 110/18, 125/1, 132/26), *görüyorum* (42/8, 45/16, 47/33, 82/23, 92/6, 92/6, 110/24-25, 120/30), *seviyorum* (44/24, 61/31, 88/17, 92/18, 113/11, 113/19), *seviyorsun* (44/25, 45/6, 113/13), *veriyorum* (45/1, 93/18-19), *geçiriyorum* (45/17), *önemsemiyorum* (45/31), *düşünüyorum* (45/31, 47/26, 51/8, 64/1, 79/20, 89/27, 114/15, 134/31), *unutuyorsun* (47/16, 61/8), *duyumsuyorum* (47/25), *anlıyorum* (48/2, 54/16, 62/21, 90/30), *unutuyorsunuz* (49/10), *değiştiriyor* (49/31, 108/4), *seçiyoruz* (50/25), *önlemiyor* (50/30), *yakıyorum* (51/11), *dinliyor* (51/14), *sezinliyorum* (51/16), *tutuyor* (51/22), *tanıyor* (51/30, 59/23), *saklıyor* (52/5), *abartıyor* (52/10), *avutuyor* (52/11), *kullanıyor* (52/16, 77/15, 84/29), *söylüyorsun* (52/30, 60/16, 60/26), *söylüyorum* (52/31, 57/14, 63/27, 82/21, 93/1, 93/17, 115/6, 132/14), *konusuyoruz* (52/32, 56/22), *uyduruyorsun* (53/6), *savunmuyorum* (53/15), *gözetliyor* (53/22), *bulunduruyoruz* (53/25-26), *ayarlıyor* (53/26-27), *götürüyorum* (54/4-5), *işitiyorum* (54/20, 80/28, 131/18), *hissediyorsun* (55/24), *anlatıyorsun* (55/29, 76/13), *başarıyorsun* (55/32), *getiriyorsun* (56/3, 89/24), *düşünüyoruz* (56/29), *buluyoruz* (57/7), *çıkarıyor* (57/8, 80/26, 101/13), *kışkırtıyor* (57/28), *izliyorum* (57/30), *bölüşüyoruz* (58/5), *yaratıyor* (59/19), *tanıyoruz* (59/25), *sayıyorum* (60/20), *konusuyorum* (60/23-24), *uyuyoruz* (61/10), *anlamıyorum* (61/15, 73/25-26, 88/11-12, 109/17-18), *istiyorlar* (61/15, 94/12-13), *şaşmıyor* (61/23), *sendeletiyor* (61/24), *kıskanıyor* (61/28, 79/3-4), *unutuyorum* (62/12), *anlıyorsun* (62/22, 62/24, 90/23, 108/29), *konusmuyoruz* (63/2), *yapıyorsun* (63/7, 133/33), *yazıyor* (63/9, 82/21), *düşünmüyorum* (63/13), *istemiyorum* (63/26, 74/15-16, 88/25, 111/11), *bekliyorlar* (64/7), *görüyoruz* (64/8), *vermiyor* (70/32), *bulaştırıyor* (70/32-33), *donduruyor* (71/1), *ulaştırıyor* (71/2), *işitiyor* (71/10, 71/11), *görmüyor* (71/27, 107/11), *izliyor* (71/29), *görmüyorum* (72/25, 75/24, 131/17-18), *yapmıyor* (72/26), *seviyor* (73/12, 92/30), *konusuyor* (73/13-14, 90/20, 106/14), *döndürüyor* (73/17-18), *tanıyorsun* (73/23), *temizliyorlar* (73/27), *kullanıyorsun* (74/1, 84/32), *bilmiyoruz* (74/5, 82/12), *yiyeceksiniz* (74/18), *atmıyor* (75/17), *çeviriyorlar* (76/2), *değiştirmiyor* (76/12), *anlatıyorum* (76/14-15), *unutturuyor* (77/6-7), *uyduruyor* (78/2), *yazıyorum* (79/29), *dolduruyorum* (79/30), *yapıyorum* (79/31), *kavriyorum* (80/30), *deniyorum* (80/31-32), *yaptırıyorum* (81/28), *çıkarıyorum* (82/17), *uzatıyorum* (82/18, 133/10), *arıyorsunuz* (83/8, 135/24), *oturtuyor* (83/17), *konusuyorlar* (83/20), *seçiyorlar* (85/29), *inceliyor* (85/30), *alıyorlar* (85/31), *inceliyorlar* (85/31), *bırakıyorlar* (85/33-86/1), *yerleştiriyorlar* (86/2), *yiyecekler* (86/2, 98/7-8), *işitiyorlar* (86/6), *düşünüyorlar* (86/8), *özlüyorlar* (86/9), *dolduruyorlar* (86/12), *çiğniyorlar* (86/22), *bocalatıyor* (87/29), *istemiyor* (88/1, 93/6, 109/11), *zorlamıyorum* (88/5), *aldırmıyorum* (88/9), *yakalanıyorsun* (88/13), *göremiyorsun* (88/15), *sayıklamıyorum* (88/27),

görmüyoruz (89/9), *indirgeyebiliyor* (89/20), *buluyorum* (90/11), *oluşturuyorlar* (90/22), *getiriyor* (90/25), *şaşırtıyor* (90/27), *kıskanıyorsun* (91/5), *koyuyorsun* (91/9), *kıskanmıyor* (91/11), *boşaltıyor* (91/18), *tanımıyor* (91/20), *getirmiyor* (92/13), *karşılaştırıyorsun* (92/28-29), *bilmiyorsun* (92/31), *sanıyor* (93/18, 94/24, 95/13), *anlamıyor* (93/20), *söylemiyorsun* (94/11), *sanmıyor* (95/13), *sayıyorsun* (95/16), *sayıklıyorum* (95/16), *diyorsun* (102/4, 102/12, 103/25), *duyuyor* (103/5), *alıyor* (103/18, 104/28), *anımsatıyor* (104/25), *seçiyorsunuz* (105/8), *biliyorsunuz* (105/9), *gösteriyor* (105/18), *başlamıyorlar* (105/29), *sürüklüyorlar* (105/30), *dayıyor* (106/1), *tekrarlıyor* (106/12, 108/17), *süzüyor* (106/19-20), *ayırıyor* (108/23), *beklemiyor* (109/6-7), *görmüyorsun* (109/29-30), *çıkarıyorsun* (110/6), *uyarıyor* (110/9), *beceremiyorsun* (110/18), *yakıyor* (110/24), *silkeliyor* (111/5), *geveliyor* (111/19), *istiyoruz* (111/20-21), *getiriyorum* (111/32), *işitmiyor* (112/24), *kaldırıyor* (112/28-29), *seviyoruz* (113/2), *tanımıyorsunuz* (114/2), *tanımıyoruz* (114/4), *aldırmıyoruz* (114/33-115/1), *sayıklıyorsun* (115/13), *bitiriyorum* (115/18), *sürdürüyor* (115/22), *taşıyor* (116/30), *hatırlıyorum* (127/29), *sıkıyor* (133/28), *kaynaştırıyorsun* (133/30), *sıkıyor* (134/17), *hatırlatıyor* (134/20), *murıldanıyorum* (134/22), *yiyoruz* (136/23), *siliyor* (136/29).

kuracağım (11/8), *atacaksın* (11/26), *anlayacak* (12/21), *diyecek* (12/22), *bitireceğiz* (15/33), *yapacaksın* (18/30), *yapacağız* (21/16), *ödeyecek* (26/5), *yazmayacağım* (30/5), *bekliyeceğim* (34/9-10, 80/24), *yiyeceksiniz* (34/13-14), *yemeyeceğim* (34/17), *yiyeceksin* (34/19), *açacağım* (41/9), *kazanacak* (41/19), *anlatacağım* (42/20, 42/24), *anlatacaksın* (42/21), *unutmayacağım* (46/7), *öğrenemeyecek* (50/17), *gösterecek* (54/30), *özliyeceğim* (55/3), *deneyecekler* (58/17), *diyeceğim* (60/5), *yiyeceğiz* (73/19, 95/19-20), *göreceğiz* (75/12), *tekrarlayacağım* (77/14), *yapacağım* (93/27), *savunacağım* (95/2), *göreceksiniz* (95/20), *okuyacaksın* (102/28), *belleyecek* (102/29), *gönderecek* (102/30-31), *koklayacağım* (104/5), *hatırlayacak* (106/7), *göreceksin* (107/17, 107/18), *çıkaracak* (107/17), *önlemeyecek* (110/13-14), *yapacaksınız* (113/16), *başaracaksın* (133/23).

sarsar (6/7), *bilir* (7/4, 61/24, 94/33, 115/14, 118/23), *arar* (7/10), *bilirsiniz* (10/12), *biliriz* (10/13), *bekler* (14/11, 15/19, 15/20, 15/20, 25/7, 128/17), *öğütmez* (18/7), *karıştırmaz* (18/8), *konusur* (18/11), *gezindirir* (18/12), *anlatır* (18/14, 23/29), *sorar* (18/20), *der* (18/31), *yaparsın* (18/32), *yıkarım* (20/3), *ister* (20/20, 27/22, 72/18, 74/32, 77/6, 91/8, 112/20, 126/16, 126/18, 126/32, 127/2), *hazırlar* (20/23), *getiririm* (20/23), *bilmem* (21/16, 38/6, 48/7, 54/21, 55/7, 57/11, 61/6, 63/31, 75/1, 93/24, 121/2, 133/18), *sever* (21/30), *yapar* (22/10, 25/27), *sürer* (23/26, 69/25), *serer* (24/4), *söyler* (24/16, 51/13), *uyarır* (24/32), *derler* (25/2), *kestirir*

(25/7-8), *görür* (25/9), *koparır* (25/11), *sürdürür* (25/12-13), *dersiniz* (26/17), *koyamayız* (28/27), *gösterir* (28/29, 129/4), *anlamazlar* (30/26), *çıkır* (31/22, 41/32, 44/24, 77/20), *yersin* (34/32), *çalarlar* (35/15), *anlarım* (38/9), *söylerim* (39/3, 104/5), *veririz* (41/13), *anlatırsın* (42/23), *atlatır* (42/26), *dinlerler* (42/28), *veririm* (47/13), *ödersin* (47/13), *anımsamaz* (49/18), *sepetlerim* (51/19), *ilgilendirmez* (53/13), *dersin* (54/13, 109/7, 136/20), *demez* (55/11), *değiştirmez* (56/12), *kazanır* (56/24), *içersin* (57/10), *getiririz* (57/27), *bilirsin* (59/21, 104/8), *ermez* (60/18), *geçer* (69/15, 132/32), *giderir* (69/28-29), *uyandırurlar* (70/12), *getirsin* (74/8), *öperim* (80/4), *çıkarmam* (85/1-2), *yenersin* (86/26), *görürsün* (87/3, 87/4), *anlarsın* (87/7, 102/24), *kaplar* (87/8), *önlemez* (88/29-30), *yetiştirir* (89/15, 90/1), *söylemem* (92/15), *yapmazsınız* (93/2), *yaparım* (93/11), *bilmez* (94/33), *yer* (96/3), *anarlar* (97/17), *doldururlar* (97/18), *konusurlar* (100/21), *düşünmezler* (100/30-31), *çekerek* (101/22), *derim* (104/6), *istemem* (107/16, 107/21, 112/21), *ilgilendirir* (107/23), *istemez* (109/5, 114/7), *söylemez* (109/23), *severler* (113/22), *karıştırurlar* (113/26), *sayarsınız* (123/12), *sezer* (125/32), *korur* (127/4), *kaydırır* (128/24), *içersiniz* (132/1), *yakar* (133/9), *çağırırız* (135/29-30).

Geçişsiz fiiller, “olma”, “oluşma” anlamı veren fiillerdir. Geçişsiz fiiller nesne almazlar:

Garson kız geldi. (29/32)

Hadi kalk gidelim. (30/7)

Kapıya doğru yürüyoruz. (64/6)

Demin sana çok kızmıştım, dedim. (87/11)

...ellerinde nota parçalarıyla platolardan aşağı inen merdivenlerde birdenbire belirirler. (128/28-29)

yapıldı (17/19, 64/15, 64/30), *vuruldu* (33/29), *döndü* (34/20), *sevdireldi* (35/18), *göründü* (40/16, 118/10, 121/23, 123/33), *döşendi* (64/26), *alışıldı* (65/7), *kapandı* (65/27), *açıldı* (65/28), *okundu* (65/29), *devrildi* (79/2), *döküldü* (79/3), *aralandı* (80/10), *büküldü* (80/15), *kesildi* (84/2), *duruldu* (95/27), *doğruldu* (104/14, 117/22), *savruldu* (118/11), *işitildi* (118/17-18, 123/19), *söylendi* (119/12, 120/5, 120/27), *yüklendi* (121/27), *sıralandılar* (123/2-3), *hazırlandılar* (124/17), *dönüştü* (125/11), *kapıldılar* (125/17), *irgalandı* (126/14), *ayrıldılar* (128/3), *koyuldular* (128/4), *söndürüldü* (131/10), *yaralandı* (131/20), *kurşunlandı*

(131/21), *atıldı* (131/22), *tutuklandı* (131/32, 132/13), *sevindim* (135/31).

solmuş (9/14), *gecikmişiz* (10/28), *uzanmış* (15/9, 24/30), *bitmiş* (18/26, 18/27), *yalvarmış* (18/27), *yakarmışsın* (18/27), *dayanmış* (19/9), *serinlemiş* (22/12), *patlamış* (24/12), *inmiş* (25/13), *kamaşmış* (26/6), *kurulmuş* (27/6), *olmuş* (34/11, 68/12, 117/26), *aldatılmışsınız* (37/20), *olmamış* (39/26, 77/21), *gelmemiş* (40/2), *kalkmamışsın* (40/27), *başlamış* (40/29), *konusmamışsınız* (42/10), *giyinmiş* (46/24), *hazırlanmış* (46/24), *susamışım* (47/1), *ıslanmış* (50/19), *düzenlenmiş* (52/17), *bakmışsınız* (57/21), *kadınlaşmış* (61/25), *erkekleşmiş* (61/26), *toplanmış* (64/7), *kapanmış* (64/25), *zayıflamış* (66/15), *bulunmamış* (69/4), *asılmış* (69/7), *kalmış* (69/31, 125/21), *boşaltılmış* (70/22), *kaçılmış* (70/23), *ağdalanmış* (70/30), *oturmuş* (71/12-13), *karışmış* (82/18), *bütünleşmişler* (86/23), *gelmiş* (97/6, 116/12), *serilmişler* (101/6), *yenilmişler* (101/6), *kalmışlar* (101/7), *çömelmiş* (104/10, 117/29), *susmuş* (110/30), *terlemiş* (111/3), *dönüşmüş* (116/12), *unutulmuş* (116/22), *uyumamış* (117/9), *yığılmış* (117/28), *evlenmemişsınız* (117/30), *değişmemiş* (121/8, 122/13), *tanışmamış* (121/33), *eğilmiş* (122/11), *birikmiş* (125/14), *sıralanmış* (128/9), *dağılmış* (128/15), *dinlenmiş* (128/24), *boyanmış* (130/19-20), *serilmiş* (130/20), *tutturulmuş* (130/23), *edinmişler* (130/24), *çocuklaşmış* (133/5), *görünmüş* (135/2).

yatıyor (8/23, 53/17), *takırdıyor* (8/27), *kıpırdanıyor* (8/31), *dökülüyor* (9/1), *dağılıyor* (9/2, 9/3, 90/6, 101/11, 110/33), *uzanıyor* (9/3), *giriyorum* (9/10, 27/19-20), *bağırıyor* (9/12, 9/17, 15/5), *giriliyor* (9/14), *ölüyor* (9/26), *öksürüyorlar* (10/2), *geliyor* (11/3, 42/20, 47/14, 51/21, 54/22, 57/8, 72/27, 75/19, 85/18, 93/22, 102/5, 132/3, 133/6), *geçiyor* (11/10, 27/31, 89/32, 96/30), *kahyorum* (11/22, 83/14), *hazırlanıyor* (11/30), *gidiliyor* (11/30-31, 11/31), *geçiliyor* (11/31), *imzalanıyor* (11/32), *kazınıyor* (12/1), *çalıyor* (12/1), *fıslıdıyorum* (12/5, 13/11, 83/15), *duruyor* (12/20, 15/24, 16/12, 26/12, 27/24, 51/9, 57/20, 80/19, 80/33, 131/13-14), *yükseliyor* (12/27, 17/13, 79/18, 100/1, 110/32, 112/22, 114/33), *dönüyor* (12/29, 17/8, 27/19, 90/8, 106/11), *susuyor* (13/9, 73/29, 92/14), *gürlüyor* (13/12), *yerleşiyor* (14/21), *gülüyor* (14/29, 51/31, 111/30), *eğleniyor* (14/29-30), *kikirdiyor* (14/32), *doluşuyor* (15/8), *bakıyor* (15/10, 15/12, 16/1, 21/23, 25/25, 51/18, 57/32, 85/30, 93/7, 106/6, 106/24, 108/26, 108/33, 109/12, 110/14-15, 111/6, 111/25, 113/1, 113/6, 113/14, 125/20), *atılıyor* (15/23), *koyuyor* (15/26, 58/5, 85/21, 120/12), *sesleniyor* (15/30, 20/4, 20/10, 108/15, 115/19), *yapışıyor* (16/9), *ayrılıyor* (16/11), *yelteniyor* (16/21), *inliyor* (17/6, 17/10, 20/12), *mırıldanıyor* (17/14), *başlıyor* (17/16, 20/17, 51/28, 73/30, 85/15, 90/12, 99/22), *oluyor* (18/24, 35/5, 37/24, 37/25, 37/33, 51/4, 54/21, 63/9, 66/18, 72/10, 73/22, 75/26, 76/8, 132/28), *bulunuyorsun* (18/29), *vuruyor*

(19/7-8, 78/24), *kaynıyor* (19/29), *işitiliyor* (20/6), *fısıldıyor* (20/18, 21/1, 92/10), *duyuluyor* (20/26, 20/31, 78/28-29), *gidiyorum* (20/27), *sarılıyor* (20/30), *koşuyor* (21/5), *çırpınıyor* (21/5), *oturuyorum* (21/7-8, 47/29, 83/18), *başlıyorum* (21/18, 27/21, 80/25, 81/1, 83/22, 90/7), *fısıldaşıyorlar* (22/13), *gidiyoruz* (22/23, 120/4), *uyuyor* (23/3, 46/22, 80/23), *şiddetleniyor* (23/8), *iniyoruz* (26/1, 27/3), *taşınıyor* (26/2), *kamaşıyor* (26/3), *mırıldanıyoruz* (26/4), *bakmıyor* (26/9), *oluyorlar* (26/30), *ayrılıyorum* (27/4), *çıkıyorum* (27/16, 119/19), *bakıyorum* (27/23, 80/16, 80/26, 81/9, 84/9, 90/26, 132/5, 132/29, 134/21, 135/16), *peydahlanıyor* (27/32), *sesleniyorum* (28/3, 135/21), *oturuyor* (28/4, 51/15, 71/3, 83/19, 111/2, 111/3), *yuvartıyorum* (29/17), *inanmıyorum* (29/18-19, 92/22-23, 94/15), *inanıyorum* (29/22, 38/10), *çıkıyor* (30/9), *dokunuyor* (34/22-23, 34/24), *nazlanıyorsun* (34/26), *çıkıyorsun* (35/11), *korkuyorsun* (35/15), *sıkılmıyor* (36/7), *sıkılıyor* (36/8, 106/17), *kalmıyorum* (36/9), *sıkılmıyorum* (36/10), *ölünüyor* (37/25), *başlıyorsun* (37/26), *inanıyorsun* (37/28), *kapanıyorsun* (38/1), *gelmiyor* (38/14, 63/3, 73/12), *kılıyorum* (38/31), *kalıyor* (40/23), *konuşuyorsun* (41/30, 44/1, 60/13, 63/5, 77/25, 113/27), *sanıyorsun* (42/25, 56/17, 60/6, 91/18-19), *kesiliyorsun* (43/1), *sanıyorsunuz* (43/5), *kalmıyor* (43/17-18), *hoşlanmıyorsun* (44/11), *sıkılıyorsun* (44/11), *saniyorlar* (44/21, 93/21), *inanmıyor* (44/25), *korkmuyorum* (44/29), *kapıyorum* (45/19, 61/20), *konuşmuyor* (45/20), *üzülmüyorum* (45/28), *doğallaşıyor* (46/10), *çoğalıyor* (47/25, 99/23), *oynamıyorum* (47/28), *bakıyorsunuz* (47/29-30), *çılginlaşıyorlar* (48/1), *yürüyoruz* (49/2, 54/4, 83/5), *saniyorum* (49/20, 56/18-19), *süzülüyor* (50/24-25, 81/6-7), *oturuyoruz* (50/27-28, 90/14, 105/33), *yanılıyorum* (51/9, 61/12, 61/22-23, 62/10), *kalkmıyor* (51/20), *bocalıyor* (51/25), *bitiyor* (51/27), *gidiyor* (51/30-31, 53/10, 53/12, 53/16, 84/13, 133/17), *çalışıyor* (52/1, 119/21), *güveniyor* (52/6), *görünmüyor* (52/20), *çıkıyor* (52/24, 76/4), *oluyoruz* (52/27), *şaşırtıyor* (53/2), *bozuluyor* (53/2), *hoşlanmıyorum* (53/20-21), *gerekiyor* (53/21, 77/29), *geliyoruz* (53/25), *kalkıyorum* (53/28, 64/5, 110/22), *bakıyoruz* (54/7, 89/11), *giriyor* (54/23, 58/9, 83/14), *görünüyor* (55/10, 65/25, 75/13, 85/19-20, 131/26, 133/5), *gelıyorum* (55/20), *geliyorsun* (55/21, 55/27), *duruyorsun* (56/2), *görünüyorsun* (56/4), *tıkanıyorsun* (56/5), *benziyor* (57/4-5), *kalkıyor* (57/29, 64/5, 111/5, 116/15), *davranmıyor* (57/30), *vazgeçiyor* (58/2), *hayıflanıyorum* (59/11), *bakıyorsun* (59/31, 59/33, 88/15-16, 91/2), *boğuluyoruz* (63/28), *karışıyoruz* (64/9), *geçiyoruz* (64/10), *parılıyor* (70/29), *yürüyorum* (71/26), *oynuyorum* (72/4), *tanışıyoruz* (73/22), *öfkeleniyorsun* (74/17), *doğuyor* (75/8), *değişmiyor* (75/27), *bulunuyoruz* (76/16-17), *korkuyorum* (77/31, 80/17), *uyduruyor* (78/2), *anlaşılmıyor* (78/29), *yalvarıyorum* (79/21), *uzaklaşıyor* (79/27), *açılıyor* (79/27, 83/10), *kıpırdamıyor* (80/21, 80/27), *büyüyor* (80/27), *dönüşüyor* (80/33),

fırlıyorum (81/5), *düşüyor* (82/22), *uğruyorum* (82/28), *dönüyorum* (82/32), *basıyorum* (83/4), *duruyoruz* (83/6), *oturmuyor* (83/9), *ilgilenmiyor* (83/22-23), *trajikleşiyor* (85/13-14), *tutunuyoruz* (85/14), *bakıyorlar* (85/27, 85/29, 86/4), *dolaşıyorlar* (85/27-28), *giriyorlar* (85/31-32, 86/3), *çıktıyorlar* (85/32, 86/13-14), *boşalıyorlar* (85/33, 134/6), *yürüyorlar* (86/2, 134/7), *şaşırtıyorlar* (86/5), *biniyorlar* (86/5), *akıyorlar* (86/12, 86/14), *geçiyorlar* (86/22, 131/8), *konuşmuyorsun* (86/32, 95/15), *insanileşiyor* (87/14), *yakalanıyorsun* (88/13), *gezinmiyoruz* (89/6-7), *dağılıyoruz* (89/12), *yaşıyor* (89/28, 103/21), *oluyorum* (90/6), *kaçıyor* (90/10), *giriyoruz* (90/13), *akıyor* (90/18), *gülümsüyor* (90/32, 106/12, 109/32), *yakışmıyor* (91/17), *yaşamıyor* (91/24, 106/31-32), *çekiniyorum* (92/3), *inanmıyorsun* (92/20, 92/20-21, 92/24, 92/29, 94/18), *kaçıyorsun* (94/8), *saldırıyorlar* (96/12-13), *oturuyorlar* (98/21, 130/26), *yıkılıyor* (102/25), *kalıyorsun* (102/25), *yitmiyor* (104/27), *değişiyor* (105/33-106/1), *eğiliyor* (106/3), *başlıyoruz* (106/10, 109/6, 112/1-2), *saldırıyor* (107/4), *karışıyor* (108/16), *yalvarıyor* (109/28), *kesiliyor* (110/26), *durgunlaşıyor* (110/26-27), *yavaşlıyor* (110/28), *mızızlanıyor* (111/9), *davranıyorsun* (111/12), *bakınıyor* (111/17-18), *üzülüyor* (111/29), *çarptıyor* (112/26), *şaşırtıyorum* (114/16), *çalışıyoruz* (115/1), *uğraşıyoruz* (117/27), *oynuyor* (117/31), *okunuyor* (118/25), *yapılıyor* (119/27), *benziyorsunuz* (126/25), *benziyoruz* (127/32), *tamamlanıyor* (130/7), *uçuşuyor* (130/21), *gitmiyor* (131/5), *takılıyor* (131/6), *başlıyorlar* (131/14), *atlıyorum* (132/5), *sanılıyor* (132/19), *gelmiyorum* (132/26), *susuyorlar* (132/28), *sıçrtıyorum* (133/1), *doluyor* (133/3), *duruyorlar* (134/4), *biniyoruz* (134/11-12), *evleniyoruz* (135/29), *yiiyoruz* (136/23).

döneceğiz (18/20), *bakacaksın* (18/25), *çıkacak* (22/18, 82/9), *gelmeyecekler* (46/13), *gelecekler* (47/5), *oynayacak* (47/6, 57/24), *olacak* (50/26, 53/33, 102/15, 103/32), *gelecek* (55/3, 107/7, 132/9), *oynayacaklar* (58/23), *gideceğiz* (64/12), *sayılacak* (80/9), *girecek* (80/22), *edeceksin* (87/18), *çıkacağız* (95/18), *olacağız* (95/19), *oynayacağız* (102/27), *kalacağım* (104/4-5), *dayanacağız* (107/5), *gideceğim* (115/24, 115/27, 115/30), *okunacak* (117/21), *gidecek* (119/1), *çarptıracaklar* (131/7), *gelmeyecek* (132/9), *bineceğiz* (136/25).

sallanır (6/4), *dönülür* (6/24), *hazırlanılır* (6/25, 23/11), *gider* (7/13, 99/9, 129/6), *gelirim* (9/11, 10/24, 114/8-9), *kalkarız* (9/21), *ederiz* (10/15), *yükselir* (10/16, 70/16), *ürperir* (10/17), *sorulur* (11/29), *oturur* (15/13), *bayılır* (15/15), *olmaz* (16/22, 54/28, 82/20), *batır* (17/25), *gelirler* (18/10, 55/11), *çalışırlar* (18/10-11), *bakar* (18/24), *değerlenir* (18/26), *gezinmem* (18/31), *ağlarım* (18/33), *çıkarılır* (23/11, 23/24), *yapılır* (23/11), *toplanır* (23/12, 23/17,

23/23), *kurutulur* (23/12, 23/25), *çalışılır* (23/13), *getirilir* (23/18), *dönerler* (23/21), *bastırılır* (23/24), *gelişir* (24/1), *atılır* (24/1, 24/8), *bilinmez* (24/1), *uyuşur* (24/2), *varılır* (24/5), *öter* (24/7), *pırıldar* (24/9), *döner* (24/9, 97/8), *yayılır* (24/11), *gerekir* (24/13, 25/21, 25/24), *yürür* (24/17), *erişir* (24/20), *dönülür* (24/22, 24/23, 24/24), *uyanılır* (24/29), *yumuşar* (25/9), *gerinir* (25/9, 69/28), *fırlar* (25/10), *koşar* (25/10), *bağırır* (25/14), *üşürsün* (25/15), *işlemez* (25/16, 33/23), *ağlar* (25/24, 25/27, 25/27, 25/29), *olur* (26/10, 43/31, 94/32, 107/20, 122/21, 127/1, 129/7), *korkarım* (27/1, 75/25), *sanırım* (27/18, 38/2, 50/25, 52/5, 63/11, 77/9, 88/3, 106/8, 108/5, 109/9, 114/14, 115/2), *gelinir* (28/14), *kalkışırılar* (30/27), *dokunur* (34/24), *inanmaz* (37/6, 94/31), *anlamam* (38/21, 133/29), *gelir* (40/11, 45/8, 69/19, 105/24, 110/8), *olursun* (41/22), *çıkamaz* (42/1, 42/2, 55/9, 69/21, 82/9), *yatmaz* (46/1), *dönersin* (47/11), *kekreleşir* (49/15), *çıkır* (69/17), *küser* (50/4), *çıkartır* (54/11), *oynarım* (55/20), *şaşarım* (58/21), *sayılmazsın* (60/10), *anlaşılır* (61/33), *karışmam* (65/22), *yağar* (66/28), *peydahlanır* (66/32), *dolar* (68/27), *gelmez* (69/18, 100/32), *giderler* (69/18, 69/22), *başlar* (69/27, 126/28, 128/30), *açılır* (69/28), *şaşmaz* (69/29), *yansır* (69/30), *sanmam* (72/32-33, 91/21), *kalırız* (77/31, 133/13), *uyur* (80/23), *denmez* (91/13), *görünür* (99/4, 128/13), *kapanır* (99/5), *olurlar* (99/10), *kalır* (102/2), *tavlanır* (102/28), *görüürüz* (102/32), *çalışır* (104/4), *gücenirim* (105/20), *gitmez* (107/10), *kalkar* (109/30), *inanır* (110/10), *inanılır* (111/31), *hıçkırır* (112/10), *sayılmaz* (115/15, 129/23), *çarpmaz* (120/4), *tanınır* (123/13), *yakalanır* (123/13), *anlaşılmaz* (125/30), *irgalanır* (126/8).

2.7.8.3. Fiil-Özne Bağlantısı Açısından Çatı Ekleri ve İşlevleri

2.7.8.4. Etken Çatı (Yalın Çatı)

Türkiye Türkçesinde çatı eki almamış, kök ve gövde hâlindeki geçişli, geçişsiz tüm fiiller cümlede birer özneye ihtiyaç duyduğundan, bunları *etken fiiller* olarak tanımlıyoruz. Etken fiiller ile kurulan çatı da *etken çatı*dır. Etken çatı yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından açıkça yapıldığını gösteren eksiz, yalın çatıdır:

Hadi Çarli bu dansı beraber bitireceğiz. (15/33)

Onu ben adam ettim, diyor konuklara Sitare, sonra Çarli'ye dönüyor: öyle değil mi Çarli, diyor, seni ben adam etmedim mi, iflastan ben kurtarmadım mı seni? (17/7-9)

Ben yaşlandım artık, ölümü bekliyorum, ölüm nedir biliyor musun?

(18/15-16)

Gününü değerlendirmeye bakacaksın.. (18/25)

kucaklamış (8/13), *solmuş* (9/14), *gecikmişiz* (10/28), *bırakmış* (15/9, 91/3), *demişler* (18/5), *bitmiş* (18/26, 18/27), *yalvarmış* (18/27), *yakarmışsın* (18/27), *vermişler* (18/28), *dayanmış* (19/9), *açmış* (19/11), *patlamış* (24/12), *çevirmiş* (24/30), *inmiş* (25/13), *kurmuşlar* (27/7), *olmuş* (34/11, 68/12, 117/26), *olmamış* (39/26, 77/21), *gelmemiş* (40/2), *sormuş* (40/9, 50/7), *kalkmamışsın* (40/27), *başlamış* (40/29), *tutmuş* (41/12, 95/23), *yemiş* (41/21), *konusmamışsınız* (42/10), *yapmış* (43/17), *yapmamış* (43/17), *susamışım* (47/1), *getirmiş* (49/23-24, 74/6), *düşünmemiş* (56/27), *bakmışsınız* (57/21), *incelemiş* (60/13), *görmüş* (66/2), *zayıflamış* (66/15), *istemiş* (68/16), *vermemişler* (68/16), *kalmış* (69/31, 125/21), *oturmuş* (71/12-13), *koymuşlar* (78/1), *anlamışlar* (83/29), *görmemiş* (89/31), *gelmiş* (97/6, 116/12), *dememiş* (99/2), *tatmamış* (100/13-14), *kalmışlar* (101/7), *duymamış* (106/23), *susmuş* (110/30), *terlemiş* (111/3), *unutmuş* (116/19), *uyumamış* (117/9), *onarmışsınız* (117/26), *evlenmemişsınız* (117/30), *atmış* (118/21), *değişmemiş* (121/8, 122/13), *dayamış* (122/10), *birikmiş* (125/14), *söylemiş* (125/32), *çıkarmış* (127/10), *edinmişler* (130/24).

yattıyor (8/23, 53/17), *takırdıyor* (8/27), *yokluyor* (8/29), *dağılıyor* (9/2, 9/3, 90/6, 101/11, 110/33), *uzanıyor* (9/3), *bekliyor* (9/5, 80/21, 93/11, 136/25-26), *çemriyor* (9/7), *giriyorum* (9/10, 27/19-20), *bağırıyor* (9/12, 9/17, 15/5), *diyor* (9/18, 9/23, 12/4, 12/6, 12/22, 12/28, 13/10, 16/9, 16/10, 16/19, 16/20, 16/24, 16/26, 17/5, 20/7, 20/9, 20/12, 20/16, 20/21, 20/25, 20/27, 20/29, 22/26, 22/30, 22/32, 25/20, 25/23, 25/26, 25/28, 26/8, 26/11, 26/13-14, 26/16, 26/17, 26/18, 26/19, 26/20, 26/21, 26/22, 26/23, 26/29, 26/31, 26/32, 27/1, 28/5, 28/12, 28/15, 28/22, 28/29, 28/31, 29/12, 29/15, 29/22, 29/24, 29/29, 29/31, 34/8, 41/9, 41/13, 51/13, 51/20, 51/32, 53/3, 53/9, 53/11, 54/18, 54/26, 54/29, 54/31, 55/5, 57/11, 57/13, 57/17, 57/19, 57/22, 57/25, 57/27, 57/28, 58/3, 58/6, 71/11, 81/32, 82/8, 82/14, 82/16, 82/24, 82/27, 83/3, 83/9, 83/13, 83/16, 90/33, 91/5, 91/7, 91/10, 91/12, 91/29, 91/33, 92/2, 92/16, 92/18, 92/20, 92/27, 93/1, 93/5, 93/26, 106/13, 106/15, 106/17, 107/5, 108/21, 108/22, 108/28, 108/29, 108/30, 108/31, 109/1, 109/2, 109/6, 109/8, 109/14, 109/17, 109/19, 109/20, 109/22, 109/25, 109/29, 109/31, 109/33, 110/10, 110/13, 110/17, 110/19, 110/20, 110/22, 111/10, 111/11, 111/12, 111/14, 111/15, 111/21, 111/22, 111/23, 111/26, 111/28, 111/32, 112/3, 112/16, 112/30, 112/33, 113/3, 113/5, 113/10, 113/13, 113/15, 113/19, 115/7, 115/13, 115/18, 131/16, 132/15, 133/23, 134/19, 134/23, 135/15, 135/18, 135/26, 135/28, 135/31, 135/33, 136/27),

görüyorsun (9/19, 55/15, 84/33), *çekiyor* (9/22, 111/2, 113/18), *biliyor* (9/23, 12/30, 30/24, 33/7, 36/30, 37/8-9, 37/21, 41/24, 42/9, 43/20, 47/8, 52/23, 53/6, 53/12, 53/31, 56/1, 59/11, 78/5, 88/8, 88/32, 91/7, 92/10, 93/14, 93/32, 94/3, 94/29, 101/22, 102/13, 107/12, 110/2, 113/20, 114/30, 119/18, 119/22, 133/23, 135/11), *diyorum* (9/24, 19/29, 20/15, 20/20, 20/23-24, 21/2, 27/25, 28/6, 28/9, 28/13, 28/14, 28/30, 28/32, 29/14, 29/21, 41/17, 51/21, 51/23, 53/5, 53/9, 53/11, 53/18, 53/20, 54/19, 54/20, 54/24, 54/30, 55/3-4, 57/10, 57/16, 57/18, 57/26, 58/1, 58/4, 60/19, 64/4, 81/31, 82/6, 82/15, 82/19, 82/26, 90/31, 91/4, 91/6, 91/9, 91/11, 92/1, 92/17, 92/19, 92/22, 92/33, 93/3, 93/8, 93/16, 93/25, 108/32, 109/5, 112/1, 112/15, 112/25, 113/2, 113/8, 113/11, 115/17, 115/26, 126/11, 135/17, 135/20, 135/29), *ölüyor* (9/26), *öksürüyorlar* (10/2), *bilmiyorlar* (10/4), *geliyor* (11/3, 42/20, 47/14, 51/21, 54/22, 57/8, 72/27, 75/19, 85/18, 93/22, 102/5, 132/3, 133/6), *istiyorum* (11/9, 17/15, 27/5, 27/20, 28/22, 29/7, 37/4, 43/15, 47/7, 47/10, 54/1, 54/12, 57/7, 59/17, 60/25-26, 60/28, 62/28, 76/10, 77/13, 87/19, 87/31, 89/21, 90/10, 110/5, 112/19), *geçiyor* (11/10, 27/31, 89/32, 96/30), *kalıyorum* (11/22, 83/14), *biliyorsun* (11/25, 28/31, 29/9, 55/26, 73/16, 73/24, 74/7, 84/24, 111/10), *çalıyor* (12/1), *fıslıdıyorum* (12/5, 13/11, 83/15), *duruyor* (12/20, 15/24, 16/12, 26/12, 27/24, 51/9, 57/20, 80/19, 80/33, 131/13-14), *söylüyor* (12/20, 51/29, 52/2, 82/29, 106/22-23), *yükseliyor* (12/27, 17/13, 79/18, 100/1, 110/32, 112/22, 114/33), *dönüyor* (12/29, 27/19, 90/8, 106/11), *bilmiyorum* (12/33, 29/17, 36/21, 43/9, 44/4, 47/5, 50/30, 52/3, 59/17, 62/15, 74/8, 76/9, 79/5, 92/1, 95/11, 119/12), *susuyor* (13/9, 73/29, 92/14), *gürlüyor* (13/12), *yerleşiyor* (14/21), *yiyor* (14/29), *içiyor* (14/29), *gülüyor* (14/29, 51/31, 111/30), *eğleniyor* (14/29-30), *kolluyor* (14/30), *kikirdiyor* (14/32), *yapıyor* (15/1, 32/3, 76/19, 131/12), *aldatıyor* (15/3, 32/10, 53/16-17), *seyrediyor* (15/10), *bakıyor* (15/10, 15/12, 16/1, 21/23, 25/25, 51/18, 57/32, 85/30, 93/7, 106/6, 106/24, 108/26, 108/33, 109/12, 110/14-15, 111/6, 111/25, 113/1, 113/6, 113/14, 125/20), *koyuyor* (15/26, 58/5, 85/21, 120/12), *deniyor* (15/27), *sesleniyor* (15/30, 20/4, 20/10, 108/15, 115/19), *istiyor* (16/3, 41/7, 74/7, 74/10, 105/16, 107/13, 114/21, 114/28), *diyorlar* (16/14, 17/23, 17/24, 17/25, 36/15, 36/17, 44/26, 47/18, 90/20, 103/31), *çeviriyor* (16/23, 92/4, 109/16), *görüyorsunuz* (16/26-27), *atıyor* (16/30, 20/1, 109/32), *çırpıyor* (17/2), *bırakıyor* (17/3, 92/5), *yumuyor* (17/4), *inliyor* (17/6, 17/10, 20/12), *mırıldanıyor* (17/14), *başlıyor* (17/16, 20/17, 51/28, 73/30, 85/15, 90/12, 99/22), *buluyor* (17/21), *görüyor* (18/21, 30/10, 107/1-2, 116/18, 135/23), *hatırlıyor* (18/22, 30/8, 62/7, 64/11, 76/2, 134/23), *oluyor* (18/24, 35/5, 37/24, 37/25, 37/33, 51/4, 54/21, 63/9, 66/18, 72/10, 73/22, 75/26, 76/8, 132/28), *vuruyor* (19/7-8, 78/24), *kaynıyor* (19/29), *kesiyor* (20/1), *fıslıdıyor* (20/18, 21/1, 92/10), *araştırıyor* (20/22), *gidiyorum* (20/27), *uzatıyor* (20/27, 57/31, 108/20), *bırakmıyor* (20/33),

koşuyor (21/5), *soruyor* (21/6, 21/23, 51/31, 53/7, 53/19, 54/23, 57/9, 64/12, 71/23, 81/30, 109/24, 111/27, 112/20, 112/27, 115/5, 133/12, 133/17, 135/24), *oturuyorum* (21/7-8, 47/29, 83/18), *bekliyoruz* (21/8), *başlıyorum* (21/18, 27/21, 80/25, 81/1, 83/22, 90/7), *cevaplıyor* (21/24), *gidiyoruz* (22/23, 120/4), *soruyorum* (23/2, 72/2, 83/2, 83/7, 135/32), *uyuyor* (23/3, 46/22, 80/23), *okşuyor* (25/19), *iniyoruz* (26/1, 27/3), *kamaşıyor* (26/3), *mırıldanıyoruz* (26/4), *bakmıyor* (26/9), *açıyor* (26/25, 83/12, 106/6), *kapatıyor* (26/28, 68/23, 90/17), *oluyorlar* (26/30), *ayrılıyor* (27/4), *atıyorum* (27/16), *yutuyor* (27/16), *çıkıyorum* (27/16, 119/19), *kazanıyor* (27/18-19, 57/32, 58/7, 72/8), *bakıyorum* (27/23, 80/16, 80/26, 81/9, 84/9, 90/26, 132/5, 132/29, 134/21, 135/16), *ekliyorum* (27/27, 57/15), *okuyorum* (27/28, 88/27), *çiziyorum* (27/29-30), *peydahlanıyor* (27/32), *taniyorum* (28/1), *sesleniyorum* (28/3, 135/21), *oturuyor* (28/4, 51/15, 71/3, 83/19, 111/2, 111/3), *arıyorsun* (28/6, 28/7), *yanıtlıyor* (28/8), *arıyorum* (28/17, 113/33), *biliyorum* (29/4, 42/29, 53/5, 75/9, 75/32, 75/33, 80/22, 92/7-8), *sanmıyorum* (29/10-11, 29/14, 48/9, 50/6, 55/22, 115/24), *yuvarlıyorum* (29/17), *inanmıyorum* (29/18-19, 92/22-23, 94/15), *inaniyorum* (29/22, 38/10), *demiyorsun* (29/23), *çıkkmıyor* (30/9), *düşünüyor* (31/25, 31/27, 52/21), *yetiştiriyor* (32/3, 32/7), *anlıyor* (32/33, 32/33, 33/6, 73/29), *duyumsuyor* (33/5), *dokunuyor* (34/22-23, 34/24), *yetiştiriyorsun* (35/4), *çıkkmıyorsun* (35/11), *korkuyorsun* (35/15), *sevmiyorum* (35/22), *sevmiyor* (35/23), *sevmiyorsun* (35/25), *veriyor* (36/3, 57/22, 80/29, 82/21, 90/16, 105/23), *sıkılmıyor* (36/7), *sıkılıyor* (36/8, 106/17), *kalmıyorum* (36/9), *sıkılmıyorum* (36/10), *söylüyorlar* (36/18, 44/27), *kandırıyorum* (36/22), *saklıyorsun* (36/23), *istemiyorsun* (37/1), *bilmiyor* (37/5, 37/10, 75/24), *çalışıyorum* (37/11, 49/17-18, 63/17, 79/28-29, 83/24), *biliyoruz* (37/19), *düşünmüyorsun* (37/24, 44/17-18), *başlıyorsun* (37/26), *inaniyorsun* (37/28), *gelmiyor* (38/14, 63/3, 73/12), *kılıyorum* (38/31), *kalıyor* (40/23), *düşünüyorsun* (41/25, 44/17, 44/20, 56/14, 56/15, 63/30), *öneriyorsun* (41/26), *istiyorsun* (41/27, 44/3, 59/16, 73/2, 76/9, 77/32, 87/28, 87/30, 109/21, 109/24, 110/13, 110/18, 125/1, 132/26), *konusuyorsun* (41/30, 44/1, 60/13, 63/5, 77/25, 113/27), *görüyorum* (42/8, 45/16, 47/33, 82/23, 92/6, 92/6, 110/24-25, 120/30), *saniyorsun* (42/25, 56/17, 60/6, 91/18-19), *saniyorsunuz* (43/5), *kalmıyor* (43/17-18), *saniyorlar* (44/21, 93/21), *seviyorum* (44/24, 61/31, 88/17, 92/18, 113/11, 113/19), *inanmıyor* (44/25), *seviyorsun* (44/25, 45/6, 113/13), *korkmuyorum* (44/29), *veriyorum* (45/1, 93/18-19), *geçiriyorum* (45/17), *kaplıyorum* (45/19, 61/20), *konusmuyor* (45/20), *üzülmüyorum* (45/28), *önemsemiyorum* (45/31), *düşünüyorum* (45/31, 47/26, 51/8, 64/1, 79/20, 89/27, 114/15, 134/31), *unutuyorsun* (47/16, 61/8), *duyumsuyorum* (47/25), *oynamıyorum* (47/28), *bakıyorsunuz* (47/29-30), *anlıyorum* (48/2, 54/16, 62/21,

90/30), *yürüyoruz* (49/2, 54/4, 64/6, 83/5), *unutuyorsunuz* (49/10), *sanıyorum* (49/20, 56/18-19), *değiştiriyor* (49/31, 108/4), *seçiyoruz* (50/25), *oturuyoruz* (50/27-28, 90/14, 105/33), *önlemiyor* (50/30), *yanılıyorum* (51/9, 61/12, 61/22-23, 62/10), *yakıyorum* (51/11), *dinliyor* (51/14), *sezinliyorum* (51/16), *kalkmıyor* (51/20), *tutuyor* (51/22), *bocalıyor* (51/25), *bitiyor* (51/27), *tanıyor* (51/30, 59/23), *gidiyor* (51/30-31, 53/10, 53/12, 53/16, 84/13, 133/17), *çalışıyor* (52/1, 119/21), *saklıyor* (52/5), *güveniyor* (52/6), *abartıyor* (52/10), *avutuyor* (52/11), *kullanıyor* (52/16, 77/15, 84/29), *çıkıyor* (52/24, 76/4), *oluyoruz* (52/27), *söylüyorsun* (52/30, 60/16, 60/26), *söylüyorum* (52/31, 57/14, 63/27, 82/21, 93/1, 93/17, 115/6, 132/14), *konusuyoruz* (52/32, 56/22), *şaşıyor* (53/2), *uyduruyorsun* (53/6), *savunmuyorum* (53/15), *gerekıyor* (53/21, 77/29), *gözetliyor* (53/22), *geliyoruz* (53/25), *ayarlıyor* (53/26-27), *kalkıyorum* (53/28, 64/5, 110/22), *götürüyorum* (54/4-5), *bakıyoruz* (54/7, 89/11), *işitiyorum* (54/20, 80/28, 131/18), *giriyor* (54/23, 58/9, 83/14), *geliyorum* (55/20), *geliyorsun* (55/21, 55/27), *hissediyorsun* (55/24), *başarıyorsun* (55/32), *duruyorsun* (56/2), *getiriyorsun* (56/3, 89/24), *düşünüyoruz* (56/29), *benziyor* (57/4-5), *buluyoruz* (57/7), *çıkartıyor* (57/8, 80/26, 101/13), *kışkırtıyor* (57/28), *kalkıyor* (57/29, 64/5, 111/5, 116/15), *izliyorum* (57/30), *davranmıyor* (57/30), *vazgeçiyor* (58/2), *hayıflanıyorum* (59/11), *yaratıyor* (59/19), *tanıyoruz* (59/25), *bakıyorsun* (59/31, 59/33, 88/15-16, 91/2), *sayıyorum* (60/20), *konusuyorum* (60/23-24), *uyuyoruz* (61/10), *anlamıyorum* (61/15, 73/25-26, 88/11-12, 109/17-18), *istiyorlar* (61/15, 94/12-13), *bekliyorum* (61/22, 92/12, 114/8, 130/18), *şaşmıyor* (61/23), *kıskanıyor* (61/28, 79/3-4), *unutuyorum* (62/12), *anlıyorsun* (62/22, 62/24, 90/23, 108/29), *konusmuyoruz* (63/2), *yapıyorsun* (63/7, 133/33), *yazıyor* (63/9, 82/21), *düşünmüyorum* (63/13), *istemiyorum* (63/26, 74/15-16, 88/25, 111/11), *bekliyorlar* (64/7), *görüyoruz* (64/8), *karışıyoruz* (64/9), *geçiyoruz* (64/10), *parıldıyor* (70/29), *vermiyor* (70/32), *bulaştırıyor* (70/32-33), *ulaştırıyor* (71/2), *işitiyor* (71/10, 71/11), *yürüyorum* (71/26), *görmüyor* (71/27, 107/11), *izliyor* (71/29), *oynuyorum* (72/4), *görmüyorum* (72/25, 75/24, 131/17-18), *yapmıyor* (72/26), *seviyor* (73/12, 92/30), *konusuyor* (73/13-14, 90/20, 106/14), *tanıyorsun* (73/23), *temizliyorlar* (73/27), *kullanıyorsun* (74/1, 84/32), *bilmiyoruz* (74/5, 82/12), *öfkeleniyorsun* (74/17), *yiyeceğiniz* (74/18), *doğuyor* (75/8), *atmıyor* (75/17), *değişmiyor* (75/27), *çeviriyorlar* (76/2), *korkuyorum* (77/31, 80/17), *uyduruyor* (78/2), *yalvarıyorum* (79/21), *yazıyorum* (79/29), *yapıyorum* (79/31), *kıpırdamıyor* (80/21, 80/27), *büyüyor* (80/27), *kavırıyorum* (80/30), *deniyorum* (80/31-32), *fırlıyorum* (81/5), *çıkartıyorum* (82/17), *uzatıyorum* (82/18, 133/10), *düşüyor* (82/22), *uğruyorum* (82/28), *dönüyorum* (82/32), *basıyorum* (83/4), *duruyoruz* (83/6), *arıyorsunuz* (83/8, 135/24), *oturmuyor* (83/9), *konusuyorlar* (83/20), *trajikleşiyor* (85/13-14),

bakıyorlar (85/27, 85/29, 86/4), *seçiyorlar* (85/29), *inceliyor* (85/30), *alıyorlar* (85/31), *inceliyorlar* (85/31), *giriyorlar* (85/31-32, 86/3), *çıktıyorlar* (85/32, 86/13-14), *biraktıyorlar* (85/33-86/1), *yürüyorlar* (86/2, 134/7), *yiıyorlar* (86/2, 98/7-8), *şasırtıyorlar* (86/5), *biniyorlar* (86/5), *işitiyorlar* (86/6), *düşünüyorlar* (86/8), *özlüyorlar* (86/9), *akıyorlar* (86/12, 86/14), *geçiyorlar* (86/22, 131/8), *çığnıyorlar* (86/22), *konusmuyorsun* (86/32, 95/15), *istemiyor* (88/1, 93/6, 109/11), *zorlamıyorum* (88/5), *göremiyorsun* (88/15), *sayıklamıyorum* (88/27), *görmüyoruz* (89/9), *yaşıyor* (89/28, 103/21), *oluyorum* (90/6), *kaçıyor* (90/10), *buluyorum* (90/11), *giriyoruz* (90/13), *getiriyor* (90/25), *gülümsüyor* (90/32, 106/12, 109/32), *kıskanıyorsun* (91/5), *koyuyorsun* (91/9), *kıskanmıyor* (91/11), *yakışmıyor* (91/17), *boşaltıyor* (91/18), *tanımıyor* (91/20), *yaşamıyor* (91/24, 106/31-32), *getirmiyor* (92/13), *inanmıyorsun* (92/20, 92/20-21, 92/24, 92/29, 94/18), *bilmıyorsun* (92/31), *sanıyor* (93/18, 94/24, 95/13), *anlamıyor* (93/20), *kaçıyorsun* (94/8), *söylemıyorsun* (94/11), *sanmıyor* (95/13), *sayıyorsun* (95/16), *sayıklıyorum* (95/16), *saldırıyorlar* (96/12-13), *oturuyorlar* (98/21, 130/26), *diyorsun* (102/4, 102/12, 103/25), *kalıyorsun* (102/25), *duyuyor* (103/5), *alıyor* (103/18, 104/28), *yitmiyor* (104/27), *seçıyorsunuz* (105/8), *biliyorsunuz* (105/9), *gösteriyor* (105/18), *boşlamıyorlar* (105/29), *sürüklüyorlar* (105/30), *değişiyor* (105/33-106/1), *dayıyor* (106/1), *başlıyoruz* (106/10, 109/6, 112/1-2), *tekrarlıyor* (106/12, 108/17), *süzüyor* (106/19-20), *saldırıyor* (107/4), *karışıyor* (108/16), *ayırıyor* (108/23), *beklemiyor* (109/6-7), *yalvarıyor* (109/28), *görmüyorsun* (109/29-30), *çıkartıyorsun* (110/6), *uyarıyor* (110/9), *beceremıyorsun* (110/18), *yakıyor* (110/24), *yavaşlıyor* (110/28), *silkeliyor* (111/5), *geveliyor* (111/19), *istiyoruz* (111/20-21), *üzölüyor* (111/29), *getiriyorum* (111/32), *işitmiyor* (112/24), *çarpıyor* (112/26), *kaldırıyor* (112/28-29), *seviyoruz* (113/2), *tanımıyorsunuz* (114/2), *tanımıyoruz* (114/4), *şasırtıyorum* (114/16), *çalışıyoruz* (115/1), *sayıklıyorsun* (115/13), *bitiriyorum* (115/18), *sürdürüyor* (115/22), *taşıyor* (116/30), *uğraşıyoruz* (117/27), *oynuyor* (117/31), *benziyorsunuz* (126/25), *hatırlıyorum* (127/29), *benziyoruz* (127/32), *gitmiyor* (131/5), *başlıyorlar* (131/14), *atlıyorum* (132/5), *gelmiyorum* (132/26), *susuyorlar* (132/28), *sıçrıyorum* (133/1), *doluyor* (133/3), *sıkıyor* (133/28), *duruyorlar* (134/4), *biniyoruz* (134/11-12), *sıkıyor* (134/17), *yiıyoruz* (136/23), *siliyor* (136/29).

kuracağım (11/8), *atacağın* (11/26), *anlayacak* (12/21), *diyecek* (12/22), *döneceğiz* (18/20), *yapacağın* (18/30), *yapacağız* (21/16), *çıkacak* (22/18, 82/9), *ödeyecek* (26/5), *yazmayacağım* (30/5), *bekliyeceğim* (34/9-10, 80/24), *yiyeceksiniz* (34/13-14), *yemeyeceğim* (34/17), *yiyeceksin* (34/19), *açacağım* (41/9), *kazanacak* (41/19), *anlatacağım* (42/20, 42/24), *anlatacağın* (42/21), *konusacağım* (42/31), *gerekecek* (45/21), *unutmayacağım* (46/7), *gelmeyecekler* (46/13), *gelecekler*

(47/5), *oynayacak* (47/6, 57/24), *öğrenemeyecek* (50/17), *olacak* (50/26, 53/33, 102/15, 103/32), *gösterecek* (54/30), *gelecek* (55/3, 107/7, 132/9), *özliyeceğim* (55/3), *deneyecekler* (58/17), *oynayacaklar* (58/23), *diyeceğim* (60/5), *gideceğiz* (64/12), *yiyeceğiz* (73/19, 95/19-20), *göreceğiz* (75/12), *tekrarlayacağım* (77/14), *sayılacak* (80/9), *girecek* (80/22), *edeceksin* (87/18), *yapacağım* (93/27), *savunacağım* (95/2), *çıkacağız* (95/18), *olacağız* (95/19), *göreceksiniz* (95/20), *oynayacağız* (102/27), *okuyacaksın* (102/28), *belleyecek* (102/29), *gönderecek* (102/30-31), *kalacağım* (104/4-5), *koklayacağım* (104/5), *hatırlayacak* (106/7), *dayanacağız* (107/5), *göreceksin* (107/17, 107/18), *çıkarmak* (107/17), *önlemeyecek* (110/13-14), *yapacaksınız* (113/16), *gideceğim* (115/24, 115/27, 115/30), *gidecek* (119/1), *gelmeyecek* (132/9), *başaracaksın* (133/23), *bineceğiz* (136/25).

sarsar (6/7), *bilir* (7/4, 61/24, 94/33, 115/14, 118/23), *arar* (7/10), *gider* (7/13, 99/9, 129/6), *gelirim* (9/11, 10/24, 114/8-9), *kalkarız* (9/21), *bilirsiniz* (10/12), *biliriz* (10/13), *ederiz* (10/15), *bekler* (14/11, 15/19, 15/20, 15/20, 25/7, 128/17), *oturur* (15/13), *olmaz* (16/22, 54/28, 82/20), *batar* (17/25), *öğütmez* (18/7), *gelirler* (18/10, 55/11), *çalışırlar* (18/10-11), *konusur* (18/11), *sorar* (18/20), *bakar* (18/24), *der* (18/31), *yaparsın* (18/32), *ağlarım* (18/33), *yıkarım* (20/3), *ister* (20/20, 27/22, 72/18, 74/32, 77/6, 91/8, 112/20, 126/16, 126/18, 126/32, 127/2), *hazırlar* (20/23), *getiririm* (20/23), *bilmem* (21/16, 38/6, 48/7, 54/21, 55/7, 57/11, 61/6, 63/31, 75/1, 93/24, 121/2, 133/18), *sever* (21/30), *yapar* (22/10, 25/27), *dönerler* (23/21), *sürer* (23/26, 69/25), *serer* (24/4), *öter* (24/7), *pırıldar* (24/9), *döner* (24/9, 97/8), *gerekir* (24/13, 25/21, 25/24), *söyler* (24/16, 51/13), *yürür* (24/17), *uyarır* (24/32), *derler* (25/2), *görür* (25/9), *yumuşar* (25/9), *fırlar* (25/10), *koşar* (25/10), *bağırır* (25/14), *üşürsün* (25/15), *işlemez* (25/16, 33/23), *ağlar* (25/24, 25/27, 25/27, 25/29), *olur* (26/10, 43/31, 94/32, 107/20, 122/21, 127/1, 129/7), *dersiniz* (26/17), *korkarım* (27/1, 75/25), *sanırım* (27/18, 38/2, 50/25, 52/5, 63/11, 77/9, 88/3, 106/8, 108/5, 109/9, 114/14, 115/2), *koymayız* (28/27), *gösterir* (28/29, 129/4), *anlamazlar* (30/26), *çıkarmak* (31/22, 41/32, 44/24, 69/17, 77/20), *yersin* (34/32), *çalarlar* (35/15), *inanmaz* (37/6, 94/31), *anlarım* (38/9), *anlamam* (38/21, 133/29), *söylerim* (39/3, 104/5), *gelir* (40/11, 45/8, 69/19, 105/24, 110/8), *veririz* (41/13), *olursun* (41/22), *çıkarmak* (42/1, 42/2, 55/9, 69/21, 82/9), *dinlerler* (42/28), *yatmaz* (46/1), *dönersin* (47/11), *veririm* (47/13), *ödersin* (47/13), *anımsamaz* (49/18), *küser* (50/4), *sepetlerim* (51/19), *çıkarmak* (54/11), *dersin* (54/13, 109/7, 136/20), *demez* (55/11), *oynarım* (55/20), *kazanır* (56/24), *içersin* (57/10), *getiririz* (57/27), *şaşarım* (58/21), *bilirsin* (59/21, 104/8), *ermes* (60/18), *yağar* (66/28), *peydahlanır* (66/32), *dolar* (68/27), *geçer* (69/15, 132/32), *gelmez* (69/18, 100/32), *giderler* (69/18, 69/22), *başlar* (69/27, 126/28, 128/30), *şaşmaz* (69/29), *sanmam* (72/32-33, 91/21), *getirsin*

(74/8), *kalırız* (77/31, 133/13), *öperim* (80/4), *uyur* (80/23), *çıkarmam* (85/1-2), *yenersin* (86/26), *görürsün* (87/3, 87/4), *anlarsın* (87/7, 102/24), *kaplar* (87/8), *önlemez* (88/29-30), *denmez* (91/13), *söylemem* (92/15), *yapmazsınız* (93/2), *yaparım* (93/11), *bilmez* (94/33), *yer* (96/3), *anarlar* (97/17), *şükür* (99/2), *olurlar* (99/10), *konusurlar* (100/21), *düşünmezler* (100/30-31), *çeker* (101/22), *kalır* (102/2), *çalışır* (104/4), *derim* (104/6), *gitmez* (107/10), *istemem* (107/16, 107/21, 112/21), *istemez* (109/5, 114/7), *söylemez* (109/23), *kalkar* (109/30), *inanır* (110/10), *hıçkırır* (112/10), *severler* (113/22), *çarpmaz* (120/4), *sayarsınız* (123/12), *sezzer* (125/32), *korur* (127/4), *belirirler* (128/29), *içersiniz* (132/1), *yakar* (133/9), *çağırırız* (135/29-30).

2.7.8.5. Edilgen Çatı

Etken fiillerden *-(I)l/- (U)l* ve *-(I)n/- (U)n-* ekleri ile oluşan fiiller edilgen fiillerdir. Bu fiillerin oluşturduğu çatı da, *edilgen çatı*'dır. Edilgen çatının esas eki *-(I)l/- (U)l-*'dur. Fakat bu ek ünlü ile ve *-l* ünsüzü ile biten fiillere gelmediğinden, böyle durumlarda doğacak ses uyumsuzluğunun önüne geçmek için edilgenlik eki olarak *-(I)n/- (U)n-* ünsüzü kullanılır.

Edilgen çatı ekleri, geçişli fiilleri geçişsiz fiillere dönüştürür, fiil etken çatıdaki özne ve nesneyi almaz. Bundan dolayı edilgen çatı, öznesi belli olmayan, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen ya da söylenmemiş olan çatıdır.

Meğer aldatılmışız. (37/20)

Bir masa devrildi sanki. (79/2)

yapıldı (17/19, 64/15, 64/30), *vuruldu* (33/29), *sevdireldi* (35/18), *göründü* (40/16, 118/10, 121/23, 123/33), *döşendi* (64/26), *alıldı* (65/7), *kapandı* (65/27), *açıldı* (65/28), *okundu* (65/29), *döküldü* (79/3), *aralandı* (80/10), *büküldü* (80/15), *kesildi* (84/2), *duruldu* (95/27), *doğruldu* (104/14, 117/22), *savruldu* (118/11), *işitildi* (118/17-18, 123/19), *söylendi* (119/12, 120/5, 120/27), *yüklendi* (121/27), *sıralandılar* (123/2-3), *söndürüldü* (131/10), *yaralandı* (131/20), *kurşunlandı* (131/21), *atıldı* (131/22), *tutuklandı* (131/32, 132/13).

döşenmiş (24/4), *kurulmuş* (27/6), *ıslanmış* (50/19), *düzenlenmiş* (52/17), *kaplanmış* (64/25), *bulunmamış* (69/4), *asılmış* (69/7), *boşaltılmış* (70/22), *kaçılmış* (70/23), *ağdalanmış* (70/30), *serilmişler* (101/6), *yenilmişler* (101/6),

unutulmuş (116/22), *yığılmış* (117/28), *sıralanmış* (128/9), *dinlenmiş* (128/24), *boyanmış* (130/19-20), *serilmiş* (130/20).

dökülüyor (9/1), *giriliyor* (9/14), *atılıyor* (15/23), *bulunuyorsun* (18/29), *işitiliyor* (20/6), *duyuluyor* (20/26, 20/31, 78/28-29), *ölünüyor* (37/25), *görünmüyor* (52/20), *görünüyor* (55/10, 65/25, 75/13, 85/19-20, 131/26, 133/5), *görünüyorsun* (56/4), *anlaşılmıyor* (78/29), *açılıyor* (79/27, 83/10), *yakalanıyorsun* (88/13), *yıkılıyor* (102/25), *kesiliyor* (110/26), *okunuyor* (118/25), *yapılıyor* (119/27), *tamamlanıyor* (130/7), *sanılıyor* (132/19).

okunacak (117/21).

dönülür (6/24), *sorulur* (11/29), *hazırlanılır* (23/11), *çıkarılır* (23/11, 23/24), *yapılır* (23/11, 23/25, 23/26), *toplanır* (23/12, 23/17, 23/23), *kurutulur* (23/12, 23/25), *çalışılır* (23/13), *getirilir* (23/18), *bastırılır* (23/24), *atılır* (24/1, 24/8), *bilinmez* (24/1), *varılır* (24/5), *yayılır* (24/11), *dönülür* (24/22, 24/23, 24/24), *uyanılır* (24/29), *gelinir* (28/14), *sayılmazsın* (60/10), *anlaşılır* (61/33), *açılır* (69/28), *görünür* (99/4, 128/13), *kapanır* (99/5), *tavlanır* (102/28), *inanılır* (111/31), *sayılmaz* (115/15, 129/23), *tanınır* (123/13), *yakalanır* (123/13), *anlaşılmaz* (125/30), *irgalanır* (126/8).

2.7.8.6. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı)

Öznesi belli olmayan bir çatı türü de meçhul çatıdır. *Edilgen çatı*'da özne aktif değil pasiftir. *Meçhul çatı*'da ise, özne bilinmemektedir. Cümle öznesizdir. Meçhul çatılar, geçişsiz fiillerden yine aynı şartlara bağlı *-(I)l-/(U)l-* ve *-(I)n-/(U)n-* ekleriyle oluşur.

Birileri hastalanmaya hazırlanıyor: bir pikniğe gidiliyor, işe gidiliyor, bir pasajdan geçiliyor, hızla gelen bir otomobilin önünden kaçılıyor, bir kâğıt imzalanıyor, bağ kazınıyor, telefon ediliyor, zil çalıyor. (11/30-32-12/1)

2.7.8.7. Dönüşlü Çatı

Yapılan işin yapana döndüğünü ya da bir işin kendi kendine yapıldığını veya olduğunu ifade eden bir çatı türüdür. Dönüşlü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğünden cümlenin öznesi hem yapan (yapıcı) hem de yapılan işten etkilenen (etkilenici) nesne durumundadır.

Dilimizde kullanımı çok yaygın olan dönüşlülük çatısı,

çoğunlukla-(I)n-/(U)n- ekiyle kurulur.

Kalkıp bahçeye çıktım, hava serinlemiş, karanlık. (22/12)

Çocuk hayranlıkla bakınıyordu. (35/2-3)

uğraştı (34/4), *hazırlandı* (36/14), *seslendi* (38/8, 39/6, 85/8, 119/8, 124/5, 127/15), *doğrudum* (40/1), *seslendim* (40/14, 59/8, 61/31, 113/31), *giyindim* (46/25), *çırpındı* (50/18), *ayrıldı* (53/31, 114/18), *sokuldu* (53/32), *oyalandık* (58/28), *kıpırdandım* (60/8), *uyandı* (61/14, 117/8), *sivrildi* (65/11), *dağıldı* (70/17, 125/9), *boşaldı* (70/18), *savuştı* (72/22), *sıkıldık* (74/4), *uzandım* (78/22), *yükseldi* (79/7, 79/15, 131/30), *uzaklaştılar* (79/19), *yattım* (81/12), *hazırlandım* (85/22), *yakalandım* (87/10), *yakalandı* (95/22-23), *sarıldı* (95/28), *karıştılar* (101/18, 107/29), *dellendin* (102/18), *uzandı* (104/11), *kımıldandı* (117/22), *silkelendi* (118/14), *tanışmamış* (121/33), *hazırlandılar* (124/17), *dönüştü* (125/11), *kapıldılar* (125/17), *irgalandı* (126/14), *ayrıldılar* (128/3), *koyuldular* (128/4).

uzanmış (15/9, 24/30), *serinlemiş* (22/12), *kamaşmış* (26/6), *giyinmiş* (46/24), *hazırlanmış* (46/24), *kadınlaşmış* (61/25), *erkekleşmiş* (61/26), *toplanmış* (64/7), *karışmış* (82/18), *bütünleşmişler* (86/23), *çömelmiş* (104/10, 117/29), *dönüşmüş* (116/12), *eğilmiş* (122/11), *dağılmış* (128/15), *çocuklaşmış* (133/5), *görünmüş* (135/2).

kıpırdanıyor (8/31), *hazırlanıyor* (11/30), *ilişiyor* (14/31), *doluşuyor* (15/8), *yapışıyor* (16/9), *ayrılıyor* (16/11), *yelteniyor* (16/21), *sarılıyor* (20/30), *çırpınıyor* (21/5), *fısıldaşıyorlar* (22/13), *şiddetleniyor* (23/8), *taşınıyor* (26/2), *nazlanıyorsun* (34/26), *kapanıyorsun* (38/1), *kesiliyorsun* (43/1), *hoşlanmıyorsun* (44/11), *sıkılıyorsun* (44/11), *doğallaşıyor* (46/10), *çoğalıyor* (47/25, 99/23), *çılginlaşıyorlar* (48/1), *süzülüyor* (50/24-25, 81/6-7), *bozuluyor* (53/2), *hoşlanmıyorum* (53/20-21), *tkanıyorsun* (56/5), *boğuluyoruz* (63/28), *sallanıyor* (71/11), *uzaklaşıyor* (79/27), *ilgilenmiyor* (83/22-23), *tutunuyoruz* (85/14), *boşalıyorlar* (85/33, 134/6), *insanileşiyor* (87/14), *gezinmiyoruz* (89/6-7), *dağılıyoruz* (89/12), *hoşlanıyorum* (90/5), *çekiniyorum* (92/3), *eğiliyor* (106/3), *durgunlaşıyor* (110/26-27), *mızızlanıyor* (111/9), *davranıyorsun* (111/12), *bakınıyor* (111/17-18), *uçuşuyor* (130/21), *takılıyor* (131/6), *mırıldanıyorum* (134/22), *evleniyoruz* (135/29).

sayılacak (80/9), *çarptıacaklar* (131/7).

sallanır (6/4), *hazırlanılır* (6/25), *yükselir* (10/16, 70/16), *ürperir* (10/17), *bayılır* (15/15), *değerlenir* (18/26), *gezinmem* (18/31), *gelişir* (24/1), *uyuşur* (24/2), *erişir* (24/20), *gerinir* (25/9, 69/28), *dokunur* (34/24), *kekreleşir* (49/15), *karışmam* (65/22), *yansır* (69/30), *görüştürüz* (102/32), *gücenirim* (105/20).

2.7.8.8. İşteş Çatı

İşteş çatı, ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına -ş- ekinin, ünsüzle bitenlere, dil ve dudak benzeşmesine uyan bağlantı ünlüsü almış *-(I)ş-/(U)ş-* ekinin getirilmesi ile oluşur.

*Sevinç sesleri çıkararak **doluştular** kapıdan, bir Çarli somurtuk duruyordu.* (8/7-8)

*Çarli o kahkahayı bekler, günaydın demesini, baybay demesini bekler, hiç yeri yokken cılveyle çapkın demesini bekler ve bütün konuklar **gülüşür** onun çapkın diye bağırmasına.* (15/18-21)

karşılaşmadık (43/27), *anlaştık* (63/19).

bölüşüyoruz (58/5), *tanışıyoruz* (73/22), *dönüşüyor* (80/33), *dolaşıyorlar* (85/27-28).

2.7.8.9. Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı, yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türüdür. Başlıca ekleri *-DIr-/-DUr*, *-(I)t-/(U)t-*, *-(I)r-/(U)r-*, *-Ar-*, *-DAr-*, *-(I)z-/(U)z-*'dur.

Bu eklerin hepsinde de görev aynıdır. Ettirgen çatıda cümleinin öznesi çoğunlukla işi yapan değil yaptırandır. Bir eylem dolaylı olarak ikinci veya üçüncü bir özneye yaptırılmaktadır. Böylece ettirgen çatının iki önemli işlevi ortaya çıkar. Bunlardan biri, geçişsiz fiilleri geçişli fiil durumuna getirmektir. Diğer de geçişli fiillerin gösterdiği eylemi özne dışındaki ikinci veya üçüncü bir özneye yaptırmaktır. Cümlede işi yapan ikinci veya üçüncü öznenin belirtilmesi, ettirgenlik eklerinin belli birleşme kurallarına göre üst üste getirilmesi ile sağlanmaktadır.

*Yüzü, geniş incir yaprakları gibi yüzü, iki solgun, kıpırtısız delik halinde gözleri.. daha oturur oturmaz gidelim diye **tutturdu**.* (8/8-10)

yaptırdım (21/4), *dolaştırdı* (50/32), *çalıştırdılar* (79/11), *tanıştırdı* (955-6), *uzattılar* (118/3), *düzeltiler* (123/4), *öldürdü* (134/28).

inceltmiş (14/15), *anlatmamış* (43/22), *değiştirmemiş* (122/21), *tutturulmuş* (130/23).

değdiriyorum (20/28), *değiştiriyor* (49/31, 108/4), *bulunduruyoruz* (53/25-26), *anlatıyorsun* (55/29, 76/13), *sendeletiyor* (61/24), *donduruyor* (71/1), *döndürüyor* (73/17-18), *değiştirmiyor* (76/12), *bulunuyoruz* (76/16-17), *unutturuyor* (77/6-7), *anlatıyorum* (76/14-15), *dolduruyorum* (79/30), *yaptırıyorum* (81/28), *oturtuyor* (83/17), *yerleştiriyorlar* (86/2), *dolduruyorlar* (86/12), *bocalatıyor* (87/29), *aldırmıyorum* (88/9), *indirgeyebiliyor* (89/20), *oluşturuyorlar* (90/22), *şaşırtıyor* (90/27), *karşılaştırıyorsun* (92/28-29), *anımsatıyor* (104/25), *aldırmıyoruz* (114/33-115/1), *kaynaştırıyorsun* (133/30), *hatırlatıyor* (134/20).

bitireceğiz (15/33), *anlatacağım* (42/20, 42/24), *anlatacaksın* (42/21), *çıkarcak* (107/17).

kariştırmaz (18/8), *gezindirir* (18/12), *anlatır* (18/14, 23/29), *kestirir* (25/7-8), *sürdürür* (25/12-13), *koparır* (25/11), *koydurmayız* (28/28), *kalkışırılar* (30/27), *anlatırsın* (42/23), *atlatır* (42/26), *ilgilendirmez* (53/13), *değiştirmez* (56/12), *giderir* (69/28-29), *uyandırırılar* (70/12), *yetiştirir* (89/15, 90/1), *doldururlar* (97/18), *ilgilendirir* (107/23), *kariştıırılar* (113/26), *kaydırır* (128/24).

2.7.9. Fiil Çekimi

Fiiller bir oluşu, bir kılışı ya da bir durumu bildiren kök veya gövde durumundaki anlamlı gramer birimleridir. Bu gramer birimleri, dilde yalın olarak sadece gösterdikleri oluş, kılış ve durumun adı olan mastar şekilleriyle bulunurlar. Fiiller, cümle ve söz içinde, diğer kelimeler ile çok yönlü ilişkiler kurdukları ve bu ilişkilerden dolayı farklı kalıplara girdiklerinden, dilde yalın olarak değil çekimli olarak yer alırlar. Çekimli bir fiilde de fiil kök ya da gövdesi haricinde kip, zaman, şahıs, sayı kavramı ve öğeleri bulunur. Bu öğeleri taşıyan çekimli fiil, *bitmiş fiil* diye adlandırılan ve dilde yargıya dayanan bir anlam değeri kazanır.

2.7.10. Fiilde Kip

Kip, Türkçede “biçim, kalıp, şekil” anlamlarına gelir. Kip, kök ya da gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen ya da

kendisinden söz edilen açısından ne tarzda, ne biçimde yansıtıldığını gösteren bir anlatım biçimi bir gramer kalıbıdır.

Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girmeleri gerekir. İşte bu anlatım kalıplarına *kip*, bu kavramı karşılayan eklere de *kip ekleri* denir.

Türkiye Türkçesinde temelde iki anlatım kalıbı yani iki ana *kip* vardır. Bunlar: I. *Bildirme kipleri*, II. *Tasarlama kipleri*'dir. Ancak, mastar olmaktan çıkarak bir yargıya dönüşmüş olan fiiller zaman ve şahıs eklerine bağlandıklarından, fiillerin bu ekleri almış çekimli biçimlerinde bildirme kiplerinde beş, tasarlama kiplerinde dört olmak üzere toplam dokuz anlatım kalıbı yani *kip* ortaya çıkar.

Fiildeki *kip*, kendi varlığını sadece zaman ekleri ile açığa çıkarmaktadır. Bundan dolayı *kip*, şekil + zaman kavramlarının birleşimidir.

2.7.11. Fiilde Zaman

Fiilde zaman, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisidir. Girdikleri çekim kalıbında açığa vurulmamış bir zaman ögesi taşıyan kipler dışında, fiilin zamanını gösteren özel ekler de vardır. Bunlar; görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman ekleridir. Fiil çekimi, zaman kavramı açısından *basit zamanlı* çekimler ve *birleşik zamanlı* çekimler olmak üzere ayrıca iki grup oluşturur.

2.7.11.1. Fiilde Şahıs ve Sayı

Bitmiş fiil diye adlandırılan çekimli bir fiilde, *kip* ve zaman ögeleri dışında, şahıs ve sayı ögeleri de bulunur. Çünkü fiilin gösterdiği oluş ve kılışın şekle, zamana ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşerek bitmişlik kazanabilmesi, ancak fiil kök ve gövdelerine şahıs eklerinin de getirilmesiyle mümkün olur. Yukarıda *kip* ve zamanı açıklarken belirtildiği üzere, çekimde bu ögelerin her biri farklı farklı ekler ile karşılanır.

Çekimli fiildeki şahıs ekleri, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın hangi şahıslar tarafından yapıldığını bildiren bir gramer kategorisidir. Bundan dolayı bu ekler, fiildeki oluş ve kılışı, bir şekil ve zaman kalıbı içinde şahıslara bağlayan eklerdir. Şekil ve zaman eklerinden sonra gelen şahıs ekleri, kendilerinden sonra sadece soru ekleri alabilirler.

Fiil, üçüncü şahıs teklik çekiminde şahıs eki almaz. Çokluk çekiminde, şahıs ve sayı kavramı *-lAr* eki getirilerek karşılanır.

Şekil ve zaman ekleri genel olarak şahıs kavramını karşılamazlar. Ancak, emir ve istek kipini oluşturan şekil ve zaman ekleri, aynı zamanda şahıs kavramını da içlerine aldıklarından, bu kiplerin diğer kipler içinde özel bir durumu vardır.

Türkiye Türkçesinde şahıs ekleri köken bakımından üç gruba ayrılır:

1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Bunlar, şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş şahıs ekleridir. Şahıslara göre türleri şöyledir:

Çizelge 2.2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik	Çokluk
1. şahıs- <i>Im/-Um</i>	1. şahıs- <i>Iz/-Uz</i>
2. şahıs- <i>sIn/-sUn</i>	2. şahıs- <i>sIn/-sUn</i>
3. şahıs-(eksiz)	3. şahıs.....- <i>lAr</i>

Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve istek kiplerinin çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır.

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Bu ekler de aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak da kullanılmışlardır. Şahıslara göre türleri şöyledir:

Çizelge 2.3. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik	Çokluk
1. şahıs- <i>m</i>	1. şahıs.....- <i>k</i>
2. şahıs.....- <i>n</i>	2. şahıs.....- <i>nIz/-nUz</i>
3. şahıs.....-(eksiz)	3. şahıs.....- <i>lAr</i>

Görülen geçmiş zaman ve şart kipleri çekimde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır.

3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Emir kipinde, kip ekleri ile şahıs ekleri iç içedir. Fiil kök ve gövdesine gelen kip eki aynı zamanda şahıs da karşılar. Bundan dolayı kip eklerinden sonra ayrıca şahıs ekleri gelmez. Bu kipte her şahıs için farklı bir emir eki vardır. Üçüncü şahıs çokluk çekimi diğer kiplerde olduğu gibi üçüncü şahıs teklik çekimindeki kip ekine bir *-lar* çokluk ekinin getirilmesiyle karşılanır:

Çizelge 2.4. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Teklik Çekimi	Çokluk Çekimi
<i>bak-ayım</i>	<i>bak-alım</i>
<i>bak</i>	<i>bak-ın</i>
<i>bak-sın</i>	<i>bak-sınlar</i>

2.7.11.2. Çekimli Fiillerde Olumsuzluk ve Soru Şekilleri

Çekime girmiş fiilleri olumsuz bir şekle getirmek için fiil kök ya da gövdeleri ile fiil çekimi ekleri arasına *-mA-* olumsuzluk eki getirilir. Bu ek, fiile yeni bir anlam, bir “olumsuzluk” anlamı verdiği için fiilden fiil türeten bir ek görevindedir. Bu ek, *i-* ek fiili dışında, yalın ve birleşik zamanlı tüm fiillerde kullanılır. *-mA-* olumsuzluk ekinin sonra ünlü ile başlayan bir ek gelecekse iki ünlü arasına *-y-* ünsüzü girer.

-mA- olumsuzluk ekinin çekim sırasında bir ses değişmesine uğradığı yerlerde vardır. Nitekim şimdiki zaman kipinin olumsuz çekiminde *-mA-* ekinin ünlüsü *-yor* ekindeki *y-*’nin etkisi ile daralmaya uğrayarak *-ml/-mU* biçimine dönüşmüştür.

Geniş zaman kipinin olumsuzluk çekiminde de özel bir durum ortaya çıkar. Bu durum, birinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde, *-mA-* olumsuzluk ekinin sonra gelen geniş zaman eki *-r*’nin eriyip düşmesi ve ses birleşmesi yoluyla *ver-me-r-im* > *ver-me-m*, *uyu-ma-r-ım* > *uyu-ma-m*, *ver-me-r-iz* > *ver-me-y-iz*, *uyu-ma-r-ız* > *uyu-ma-y-ız* şekillerine dönüşmüştür. Bu kipin ikinci ve üçüncü teklik ve çokluk biçimleri, olumsuzluk ekinin sonra geniş zaman eki alınca, kipteki geniş zaman eki *z* eki ile karşılanır.

Çekimli fiillerde olumsuzluk, *-mA-* eki dışında, ad ve sıfat-fiiller üzerine ek fiillerde olumsuzluk bildiren *değil* edatının getirilmesiyle de karşılanır. Bunlar çekimli fiillerin olumsuz biçimlerine denk anlam ve işlev bildirirler: ***gelmekte değildir***: gelmiyor. ***bekliyor değilim***: beklemiyorum. ***yapmış değilim***: yapmadım. ***götürecek değilim***: götürmeyeceğim gibi. *Değil* edatı ile yapılan bu türlü olumsuz kullanımlarda, *-mA-* eki ile yapılanlardan daha güçlü bir olumsuzluk anlamı vardır:

Öyleyse, bütün bir ömür kendisini aldatmaktan başka bir şey yapmış değildi.
(32/13-14)

Böyle konuşanların çoğu da onlardan herhangi birinin yüzünü bir kezcik olsun görmüş değildi. (68/17-19)

Korkma, senden yardım falan isteyecek değilim. (94/19)

Henüz bilmiyorum, dedi, ama kuru gürültüye pabuç bırakacak değilim.
(95/11-12)

2.7.11.3. Fiilde Soru

Çekimli bir fiili soru şekline getirmek için fiildeki şahıs eklerinden sonra *mI-/mU-* soru eki getirilir. Fiilin soru şekli, bir oluş ve kılışın bir şahıs tarafından yapılp yapılmadığını anlamak ve öğrenmek amacına dayanan ve gramerimizde soru kategorisini oluşturan ektir.

ml-/mU- soru eki, fiil kök ve gövdesini değil, fiil kök ve gövdesini şahıslara bağlayan kipleri şekillendirdiği için, fiilin bir çekim şekli durumundadır.

İmlâ bakımından çekimli fiilden ayrı yazılır ve kendinden sonra gelen eklerle birleşir.

ml-/mU- soru ekinin çekimli fiillerdeki yeri kipten kipe değişen ikili bir özellik gösterir:

1. Bu ek; görülen geçmiş zaman, şart, emir ve istek kiplerinde şahıs eklerinden sonra gelir:

gel-di-m mi?, gel-di-niz mi?, gel-di-ler mi?; gel-se-m mi?, gel-se mi?, gel-se-k mi?, gel-eyim mi?, gel-sin mi?, gel-elim mi?

2. Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve gereklilik kiplerinde ise, şahıs eklerinden önce gelir. Bu kiplerin üçüncü şahıs çekimleri şahıs ekleri almadıkları için soru eki yine normal yerinde ve zaman ekinden sonra gelir:

gel-miş mi-y-im?, gel-miş mi-sin?, gel-iyor mu-sunuz?, gel-iyor-lar mı?, gelecek mi?, gel-ecek mi-siniz?, gel-ecek-ler mi?, gel-ir mi-sin?, gel-ir mi-siniz?, gel-meli mi-y-im?, gel-meli mi-siniz?, gel-meli-ler mi?

3. Emir kipinin ikinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerine soru eki getirilmez.

2.7.12. Çekimli Fiiller

Türk yazı dilinde dokuz çekim kalıbı bulunmaktadır. Bunlar da bildirme ve tasarlama kipleri olmak üzere başlıca iki gruba ayrılır.

2.7.13. Bildirme Kipleri

Bu kipler yapılmış, yapılmakta ya da yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme özelliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki tüm fiilleri içerirler. Bu kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar. Bu kiplerde temelde beş farklı zaman yer almıştır. Bunlar; görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamandır.

2.7.13.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman kipi, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu belirten bir zamanı içine alır. Bu zamandaki oluş ve kılışın bitmişliğine, konuşan ya tanık olmuştur; bitmişlik onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Ya da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve düşüncesine dayanmaktadır. Bu bakımdan konuşan tarafından görülmemiş olsa da gerçekleştiği görülmüş kadar kesin olarak bilinen ve kaynaklarda tarihe geçmiş bulunan belgeler bu kiple çekimlenir.

Görülen geçmiş zaman kipi *-DI/-DU* eki ile kurulur. Bu ek, hem şekil hem de zaman kavramını içine almıştır.

Türkiye Türkçesindeki *-DI/-DU* görülen geçmiş zaman ekinin iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekime girmesi, kökende, fiilden ad türeten bir ekten geldiği görüşünü ileri sürmüştür.

Eklendiği fiil kök ve gövdesindeki ünlü ve ünsüz uyumlarına göre sekiz ayrı ses yapısına giren ekin şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.5. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Teklik				
1. şahıs	<i>kal-dı-m</i>	<i>git-ti-m</i>	<i>kurtul-du-m</i>	<i>düş-tü-m</i>
2. şahıs	<i>kal-dı-n</i>	<i>git-ti-n</i>	<i>kurtul-du-n</i>	<i>düş-tü-n</i>
3. şahıs	<i>kal-dı</i>	<i>git-ti</i>	<i>kurtul-du</i>	<i>düş-tü</i>
Çokluk				
1. şahıs	<i>kal-dı-k</i>	<i>git-ti-k</i>	<i>kurtul-du-k</i>	<i>düş-tü-k</i>
2. şahıs	<i>kal-dı-nız</i>	<i>git-ti-niz</i>	<i>kurtul-du-nuz</i>	<i>düş-tü-nüz</i>
3. şahıs	<i>kal-dı-lar</i>	<i>git-ti-ler</i>	<i>kurtul-du-lar</i>	<i>düş-tü-ler</i>

Çizelge 2.6. Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

<i>kal-ma-dı-m</i>	<i>git-me-di-m</i>	<i>kurtul-ma-dı-m</i>	<i>düş-me-di-m</i>
<i>kal-ma-dı-n</i>	<i>git-me-di-n</i>	<i>kurtul-ma-dı-n</i>	<i>düş-me-di-n</i>
<i>kal-ma-dı</i>	<i>git-me-di</i>	<i>kurtul-ma-dı</i>	<i>düş-me-di</i>
<i>kal-ma-dı-k</i>	<i>git-me-di-k</i>	<i>kurtul-ma-dı-k</i>	<i>düş-me-di-k</i>
<i>kal-ma-dı-nız</i>	<i>git-me-di-niz</i>	<i>kurtul-ma-dı-nız</i>	<i>düş-me-di-niz</i>
<i>kal-ma-dı-lar</i>	<i>git-me-di-ler</i>	<i>kurtul-ma-dı-lar</i>	<i>düş-me-di-ler</i>

*Bir süre **bekledim**. (40/24)*

*Hep çiçek mi **yetiştirdin** sen şimdiye kadar? (35/6)*

*Siz burda bekleyin, ben Çarlı'ye bakıp döneyim, **dedi**. (22/20)*

*Çarlı'yi hastaneye **götürdük**. (81/27)*

*Ne münasebet, buyrun, girin içeri, **sevindirdiniz** beni. (8/6)*

Durup baktılar adama. (124/16)

kaldı (5/20, 50/19, 70/22, 103/16, 104/10, 120/32, 122/24), *geldiler* (7/22, 46/31, 120/31, 121/6), *baktım* (7/25, 46/26, 60/4, 62/4, 85/23, 96/27), *bağırdım* (7/26, 81/14), *dedi* (7/27, 8/3, 22/1, 23/5, 30/2, 33/32, 34/5, 34/6, 34/8, 34/9, 34/11, 34/13, 34/19, 34/22, 34/25, 34/32, 35/5, 35/7, 35/12, 35/14, 35/17, 35/22, 35/24, 35/26, 35/28, 35/32, 36/30, 37/1, 37/3, 37/7, 37/10, 37/11, 37/13, 37/18, 38/3, 36/10, 36/19, 36/21, 36/24, 38/26, 38/29, 38/30, 38/32, 39/2, 39/29, 40/11, 40/29, 41/11, 41/12, 41/24, 42/2, 43/2, 43/9, 43/18, 43/32, 44/5, 44/15, 44/17, 44/22, 45/25, 46/13, 47/5, 47/16, 47/20, 53/14, 53/16, 53/29, 53/33, 54/11, 54/14, 55/28, 56/1, 56/20, 56/23, 56/33, 58/21, 58/23, 59/12, 59/19, 60/3, 60/9, 60/21, 60/27, 61/4, 61/32, 62/3, 62/16, 62/22, 62/32, 63/2, 63/10, 63/14, 63/18, 63/24, 63/26, 64/1, 72/17, 72/21, 72/23, 72/29, 73/1, 73/5, 74/3, 74/13, 74/22, 74/25, 74/30, 74/33, 75/5, 75/10, 75/13, 75/17, 75/21, 76/9, 76/25, 77/8, 77/23, 77/28, 77/31, 78/9, 78/12, 78/16, 83/26, 84/6, 84/8, 84/12, 84/17, 84/21, 84/31, 87/16, 87/33, 88/2, 88/5, 88/13, 88/21, 88/29, 89/17, 89/25, 90/1, 93/29, 94/23, 95/5, 95/9, 95/11, 95/18, 96/30, 96/32, 101/23, 101/28, 101/30, 101/31, 102/1, 102/10, 102/12, 102/22, 102/33, 103/5, 103/17, 103/24, 104/3, 104/8, 107/9, 107/11, 107/14, 107/15, 107/21, 107/23, 107/28, 113/23, 113/26, 113/27, 113/33, 114/7, 114/15, 114/20, 114/25, 114/30, 115/30, 115/32, 117/24, 117/25, 117/32, 118/25, 118/30, 119/2, 119/11, 119/25, 119/30, 119/31, 120/4, 120/14, 120/16, 120/28, 120/29, 121/1, 121/2, 124/10, 124/14, 124/33, 125/24, 126/6, 126/12, 127/19, 127/23, 127/24, 127/27, 127/31, 127/32, 128/1, 128/2, 133/15, 134/9, 134/29, 135/5, 135/12), *beklemedik* (7/29), *uyumadım* (7/30), *dedim* (8/4, 30/5, 40/4, 40/12, 40/17, 41/3, 41/23, 42/23, 42/32, 43/3, 43/7, 43/19, 44/4, 44/19, 44/21, 45/3, 45/6, 45/24, 45/33, 46/12, 47/6, 47/12, 47/14, 47/19, 53/1, 53/15, 53/28, 53/31, 54/9, 54/12, 55/17, 56/14, 56/21, 58/26, 60/2, 60/13, 60/20, 60/28, 61/3, 61/7, 62/2, 62/21, 63/1, 63/6, 63/8, 63/11, 63/16, 63/23, 63/30, 63/32, 72/26, 73/2, 73/7, 74/2, 74/4, 74/8, 74/12, 74/20, 74/26, 74/31, 75/4, 75/7, 75/12, 75/23, 76/11, 76/14, 76/23, 76/26, 77/3, 77/17, 77/25, 77/30, 77/32, 78/7, 78/10, 78/15, 84/20, 84/30, 87/11, 87/15, 87/23, 88/4, 88/7, 88/17, 88/26, 88/28, 88/31, 89/3, 89/5, 89/15, 89/22, 94/6, 94/22, 95/4, 95/7, 95/15, 95/17, 95/21, 95/31, 96/25, 107/10, 107/12, 107/16, 107/18, 107/20, 107/22, 113/25, 114/1, 114/4, 114/10, 114/21, 114/26, 132/4, 133/16, 133/26, 134/31, 135/10, 135/13), *kaldık* (9/8), *oldu* (11/29, 44/30, 47/25, 61/33, 73/1, 77/12, 79/9, 81/25, 111/27, 112/7, 126/8), *aldı* (12/13, 12/14, 12/16, 12/18, 21/31, 22/8, 34/29, 39/5, 119/13), *unuttu* (12/17), *gitti* (12/17-18, 21/31, 33/25, 58/22, 72/3), *kurtardım* (12/30-31, 20/10, 94/30-31), *evlendin* (13/4), *kurtarmadım* (17/9, 20/11), *başladı* (17/20, 33/15, 41/29, 42/19, 45/13, 46/17, 53/22, 65/11, 70/1, 70/2, 84/15, 95/22, 95/29-30, 117/5, 117/7, 121/8,

130/15), *yaşlandım* (18/15), *aldılar* (21/4-5, 22/17), *geldim* (21/15, 72/3, 88/18), *uyandım* (21/19, 22/2), *getirdiler* (21/19), *kırdı* (21/29), *oynadı* (21/30), *yattı* (22/1), *işittim* (22/2, 40/26, 78/30, 79/25, 81/11), *anlamadım* (22/5, 84/20, 108/28), *görmedim* (22/9, 119/11), *çıktım* (22/12, 40/28), *ayrıldık* (22/17), *çıktı* (22/22, 34/2, 43/4, 59/9, 69/33, 87/22, 88/18), *döndü* (22/22, 34/20, 113/21, 117/19), *sordu* (22/24, 34/16, 35/4, 35/8, 36/6, 37/5, 38/1, 40/32, 54/8, 72/15, 96/15, 107/26, 118/28, 118/31, 119/28, 120/13, 120/32, 120/33, 124/27, 125/1, 125/5, 127/18, 132/9-10, 133/32, 135/9, 136/20), *yapmadım* (26/13), *yaptım* (26/14, 26/15), *dediniz* (26/26), *geldik* (27/30), *geçtik* (27/31, 95/33, 135/8), *bildin* (28/5, 53/9), *gördüm* (28/20, 36/30, 42/18, 61/4, 78/14, 86/15), *düşündüm* (28/26, 42/6, 79/24, 133/13-14), *kaçtım* (29/1, 38/18), *geldi* (29/32, 38/18, 39/10, 39/14, 44/9, 58/27, 61/19, 73/5, 78/3, 86/33, 109/1), *bıraktı* (29/32, 34/3, 37/15, 38/23, 40/19, 74/23, 85/7, 118/20), *istemedi* (29/33), *söyledi* (29/33, 101/21), *sordum* (30/1, 41/30, 42/14, 43/31, 46/19, 47/4, 72/20, 75/18, 78/11, 84/16, 94/1, 95/10, 96/3, 96/28), *düşündü* (32/11, 32/15, 121/8, 122/27-28, 127/21), *çalıştım* (32/17, 39/18), *bırakmadı* (33/14, 66/4), *gördü* (33/16, 33/24, 58/14, 122/30, 123/25), *tıkardı* (33/28), *açtı* (33/28, 33/30, 34/15, 65/26, 84/7, 118/26), *bakındı* (33/28), *çekti* (33/30, 120/2), *örttü* (34/2), *uğraştı* (34/4), *gönderdi* (34/5), *yaptılar* (34/8, 46/31, 78/30), *yedik* (34/11, 34/32), *koştı* (34/20), *gülümsedi* (34/27, 35/16, 76/24), *götürdü* (34/29), *uzattı* (34/30, 36/23, 117/4), *indiler* (35/1, 121/7), *başladılar* (35/2, 37/17, 40/7), *başladım* (35/7, 35/10, 40/20, 78/23, 88/20, 90/3), *mırıldandı* (35/27, 121/26), *getirdi* (35/30, 51/24), *alıştım* (36/10, 45/25), *tuttu* (36/13, 96/21), *hazırlandı* (36/14), *sustu* (36/19, 43/10, 61/11, 117/6, 126/19, 127/26), *kekeledi* (36/28), *baktı* (36/29, 38/23, 46/11, 52/30, 59/10, 62/33, 73/11, 77/1, 96/31, 103/23, 107/30, 113/32, 115/31, 117/23, 120/1, 121/24, 121/29, 122/19, 124/11), *çıktılar* (37/15), *oturdular* (37/16, 132/6), *çıkardı* (37/17, 47/3, 62/30, 104/14, 104/15), *baktık* (37/31), *kapandım* (38/7), *seslendi* (38/8, 39/6, 85/8, 119/8, 124/5, 127/15), *duraksadı* (38/14), *istemedim* (38/17), *dokundu* (38/25), *indi* (39/5, 118/33), *koyuldum* (39/12), *döndüm* (39/14), *açtım* (39/17, 81/11), *araladım* (39/27), *söyledim* (39/29, 46/14, 84/22, 84/24, 94/3), *doğruladım* (40/1), *daldı* (40/3), *gelmedik* (40/6), *yürüdü* (40/10, 84/5), *tıkırdadı* (40/13), *seslendim* (40/14, 59/8, 61/31, 113/31), *göründü* (40/16, 118/10, 121/23, 123/33), *girdi* (40/16, 42/3, 80/13, 85/7, 118/21), *uyukladım* (40/25), *oturduk* (40/28, 78/4), *başladık* (40/30, 96/26, 135/3), *konuşmadık* (40/30, 46/25), *bitirdi* (40/31, 123/26), *rastladım* (41/3), *içtik* (42/5), *attım* (42/11, 79/22), *karıştırdılar* (42/16), *olmadı* (43/11, 47/14, 65/27, 106/3, 115/21-22), *üstelemedi* (43/14), *evlendim* (43/20), *verdik* (43/25, 135/14), *saklamadı* (43/26), *karşılaşmadık* (43/27), *acıdım* (43/30), *verdim* (43/33, 78/20), *aldatmadım* (44/5, 44/6, 85/4, 112/9), *istedin* (44/7, 76/28), *topladın* (44/10), *yetindim* (44/16), *gördüler* (44/23, 58/16), *ekledi* (45/1, 62/1), *sustuk* (45/9), *üzdüm*

(45/24, 62/2), *gelmediler* (46/12, 46/30), *söyledin* (46/15, 72/20, 76/21), *istedim* (46/16, 62/20, 76/26, 77/11, 95/26), *anladın* (46/16, 78/6), *kalktı* (46/17, 46/26, 107/27, 107/29, 115/29, 118/1, 123/27), *kalktım* (46/18, 81/11, 85/24, 107/8, 115/29), *geçirdim* (46/21, 132/15), *koştum* (46/23), *giyindim* (46/25), *durдум* (46/26, 79/23, 79/25), *doyurduk* (46/27), *gittiler* (46/31, 47/4), *duymadın* (46/31-32), *kekeledim* (47/17), *çıkttık* (47/21, 85/25), *unuttum* (47/27, 135/33), *girdin* (48/3), *çıkmadı* (49/4), *doğduk* (49/13), *çırpındı* (50/18), *götürdük* (50/21, 81/27), *dolaştırdı* (50/32), *gösterdi* (50/32-33, 120/15), *anlattı* (51/1, 72/32, 77/33), *denemedim* (52/28-29), *dedin* (53/3, 114/23), *düştüm* (53/24), *bitti* (53/29), *kalkttık* (53/30), *ayrıldı* (53/31, 114/18), *sokuldu* (53/32), *sersemletti* (54/15), *yendi* (55/15), *başladın* (56/2, 88/26), *önerdim* (57/4), *girdik* (57/4, 96/1), *anladım* (58/11, 102/12), *geçti* (58/17, 96/28, 119/32, 125/8), *oyalandık* (58/28), *kıpırdandım* (60/8), *sandın* (60/15, 102/13), *görmedi* (60/32), *bakmadı* (60/32), *gittim* (61/11, 81/26), *uyandı* (61/14, 117/8), *buldum* (61/27), *yaşamadı* (62/5), *doğdu* (62/5), *öldü* (62/6, 62/20, 131/19), *verdi* (62/16), *yaktım* (62/30), *durduk* (62/30, 63/29), *okumadım* (63/4), *anlaştık* (63/19), *güldüm* (63/25), *güldü* (63/25, 87/12, 89/33), *bekledik* (63/29, 96/20), *saydı* (64/21), *yapıldı* (17/19, 64/15, 64/30), *alışıldı* (65/7), *türedi* (65/9), *sivrildi* (65/11), *kapandı* (65/27), *açıldı* (65/28), *okundu* (65/29), *alamadılar* (66/2), *yorumladı* (66/5), *düştü* (68/10), *taşıdı* (70/8), *duymadı* (70/9), *dağıldı* (70/17, 125/9), *boşaldı* (70/18), *oturдум* (72/7, 131/2), *savuştı* (72/22), *sıkıldık* (74/4), *sustum* (74/19, 89/4), *gitmedim* (74/33), *doldurdum* (75/14), *hatırladın* (76/4), *kapattı* (77/2, 84/14, 118/19), *bırakmadım* (78/19), *söndürdüm* (78/21), *uzandım* (78/22), *çektim* (78/22), *devrildi* (79/2), *döküldü* (79/3), *sustular* (79/5), *yükseldi* (79/7, 79/15, 131/30), *çalıştırdılar* (79/11), *bekledim* (79/13), *uzaklaştılar* (79/19), *aşırdım* (79/21), *dinledim* (79/23), *aralandı* (80/10), *büküldü* (80/15), *yakaladım* (80/23), *yattım* (81/12), *anladık* (81/23), *ödedik* (82/12), *tanıştırmadı* (83/18), *baktılar* (83/27, 83/28, 84/11), *sürmedi* (84/1, 95/27), *kesildi* (84/2), *yordum* (84/6), *gülümsedim* (84/11), *sattım* (84/18), *uzatmadılar* (84/27), *hatırladım* (84/28), *gelmedim* (85/1), *aldattın* (85/3), *oldum* (85/4, 93/28, 115/23), *hazırlandım* (85/22), *yakalandım* (87/10), *söylemedin* (87/15), *kazandın* (88/7), *mırıldandım* (88/11), *bildim* (88/14), *gülümsetti* (89/19), *rahatlatmadı* (92/19), *çıkardın* (92/26), *aldım* (93/9, 96/4, 118/32), *duydun* (93/23), *yaşadım* (95/1, 110/11-12), *tanıştırdı* (955-6), *yakalandı* (95/22-23), *tuttum* (95/26), *duruldu* (95/27), *sarıldı* (95/28), *inledi* (95/29), *kaldırdım* (95/32), *yürüdük* (96/2, 96/5, 96/21), *anlamadılar* (96/16), *anlattım* (96/16-17), *diledi* (96/17), *rahatladım* (96/19-20), *koydum* (96/22), *sürdürdük* (96/24), *yavaşlattı* (96/29, 102/3), *durdu* (96/31, 103/3, 123/19, 124/13, 127/21), *geçtiler* (101/16, 121/7), *karıştılar* (101/18, 107/29), *üsteledi* (101/25), *dellendin* (102/18), *savurdu* (102/23), *demedi* (102/32), *kokladı* (103/8), *işitmedin*

(103/13), *duymadım* (103/17), *unuttun* (103/27), *çöktü* (104/1, 112/8), *kokladım* (104/6), *uzandı* (104/11), *doğruldu* (104/14, 117/22), *yaktı* (104/14, 132/7), *karişti* (104/15-16, 125/10), *gelmedin* (105/21, 109/14), *geldin* (105/25, 133/2), *yakaladı* (107/9), *getirdin* (108/24), *işitmedim* (108/30), *gördünüz* (109/22, 113/16), *beklemedin* (110/17), *gördün* (111/20), *kaçırdım* (111/26), *kırdım* (111/28), *sıktım* (111/33), *bastırdı* (112/8), *konuştı* (112/10, 126/5, 126/21, 127/27), *sarstım* (112/11), *sevdiğin* (112/33), *sevdim* (113/8), *saklamadım* (113/11-12), *gelmedi* (114/5), *davrandım* (114/5), *buldun* (114/12), *attı* (114/22), *uzaklaştı* (116/1), *salladı* (116/2), *doldurdu* (117/3), *yokladı* (117/10, 121/20), *dürttü* (117/16), *dürttükle* (117/20, 125/4), *kımıldandı* (117/22), *uzattılar* (118/3), *savruldu* (118/11), *böğürdü* (118/13), *çırpı* (118/14), *silkelendi* (118/14), *öttü* (118/15), *işitildi* (118/17-18, 123/19), *geçirdi* (118/23, 136/19), *fırladı* (118/27), *aldın* (118/31), *bağırdu* (118/33), *söylendi* (119/12, 120/5, 120/27), *anladı* (120/3, 123/28-29), *şaşırdı* (121/3, 121/16, 122/30), *kaldırdı* (121/9), *girdiler* (121/10), *bıraktılar* (121/11, 132/7), *gecikmedi* (121/17), *yüklendi* (121/27), *iliştiler* (121/28), *kalktılar* (123/1), *sıralandılar* (123/2-3), *uyardı* (123/3), *düzeltiler* (123/4), *çağırdu* (123/22), *okudu* (123/25), *bekledi* (123/32, 124/14), *işitmedi* (124/6), *yaklaştı* (124/12), *sandı* (124/16), *hazırlandılar* (124/17), *duraksadılar* (124/20), *sürdürdü* (124/22), *sordular* (124/32), *dönüştü* (125/11), *kapıldılar* (125/17), *beklediler* (125/30), *oldular* (125/32), *kıpırdamadı* (126/10), *irgalandı* (126/14), *sürdü* (126/21), *kaçmadı* (127/9), *yaptı* (127/16), *bitirmedi* (127/26), *benzetti* (127/31, 127/33), *ayrıldılar* (128/3), *koyuldular* (128/4), *girdim* (130/12), *söndürüldü* (131/10), *yaralandı* (131/20), *kurşunlandı* (131/21), *atıldı* (131/22), *tutuklandı* (131/32, 132/13), *çevirdim* (132/11), *sıktın* (132/11), *bekledin* (133/12), *kalmadı* (133/21), *okudum* (133/25, 133/28), *öldürdü* (134/28), *sıktı* (135/3), *inanmadım* (135/5), *sevindim* (135/31).

2.7.13.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Duyulan geçmiş zaman kipinin kökeni *-mİş/-mUş* sıfat-fiilinden gelir. Fiilin karşılaştığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha evvel gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini ya da farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini veya gördüğünü ifade eden bir şekil ve zaman kalıbıdır.

Görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli ayrım, gerçekleşen olayı bilip-bilmeme, görüp-görmeme ve duyuma dayanma noktasıdır.

-mİş/-mUş eki ile kurulan ve kullanımı çok yaygın olan bu kip, eklendiği fiil

kök ve gövdesinin ünlü uyumuna göre dört farklı ses yapısına girer. Çekimde zamir kökenli şahıs ekleri alır. Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.7. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Teklik				
1. şahıs	<i>sık-mış-ım</i>	<i>bil-miş-im</i>	<i>oku-muş-um</i>	<i>gör-müş-üm</i>
2. şahıs	<i>sık-mış-sın</i>	<i>bil-miş-sin</i>	<i>oku-muş-sun</i>	<i>gör-müş-sün</i>
3. şahıs	<i>sık-mış</i>	<i>bil-miş</i>	<i>oku-muş</i>	<i>gör-müş</i>
Çokluk				
1. şahıs	<i>sık-mış-ız</i>	<i>bil-miş-iz</i>	<i>oku-muş-uz</i>	<i>gör-müş-üz</i>
2. şahıs	<i>sık-mış-sınız</i>	<i>bil-miş-siniz</i>	<i>oku-muş-sunuz</i>	<i>gör-müş-sünüz</i>
3. şahıs	<i>sık-mış-lar</i>	<i>bil-miş-ler</i>	<i>oku-muş-lar</i>	<i>gör-müş-ler</i>

Çizelge 2.8. Duyulan Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

<i>sık-ma-mış-ım</i>	<i>bil-me-miş-im</i>	<i>oku-ma-mış-ım</i>	<i>gör-me-miş-im</i>
<i>sık-ma-mış-sın</i>	<i>bil-me-miş-sin</i>	<i>oku-ma-mış-sın</i>	<i>gör-me-miş-sin</i>
<i>sık-ma-mış</i>	<i>bil-me-miş</i>	<i>oku-ma-mış</i>	<i>gör-me-miş</i>
<i>sık-ma-mış-ız</i>	<i>bil-me-miş-iz</i>	<i>oku-ma-mış-ız</i>	<i>gör-me-miş-iz</i>
<i>sık-ma-mış-sınız</i>	<i>bil-me-miş-siniz</i>	<i>oku-ma-mış-sınız</i>	<i>gör-me-miş-siniz</i>
<i>sık-ma-mış-lar</i>	<i>bil-me-miş-ler</i>	<i>oku-ma-mış-lar</i>	<i>gör-me-miş-ler</i>

Acıkmışım. (46/27)

Beni hiç anlamamışsın sen. (87/26)

Elimdeki paketleri korkuluğun üstüne bırakmış, düşmesin diye bir kolumla üstüne bastırmış... (136/21-22)

...savaştan sonra baktık ki, onlar için savaşmamışız. Düpedüz aldatılmışız. (37/31-32)

Şimdi böyle ama sonra işler değişebilir, hem paranın tamamını ödememişsiniz daha. (82/10-11)

Şu çiçekleri görüyor musun? Kurumuşlar. (18/21)

kucaklamış (8/13), *solmuş* (9/14), *gecikmişiz* (10/28), *inceltmiş* (14/15), *uzanmış* (15/9, 24/30), *bırakmış* (15/9, 91/3), *demişler* (18/5), *bitmiş* (18/26, 18/27), *yalvarmış* (18/27), *yakarmışsın* (18/27), *vermişler* (18/28), *dayanmış* (19/9), *açmış* (19/11), *serinlemiş* (22/12), *döşenmiş* (24/4), *patlamış* (24/12), *çevirmiş* (24/30), *inmiş* (25/13), *kamaşmış* (26/6), *kurulmuş* (27/6), *kurmuşlar* (27/7), *olmuş* (34/11, 68/12, 117/26), *aldatılmışız* (37/20), *olmamış* (39/26, 77/21), *gelmemiş* (40/2), *sormuş* (40/9, 50/7), *kalkmamışsın* (40/27), *başlamış* (40/29), *tutmuş* (41/12, 95/23), *yemiş* (41/21), *konusmamışız* (42/10), *yapmış* (43/17), *yapmamış* (43/17), *anlatmamış* (43/22), *susamışım* (47/1), *ıslanmış* (50/19), *getirmiş* (49/23-24, 74/6), *düzenlenmiş* (52/17), *düşünmemiş* (56/27), *bakmışız* (57/21), *incelemiş* (60/13), *kadınlaşmış* (61/25), *erkekleşmiş* (61/26), *toplanmış* (64/7), *görmüş* (66/2), *zayıflamış* (66/15), *istemiş* (68/16), *vermemişler* (68/16), *bulunmamış* (69/4), *asılmış* (69/7), *kalmış* (69/31, 125/21), *boşaltılmış* (70/22), *kaçılmış* (70/23), *ağdalanmış* (70/30), *oturmuş* (71/12-13), *koymuşlar* (78/1), *karışmış* (82/18), *anlamışlar* (83/29), *bütünleşmişler* (86/23), *görmemiş* (89/31), *gelmiş* (97/6, 116/12), *dememiş* (99/2), *tatmamış* (100/13-14), *serilmişler* (101/6), *yenilmişler* (101/6), *kalmışlar* (101/7), *çömelmiş* (104/10, 117/29), *çalışılmış* (104/26), *duymamış* (106/23), *susmuş* (110/30), *terlemiş* (111/3), *dönüşmüş* (116/12), *unutmuş* (116/19), *unutulmuş* (116/22), *uyumamış* (117/9), *onarmanız* (117/26), *yığılmış* (117/28), *evlenmemişiz* (117/30), *atmış* (118/21), *değişmemiş* (121/8, 122/13), *tanışmamış* (121/33), *dayamış* (122/10), *eğilmiş* (122/11), *değiştirmemiş* (122/21), *birikmiş* (125/14), *söylemiş* (125/32), *çıkarmış* (127/10), *sıralanmış* (128/9), *dağılmış* (128/15), *dinlenmiş* (128/24), *boyanmış* (130/19-20), *serilmiş* (130/20), *tutturulmuş* (130/23), *edinmişler* (130/24), *çocuklaşmış* (133/5), *görünmüş* (135/2).

2.7.13.3. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve devam etmekte olduğunu gösteren kiptir. Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman kipini karşılayan üç ek vardır. Bunlar 1. *-(I)yor*, 2. *-mAktA*, 3. *-mAAdA* ekleridir.

2.7.13.4. *-(I)yor* Eki

Şimdiki zaman kipi için en çok kullanılan ektir. Bu ekin temel görevi, içinde bulunulan zamandaki oluş ve kılışları anlatmaktır. Ancak, ekin yapısından gelen özellik, *-(I)yor* ekini, belirtilenden çok daha geniş bir zaman çerçevesi içine almıştır.

-(I)yor eki, fiil kök ve gövdelerine eklenirken dil benzeşmesine uymaz. Zamir kökenli şahıs ekleri alarak çekime girer. Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.9. -(I)yor Ekinin Çekimi

Teklik				
1. şahıs	<i>at-(i)-yor-um</i>	<i>bekli-yor-um</i>	<i>uyu-yor-um</i>	<i>öl-(ü)-yor-um</i>
2. şahıs	<i>at-(i)-yor-sun</i>	<i>bekli-yor-sun</i>	<i>uyu-yor-sun</i>	<i>öl-(ü)-yor-sun</i>
3. şahıs	<i>at-(i)-yor</i>	<i>bekli-yor</i>	<i>uyu-yor</i>	<i>öl-(ü)-yor</i>
Çokluk				
1. şahıs	<i>at-(i)-yor-uz</i>	<i>bekli-yor-uz</i>	<i>uyu-yor-uz</i>	<i>öl-(ü)-yor-uz</i>
2. şahıs	<i>at-(i)-yor-sunuz</i>	<i>bekli-yor-sunuz</i>	<i>uyu-yor-sunuz</i>	<i>öl-(ü)-yor-sunuz</i>
3. şahıs	<i>at-(i)-yor-lar</i>	<i>bekli-yor-lar</i>	<i>uyu-yor-lar</i>	<i>öl-(ü)-yor-lar</i>

Çizelge 2.10. -(I)yor Ekinin Olumsuz Çekimi

<i>at-mı-yor-um</i>	<i>bekle-mi-yor-um</i>	<i>uyu-mu-yor-um</i>	<i>öl-mü-yor-um</i>
<i>at-mı-yor-sun</i>	<i>bekle-mi-yor-sun</i>	<i>uyu-mu-yor-sun</i>	<i>öl-mü-yor-sun</i>
<i>at-mı-yor</i>	<i>bekle-mi-yor</i>	<i>uyu-mu-yor</i>	<i>öl-mü-yor</i>
<i>at-mı-yor-uz</i>	<i>bekle-mi-yor-uz</i>	<i>uyu-mu-yor-uz</i>	<i>öl-mü-yor-uz</i>
<i>at-mı-yor-sunuz</i>	<i>bekle-mi-yor-sunuz</i>	<i>uyu-mu-yor-sunuz</i>	<i>öl-mü-yor-sunuz</i>
<i>at-mı-yor-lar</i>	<i>bekle-mi-yor-lar</i>	<i>uyu-mu-yor-lar</i>	<i>öl-mü-yor-lar</i>

*Bir eczaneye **giriyorum**. (27/14)*

*Bende umut yok, **biliyorsun** artık bunu. (88/23)*

*“Boşuna **beklemiyor** o, göreceksin bir rezalet çıkaracak?” (107/17)*

*Hadi kalk gidelim. **Kalkıyoruz.*** (30/7)

*Ama herkes, hepiniz, bende olmayan şeyleri **bekliyorsunuz** benden..*
(112/13-14)

*Herkesin işini **kolaylaştırıyorlar.*** (105/30)

yattıyor (8/23, 53/17), *takırdıyor* (8/27), *yokluyor* (8/29), *kıpırdanıyor* (8/31), *dökülüyor* (9/1), *dağılıyor* (9/2, 9/3, 90/6, 101/11, 110/33), *uzanıyor* (9/3), *bekliyor* (9/5, 80/21, 93/11, 136/25-26), *çemriyor* (9/7), *giriyorum* (9/10, 27/19-20), *bağırıyor* (9/12, 9/17, 15/5), *diyor* (9/18, 9/23, 12/4, 12/6, 12/22, 12/28, 13/10, 16/9, 16/10, 16/19, 16/20, 16/24, 16/26, 17/5, 17/7, 17/8, 20/7, 20/9, 20/12, 20/16, 20/21, 20/25, 20/27, 20/29, 22/26, 22/30, 22/32, 25/20, 25/23, 25/26, 25/28, 26/8, 26/11, 26/13-14, 26/16, 26/17, 26/18, 26/19, 26/20, 26/21, 26/22, 26/23, 26/29, 26/31, 26/32, 27/1, 28/5, 28/12, 28/15, 28/22, 28/29, 28/31, 29/12, 29/15, 29/22, 29/24, 29/29, 29/31, 34/8, 41/9, 41/13, 51/13, 51/20, 51/32, 53/3, 53/9, 53/11, 54/18, 54/26, 54/29, 54/31, 55/5, 57/11, 57/13, 57/17, 57/19, 57/22, 57/25, 57/27, 57/28, 58/3, 58/6, 71/11, 81/32, 82/8, 82/14, 82/16, 82/24, 82/27, 83/3, 83/9, 83/13, 83/16, 90/33, 91/5, 91/7, 91/10, 91/12, 91/29, 91/33, 92/2, 92/16, 92/18, 92/20, 92/27, 93/1, 93/5, 93/26, 106/13, 106/15, 106/17, 107/5, 108/21, 108/22, 108/28, 108/29, 108/30, 108/31, 109/1, 109/2, 109/6, 109/8, 109/14, 109/17, 109/19, 109/20, 109/22, 109/25, 109/29, 109/31, 109/33, 110/10, 110/13, 110/17, 110/19, 110/20, 110/22, 111/10, 111/11, 111/12, 111/14, 111/15, 111/21, 111/22, 111/23, 111/26, 111/28, 111/32, 112/3, 112/16, 112/30, 112/33, 113/3, 113/5, 113/10, 113/13, 113/15, 113/19, 115/7, 115/13, 115/18, 131/16, 132/15, 133/23, 134/19, 134/23, 135/15, 135/18, 135/26, 135/28, 135/31, 135/33, 136/27), *görüyorsun* (9/19, 55/15, 84/33), *çekiyor* (9/22, 111/2, 113/18), *biliyor* (9/23, 12/30, 18/16, 30/24, 33/7, 36/30, 37/8-9, 37/21, 41/24, 42/9, 43/20, 47/8, 52/23, 53/6, 53/12, 53/31, 56/1, 59/11, 78/5, 88/8, 88/32, 91/7, 92/10, 93/14, 93/32, 94/3, 94/29, 101/22, 102/13, 107/12, 110/2, 113/20, 114/30, 119/18, 119/22, 133/23, 135/11), *diyorum* (9/24, 19/29, 20/15, 20/20, 20/23-24, 21/2, 27/25, 28/6, 28/9, 28/13, 28/14, 28/30, 28/32, 29/14, 29/21, 41/17, 51/21, 51/23, 53/5, 53/9, 53/11, 53/18, 53/20, 54/19, 54/20, 54/24, 54/30, 55/3-4, 57/10, 57/16, 57/18, 57/26, 58/1, 58/4, 60/19, 64/4, 81/31, 82/6, 82/15, 82/19, 82/26, 90/31, 91/4, 91/6, 91/9, 91/11, 92/1, 92/17, 92/19, 92/22, 92/33, 93/3, 93/8, 93/16, 93/25, 108/32, 109/5, 112/1, 112/15, 112/25, 113/2, 113/8, 113/11, 115/17, 115/26, 126/11, 135/17, 135/20, 135/29), *ölüyor* (9/26), *öksürüyorlar* (10/2), *bilmiyorlar* (10/4), *geçmiyor* (11/2), *geliyor* (11/3, 42/20, 47/14, 51/21, 54/22, 57/8, 72/27, 75/19, 85/18, 93/22, 102/5, 132/3, 133/6), *istiyorum* (11/9, 17/15, 27/5, 27/20, 28/22, 29/7, 37/4, 43/15,

47/7, 47/10, 54/1, 54/12, 57/7, 59/17, 60/25-26, 60/28, 62/28, 76/10, 77/13, 87/19, 87/31, 89/21, 90/10, 110/5, 112/19), *geçiyor* (11/10, 27/31, 89/32, 96/30), *kalıyorum* (11/22, 83/14), *biliyorsun* (11/25, 28/31, 29/9, 55/26, 73/16, 73/24, 74/7, 84/24, 111/10), *çalıyor* (12/1), *fısıldıyorum* (12/5, 13/11, 83/15), *duruyor* (12/20, 15/24, 16/12, 26/12, 27/24, 51/9, 57/20, 80/19, 80/33, 131/13-14), *söylüyor* (12/20, 51/29, 52/2, 82/29, 106/22-23), *yükseliyor* (12/27, 17/13, 79/18, 100/1, 110/32, 112/22, 114/33), *dönüyor* (12/29, 17/8, 27/19, 90/8, 106/11), *bilmiyorum* (12/33, 29/17, 36/21, 43/9, 44/4, 47/5, 50/30, 52/3, 59/17, 62/15, 74/8, 76/9, 79/5, 92/1, 95/11, 119/12), *susuyor* (13/9, 73/29, 92/14), *gürlüyor* (13/12), *yerleşiyor* (14/21), *yiıyor* (14/29), *içiyor* (14/29), *gülüyor* (14/29, 51/31, 111/30), *eğleniyor* (14/29-30), *kolluyor* (14/30), *ilişiyor* (14/31), *kikirdiyor* (14/32), *yapıyor* (15/1, 32/3, 76/19, 131/12), *aldatıyor* (15/3, 32/10, 53/16-17), *doluşuyor* (15/8), *seyrediyor* (15/10), *bakıyor* (15/10, 15/12, 16/1, 21/23, 25/25, 51/18, 57/32, 85/30, 93/7, 106/6, 106/24, 108/26, 108/33, 109/12, 110/14-15, 111/6, 111/25, 113/1, 113/6, 113/14, 125/20), *atılıyor* (15/23), *koyuyor* (15/26, 58/5, 85/21, 120/12), *deniyor* (15/27), *sesleniyor* (15/30, 20/4, 20/10, 108/15, 115/19), *istiyor* (16/3, 41/7, 74/7, 74/10, 105/16, 107/13, 114/21, 114/28), *yapışıyor* (16/9), *ayrılıyor* (16/11), *diyorlar* (16/14, 17/23, 17/24, 17/25, 36/15, 36/17, 44/26, 47/18, 90/20, 103/31), *duruyor* (16/17), *yelteniyor* (16/21), *çeviriyor* (16/23, 92/4, 109/16), *görüyorsunuz* (16/26-27), *atıyor* (16/30, 20/1, 109/32), *çırpıyor* (17/2), *birakıyor* (17/3, 92/5), *yumuyor* (17/4), *inliyor* (17/6, 17/10, 20/12), *mırıldanıyor* (17/14), *başlıyor* (17/16, 20/17, 51/28, 73/30, 85/15, 90/12, 99/22), *buluyor* (17/21), *bekliyorum* (18/15, 61/22, 92/12, 114/8, 130/18), *görüyor* (18/21, 30/10, 107/1-2, 116/18, 135/23), *hatırlıyor* (18/22, 30/8, 62/7, 64/11, 76/2, 134/23), *oluyor* (18/24, 35/5, 37/24, 37/25, 37/33, 51/4, 54/21, 63/9, 66/18, 72/10, 73/22, 75/26, 76/8, 132/28), *bulunuyorsun* (18/29), *vuruyor* (19/7-8, 78/24), *kaynıyor* (19/29), *kesiyor* (20/1), *iştiliyor* (20/6), *fısıldıyor* (20/18, 21/1, 92/10), *araştırıyor* (20/22), *duyuluyor* (20/26, 20/31, 78/28-29), *gidiyorum* (20/27), *uzatıyor* (20/27, 57/31, 108/20), *değdiriyorum* (20/28), *sarıyor* (20/30), *birakmıyor* (20/33), *koşuyor* (21/5), *çırpınıyor* (21/5), *soruyor* (21/6, 21/23, 51/31, 53/7, 53/19, 54/23, 57/9, 64/12, 71/23, 81/30, 109/24, 111/27, 112/20, 112/27, 115/5, 133/12, 133/17, 135/24), *oturuyorum* (21/7-8, 47/29, 83/18), *bekliyoruz* (21/8), *döneniyor* (21/10), *başlıyorum* (21/18, 27/21, 80/25, 81/1, 83/22, 90/7), *cevaplıyor* (21/24), *fısıldaşıyorlar* (22/13), *gidiyoruz* (22/23, 120/4), *soruyorum* (23/2, 72/2, 83/2, 83/7, 135/32), *uyuyor* (23/3, 46/22, 80/23), *şiddetleniyor* (23/8), *okşuyor* (25/19), *iniyoruz* (26/1, 27/3), *taşınıyor* (26/2), *kamaşıyor* (26/3), *mırıldanıyoruz* (26/4), *bakmıyor* (26/9), *açıyor* (26/25, 83/12, 106/6), *kapatıyor* (26/28, 68/23, 90/17), *oluyorlar* (26/30), *ayrılıyorum* (27/4), *atıyorum* (27/16), *yutuyor* (27/16), *çıktıyorum* (27/16, 119/19), *kazanıyor* (27/18-19, 57/32, 58/7, 72/8),

bakıyorum (27/23, 80/16, 80/26, 81/9, 84/9, 90/26, 132/5, 132/29, 134/21, 135/16),
ekliyorum (27/27, 57/15), *okuyorum* (27/28, 88/27), *çiziyorum* (27/29-30),
peydahlanıyor (27/32), *taniyorum* (28/1), *sesleniyorum* (28/3, 135/21),
oturuyor (28/4, 51/15, 71/3, 83/19, 111/2, 111/3), *arıyorsun* (28/6, 28/7),
yanıtlıyor (28/8), *arıyorum* (28/17, 113/33), *biliyorum* (29/4, 42/29, 53/5, 75/9,
75/32, 75/33, 80/22, 92/7-8), *sanmıyorum* (29/10-11, 29/14, 48/9, 50/6, 55/22,
115/24), *yuvarlıyorum* (29/17), *inanmıyorum* (29/18-19, 92/22-23, 94/15),
inanıyorum (29/22, 38/10), *demiyorsun* (29/23), *çıkıyor* (30/9), *düşünüyor* (31/25,
31/27, 52/21), *yetiştiriyor* (32/3, 32/7), *anlıyor* (32/33, 32/33, 33/6, 73/29),
duyumsuyor (33/5), *dokunuyor* (34/22-23, 34/24), *nazlanıyorsun* (34/26),
yetiştiriyorsun (35/4), *çıkıyorsun* (35/11), *korkuyorsun* (35/15),
sevmiyorum (35/22), *sevmiyor* (35/23), *sevmiyorsun* (35/25), *veriyor* (36/3, 57/22,
80/29, 82/21, 90/16, 105/23), *sıkılmıyor* (36/7), *sıkılıyor* (36/8, 106/17),
kalmıyorum (36/9), *sıkılmıyorum* (36/10), *söylüyorlar* (36/18, 44/27),
kandırıyorum (36/22), *saklıyorsun* (36/23), *istemiyorsun* (37/1), *bilmiyor* (37/5,
37/10, 75/24), *çalışıyorum* (37/11, 49/17-18, 63/17, 79/28-29, 83/24),
biliyoruz (37/19), *düşünmüyorsun* (37/24, 44/17-18), *ölünüyor* (37/25),
başlıyorsun (37/26), *inanıyorsun* (37/28), *kapanıyorsun* (38/1), *gelmiyor* (38/14,
63/3, 73/12), *kılıyorum* (38/31), *kalıyor* (40/23), *düşünüyorsun* (41/25, 44/17,
44/20, 56/14, 56/15, 63/30), *öneriyorsun* (41/26), *istiyorsun* (41/27, 44/3, 59/16,
73/2, 76/9, 77/32, 87/28, 87/30, 109/21, 109/24, 110/13, 110/18, 125/1, 132/26),
konusuyorsun (41/30, 44/1, 60/13, 63/5, 77/25, 113/27), *görüyorum* (42/8, 45/16,
47/33, 82/23, 92/6, 92/6, 110/24-25, 120/30), *sanıyorsun* (42/25, 56/17, 60/6,
91/18-19), *kesiliyorsun* (43/1), *sanıyorsunuz* (43/5), *kalmıyor* (43/17-18),
hoşlanmıyorsun (44/11), *sıkılıyorsun* (44/11), *sanıyorlar* (44/21, 93/21),
seviyorum (44/24, 61/31, 88/17, 92/18, 113/11, 113/19), *inanmıyor* (44/25),
seviyorsun (44/25, 45/6, 113/13), *korkmuyorum* (44/29), *veriyorum* (45/1,
93/18-19), *geçiriyorum* (45/17), *kapılıyorum* (45/19, 61/20), *konusmuyor* (45/20),
üzülmüyorum (45/28), *önemsemiyorum* (45/31), *düşünüyorum* (45/31, 47/26, 51/8,
64/1, 79/20, 89/27, 114/15, 134/31), *doğallaşıyor* (46/10), *unutuyorsun* (47/16,
61/8), *duyumsuyorum* (47/25), *çoğalıyor* (47/25, 99/23), *oynamıyorum* (47/28),
bakıyorsunuz (47/29-30), *çılınlaşıyorlar* (48/1), *anlıyorum* (48/2, 54/16, 62/21,
90/30), *yürüyoruz* (49/2, 54/4, 64/6, 83/5), *unutuyorsunuz* (49/10),
sanıyorum (49/20, 56/18-19), *değiştiriyor* (49/31, 108/4), *süzülüyor* (50/24-25,
81/6-7), *seçiyoruz* (50/25), *oturuyoruz* (50/27-28, 90/14, 105/33), *önlemiyor* (50/30),
yanlıyorum (51/9, 61/12, 61/22-23, 62/10), *yakıyorum* (51/11), *dinliyor* (51/14),
seziniyorum (51/16), *kalkmıyor* (51/20), *tutuyor* (51/22), *bocalıyor* (51/25),
bitiyor (51/27), *taniyor* (51/30, 59/23), *gidiyor* (51/30-31, 53/10, 53/12, 53/16, 84/13,

133/17), *çalışıyor* (52/1, 119/21), *saklıyor* (52/5), *güveniyor* (52/6), *abartıyor* (52/10), *avutuyor* (52/11), *kullanıyor* (52/16, 77/15, 84/29), *görünmüyor* (52/20), *çıkıyor* (52/24, 76/4), *oluyoruz* (52/27), *söylüyorsun* (52/30, 60/16, 60/26), *söylüyorum* (52/31, 57/14, 63/27, 82/21, 93/1, 93/17, 115/6, 132/14), *konusuyoruz* (52/32, 56/22), *şaşırtıyor* (53/2), *bozuluyor* (53/2), *uyduruyorsun* (53/6), *savunmuyorum* (53/15), *hoşlanmıyorum* (53/20-21), *gerekiyor* (53/21, 77/29), *gözetliyor* (53/22), *geliyoruz* (53/25), *bulunduruyoruz* (53/25-26), *ayarlıyor* (53/26-27), *kalkıyorum* (53/28, 64/5, 110/22), *götürüyorum* (54/4-5), *bakıyoruz* (54/7, 89/11), *işitiyorum* (54/20, 80/28, 131/18), *giriyor* (54/23, 58/9, 83/14), *görünüyor* (55/10, 65/25, 75/13, 85/19-20, 131/26, 133/5), *geliyorum* (55/20), *geliyorsun* (55/21, 55/27), *hissediyorsun* (55/24), *anlatıyorsun* (55/29, 76/13), *başarıyorsun* (55/32), *duruyorsun* (56/2), *getiriyorsun* (56/3, 89/24), *görünüyorsun* (56/4), *tıkantıyorsun* (56/5), *düşünüyoruz* (56/29), *benziyor* (57/4-5), *buluyoruz* (57/7), *çıkartıyor* (57/8, 80/26, 101/13), *kışkırtıyor* (57/28), *kalkıyor* (57/29, 64/5, 111/5, 116/15), *izliyorum* (57/30), *davranmıyor* (57/30), *vazgeçiyor* (58/2), *bölüşüyoruz* (58/5), *yaklaşmıyor* (58/10, 62/3, 64/1), *hayıflanıyorum* (59/11), *yaratıyor* (59/19), *tanıyoruz* (59/25), *bakıyorsun* (59/31, 59/33, 88/15-16, 91/2), *sayıyorum* (60/20), *konusuyorum* (60/23-24), *uyuyoruz* (61/10), *anlamıyorum* (61/15, 73/25-26, 88/11-12, 109/17-18), *istiyorlar* (61/15, 94/12-13), *şaşmıyor* (61/23), *sendeletiyor* (61/24), *kıskantıyor* (61/28, 79/3-4), *unutuyorum* (62/12), *anlıyorsun* (62/22, 62/24, 90/23, 108/29), *konusmuyoruz* (63/2), *yapıyorsun* (63/7, 133/33), *yazıyor* (63/9, 82/21), *düşünmüyorum* (63/13), *istemiyorum* (63/26, 74/15-16, 88/25, 111/11), *boğuluyoruz* (63/28), *bekliyorlar* (64/7), *görüyoruz* (64/8), *karışıyoruz* (64/9), *geçiyoruz* (64/10), *parıldıyor* (70/29), *vermiyor* (70/32), *bulaştırıyor* (70/32-33), *donduruyor* (71/1), *ulaştırıyor* (71/2), *işitiyor* (71/10, 71/11), *sallanıyor* (71/11), *yürüyorum* (71/26), *görmüyor* (71/27, 107/11), *izliyor* (71/29), *oynuyorum* (72/4), *görmüyorum* (72/25, 75/24, 131/17-18), *yapmıyor* (72/26), *seviyor* (73/12, 92/30), *konusuyor* (73/13-14, 90/20, 106/14), *döndürüyor* (73/17-18), *tanışıyoruz* (73/22), *tanıyorsun* (73/23), *temizliyorlar* (73/27), *kullanıyorsun* (74/1, 84/32), *bilmiyoruz* (74/5, 82/12), *öfkeleniyorsun* (74/17), *yiyeceğiniz* (74/18), *doğuyor* (75/8), *atmıyor* (75/17), *değişmiyor* (75/27), *çeviriyorlar* (76/2), *değiştirmiyor* (76/12), *anlatıyorum* (76/14-15), *bulunuyoruz* (76/16-17), *unutturuyor* (77/6-7), *korkuyorum* (77/31, 80/17), *uyduruyor* (78/2), *anlaşılmıyor* (78/29), *yalvarıyorum* (79/21), *tanışıyoruz* (73/22), *uzaklaşıyor* (79/27), *açılıyor* (79/27), *yazıyorum* (79/29), *dolduruyorum* (79/30), *yapıyorum* (79/31), *kıpırdamıyor* (80/21, 80/27), *büyüyor* (80/27), *kavriyorum* (80/30), *deniyorum* (80/31-32),

dönüşüyor (80/33), *fırlıyorum* (81/5), *yaptırıyorum* (81/28), *çıkarıyorum* (82/17), *uzatıyorum* (82/18, 133/10), *düşüyor* (82/22), *uğruyorum* (82/28), *dönüyorum* (82/32), *basıyorum* (83/4), *duruyoruz* (83/6), *arıyorsunuz* (83/8, 135/24), *oturmuyor* (83/9), *oturtuyor* (83/17), *konusuyorlar* (83/20), *ilgilenmiyor* (83/22-23), *trajikleşiyor* (85/13-14), *tutunuyoruz* (85/14), *bakıyorlar* (85/27, 85/29, 86/4), *dolaşıyorlar* (85/27-28), *seçiyorlar* (85/29), *inceliyor* (85/30), *alıyorlar* (85/31), *inceliyorlar* (85/31), *giriyorlar* (85/31-32, 86/3), *çıkıyorlar* (85/32, 86/13-14), *boşalıyorlar* (85/33, 134/6), *bırakıyorlar* (85/33-86/1), *yerleştiriyorlar* (86/2), *yürüyorlar* (86/2, 134/7), *iyorlar* (86/2, 98/7-8), *şaşıyorlar* (86/5), *biniyorlar* (86/5), *işitiyorlar* (86/6), *düşünüyorlar* (86/8), *özlüyorlar* (86/9), *akıyorlar* (86/12, 86/14), *dolduruyorlar* (86/12), *geçiyorlar* (86/22, 131/8), *çiğniyorlar* (86/22), *konuşmuyorsun* (86/32, 95/15), *insanileşiyor* (87/14), *bocalatıyor* (87/29), *istemiyor* (88/1, 93/6, 109/11), *zorlamıyorum* (88/5), *aldırmıyorum* (88/9), *yakalanıyorsun* (88/13), *göremiyorsun* (88/15), *sayıklamıyorum* (88/27), *gezinmiyoruz* (89/6-7), *görmüyoruz* (89/9), *dağılıyoruz* (89/12), *indirgeyebiliyor* (89/20), *yaşıyor* (89/28, 103/21), *hoşlanıyorum* (90/5), *oluyorum* (90/6), *kaçıyor* (90/10), *buluyorum* (90/11), *giriyoruz* (90/13), *akıyor* (90/18), *oluşturuyorlar* (90/22), *getiriyor* (90/25), *şaşırtıyor* (90/27), *gülümsüyor* (90/32, 106/12, 109/32), *kıskanıyorsun* (91/5), *koyuyorsun* (91/9), *kıskanmıyor* (91/11), *yakışmıyor* (91/17), *boşaltıyor* (91/18), *tanımıyor* (91/20), *yaşamıyor* (91/24, 106/31-32), *çekiniyorum* (92/3), *getirmiyor* (92/13), *inanmıyorsun* (92/20, 92/20-21, 92/24, 92/29, 94/18), *karşılaştırıyorsun* (92/28-29), *bilmiyorsun* (92/31), *sanıyor* (93/18, 94/24, 95/13), *anlamıyor* (93/20), *kaçıyorsun* (94/8), *söylemiyorsun* (94/11), *sanmıyor* (95/13), *sayıyorsun* (95/16), *sayıklıyorum* (95/16), *saldırıyorlar* (96/12-13), *oturuyorlar* (98/21, 130/26), *diyorsun* (102/4, 102/12, 103/25), *yıkılıyor* (102/25), *kalıyorsun* (102/25), *duyuyor* (103/5), *alıyor* (103/18, 104/28), *anımsatıyor* (104/25), *yitmiyor* (104/27), *seçiyorsunuz* (105/8), *biliyorsunuz* (105/9), *gösteriyor* (105/18), *başlamıyorlar* (105/29), *sürüklüyorlar* (105/30), *değişiyor* (105/33-106/1), *dayıyor* (106/1), *eğiliyor* (106/3), *başlıyoruz* (106/10, 109/6, 112/1-2), *tekrarlıyor* (106/12, 108/17), *süzüyor* (106/19-20), *saldırıyor* (107/4), *karıştırıyor* (108/16), *ayırıyor* (108/23), *beklemiyor* (109/6-7), *yalvarıyor* (109/28), *görmüyorsun* (109/29-30), *çıkarıyorsun* (110/6), *uyarıyor* (110/9), *beceremiyorsun* (110/18), *yakıyor* (110/24), *kesiliyor* (110/26), *durgunlaşıyor* (110/26-27), *yavaşlıyor* (110/28), *silkeliyor* (111/5), *mızmozlanıyor* (111/9), *davranıyorsun* (111/12), *bakınıyor* (111/17-18), *geveliyor* (111/19), *istiyoruz* (111/20-21), *üzülüyor* (111/29), *getiriyorum* (111/32), *işitmiyor* (112/24), *çarptıyor* (112/26), *kaldırıyor* (112/28-29),

seviyoruz (113/2), *tanımıyorsunuz* (114/2), *tanımıyoruz* (114/4), *şaşırtıyorum* (114/16), *aldırmıyoruz* (114/33-115/1), *çalışıyoruz* (115/1), *sayıklıyorsun* (115/13), *bitiriyorum* (115/18), *sürdürüyor* (115/22), *taşıyor* (116/30), *uğraşıyoruz* (117/27), *oynuyor* (117/31), *okunuyor* (118/25), *yapılıyor* (119/27), *benziyorsunuz* (126/25), *hatırlıyorum* (127/29), *benziyoruz* (127/32), *tamamlanıyor* (130/7), *uçuşuyor* (130/21), *gitmiyor* (131/5), *takılıyor* (131/6), *başlıyorlar* (131/14), *atlıyorum* (132/5), *sanılıyor* (132/19), *gelmiyorum* (132/26), *susuyorlar* (132/28), *sıçrıyorum* (133/1), *doluyor* (133/3), *sıkıyor* (133/28), *kaynaştırıyorsun* (133/30), *duruyorlar* (134/4), *biniyoruz* (134/11-12), *sıkıyor* (134/17), *hatırlatıyor* (134/20), *mırıldanıyorum* (134/22), *evleniyoruz* (135/29), *yiyoruz* (136/23), *siliyor* (136/29).

-(I)yor şimdiki zaman eki, -Dİr/-DUr bildirme ekiyle birleştirildiği zaman, yine içinde bulunulan zamanda gerçekleşmekte ya da sonra gerçekleşecek olan ve tahmine dayanan bir oluş ve kılışı ifade eder.

-(I)yor ekinin bu kullanımı sadece ikinci ve üçüncü şahıslar için geçerlidir:

Çayın suyu kaynıyordur, bir ağaçtan bir yaprak düşüyordur... (12/7-8)

Bilmem, seni heyecanlandırıyordur belki. (61/6)

2.7.13.5. -mAdA, -mAktA Ekleri

Şimdiki zaman kipi için kullanılan eklerden ikisi de -mA ve -mAkt ad fiillerine (mastarlara) +DA bulunma durumu ekinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu ekin görevi, başlanmış ve devam eden bir oluş ve kılışı kesin olarak anlatan bir özellik taşır.

Gezinmektedir evin içinde, *kitap okumakta, düşünmektedir, yaradanı anmaktadır*, yalnız onunladır, onunla başbaşadır, onu tesbihle *uğraşmaktadır*. (18/1-3)

gezinmektedir (14/2-3, 25/18), *sallanmamaktadır* (14/4), *araştırmaktadır* (14/5), *gitmektedirler* (14/6), *sallanmaktadır* (15/31), *kurcalamakta* (16/4), *çalışmaktadır* (16/5), *kaçmamaktadır* (16/16), *yükseltmektedir* (17/27), *seyretmektedir* (17/28), *duyumsamaktadır* (17/29), *çığnemektedir* (87/4-5), *yutmaktadır* (87/5), *inanmakta* (94/16-17), *görülebilmektedir* (97/30), *şaşırtmamaktadır* (98/3-4), *durmaktadır* (128/16), *iddia etmektedir* (132/24-25).

2.7.13.6. Gelecek Zaman Kipi

-*AcAk* ekiyle ifade edilen gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulunan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman diliminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren kiptir. Yapılacak iş niyet hâlinde olsa da, gerçekleşmesinde kesinlik bulunduğundan bu ekle kurulan gelecek zaman kipinde bir kesinlik vardır. Bu görev ekin asıl görevidir.

-*AcAk* gelecek zaman eki zamir kökenli şahıs ekleri olarak çekime girer.

Ekin şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.11. Gelecek Zaman Kipi

Teklik				
1. şahıs	<i>sar-acağ(k)-ım</i>	<i>bekle-y-eceğ(k)-im</i>	<i>konuş-acağ(k)-ım</i>	<i>önle-y-eceğ(k)-im</i>
2. şahıs	<i>sar-acak-sın</i>	<i>bekle-y-ecek-sin</i>	<i>konuş-acak-sın</i>	<i>önle-y-ecek-sin</i>
3. şahıs	<i>sar-acak</i>	<i>bekle-y-ecek</i>	<i>konuş-acak</i>	<i>önle-y-ecek</i>
Çokluk				
1. şahıs	<i>sar-acağ(k)-ız</i>	<i>bekle-y-eceğ(k)-iz</i>	<i>konuş-acağ(k)-ız</i>	<i>önle-y-eceğ(k)-iz</i>
2. şahıs	<i>sar-acak-sınız</i>	<i>bekle-y-ecek-siniz</i>	<i>konuş-acak-sınız</i>	<i>önle-y-ecek-siniz</i>
3. şahıs	<i>sar-acak-lar</i>	<i>bekle-y-ecek-ler</i>	<i>konuş-acak-lar</i>	<i>önle-y-ecek-ler</i>

Olumsuz çekimi de -*AcAk* ekinden önce -*mA-* olumsuzluk eki getirilerek yapılır:

Çizelge 2.12. Gelecek Zaman Kipinin Olumsuz Çekimi

<i>sar-ma-y-acağ(k)-ım</i>	<i>bekle-me-y-eceğ(k)-im</i>
<i>sar-ma-y-acak-sın</i>	<i>bekle-me-y-ecek-sin</i>
<i>sar-ma-y-acak</i>	<i>bekle-me-y-ecek</i>

<i>sar-ma-y-acağ(k)-ız</i>	<i>bekle-me-y-eceğ(k)-iz</i>
<i>sar-ma-y-acak-sınız</i>	<i>bekle-me-y-ecek-siniz</i>
<i>sar-ma-y-acak-lar</i>	<i>bekle-me-y-ecek-ler</i>

-*AcAk* gelecek zaman eki, ünsüzle biten fiil kök ve gövdelerine doğrudan, ünlü ile bitenlere ise, araya bir bağlayıcı -y- ünsüzü eklenerek çekimlenir. Ekin sonundaki -k ünsüzü, birinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde bir -k>-ğ değişikliğine uğrar.

Yarım saat sonra Sitare'yi alacağım, birlikte çıkacağız. (75/20)

Şiir mi okuyacaksın yoksa? (102/7)

Birazdan gönderecek onu. (50/28)

Yazı tura mı atacaksınız? (113/16-17)

Bu ara biraz kazanırlarsa onu da verecekler makineye. (58/25)

kuracağım (11/8), *atacaksın* (11/26), *anlayacak* (12/21), *diyecek* (12/22), *bitireceğiz* (15/33), *döneceğiz* (18/20), *bakacaksın* (18/25), *yapacaksın* (18/30), *yapacağız* (21/16), *çıkacak* (22/18, 82/9), *ödeyecek* (26/5), *yazmayacağım* (30/5), *bekliyeceğim* (34/9-10, 80/24), *yiyeceksiniz* (34/13-14), *yemeyeceğim* (34/17), *yiyeceksin* (34/19), *açacağım* (41/9), *kazanacak* (41/19), *anlatacağım* (42/20, 42/24), *anlatacaksın* (42/21), *konusacağım* (42/31), *gerekecek* (45/21), *unutmayacağım* (46/7), *gelmeyecekler* (46/13), *gelecekler* (47/5), *oynayacak* (47/6, 57/24), *öğrenemeyecek* (50/17), *olacak* (50/26, 53/33, 102/15, 103/32), *gösterecek* (54/30), *gelecek* (55/3, 107/7, 132/9), *özliyeceğim* (55/3), *deneyecekler* (58/17), *oynayacaklar* (58/23), *diyeceğim* (60/5), *gideceğiz* (64/12), *sayılmayacak* (65/9), *yiyeceğiz* (73/19, 95/19-20), *göreceğiz* (75/12), *tekrarlayacağım* (77/14), *sayılacak* (80/9), *girecek* (80/22), *edeceksin* (87/18), *yapacağım* (93/27), *savunacağım* (95/2), *çıkacağız* (95/18), *olacağız* (95/19), *göreceksiniz* (95/20), *oynayacağız* (102/27), *okuyacaksın* (102/28), *belleyecek* (102/29), *gönderecek* (102/30-31), *kalacağım* (104/4-5), *koklayacağım* (104/5), *hatırlayacak* (106/7), *dayanacağız* (107/5), *göreceksin* (107/17, 107/18), *çıkarmak* (107/17), *önlemeyecek* (110/13-14), *yapacaksınız* (113/16), *gideceğim* (115/24, 115/27, 115/30), *okunacak* (117/21), *gidecek* (119/1), *çarptıracaklar* (131/7), *gelmeyecek* (132/9), *başaracaksın* (133/23),

bineceğiz (136/25).

-*Dİr/-DUr* bildirme eki ile genişletilmiş olan 3. şahıs -*AcAk* eki, gelecekte gerçekleşecek oluş ve kılışa bir “kesinlik” işlevi katar:

Gene de o mistik, o ulaşılmaz soru sorulacaktır bir gün. (10/10-11)

...o yılanı önünde sonunda genç avcı Ali vuracaktır... (24/16-17)

...bu yıl açılmayan su arkı gelecek yıl açılacaktır... (24/24-25)

...kaysı ağacının kesildiği yere de zerzevat ekilecektir... (24/26-27)

Onların yaptıkları çılgınlık olabilir, fakat denemeye girişmedikçe hiçbir şey olmayacaktır. (31/29-30)

2.7.13.7. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevinden dolayı, sık sık yapılan, alışkanlık veya âdet hâline gelen ya da her zamanı içine alan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar sıkça bu kiple anlatılır.

Geniş zaman kipi; -*r*, -(*I*)*r*/(*U*)*r* ve -*Ar* olmak üzere iki ayrı ek türü ile karşılanır.

-*r* eki genellikle ünlü ile biten birden çok heceli fiil kök ve gövdeleri ile yine ünlü ile biten bazı tek heceli fiil kök ve gövdelerine eklenirken, ünsüz ile biten birden çok heceli fiil kök ve gövdeleriyle ünsüz ile biten bazı tek heceli fiillere ise -(*I*)*r*/(*U*)*r* şeklinde eklenmektedir.

Geniş zaman kipinin olumsuz, birinci teklik ve çokluk şahıslarında -*mA*-olumsuzluk; ikinci, üçüncü teklik ve çokluk şahıslarında ise olumsuz geniş zaman eki durumundaki -*mAz* eki ile kurulur.

Geniş zaman kipi, zamir kökenli şahıs ekleri ile çekimlenir. Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.13. Geniş Zaman Kipi

Teklik

1. şahıs	<i>anla-r-ım</i>	<i>ver-ir-im</i>	<i>kaç-ar-ım</i>	<i>düş-er-im</i>
2. şahıs	<i>anla-r-sın</i>	<i>ver-ir-sin</i>	<i>kaç-ar-sın</i>	<i>düş-er-sin</i>
3. şahıs	<i>anla-r</i>	<i>ver-ir</i>	<i>kaç-ar</i>	<i>düş-er</i>
Çokluk				
1. şahıs	<i>anla-r-ız</i>	<i>ver-ir-iz</i>	<i>kaç-ar-ız</i>	<i>düş-er-iz</i>
2. şahıs	<i>anla-r-sınız</i>	<i>ver-ir-siniz</i>	<i>kaç-ar-sınız</i>	<i>düş-er-siniz</i>
3. şahıs	<i>anla-r-lar</i>	<i>ver-ir-ler</i>	<i>kaç-ar-lar</i>	<i>düş-er-ler</i>

Çizelge 2.14. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Çekimi

<i>bula-ma-m</i>	<i>gez-me-m</i>
<i>bula-maz-sın</i>	<i>gez-mez-sin</i>
<i>bula-maz</i>	<i>gez-mez</i>
<i>bula-ma-yız</i>	<i>gez-me-yiz</i>
<i>bula-maz-sınız</i>	<i>gez-mez-siniz</i>
<i>bula-maz-lar</i>	<i>gez-mez-ler</i>

*Ben de biraz daha **kestiririm**, dedim. (40/12)*

*Sen **bilmezsın**, dedi adam, yaşlanırsan **anlarsın**. (34/25)*

*Burası bize göre değil, dedi Tansel, bizi Mahmutpaşa **paklar**, acele edersek **yetiştiriz**. (134/9-10)*

*Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini **sayarsınız** yalan... (123/14)*

*...**otururlar**, bir süre şundan bundan **konusurlar**, daha çok Sahabilerle, evliyalarla ilgili menkıbeler **anlatırlar**... (97/14-16)*

sallanır** (6/4), **sarsar** (6/7), **bilir** (7/4, 61/24, 94/33, 115/14, 118/23), **arar** (7/10), **gider** (7/13, 99/9, 129/6), **gelirim** (9/11, 10/24, 114/8-9), **kalkarız** (9/21), **bilirsiniz** (10/12), **biliriz** (10/13), **ederiz** (10/15), **yükselir** (10/16, 70/16), **ürperir** (10/17), **sorulur** (11/29), **bekler** (14/11, 15/19, 15/20, 15/20, 25/7, 128/17), **oturur

(15/13), *bayılır* (15/15), *olmaz* (16/22, 54/28, 82/20), *batar* (17/25), *öğütmez* (18/7), *karıştırmaz* (18/8), *gelirler* (18/10, 55/11), *çalışırlar* (18/10-11), *konuşur* (18/11), *gezindirir* (18/12), *anlatır* (18/14, 23/29), *sorar* (18/20), *bakar* (18/24), *değerlenir* (18/26), *gezinmem* (18/31), *der* (18/31), *yaparsın* (18/32), *ağlarım* (18/33), *yıkarım* (20/3), *ister* (20/20, 27/22, 72/18, 74/32, 77/6, 91/8, 112/20, 126/16, 126/18, 126/32, 127/2), *hazırlar* (20/23), *getiririm* (20/23), *bilmem* (21/16, 38/6, 48/7, 54/21, 55/7, 57/11, 61/6, 63/31, 75/1, 93/24, 121/2, 133/18), *sever* (21/30), *yapar* (22/10, 25/27), *yapılır* (23/11, 23/25, 23/26), *dönerler* (23/21), *sürer* (23/26, 69/25), *gelişir* (24/1), *atılır* (24/1, 24/8), *bilinmez* (24/1), *uyuşur* (24/2), *serer* (24/4), *varılır* (24/5), *öter* (24/7), *pırıldar* (24/9), *döner* (24/9, 97/8), *yayılır* (24/11), *gerekir* (24/13, 25/21, 25/24), *söyler* (24/16, 51/13), *yürür* (24/17), *erişir* (24/20), *dönülür* (24/22, 24/23, 24/24), *uyanılır* (24/29), *uyarır* (24/32), *derler* (25/2), *kestirir* (25/7-8), *görür* (25/9), *yumuşar* (25/9), *gerinir* (25/9, 69/28), *fırlar* (25/10), *koşar* (25/10), *koparır* (25/11), *sürdürür* (25/12-13), *bağırır* (25/14), *üşürsün* (25/15), *işlemez* (25/16, 33/23), *ağlar* (25/24, 25/27, 25/27, 25/29), *olur* (26/10, 43/31, 94/32, 107/20, 122/21, 127/1, 129/7), *dersiniz* (26/17), *korkarım* (27/1, 75/25), *sanırım* (27/18, 38/2, 50/25, 52/5, 63/11, 77/9, 88/3, 106/8, 108/5, 109/9, 114/14, 115/2), *gelinir* (28/14), *koymayız* (28/27), *gösterir* (28/29, 129/4), *anlamazlar* (30/26), *kalkışırlar* (30/27), *çıkır* (31/22, 41/32, 44/24, 69/17, 77/20), *dokunur* (34/24), *yersin* (34/32), *çalarlar* (35/15), *inanmaz* (37/6, 94/31), *anlarım* (38/9), *anlamam* (38/21, 133/29), *söylerim* (39/3, 104/5), *gelir* (40/11, 45/8, 69/19, 105/24, 110/8), *veririz* (41/13), *olursun* (41/22), *çıkma* (42/1, 42/2, 55/9, 69/21, 82/9), *anlatırsın* (42/23), *atlatır* (42/26), *dinlerler* (42/28), *yatmaz* (46/1), *dönersin* (47/11), *veririm* (47/13), *ödersin* (47/13), *kekreleşir* (49/15), *anımsamaz* (49/18), *küser* (50/4), *sepetlerim* (51/19), *ilgilendirmez* (53/13), *çıkartır* (54/11), *dersin* (54/13, 109/7, 136/20), *demez* (55/11), *oynarım* (55/20), *değiştirmez* (56/12), *kazanır* (56/24), *içersin* (57/10), *getiririz* (57/27), *şaşarım* (58/21), *bilirsin* (59/21, 104/8), *sayılmazsın* (60/10), *ermez* (60/18), *anlaşılr* (61/33), *karışmam* (65/22), *yağar* (66/28), *peydahlanır* (66/32), *dolar* (68/27), *geçer* (69/15, 132/32), *gelmez* (69/18, 100/32), *giderler* (69/18, 69/22), *başlar* (69/27, 126/28, 128/30), *açılır* (69/28), *giderir* (69/28-29), *şaşmaz* (69/29), *yansır* (69/30), *uyandırırılar* (70/12), *sanmam* (72/32-33, 91/21), *getirsin* (74/8), *kalırız* (77/31, 133/13), *öperim* (80/4), *uyur* (80/23), *çıkarmam* (85/1-2), *yenersin* (86/26), *görürsün* (87/3, 87/4), *anlarsın* (87/7, 102/24), *kaplar* (87/8), *önlemez* (88/29-30), *yetiştirir* (89/15, 90/1), *denmez* (91/13), *söylemem* (92/15), *yapmazsınız* (93/2), *yaparım* (93/11), *bilmez* (94/33), *yer* (96/3), *anarlar* (97/17), *doldururlar* (97/18), *şükür* (99/2), *görünür* (99/4, 128/13), *kapanır* (99/5), *olurlar* (99/10), *konusurlar* (100/21), *düşünmezler* (100/30-31), *çeker* (101/22), *kalır* (102/2), *tavlanır* (102/28), *görüştürüz* (102/32), *çalışır* (104/4), *derim*

(104/6), *gücenirim* (105/20), *gitmez* (107/10), *istemem* (107/16, 107/21, 112/21), *ilgilendirir* (107/23), *istemez* (109/5, 114/7), *söylemez* (109/23), *kalkar* (109/30), *inanır* (110/10), *inanılır* (111/31), *hıçkırır* (112/10), *severler* (113/22), *karıştırırlar* (113/26), *sayılmaz* (115/15, 129/23), *çarpmaz* (120/4), *sayarsınız* (123/12), *tanınır* (123/13), *yakalanır* (123/13), *anlaşılmaz* (125/30), *sezer* (125/32), *irgalanır* (126/8), *korur* (127/4), *kaydırır* (128/24), *belirirler* (128/29), *içersiniz* (132/1), *yakar* (133/9), *çağırırız* (135/29-30).

2.7.14. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, bildirme kipleri gibi bildirme, haber verme şeklinde bir oluş ve kılış anlamı vermez. Bu kipler, henüz gerçekleşmemiş, fakat gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir.

Tasarlama kipleri, şekil gösteren belli eklerle kurulur. Bu ekler, haber kiplerinde olduğu gibi açık ve belirli bir zaman kavramını da ifade etmezler. Tasarlama kiplerini birleştiren ortak özellik, aralarındaki işlev ayrılıklarına rağmen, hepsinin de sonuç olarak tasarlanmış bir dileğe yönelmeleridir. Bu kiplerin zamanlara göre değil, işlevlerine göre adlandırılmalarının sebebi de böyle açık bir zaman gösterme özelliği yüklenmemelerindendir. Tasarlama kiplerinde zaman kavramını ifade etmek için çoğunlukla zarflara başvurulur.

2.7.14.1. İstek Kipi

Fiile istek, arzu, niyet anlamları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini ya da o işe niyet edildiğini belirtir.

İstek kipinin Türkiye Türkçesindeki şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.15. İstek Kipi

Teklik					
1. şahıs	-(y)-AyIm	at-ayım	boya-y-ayım	gid-eyim	gül-eyim
	-(y)-A-m	at-a-m	boya-y-a-m	gid-e-m	gül-e-m
2. şahıs	-A-sın	at-a-sın	boya-y-a-sın	gid-e-sin	gül-e-sin
3. şahıs	-(y)-A	at-a	boya-y-a	gid-e	gül-e

	-sIn/-sUn	at-sın	boya-sın	git-sin	gül-sün
Çokluk					
1. şahıs	-(y)-Allm	at-alım	boya-y-alım	gid-elim	gül-elim
2. şahıs	-(y)-A-sInIz	at-a-sınız	boya-y-a-sınız	gid-e-siniz	gül-e-siniz
3. şahıs	-sInIAr	at-sınlar	boya-sınlar	git-sinler	gül-sünler

*Siz burda bekleyin, ben Çarli'ye bakıp **döneyim**, dedi. (22/20)*

*Biz yedik dede, dedi çocuk, **kalsın** belki sonra yersin. (34/32)*

*Vakit var daha, dedi, istersen **kalkalım** hemen. (133/15)*

ıçelim (8/3), girmeyelim (8/5), gidelim (8/10, 8/11, 30/7, 38/27, 53/33, 54/13, 81/20, 131/16), versin (8/24), bileyim (11/20), girelim (15/5, 54/8), gitsin (17/15, 117/33), anlatayım (18/26), yıkayayım (20/7), bakalım (25/13, 54/30, 59/12, 60/30, 85/5, 94/13, 101/24), konuşasınız (26/14), olsun (27/27, 54/26, 58/12, 66/1, 80/1, 93/5, 121/33), kurtulsunlar (30/28), uzansın (32/21), yesin (34/8), kalsın (34/17), alayım (34/28), ineyim (34/31), keselim (35/28, 36/12), keseyim (35/33), batmasın (36/2), demetleyelim (37/14), gideyim (39/2), yiyeyim (41/20), yapayım (41/27, 63/27), kalalım (41/12, 47/15, 53/30), çıkalım (47/20, 95/17), söyliyeyim (53/15-16, 74/15), yürüyelim (54/30), hatırlatayım (56/21), deneyeyim (57/25), diyeyim (60/3, 63/21, 110/10), kalkalım (64/4, 95/31, 111/8, 112/17, 115/26, 133/16), halledelim (69/16), unutalım (74/31), getirelim (75/5), vazgeçelim (75/15), konuşayım (77/26), yapalım (77/32), değiştireyim (85/6), kalmayalım (85/9, 118/32), konuşalım (93/3), kalkışsın (94/27), sorayım (95/12), dönelim (96/25), edeyim (102/17), oturalım (103/24), unutmayalım (105/19), başlıyalım (112/2), kalkayım (113/3), uyumayayım (118/28), kaldırayım (118/29), düzeltelim (123/3), yiyelim (136/20), düşmesin (136/20-21).

2.7.14.2. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesin bir şekilde ifade eden ve emretme anlamı taşıyan bir gramer kalıbıdır. Bu kipte, kip ekleriyle şahıs ekleri iç içe geçmiş durumdadır. Fiil köküne ya da gövdesine getirilen kip eki, aynı zamanda şahısı da belirttiği için ayrıca bir şahıs eki kullanılmaz. Bundan dolayı, her şahıs için farklı bir emir şekli bulunur.

Emir kipinin Türkiye Türkçesindeki çekimi şöyledir:

Çizelge 2.16. Emir Kipi

Teklik				
1. şahıs	-(y)-AyIm	at-ayım	bekle-y-eyim	dur-ayım
2. şahıs	-(eksiz)	at!	bekle!	dur!
3. şahıs	-sIn/-sUn	at-sın	bekle-sin	dur-sun
Çokluk				
1. şahıs	-(y)-AlIm	at-alım	bekle-y-elim	dur-alım
2. şahıs	-(y)-In/-(y)-Un	at-ın	bekle-y-in	dur-un
	-(y)-InIz/-(y)-UnUz	at-ınız	bekle-y-iniz	dur-unuz
3. şahıs	-sInIAr/-sUnIAr	at-sınlar	bekle-sinler	dur-sunlar

Emir kipinde ekin temel görevi, emirdir; bir işin bir kılışın mutlaka yerine getirilmesi isteğidir.

Sesini çıkarma, diyor, bir kenarda oturup bekle. (83/16)

İçeriye alın. (22/11)

Dur, konuşsun, diye biri dürtükledi az önce konuşanı. (125/4)

Al bu demetleri de götür, komşulara da versinler. (39/4)

gelin (7/28, 7/30), *buyrun buyrun* (8/4), *buyrun* (8/6), *girin* (8/6), *sabırsızlanma* (9/18), *kalma* (10/23), *bekle* (11/23), *gönder* (11/24), *patlama* (12/28), *var ol* (15/29), *kırma* (16/8), *bırak* (16/9, 37/13, 88/31, 135/33), *yapma* (17/6), *kes* (17/14, 35/32, 36/1), *bak* (18/26, 29/25, 34/19, 34/21, 36/1, 36/12, 38/15, 55/33, 75/32, 89/15, 94/8, 101/26, 103/9), *say* (18/26), *git* (20/23, 29/20, 104/3), *bekleyin* (22/20), *bakmayın* (24/32), *giy* (25/15), *üzülme* (25/16), *kararlaştırın* (26/23), *kalsın kalsın* (26/27), *kalmayın* (27/13), *çağırın* (27/13), *sor* (29/20), *unut* (29/31), *kalk* (30/7, 39/29, 117/17, 117/21), *al* (34/21, 34/31, 37/14, 39/4, 58/3), *ye*

(34/28, 34/31, 39/8), *gel* (34/31, 40/14, 54/24, 81/25), *getir* (35/28, 37/14), *tut* (36/2), *yeter* (37/13), *unutma* (39/8, 88/5), *uyan* (39/16), *bırakın* (40/17), *olmasın* (41/16, 41/28, 54/29, 127/22), *konus* (42/32, 87/23, 94/9), *görsünler* (44/24), *geç* (44/28, 102/10), *kal* (47/11), *zıkkımlansın* (51/19), *yorma* (56/33), *söyle* (57/11, 59/12, 92/17, 110/17), *vazgeç* (57/26, 58/1, 75/7), *yaklaşmasın* (58/12), *sarsmasın* (60/5), *kalkışma* (60/9), *koş* (61/4), *saçmalama* (62/2, 92/33), *bilsinler* (67/31), *mecbur sayma* (72/11), *etsin* (73/8), *çözdürme* (73/9), *görsün* (74/6), *düşün* (76/16), *anlama* (76/26-27, 113/8), *anlat* (80/1), *söyleyin* (82/5), *yaz* (82/6, 82/6), *yazın* (82/15, 82/19), *büyütme* (84/33), *bekleme* (88/3, 88/24), *isteme* (88/24), *seç* (89/2), *durma* (92/17), *inan* (93/15), *bil* (94/13, 101/24), *korkma* (94/19, 120/4), *boşansın* (94/26), *dinle* (102/6), *deme* (102/32), *yap* (102/33), *oku* (103/1), *kokla* (103/9), *söyletme* (103/18), *otur* (103/28, 103/32, 115/30), *çok* (103/28), *çalış* (104/3), *yaylan* (104/4), *hatırla* (106/5), *götür* (107/9), *dinleyin* (108/21-22), *saklama* (110/3, 110/17), *kalın* (112/18), *toparlan* (112/25), *bakın* (113/10), *sorma* (114/11), *başlama* (115/17), *aramayın* (115/27-28), *geçinin* (115/32), *uyandır* (117/32), *toplasın* (117/33), *tutun* (122/3), *gösterin* (126/15), *sarılın* (126/30), *korkun* (126/31), *çalışın* (126/31), *düşünün* (127/2), *anlayın* (127/3), *anla* (132/27), *sıkıştırma* (132/27).

2.7.14.3. Dilek-Şart Kipi

Bir oluş ve kılışı “şart”a ya da “dilek, istek ve niyet”e bağlayan bir tasarlama kipidir. -sA eki ile kurulur. “Şart” bildirme görevi ile çekimlenen diğer tasarlama kiplerinden ayrılan tarafı, tek başına bir yargı taşımaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge özelliği yüklenmesidir. Bu tamlayıcı öge ya da cümle parçası bir yargı bildirmediğinden de temel cümle zarfı olur.

-sA eki, bugün Türkiye Türkçesinde iki temel görev üstlendiği ve her temel görevde kendi içinde birkaç farklı göreve uğradığından, dilek-şart kipinin işlevlerini 1. şart kipi, 2. dilek kipi olarak iki farklı alt bölümde ele alabiliriz:

2.7.14.4. Şart Kipi Kuran -sA Eki

Temel cümledeki yargının olmasını şarta bağlayan ve kendisi tek başına yargı ifade etmeyen bir tasarlama kipidir. Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.17. Şart Kipi Kuran -sA Eki

Teklik

1. şahıs	-sA-m	at-sa-m	boya-sa-m	gül-se-m	izle-se-m
2. şahıs	-sA-n	at-sa-n	boya-sa-n	gül-se-n	izle-se-n
3. şahıs	-sA	at-sa	boya-sa	gül-se	izle-se
Çokluk					
1. şahıs	-sA-k	at-sa-k	boya-sa-k	gül-se-k	izle-se-k
2. şahıs	-sA-nIz	at-sa-nız	boya-sa-nız	gül-se-niz	izle-se-niz
3. şahıs	-sA-lAr	at-sa-lar	boya-sa-lar	gül-se-ler	izle-se-ler

Senin yerinde **olsam** o şiiri ezberlerdim ben. (102/26)

Öyle **görsen** Yavuzu kapmaya kalkar mıydın? (109/30)

Kendi halini **bilse** ya, o da yok, koca öküz. (9/25)

Bir kere de programsız **yaşasak** olmaz mı? (54/27-28)

İstemeseniz bırakıp gidebilirsiniz her an. (105/9-10)

Biliyor musun, beni getirip buraya gözüüm kapalı bıraksalar da işte senin doğduğun yer burası **deseler**, inanmazdım. (119/22-24)

olmasa (17/24, 48/28, 103/29-30), **dese** (18/4), **olsa** (22/7, 122/27), **söylese** (31/18), **yesem** (34/9), **yok saysa** (48/7), **istese** (51/22-23), **bilsem** (53/22), **düşünmese** (53/27), **söylemesen** (56/23), **düşünmesek** (56/30), **söylesem** (94/12), **düşünsen** (110/8), **bilmese** (128/1), **desem** (130/11), **baksan** (131/27-28), **görsem** (135/12).

Şartın gösterdiği oluş ve kılış ile temel cümledeki fiilin gösterdiği oluş ve kılış arasındaki zıtlaşma işleviyle kullanılır. Şart kipi burada “kabullenmeye” ya da “şarta” rağmen “gerçekleşmeme” anlamlarında bir görev yüklenmiştir. “... dığı hâlde”, “...rağmen” zarflarının yerini tutabilir. Çoğunlukla da anlatım *de* ve *bile* bağlaçlarıyla kuvvetlendirilmiştir:

Herkes **bağıslasa bile**, herkes onun bir amaç için evine kapanık kaldığını bilse ve bu dirence **saygı duysa bile**. (32/1-2)

İsteseniz de, istemeseniz de, sürüip gidecek ve kendini size kabul ettirecektir.
(105/6-8)

demesem de (40/18), istesem de (42/5), söylemesen de (46/15), baksa da (60/32-61/1), değiştirmese de (67/28), anlasan bile (75/27), kınanmasa da (99/12-13), olsa da (104/26), bıraksalar da (119/22-23).

Temel cümledeki yargının gerçekleşmesini “her şart altında her ne olursa olsun” biçiminde bir kabul ve kararlılığı bağlayan şart işlevi ile: Bu işlev, genellikle *kim?, ne?, hangi?, nerede?, nereye?, nasıl?* gibi soru zamirleri ile yapılan şartlı cümlelerde ve şart kipi ile istek kipini veya olumlu olumsuz şart kiplerini art arda tekrarlayan anlatımlarda göze çarpar:

Bazen öyle şeyler oluyor ki.. nasıl söylesem.. (75/26)

Nasıl anlatsam.. (76/31)

Nasıl söylesem.. (93/6)

Şart kipinin zaman zaman “kararsızlık”, “tahmin”, “tercih” ya da şüphe bildiren işlevleri de göze çarpar. Sorulu şart cümlelerinde “kararsızlık”, tekrarlanan şart kiplerinde “tahmin” işlevi ağır basar:

Evet, öyle olsa gerek, asıl adı Çarlı galiba. (82/4),

Şart kipi -sa, zamanla canlı işlevindeki bir aşınma ya da kayma ile kalıplaşmış birtakım yeni şekiller oluşturmuştur. “Açıklama”, “boş verme”, “güçlendirme”, “hayret”, “ilâve”, “sebepe”, “sorma”, “tahmin”, “tercih”, “teklif”, “üsteleme”, “yaklaşma”, “zıtlık” gibi anlam incelikleri taşıyan bu kalıplaşmış şekiller, gramer yapıları bakımından birer cümle açıcı ya da cümle bağlayıcıları haline gelmişlerdir. Bunlardan bazıları, önceki cümleyi bir sonraki cümleye bağlama görevini üstlenmişlerse de büyük bir çoğunluğu sonraki cümleyi önceki cümleye bağlama göreviyle kullanılır. Cümle bağlayıcısı özelliğindeki bu kalıplaşmış şekillerin başlıcaları: *baksana, bana kalırsa, bana sorarsan, ben olsam, hiç olmazsa, nasıl olsa, ne olsa, olsa olsa, ona bakarsan, nasıl desem, ne de olsa, vb.*’leridir.

Baksana şuna, diyor bir vitrindeki balıkçı kazağını göstererek, sana kimi hatırlatıyor? (134/19-20)

Bana kalırsa en iyisi revüye gitmek, diyor Ömer. (26/22)

Bana sorarsan hepsi de bayağı şeyler, dedim, alelâde.. (133/26)

Ben olmasam çoktan top atardı. (12/31)

*Sanırım, dedim, **hiç olmazsa** benim için böyle. (63/11)*

Nasıl olsa kaybedeceksin, dedim, vazgeç. (75/7)

Ne olursa olsun kişiliğine yakışmayan bir durum bu. (52/11-12)

Olsa olsa ayda yılda dost, akraba ziyaretlerine giderler. (69/22)

*bana kalırsa (52/6), ben olmasam (16/27, 44/28, 105/24), **hiç olmazsa** (17/22, 24/28, 87/9, 100/26), ne olursa olsun (69/13, 79/33).*

2.7.14.5. Dilek Kipi Kuran -sA Eki

-sA eki ile kurulan ve dilek-şart kipi içinde yer alan dilek kipinde, şarttan isteğe yönelmiş “niyet” ve “tasarlama” hâlinde bir “istek” bir “dilek” işlevi vardır. Dilek-şart kipi içindeki istekte, daha çok “niyet” ve “dilek” hâlinde tasarlanmış bir istek ağır basar. Bazen cümlede yer alan *ah, bari, keşke* gibi sözler isteği daha belirgin ve güçlü duruma getirmiştir:

*Şimdi bir sıcak çorba **olsa** da içsek, diyen. (10/22)*

*Başka bir gürültü duymadan **uyusam** diye düşünüyorum. (79/20)*

*Biliyor musun, şimdi **ölsem** çok kimseyi sevindirmiş olurum. (93/16-17)*

*Geç **olmasa** kapıyı çalıp isterdim. (103/29-30)*

*Lütfen, diye söze karışıyorum, **kapatsak** bu konuşmayı.. (110/21)*

*“Böyle birkaç kişi daha **olsa**, her şey çok kolay” diye düşündü. (122/27-28)*

*Benim gibi zamanın uzaklarından gelmiş bir garip sizi şu halinizle **görse**, vallahi size müslümanlar demezdi. (126/23-25)*

-yA! ünleminin, y-'si eriyerek kısalmış bir biçimi olan -A! ünlemi ile genişletilen dilek kipi, çok güçlü bir istek görevindedir. İstek kipindeki bu güçlenmeden dolayı işlevinde emire kayan bir özellik vardır. Bu özelliği dolayısıyla

sadece ikinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde yer alır:

Otursana. (72/6)

Söylesene oğlum, diye üsteledi öteki. (101/25)

Tuh Allah kahretsin seni.. şu yıldızlara bak be.. yıldızın yakışığı nedir bilsene. (101/26-27)

Benim için gelmedin mi canım, diyordu Sitare, söylesene? (105/21-22)

Ama şekerim ben olmasam gelir miydin, söylesene? (105/24-25)

Baksana şuna, diyor bir vitrindeki balıkçı kazağını göstererek, sana kimi hatırlatıyor? (134/19-20)

2.7.14.6. Gereklilik Kipi

Bir oluşun bir kılışın ya da tasarlanan bir eylemin yapılması gerektiğini bildiren bir kiptir. *-mAll* ekiyle çekimlenir.

Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime giren gereklilik kipinin çekimi şöyledir:

Çizelge 2.18. Gereklilik Kipi

Teklik			
1. şahıs	<i>-mAll-y-Im</i>	<i>at-malı-y-ım</i>	<i>gül-meli-y-im</i>
2. şahıs	<i>-mAll-sIn</i>	<i>at-malı-sın</i>	<i>gül-meli-sin</i>
3. şahıs	<i>-mAll-dIr</i>	<i>at-malı-dır</i>	<i>gül-meli-dir</i>
Çokluk			
1. şahıs	<i>-mAll-y-Iz</i>	<i>at-malı-y-ız</i>	<i>gül-meli-y-iz</i>
2. şahıs	<i>-mAll-sInIz</i>	<i>at-malı-sınız</i>	<i>gül-meli-siniz</i>
3. şahıs	<i>-mAll-dIrlAr</i>	<i>at-malı-dırlar</i>	<i>gül-meli-dirler</i>

Gereklilik kipinin esas işlevi, yapılması planlanan bir işin gerekli olduğunu bildirmektir. Bu kipten, gereklik yerine getirilmediğinde bir sakınca doğacağı anlamı da çıkarılabilir.

Diğer tasarlama kipleri gibi, gereklilik kipi de dildeki ve cümledeki kullanılış şekillerine göre işlev kayması yoluyla bazı farklı işlevler yüklenmiştir. Gereklilik haricindeki öteki işlevleri “hayret bildirme”, “kararsızlık”, “şart”, “tahmin” şeklinde sıralanabilir.

*Her zaman **kılmalısın**, dedi adam, ihmal etme namazını.* (38/32-33)

*Sıkıntıyı gidermek için bir şeyler icat **etmeliyiz**, en iyisi gerçeklerden **konusmalıyız**.* (106/17-19)

*Temiz ve umutlu **olmalı** sevgi, diyor...* (113/5)

***görmelisiniz** (6/4), **çekmeli** (11/26), **olmalı** (21/20, 32/11, 51/17), **düşünmemelisin** (29/15), **bakmalı** (49/15), **olmalıyım** (51/18), **kıpırdamamalıyım** (79/26), **yazmalıyım** (80/6), **anlatmalı** (87/1).*

2.7.15. Ek-Fiil

Günümüzde bu fiili her ne kadar *i-* (imek) olarak adlandırsak da fiilin yalnız başına bir anlamı yoktur. Esas fiillerde olduğu gibi tek başına *i-* şekliyle kullanılmaz ve yapım ekleriyle genişletilemez. Bundan dolayı fiilden bir ad veya fiil gövdesi oluşturması imkânsızdır. Varlığını *i-di*, *-imiş*, *i-se* gibi zaman ekleriyle ortaya çıkarır.

i- ek-fiilinin dildeki görevi, ad soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır.

2.7.15.1. Ek-Fiilin Kipleri

i- ek-fiilinin diğer fiillerden yani asıl fiillerden farklı olarak sadece bildirme özelliği gösteren dört kipi vardır. Bunlar geniş zaman (şimdiki zaman), görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipleridir. Asıl fiillerde olduğu gibi bu ek-fiilde de kip ve zaman kavramı zaman ekleriyle karşılık bulur.

2.7.15.2. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi

Bu kip, Eski Türkçedeki *er-ür-men*, *er-ür-sen* vb. geniş zaman çekimindeki *er-* yardımcı fiili ile geniş zaman gösteren *-ür* ekinin birbirleriyle kaynaşarak eriyip kaybolması ve çekimde şahıs gösteren *-men*, *-sen* zamirlerinin de birer ek kalıntısı şeklinde devamıyla oluşmuştur. Bugün birinci ve ikinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde adları fiilleştiren ekler, eski çekimli fiillerdeki eklerin kalıntısı olan zamir kökenli eklerdir.

i- fiilinin geniş zamanının üçüncü şahıs çekimlerinde farklı bir ek kullanılır. Bu ek de yine Eski Türkçedeki *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden *tur-ur* > *dur-ur* > *-Dİr/-DUR* değişimine uğramış *-Dİr/-DUR* ve *-Dİr-lAr*, *-DUR-lAr*(<*-dur-ur-lar*< *-tur-ur-lar*) ekleridir.

Geniş zaman kipi aynı zamanda şimdiki zaman kavramını da içine aldığından bu eklerin yardımcı fiil kanalı ile adlarla birleşen çekimi, aynı zamanda şimdiki zamanı karşılayan birer bildirme eki özelliği taşır. Dolayısıyla adlara gelen kişi ekleri *bildirme ekleri* olarak adlandırılmıştır.

i- ek-fiilinin kip ve şahıs ekleri ile kaynaşmasından oluşmuş bildirme ekleri ve bu eklerin adları fiilleştiren kullanımları da şöyledir:

Çizelge 2.19. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Kipi

Teklik çekimi				
1. şahıs	<i>-Im/-Um</i>	<i>yanlış-ım</i>	<i>kişi-y-im</i>	<i>kötü-y-üm</i>
2. şahıs	<i>-sIn/-sUn</i>	<i>yanlış-sın</i>	<i>kişi-sin</i>	<i>kötü-sün</i>
3. şahıs	<i>-Dİr/-DUR</i>	<i>yanlış-tır</i>	<i>kişi-dir</i>	<i>kötü-dür</i>
Çokluk çekimi				
1. şahıs	<i>-Iz/-Uz</i>	<i>yanlış-ız</i>	<i>kişi-y-iz</i>	<i>kötü-y-üz</i>
2. şahıs	<i>-sInIz-sUnUz</i>	<i>yanlış-sınız</i>	<i>kişi-siniz</i>	<i>kötü-sünüz</i>
3. şahıs	<i>-DİrlAr/-DURLAr</i>	<i>yanlış-tırlar</i>	<i>kişi-dirler</i>	<i>kötü-dürler</i>

1. Birinci Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Gene o sinsî tedirginliğin baskınındayım. (50/30-31)

Delinin tekiyim ben, dedi Sitare. (61/32)

odasındayım (21/3-4), *yorgunum* (21/31-22/1), *Polonyalıyım* (28/31), *üzgünüm* (29/30), *değilim* (43/32, 49/20, 61/13, 61/32, 92/1), *şefkatliyim* (45/4), *eminim* (58/14), *içindeyim* (60/25), *haklıyım* (61/24), *aptalım* (74/12), *iyiyim* (80/4, 80/8), *iş kadınıyım* (84/31), *biriyim* (88/14), *sinirliyim* (91/16), *dayanaksızım* (91/16), *evliyim* (109/29), *zorundayım* (115/10-11), *gibiyim* (117/28), *burdayım*

(130/17).

Biz, hüznün peygamberinin ümmetiyiz, diyor dede. (25/26)

Konuşmaktan çok eğlenecek bir yerdeyiz sanırım. (109/8-9)

burdayız (7/27), tatildeyiz (74/25), sinirliyiz (74/27), buradayız (76/18), ciddiye (114/31).

2. İkinci Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Yoksa kendi eserin karşısında bile ne kadar cılızsın, önemsiz ve yeniksin. (86/27-28)

çocuksun (20/29), zalimsin (45/3), hoşsun (56/1), yazarsın (59/21), kabasın (60/27), fitnessin (74/12), gibisin (75/28, 93/26, 93/26), başınasın (86/22), alıngansın (87/13), haklısın (87/31), sensin (87/32, 93/4), tuhafısın (88/11), korkunçsun (88/11), birindesin, öbüründesin (91/10), delisin (95/21), kerestesin (101/24, 102/21), evlisin (109/20), sarhoşsun (109/31).

Hepiniz sahtekârsınız. (93/30)

gençsiniz (34/13), değilsiniz (82/16), bendensiniz (105/17), millettensiniz (125/5), milletindensiniz... (125/23-24), insanlarsınız? (125/27-28).

3. Üçüncü Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

...bir çeşit özür dilemedir bu ya da karşısındakinin hoşgörüsünü kazanma girişimidir: (12/22-24)

Sitare 'nin evi bir deniz kıyısındadır, bir dağ başındadır, büyük bir kentin orta yerindedir, bir sayfiyenin تنها köşelerindedir... (14/24-26)

ordadır (11/19, 119/11), başarısızdır (12/14-15), yıldır (15/12, 38/19, 119/19, 132/23), hastadır (15/12), kuşudur (15/14), vardır (15/18, 87/2, 89/17, 89/29, 91/23, 100/30), boştur (15/31), terstir saçmadır (15/32), mankendir (16/12), boyacıdır (16/14), kaynağıdır (17/24), evindedir (17/26), ilgisizdir (17/27), onunladır (18/2), başbaşadır (18/3), âdildir (18/5), derviştir (18/6), dönüşümüzdür (18/18), dönüşümüzdür (18/18-19), GECEDİR (19/12), SESSİZLİKTİR (19/27), PATLAMADIR (19/27), endişedir (21/9), başkadır (23/14, 69/6), yenidir (23/15),

alambaçtır (23/20), *uğraşıdır* (24/21), *dinlencedir* (24/21), *yenilenmedir* (24/21), *muhtaçtır* (29/12-13), *Karabaş'tır* (29/28), *yoktur* (32/5, 33/11, 55/13, 56/25, 69/23, 74/30), *bulaşıcıdır* (37/22), *öyleyimidir* (43/5-6), *budur* (45/32, 80/3), *havadır* (48/19), *hazırdır* (48/32, 70/14), *kenttir* (49/5), *demektir* (50/21), *nedendir* (50/30), *Amerikalıdır* (52/8), *ipucudur* (52/15), *duyarlıyızdır* (60/19), *ondandır* (62/10), *mevcutturlar* (70/10-11), *kadifedir* (73/26), *doğrudur* (74/3), *haldedir* (76/33), *delidir* (79/4), *tehlikelidir* (79/32), *kızıdır* (89/2), *adamlardır* (89/31), *böyledir* (90/2), *alçaklıktır* (93/24), *yaşlıdır* (94/23), *masumdur* (94/32), *mümkündür* (98/1), *kadardır* (101/2), *dışınızdadır* (105/6), *sıkıntıdır* (106/30), *kendisidir* (107/15), *hayırdır* (117/25, 117/32), *gizlidir* (126/16), *kalbdedir* (126/17), *yakındır* (126/28, 126/29), *zalimlerdir* (127/1), *odur* (127/23), *adamdır* (127/25), *gibidir* (128/10, 129/21), *belirsizdir* (129/13).

2.7.15.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

i- ek-fiilinin görülen geçmiş zaman kipi, fiile, şahıs ekleriyle genişletilerek *-DI/-DU* geçmiş zaman ekinin eklenmesiyle oluşturulur. Şekil ve zaman ekinin sonra gelen şahıs ekleri iyelik kökenlidir. Yalnız *i-* yardımcı fiili isimlerle birleşip çekime girdiğinde, varlığını şekil olarak sürdürse de çoğunlukla erimiştir. Bu erime ünsüz ile biten adlardan sonra daha yaygındır. Kipin şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.20. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Teklik çekimi			
1. şahıs	<i>-i-di-m</i>	<i>yanlış-tım</i>	<i>kötü-y-düm</i>
2. şahıs	<i>-i-di-n</i>	<i>yanlış-tın</i>	<i>kötü-y-dün</i>
3. şahıs	<i>-i-di</i>	<i>yanlış-tı</i>	<i>kötü-y-dü</i>
Çokluk çekimi			
1. şahıs	<i>-i-di-k</i>	<i>yanlış-tık</i>	<i>kötü-y-dük</i>
2. şahıs	<i>-i-di-niz</i>	<i>yanlış-tınız</i>	<i>kötü-y-dünüz</i>
3. şahıs	<i>-i-di-ler</i>	<i>yanlış-tılar</i>	<i>kötü-y-düler</i>

1. Birinci Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Hem bu gece saat 1'den sonra başladılar, daha önce konserdeydik. (40/6-7)

Sitare'yle beraberdik. (72/13-14)

2. İkinci Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Sahi sen nerdeydin? (40/7-8)

Sen nerdeydin? (72/12)

3. Üçüncü Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Kimseyle bir ilişkisi yoktu. (32/12)

Sesi kısık ve umutsuzluk doluydu. Bir an sonra ağlayacakmış gibiydi. (112/5-6)

döşeliydi (5/13), *vardı* (7/22, 14/24, 26/8, 34/2, 35/3, 37/20, 37/31, 43/24, 45/13, 47/21, 55/7, 61/2, 64/15, 64/24, 65/31, 66/9, 66/10, 67/14, 68/4, 68/25, 69/32, 85/24, 95/7, 96/8, 96/19, 97/13, 98/16, 98/31, 100/3, 101/3, 104/19, 116/9, 117/14, 118/18, 119/3, 121/32, 122/13, 122/21, 127/30, 133/21, 135/6), *yoktu* (7/24, 21/26, 22/9, 31/21, 32/13, 51/24, 57/19, 65/13, 65/18, 68/20, 78/19, 98/27, 99/28, 101/8, 105/15, 122/25, 124/2, 124/3), *darmadağındı* (11/14), *haylazdı* (11/17), *vurdumduymazdı* (11/17), *inancındaydı* (13/18), *kendisiydi* (14/10-11), *şeydi* (20/13, 28/21, 65/33, 116/18, 135/6), *ordaydı* (22/19), *nasıldı* (23/2), *bambaşkaydı* (30/17), *gibiydi* (30/21, 40/10, 116/22-23, 124/30, 125/20), *korkaklıktı* (31/13), *kaçaklıktı* (31/13-14), *istasyondur* (32/20), *görebildikleri* (32/22), *torunuydu* (33/30), *kokuydu* (35/19), *kapalıydı* (39/15), *evliydi* (43/23), *karanlığıyla* (46/20), *armatördü* (53/8), *güzeldi* (58/28, 58/31, 123/15), *inceydi* (59/1), *sakattı* (62/17), *çocuğumdu* (62/19), *azdı* (64/22), *önemliydi* (64/30), *kimselerdi* (65/13), *karışık* (65/18-19), *şüpheliydi* (65/19), *yeterliydi* (65/23-24), *etkiliydi* (65/33), *hızdaydı* (66/12), *gizliydi* (67/8, 98/14), *imgeydi* (67/12), *mektepti* (67/24), *cilaydı* (67/27), *buydu* (67/31), *böyleydi* (69/5, 80/12-13), *açıktı* (69/10, 69/11, 98/7, 118/7), *olaydı* (69/13), *bembeyazdı* (70/3), *güçlüydü* (70/6), *göz doldurucuydu* (70/6), *toktu* (70/6-7), *karanlıktı* (71/14), *kızdı* (72/19), *üzgündü* (72/32), *kimdi* (73/20, 84/16, 93/32), *soğukkanlıydı* (74/21), *ciddiydi* (77/31), *üzereydi* (81/13), *rahattı* (84/3-4), *Sitare'ydi* (85/23), *hangisiydi* (95/4), *sakindi* (96/5), *ayıptı* (97/20), *iyiydi* (98/23, 98/23), *dönme* (98/27-28), *anlamsızdı* (98/29), *değerdi* (99/3), *çoğunlukta* (99/16), *kimindi* (102/8-9), *ölçüdeydi* (105/13), *doluydu* (112/5, 134/1), *oydu* (113/29, 124/1), *uykusundaydı* (116/16), *örtülüydü* (116/25), *görünüşlüydü* (117/13), *ellerindeydi* (121/10), *genişti* (121/11), *yerindeydi* (121/20), *takkeliydi*

(121/21), *oradaydı* (121/25), *insanlardı* (122/31), *içindeydi* (125/22), *dikbaşlıydı* (134/26), *dalgaydı* (135/33).

Şimdi son cemaat yerindeydiler. (123/30-31)

kişiydiler (7/31), *birlikteydiler* (50/10), *evden bozmaydılar* (64/16), *sevinçliydiler* (67/15), *zorundaydılar* (68/32), *önümdeydiler* (132/10).

2.7.15.4. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

i- fiilinin duyulan geçmiş zaman kipi de *i-* fiiline *-mİş/-mUş* zaman ekinin ve zamir kökenli şahıs ekleri getirililerek oluşturulur. Görülen geçmiş zaman kipinde olduğu gibi bu kipte de ad soylu kelimelerle zaman eki arasında kalan *i-* fiili çoğunlukla erimiştir. Kipin şahıslara göre çekimi şöyledir:

Çizelge 2.21. Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Teklik çekimi	
1. şahıs	<i>-i-miş-im>-mİşIm/-mUşUm</i>
2. şahıs	<i>-i-miş-sin>-mİşsUn/-mUşsUn</i>
3. şahıs	<i>-i-miş>-mİş/-mUş</i>
Çokluk çekimi	
1. şahıs	<i>-i-miş-iz>-mİşIz/-mUşUz</i>
2. şahıs	<i>-i-miş-siniz>-mİşsInIz/-mUşsUnUz</i>
3. şahıs	<i>-i-miş-ler>-mİşlAr/-mUşlAr</i>

1. Birinci Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

Herkesten, her şeyden sanki yalnız ben sorumluymuşum gibi bir sezgiye kapılıyorum. (45/18-19)

Genç bir kız olarak değil de kadınmışım gibi görünmek istemiştım. (46/5-6)

3. Üçüncü Şahıs Teklik ve Çokluk Çekimleriyle:

...daha önce hiçbir hastalığı yokmuş... (21/21-22)

...çevrede bir kan merkezi **varmış**... (22/13-14)

erkenmiş (10/26), **varmış** (11/6, 26/18, 36/18), **nerdeymiş** (11/28), **teşneymiş** (30/22), **biriymiş** (60/6), **niyeymiş** (61/5), **âşıkmuş** (68/16), **yokmuş** (76/20), **neymiş** (87/20, 95/20), **iyiymiş** (96/30), **oğlanmış** (103/1), **şimdiymiş** (103/29), **çocukmuş** (111/12), **azmış** (121/14), **nefismiş** (136/27).

2.7.15.5. Şart Kipi

i- ek-fiiline *-sA* şart ekinin getirilmesiyle oluşturulan şart kipinin çekimi de diğer kipler gibidir. Kip doğrudan doğruya olağan bir “şart” görevi yüklenmiştir. Ekin sadece dil benzeşmesine uyan ve iyelik kökenli şahıs eki alan çekimi şöyledir:

Çizelge 2.22. Şart Kipi

Teklik çekimi		
1. şahıs	<i>-i-se-m>-sA-m</i>	<i>yoğun isem/ yoğunsam</i>
2. şahıs	<i>-i-se-n>-sA-n</i>	<i>yoğun isen/ yoğunsan</i>
3. şahıs	<i>-i-se>-sA</i>	<i>yoğun ise/ yoğunsa</i>
Çokluk çekimi		
1. şahıs	<i>-i-se-k>-sA-k</i>	<i>yoğun isek/ yoğunsak</i>
2. şahıs	<i>-i-se-niz>-sA-nIz</i>	<i>yoğun iseniz/ yoğunsanız</i>
3. şahıs	<i>-i-se-ler>-sA-lAr</i>	<i>yoğun iseler/ yoğunsalar</i>

Şimdiyse şehir dört bir yana dal budak salıyordu. (31/5)

Sitare’yse asla kadınca davranmaktan şaşmıyor. (61/23)

aslındaysa (16/31), **kendisiyse** (33/7-8), **zamanındaysa** (37/28), **barıştaysa** (37/29-30), **bense** (47/15, 88/9, 89/22), **bizse** (47/22), **kadınsa** (49/30), **sekreterse** (51/12), **doğruysa** (52/25), **sense** (56/4, 88/14), **şimdiyse** (62/28), **kısımtıysa** (66/4), **mekteplilerse** (66/7), **işitenlerse** (67/20), **orayaysa** (69/6), **burayaysa** (69/18), **sonraysa** (69/23), **ortadaysa** (71/20), **Sitare’yse** (77/6), **onlarsa** (86/23), **öbürüyse** (91/8), **gerçekse** (92/17), **günleriye** (97/12), **cevabıysa** (97/28), **buradakiniyse** (105/8), **şeriatısa** (126/17).

Basit ve birleşik zamanlı kiplerde olduğu gibi *er-* ya da *i-* yardımcı fiilinin -sA şart eki ile birleşmiş *erse*, *ise* şekilleri de zamanla, birleştikleri ad ve zamirler ile kaynaşıp kalıplaşarak ve şart işlevlerini de yitirerek birer ad, zarf ya da bağlaca dönüşmüşlerdir. Bunlar *nesne* (<*ne erse ne*), *kimse* (<*kim erse*), *ise* (<*er-se*), *nasılsa*, *her nasılsa*, *neyse* (<*ne ise*), *neredeyse* (<*nere-de ise*), *oysa* “*halbuki*” (<*o i-se< ol er-se*), *öyleyse* (<*öyle i-se*), *yoksa* (<*yok er-se*), *varsa yoksa* (<*var i-se yok i-se*) gibi gramer birimleridir:

*Yanımızdaki sekreterin bir anlamı yok **yoksa**. (51/26)*

***Neyse** kendi işimize bakalım. (85/5)*

***Oysa** biz daha yeni başlıyoruz. (106/10)*

neyse (11/6, 28/15, 44/28, 48/13, 79/19, 103/18), *yoksa* (14/14, 32/16, 45/1, 46/21, 52/18, 86/27, 92/29, 102/7, 117/8, 124/33, 130/11), *oysa* (21/15, 30/16, 31/7, 31/32, 60/6, 75/31, 88/14, 129/22, 132/11), *öyleyse* (23/1, 32/13, 50/8, 53/15, 61/8, 63/7, 66/19, 82/15, 87/13, 91/14, 91/22, 94/9, 102/6, 124/31, 132/4), *nerdeyse* (24/18, 59/8, 64/13, 81/12, 117/21, 122/32, 133/5), *varsa* (33/22, 46/28, 54/26, 56/18, 69/16, 97/10-11, 98/13), *nedense* (51/8, 61/21, 96/24, 99/13, 115/19-20), *nasılsa* (51/18, 63/25, 89/27).

2.7.15.6. Ek-Fiilde Olumsuzluk

Asıl fiillere olumsuzluk anlamını ifade etmek için kullanılan -mA- eki, ek-fiillerde kullanılmaz. *i-* ek-fiilinin olumsuzu *değil* edatı kullanılarak yapılır.

Ek-fiilin olumsuz şekli kurulurken *değil* edatı ad ve ad soylu kelime ile *i-* fiili arasına girer. Şahıs ekleri yine *i-* fiilinden sonra gelir. *Ad ögesi + değil + çekimli ek-fiil* kalıbındaki olumsuz türün de geniş zaman (şimdiki zaman), görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört kipi vardır.

i- ek-fiilinin olumsuz kiplerinin çekimi esnasında, *değil* edatı, olumlu çekimlerde olduğu gibi görülen geçmiş zaman ve şart kiplerinde iyelik kökenli, geniş zaman ve duyulan geçmiş zaman kiplerinde ise zamir kökenli şahıs ekleri alır. Geniş zamanın üçüncü şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde yine -Dİr/-DUr ve -DİrlAr, -lArdİr ekleri getirilir.

2.7.15.7. Geniş Zaman (Şimdiki Zaman) Çekiminde Olumsuzluk

*Bunların hesabını yapacak durumda **değilim**. (61/12-13)*

*Delinin tekiyim ben, dedi Sitare, umut verici **değilim**. Anlaşılır gibi **değil**, gözleri dolu dolu oldu. (61/32-33)*

***aciz değilim** (43/32), **önemli değilim** (49/20), **ben değilim** (87/33), **emin değilim** (92/1), **sevgili falan değilim** (93/29).*

*Sen **ölü değilsin**. (33/25-26)*

*Korkarım **farkında değilsin** sen. (75/25)*

***Ciddi değilsin**, diyor Sitare. (109/19)*

*Beklemek burada bir **umut değil**, endişedir... (21/8-9)*

*O kadar **karmaşık bir şey değil** benim demek istediğim şey, dedim, çok basit. (60/1-2)*

***belli değil** (16/2), **ressam değil** (16/14), **dert değil** (20/8), **engel değil** (35/13), **iyi bir şey değil** (38/13), **hoş değil** (41/23), **kumar hilesi değil** (42/15), **öyle değil** (47/31, 47/32), **mümkün değil** (53/28), **kent değil** (55/17), **meslek değil** (55/33), **kalabalık değil** (57/6), **olacak şey değil** (58/12-13), **kırık değil** (58/22), **farklı değil** (60/7), **maceracı değil** (60/11-12), **yadırganacak cinsten değil** (61/9), **inanılacak gibi değil** (61/27-28), **kendinde değil** (72/23), **bizimkilerden biri değil** (73/21), **aklım başımda değil** (74/20), **eski değil** (75/31), **ilgili değil** (77/4-5), **yeni değil** (78/7), **güvenli bir yer değil** (79/28), **bize göre değil** (85/13, 134/9), **cevap değil** (87/27), **engel değil** (88/25), **sana göre değil** (89/1), **yalnız değil** (90/19), **mahsus değil** (92/32), **mümkün değil** (105/4), **kendinde değil** (107/10), **iyi değil** (107/11), **benimle değil** (107/27), **önemli değil** (111/28), **inanılır gibi değil** (111/31), **senin düşündüğün gibi değil** (115/8-9), **yeni değil** (119/25), **uzaklarda değil** (130/5).*

*...bağlar yalnızca bir gezi, **bir mesire yeri değildir**... (23/9-10)*

*...şimdi biliyor ki asılan arkadaşlarının uğrunda asıldıkları şeyler de bu günkü insanların anlayabileceği **şeyler değildir**... (30/24-26)*

***iyi değildir** (24/32-33, 25/2), **bir şey değildir** (33/9-10), **kumarbaz değildir** (48/10), **dayanıklı değildir** (106/21), **uzaklarda değildir** (130/1-2).*

Hasta olan siz değilsiniz ki, diyor. (82/16)

2.7.15.8. Görülen Geçmiş Zaman Kipinde Olumsuzluk

Âşık mıydı?

***Değildi**, olsa bilirdim, söylerdi bana. (22/6-7)*

*Yüz yüze tanışmamış, birbiriyle bir kez olsun konuşmamış olanlar bile birbirinin yabancı **değildi** burada. Bu tanıma, yalnız göz aşinalığından ibaret de **değildi**. (121/32-33-122/1-2)*

***boşuna değildi, sebepsiz, yersiz değildi** (14/12), **akıl kârı değildi** (31/15-16), **akıl alacak şey değildi** (32/21), **gizli de değildi** (65/24-25), **sert değildi** (70/5-6), **seninle ilgili değildi** (76/30), **gibi değildi** (98/33), **aydınlık değildi** (116/24-25), **yerinde değildi** (123/27), **böyle değildi** (133/6), **aşk değildi** (135/7).*

2.7.15.9. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinde Olumsuzluk

*Çarli kıpırdamadan duruyor koltuğunda hiç ayımsamamış gibi, **oralı değilmiş** gibi. (15/24-25)*

*...kimsenin beklemediği bir şeydi bu ama gene de çok kimse **farkında değilmiş** gibiydi... (30/20-21)*

*Yakınlarıyla ilgili bir olaysa, **oralı değilmiş** gibi içten içe kulak kabartırlar. (100/32-101/1)*

2.7.15.10. Şart Kipinde Olumsuzluk

***Sevgilisi değilsem** onun, mutlaka hatırı sayılır bir iş adamı olmalıyım. (51/17-18)*

*...nefes almamak **elinde değilse**, hani nefes aldığını fark ettiğin zaman bile nasıl onu önleyemiyorsan.. Sitare'yle tanışmak da öyle. (75/28-30)*

*Fakat adı **bu değilse**.. sonra bir aksilik çıkarsa sorumluluğu üzerime alamam, diyor sekreter. (82/7-8)*

2.7.15.11. Ek-Fiilde Soru

i- ek-fiilinin soru biçimi -mI/-mU soru ekiyle oluşturulur. Soru eki i- fiilinin

geniş zaman görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman çekimlerinde ad ile ek fiil arasına girer ve addan ayrı yazılır. Çekimde *isim ögesi + soru eki + ek-fiil* kalıbını oluşturur. Geniş zaman üçüncü şahıs çekiminde *-Dir* bildirme eki almadığı durumlar da fazladır.

Ek-fiilin şart kipi; çekimde bir farklılık vardır. Şart eki doğrudan ada eklenir. *-mI? / -mU?* soru eki daha sonra gelir. Böylece *isim ögesi + ek-fiil + soru eki* kalıbıyla çekime girer. *-sA'*lı soru biçimi az kullanılan bir çekim türüdür.

Kim?, ne?, nasıl? gibi soru zamirleri ve zarfları ile kullanılan *i-* ek-fiilinde soru kelimeleri *i-* ek-fiilinden önce gelir.

2.7.15.12. Geniş Zaman Çekimiyle

Mümkün müdür? (14/10)

Dert mi? (28/16)

Yavuza karşı paravan mıyım ben? (87/25)

Ulan ölü müsün, nesin? (103/15)

Sizler Nasrâni misiniz, diye sordu. (124/27)

hasta mı? (8/22), *temiz mi?* (20/2), *adımı mı?* (28/23), *dostları mı?* (32/27), *sen misin* (33/32), *kaşık var mı* (34/16), *deli misin* (41/17), *kumar mı?* (55/18), *farkında mısın?* (44/21, 56/22), *açık kalpli misin* (63/14), *sen misin?* (72/1), *yalnız mısın* (72/2), *saf mısın?* (73/10), *Çarli mi, Amerikalı mı?* (81/30), *lâf mı?* (103/20), *Mecusi misiniz* (124/33), *banka mı?* (130/16).

2.7.15.13. Görülen Geçmiş Zaman Çekimiyle

Bir sıkıntısı var mıydı, birileriyle başı dertte miydi yani? (22/4)

Kapıdan çıkarken Sitare'ye soruyorum: Nasıldı Çarli? (23/2)

mümkün müydü? (14/9-10), *yok muydu?* (21/25), *âşık mıydı?* (22/6), *müstahak mıydılar* (31/11), *korkak mıydı* (31/11), *neydi* (35/20), *nerdeydin* (40/8, 72/12), *kimdi* (84/16, 124/31, 127/18).

2.7.15.14. Duyulan Geçmiş Zaman Çekimiyle

Gene nerdeymiş? (11/28)

Neymiş o durum? (87/20)

2.7.15.15. Ek-Fiilde Olumsuz Soru

Ek-fiilin olumsuz soru biçimi *değil* edatı üzerine *-mI/-mU* soru ekinin gelmesiyle oluşturulur. Çekim esnasında *ad ögesi + değil + soru eki + çekimli ek-fiil* kalıbına uygun olarak, soru eki *değil* edatı ile ek-fiilin arasında yer alır. Bu kalıp, olumsuz soru biçiminin geniş zaman, görülen ve duyulan geçmiş zaman kipleri için kullanılır. Ek-fiilin sorulu olumsuz şart çekimindeyse, soru eki çekimli ek-fiilden sonra getirilir ve çekim kalıbı *ad ögesi + değil + çekimli ek-fiil + soru eki* şekline dönüşür. Şartlı olumsuz soru türü az kullanılan bir türdür.

2.7.15.16. Geniş Zaman Çekimiyle

Cemaatin tüyleri ürperir, daha dün gördükleri, konuştukları, kendileri gibi soluk alıp veren, kendileri gibi yemek yiyen, öfkelenen, sabırsızlanan, üzülen, kandıran, kandırılan adam değil midir bu? Bu o adam değil midir, ağzı kelimeler yapan. (10/17-21)

Cehennem Ateşi Zift Döküm Fabrikasını.. ben.. değil.. mi...? (17/11-12)

değil mi (16/27, 20/10, 77/24, 78/15, 102/4, 106/22, 108/25, 108/32, 113/13, 133/20, 135/9), *öyle değil mi* (16/28, 17/8, 59/23-24, 76/28-29, 106/11, 106/11), *iyi değil mi* (25/1), *miskinlik değil mi?* (33/13), *yeterli değil mi?* (56/11), *oydun değil mi* (59/29), *farkında değil misin?* (73/8), *doğru değil mi* (77/18), *güç değil mi?* (91/27-28), *şaşırtıcı değil mi?* (113/23), *Marya değil mi* (113/28), *Yavuz değil mi* (135/19)

2.7.15.17. Görülen Geçmiş Zaman Çekimiyle

Gece beraber değil miydiniz? (41/31)

2.7.15.18. -DIr/ -DUr Bildirme Ekinin İşlevleri

i- ek-fiiliyle kurulan kiplerden bahsederken, bu fiilin geniş zaman olumlu, olumsuz ve sorulu çekimlerinde, *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden ekleşmiş olan *-DIr/-DUr*, *-DIrIAr/-DUrIAr* bildirme ekinin kullanıldığı ve eklendiği ad ve ad soylu sözcükleri yargı bildiren birer yüklem oluşturduğu ifade edilmiştir:

Oysa sünepeliktir bu, ödlekliktir, kaçaklıktır. (31/32-33),

mesiredir (7/14), *leylektir* (8/13), *korkunçtur* (10/9), *hastadır* (15/12), *hüzündür* (19/22), *iç çekmesidir* (19/22), *dövünmedir* (19/22), *sessizliktir* (19/27), *doğaldır* (66/19), *demektir* (106/8).

-*Dir/-DUr* bildirme ekinin bu temel görevi haricinde, çekimli fiillerde daha farklı görevler de üstlenmiştir:

Kesinlik Bildirme Görevi İle

-*Dir/-DUr* bildirme eki, çekimli fiillerin duyulan geçmiş zaman, *-makta* ekiyle oluşturulan şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin üçüncü şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışa bir “kesinlik” bir “pekiştirme” işlevi ve anlamı yüklemiştir:

ilk çağlardan kalmıştır

yüzlerce yıl yalnız kalmıştır. (6/16-17)

Gene de o mistik, o ulaşılmaz soru sorulacaktır bir gün. (10/10-11)

...*kendi sesinin gürleyişini bekleyerek gezinmektedir* evin içinde sessiz, gösterişsiz, nümayişsiz. *Hiçbir şey boşlukta sallanmamaktadır, saçmalık bile kendine bir dayanak noktası araştırmaktadır, her şey, bütün nesneler yaratılışlarındaki amaca doğru yürüyüp gitmektedirler:* (14/2-6)

donatmıştır (14/27), *sallanmaktadır* (15/31), *çalışmaktadır* (16/5), *kaçmamaktadır* (16/16), *yükseltmektedir* (17/27), *seyretmektedir* (17/28), *duyumsamaktadır* (17/29), *gezinmektedir* (18/1), *düşünmektedir* (18/1-2), *anmaktadır* (18/2), *uğraşmaktadır* (18/3), *olgunlaşmıştır* (23/22), *olacaktır* (24/12), *öldürülemezmiştir* (24/14-15), *vuracaktır* (24/17), *indirmiştir* (24/18-19), *açılacaktır* (24/25), *dönmüştür* (25/17), *gezinmektedir* (25/18), *olmayacaktır* (31/30), *çekmiştir* (58/15), *engellemiştir* (65/15), *sessizleşmiştir* (69/24), *bürünmüştür* (70/13), *çiğnemektedir* (87/4-5), *yutmaktadır* (87/5), *görülebilmektedir* (97/30), *çıkıştır* (97/31), *şaşırtmamaktadır* (98/3-4), *değişmiştir* (98/4), *kalmıştır* (105/3), *durmaktadır* (128/16), *yorulmuştur* (128/24), *yerleştirilmemiştir* (129/14).

“Beklenti” ve “Tahmin” Görevi İle

-*Dİr* /-*DUR* bildirme eki, çekimli haldeki bazı kiplerin bütün şahısları üzerine de gelerek, bunlara kullanım özelliklerine göre, yine ya “kesinlik” ve “pekiştirme” veya “belki”, “ihtimal ki”, “umulur ki” anlamlarıyla tahmin ve beklentiyi kuvvetlendirme işlevi kazandırır:

Bilmem, seni heyecanlandırıyordur belki. (61/6)

Çarli'ye hep acımışımdır ben, dedim. (88/28)

bıçaklanmıştır (7/18), *gitmiştir* (7/19), *zehirlenmiştir* (7/21), *uyumuşsundur* (7/29), *kaynıyordur* (12/7), *düşüyordur* (12/7-8), *öğrenmiştir* (15/17), *göçmüştür* (23/9), *kurumuştur* (23/18, 24/25-26), *olgunlaşmıştır* (23/22), *olacaktır* (24/12), *ekilecektir* (24/27), *taşınmıştır* (24/27), *dönmüştür* (25/17), *sığınmışlardır* (31/32), *uzaklaşmıştır* (48/4), *inanmışımıdır* (63/32, 114/30), *dikkat etmemişsindir* (87/2), *değişmiştir* (98/4).

Zarf Görevi İle

-*Dİr* / -*DUR* eki; gün, ay, hafta, yıl gibi zaman ifade eden adların teklik veya çokluk biçimleri üzerine eklenerek “... zamandan beri” anlamıyla zarflar oluşturur:

...beş yıldır hastadır Çarli hep aynı koltukta oturur... (15/12- 13)

Ama elli yıldır ilk kez şimdi fikrimi değiştiriyorum. (38/19)

Vay canına, uykuya susamışım demek, üç gündür doğru dürüst uyuyamadık ki.. (47/1-2)

Temmuzdur (6/19), *Ağustostur* (6/20), *Eylüldür* (6/21), *Ekimdir* (6/23), *Kasımdır* (6/26), *Aralıktır* (6/27), *Ocaktır* (6/32), *Şubattır* (6/33, 66/28), *Marttır* (7/5), *Nisandır* (7/6), *zamandır* (7/9), *elli yıldır* (119/19, 132/23).

2.7.16. Birleşik Kipli Fiiller

Çekimli fiiller, yüklendikleri kip sayısına göre basit kipli ve birleşik kipli fiiller olarak iki gruba ayrılır. Basit kipli fiiller, yapılarında şekil ve zaman kavramı taşıyan tek kip bulunan fiillerdir. Birleşik kipli fiillerdeyse, birden fazla kip eki vardır. Bunlar çoğunlukla iki kipten oluşmuştur. Kısaca, birleşik kipli fiiller, içinde birden fazla kip eki bulunan fiiller olarak açıklanabilir.

Birleşik kipli fiiller, olumlu veya olumsuz bir asıl fiilin çoğunlukla sadece kip eki almış ve çekime girmemiş olan biçimine, *i-* ek-fiilinin çekimli şekilleri eklenerek oluşur.

Gramerlerimizde birleşik zamanlı kipler kavramı, yerleşmiş bir kavram olarak kullanılsa da burada asla iki farklı zaman yoktur. Bunlardan ilki doğrudan doğruya çekimli fiillerdeki kişinin tutum ve davranışıyla ilgili olan şekil ve tarz eki özelliğindedir. Zaman bildirme işleviyse, sadece *i-* ek-fiilinden sonra gelen ektedir. Sonuçta birleşik kipli fiillerde de tek bir zaman ögesi vardır. O da *i-* ek-fiilinden sonra gelen ekle ifade edilir.

Çekim esnasında *i-* ek-fiili çoğunlukla erimiştir. Birleşik zamanlı bir fiilin çekim biçimi: *esas fiil + kip eki + i- ek- fiili + ikinci kip eki(zaman gösterme eki) + şahıs eki* şeklinde çekimlenir.

Birleşik zamanlı fiillerde *i-* ek-fiili sadece görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipi ekleri alabilir. Ek-fiilin bu özelliğinden dolayı, birleşik zamanlı fiiller kendi içlerinde: 1. hikâye birleşik kipleri, 2. rivayet birleşik kipleri ve 3. şart birleşik kipleri olmak üzere üçe ayrılır.

2.7.17. Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi

Bir kip eki almış asıl fiile, *i-* ek-fiilinin *-DI / -DU* geçmiş zaman kipinin getirilmesiyle oluşturulur. Çekim esnasında *i-* ek-fiili çoğunlukla kaybolur.

Hikâye kipi, bildirme ve tasarlama kiplerindeki şekil ve zaman kavramlarına bağlı olarak, geçmişte gerçekleşmiş, hâlen gerçekleşmekte olan ve gerçekleşmesi planlanan bütün oluş ve kılışların geçmişte kaldığını ifade eden, onları hikâye eden bir birleşik kip çeşididir.

2.7.17.1. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Hikâyesi

Esas fiil + -mlş kip eki + i- ek-fiili + -DI hikâye eki + şahıs eki birleşerek duyulan geçmiş zaman kipinin hikâyesi oluşur. Şekilce duyulan geçmiş zamanı gösterse de, yüklendiği görev bakımından artık bu işlevini kaybederek, görülen geçmiş zamanın hikâyesini ifade etmiştir:

Ne yapmıştı? Aslında ne beklemişti? İşin kötüsü hiçbir şey beklememişti de. Hiçbir şeyi değiştirmeyi aklından da geçirmemişti. Kendisine bir lütuf olarak bahşedilen bir ömrü bilinçsizce israf edip durmuştu. (32/28-32)

uyumamıştım (7/23), *sıkıştırmışlardı* (7/24-25), *kavuşamamıştı* (11/11), *yıkanmamıştı* (11/15-16), *dikilmemişti* (11/16), *anlamıştı* (13/15), *görmüşlerdi* (13/23), *kalmıştı* (13/31, 104/18), *bileylemişti* (14/15), *yapmıştı* (14/16), *ölmüştü* (18/9, 45/2), *yemiştiniz* (21/27), *yorulmuştu* (21/29), *almıştık* (21/29), *yatmıştık* (22/1), *gelmişlerdi* (22/19), *gelmiştim* (28/9), *dövüşmüşlerdi* (30/14), *sanmışlardı* (30/16), *olmuştu* (30/18, 30/20, 32/24, 64/25, 121/18), *savaşmışlardı* (30/28, 30/29), *yanmıştı* (31/2, 136/2), *yakmıştı* (31/2), *işitmişti* (31/5, 32/23), *savaşılmamıştı* (31/7), *düşünmemişti* (31/8), *gelmişti* (31/10, 50/10, 78/18, 121/12, 136/3), *vermişti* (33/17-18), *söylemişti* (33/19, 106/30), *yetmişti* (33/20), *başlamışlardı* (33/22, 66/19, 126/12), *yıkamıştı* (34/18), *buyurmuşlardı* (35/18), *toplamaşlardı* (37/12), *yiğitleşmiştik* (37/22-23), *bakmamışlardı* (38/24), *açamamıştım* (39/21), *kapanmıştı* (40/24-25), *kaçmıştı* (42/5), *yapmıştım* (42/7), *duymamıştım* (42/17, 62/8), *istemiştim* (43/11, 46/6), *görmemişim* (43/19, 79/15), *anlatmıştı* (43/21), *sanmıştım* (44/19, 53/13-14), *bırakmıştık* (45/9), *çıkılmıştım* (46/5), *düşünmüştüm* (47/15), *çekilmişti* (47/22), *boğmuştu* (47/23), *tanışmıştım* (49/20), *yayılmıştı* (49/24), *almıştı* (50/8), *tanımıştım* (50/8-9), *gitmiştik* (50/12), *atlamıştı* (50/14), *fırlatmıştık* (50/15), *sevinmişti* (50/16), *işitmemiştim* (51/28), *bakmamıştım* (54/29), *unutmuşum* (54/31), *gelmiştik* (57/18), *giymişti* (58/30), *boyamıştı* (58/30), *yadırgamıştım* (61/16-17), *açılmıştı* (66/8), *girmişti* (66/9, 86/29), *başlamıştı* (66/15, 96/6), *kırılmıştı* (66/15-16), *yapmışlardı* (67/22), *donatılmıştı* (71/17), *çevrilmişti* (71/19), *inanmıştım* (74/2), *sözleşmiştik* (75/23), *görmüştüm* (76/6), *söylemişim* (77/10, 88/3, 112/16, 114/14, 133/16, 134/23), *uyumamıştım* (78/18), *yorulmuşum* (79/26), *oturmuşlardı* (81/21), *düşünmemiştim* (82/2), *rahatlamıştı* (84/4), *demmişti* (84/29, 99/2), *ısınmamıştık* (85/16), *alışmamıştık* (85/16), *doldurmuştu* (85/26-27), *kızmıştım* (87/11), *başlamıştım* (89/22-23), *ayrılmamıştı* (90/4), *söylemişin* (94/2), *işitmişim* (94/6, 127/20), *kalmamıştı* (96/7), *doldurmuşlardı* (96/14), *sıkılaştırmıştık* (96/23), *durmuştu* (96/31), *çoğalmıştı* (97/2), *serinlemişti* (98/23), *kalınmıştı* (98/30), *bitirmişti* (98/31), *geçmişti* (98/33), *yitirmemişti* (99/19), *alışılmıştı* (100/9), *afyonlanmışlardı* (101/7-8), *kesilmişti* (101/8), *varmışlardı* (101/9), *yaklaştırmışlardı* (105/11), *aydınlatılmıştı* (105/13), *koymuşlardı* (107/8), *görmemişti* (113/29-30, 121/25), *çökmüştüm* (115/33), *açılmamıştı* (116/10), *sinmişti* (116/26), *yığılmıştı* (117/15), *kurulanmıştı* (119/7), *söndürülmemişti* (120/10), *sanmıştı* (121/15), *çıkarmamıştı* (121/19), *döşenmişti* (121/22), *tanımamıştı* (121/29), *oturmuştu* (122/10), *çıkılmıştı* (122/16), *süslenmişti* (122/17), *unutmuştu* (123/15), *bırakılmamıştı* (123/21), *dağılmamıştı* (123/31), *duymuştu* (124/15), *bırakmıştı* (125/15), *işlememişti* (126/1-2), *aydınlanmıştı* (127/5), *anlamışlardı* (127/7), *duymuşum* (127/23), *oluşturmuştu* (134/3), *korkmuşum* (135/18), *süpürülmüştü* (136/15), *yememişim* (136/27-28).

2.7.17.2. Şimdiki Zaman Kipinin Hikâyesi

Şimdiki zamanın hikâyesi, *-Iyor* ve *-mAktA* ekleri ile ifade edilen ve içinde bulunulan zamanda süren bir oluş ve kılışı geçmişe aktararak anlatan birleşik kiptir. Ekleri; *-Iyor-i-di>-Iyordu*, *-mAktA i-di>-maktaydı*'dır. Şahıs ekleri hikâye ekinden sonra gelirken üçüncü şahıs çokluk çekiminde *-lAr* eki, *-Iyor* ekinden sonra ya da hikâye ekinden sonra gelir:

Peşimden koşturuyordu, biraz da seviyordum onu galiba, ne bileyim işte, oluverdi.. (13/5-6)

Hayır, öbür arkadaşlarını kınamıyordu. Kınamak ne? Gıpta ediyordu. (31/16-17)

Hızlı hızlı yürüyorlardı. Konuşmuyorlardı. (101/15)

yatıyordum (7/22), *diyordu* (8/2, 81/25, 105/17, 105/19-20, 105/21, 106/6, 106/7), *duruyordu* (8/8, 81/20, 104/1-2, 116/14-15, 119/17, 123/5), *istiyordu* (11/12, 36/29, 123/29, 126/20, 127/6), *yaşıyordu* (13/14, 116/21), *çıkıyordu* (13/16), *bekliyordu* (13/25, 14/13, 46/24), *değerlendiriyordu* (13/20), *oluyordu* (13/27), *susuyordu* (18/5), *çekiyordu* (20/14, 67/17), *bırakmıyorlardı* (22/21), *salıyordu* (31/5), *taşıyordu* (31/7, 66/18), *aldatıyordu* (31/12), *biliyordu* (31/14, 49/28, 122/5, 123/9), *anlıyordu* (31/14), *duyuyordu* (31/14, 49/29, 119/29), *yitiriyordu* (31/23), *bakıyordu* (32/18, 42/12, 72/5, 95/23, 120/7, 120/26), *görünüyordu* (32/19, 62/31, 96/27, 104/12, 120/11), *yapıyordu* (32/25, 32/28), *yetiştiriyordu* (32/25-26), *gönderiyordu* (32/28), *savaşıyorlardı* (33/16), *geliyordu* (33/17, 37/23), *mırıldanıyordu* (33/26), *alamıyordu* (33/27), *bakınıyordu* (35/3), *topluyordu* (36/4, 64/17), *sanıyorduk* (37/19, 47/23), *işitiyordum* (39/13), *çalışıyordum* (39/19), *oturuyordu* (39/28, 121/30), *sürüyordu* (40/18), *seçiliyordu* (40/21), *sanıyordu* (43/28), *görülüyordu* (45/11), *duyumsuyordum* (45/12), *anlatıyordu* (49/27), *bilmiyordu* (49/27, 67/30-31), *başlıyordu* (49/32, 96/8), *tanıyordum* (50/11), *tanıyorduk* (50/21-22, 50/22), *geçiyorduk* (57/3, 89/13), *bırakıyorlardı* (58/19-20), *anlaşılmıyordu* (58/32), *keşfediyordunuz* (59/3), *geçiyordu* (60/32, 113/29, 136/4-5), *bilmiyordum* (62/4, 81/16), *istiyordum* (62/17, 62/25), *düşünüyordum* (62/18, 62/27, 78/23), *yarıyordu* (65/4), *sayılıyordu* (65/6), *bulunuyordu* (65/8), *anlamıyorlardı* (65/14), *söylemiyorlardı* (65/21), *yetiniyorlardı* (65/22), *söylüyorlardı* (65/23, 66/6-7), *işliyordu* (65/24), *diyorlardı* (66/3, 66/5, 68/10, 68/12, 120/29), *yadırganmıyordu* (66/11), *karşıliyordu* (67/6), *sezinliyorlardı* (67/8), *hatırlanmıyordu* (67/19), *vernikleliyordu* (67/25), *boyanıyordu* (67/25),

taşınyordu (67/27), *gizliyordu* (67/28-29), *ilgilendirmiyordu* (67/32), *söyleniyordu* (68/15), *bakılıyordu* (68/17), *duyuyorlardı* (68/21), *yankılanıyordu* (68/23, 101/14), *aydınlatıyordu* (68/26), *uyumuyordu* (69/32), *süpürüyordu* (70/1-2), *yükseliyordu* (70/4-5, 119/6), *duyuluyordu* (71/16, 119/5), *taşıyorlardı* (71/18), *izliyordu* (73/4), *oynuyorlardı* (76/1), *koyuyorlardı* (76/4), *konusuyorlardı* (79/11-12, 98/22), *sanıyorlardı* (84/18-19), *gerekiyordu* (84/25-26), *akıyorlardı* (86/14), *ağlıyordu* (94/29), *gitmiyordu* (94/30), *oturuyordun* (95/9), *sarsıyordu* (95/24), *oynaşıyordu* (95/25), *yanıyordu* (96/9), *uğulduyordu* (96/10), *akıyordu* (96/11), *geçiyorlardı* (96/13), *rahatlıyordum* (96/20), *konuşmuyordu* (96/26), *uyumuyorlardı* (97/1), *yürüyorlardı* (98/9, 101/18, 116/8), *yürüyordu* (98/11, 101/12, 127/17), *seziliyordu* (99/21), *dağılıyordu* (99/25), *karıştıyordu* (99/26), *rastlanıyordu* (99/27), *siniyordu* (99/31), *çalıyordu* (99/32, 107/24), *çıkıyordu* (100/1), *sürüyorlardı* (100/9), *alışılıyordu* (100/9), *uzanıyordu* (101/11), *iniliyordu* (104/20), *istemiyordu* (105/14), *bırakmıyordu* (105/16), *içeriyordu* (105/23-24), *süzülüyordu* (105/27), *yumuyordu* (106/2), *soruyordum* (106/3), *sesleniyordu* (106/4), *diyordum* (106/4-5, 118/29, 134/27), *sayıklıyordu* (106/8), *okunuyordu* (106/25), *biliyordum* (106/29), *titriyordu* (107/25), *uçuşturuyordu* (116/7, 126/9), *koyulaşıyordu* (116/10), *dönüyorlardı* (116/16), *yanıyorlardı* (116/23), *halkalanıyordu* (117/2), *hışırıyordu* (117/12), *görüyordum* (117/24), *uçuşuyordu* (118/6, 136/8), *çıkartıyordu* (118/7), *parlıyordu* (118/8), *uyuyordu* (118/22, 123/16), *çalışıyorlardı* (119/15), *seyrediyordu* (119/16, 124/29, 125/2-3), *canlandıramıyordu* (119/21), *almıyordu* (120/9), *tanımıyordu* (121/4), *oturuyorlardı* (121/13), *görünüyorlardı* (121/14), *şasıırıyordu* (121/22), *tanıyordu* (121/31), *inceliyordu* (122/11-12), *sezinliyordu* (122/16), *beliriyordu* (122/26), *okuyordu* (123/8), *yalanlıyordu* (124/31), *duyulmuyordu* (125/18), *seyrediyorlardı* (126/4), *sıkıyordu* (127/11), *adımlıyordu* (127/14), *vuruyordu* (132/9), *oturuyordum* (133/13), *düşünüyorduk* (134/24), *bağrışıyorlardı* (135/4), *sanıyordum* (135/27), *bağırıyorlardı* (136/6), *kalıyordu* (136/8), *hissediyecektiniz* (136/16-17), *yayılıyordu* (136/18).

2.7.17.3. Gelecek Zaman Kipinin Hikâyesi

-*AcAk* eki ile karşılanan ve ileride gerçekleşecek olan bir oluş ve kılışı geçmişe aktaracak yani geçmişte gelecek özelliği yüklenen bir birleşik kiptir: Eki, -*AcAktI'*dir:

Eğer bütün mevsim böyle geçecek olursa, tadına doyum olmayacaktı.
(98/24-25)

Kendini tutmasa, bu genç adamın cesaretini hemen o anda tebrik edecekti.

(122/22-23)

gelecekti (14/13), *çıkacaktık* (21/16), *ayırt edemeyecektin* (56/28), *var olmayacaktı* (56/30-31), *göremeyecektin* (59/26), *göremeyecektin* (59/26), *görecektin* (59/27), *mahcup olmayacaklardı* (64/23), *kurtulacaklardı* (67/10-11), *unutacaklardı* (67/15), *kestirecektim* (78/21), *buluşacaktık* (114/2-3), *bulunacaktı* (122/7), *inanacaktı* (122/33), *rica edecektim* (130/16).

2.7.17.4. Geniş Zaman Kipinin Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi; *-r*, *-Ar*, *-Ir/-Ur* ekleriyle kurulan ve geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman bölümünde gerçekleşeceğini bildiren bir oluş ve kılışı, geçmiş zamana aktararak bildiren birleşik kiptir. *-rdI*, *-ArdI* ve *-IrdI/-UrdU* ekleriyle çekimlenir:

Caddeler beş on dakika kadar esnafların kalabalığıyla dolar, sonra birdenbire boşalırdı. Akşamdan önce sığırlar nahırdan dönmüş olurdu. Ana yol, bir süre de ineklerin isteksiz böğürtüleriyle şenlenirdi. Yazıdan dönen ırgatlar, römorkların içine dolmuş olarak geçerdı. (68/26-31)

görülürdü (13/13-14), *düşünürdü* (14/11), *ölürdü* (16/27), *bilirdim* (22/7), *söylerdi* (22/7), *yerlerdi* (30/13), *gelirdi* (30/13, 43/25, 69/6, 134/26), *severlerdi* (35/17), *gerekirdi* (38/6), *olurdu* (43/8, 44/8, 68/14, 69/5, 69/14, 99/1, 114/27), *anlatırdı* (43/22), *davranırdı* (43/26-27), *severdim* (46/3), *hoşlanırdım* (46/4), *doldurdu* (49/4), *gönderirdi* (51/23), *isterdim* (56/20, 88/32, 103/30, 107/14), *ayırırlardı* (65/17), *konusulurdu* (68/5), *gülümserlerdi* (68/8), *uydururlardı* (68/9), *geçilirdi* (68/13), *sessizleşirdi* (68/33), *işitilirdi* (69/1), *geçerdı* (69/2), *dönüşürdü* (69/3), *verirdi* (69/8), *başlardı* (69/9), *sızardı* (69/11-12), *olurdum* (93/15), *rastlanırdı* (97/4), *uyurdu* (97/10), *akardı* (97/14), *çekilirlerdi* (97/20), *sayılırdı* (97/24), *sorulurdu* (97/25), *aktarırdı* (97/29), *dağılırlardı* (99/5-6), *yürürlerdi* (99/8), *kalırdı* (99/9), *olurlardı* (99/11), *ezberlerdim* (102/26), *işitirdim* (103/29), *isterdin* (110/3), *yapardım* (113/20, 115/10), *giyilirdi* (127/29).

Geniş zaman hikâye kipinin olumsuzu *-mAz/-mAzlar* ekleriyle kurulur. *-mAz* eki fiil kök ve gövdesiyle hikâye eki arasına girer. Şahıs ekleri, üçüncü şahıs çokluk çekimi haricinde, hep hikâye ekinden sonra gelir:

...boşuna olamazdı, hiçbir şey boşuna olamazdı, boşuna değildi, sebepsiz, yersiz değildi, bekliyordu ve beklediği gelecekti. (14/11-13)

Yani hiçbirimizin tek tek buraya gelmek aklımızdan geçmezdi. (76/17-18)

bulamazdı (11/15), *duymazdı* (14/14), *düşünülmezdi* (31/8-9), *olmazdı* (31/18, 114/26), *beklemezdi* (37/21), *katlanamazdı* (45/4-5), *gelmezlerdi* (46/15), *geçirmezdim* (51/29), *gelmezdim* (53/23), *anlamazdım* (56/23), *fark edemezdim* (58/31), *göremezdi* (61/1), *geçmezdi* (64/22-23, 97/21, 97/27), *durulmazdı* (68/12), *kalmazdı* (68/33), *gelmezdi* (76/25, 84/8, 133/31), *inanmazdın* (94/12), *sürmezdi* (97/5), *kaplamazdı* (97/6), *dolaşmazdı* (97/11), *sayılmazdı* (99/14), *inanmazdım* (119/23-24, 135/12), *bilmezdi* (123/9), *demezdi* (126/24-25), *söylemezdi* (128/1, 128/2).

2.7.17.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Tasarlama kipleri içinde *-sA* eki ile karşılanan, gerçekleşmesi de şarta bağlı olan bir oluş ve kılışı, geçmişe aktararak anlatan birleşik kiptir. Eki *-sA-y-dI'* dir. *-sA* şart eki kendi başına bir yargı bildirmediğinden hikâyesi de yargı bildirmez, cümle içinde yargı bildiren esas fiilin zarfı durumundadır:

Ben de sizleri seviyorum, diyor, ama aşk başka.. âşık olsaydım ne yapardım biliyor musunuz? (113/19-20)

isteseydin (44/8), *görseydin* (59/26), *olsaydı* (115/9), *sevseydin* (115/9), *fark etseydiler* (122/6), *yazabilseydim* (133/22).

2.7.17.6. İstek Kipinin Hikâyesi

-A ve *-sA* ekleriyle karşılanan ve gerçekleşmesi “istek” biçiminde planlanan bir oluş ve kılışı geçmişe aktararak anlatan bir birleşik kip türüdür. *-A-y-dI* ve *-sA idi*, *-sA-y-dI* biçimleri vardır:

Engel diye düşündüğün şeyi düşünmemiş olsaydın, engel olduğunu hiçbir zaman ayırt edemeyecektin. (56/27-28)

getirmeseydin (34/6), *çağırmasaydın* (43/7-8).

2.7.17.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Gereklilik kipinin hikâyesi, *-mAll* eki ile karşılanan ve gerçekleşmesi “gerekli” olan bir oluş ve kılışı geçmişe aktararak anlatan bir birleşik kip türüdür. Geçmişte yapılması ya da olması gerekli bir işi ifade eder. Bu kip için genel olarak *-mAll idi* ya da *-mAll-y-dI* eki kullanılır:

Bu sorunun gerektirdiği cevap verilebilmeliydi. (97/25-26)

gelişmeliydi (17/23), *gelmemeliydim* (42/7), *olmalıydı* (59/18), *kaçınmalıydı* (65/19), *çıkmalıydılar* (98/25), *yapılmalıydı* (98/29-30).

2.7.18. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti

Birleşik kipli fiillerin rivayeti bir kip eki almış asıl fiile, *i-* fiilinin duyulan geçmiş zaman biçimi olan *i-miş* ya da bundan kısaltmış *>-miş* eki getirilerek oluşturulur. Rivayet kipleri; olmuş, olacak ya da olması planlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarak ifade eden kiplerdir. Rivayet kiplerinde, sadece emir kipinin değil, görülen geçmiş zaman kipinin de rivayeti yoktur. Çünkü görülen ve bilinen bir oluş ve kılışın duyuma ve rivayete dayanılarak anlatılması imkânsızdır.

Rivayet kipinin duyuma dayanan anlatımının yanında zaman zaman “şüphe”, “uzaklık” ve “küçümseme”ifade eden kullanımları da vardır.

2.7.18.1. Şimdiki Zaman Kipinin Rivayeti

Şimdiki zamanın rivayeti, hâlen sürmekte olan bir oluş ve kılışın, duyuma ya da sonradan fark etmeye dayanılarak anlatılmasıdır. *-Iyor-muş* (<*-Iyor-imiş*) eki ile ifade edilir. Çekim kalıbı: *esas fiil + şimdiki zaman kipi + i- ek-fiili + rivayet eki + şahıs eki* şeklindedir. Sadece üçüncü şahıs çokluk çekiminde *-lar* şahıs eki yine kip eki ile *i-* ek-fiili arasındadır:

Senin için diyorlar ki, sen bir maksatla çıkmıyormuşsun sokağa. (36/15-16)

gerekiyormuş (23/5, 38/22), *savaşıyormuşuz* (37/18), *çalışıyormuş* (39/10), *dokunuyormuş* (39/14), *başlıyormuşuz* (42/10), *tanyormuş* (76/8), *dolduruyormuş* (103/30-31), *huysuzlanmıyormuş* (130/29), *oluyormuş* (130/33).

2.7.18.2. Gelecek Zaman Kipinin Rivayeti

Gelecek zaman kipinin rivayeti, tarz olarak gelecek zamanda gerçekleşecek bir oluş ve kılışın duyuma göre anlatılmasıdır. Çekim kalıbı: *esas fiil + gelecek zaman kipi + i- ek-fiili + rivayet eki+ şahıs eki* şeklindedir. Çekim esnasında kip ekiyle rivayet eki arasındaki *i-* ek-fiili bu kipte erimiştir:

Vazgeçmezsem beni öldüreceklermiş. (94/13-14)

alacaklarmış (22/16-17), *kalacakmışım* (22/32), *bulaşacakmış* (38/18),

yapacakmış (41/8, 52/5), *öğretecekmış* (41/9), *sayacakmış* (56/4), *gerekecekmış* (81/29), *ağlayacakmış* (112/5-6), *olacakmış* (119/27), *çıkacaklarmış* (119/30), *gidecekmış* (125/17).

2.7.18.3. Geniş Zaman Kipinin Rivayeti

Geniş zamanın rivayeti geniş bir zamanda gerçekleşen oluş ve kılışları duyuma dayanarak anlatır. Ekleri *-r-mİş*, *-Ar-mİş* ve *-Ir-mİş/-Ur-mUş* biçimindedir. Çekim kalıbı: *esas fiil + kip eki + i- ek-fiili + rivayet eki + şahıs ekleri* şeklindedir. Çekim sırasında *i-* ek-fiili erimiştir:

Belirsiz bir baş ağrısından yakınırmış. (21/22)

Zelda vaktiyleSitare'ninev işlerine bakarmış. (51/32-33)

2.7.19. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı

Birleşik zamanlı fiillerin şartı, kip eki almış bir asıl fiile, *i-* ek-fiilinin şart kipinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu birleşik kip, kendi yapısındaki şarta bağlı bu oluş ve kılışı cümledeki esas fiille ilişkili kılarak esas fiilin tamamlayıcıları görevini üstlenir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenirler. Emir, şart ve istek kiplerinin şartlı birleşik çekimi yoktur.

2.7.19.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şartı

Gerçekleştiği kesin olarak görülen ya da bilinen bir oluş ve kılışı şarta bağlayan bir birleşik kip çeşididir. Çekim kalıbı: *esas fiil + görülen geçmiş zaman kipi+i- ek-fiili+şart kipi+ şahıs eki* şeklindedir. *-DI i-se>-DI-y-sA/ -DU-y-sA* ekiyle çekimlenir. Birleşik kipteki ikinci bir çekim kalıbı: *esas fiil + görülen geçmiş zaman eki + şahıs eki + i- ek- fiili + şart eki* şeklindedir. Hangi çekim kalıbı kullanılırsa kullanılsın, geçmiş zaman kipi ile şart kipi arasındaki *i-* ek-fiili genelde erimiştir:

Marti (aslında Martha ama böyle telaffuz ediyor), dinlendinse kalkalım şekerim. (111/7-8)

dediysem (9/12), *çıkardıysan* (11/19, 119/11), *estiyse* (5013).

2.7.19.2. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Şartı

Bu birleşik kip, duyuma dayanan ve sonradan fark edilen bir oluş ve kılışın, şarta bağlanmış şeklidir. Çekim kalıbı: *esas fiil+ duyulan geçmiş zaman kipi+i- ek-*

fiili+şart kipi+şahıs eki biçimindedir. *i-* ek-fiilinin tamamen erimiştir. Kip,-*mİş i-se>-mİş-sA* ekiyle çekimlenir:

Ama savaşarak neyi ortadan kaldırmak istemişlerse, savaştan sonra o gelmişti. (31/9-10)

savaşmışlarsa (30/19), *yanılmışsanız* (115/11).

2.7.19.3. Şimdiki Zaman Kipinin Şartı

İçinde bulunulan zamanda gerçekleşmekte olan bir oluş ve kılışı şarta bağlayan birleşik kiptir. *-Iyor i-se>-Iyor-sA/ -Uyor- sA* ekiyle çekimlenir. Aradaki *i-* ek-fiili çoğunlukla erimiştir:

Bir dene şekerim, diyor Sitare, istiyorsan. (26/32)

yaşıyorsa (44/31-32), *veriyorsa* (62/13), *önleyemiyorsan* (75/30), *geçiyorsa* (97/23), *gerekiyorsa* (115/10).

2.7.19.4. Gelecek Zaman Kipinin Şartı

Gelecekte gerçekleşecek olan bir oluş ve kılışı şarta bağlar. *-AcAk i-se>-AcAk-sA* ekiyle çekimlenir:

Herkes nasıl anlayacaksa öyle biçimlenen. (19/26)

yapacaksan (18/30), *gidecekse* (92/15).

2.7.19.5. Geniş Zaman Kipinin Şartı

Geniş bir zamanda gerçekleşen oluş ve kılışları şarta bağlar. *-r-sA, -Ar-sA, -Ir-sA* ekleriyle çekimlenir:

Sıkılırsak çıkarız, dedi, bizi bağlayan yok ya. (54/11)

Evleniyoruz, diyorum, adresini verirsən seni de çağırırız. (135/29-30)

bakarsan (15/2, 43/30, 66/6, 132/12), *izin verirsən* (20/7), *olursa* (22/30, 98/24), *istersen* (29/20, 47/11, 47/20, 57/11, 57/26, 61/4, 75/15, 79/33, 102/33, 133/15), *yaşlanırsan* (34/25), *uğraşırsan* (35/5), *açarsam* (39/21), *isterseniz* (49/6, 131/16), *kazanırlarsa* (58/21, 58/25), *durursa* (76/3), *çıkarsa* (82/7), *müsaade edersen* (85/5), *evlenirsən* (89/2), *karşılaşılsa* (97/24), *dilerse* (98/33),

karşılaşırsan (102/33), *sayarsanız* (105/20), *bakılırsa* (106/16), *kullanılırsa* (115/15), *müsaade ederseniz* (115/24), *dilerseniz* (127/4), *sorarsan* (133/26), *acele edersek* (134/10).

Şarta bağlı geniş zaman birleşik kipinin olumsuzu, geniş zaman kipinin olumsuz biçimi olan *-mAz'a -sA* şart ekinin eklenmesiyle oluşturulur ve şahıs ekleriyle çekimlenir:

Vazgeçmezsem beni öldüreceklermiş. (94/13-14)

çıkma zsa (42/1), *gücenmezsen* (77/14), *almazlarsa* (84/25), *kınamazsan* (133/23).

Kim, ne, kime, nerede, nereye gibi soru zamirlerine yer veren şartlı cümlelerde, temel cümledeki yargının gerçekleşmesini “her şart altında, her ne olursa olsun” anlamında bir kabul ve kararsızlığa bağlama işlevi görür. Bu türlü kullanımlarda şartlı birleşik kip ile aynı fiilin istek kipi arka arkaya tekrarlanır:

Nasıl olursa olsun, kendimi birden çok yalnız, çok duygulu, merhametli, yardımsever olarak görüyorum. (45/15-16)

Ne olursa olsun kişiliğine yakışmayan bir durum bu. (52/11-12)

...yeni gelen her memur, görevi, mevkii ne olursa olsun, az çok bir olaydı. (69/12-13)

Mektubun içi ne olursa olsun, istersen çok güç durumlarda olduğunu anlat... (79/33-80/1)

Bazı kullanımlarda da şartın gösterdiği oluş ve kılış ile temel cümledeki fiilin gösterdiği yargı arasında bir zıtlasma görülür. Birleşik şart kipi burada şarta rağmen gerçekleşmeme anlamında bir görev yüklenmiştir. Bazen de anlatım *de* ve *bile* bağlaçlarıyla pekiştirilir:

...kendini gösterir gibi olursa da, bu iğreti bir şeydir... (129/4-5)

Geniş zamanın şartının *bana kalırsa, doğrusunu istersen, hiç olmazsa, (bırak) Allahını seversen!* gibi artık kalıplaşma yoluyla çekimli bir fiil olmaktan çıkarak birer bağlaç ya da ünleme dönüşmüş çeşitleri de vardır:

Bana kalırsa en iyisi revüye gitmek, diyor Ömer. (26/22)

Bana kalırsa doktor hiç de önemsemeyebilir bu işi, gülüp geçer. (52/6-7)

*Sanırım, dedim, **hiç olmazsa** benim için böyle. (63/11)*

***hiç olmazsa** (17/22, 24/28, 59/21-22, 87/9, 100/26).*

2.7.19.6. Gereklilik Kipinin Şartı

İşlev bakımından yapılması planlanan bir oluş ve kılışın gerekliliğini şart koşar ve *-mAll-y-sA* ekiyle çekimlenir. Bu birleşik kipin kullanımı seyrek. Bunun yerine *lâzım ol-*, *gerek-* gibi farklı fiillerle oluşturulan şekiller kabul görmüştür:

...ne yapmam gerekiyorsa onu yapardım.. (115/9-10)

2.7.20. Birleşik Fiiller

Dilimizde kelime yapma yollarından biri de birleştirme yoludur. *Birleşik fiil*, birleştirme yoluyla yapılan fiillere denir. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin ya da iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir ya da birden fazla kelimeyle bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavramı karşılayan fiil türleridir.

Birleşik fiiller birbirinden farklı şekil yapıları, taşıdıkları türlü anlam ve işlev inceliklerinden dolayı dile zengin bir anlatım gücü katmışlardır.

Birleşik fiilleri, taşıdıkları birbirinden farklı yapı, işlev ve anlam özelliklerine göre kendi aralarında iki gruba ayrılır. Bu gruplarında kendi içinde alt grupları vardır.

2.7.21. Esas Anlamını Korumuş Veya İşlev İncelikleri Kazanmış Olan Birleşik Fiiller

Bu gruba giren birleşik fiiller taşıdıkları yapı ve işlev özellikleri bakımından kendi aralarında üç alt gruba ayrılır:

2.7.21.1. Bir Yanı Ad Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller

Bunlar bir ad ya da sıfat ile *et-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-*, *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiillerinin birleşmesinden oluşmuştur. Birleştikleri yardımcı fiilin görevi, bir adı fiil durumuna getirmektir. Bundan dolayı, asıl anlam ad üzerindedir. Yardımcı fiil, sadece adı “etmek”, “yapmak”, “kılmak” ve “olmak” anlamlarıyla fiilleştiren ve

çekim eklerini alan bir görev üstlenmiştir.

2.7.21.2. et- Yardımcı Fiili İle

Bu yardımcı fiillerin çoğu dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş alıntı kelimeleri fiilleştirmek için kullanılmıştır. Bu türlü birleşik fiil yapımında *et-* fiilinin *ettir-* ve *edil-* biçimindeki ettirgen ve edilgen şekillerine de rastlanır:

Rahatsız ettik delikanlıyı, diyordu Sitare'nin kocası. (8/2)

Kim, kendini sonuçsuz bir beklemeye mahkûm edebilir ömür boyu? (13/25-26)

Sezdirmeden cemaate dikkat etti. (122/28)

rahatsız ediyoruz (8/5), şahadet eder (10/14), telefon ediliyor (12/1), ısrar etti (12/24), adam ettim (12/30, 17/7, 44/28), seyrediyor (15/10, 26/7, 115/3), teşhir ediyor (16/13), adam etmedim (17/8-9), acele edelim (23/1), nefret ederim (26/29), yardım et (29/5, 112/15), devam et (30/2), hissettim (30/4, 39/10, 79/22), fark etmişti (30/23), gıpta ediyordu (31/17), kabul etsin (31/19), kabul ediyor (31/24-25), sipariş ediyor (32/8), fark edemedim (32/15-16), protesto ediyorum (32/16), dikkat et (36/1, 55/21), ihmal etme (38/32), hissediyordum (39/22, 46/23), kabul ettin (41/14), kabul edebilirim (41/15), yardım edersin (41/21), hissetti (42/4, 80/20, 104/13, 122/19), devam etti (42/12, 43/10, 60/5, 125/25), kaybettim (42/13, 72/10), ispat edemezsin (42/23), afedersin (43/3, 133/10), hissediyor (44/2), cesaret edemedim (45/10), kahretsin (45/21, 101/26), kabul ediyorum (46/9), hareket edeceğiz (47/7), telefon ettim (47/18), kaybetti (49/3, 78/2, 125/11), itiraz ediyordu (49/30), kavga ederdi (50/4), icat etmiş (51/3), hesap ediyor (51/5), hazmedemiyor (52/14), iftira ediyorsun (53/1), berbat ettin (53/32), fark etmiyor (54/16-17), berbat etmeyelim (54/24), ayırt edemeyecektin (56/28), hareket ediyoruz (56/31-32), yardım edebilir (57/9, 71/24), fark etmez (57/13), hayret (58/2), fark edemiyor (58/7), cesaret edemedi (58/16), dikkat etmesen (58/30-31), fark edemezdim (58/31), keşfediyordunuz (59/3), kabul et (60/10), itiraf ettim (60/21), ihmal etmiştim (61/17-18), alay ediyorsun (63/1), teşekkür ederim (63/18, 71/25, 113/28, 114/16-17, 130/17, 131/16), rica ederim (63/19), sözünü etmiyoruz (64/8), iftihar ediyordu (64/19), alay ediyorlardı (66/7), müdahale edemedi (66/20-21), fark edilmezler (70/10), ihmal edilir (70/24), fark etmem (71/13), seyrettim (71/15), kaybetmiş (72/28), sözünü etmedi (73/7), seyrediyoruz (75/2-3), kaybedeceksin (75/7), acele etme (75/13), hissediyorum (76/11, 81/8, 92/9), işaret

ettim (75/15-16), *dikkat edersiniz* (76/31-32), *dikkat edecek* (76/33), *fark etsen* (77/20), *yardım edelim* (77/26), *kavga ettiler* (78/28), *küfrettim* (79/9), *hareket ettiler* (79/14), *dikkat etmemiş* (79/16), *hareket etmiyor* (80/21), *kaydedemem* (82/14), *merak etmeyin* (82/19-20), *afedersiniz* (83/8), *devam ettiler* (83/30), *alet ettin* (85/3), *müsaade edersen* (85/5), *seyrediyorlar* (85/28, 134/3-4), *fark ettim* (86/29), *dikkat etmemişsindir* (87/2), *fark edersin* (87/6), *tereddütt ettim* (87/21), *inkâr etme* (87/30), *müsaade ediyorum* (88/2), *ihraç ediyorlar* (89/30), *nefret ediyorum* (90/8), *söz etmemiştin* (90/31), *akıl edemiyorsun* (91/1-2), *bahsediyorsun* (93/25), *affet* (95/29), *tarif ettim* (96/16), *teşekkür etti* (96/17), *tercih ediyordu* (98/12), *bertaraf etmiş* (99/11), *hissediyorlardı* (100/4), *ayırt edememişti* (100/8), *farz et* (102/16, 110/5), *farz ederim* (102/17), *takdir eder* (103/2), *ses etmedi* (104/7), *hissediyorsunuz* (104/29), *kabul ettirecektir* (105/7-8), *icat etmeliyiz* (106/18), *tavsiye edeyim* (107/19), *dans etmiyorsun* (107/26), *fark ediyor* (108/5-6), *itiraf et* (109/14), *telafluz ediyor* (111/7), *ısrar etmeyecek* (111/15-16), *işaret ediyor* (113/4), *ilân-ı aşk ediyor* (113/10), *nefret ederler* (113/23), *müsaade etmedim* (114/24), *müsaade ederseniz* (115/24), *devam ediyordu* (116/5), *seyrediyorsun* (117/29-30), *seyrettiler* (118/4), *seyretti* (118/23, 127/12), *seyrediyordu* (119/16, 124/29, 125/2-3), *kabul etti* (121/5), *fark etseydiler* (122/6), *fark etmedi* (122/8), *cesaret edebilmişti* (122/21-22), *tebrik edecekti* (122/23), *tahmin etmişti* (123/6), *tereddütt etti* (124/1), *fark etmemişti* (124/3), *ispat edebilir* (125/26), *helâk etti* (126/11), *söz ediyorlardı* (127/22), *dikkat ettin* (127/28), *rica edecektim* (130/16), *ayırt ettim* (131/3), *tahmin edebiliyorum* (131/23), *iddia etmektedir* (132/24-25), *itiraf edeyim* (133/24), *acele etmiyorlar* (134/7), *acele edersek* (134/10), *belli ediyordu* (136/10-11), *hissediyordunuz* (136/16-17).

-et yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiiller, cümlede sadece çekimli fiil olarak değil, aldıkları mastar ve sıfat-fiil ekleri ile birer ad, sıfat ve zarf olarak da kullanılmaktadır:

...aldırmadan tam kırk yıl kalmıştı o aynı evin içinde Kuran okuyarak ve *ibadet ederek* ve yalvararak ve *havf ederek*. (13/30-32)

Beni himaye etmeni istiyorum. (29/7)

Hiç, dedi bir şey gizlediğini belli eden bir sesle. (72/17)

Sanırım bunu yalnızca ortada dans edenler fark ediyor. (108/5-6)

ihtar edip (9/28), *acele edelim* (11/5), *terk etmek* (30/15), *israf edip* (32/32),

tövbe etmeye (33/6), *hareket eden* (33/9), *elde edeceğine* (37/28), *kabul etmekle* (42/7), *kaybettiğin* (46/19), *telafl etmeye* (48/2-3), *reklam eden* (48/29), *karga tulumba edip* (50/14-15), *tarassut ettiklerini* (51/15-16), *kaybeden* (58/8), *reddettikleri* (67/18), *fark edilmedikleri* (70/11), *dans edenleri* (75/2), *hareket etmeden* (79/14), *mücadele etmekte* (80/2), *kabul etmek* (91/24), *icat ettiği* (93/7), *talán edip* (96/13), *icat ediliverecek* (98/15-16), *belli etmemeye* (99/6-7), *dikkat ederek* (99/7), *heder etmeye* (100/20), *rahatsız etmek* (100/21), *fark etmeden* (100/26), *rahatsız edici* (105/5), *ayırt etmek* (105/32), *oyunbozanlık etmemek* (106/28-29), *ihmal edilmelerine* (116/23), *tahmin etmeye* (119/20), *zapt etmeye* (121/26), *izah edemediği* (122/12), *acele etmeden* (123/25), *seyreden* (125/14), *merak ederek* (125/29-30), *dost edinenler* (126/33), *hapsedilmiş* (129/20), *hareket ettikleri* (132/31), *cesaret edebileceği* (134/25).

2.7.21.3. eyle- Yardımcı Fiili İle

eyle- fiili Eski Anadolu Türkçesindeki kadar yaygın olmayıp belli yerlerde kullanılmaktadır.

Allah rahmet eyleye, diye bir sayha yükselir o anda. (10/16)

2.7.21.4. yap- Yardımcı Fiili İle

Birleşik fiillerin kullanımında yaygın olan yardımcı fiilerden biri de *yap-*'tır:

Ama eminim hile yaptılar. (42/15)

Numara yapıyorsun, diyorum. (93/16)

Naz yapıyor (9/23), *iş yapıyor* (15/1), *masaj yaptırmadım* (26/31), *dedikodu yapıyorlar* (35/24), *demet yapacaklardı* (36/4-5), *gürültü yaptılar* (46/31, 78/29-30), *n'aparsın* (53/21), *piknik 'yapma'* (54/19), *hazırlık yapıyorlar* (58/24), *mobilya yapıyordu* (67/26), *numara yapıyorsun* (93/29-30), *düğün yapılmalıydı* (98/29-30), *kuruntu yapma* (107/18), *yuva yapmış* (124/9), *araştırma yapıyor* (131/11-12).

Adlar ile kurulan diğer birleşik fiiller gibi *yap-* yardımcı fiili ile kurulanlar da aldıkları eklerle bir ad, sıfat veya zarf gibi kullanılabilmektedir:

...nerden bilebilirdim bu kadar çok resim yapacağını? (12/25-26)

Sonra da kahvaltını yaptırıp tıptış tıptış mektebe göndecek. (102/30-31)

oryantal yapmayı (15/27), *demet yaptığı* (38/23), *hile yaptıklarını* (42/22), *numara yaptığı* (93/17-18).

2.7.21.5. kıl- Yardımcı Fiili İle

kıl- yardımcı fiili *icra kıl-*, *namaz kıl-*, *mecbur kıl-* gibi birkaç kalıplaşmış ifade de kullanılmaktadır:

Sabah namazına mı?

*Evet, dedi adam, **namazını kılıyor** musun?*

*Okul zamanı **kılamıyorum**, dedi çocuk, tatillerde daha çok **kılıyorum**.*

*Her zaman **kılmalısın**, dedi adam, ihmal etme namazını. (38/28-33)*

*Belki de biz **var kılıyoruz**. Biz düşünmesek var olmayacaktı onlar. (56/30-31)*

Namaz kılıyorsunuz ama görünüşünüz nasranîler gibi. (126/25-26)

Adlar ile kurulan diğer birleşik fiiller gibi *kıl-* yardımcı fiili ile kurulanlar da aldıkları eklerle bir ad, sıfat veya zarf gibi kullanılabilmektedir:

*Ama bizi başkalarının gözünde **değişik kılan** yeni durumlarda takındığımız tavır oluyor. (59/30-31)*

*Siz buraya, camiye **namaz kılmaya** geldiğinize göre İslâm'a uyan insanlarsınız? (125/26-28)*

*Sizler **namaz kılan** nasranîlere benziyorsunuz. (126/25)*

2.7.21.6. ol- Yardımcı Fiili İle

Dilimizde, oluş bildiren geçişsiz *ol-* yardımcı fiili de yaygın bir şekilde kullanılır. Hem Türkçe hem de yabancı kökenli ad ve sıfatlarla birleşir:

*...boşuna **olamazdı**, hiçbir şey **boşuna olamazdı**, boşuna değildi, sebepsiz, yersiz değildi, bekliyordu ve beklediği gelecekti. (14/11-13)*

*Benim yüzümden gitmenize **razı olmam**, diyor Sitare üzüntülü bir sesle. (111/23-24)*

Tabii, memnun olurum. (135/31)

eksik olmaz (8/15), *sağol* (8/25, 34/22), *hasta olmaya* (12/2-3), *memnun olmuş* (15/11), *kâfir olur* (18/4-5), *belli olur* (24/19), *kısa olmuş* (27/28-29), *aşağılamak olur* (28/30), *kâfir olmaya* (30/22), *neden olabilir* (33/11-12), *afiyet olsun* (34/13), *lüzumsuz olsa* (36/28), *mühim olan* (37/8), *kolay oluyor* (37/29), *doğru olur* (38/11), *kayboldu* (40/13, 114/18, 124/7), *kibirli oluyoruz* (41/24), *pişman olabileceği* (43/13), *evli olduğunu* (43/25-26), *razı oldu* (43/29), *yardımsever olarak* (45/16), *önemli olan* (45/32, 114/28), *kaprisli oluşum* (46/8), *farkında olduğum* (46/8), *cömert olan* (51/5-6), *rakibe olarak* (52/13-14), *iğrenç olan* (53/19), *sıkıcı olmaya* (53/21), *tertip olduğunu* (53/27), *engel olarak* (56/11), *engel olduğunu* (56/28), *var olduğu* (56/29, 93/14), *var olmayacaktı* (56/30-31), *filozofik oldu* (56/32), *dolambaçlı olduğunu* (59/4), *tavır oluyor* (59/31), *başkan oluveriyor* (59/32), *genel olarak* (60/23, 65/20, 68/16-17), *ağır ol* (60/30), *tedirgin oldum* (61/14), *mahcup olmayacaklardı* (64/23), *cadde oldu* (64/26), *ilgili olan* (65/12), *şüpheli olandan* (65/19), *uzak olsun* (65/21), *tekel bayii olmuştu* (66/10), *biçimsel olduğu* (66/18), *dönmüş olurdu* (68/28), *kolay olmadı* (71/13-14), *yalan olsun* (72/30), *görür gibi oldum* (73/20), *yerinde olmaz* (76/15), *duymaz oldum* (79/6), *susmuş olmaları* (79/6), *sessizlik oldu* (79/19), *sıcak oldu* (79/21), *kaybolmak* (81/13), *hasta olan* (82/16), *n'oluyor* (84/16), *müteahhit olduğunu* (84/22), *avare olarak* (85/12), *kayboluyorlar* (86/12), *kayboluyor* (87/14), *âşık olmamı* (87/28), *engel oluyor* (90/28), *elimde olmadan* (93/18, 134/22), *kayboldular* (96/18, 101/17), *kaçınılmaz olarak* (97/25), *hayrola* (97/25), *hazırlıklı olmayan* (97/27), *kaybolsalar* (99/23), *dikkatli olanlar* (100/7), *anısı olmayan* (100/10-11), *âşık olduğunu* (100/18), *âşık oluveren* (100/19), *n'olacak* (101/22), *akıl balığ olmamışsın* (102/21), *âşık olanın* (102/23), *farklı olmadığını* (104/22-23), *belli olan* (108/8), *engel olamam* (112/3), *n'oldu* (112/27, 135/32), *âşık olsaydım* (113/19-20), *mutlu olamıyoruz* (114/32), *emin olabilirsiniz* (115/7), *sabah oluyor* (117/17), *elinde olmadan* (120/1), *farkında olmadan* (121/20), *emin olmadan* (123/24), *kaybolup* (125/17), *n'olursun* (132/27), *belli oluyor* (132/31), *zor olmuyor* (133/8).

2.7.21.7. bul- ve bulun- Yardımcı Fiili İle

Bul- fiili, seyrek hâllerde yalın ya da *bulun-* edilgenlik şekliyle, asıl anlamı haricinde *et-*, *ol-* ve *yap-* yardımcı fiillerine karşı bir yardımcı fiil olarak da kullanılabilir.

İşte şu anda da o bir tek son günün içinde bulunuyorsun.. (18/28-29)

içinde bulunan (59/32-33), *içinde bulunmak* (106/28), *içinde bulunduğu* (106/32),

bul- ve *bulun-* yardımcı fiilleri yine bir ad durumunda olan *-mış* sıfat-fiilleriyle de birleşebilir:

Tuhaf adamın, sözü nereye getireceğini merak ederek beklediler, anlaşılmaz gibi görünen sözlerin arkasında bu adamın gizli ve kesin bir diyeceği olduğunu, hatta bu diyeceğini söylemiş bulunduğunu sezer gibi oldular... (125/29-32)

2.7.21.8. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Yardımcı Fiiller

Bu başlık altındakiler, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbındaki sıfat-fiillerin, *ol-* yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşmuştur. *ol-* yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiillerin bağlı bulundukları zaman dilimine ve üstlendikleri işlev farklılıklarına göre üçe ayrılır:

2.7.21.9. Öncelik Fiilleri (-mış ol-)

“Öncelik” görevindeki birleşik fiiller, geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu ya da olumsuz biçimleriyle kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu ifade eder. Bu türün en yaygın kullanımda olanı *-mış ol-* biçimidir:

Biliyor musun, şimdi ölsem çok kimseyi sevindirmiş olurdum. İnan bana. (93/14-15)

düzenlenmiş olabilir (52/17), *düşünmemiş olsaydın* (56/27), *dönmüş olurdu* (68/28), *çabuklaştırmış oldum* (85/4), *korumuş olurlar* (99/10).

2.7.21.10. Alışkanlık Fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-)

Fiil kök ve gövdelerine geniş zaman sıfat-fiili ve *ol-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle kurulan birleşikler, bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda veya gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü ya da süreceğini ifade ederler. Yine zaman yönünden değil, bir oluşun tarzı yönünden anlam inceliği taşıyan bu birleşik fiil türü, sadece basit zamanlarla değil birleşik zamanlarla da çekimlenebilir:

Susuyorlar ya da artık sesleri işitilmez oluyor. (132/28)

duymaz oldum (79/6), *çekilmez oldum* (115/23), *duyulmaz olur* (129/6-7).

2.7.21.11. Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, IcI ol-, -AsI ol-, -(I)-msAr ol-)

Ol- yardımcı fiilinin *-AcAk*, *-IcI*, *-AsI*, - *(I)-msAr* sıfat-fiilleri ile oluşturduğu birleşik fiiller, bu oluş ve kılışın girişim ve niyet hâlinde olduğunu ifade eder. Yaygın olarak *-AcAk* ve *-IcI* sıfat-fiilleriyle kurulanlar kullanılır:

Sevgilim, diyecek oldum. (93/28)

Eğer bütün mevsim böyle geçecek olursa, tadına doyum olmayacaktı. (98/24-25)

ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil kök ve gövdeleri, anlamca bütünleşmiş yapılar hâline gelir. Bu tür birleşik fiiller, tıpkı basit fiiller gibi ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerini alarak ad, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilirler. Aynı zamanda bu biçimleriyle iyelik ekleri ve ad çekim ekleri de alabilirler. Böylece fiil çekimi dışında farklı görevlerde kullanıma girerler:

Mastar Ekleri İle:

“Bir kere görmüş olmak için” diyorlardı. (66/2-3)

...çerçevenin dışında kalmış olmanın hüznüyle mi, desem, yoksa sevinciyle mi?.. (130/10-11)

gizlenmiş olması (31/13), *aldatılmış olmanın* (33/12), *yapmamış olmak* (43/17), *kalmış olmasını* (62/28), *yapılmış olmasını* (67/5), *çıkışmış olmak* (99/12).

Sıfat-Fiiller İle:

...hâlâ yaşamakta olduğunun, mücadele etmekte olduğunun en keskin, en reddedilmez ispatı budur. (80/1-3)

Evlerine çekilmiş olanlar, asma dallarıyla örtülmüş olan çardaklarında yakın komşularıyla, akrabalarıyla oturuyorlar... (98/19-21)

ayrılacak olanlar (23/12), *katlanmış olduğumuzu* (38/12), *boyanmış olduğunu* (51/8), *çevirecek olan* (70/33), *alışmış olanlar* (94/16), *çekilmekte olduğunu* (100/6), *özenilmiş olanlar* (108/14), *konuşmamış olanlar* (121/33), *alışmış olduğu* (122/9), *değişmiş olduğunu* (122/15),

değiştirmemiş olan (122/21), *gitmekte olduğunu* (123/24-25), *birikmiş olan* (124/28), *geçmiş olanlar* (133/28).

Zarf-Fiil Olarak:

*Yazıdan dönen irgatlar, römorkların içine **doluşmuş** olarak geçerdi.* (68/30-31)

bağlanmış** olarak* (68/1), ***görür gibi oldum (73/20), ***yatışmış** olarak* (90/11).

2.7.21.12. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller: Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasıyla oluşan birleşik fiillerdir. Bu yapılarda yer alan ilk fiil, genellikle *-A*, *-I* ya da *-(y)-Ip* zarf-fiil ekiyle kullanılır ve asıl anlamı taşıyan fiildir. İkinci fiil ise, başlangıçta esas fiil olmasına rağmen zamanla anlam kayması geçirerek hem sözlük anlamını genişletmiş hem de esas fiil niteliğini yitirerek yardımcı fiile dönüşmüştür. Bu tür birleşik fiillerde, yardımcı fiil esas fiilin oluş tarzını, biçimini ya da üslubunu ifade eder.

Tasvir fiilleri çekim eki aldığında zarf-fiil biçimindeki ilk fiil sabit kalır. Çekimle ilgili ekler, yalnızca yardımcı fiile eklenir. Bu nedenle, yardımcı fiil çekim eklerinin yüklenmesi görevini üstlenir.

Tasvir fiilleri, çekimlenmiş fiil olarak kullanılabildikleri gibi; ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil biçimlerinde de kullanılarak isim, sıfat ve zarf görevinde yer alabilir. Tasvir fiilleri kendi içinde beş grupta incelenir. Bunlar:

2.7.21.13. Yeterlik Fiilleri

Yeterlik fiilleri bir asıl fiilin *-(y)-A* zarf-fiil biçimi üstüne *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulur. Bu türlü birleşiklerdeki *bil-* yardımcı fiili; ya bir oluş ve kılışı gerçekleştirme güç ve yeterliğini, yani “yapabilme iktidarını”, ya da bir oluş ve kılışın gerçekleşme ihtimalinin bulunduğunu ifade eder.

Bil- yardımcı fiili ile kurulan tasvir fiilleri, basit ve birleşik kiplerin tüm çekimleriyle çekimlenebilirler:

*Mektubu **bitirebilir** miyim, diye sordum.* (30/1)

*Tek başına ne **yapabilirdi**?* (32/12)

Aslında belki Sitare'ye yakıştıramıyoruz da ondandır. (62/9-10),

bekleyebilirim (10/32), yapamıyorum (11/24, 80/32, 89/21), dayanamadım (12/25), bilebilirdim (12/25), yıkayamıyorsun (20/4-5), yıkıyamıyor (20/9), yıkayamayız (22/11), bulamadılar (22/15), bırakamayız (22/26), kalabilirsin (22/30), kullanılabilir (24/28), anlayabilir (25/22, 30/29-31/1), ağlayamaz (25/23), gidebiliriz (26/19), dayanamaz (26/21), bekleyemem (26/26), getirebilir (27/15), bulamadın (28/25, 109/33), dönemeyeceğim (29/3), düşünebiliyorsun (29/15-16), diyebilirsin (29/25, 114/14), bitirebilir (30/1), yapamamıştı (31/17-18), övebilir (31/21), etmeyebilir (31/22), yapamaz (31/27), olabilir (31/29, 33/12, 49/19, 52/17, 81/1, 106/13-14, 106/16, 109/20), bağışlayamaz (31/33), gidebilir (32/9, 32/9, 53/11), yapabilirdi (32/12), aktarabilse (33/1), yiyemiyorum (34/6, 34/9, 34/22), kesebilir (35/31), bilemiyorum (36/24, 47/19, 75/31, 85/21), yapamadık (38/6), katlanamadım (38/7), değiştiremez (38/21), kılamıyorum (38/30), açamadım (39/11), açamamıştım (39/21), kalabilirim (41/17), uyuyamam (42/6), yapamadım (43/12), yapabilirsin (44/3), gelebilirdik (44/14), gelebilir (44/15), katlanamazdı (45/4-5), alıkoyamayacak (45/23), üzülemiyorum (45/28), kestiremedim (46/22), sorabildim (46/30), uyuyamadık (47/2), çıkabilse (48/5), soluyabilse (48/6-7), çekebilse (48/7), kalabilirsiniz (49/6), başaramadı (50/18-19), çıkaramayacağım (50/23), seçemiyorum (51/7), gidemiyor (51/25-26), önemseyebilir (52/7), açıklayabilirim (52/19), anlayamaz (53/28), oturabilirsin (53/29), çıkabiliriz (54/17-18), sayamaz (56/2), anlayamıyorum (56/5-6), yardım edebilir (57/9, 71/24), verebiliyor (59/7), göremeyecektin (59/26), göremezdi (61/1), isteyebilirdim (62/19), anlatabiliyorum (62/24), bilemez (62/29), sayabilir (63/12), anlaşılamaz (63/20), söyleyebilir (63/22), yapamıyorlardı (65/1-2), yararlanamadılar (65/2-3), kavrayamıyordu (67/21-22), işitebilirdiniz (69/15), oturabilir (71/30), bitiremedim (73/17), görebiliyorum (73/18-19), bilemedin (74/13, 97/7), yapamıyoruz (75/2), çıkaramıyorum (75/32, 76/6-7), görebilir (77/21, 91/26), tanışamadık (79/4), saldırabilirler (79/12), olabilirim (79/16), gösterebilir (80/5-6), denemez (80/11), olamaz (80/18), düşünebiliyor (81/4), diyemem (81/17, 82/27), anlayamamıştık (81/19), alamam (82/8), değişebilir (82/10), mırıldanabildim (83/31), yapabilirim (84/12, 96/32, 107/13), hoşlanabilir (85/12), görebilirsin (86/24-25), tutabilirsen (86/26), başarabilirsen (86/26), bilemedim (88/18), anlayamadım (88/19, 112/7), duyumsayamıyorum (90/25), düşünebilirdin (90/33), tanıyabilirim (91/22), tanıyamazsın (91/29), bakabilirim (91/31), tanıyamayacaksın (91/33), başaramadım (92/8-9),

söyleyebilirim (92/15-16), *sevemem* (92/32), *sevebilir* (93/1), *bilemiyordum* (95/24-25), *vurabilirdim* (95/27), *düşünülebilirdi* (98/32), *bulamıyorsun* (107/4), *geçirebilir* (107/15), *konusabilirdik* (109/2), *eğlendirebilir* (109/10), *kalkamazsın* (109/25), *yapabilir* (112/4), *koyabilirdi* (114/25), *görüsemeyebiliriz* (115/14-15), *sevinemiyorum* (115/20), *bilemiyordu* (123/30), *çıkabildiler* (123/30), *işitemezsiniz* (128/12), *sanabilir* (128/19), *bilemezsiniz* (128/25), *yazamıyorum* (133/19), *yazabilseydim* (133/22).

-A *bil-* tasvir fiilinin bir ad-fiil ya da bir sıfat-fiil olarak kullanılımları da yaygındır. Sıfat-fiil olarak bir ad önünde sıfat görevi yüklendiği gibi, iyelik ve ad çekimi ekleri ile genişletilerek tek başına bir ad görevi de yüklenebilir:

Biz, hüznün peygamberinin ümmetiyiz, diyor dede, ağlayabilenler ağlar ağlayamayanlar ağlar gibi yapar. (25/26-27)

Ama yaşayan birine böyle bakabilmek çok güç değil mi? (91/27-28)

Ama sahiden cesaret edebileceği kimin aklına gelirdi. (134/25-26)

alabildiğine (14/15, 114/33, 116/10), *bulunabilecekleri* (18/13), *yakalayabileceği* (19/14), *dökebilen* (25/22), *anlayabileceği* (30/25), *sevebilmek* (32/6), *anlayabilecek* (33/1), *yapılabileceğini* (33/7), *olabileceği* (43/13), *alabildiğimi* (47/24), *katlanabildiğini* (48/18), *gelebilecek* (64/21), *anlatabilecekleri* (86/9), *işitebilme* (97/9), *uyanabilme* (97/9), *görülebilen* (100/16), *gösterebilmek* (100/22), *yapabileceklerini* (100/24), *yaşayabildiğine* (100/26-27), *ayarlayabilenler* (106/16), *dayanabildiğimiz* (106/20).

-mAk mastar eki ve için edatı olarak bir edat grubu oluşturan -Abil- tasvir fiili de zarf görevi yüklenir:

Zelda işitebilmek için başını masanın ortasına doğru uzatıyor. (108/19-20)

atabilmek için (50/18), *kanutlayabilmek için* (100/23).

2.7.21.14. Tezlik Fiilleri

Tezlik fiilleri, -(y)-I /-(y)-U zarf-fiil eki almış bir asıl fiilin *ver-* yardımcı fiiliyle birleşmesiyle oluşur. Bu tü birleşik fiillerde *ver-* yardımcı fiilinin görevi, esas fiildeki oluş veya kılışın tezlikle, yani ani, hızlı veya kolay bir şekilde gerçekleştiğini

ifade etmektir. Böylece tezlik anlamı taşıyan tasvir fiilleri meydana gelir. Tezlik fiillerinde *ver-* yardımcı fiili, zaman açısından basit ve birleşik fiillerin tüm çekim kalıplarına girebilir. Ayrıca bu fiiller, ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri olarak isim, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilir. Kullanımı oldukça yaygın olan bu birleşik yapılar, genellikle beklenmedik bir anda, rahatlıkla ya da kendiliğinden oluşuverme gibi anlam inceliklerini taşır. Bu anlam özellikleri, *ver-* yardımcı fiilinin esas fiille olan anlam ilişkisine bağlı olarak şekillenir:

*Her şey eski halini **aliverir**.* (129/1)

***bakıver** (11/21), **oluverdi** (13/6), **çıkıverdi** (45/14), **geçivermiş** (47/30), **geçiverecek** (48/8), **oluveriyor** (59/32), **konusuverdim** (61/30), **değişiverir** (87/9), **oluveriyorsunuz** (94/4-5), **çıkıveriyordu** (98/18).*

Ad, Sıfat ve Zarf Olarak

*...ıssız bir dağ başında sabahın güneşine birden **patlayıveren** bir kır çiçeği...* (12/8-9)

*Herkesin, herhangi bir yerde bulunması için elinde hemen icat **ediliverecek** sayısız bahaneleri vardı.* (98/14-16)

*...bir serçenin uçmasından **hüzünleniveren**, âşık olduğunu sanan, öyle sandığı için de âşık **oluveren**, baba parasıyla geçinen ya da alın terini heder etmeye hazır genç adamlar.* (100/17-20)

2.7.21.15. Süreklilik Fiilleri

Bu gruptaki tasvir fiilleri, asıl fiilin *-(y)-A*, *-(y)-I* ya da *-(y)-Ip* zarf-fiil şekilleri üzerine *dur-*, *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-* (*ko-*) yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulur. Yardımcı fiilin asıl fiile yüklediği anlam inceliği ve iki farklı fiil biçiminin birleşme şekline göre, bir oluş ve kılışın belli bir zaman içinde yapılandırma, bir zamandan beri yapılagelme ya da belli bir durumda kalakalma gibi birtakım işlev farklılıkları söz konusudur:

Dur- Yardımcı Fiili İle

Dur- yardımcı fiili ile kurulan tasvir fiillerinde, *dur-* yardımcı fiili asıl fiilin *-A* ya da *-(y)-Ip* zarf-fiil biçimleri üzerine getirilir: Bunlardan *-(y)-A dur-* ile yapılanlar, bir eylemin, birleşik fiilin içinde bulunduğu zaman diliminde sürmekte olduğunu ya

da yapılmakta veya yapılacak bir eylem yanında ayrı bir eylemin de sürdüğünü gösterir. -(y)-*A dur-*, genellikle hareket ve durum gösteren fiillere gelir:

Geç mi kaldık ne babam?

Geç ya, farza durmuş cemaat. (9/8-9)

Dur- yardımcı fiili ile kurulan süreklilik fiilinin Türk yazı dilinde en yaygın olarak kullanılanı, -(y)-*Ip dur-* şekliyle kurulanıdır. Bu şekil için hemen her eserde tüm zamanları içine alan örnekler vardır:

Boyuna sigara içip duruyor. (51/9)

atıp duruyor (27/18), *israf edip durmuştu* (32/32), *tekrarlayıp duruyorsun* (45/6-7), *konuşup duruyordu* (49/25-26), *konuşup dururdu* (50/5), *yayılp duruyor* (70/27), *sallanıp duruyor* (71/7-8), *dolaşıp duruyorum* (72/13), *deyip duruyordu* (81/20, 119/17), *dönüp duruyorsun* (88/9), *tutup durdurdu* (103/3-4), *bakınip duruyor* (112/32), *bakınip duruyoruz* (115/4).

Diğer tasvir fiilleri gibi -(y)-*ip dur-* süreklilik fiili de bir ad, sıfat ve zarf olarak kullanılabilir:

Fakat durup dururken, kelleyi ipe uzatmak da akıl kârı değildi. (31/15-16)

Ordan oraya dolaşıp duran garson kızlar, tepsilerin içinde fişler, çekler taşıyorlardı. (71/17-18)

durup dururken (50/1-2, 50/3, 62/15, 94/26), *kayıp durduğumu* (90/29-30), *dolanıp durduklarını* (100/25-26), *kıpırdayıp duran insanlar* (108/7), *durup durup patlak veren kahkahalar* (108/10-11).

Gel- Yardımcı Fiili İle

Gel- yardımcı fiili ile kurulan süreklilik fiilleri, asıl fiildeki oluş ve kılışın alışkanlık olarak devam ettiğini ifade eder. Asıl fiil -(y)*A* zarf-fiil yapısındadır. Fakat yardımcı fiilin -(y)*Ip* zarf-fiilinden sonra da gelir:

...bir yandan öbür yana durmadan gidip geliyorlardı... (136/12-13)

gidip gelerek (108/13).

Kal- Yardımcı Fiili İle

Kal- yardımcı fiili ile kurulan süreklilik fiilleri, çoğunlukla durum bildiren asıl fiillerdeki oluşun, hareketsiz olarak devam ettiğini ifade eder.

Genç adam bir süre çömelmiş kaldı orda. (104/10)

Kal- yardımcı fiilinin, asıl fiilin *-Ip* zarf-fiil şekli ile oluşturduğu süreklilik fiilleri de vardır. İşlev bakımından *-a kal-* şekliyle benzer özellik gösterir:

Yerlere sığışıp kalıyordu. (136/8)

sızıp kaldı (81/21), *yatıp kalmışlar* (101/7), *ezilip kalıyorsun* (107/5), *bakıp kalmıştık* (116/3), *sıvanıp kalmıştı* (116/13), *bakıp kaldı* (122/24), *çakılıp kalmış* (125/21), *donup kalmış* (128/15).

Koy- (ko-y-< ko-d-) Yardımcı Fiili İle

Koy- tasvir fiili, yazı dilimizde kaybolmak üzeredir. Varlığını ancak *alakoy-*, *alıkoy-* gibi süreklilik işlevini yitirmiş veya başka bir gruba dâhil edilebilecek bir birleşik fiil içinde kullanılmıştır:

...Allah kahretsin, utku içindeyken bile kendimi hep ezilmiş gibi duyumsamaktan alıkoyamayacak mıyım? (45/21-23)

2.7.21.16. Yaklaşma Fiilleri

Yaklaşma fiilleri, asıl fiilin *-A* zarf-fiil şekli üzerine *yaz-* tasvir fiilinin getirilmesiyle kurulur. Bu yardımcı fiil, asıl fiildeki oluş ve kılışa “az kalsın gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yaklaşmış olma” gibi bir anlam katmaktadır. Bu tasvir fiili sadece görülen ve duyulan geçmiş zaman ekleriyle çekimlenir. Olumsuzluk eki de almaz.

Bugün *yaz-* tasvir fiilinin kullanılmadığı cümlelerde, bu anlam ve işlev inceliği “az kalsın”, “nerdeyse” gibi zarflarla da ifade edilebilmektedir:

Şimdi bu elbiseyle nerdeyse çocuklaşmış gibi görünüyor. (133/4-5)

nerdeyse (24/18, 59/8, 64/13, 81/12, 117/21, 122/32)

2.7.21.17. Uzaklaşma Fiilleri

Git- yardımcı fiiliyle kurulan uzaklaşma fiilleri, asıl fiildeki bir oluş ve kılışın “uzaklaştığını” ifade eden tasvir fiilleridir. Bu tasvir fiilinin, *-(y)-A* zarf-fiilinden sonra *git-* yardımcı fiili olarak oluşturulmuş olsa da bugün Türkiye Türkçesinde *-(y)-A git-* tasvir fiili kullanımdan düşmüş ve yerini daha yeni bir şekil olan *-Ip git-* tasvir fiiline bırakmıştır:

Yiyecekleri bıraktı, geldiği gibi sessizce çekilip gitti. (40/19)

İstemeseniz bırakıp gidebilirsiniz her an. (105/9-10)

yürüyüp gitmektedirler (14/6), *geçip gidiyor* (21/11), *sürüklenip gittim* (54/2), *kaybolup gitti* (70/19), *basıp gideceğim* (74/16), *kapılıp gidiyor* (75/27), *yitip gitti* (85/11), *kayıp gidiyor* (85/17), *dağılıp gideceğiz* (89/5), *uzanıp gidiyordu* (101/4), *yürüyüp gitti* (104/9), *sürüp gidecek* (105/7), *kaybolup gidecekmiş* (125/17), *karışıp gider* (129/6).

Diğer tasvir fiillerinde olduğu gibi ad, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilmektedir:

Bazen öyle şeyler oluyor ki.. nasıl söylesem.. insan kapılıp gidiyor.. kapılıp gittiğini anlasan bile değişmiyor.. (75/26-27)

yürüyüp kaybolup giden girdap içinde (86/16), *akıp giden insan yığının* (86/19), *çekip gitmek* (106/33), *kalkıp gitmekte* (123/24-25).

2.7.22. Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Olan Birleşik Fiiller

Türk yazı dilinde anlam kaymasına uğrayarak kaynaşıp kalıplaşmış birleşik fiillerin sayısı oldukça fazladır. Taşıdıkları özel anlamlardan dolayı söz varlığımıza büyük bir zenginlik katmışlardır.

Anlam kaymasına uğramış birleşik fiiller, gramer yapıları bakımından diğer birleşik fiillerden farklı olarak başka özellikler taşır. Bunların belirli şekil kalıpları vardır.

Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller, şekilce, bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler. Fakat onlardan ayrılan tarafları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabildiği gibi bir ad grubu hâlinde de bulunabilmesi ve işletme ekleri alabilmesidir. Bu özelliğinden dolayı, fiilden önce gelen ad ögesi, fiile bir özne, bir nesne, bir yer tamlayıcısı ya da

zarf göreviyle bağlanabilmektedir. Ayrıca, fiilden önceki ad ögesi birden fazla da olabilir. Bu birleşme şeklinin verdiği esneklikten dolayı anlam kaymasına uygun duruma getirmiştir.

Anlam kayması yoluyla oluşmuş bulunan birleşik fiiller, fiilden önce gelen ad öğelerinin sayısına göre üç ana grupta sınıflandırılır. Bunlardan her birinin alt grupları da birleşimin ad ögesi ile fiil ögesi arasındaki birleşme özelliklerine sınıflandırılır.

2.7.22.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

2.7.22.2. Özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

Bu alt gruptaki birleşiklerde fiilden önce gelen ad veya ad grubu fiile ya yalın halde ya da iyelik eki alarak bağlanmıştır. Bu durumda, birleşik fiil içindeki ad ya da ad grubu fiilin öznesi gibidir:

Bir süre sessiz sessiz çaylarımızı içtik. Uykum kaçmıştı. (42/4-5)

ibaret kalışlarını (17/31), *meydan okurcasına* (19/10), *ürperti veren* (19/27-28), *soğuk işlemez* (25/16), *gözyaşı akıtmaktan* (33/26-27), *sinir basıyor* (43/1-2), *piyango vurdu* (58/17-18), *içim “ciz” ediyor* (115/19), *meydan okuyabilir* (134/27).

2.7.22.3. Nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

Bu alt grupta, fiilden önce gelen ad ya da ad grubu, fiile nesne olarak bağlanmıştır:

Herkes birbiriyle konuşuyor. Lütfen diyorlar, özür diliyorlar, birbirlerine bu küçücük kelimelerle ilmikler atıyorlar. (90/19-21)

Kafayı buldun herhalde sen, dedi öteki. (102/1)

yuva kurmuşlar (8/14), *naz yapıyor* (9/23), *can verenler* (9/30-31), *asabı bozulmadan* (11/12-13), *poz verdi* (12/18), *özür dilemedir* (12/23), *top atardı* (12/31), *saygı duyuyordu* (13/19), *haber vermek* (15/16), *çığlık atıyor* (16/22), *yaşama gücü veriyorum* (16/26), *izin verirsen* (20/7), *kriz geçirdi* (21/14), *haber verirsin* (22/31), *haberi olmadı* (23/3), *gözlerini yumar* (25/6), *dal budak salıyordu* (31/5), *saygı duysa* (32/2), *akıl alacak* (32/21), *yerine getirebilmekten* (33/8), *laf karıştırıyorsun* (37/1-2), *şehit düştü* (37/20-21), *fikrimi*

değiştiriyorum (38/19), *namazını kılıyor* (38/29), *haber vereyim* (39/2), *düş görüyordum* (39/11), *kumar oynuyor* (40/4), *bir duş alacağım* (40/11), *cevap vermedim* (42/3-4), *hile yaptılar* (42/15), *hile yaptıklarını* (42/22), *zabit tutarlar* (42/28), *ihtiyaç hissediyor* (42/30), *cevap vermedim* (43/14), *haber aldın* (44/30), *karşı koydu* (45/4), *göz attım* (45/11), *hak veriyorum* (45/20), *özür dilemem* (45/21), *soluk alabildiğimi* (47/24), *vakit geçirdiği* (47/28), *vakit alıyor* (47/29), *karşı koymuyor* (49/1), *tat almaya* (49/15), *tat alabilme* (49/16), *direktifler veriyor* (51/2), *sigara içip* (51/3), *ödev bilmişim* (51/11), *hatırı sayılır* (51/17-18), *baş göz etmiş* (52/1), *şantaj yapacakmış* (52/4-5), *önem vereceğimizi* (52/9), *karar vermesi* (54/5), *karar verdim* (55/14), *kumar oynamak* (55/21), *var kılıyoruz* (56/30), *sıkıntı verecek* (57/5), *cevap vermeden* (57/31-32), *hazırlık yapıyorlar* (58/24), *macera arıyorsun* (60/12), *pay çıkarıyorsun* (60/23), *umut bağlanacak* (62/1), *söz açmamıştı* (62/7-8), *dili varmıyor* (64/3), *meydana çıktı* (64/29), *kendini bilmezlik* (65/6), *dikkati çekiyordu* (65/25), *ilgi çekti* (65/30), *akıl ermez* (66/32), *güven veriyordu* (67/29), *ilgi duyulurdu* (68/6), *anlam veremedikleri* (68/7), *ıslık çıkarıyordu* (70/5), *haber veren* (70/31), *gözlerini yummuş* (71/4), *sigara içiyordu* (71/13), *kumar oynayanlar* (71/21), *vakit geçiriyorum* (72/12), *fırsat buluyorlar* (73/28), *ara vermeden* (73/29-30), *umudu kessin* (74/11), *kusura bakma* (74/20, 77/30, 107/21-22), *özür dilerim* (74/26, 82/14, 83/26, 109/8, 109/17, 111/26), *nefes almamak* (75/28), *nefes aldığını* (75/29), *önem vermediğimi* (76/27), *göz yumuyorsun* (77/15-16), *peşkeş çekiyor* (78/5), *karar verdi* (78/20), *yol açar* (80/4), *kapı vuruluyor* (81/3), *çığlık atmasını* (81/4), *umut verdi* (81/17), *kusura bakmayın* (84/6), *karar vermelerini* (84/22-23), *kumar oynamaya* (84/33-85/1), *karşılık vermedim* (85/10), *yol açan* (87/31), *yolunu açıyor* (87/33), *anlam vermeye* (90/7), *haklı çıkarmak* (93/12), *numara yapıyorsun* (93/16, 93/29-30), *numara yaptığımı* (93/17-18), *matrak geçme* (94/1), *güçlük çeker* (94/17), *pabuç bırakacak* (95/11-12), *laf karıştırma* (95/18), *kulak asma* (99/1-2), *haz veriyordu* (99/33), *koku alabiliyorlarsa* (100/2), *kanı kaynayan* (100/12), *izin vermeyen* (100/25), *kulak kabartırlar* (101/1), *boyunu bükük* (101/7), *haber ver* (102/11), *gözünü kırpmadan* (104/12), *karşı koyuyordu* (105/20-21), *özür dilemek* (105/27), *hak ver* (106/12), *can atıyor* (106/33), *pes diyeceğiz* (107/6), *kuruntu yapma* (107/18), *yollar açarak* (108/1-2), *bel kırarak* (108/12), *rezalet çıkarmak* (110/13), *yüzü buruşmuş* (111/25), *karşı koyuyor* (112/18), *yazı tura atacaksınız* (113/16-17), *özür diliyorum* (115/8), *cevap verdi* (118/16), *abdestini al* (118/30), *abdest almış* (119/7), *havsala almıyordu* (120/9), *sesini çıkarmadı* (120/17, 121/3), *karar vermişti* (120/17-18, 121/23), *başını döndürmüştü* (120/25), *göz yummuşlar* (120/27), *diz çökmüş* (121/12-13), *kendini tutmasa* (122/22), *istifini bozmuyordu* (122/32), *kamet getirdi* (123/2), *selam verdiler* (123/17), *yuva yapmış* (124/9),

namaz kılmaya (125/27), *gözlerini diktiği* (126/6), *namaz kılan* (126/25), *namaz kılıyorsunuz* (126/25-26), *ateş açıldı* (131/19), *karar veremem* (132/15-16), *el konulmuştur* (132/22), *yol açıyorlardı* (134/8), *meydan okuduğunu* (134/28).

2.7.22.4. Yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

Bu alt grupta, fiile bağlanan ad yönelme, bulunma ve çıkma ekleri alabildiği için bir yer tamlayıcısı niteliğindedir:

Senin için diyorlar ki, sen bir maksatla çıkmıyormuşsun sokağa. (36/15-16)

Başıma ilk kez geliyor bu. (42/20)

ayağa kalkıyor (16/29), *komaya girmiş* (21/21), *ateşe verilir* (23/20), *geziye çıkacak* (22/18), *uykuya varılır* (24/5), *hoşuma gitmiyor* (28/26, 53/19-20), *akıllarına getirmedikleri* (30/18), *yüzyüze gelen* (31/26), *harekete getirmeye* (33/20), *ayağa kalktı* (33/29, 39/1, 40/9, 84/3, 115/29, 118/19), *insanın zoruna giden* (37/32-33), *söze atıldı* (38/15), *aklıma geldi* (38/15, 44/9, 62/15), *tuhafıma gitmeye* (41/29), *söze başladı* (42/9), *üstüne yapılması* (43/29), *aslına bakarsan* (43/29-30), *ortaya çıkıverdi* (45/14), *anlamına geliyor* (47/14), *farkına varmadan* (47/30, 81/18), *yakalarına yapışan* (48/9), *yardıma koşuyor* (49/16-17), *alışkanlık haline getirmişti* (50/2-3), *yanına almıştı* (50/26-27), *işe yaradığını* (51/1), *aklıma geliyor* (51/20), *açığa vurarak* (52/4), *ortaya çıkıyor* (52/24), *ele almayı* (52/28), *oluruna bıraktım* (52/29), *aklıma gelen* (52/29), *göze alarak* (52/32, 66/1), *açığa vurmuyor* (53/2-3), *yanına almış* (54/5), *dile getirmek* (55/31), *üzerinde durulunca* (56/24), *ele vermediğini* (59/5), *ortaya çıkmış* (59/33), *hoşuma gitti* (60/22), *esasına bakarsan* (66/6), *hayrete düşürüyordu* (67/4), *hayallere dalıyorlardı* (67/6), *kapana kıştırılmış* (74/27-28), *içine doğuyor* (75/8), *aklıma gelmezdi* (76/25), *ortaya koymak* (76/26), *ayağa kalktım* (78/13), *aklıma gelen* (79/10), *umuda kapılmışım* (81/18), *kafama takılıyor* (82/31), *akıllarında tutmaya çalışıyorlar* (86/10), *karşına almamak* (86/24), *koluma girmişti* (86/29), *ortaya koymak* (87/19), *yüzüne çarpmak* (90/9), *aklıma geliyor* (90/30), *hoşuna gidecekse* (92/15), *üstüne bastın* (93/9), *şakaya almak* (94/6-7), *ayaklarıma kapanıp* (94/29), *ortaya çıkmaya* (96/7-8), *göze batacak* (97/2), *yola çıkmış* (99/12), *akıllarına gelmez* (100/32), *uykularına varmışlardı* (101/9), *aklına geliyor* (102/4), *heyecana gelir* (103/1), *seyre daldı* (104/13), *hülyalara dalmış* (104/18), *aslına bakılırsa* (106/16), *yola çıkacak* (107/11-12), *yola çıkacağını* (107/12), *söze karışıyorum* (110/21), *yerine getirmiyor* (110/23), *kendine gel* (112/12), *sokağa çıkıyorum* (119/19), *meydana koyuyor* (120/12), *harekete*

geçirebilirdi (123/7), *dehşete kapıldı* (123/33), *boşa konuşmadığımı* (127/2-3), *meydana getirdiği* (128/9), *ortaya koymayan* (128/21), *ortaya çıkar* (129/4), *aklıma gelmezdi* (133/30-31), *kayıplara karışmıştı* (136/14-15), *alış verişe çıkmıştık* (135/26).

Oysa basit biriyim. Sense her şeyi gözünde büyütüyorsun. (88/14-15)

zorunda kalmasa (33/2), *elimde olmadan* (42/11), *aklında tutmak* (77/6), *aklımda tutacağım* (89/3), *altında kalıyorsun* (102/25), *zorunda kalmadan* (105/28)

Daha önce işitmemiştim, aklımdan da geçirmezdim, öyle şeyler söylüyor ki onun hakkında. (51/28-29)

bilmezlikten geliyorlar (10/5), *iflastan kurtardım* (12/30-31), *peşimden koşturuyordu* (13/5), *üstesinden gelerek* (15/28), *komadan çıkmadan* (22/10-11), *ortadan kaldırmak* (31/9), *aklından geçirmemişti* (32/30-31), *baştan çıkardığımı* (43/28), *arkasından koş* (61/4), *elimizden gelmiyor* (63/3), *içimden geçeni* (63/27), *aklımızdan geçmezdi* (76/17-18), *benden söylemesi* (78/9), *aklımdan geçiyor* (89/32), *elinden kaçırarak* (95/8), *elinden tutup* (95/32), *aklından geçirdiklerini* (107/13-14), *elinden gelse* (110/2), *aklımdan geçiriyordum* (119/18), *içinden geçiriyordu* (123/10).

2.7.22.5. Zarf+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

Bu alt gruptaki kalıplaşmalarda, fiilden önceki ad, fiilin zarfı görevindedir:

Buyrun buyrun, dedim, hoş geldiniz. (8/4)

Çarlı kanepede sızıp kaldı. (81/21)

gelip geçen (8/15), *hoş göreceksin* (9/24), *soluk alıp veren* (10/18), *takıp takıştırdı* (12/14), *olup bitenlere* (13/26, 17/26-27, 38/16), *hoş görmeye* (31/31), *uzak düşmüştür* (33/9), *delik deşik olmuştu* (33/25), *deli divane oluyorum* (43/16), *silip süpürdüm* (46/28), *gülüp geçer* (52/7), *dolup taşıdığını* (53/23), *olup bitti* (70/20), *basıp gideceğim* (74/16), *gelip geçti* (75/21), *olup bitenin* (75/28), *ileri gelmez* (76/32), *yitip gitti* (85/11), *avare olarak* (85/12), *akıp giden* (86/30-31), *gelip geçiyor* (96/9), *gelip geçiyorlardı* (98/5-6), *dolanıp durduklarını* (100/25-26), *tepeden tırnağa süzdü* (104/2), *sürüp gidecek* (105/7), *çekip gitmek* (106/33), *uzak durman* (107/19), *olup biteni* (111/17), *olup bitmemiş* (116/20), *donup kalmış* (128/15), *uçup gitmesin* (130/21-22), *girip çıkıyorlar* (134/4-5), *gelip geçiyordu.*

(136/9).

2.7.22.6. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

Bu gruba giren birleşiklerde, fiilden önceki ad ögeleri birden fazla olabilir. Buna göre bu gruptaki alt gruplar şöyle gösterilebilir:

2.7.22.7. Özne+nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

*Nedendir bilmiyorum, **içim kan ağlıyor**.* (50/30)

***İçim kan ağlıyor**.* (51/2-3)

2.7.22.8. Özne+yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

*Ama geçti, **piyango bize vurdu** bir kere.* (58/17-18)

*Seslerinden **kan beynime sıçrar** gibi oldu.* (79/9)

*“Sitare isterik bir kadın, dedi Zelda, hasta.. **başın derde girsin** istemem.”*
(107/20-21)

2.7.22.9. Özne+zarf+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

*Birden **tüyleri diken diken** oldu.* (121/18-19)

2.7.22.10. Nesne+özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

*Bu o adam değil midir, **ağız kelimeler yapan**:* (10/20-21)

2.7.22.11. Nesne+yer tamlayıcısı+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

*Bir sopa çekmeli deyyusa, öyle bir kötek atacaksın ki **aklı başına gelecek**.*
(11/26-27)

***ölümü göze almakla** (37/30), **tozu dumana katar** (66/31), **aklı öne almak** (135/14)*

2.7.22.12. Yer tamlayıcısı+özne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

***Elimden bir şey gelmezdi**, dedi.* (84/7-8)

***elinden hiçbir şey gelmediğini** (33/5), **ne gelir elimden** (45/8), **elinden bir şey gelmiyor** (73/12)*

2.7.22.13. Yer tamlayıcısı+nesne+fiil Bağlantısı ile Birleşenler

Yaşaması için elimden geleni yaptım ben. (44/31)

saygıda kusur etmeyebilir (31/21-22), saygıda kusur etmemeye (63/17), tadına doyum olmayacaktı (98/24-25).

2.7.23. Çekimsiz Fiiller

Çekimsiz fiiller, fiil kök ve gövdelerine belirli ekler getirilerek türetilir. Ancak şahıs ekleri alıp çekime girmedikleri ve yargı bildirmedikleri için, *bitmemiş fiil* özelliği gösterirler. Zaten bu nedenle *çekimsiz fiil* olarak adlandırılırlar.

Bu fiiller, bir oluş, bir kılış ya da bir durum bildirir; olumlu ve olumsuz biçimleri yapılabilir, bazı zaman eklerini de alabilirler. Bu yönleriyle fiil özellikleri taşırlar. Fakat şahıs ekleriyle çekime girmediklerinden başka yönlerden fiilden ayrılır ve ad soylu sözcükler gibi değerlendirilirler. Yani bu tür fiil biçimleri, isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir. Bundan dolayı da ad çekimi eklerini ve iyelik eklerini de alabilirler; cümlede özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olabilirler.

Çekimsiz fiiller, fiil kök ve gövdelerine getirilen; *-mAk*, *-mA*, *-Iş* /*-Uş*; *-An*, *-AcAk*, *-mIş*/ *-mUş*; *-(y)Ip* /*-(y)Up*, *-ArAk* gibi eklerle yapılır. Bu ekler, fiilin temel anlamını değiştirmez. Fiilin esas anlamı sabit kalır. Bu yönüyle, fiil kök ve gövdelerinde anlam değişikliği yapan diğer yapım eklerinden ayrılırlar.

2.7.24. Ad-Fiiller

Ad-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlamadan ifade eden fiil adlarıdır. Bunlar, fiildeki oluş, kılış ve durumların adlarını ifade ederler. Fiilleri, ad-fiil(mastar) ekleri getirerek adlandırırız. Dilimizde *-mAk*, *-mA* ve *-Iş* /*-Uş* ekleriyle kurulan üç ad-fiil çeşidi vardır:

2.7.24.1. -mAk'lı Ad-Fiil

-mAk ad-fiilinin esas görevi, fiilleri adlandırmaktır.*-mAk* eki, fiildeki soyut oluş ve kılışları adlandıran, onları ad haline getiren bir ektir. Ayrıca, her fiile gelebildiği için yaygın olarak kullanılmaktadır.

-mAk'lı ad-fiillerinin bir diğer özelliği, bunların ad olarak da fiildeki hareketi sürdürmeleridir.

Yalın ya da grup hâlindeki *-mAk*'lı ad-fiil çoğunlukla temel cümlede özne görevi üstlenmiştir:

Ölmek barış zamanında zor oluyor. (37/25)

Sokaklarda dolaşmak ayıptı. (97/20)

beklemek (10/5, 10/8, 13/24, 14/10, 21/8), *bakmak* (25/2), *ağlamak* (25/21), *demek* (29/26, 44/13, 119/20), *uzatmak* (31/15), *kınamak* (31/16), *dilemek* (33/10), *sığınmak* (33/12), *yetiştirmek* (35/12), *ölmek* (37/29), *inanmak* (38/11, 106/9), *kalmak* (43/8, 98/28), *kaybetmek* (48/2, 88/8), *değiştirmek* (50/20), *almak* (65/5), *görmek* (67/4), *tanışmak* (75/30), *bağlamak* (76/15), *gelmek* (76/17), *istemek* (79/12), *kazanmak* (88/8), *konusmak* (91/17), *bakabilmek* (91/27), *anlamak* (94/22), *yapmak* (95/10), *kurtulmak* (105/4).

Yalın hâldeki *-mAk*'lı ad-fiili cümlede bir yüklem görevi de üstlenebilmektedir:

Bence bir insanı tanımanın bir tek yolu vardır, onu bitmiş kabul etmek. Onu artık yaşamıyor saymak. (91/23-24)

Geç demek, çaresizlik demektir. Yani artık yapacağı bir şeyin kalmadığına inanmak demek. (106/8-10)

uyanmak (11/13), *açmak* (11/13), *görmek* (11/14), *bakmak* (25/4), *gitmek* (26/22), *demek* (47/1), *çabalamak* (48/3), *kurulamak* (50/20), *anlatmak* (55/30), *dile getirmek* (55/31), *görmemek* (86/24), *almak* (91/8), *bulunmak* (106/28), *sürdürmek* (106/32), *kaçmak* (106/33).

Yalın hâldeki *-mAk*'lı ad-fiil, *iste-* fiilinden önce bir yardımcı fiil gibi kullanılarak onunla bir birleşik fiil oluşturmakta ve cümledeki görevini, bu birleşik fiilin girdiği gramer kalıplarına bağlı şekilde sürdürmektedir. Bu kullanım yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

Bir şey içmek ister misiniz? (27/22)

Ne yapmak istiyorsun benim için, ne yapabilirsin? (44/3)

Dansinge gitmek ister misin? (74/32)

Aslında seninle ilgili değildi söylemek istediğim şey.. (76/30)

Kusura bakmayın sizi yordum, dedi, çaresizliğini göstermek istercesine ellerini iki yana açtı: Elimden bir şey gelmezdi, dedi. (84/6-8)

gitmek istiyorum (11/9, 112/19), *kalmak istiyorum* (17/15, 47/10), *dolaşmak istiyorum* (27/4-5), *koymak istiyorum* (28/22), *yemek istemedi* (29/33), *ortadan kaldırmak istemişlerse* (31/9), *anlamak istiyordu* (36/28-29), *anlatmak istemiyorsun* (37/1), *bilmek istiyorum* (37/4), *elde etmek istediğin şeyler* (37/27), *elde etmek istediğimiz bir şey* (37/30), *yapmak istediğini* (38/9), *bulaşmak istemedim* (38/16-17), *değiştirmek istediği bir dünyayı* (38/20), *yerleşmek istiyor* (41/7), *gelmek istemiştin* (43/11), *yapmak istiyorum* (43/15), *görünmek istemiştin* (46/6), *vurgulamak istedim* (46/16), *dinlenmek istiyorum* (47/7), *almak istiyorum* (54/1, 110/5), *hatırlatmak isteyerek* (54/9-10), *dönmek istiyorum* (54/12, 60/28), *demek istiyorsun* (59/16, 59/17, 73/2, 132/26), *demek istiyorum* (59/17), *demek istediğim şey* (60/1-2), *kötülemek istemiyorum* (63/26), *direnmek istediğini* (67/21), *vermek istiyor* (74/7), *göstermek istiyor* (74/10), *bilmek istemiyorum* (74/15-16), *anlatmak istiyorsun* (76/9), *anlatmak istiyorum* (76/10, 77/12-13), *ortaya koymak istedim* (76/26), *söylemek istedin* (76/28), *aklında tutmak ister* (77/6), *anlatmak istedim* (77/11), *gitmek istediğini* (81/23), *duyurmak isteyerek* (84/14), *ortaya koymak istiyorum* (87/19), *vermek isterdim* (88/32), *bakmak istiyorum* (89/21), *vermek ister* (91/8), *görmek istemiyor* (93/6), *şakaya almak isteyerek* (94/6-7), *önlemek istedim* (95/26), *gitmek istiyor* (105/16), *kalmak istiyor* (107/13), *bilmek isterdim* (107/14), *konusmak istemem* (107/16), *kalkmak istemez* (109/5), *dinlemek istemiyor* (109/10-11), *almak isterdin* (110/2-3), *rezalet çıkarmak istiyorsun* (110/13), *görünmek istiyorsun* (110/18), *uyumak istemiyorum* (111/11), *oturmak istemez* (114/7), *koymak istiyor* (114/21), *elde etmek istediğim* (115/21), *bilmek istemeyerek* (120/7-8), *söylemek istiyordu* (123/29), *anlamak isteyen* (124/25-26), *öğrenmek isteyen* (124/26), *görünmek ister* (126/16, 126/18), *irdelemek istiyordu* (126/20), *çıkamak ister* (126/32), *benzemek isteyenler* (126/33-127/1), *varmak ister* (127/2), *dinlemek istiyordu* (127/6), *tutunmak istediği* (135/1).

-*mAk*'lı ad-fiilin bulunma, yönelme ve çıkma durumu ekleriyle genişletilmesiyle oluşmuş yapılar da vardır.

-*tA* bulunma durumu eki alan -*mAk*'lı ad-fiil; yalın olarak, tamlama veya grup hâlinde, fiilin hareket bildiren tamamlayıcısı durumundadır:

Hep yalana inanmaya alışmış olanlar doğruya inanmakta güçlük çeker.

(94/16-17)

Birden az bir cemaat görünce şaşırdı ama bu şaşkınlığının yersiz olduğunu anlamakta gecikmedi. (121/15-17)

-*mAktA*'lı ad-fiili *ol-* yardımcı fiilinin olan, olduğu gibi zamana bağlı sıfat-fiil biçimleriyle birleşerek zamana bağlı bir oluş ve kılışa dönüşür. Bu kullanımıyla cümle içinde sıfat ya da nesne görevindedir:

...Ali hep tetikte yürür şimdilerde soyu nerdeyse tükenmekte olan keklikleri hep uçarken yere indirmiştir... (24/17-19)

...hâlâ yaşamakta olduğunun, mücadele etmekte olduğunun en keskin, en reddedilmez ispatı budur. (80/1-3)

çekilmekte olduğunu (100/6), *gitmekte olduğunu* (123/24-25).

Yönelme durumu ekiyle genişletilen -*mAk*'lı hareket adı, yüklemi “bir şey için, maksadıyla, bir hedefe yönelme” anlamıyla tamamlayan bir dolaylı tümleş oluşturur:

Çocuk, dedesinin gösterdiği sarı gülün sapını tuttu, kesmeğe hazırlandı. (36/13-14)

+*DAn* çıkma durumu eki alan -*mAk*'lı ad-fiil, bağlı bulunduğu yüklem anlamını çıkma hareketiyle tamamlayan bir tümleş görevindedir. Bazen de “...-dan dolayı” anlamında bir tümleş durumundadır:

Sen ölü değilsin, diye mırıldanıyordu ama ağlamaktan, gözyaşı akıtmaktan da kendini alamıyordu. (33/25-27)

anlamaktan (18/13), *dolaşmaktan* (27/19, 90/4-5), *duyumsamaktan* (45/22), *düşünmekten* (46/3), *tanımaktan* (48/4), *anlatmaktan* (49/29), *davranmaktan* (61/23), *gitmekten* (75/15), *olmaktan* (97/31), *konusmaktan* (109/8).

Bildirme eki alan, ek-fiil ile çekime giren yahut yüklem görevindeki bir adla anlam ilişkisi bulunan -*mAk*'lı ad-fiil, cümlede yargı bildiren bir yüklem görevindedir:

Hiçbir şey yapmadığıma inanmak daha doğru olur. En doğrusu belki de

nankörlüğe katlanmış olduğumuzu söylemektir. (38/11-13)

Geç demek, çaresizlik demektir. (106/8)

-*mA*k hareket adı ile birleşen *lâzım*, *lâzımdır*, *lâzım gel-*, *gerek-*, *icap et-*, *zorunda ol-* gibi yüklem ya da birleşik fiiller gereklilik kipinin yerini tutar:

O zaman da ağlar gibi durmak gerekir. (25/24)

...aynı aldanmayı bir kez de başkaları denemek zorunda kalmasa. (33/1-2)

kalkmak gerekir (24/13), *harcamak gerekir* (25/21), *anlamak gerek* (48/1-2), *yürümek zorundaydılar* (68/32), *yapmak lâzım* (74/32), *kalkmak zorundayım* (115/10-11).

-*mA*k'lı ad-fiil kalıplaşma yoluyla hareket bildirme özelliğini kaybederek birtakım nesne adları da yapmıştır:

Çünkü onlar evde yufka ekmek yapamıyorlardı. (65/1-2)

...hiç durmadan başı, sonu belli olmayan bir ırmak halinde her yerden akıyorlar... (86/10-12)

Birlikte yemek yiyeceğiz. (95/19)

yemek (10/18, 29/32, 87/3, 87/4), *ekmek* (65/5).

de- fiilinin -*mA*k'lı ad-fiiliyle kalıplaşmış şekli olan *demek* adı, iki cümle ya da cümle parçası arasında “yani, demek ki, öyle anlaşıyor ki” anlamıyla açıklama bildiren bağlaç görevindedir:

Kimseyle bir ilişkisi yoktu. Demek ki bir etkinliği de yoktu. (32/12-13)

Demek, sandığım kadar yalnız değil insanlar. (90/19)

demek (47/1, 48/13, 93/19), *demek ki* (52/25).

2.7.24.2. -*mA*'lı Ad-Fiil

-*mA* eki de -*mA*k gibi her fiile gelebilir. Fakat -*mA*k'lı biçim, oluş, kılış ve durum bildiren tüm fiillerin hareket hâlindeki adları olduğu yani bir hareketi

gösterirken, *-mA*'lı ad-fiil bu hareketi canlandırmaz. *-mA* eki almış fiil, doğrudan doğruya fiilin gösterdiği oluş ve kılışı birer iş olarak ifade eder. Kısaca, *-mA* eki almış ad-fiilleri fiilin gösterdiği hareketin, *-mA* eki almış ad-fiiller ise fiilin gösterdiği işin adlarıdır.

-mA'lı ad-fiil, ad ve sıfat tamlamaları kurma, ad çekimi, iyelik ve çokluk ekiyle genişletilme, kalıplaşma ya da türetme yoluyla bir yapım eki olarak kullanılma bakımından, *-mA* ad-fiil ekinde olduğu gibi bir sınırlamaya girmemekte ve çok daha geniş imkânlarla sahiptir.

Yalın durumdaki *-mA*'lı ad-fiil soyut bir kavramı ifade eder:

Değişme akla durgunluk verecek bir hızdaydı. (66/12)

Nasıl gidiyor senin çalışma, diye soruyor. (133/17),

çıkma (49/5), *saçma* (77/30), *kaynaşma* (128/30).

-mA ad-fiillerindeki adlaşma özelliğinden dolayı Osmanlı Türkçesinde yer alan Arapça kökenli pek çok kelime Türkçe karşılığını bulmuştur:

“Dostça bir uyarma benimki, dedi, ötesi seni ilgilendirir.” (107/22-23)

Savcılık olayla ilgili olarak çok yönlü araştırma yapıyor. (131/11-12)

...evinde yapılan araştırmada Arap harfli kitaplar bulunarak el konulmuştur. (132/21-22)

-mA ad-fiil eki belirtisiz ve belirtili ad tamlamaları oluşturabilir:

Yalvarma ve korku makamında durarak. (14/22-23)

kazanma girişimidir (12/24), *değerlendirme telaşıyla, acelesiyle* (14/19), *yaşama gücü* (16/26, 45/1), *bekleme odasındayım* (21/3-4), *zehirleme tesiri* (22/10), *konuşma konusu* (24/22), *kazanma hırsına* (47/33), *uzaklaşma hali* (48/27), *çıkma ihtiyacını* (49/5-6), *kazanma devresine* (58/8-9), *gelişme işareti* (64/20), *tanışma ânını* (77/5-6), *acıma duygusuyla* (86/33-87/1), *acıma duygusu* (87/8), *gülme krizine* (95/22), *görünmeme endişesi* (98/13), *çıkarma güdüsü* (98/14), *asma dallarıyla* (98/19), *durulma vakitlerini* (100/23), *asma yaprakları* (117/12), *buluşma evleri* (130/2-3).

Ne anlıyorsun, dedi Sitare alaylı bir öfkeyle, çocuğumun ölmesini istediğim için onun öldüğünü mü? Ne seni anlıyorsun, ne de ben anlatabiliyorum. Aslında yaşamasını istiyordum onun. (62/22-25)

Bir bebeğin tiz bir çığlık halindeki ağlaması bir sokağı bütünüyle doldurdu. (117/2-3)

Ezanın okunması (13/30), mektup yazmanın anlamsızlığını (30/3-4), sevmenin sünnet olduğunu (32/5), kadının bağırmasını (78/30), yaşamanın ve ölmenin anlamını (79/23-24), Çarli'nin ölmesini (88/24), tanınmanın bir tek yolu (91/23), yeteneğimin olmadığını (92/31), oyalanmanın hiçbir yararı (98/26-27), görünmenin sıkıntısını (99/11), sitem etmenin bütün anlamlarını (105/23), Sitare'nin "Yavuz" diye seslenmesini (112/22-23), imamın dışarı çıkmasını (123/32), ev sahibinin gelmesini (130/27).

Yalın durumdaki -mA'lı ad-fiil, adların önüne gelerek sıfat görevi gören bir sıfat tamlaması oluşturur:

Hayır, diyorum, uydurma bir şey yaptığın için inanmıyorum. (92/22-23)

döşeme masa örtüleriyle (73/31), silme otomobille (90/18), yapma topluluk (106/28), yeni yetme arkadaşlarıyla (128/27).

Yalın, iyelik eki almış ya da ad tamlaması oluşturan -mA'lı ad-fiiller yükleme durumu ekiyle genişletilerek nesne görevi üstlenirler:

Fakat kendini ustaca geri plana atmayı da başarıyorsun. (55/32)

çıkarmayı (15/17), oryantal yapmayı (15/27), yaşamasını (18/7), savaşmayı (30/17-18, 31/8), değiştirmeyi (32/30), aldanmayı (33/1-2), bağışlanmayı (33/10), ölmeyi (37/24, 37/26), kalmamı (41/26), kandırmayı (46/2-3), gelmemelerini (46/13), gammazlamayı (50/2), çıkarmasını (52/14), ele almayı (52/28), olmayı (56/20), gazoz içmeyi (57/4), düşünmeyi (61/17), olmasını (62/28, 67/5), gitmeyi (66/4, 97/10), giymeyi (67/17), susmalarını (79/12), gitmelerini (79/13), uyumamı (80/21), çığlık atmasını (81/4), karar vermelerini (84/22-23), yapmayı (86/18), âşık olmamı (87/28), sevmemi (88/1), istemeni (88/29), görmeyi (92/8), öldürmemi (93/11), benzetmeyi (94/6), vazgeçmemi (94/13), bilmesi (94/33), sarsmasını (95/26), yürümeyi (96/24), binmeyi (98/12), söylememi (109/21), gitmemi (109/24), rezalet

çıkarmamı (110/16), *konusmayı* (110/21), *olmamı* (114/28), *değişmeyi* (119/17-18, 120/8), *ortaya çıkmayı* (120/8-9).

Yönelme durumu ekini almış olan *-mA'*lı ad-fiil cümlede ilgili bulunduğu ögeye ya yükleme ya da doğrudan yönelme ilişkisi kuran bir yer tamlayıcısı görevindedir:

Bardakları kurulamaya başlıyor. (20/17)

Ceplerinden para çıkarmaya hazırlandılar. (124/17)

hastalanmaya (10/2, 11/30), *olmaya* (12/3, 30/22), *okumaya* (12/15), *ölmeye* (13/22), *beklemeye* (13/25, 130/15), *bağırmasına* (15/21), *kızdırmaya* (16/5), *gelişmeye* (17/16), *uzanmaya* (17/20), *yoklamaya* (18/11), *karşılamaya* (18/11), *değerlendirmeye* (18/25), *uyuklamaya* (21/18, 33/15), *yazmaya* (28/10), *korunmaya* (29/10, 29/12), *denemeye* (31/30), *görmeye* (31/31, 43/25, 66/14), *gizlemeye* (32/17), *tövbe etmeye* (33/6), *getirmeye* (33/20), *saldırmaya* (33/22), *kaldırmaya* (33/25), *çıkamamaya* (35/9), *çıkmana* (35/13), *anlamaya* (37/11), *uyandırmaya* (39/10, 39/19), *dinlemeye* (39/12, 43/7), *durmaya* (39/18), *işitmeye* (40/20, 80/24), *aydınlanmaya* (40/21), *soğumaya* (40/29), *gülmeye* (42/19, 84/15, 90/3, 95/22), *boşanmaya* (43/29), *yapmaya* (44/2), *sormaya* (45/10), *yürümeye* (46/17), *yaşamaya* (49/13), *almaya* (49/15), *düşünmeye* (49/17, 78/22-23, 89/22), *anlatmaya* (49/32), *getirmeye* (51/24), *konusmaya* (51/28, 131/14), *dönmemeye* (55/14), *oynamaya* (58/16, 84/33-85/1), *savunmaya* (60/9), *saygıda kusur etmemeye* (63/17), *pişirilmesine* (65/4), *çıkmaya* (66/23), *yapılmasına* (66/24), *giyilmesine* (66/25), *kurutulmasına* (66/26), *sallanmaya* (70/1), *uçuşmaya* (70/2), *değiştirmeye* (73/28), *dinlenmeye* (74/24, 93/33, 112/16), *yatmaya* (78/20), *hatırlamaya* (79/28), *hissetmeye* (83/22), *sergilemeye* (83/24), *duymaya* (88/20), *sayıklamaya* (88/26), *sormaya* (92/3), *sevmeye* (92/31), *taşımaya* (93/20), *inanmaya* (94/16), *korumasına* (94/20), *evlenmeye* (94/27), *ağlamaya* (95/29-30, 117/7), *görünmeye* (96/6, 131/24), *yürümeye* (96/26, 119/15, 135/3), *vermeye* (97/27), *büyümeye* (98/16), *denenmeye* (99/2), *geçmemeye* (99/6), *belli etmemeye* (99/6-7), *örtülmeye* (104/25), *gizlenmeye* (104/25-26, 104/28), *kızmaya* (105/8), *kapmaya* (109/30), *gitmenize* (111/23), *inlemeye* (112/10), *korumaya* (115/1), *yükselmeye* (116/4), *sallamaya* (117/4-5), *yakmaya* (117/27), *uyandırmaya* (118/22), *tahmin etmeye* (119/20), *sormamaya* (120/17), *işitilmeye* (121/7-8), *susmaya* (121/23), *zapt etmeye* (121/26), *okumaya* (123/22), *giymeye* (124/6), *namaz kılmaya* (125/27),

benzemeye (126/12, 126/27), *uzatmaya* (126/28), *anlamaya* (126/31), *açmaya* (128/4), *söylemeye* (129/2-3), *ayaklanmaya* (132/17).

Ayrılma durum ekini alan yalın ya da tamlama durumundaki *-mA*’lı ad-fiil de her ad gibi, ilişkili olduğu yüklemın anlamını ayrılma hareketiyle ifade eden bir tümleç görevindedir:

İçin için herkes şehirlerinin böyle bir otele kavuşmuş olmasından iftihar ediyordu. (64/18-19)

doğmasından (24/29), *çalışmasından* (78/26), *uçmasından* (100/18), *kanıtılmasından* (129/24).

Edatlarla ya da edat görevi yüklenen kelimelerle birleşerek birer edat grubu oluşturan *-mA*’lı ad-fiiller; yükleme, edatın gruba katmış olduğu anlam ilişkisiyle zarf olarak bağlanırlar. Mesela *gibi* edatının oluşturduğu edat grubu, “benzetme, tarz bildirme”, *için*’inki “amaç, gaye”, *göre*’ninki “bakış açısı”, *kadar*’inki “derece, bitim”, *karşılık*, *mukabil* ve *rağmen*’inki “zıtlık”, *beri*’ninki “zaman başlangıcı”, *önce*’ninki “öncelik”, *sonra*’ninki “sonralık”, *şartıyla*’ninki “şart”, *yüzünden*’inki “sebebe”, *hâlinde*’ninki “gerçekleşme şartına bağlı olmak” vb. anlam ilişkileriyle bağlanmışlardır:

Sitare, diye mırıldanıyoruz, bir iç çekmesi gibi. (26/4)

Adamlar hoşnutluk ve mahcubiyet karışımı bir gülümsemeyle bana baktılar. (84/10-11)

Yavuz, kızın oturması için iskemleyi çekiyor, kız oturuyor, Yavuz da onun yanındaki yerine oturuyor. (111/1-3)

Kendini zapt etmeye çalışmasına rağmen içi tuhaf bir karşı koymayla, isyanla yüklendi. (121/26-27)

yaşaması için (44/31), *alışabilmesi gibi* (48/14), *konusması için* (50/26), *kazanması için* (58/24), *kimselerin olmasına rağmen* (66/13), *fark edilmemesi gibi* (70/10), *bulunması için* (98/15), *zorlamasına rağmen* (106/24), *kalmaması için* (111/15), *sevmeye* (113/26), *ırgalanmayla* (117/1), *ortaya çıkmamasına rağmen* (120/24-25), *iğrenmeye* (120/26).

-mA’lı ad-fiil, zaman zaman *+cA*, *+cl*, *+clk*, *+ll*, *+llk*, *-sInA* ve *-cAsInA*

ekleriyle birleşerek birtakım ad, sıfat ve zarflar da oluşturmuştur:

çinko kaplamalı çatılar ıslık çalar (6/9)

Bilmece çözdürme adama. (73/9)

saçmalık (14/4), *acımalı* (17/1), *çekmecesine* (82/22).

-mA'lı kılış adları ile kurulan ad ya da sıfat tamlamalarında, tamlanan ögenin atılması ve tamlayıcı -mA'lı adın kılış bildirme niteliğini kaybedip kalıplaşmasıyla, somut ve soyut adlar oluşmuştur:

*Gelişmeye başlıyor şehir, yıllar önce bir bataklık ve **sıtma** yatağı olan ova, o kara ova, bugün bereketli tarlaların serpildiği bir alandır...* (17/16-18)

dondurma (86/2, 96/3, 96/4, 96/30, 98/7), *yağma* (95/1), *dondurmalarımızı* (96/4), *dondurmacılar* (98/6, 99/31).

2.7.24.3. -(y)Iş/ -(y)Uş'lu Ad-fiil

-(y)Iş /-(y)Uş ad-fiili de fiildeki oluş ve kılışın anlamını değiştirmeden, bunları ad kalıbı oluşturan bir ektir. -(y)Iş /-(y)Uş ekiyle oluşturan ad-fiiller, genellikle kılışın tarzını belirten adlar oluştururlar. Yani fiil kök ve gövdelerini “tarz gösterme” göreviyle birer ad kalıbına sokarlar. Ekin işlekliği, işteşlik çatısı haricinde dildeki tüm fiilleri içine alacak genişliktedir:

*Bak işte o meslek değil, **yaradılış**.* (55/33)

*Kapıdan uzaklaşan canlı bir ayak sesi, bir **yürüyüş** işittim.* (81/10-11)

*Bu adamın tek başına, yüzü yere eğik **gidişini** seyretti arkasından, elinde kara bir nesneyi sıkıp buruşturarak ve onu atacağı bir yer aranarak.* (127/11-13)

-(y)Iş /-(y)Uş'lu ad-fiiller, bütün adlarda olduğu gibi belirtili ve belirtisiz ad tamlamaları oluşturabilirler. Bu tamlamalarda hem tamlayan hem de tamlanan görevi üstlenebilirler:

*...güzün **yaprakların kuruyuşunu**, **çiçeklerin tükenişini**, bir kuru yapraktan ibaret **kalışlarını**...* (17/29-31)

*sesinin **gürleyişini** (14/2), **Sitare'nin incik boncuk alışını** (61/16), **bakış***

meselesi (77/17), *görüş meselesi* (110/7).

-(y)Iş /-(y)Uş'lu ad-fiil, her ad gibi sıfat tamlamaları da oluşturur:

Elimde olmadan kaçamak bir bakış attım yüziüne. (42/11)

sessiz bir gülümseyiş (14/21), *sıkıntılı bir gülüş* (42/19), *zarif tavırlı bir kıpırdanış* (71/22-23), *basit yakalayış* (89/19), *derbeder bir görünüş* (108/13-14).

2.7.25. Sıfat-fiiller

Sıfat-fiiller, çekimsiz fiillerin ikinci türünü oluşturur. Adından da anlaşılacağı gibi, bu yapılar hem fiil hem sıfat özelliği taşırlar. Fiillerin, hareket ve zaman kavramlarını barındırmaları nedeniyle, bu anlamları sıfata aktararak varlık ve nesneleri geçici olarak nitelerler. Bu yönleriyle sıfat gibi kullanılırlar.

Sıfat-fiiller, ad soylu sözler olduklarından dolayı adlarla da benzerlik gösterirler. Adlar gibi iyelik, çokluk ve ad çekimi ekleri alabilir, edatlarla birlikte kullanılabilirler.

Sıfat-fiillerin yapılarında zaman anlamının bulunması, onları çekimli fiillere yaklaştırır. Bu sebeple bazı çekimli fiillerin sıfat-fiil kökenli olduğu söylenebilir.

Kısaca, sıfat-fiiller fiil kökenli olmalarına rağmen sıfat gibi görev üstlenirler. Geçici olarak varlıkları nitelerler ve fiil çekim ekleriyle çekime girebilirler. Bu da onların adlaşma ve fiilleşme özelliklerini taşıdıklarını gösterir.

2.7.25.1. Geçmiş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

Türk yazı dilinde, geçmiş zaman bildiren sıfat-fiiller; *-Dİk /-DUk* ve *-mİş/-mUş* ekleriyle kurulur.

2.7.25.2. -Dİk /-DUk Ekiyle

Yaygın olarak kullanılan bir sıfat-fiil türüdür. Sıfat ve ad olarak kullanılır.

Sıfat Olarak:

Ek yaygın olarak kullanılmasına rağmen, sıfat olarak yalın ve olumlu biçimdeki kullanımı seyrek. Çoğunlukla kalıplaşarak birer ada dönüştüklerinden, sıfat olarak daha da az kullanılmıştır:

...*tanıdık bir silueti* görür gibi oldum kalabalığın arasında... (73/19-20)

Sokak, cadde gene o bildik, hareketli kalabalığı doldurmuştu içine. (85/26-27)

Ancak, ekin yine yalın fakat olumsuz biçimiyle oluşturulan örnekler de vardır:

...gününün her anını cabadan yaşıyormuşça bir değerlendirme telaşıyla, acelesiyle, *düşünülmelik, yapılmadık bir şey bırakmama endişesiyle*. (14/18-20)

beklenmedik ölümler (9/26-27), *beklenmedik biçimde* (37/18-19), *olmadık fesatlar* (51/21), *umulmadık bir yerden* (86/13), *beklenmedik bir yerde* (98/1), *beklenmedik bir tez canlılıkla* (118/26), *beklenmedik bir sevinç* (133/3).

Türk yazı dilinde *-Dik /-DUk* sıfat-fiilinin, olumlu biçimiyle, adlar önünde sıfat olarak kullanımı hep iyelik ekleriyle. Bu şekilde sıfatların oluşturduğu sıfat tamlamaları yaygındır. Tamlamanın iyelik eki almış sıfat-fiil ögesi, yalın veya grup hâlinde, kendindeki zaman ve harekete bağlı anlamı, ait olduğu isme, daha önce edinilmiş bir nitelik olarak bağlar. Sıfat-fiildeki zaman gösterme özelliğinde de geçmişten geleceğe kadar uzanan bir genişlik vardır.

Okuyamadığı, okumaya fırsat bulamadığı ya da daha başından okuyamayacağını bildiği kitaplar aldı... (12/15-16)

...yani boş *bıraktığı*, yok *bıraktığı*, işlemeden *bıraktığı aralıklar*, ihmal edilmiş geçitler? (21/12-13)

...uğrunda *savaşmadıkları* ve savaşmayı akıllarına *getirmedikleri şeyler* olmuştu... (30/17-18)

Daha bir sürü *kelime* var *unuttuğumuz, kullanmadığımız*. (55/1-2)

Nasıl anlatmalı, eşya yerine *koyduğun bir kölen* vardır... (87/1-2)

üstlerine kondurmadıkları bir sızılarla (10/3-4), *ilke bellediği söz* (18/3-4), *sandığım delikanlı* (21/24), *gördüğüm kadın* (27/17), *asıldıkları şeyler* (30/24-25, 30/29), *yükseldiği yerler* (31/1), *istediğin şeyler* (37/27), *istediğimiz bir şey* (37/30), *gördüğüm tek özelliğim* (46/7-8), *kaptırdığınız duygu* (48/23), *gammazladığı adamlar* (50/4), *anlamadığım bir şey* (56/3), *sandığının bir değeri* (56/18-19), *takındığımız tavır* (59/31), *bilmediğin çok şey* (60/11), *istediği biçimde* (61/15),

duyumsadığım gerçek (61/27), *düşündüğüm şey* (62/27), *düşündükleri şey* (67/11), *memurların devam ettiği “kulüp”* (69/10-11), *çıkardığı ses* (71/6), *istediğim şey* (76/30), *önemsediği biriyle* (77/5), *yaptığın işin* (77/19-20), *çekirgelerin çıkardığı ses* (78/27), *sandığım konuşmaları* (84/2), *tutunduğumuz her şey* (85/14-15), *tekrarladıkları işlerini* (86/7-8), *düşündüğü nedenler* (93/13), *gerektirdiği cevap* (97/26), *orkestranın bulunduğu set* (105/11-12), *üstünden atamadığı o mahmurlukla* (112/31), *istediğim hiçbir şey* (115/21), *rüzgârın çıkardığı uğultu* (116/29), *gördüğü fotr* (124/24), *arabanın bıraktığı gürültü* (125/8), *istediği her şey* (135/1), *istediğin her şey* (135/17), *yaydığı koku* (136/17).

-*Dİk* /-*DUk* sıfat-fiiliyle bir tamlama oluşturan ad, herhangi bir ek almayıp yalın olduğunda, cümlede özne görevi yüklenir. Tamlamanın ad ögesi yükleme durumu eki aldığı anda, tamlama nesne görevine girer:

Bunların renk renk açıldığı mevsimi hatırlıyor musun? (18/21-22)

Herkes bağışlasa bile, herkes onun bir amaç için evine kapanık kaldığını bilse ve bu dirence saygı duysa bile. (32/1-2)

karişmasının istemediği düzeni (13/17), *Çarli'nin dayandığı bastonu* (16/29-30), *yazdığım yeri* (27/28), *kestiği gülleri* (36/3), *dedesinin gösterdiği sarı gülün sapını* (36/13), *kestiği gülü* (36/23), *değiştirmek istediği bir dünyayı* (38/20), *demet yaptığı gülü* (38/23), *yediğim dayağı* (46/6), *çektiği güçlükleri* (49/27), *kurdukları tuzakların âleti* (52/26-27), *anlatamadığı şeyleri* (55/31), *düşündüğün şeyi* (56/27), *tuttuğu parayı* (57/30-31), *ışıkların yüzlerinde yaptığı değişikliği* (86/4), *çiğnediği lokmaları* (87/5), *beklenmedik bir haberi* (97/28-29), *oturduğunu* (105/32), *istediği şeyleri* (107/1), *çaldığı parçayı* (108/4), *üstüne oturduğu halıyı* (122/11), *caminin, o bildiği yapısı* (122/13), *sevdiği bir sûreyi* (123/7-8), *bastırdıkları kitapları* (128/27-28).

Yönelme, bulunma ve çıkma durumu ekini alan sıfat tamlaması, fiille olan ilişkisinde zarf ya da tümleç görevi üstlenir:

Biraz kıpırdandım oturduğum yerde. (60/8)

oturduğu koltuğa (14/31), *kuşun çıkardığı çingirak sesine* (15/14-15), *kaysı ağacının kesildiği yere* (24/26-27), *gösterdiğin sebebe* (29/18), *kestiği güllerden* (32/26), *yattığı yerden* (33/24), *kaldığımız otelde* (49/4), *bulunduğumuz kente*

(50/9), *beklemediği çıkışına* (53/1-2), *kazandığı paradan* (57/32-33), *büyük sandığınız meselelere* (60/17-18), *insanın yaptığı işe* (63/16), *ovanın başladığı yere* (64/14), *bulunduğu yerde* (64/29), *anlam veremedikleri bu uğraşılara* (68/7), *rastladığı yere* (70/32), *umulmadık bir yerden* (86/13), *anlamadığın tarafıma* (88/13), *gittikleri yere* (105/29), *sorduğun bu soruyu* (106/5), *bulduğum her yere* (111/32), *bıraktıkları rafta* (121/17-18), *gördüğü şapkaya* (121/24-25), *dalların eğildiği bir masaya* (131/1), *adaların bulunduğu yana* (132/29).

Zaman gösteren sözlerden önce gelen *-Dİk /-DUk* sıfat-fiilli sıfat tamlaması, zaman zarfı görevi yüklenir:

O zaman evliydi Çarlı, beni gördüğü zaman. (43/23-24)

bıraktıkları zaman (30/15-16), *sustuğu zaman* (73/28), *fark ettiğin zaman* (75/29), *tanıştığı anda* (76/7), *kalktıkları zaman* (81/22), *anladığın anda* (87/7-8), *işitildiği anda* (117/9), *olduğu zaman* (123/11).

Ad Olarak:

Yalın, ad tamlaması ya da grup durumundaki *-Dİk /-DUk* sıfat-fiili, iyelik ekleri almış şekliyle, tek başına geçici bir ad oluşturabilir. Burada harekete, geçmiş zamana ve iyelik ilişkisinden dolayı şahsa bağlı bir adlaşma vardır. Adlaşma iyelik ekiyle gösterilmektedir. Bu adlaşma anlam bakımından bazen bir ad-fiile karşılık olabilir.

Ad olan sıfat-fiil özne görevindedir:

Delikanlı adam oldu o artık, sorulur mu nerde olduğu? (11/29)

tanıdığım (12/24), *beklediği* (14/13), *gördüğü* (16/1), *yaptıkları* (31/29), *yaptığım* (36/25), *başladığı* (40/21), *incelediğin* (60/22), *yapıldığı* (68/14), *dedikleri* (78/29, 103/31), *aldığın* (93/8), *olduğu* (100/31, 133/30), *kışkırttığı* (132/17).

Aldığı iyelik ekleriyle adlaşan bu sıfat-fiil, yükleme durumu ekiyle genişletildiğinde, fiile nesne göreviyle bağlanır:

Onların ne işe yaradığını anlattı. Nerelerden siparişler aldığını falan. (51/1-2)

Herkesin aynı fizik sıkıntıyı paylaştığını, burada, bu uyduruk, yapma topluluk içinde bulunmak, oyunbozanlık etmemek için kendimizi zorladığımızı biliyordum. (106/27-29)

Bu olağanüstü duruma kendinden başka kimsenin önem vermediğini, kimsenin dikkat bile etmediğini gördü. (122/28-30)

başladığını (10/4), çıkardığını (11/20, 43/28), eylem olduğunu (13/15), kapının açılıp örtüldüğünü (15/16), sevgilisi olduğunu (16/6), yere düştüğünü (22/2-3), hezen gibi olduğunu (24/16), nerde olduğunu (25/7), senin dediğini (25/20), sevdiğimi (28/29, 92/15), ihtiyacın olduğunu (29/10, 29/14), binaların yükseldiğini (30/10, 67/3-4), kurtulduklarını (30/16), getirildiğini (31/4), onların yaptığını (31/17), korkaklık olduğunu (31/24), insanların yaptıklarını (31/26-27), olduğunu (33/4, 33/19, 80/1, 80/5, 90/24, 123/16, 125/31), gelmediğini (33/5), kaldığını (33/6), gösterdiklerimi (35/32), ne yaptığımı (37/3-4), ne yaptığımızı (37/8), ne yapmak istediğini (38/8-9), Marya'nın kazandığını (41/20), kazandığını (41/21), bilmediğini (42/25), konuştuğunu (43/19), evli olduğunu (43/25-26), düşündüğümü (44/19), öptüğünü (44/23), ne düşündüklerini (45/30-31), nereye gittiklerini (47/5), hayat olmadığını (47/22), soluk alabildiğimi (47/24), kapıldıklarını (47/33), alıştığını (48/15), sürdürdüğünü (48/17), katlanabildiğini (48/18), düşünmediğinizi (48/24), ne zaman tanıdığımı (49/17, 75/30-31), kocasının ne anlattığını (49/28), nasıl gammazladığını (49/32), ressamın evinde rastladığımı (50/5-6), Türklerin bulunup bulunmadığını (50/7), atladığını (50/16), aldığını (51/1-2), aşırı boyanmış olduğunu (51/8), tarassut ettiklerini (51/15-16), zayıf olmadığını (52/23), unuttuğumu (54/16), geldiğimi (55/22), bıraktığını (55/26), fizik engellerinin olduğunu (56/14-15), engel olduğunu (56/28), geldiğini (58/11, 125/15, 129/7), para yuttuğunu (58/14), verdiğini (58/16), herkesin istediğini (60/25), çocuğum olduğunu (62/3), çocuğu olduğunu (62/9), kadın olduğunu (62/11, 62/11-12), gizlediğini (72/17), üzüldüğünü (72/32), tanımadığını (73/24), orkestra olduğunu (73/29), nerede nasıl tanıştığımı (75/33), gördüğünü hatırladığını (76/21-22), önem vermediğimi (76/27), önemseddiğini (76/28), Sitare'nin kötüye gittiğinin farkında olmadığını (77/9-10), işe yaramadığını (77/12), yanlış olduğunu (77/20), yaklaştığını (78/6), alnımın terlediğini (79/22), gördüğümü (80/20), bildiklerimi (81/16-17), gitmek istediğini (81/23), ölü eli olduğunu (80/30), bulunduğumu (83/21), yaptıklarını (83/29), müteahhit olduğunu (84/22), senin teklif ettiğin fiyatı (84/23), söylediğini (84/28, 94/21-22), tutunduğumuz şeyin (85/17), bindiklerini (86/7), yaptıklarımı (86/18), tasarladıklarımı (86/18), yemek

yediğini (87/4), *gırtlığının inip kalktığını* (87/5-6), *insan olduğunu* (87/7), *kullanmadığını* (87/15), *geçirdiklerini* (89/27), *düşündüklerini* (90/9), *gidemediğimi* (90/29), *kayıp durduğumu* (90/29-30), *bir anamın, bir babamın, kardeşlerimin olduğunu* (90/33-91/1-2), *kıskançlığın da iki türlü olduğunu* (91/7), *tanıdığını* (91/18), *evet'in ne anlama geldiğini* (92/3), *yanıldığımı* (92/7), *başaramadığımı* (92/9), *yeteneğimin olmadığını* (92/31), *yaradılışım olduğunu* (93/19), *Zelda'nın yaptığını* (93/23), *kim olduklarını* (94/2), *ayarttığımı* (94/24), *çekilmekte olduğunu* (100/6), *sırtının ıslandığını* (104/13), *hakkınız olmadığını* (105/9), *konuğumuzun olduğunu* (105/19), *geç demenin ne olduğunu* (106/7), *aklından geçirdiklerini* (107/13-14), *neden bahsettiğini* (109/17), *Yavuzun senin olduğunu* (110/6), *ellerinin titrediğini* (110/24), *dilediğini* (112/4), *yanlış anladığımı* (115/23), *ne demek olduğunu* (119/20), *şehirde olduğunu* (121/5), *şaşkınlığının yersiz olduğunu* (121/16), *adamın geldiğini* (122/6), *oturduğunu* (122/7-8), *değişmiş olduğunu* (122/15), *sarığın o olduğunu* (123/28), *gitmekte olduğunu* (123/24-25), *baktığını* (124/20), *sözlerinin anlaşılıp anlaşılmadığını* (126/19-20), *dediklerimi* (126/31), *konuşmadığımı* (127/3), *adamın sustuğunu* (127/7), *yaşadığını* (127/19-20), *uğraşmadığını* (132/24), *ezildiğini* (136/16).

İyelik eklerinden sonra +A yönelme durumu ekini alan -*Dik* /-*Duk*'lu sıfat-fiil, kendindeki anlamı ilgili bulunduğu fiile yönelme ilişkisiyle bağlayan bir tümleş görevi üstlenir:

Nerdeyse düş gördüğüne inanacaktı. (122/32-33)

istediğine (11/11), *söylediklerine* (25/25), *yaptığına* (38/10), *yapmadığına* (38/11), *rastlamadığına* (59/13), *kaybettiğine* (74/2), *olduğuna* (114/29), *aldatmadığına* (115/7), *sevdiğine* (135/5).

Alabildiğine örneğinde görüldüğü üzere, yönelme durumundaki bu sıfat-fiil kalıplaşmış zarflar da oluşturur:

Tepeye doğru alabildiğine koyulaşıyordu. (116/10)

alabildiğine (14/15, 114/33)

İyelik ekleri ve +*dA* bulunma durumu eki almış olan -*Dik* /-*Duk*'lu sıfat-fiil, cümlede çoğunlukla zaman zarfı görevindedir:

Evlendiğimizde kocaman bir şeydi Çarli, yüzyirmi okka çekiyordu. (20/13-14)

*Bir ara tuvalete **çıktığımda**.. aynada.. iki Sitare gördüm. (42/17-18)*

Uyandığımda hava hâlâ sabahki karanlığıyla... (46/20)

*Tekrar Eminönü meydanına **geldiğimizde** elektrik ışıkları yanmıştı. (136/1-2)*

İyelik ve çıkma durumu ekini almış olan *-Dik /-DUk*'lu sıfat-fiil, birbirinden farklı birkaç tamlayıcı görevi yüklenmiştir:

a. Cümlede, kendisiyle, ilgili fiil arasında “hususunda, konusunda, -masından” anlamında bir ilişki kurarak:

*Uyuyor, haberi olmadı **geldiğimden**. (23/3)*

*Dostça **konuştugumdan** şüphelen yoktur inşallah, dedi. (74/30)*

b. “-den dolayı, -dığı için” anlamında sebep ilişkisi kurarak:

*Şehir hızla büyümeye **başladığından**, herkesin uzak bir mahallede bir akrabası, bir işi çıkıveriyordu! (98/16-18)*

c. Kendinden sonra bir sıfatla bağlantı kurulduğunda, karşılaştırma derecesinde zarf olarak:

*Oysa senin istediğin de öteki erkeklerin **istediklerinden** farklı değil. (60/6-7)*

-Dik /-DUk sıfat-fiilinin yapı ve işlevinin elverdiği kadarıyla; beri, bu yana, gibi, göre, için, ile, halde, kadar, nispette, sonra edatları ya da edat görevindeki kelimelerle oluşturduğu edat grupları, cümlede, edatın gruba yüklemiş olduğu anlam ilişkisi ile zarf görevindedir:

*Çarli'yi **aldığımdan beri** hep hasta. (13/1)*

*Yiyecekleri bıraktı, **geldiği gibi** sessizce çekilip gitti. (40/19)*

*Aslında hiç de büyük sayılmayacak, fakat **alışılmışın dışında olduğu için** korkunç yüksek rakamlar sayılan taahhüt işleri başladı. (65/9-11)*

*Benim **söylediklerimle** bağlantısı ne bunların, dedi Tansel. (77/8-9)*

Öyle ya, yaşlı bir adam, bunca yıl evlilikten, boyunca çoluk çocuğa karıştıktan, başarılı bir iş kurduktan sonra, durup dururken niçin boşansın? (94/24-26)

İsteyen istediği kadar çıkını dolduruyormuş. (103/30-31)

Siz buraya, camiye namaz kılmaya geldiğinize göre İslâm'a uyan insanlarsınız? (125/26-28)

yaptırdıktan sonra (21/7), *kalmadıktan sonra* (22/32), *battıktan sonra* (23/19), *yaptıkları gibi* (31/27), *bildiği için* (32/6), *verdikten sonra* (35/9), *yaptıktan sonra* (43/16-17), *gördüğün gibi* (46/2), *farkında olduğum için* (46/8), *geldiğimizden beri* (49/3), *anımsamadıktan sonra* (49/18), *ışık vurduğu için* (51/7), *ilgilendirmedigi gibi* (53/12-13), *savunduğuna göre* (53/14), *bilmediği için* (58/9), *var olduğu için* (56/29, 93/14), *istediğim için* (62/23), *gitmediği için* (65/27), *reddettikleri için* (67/18), *öldükten sonra* (68/9), *patladıktan sonra* (68/11), *fark edilmedikleri için* (70/11), *işledikten sonra* (77/21), *uyuduktan sonra* (80/22), *istedikleri kadar* (82/12), *bildikleri için* (84/26), *olduğu gibi* (88/15, 91/25, 94/28, 104/23, 105/17, 105/18), *bilmediğimiz için* (89/8), *olduğum gibi* (93/5-6), *icat ettiği gibi* (93/7), *dilediğin gibi* (94/9), *sandıkları gibi* (94/30), *tanıdıkla* (97/24), *döndükten sonra* (98/29), *tanımadıkları için* (113/22), *tanıdıktan sonra* (113/23), *düşündüğün gibi* (115/8-9), *söyledikten sonra* (125/16), *bildiğin gibi* (130/17-18), *giyindiği için* (131/25), *baktıktan sonra* (134/8).

-*Dİk* /-*DUk* sıfat-fiili, geçici ad kurma özelliği haricinde, zaman zaman kalıplaşma yoluyla geçişli ve geçişsiz fiillerden bazı kalıcı adlar da oluşturmuştur. Bunlar, özellikleri bakımından çeşitli somut ve soyut kavramlara karşılık gelen adlardır:

Sevinç sesleri çıkararak doluştular kapıdan, bir Çarlı somurtuk duruyordu. (8/7-8)

bastık (23/25), *tanıdık* (73/19, 73/22), *bildik* (85/26).

2.7.25.3. -mİş /-mUş Ekiyle

-*mİş* /-*mUş* ekiyle oluşturulan geçmiş zaman sıfat-fiili de dilimizde sıfat, geçici ad, kalıcı ad ve zarf görevleri üstlenmiştir. Bu ek, her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilir. Sadece geçmiş zaman bildirir. Ekin çeşitli kullanımlarda gösterdiği özellikler şöyledir:

Sıfat Olarak:

Yapılmış, bitmiş bir oluş ve kılışı, bir fiile hareket halinde geçici vasıf olarak veren *-mİş /-mUş* eki, hem geçişli hem de geçişsiz fiillere gelebilir. Bu sıfat-fiil cümlelerin herhangi bir ögesine sıfat olabilir. Sıfat-fiilin yalın, tamlama ya da grup durumundaki adlar ile birleşerek oluşturduğu sıfat tamlamaları, cümlede özne, nesne, zarf, tümleç ya da yüklem görevi üstlenir. Sıfat-fiilin kendisi de bir ad tamlamasının tamlananı olabilir, bir sıfat-fiil grubu oluşturabilir:

...gül yapraklarının özüne *sinmiş kırmızılıklar* açılıp dağılıyor... (9/1-2)

Eğer evlerine gitmeyi *geciktirmiş birkaç kişi* varsa, bunlar da sokaklarda dolaşmazdı... (97/10-11)

Önünde *birikmiş olan yirmibeş-otuz kişilik bir küme insan* hayretle onu seyrediyordu. (124/28-29)

*eprimiş bir kanep*e (9/14), *ihmal edilmiş geçitler* (21/13), *boy atmış otlar* (23/17), *yorulmuş bedenler* (24/2), *solmuş, kurumuş çiçek bahçesinde* (25/17-18), *yanlış verilmiş bir savaş* (33/11), *hazırlanmış havalar* (54/21), *orta yaşına gelmiş kimseler* (65/33), *görmüş olanların bir kısmı* (66/3), *donmuş bir hareket* (80/12), *duman üflenmiş kedi* (94/4), *incelmiş duyarlıklarla* (97/19), *çekilmiş olanlar* (98/19), *ezilmiş bataklık çiçeklerine* (99/26), *alışılmış, geleneksel sesler* (99/32-33), *olup bitmiş şeyler* (100/29), *kızıl renge bulanmış akşamlar* (102/8), *birbirine karışmış çevik, hünerli ayaklar* (107/33), *özenilmiş olanlar* (108/14), *gücenmiş bir halle* (116/23-24), *ihmale uğramış bir hal* (116/26), *kurumuş bir sesle* (118/24), *birbirine karışmış ezan sesleri* (119/4), *yapıştırılmış afişler* (120/19), *yeni yapılmış küçük bir mermer sütun* (126/10), *zamanın uzaklarından gelmiş bir garip* (126/23-24), *donmuş krater* (128/16), *martının niteliğini kaybetmiş ötüşleri* (129/10), *koltuğuna sıkıştırılmış kitapları* (130/13-14), *oturmuş bir küme insan* (131/13), *kızarmış balık* (134/14), *atılmış döküntüler* (136/7).

Türk yazı dilinde *-mİş/ -mUş* ekinin, olumsuz fiillerle oluşmuş sıfat-fiillerde vardır:

...şehirlerin dışında, şehirleri hiç *görmemiş birtakım adamlardır* bunlar... (89/30-32)

uyumamış kimse (69/31), *konuşmamış olanlar* (121/33), *dinçliğini yitirmemiş ses tonuyla* (126/5).

Ad Olarak:

-mİş /-mUş 'lu sıfat-fiil, geçmiş zamana bağlı hareketi ifade eden geçici bir ad olarak da kullanılır. Bu sıfat-fiil iyelik, çokluk ve bazı ad çekimi ekleri alarak çekime girmekte ve cümlede değişik görevler yüklenmektedir. Ekin yalın durumuyla oluşturduğu geçici adlar, çoğunlukla kalıplaşmış kalıcı adlara dönüşür.

-mİş /-mUş ekiyle oluşturulan geçici adların edatlarla birleşmesi de sadece belirli bir iki edata dayanmaktadır. Genellikle ekin, gibi karşılaştırma ve benzetme edatı ile oluşturulan edat grupları biçimindedir. Bu gruptaki *-mİş /-mUş* 'lu sıfat-fiil, geçici ad olma özelliğini belirgin olarak yansıtır. Geçici ad iyelik eki de alabilir. Bu tür edat grupları cümlede zarf ya da yüklem görevindedir:

Geçmiş Zaman Kalıbındaki Edat Grupları:

Büsbütün boşaltılmış gibi. Büsbütün bırakılıp kaçılmış gibi. (70/22-23)

ayırımsamamış gibi (15/24-25), *sormuş gibi* (40/9), *anlatmamış gibi* (43/22), *ezilmiş gibi* (45/22), *farklı biriymiş gibi* (60/6), *incelemiş gibi* (60/13), *kadınlaşmış gibi* (61/25), *erkekleşmiş gibi* (61/26), *ağdalanmış gibi* (70/30), *kapana kısıtılmış gibi* (74/27-28), *yokmuş gibi* (76/20), *olmamış gibi* (77/21), *bırakmış gibi* (91/3), *oralı değilmiş gibi* (100/32-101/1), *gelmiş gibi* (106/2), *duymamış gibi* (106/23), *susmuş gibi* (110/30), *çocukmuş gibi* (111/12), *bitmemiş gibi* (116/20), *azmış gibi* (121/14), *gelmiş gibiydi* (124/30), *kalmış gibi* (125/21), *gelmiş gibi* (127/28), *evlerinin bahçeleriymiş gibi* (130/25), *çocuklaşmış gibi* (133/5).

Rivayet Zaman Kalıbındaki Edat Grupları:

Zelda'ya şantaj yapacaktı gibi saklıyor. (52/4-5)

bulaşacaktı gibi (38/18), *çalışıyormuş gibi* (39/10), *dokunuyormuş gibi* (39/14), *sayacaktı gibi* (56/4), *tanıyormuş gibi* (76/8), *ağlayacaktı gibiydi* (112/5-6), *gidecekti gibi* (125/17), *huysuzlanmıyormuş gibi* (130/29), *oluyormuş gibi* (130/33).

Zarf Olarak:

-mİş /-mUş ekiyle kurulan sıfat-fiillerin edebî eserlerde zaman zaman bir başka sıfat-fiil ya da çekimli fiil önünde zarf görevinde kullanıldığı da olur:

*Şimdi biraz **dinlenmiş** görünüyordu.* (62/31)

*Evet, artık **sakinleşmiş** görünüyordu.* (96/27)

***dönmüş** (84/12-13), **bitmiş** (91/24).*

-mİş /-mUş'lu sıfat-fiilin *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiilleriyle birleşerek oluşturdukları karmaşık birleşik fiillerde, ad ögesi olarak *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiillerini tasvir eden sıfat-fiil, yine bir zarf görevindedir. Bu şekilde oluşturulan birleşik fiilin kendisi de cümlede ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ya da çekimli fiil olur:

*Kadınlarını hem böylece **korumuş olurlar**, hem onlarla bir arada görünmenin sıkıntısını **bertaraf etmiş olurlardı**. Çünkü bir erkek için, kadınıyla birlikte **yola çıkmış olmak** kınanmasa da, erkek bakımından nedense hoş gidecek bir hâl de sayılmazdı.* (99/9-14)

***gizlenmiş olması** (31/13), **yapmış olmakla yapmamış olmak** (43/17), **düzenlenmiş olabilir** (52/17), **düşünmemiş olsaydın** (56/27), **görmüş olmak** (66/2), **bağlanmış olarak** (68/1), **dönmüş olurdu** (68/28), **dikkat etmemiş olabilirim** (79/16), **çabuklaştırmış oldum** (85/4), **yatışmış olarak** (90/11), **tamamlanmış olarak** (91/25-26), **sevindirmiş olurdum** (93/15).*

-mİş /-mUş ekiyle oluşturulan sıfat-fiil, *i-* ek-fiilinin zarf-fiil biçimi olan *-ken* (<*iken*) şekliyle birleşerek cümlede geçmiş zaman gösteren bir zarf-fiil olarak kullanılır:

*Öbür el daha ordan, tokmağın üstünden **çekilmemişken**, kapı vuruluyor.* (81/2-3)

-Dİr /-DUR bildirme eki almış olan -mİş /-mUş ekli sıfat-fiil, ekin ad ögesini oluşturur ve bildirme eki ile birlikte cümlede yüklem görevi yapar:

*Bu gece şehirde uyumamış kimse **kalmış mıdır** acaba?* (69/31)

*Gözler **dinlenmiş midir**, daha mı yorulmuştur, bilemezsiniz.* (128/24-25)

***kalmıştır** (6/16, 6/17, 105/3), **bıçaklanmış** (7/18), **gitmiştir** (7/19),*

zehirlenmiştir (7/21), *donatmıştır* (14/27), *öğrenmiştir* (15/17), *göçmüştür* (23/9), *kurumuştur* (23/18), *olgunlaşmıştır* (23/22), *öldürülememiştir* (24/14-15), *indirmiştir* (24/18-19), *kurumuştur* (24/25-26), *dönmüştür* (25/17), *sığınmışlardır* (31/32), *düşmüştür* (33/9), *uzaklaşmıştır* (48/4), *çekmiştir* (58/15), *engellemiştir* (65/15), *sessizleşmiştir* (69/24), *bürünmüştür* (70/13), *çıkıştır* (97/31), *değişmiştir* (98/4), *yerleştirilmemiştir* (129/14), *konulmuştur* (132/22).

Kalıplaşmış Adlarda:

-mİş /-mUş ekiyle kurulan sıfat-fiillerin bir kısmı, zamanla bağlı bulundukları addan ayrılarak, kendilerindeki işlek hareket ve zaman bildirme özelliklerini de kaybederek kalıplaşmış kalıcı sıfat ve adlar olmuşlardır:

Geçmiş de yitiyor. (48/22)

Ama Doktor, Zelda'nın geçmişini -geçmiş dediği Sitare'nin evinde çalışması-bilmiyorum. (52/2-3)

Arka sokaklardan geçen dolmuşlardan birine biniyoruz. (134/11-12)

Kadıköy'e giden dolmuş motorlarının çığırkanları müşteri toplamak için bağırıyorlardı. (136/5-6)

2.7.25.4. Geniş Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

Türk yazı dilinde geniş zaman sıfat-fiilleri; *-An*, *-r* *-Ar*, *-Ir* */-Ur* ve *-mAz* ekleriyle kurulur. *-Icl* */-UcU* eki de bir oluş ve kılışı âdet hâlinde bildiren geçici adlar oluşturduğundan bu gruba girer.

2.7.25.5. -An Ekiyle

-An sıfat-fiil eki, eklendiği fiille sıfat ya da ad olarak kullanımında çokça örneği olan bir ek çeşididir. Her türlü fiil kök ve gövdesine eklenebilir. Oluşturduğu sıfat tamlamalarıyla bir ad tamlamasının tamlayanı olabildiği gibi cümlede özne, nesne, yer tümleci ve zarf görevi de üstlenebilir.

Sıfat Olarak:

Ekteki geniş zaman gösterme özelliğinden dolayı ve bir dereceye kadar da cümledeki yüklem bildirdiği zamanla ilgili olarak bu ekle kurulmuş olan geçici

sıfatlar, bağlı bulundukları adları ya geçmişte yapıp bitmiş olan ya hâlen yapılmakta olan yahut da sınırlı bir zaman kesimine girmeyip sürekli yapılagelen bir hareketle vasıflandırırılar.

...kendileri gibi yemek **yiyen**, **öfkelenen**, **sabırsızlanan**, **üzülen**, **kandıran**, **kandırılan** adam değil midir bu? (10/19-20)

geçen (7/8, 31/3, 33/15, 64/25, 70/7, 71/23, 98/21, 98/23, 128/11, 129/28, 130/3, 134/11, 135/21), **olan** (8/15, 14/8, 31/23, 67/23, 84/13, 93/4, 110/31, 122/21, 122/25, 124/28), **diyen** (10/22, 10/22, 10/23, 10/24, 20/6, 80/4, 105/22, 131/16), **gelen** (11/31, 71/14, 136/7), **patlayıveren** (12/9), **bırakan** (14/28), **denilen** (15/14), **konulan** (15/17), **açılan** (17/28), **serpilen** (17/28), **sürdüren** (18/6), **biçimlenen** (19/26), **görülen** (24/14), **konusan** (24/30), **gören** (24/31, 94/28, 128/8), **asılan** (30/23), **yükselen** (31/20, 32/20), **çıkan** (31/25, 123/27), **kalkışan** (31/31), **yetiştiren** (32/4), **atılan** (33/24), **sönen** (48/30), **duran** (48/30-31, 124/21, 124/24, 134/32), **özenen** (49/31), **oturan** (51/16), **bağlayan** (54/11), **yenen** (55/17), **özlenen** (55/23), **sayılan** (64/14, 65/10), **anlayan** (65/23), **sürülen** (67/18), **giden** (69/26, 116/6, 118/5, 136/5), **çarpan** (74/3), **beceremeyen** (76/4), **çalışan** (76/5, 124/6-7), **doğan** (78/26), **benzeyen** (79/1, 126/27), **uzaklaşan** (81/10), **kalkan** (86/5), **gereken** (94/33), **dağılan** (97/4, 129/18), **olmayan** (97/22, 129/2), **başlayan** (99/15, 128/23), **bulunan** (99/17), **bakan** (99/18), **yayılan** (99/21), **bastıran** (99/30), **görülebilin** (100/16), **beliren** (100/17), **hüzünleniveren** (100/18), **sanın** (100/18), **geçinen** (100/19), **bilmeyen** (102/14), **duymayan** (103/15), **isteyen** (103/30), **istenen** (105/13), **yoğunlaşın** (107/3), **deneyen** (107/32), **gösterilen** (108/2), **araştıran** (108/9), **uymayan** (115/2), **birleşen** (116/11), **yürüyen** (119/3, 123/28), **şaşırtın** (121/17), **salın** (124/2), **seyreden** (125/14), **uyan** (125/27), **görünen** (125/30), **işleyen** (126/2), **kaldırılan** (127/16), **değişen** (128/20), **süzülen** (129/9), **yansıyan** (129/17), **kırılan** (129/18), **karışın** (129/19), **çıkarılan** (131/30), **yapılan** (132/21).

Ad Olarak:

-An'lı sıfat-fiil, eklendiği fiille birlikte, tek başına, geniş zamana bağlı hareket gösteren geçici bir ad olarak kullanılır. İyelik, çokluk, ad çekimi ekleri alabilir ve edatlarla birleşebilir. Cümlede ad tamlamalarına girebilir ve çeşitli görevler yüklenebilir. -Dİr /-DUR bildirme ekiyle yüklem görevi yapabilirler.

+lAr çokluk ekini almış olan -An'lı ad, geniş zamana bağlı bir hareketi birden fazla kişinin yaptığı geçici bir ad durumundadır:

Beklenmedik ölümler beklenen ölümler apansız gelenler ağır ağır gelenler ihtar edip gelenler habersizce gelenler. Kahvede otururken ölenler bir otobüs yolculuğunda ölenler gece yatağına yatıp da kalkmayanlar vazife başında can verenler onulmaz hastalıklardan ölenler başını taş duvarlara çarpa çarpa gidenler aşk derdiyle ölenler, aşksız ölenler. (9/26-31-10/1)

getirenler (21/20), *olanlar* (23/12, 30/17, 100/7, 101/9, 106/15, 108/9, 108/14), *ağlayabilenler* (25/26-27), *ağlayamayanlar* (25/27), *asılanlar* (30/27), *savaş verenler* (30/27), *yaşayanlar* (55/8), *yetişenler* (64/19), *çıkanlar* (67/24, 134/1-2), *karşılaşanlar* (67/30), *sürülenler* (67/33), *gelenler* (93/32, 121/30, 134/2), *alışmış olanlar* (94/16), *uyumayanlar* (97/2), *gidenler* (98/11), *dolaşanlar* (100/10), *ayarlayabilenler* (106/16), *yürüyenler* (108/3), *bekleyenler* (108/3-4), *dans edenler* (108/5), *konuşmamış olanlar* (121/33), *tanıyanlar* (122/6), *dost edinenler* (126/33), *isteyenler* (126/33-127/1), *oturanlar* (129/20), *geçenler* (134/2).

Ad tamlamalarına giren -An'lı adlar, tamlamanın tamlanan veya tamlayan ögesi olabilir:

Bir kere görmüş olanların bir kısmı sonradan da gitmeyi bırakmadı. (66/3-4)

konuşanların çoğu (68/17-18), *bulamayanların heyheyleleri* (70/15), *bekleyenlerin düşündüğü* (93/12-13), *zerdalilerin olanlarını* (117/33).

Diğer sıfat-fiil eklerinde olduğu gibi, yükleme durumu ekini almış olan -An'lı ad cümlede nesne görevindedir:

Madem bir şey yapamıyoruz, dans edenleri seyrediyoruz. (75/2)

gelenleri (15/10), *yaradanı* (18/2), *himaye etmeni* (29/7), *geleni* (44/31), *geçeni* (63/27), *istemeni* (88/29), *olup biteni* (111/17), *düşünenleri* (124/30).

Yalın olarak ya da iyelik ekinden sonra yönelme durumu ekini alan -An'lı ad, cümlede fiiline yönelme ilişkisiyle bağlanan bir yer tümleci görevindedir:

...gelenlere bakıyor, gelenlere ne memnun olmuş, ne tedirgin, öyle, uzaktan, ırgalanmaz bakıyor... (15/10-12)

olup bitenlere (38/16), *oynayanlara* (71/19).

-DAn çıkma durumu ekini alan yalın veya çokluk biçimindeki -An'lı hareket

adı, gösterdiği şahsı cümlelerin fiiline çıkma ilişkisiyle bağlayan bir tümleş görevindedir:

*...ağzı, söze **yakışanlardan** bir kadın ya da bir erkek masallar anlatır...*
(23/28-29)

*Oldukça karışık o, şüpheliydi.. şüpheli **olandan** kaçınmalıydı.* (65/18-19)

*Sadece **olanlardan** haberin yok, o kadar.* (74/13-14)

+*IA* vasıta durumu alan -*An*'lı hareket adı, cümlelerin fiiline beraberlik gösterme ilişkisiyle bağlanır:

*Mekteplilerse arkadan alay ediyorlardı böyle **söyleyenlerle**.* (66/7-8)

-*An*'lı geçici ad, diğer sıfat-fiiller gibi edatlarla da birleşerek cümlede zarf görevi yüklenmektedir. Fakat bu ad, yapı ve işlevindeki özellikten dolayı, her edatla birleşmemekte; kullanımı sadece başka, kadar, için gibi sınırlı edatlara ve az sayıda örneklerle bağlıdır:

*Krupiyelerin yönetiminde **kumar oynayanlar için**.* (71/20-21)

*Üstelik bağları şehre **yakın olanlar için**, geç kalmak iyice anlamsızdı.*
(98/28-29)

*"Gerçekten tatilde **olanlar için** öyle, diyor, bir de zamanını tatilde bile olsa bir iş adamı gibi ayarlayabilenler olabilir."* (106/14-16)

2.7.25.6. -r/ -Ar, -Ir/ -Ur Ekleriyle

Bu sıfat-fiil, -*An* sıfat-fiiline bakarak daha çok süreklilik bildiren bir geniş zaman gösterir. Eklendiği fiili bir şahsın ya da bir nesnenin vasfı durumuna koyan bu sıfat-fiilin zaman kapsamı şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir genişliktedir.

Sıfat Olarak:

-*r*, -*Ar*, -*Ir* /-*Ur* sıfat-fiilleri, sıfat olarak yalın ya da grup biçiminde, adları, geldikleri fiile sürekli birer hareket ifadesi yükleyerek vasıflandırmışlardır:

*...sesini duyunca buna **benzer bir duyguya** yakalandım.* (87/9-10)

...buna **benzer şeyler** geçiyor aklımdan. (89/32)

Çocuk koşar adım indi merdivenleri. (118/33)

Yalın durumdaki *-r*, *-Ar*, *-Ir* / *-Ur* olumlu ve *-mAz* olumsuz sıfat-fiillerinin aynı fiilde arka arkaya tekrarından oluşan ve zamanda çabukluk gösteren *-r*, *-mAz* gibi şekiller, cümlede, zamanda çabukluk bildiren birer zarf-fiil görevi üstlenmiştir:

...daha **oturur oturmaz** gidelim diye tutturdu. (8/9-10)

açar açmaz (25/4, 25/5-6, 25/8), **girer girmez** (26/3, 104/21), **görür görmez** (58/11), **der demez** (64/5), **doğar doğmaz** (67/29), **ayrılır ayrılmaz** (90/6), **görünür görünmez** (117/1).

Ad Olarak:

-r, *-Ar*, *-Ir* / *-Ur* sıfat-fiilleri yalın durumlarıyla geçici hareket adı olarak hiç kullanılmaz. Sadece iyelik, çokluk ve bazı ad çekimi ekleri almış nadir örneği vardır:

Oluruna bıraktım her şeyi. (52/29)

Ancak bu sıfat-fiilin geçici ad olarak gibi edatı ile kullanılışının örnekleri çoktur. Eklendiği *gibi* edatıyla bir edat grubu oluşturan hareket adı, cümlenin fiiline ya da bir sığata benzetme ifadesinde bir zarf ya da bir ada yine benzetme ifadesinde bir sıfat işleviyle bağlanmıştır:

Seslerinden kan beynime sıçrar gibi oldu. (79/9)

ağlar gibi (25/24, 25/27, 25/29), **kekreleşir gibi** (49/15), **söyler gibi** (51/13), **görür gibi** (73/20), **hıçkırır gibi** (112/10), **sezer gibi** (125/32), **irgalanır gibi** (126/8), **gösterir gibi** (129/4).

-r, *-Ar*, *-Ir* / *-Ur*'lu geçici ve kalıcı adları seyrek olarak *+II* / *+IU*, *+sIz* / *+sUz*, *+cAsInA*, *+Ilk* / *+IUk* ve *+IA* gibi yapım ekleriyle bazı sıfat, zarf, ad ve fiiller de türetilir:

*Sanırım, doktorun böyle bir konuda çok **duyarlık** göstereceğine güveniyor.* (52/5-6)

Kusura bakmayın sizi yordum, dedi, çaresizliğini göstermek

istercesine ellerini iki yana açtı: (84/6-7)

2.7.25.7. -mAz Ekiyle

-r, -Ar, -Ir /-Ur sıfat-fiil eklerinin olumsuz biçimi olan -mAz eki de birleştiği fiilde süreklilik gösteren bir sıfat-fiil çeşididir. Ekteki süreklilik, şimdiki ve gelecek zamanı kaplar özelliktedir. Çoğunlukla hareket bildiren geçici sıfatlar oluşturur.

Sıfat Olarak:

Yapıca -mA- olumsuzluk eki ile -z ekinin birleşmesinden oluşan -mAz eki de her türlü fiil kök ve gövdesine gelebilir. Eklendiği fiile olumsuz anlamda süreklilik katar ve adların önünde sıfat görevi yüklenir:

Gene de o mistik, o ulaşılmaz soru sorulacaktır bir gün. (10/10-11)

Açıklanmaz bir korku veriyor bu bana. (80/29)

Neden sonra kalktıkları zaman o ağır, dayanılmaz, iğrenç koku.. (81/21-22)

-mAz'lı sıfat-fiilin yalın ya da sıfat-fiil grubu hâlinde, adlar ya da ad tamlamalarıyla oluşturduğu sıfat tamlamaları, cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf görevi üstlenir. Bir ad tamlamasının tamlayanı olabilir:

...mücadele etmekte olduğunun en keskin, en reddedilmez ispatı budur. (80/2-3)

onulmaz hastalıklardan (9/31), umursamaz bir halle (130/31), görünmez bir halatla (131/5).

Ad Olarak:

gel- fiiliyle oluşturulan birleşik fiilin, araya +llk /+lUk soyut ad yapma ekinin gelmesiyle kurulan -mAzlıktan gel- biçimi daha yaygındır:

...böyle başladığını bilmiyorlar ya da bilmezlikten geliyorlar... (10/4-5)

-mAz geçici adları, sadece gibi edatıyla birleşerek “benzetme ve karşılaştırma” gösteren bir edat grubu da oluşturur. Bu edat grubu, cümlede zarf ya da yüklem görevindedir:

Çok hoşsun, dedi Sitare, biliyor musun bazen beşe kadar sayamaz gibi duruyorsun ama başladın mı arkasını getiriyorsun, sende anlamadığım bir şey bu. (56/1-3)

anlaşılmaz gibi (125/30).

-mAz'lı geçici ad, ol- yardımcı fiiliyle oluşturduğu birleşik fiillerde de birer yüklem görevindedir:

Ya da artık ben duymaz oldum. (79/5-6)

çekilmez oldum (115/23), *duyulmaz olur* (129/6-7), *işitilmez oluyor* (132/28).

-mAz'lı geçici hareket adları, zaman zaman +IIk/+IUk ad yapım ekiyle genişletilerek hareket ve zaman gösterme özelliği kaybolmuş -mAzlık kalıbında soyut adlar da oluşturmuştur:

Fırından ekmek almak henüz bir çeşit lüks, bir savurganlık, hatta kendini bilmezlik, ukalâlık sayılıyordu. (65/4-6)

2.7.25.8. -IcI/ -UcU Ekiyle

-IcI /-UcU eki getirilen fiile, “bir hareketi alışkanlık hâlinde yapma” ya da “yapan” özelliği yükleyen sıfat-fiiller oluşturur çoğunlukla bir özne adı özelliğindedir.

Sıfat Olarak:

-IcI /-UcU ekiyle oluşturulan sıfat-fiiller, adlar ya da ad tamlamaları önünde geçici sıfat görevi üstlenmiştir. Sıfat-fiilin eklendiği adla birlikte oluşturduğu sıfat tamlaması, fiille olan ilişkisine göre, cümle içinde, diğer sıfat tamlamaları gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklem görevi yüklenir:

Ağzı kalabalık, gürültücü, ev kaçkını, henüz gerçek acıyı tatmamış, acı ve zorluk nedir henüz bilmeyen genç adamlar.. (100/12-14)

baş döndürücü bir kent (55/12), *geçici bir an* (101/2), *ürkütücü güzellikte* (101/10), *gül yetiştiricisi adam* (103/21), *korkutucu anlam* (106/26), *emredici bir yüzle* (124/19), *isyan edici bir tonla* (129/32), *patlayıcı madde* (131/22).

Ad Olarak:

-IcI/ -UcU sıfat-fiili, geçici ad olarak yalın durumda pek kullanılmaz. İyelik, çokluk ya da bazı ad çekimi ekleri alarak cümlede özne, nesne vb. görevler yapar.

-dIr/ -dUr bildirme ekiyle genişleterek ya da -i ek-fiiliyle çekime girerek yüklem görevi üstlenir:

*Biliyor musun, korkaklık da **bulaşıcıdır**, yiğitlik de.* (37/21-24)

***Çekici** ve etkiliydi.* (65/33)

*İnsanlar aslında birbirini tanımadıkları için severler, dedi, **şaşırtıcı değil** mi?* (113/22-23)

***hasta bakıcıları** (21/5-6), **umut verici değilim** (61/32), **çekiciliği** (85/11), **çiçek yetiştiricileri** (89/17-18), **satıcılar** (134/16), **satıcı** (136/18).*

-IcI /-UcU ekiyle kurulan geçici adlar, ol- yardımcı fiiliyle birleşerek bir birleşik fiil oluştururlar:

*İyice **sıkıcı olmaya** başladı burası.* (53/21-22)

2.7.25.9. Gelecek Zaman Bildiren Sıfat-Fiiller

Türk yazı dilinde gelecek zaman sıfat-fiillerini oluşturan temelde iki ek türü vardır. Bunlar: 1. -AcAk, 2. -AsI ekleridir.

2.7.25.10. -AcAk Ekiyle

Birleşik bir ek yapısında olan ve her çeşit fiil kök ve gövdelerine gelebilen -AcAk eki, gerçekleşmesi gelecek zamana yönelen geçici sıfatlar ve geçici hareket adları oluşturur. Ekin geçici sıfat ve ad oluşturma işlevi yaygındır.

Sıfat Olarak:

-AcAk ekiyle kurulan sıfat-fiil, bir hareketi bir fiile gelecek zamanda gerçekleşecek bir vasıf hâlinde yükler ve birleştiği ad ile bir sıfat tamlaması oluşturarak tamlamanın cümledeki görevine dâhil olur.

*...kışın **konuşma konusu olacak bir yığın malzemeye** dönülür bağlardan...* (24/22-23)

koşulacak bir alan, tırmanacak bir ağaç (23/15), yapacak bir şeyim (29/30), akıl alacak şey (32/21), kaçacak hiçbir delik (33/14), oturacak bir yer (57/7), olacak şey (58/12-13), denemeyecek bir saygı (68/20), anlamayacak bir şey (74/22, 84/21), dikkat edecek bir haldedir (76/33), iş fırsatı kaçırarak müteahhit (95/8), yadırganacak bir durum (97/30-31), hoş gidecek bir hâl (99/13), adım atacak yer (105/15), kaçacak bir yer (107/4), diyecek başka bir şey (109/33), diyecek bir söz (113/1), oyalanacak vakit (126/22).

Sıfat tamlamasındaki -AcAk sıfatı, bir iyelik eki de alabilir:

Burada geçireceğimiz son gece bu, dedim hatırlatmak isteyerek. (54/9-10)

O'na döndürüleceğimiz gün yakındır, pişmanlığın fayda vermeyeceği dem gelmeden hemen tevbeyle sarılın. (126/29-30)

-AcAk'lı sıfat-fiil, yalın ya da grup hâlinde bir ad tamlamasına sıfat olabildiği gibi, tamlamanın sadece tamlayan ya da tamlanan ögesine de sıfatlık edebilir:

...belki onların henüz anlamaktan uzak bulunabilecekleri şeyleri anlatır: (18/13-14)

Hassas bir kulağın yakalayabileceği derin acı çığlıklar, iniltiler. (19/14-15)

Yüreğinin, vicdanının en derinlerinden yükselen bu isyan dolu sese verecek bir cevabı yoktu. (31/19-21)

...insanoğlunun bir daha ulaşamayacağı o görkemli günleri anarlar... (97/16-17)

çalacağımız tek hakikat kapısı (18/16-17), insanların anlayabileceği şeyler (30/25), rezalet çıkacağı duygusu (61/13), insanın vereceği kararı (135/13).

-AcAk'lı sıfat tamlaması, kendisinden sonra gelen bir ad-fiil grubu, edat grubu, zarf-fiil grubu gibi türlü kelime gruplarında ve yer tümleçlerinde bunları oluşturan ögelerden biri olabilir:

Onların asla ilgilenmeyeceği şeylerle sayfalar dolduruyorum. (79/29-30)

kalacağımız daireye (26/2), anlayabilecek birine (33/1), başvuracak bir yere (42/30), gideceğin anlamına (47/14), dayanacak cinsten (58/29), yadırganacak

cinsten (61/9), *yapacak durumda* (61/12), *çekeceği acıya* (62/26), *yenebileceğin bir konumda* (86/25-26).

-*AcAk*'lı geçici sıfat-fiillerle oluşturulan sıfat tamlamaları, cümlede özne görevi üstlenebilirler:

Sabahleyin, geziye çıkacak arkadaşların hepsi hastaneye gelmişlerdi. (22/18-19)

Konuşacak hiçbir şey kalmamıştı. (96/6-7)

-*AcAk*'lı geçici sıfat-fiillerin oluşturduğu sıfat tamlamaları, yalın ya da tamlamadaki ad ögesi yükleme durumu eki alarak, cümlede nesne görevi üstlenir:

Onların da Batı tarzında konuklarını ağırlayacakları bir yerleri vardı artık. (64/23-24)

kapacağı anı (10/7), *öyle yapacaklarını* (42/29), *anlatabilecekleri ilginç şeyleri* (86/9-10).

Ad Olarak:

-*AcAk* ekli sıfat-fiiller gelecek zamana yönelmiş hareket gösteren geçici ad olarak da kullanılır. Genellikle kalıcı adlara dönüştükleri için, geçici adlar varlıklarını daha çok, iyelik ve çokluk ekleriyle ortaya koyabilirler. Bulunma durumu haricindeki ad çekimi ekleriyle çekime girerek cümlede kalıcı adların yüklendiği çeşitli görevleri yapabilirler:

Yalın, iyelik ya da çokluk ekleri alarak geçici ad oluşturan -*AcAk*'lı sıfat-fiiller, gelecek zamana yönelmiş bir harekete şahıs ya da nesne anlatımı kazandırmıştır. Bu anlatımdan dolayı -*AcAk* ile ad da “-*AcAk* olan, -*AcAk* olanlar, -*AcAk* olan kimseler, -*AcAk* şey, -*AcAk* şeyler” gibi anlamlara gelmiştir. Bu türlü geçici adlar cümlede özne görevindedir:

Anlayacağın hep var sayımlardan hareket ediyoruz. (56/31-32)

Hiç güleceğim yoktu, diyor Sitare. (57/19)

İyelik eklerinden sonra yükleme durumu ekini almış olan yalın ya da grup hâlindeki -*AcAk*'lı hareket adı, bulunduğu cümlede nesne görevi yapar:

Ne yapacağını bilmiyor Sitare. (75/24)

yapılabileceğini (33/7), kalacağını (39/3), yanacağını (39/21), diyeceğimi (47/19), önem vereceğimizi (52/9), ilgileneceğini (53/13), bırakacağını (55/27), katlanamayacağını (62/18), yapacağımızı (74/5), tutacağını (82/12), davranacağını (85/21), bineceklerini (86/7), yapacaklarını (86/8), bakacağımızı (89/8), yapacağını (95/24), yapamayacağını (107/1), yola çıkacağını (107/12), çağıracağımı (114/16), bulacağını (121/15), diyeceğini (123/30), getireceğini (125/29), sözünü uzatmayacağını (127/7), kalacağını (128/19), yapacağını (134/25), geleceğini (135/11), göremeyeceğimi (135/27).

Yönelme durumu eki almış olan yalın ya da grup hâlindeki -AcAk'lı geçici ad, kendindeki hareketi cümlelerin fiiline yönelme işlevi ve "hususuna" anlamıyla bağlayan bir yer tümleci görevi yapar:

Savaşırken bir şey elde edeceğine inanıyorsun ölmekle, barış zamanındaysa bu yok işte. (37/27-29)

Sanırım, doktorun böyle bir konuda çok duyarlık göstereceğine güveniyor. (52/5-6)

Belki bu da var, ama sevebileceğime inanmıyorsun, hele seni sevebileceğime.. (92/24-25)

-AcAk'lı sıfat-fiil *ol-* yardımcı fiili ile oluşturduğu birleşik fiilde, birleşik fiilin ad ögesi durumundadır. -AcAk *ol-* birleşliği de bir karmaşık fiil oluşturduğu için anlamca çoğunlukla gelecekte gerçekleşmesi planlanan bir niyeti belirtir.

...kuruya ayrılacak olanlar kurutulur... (23/12)

-AcAk'lı hareket adları tıpkı diğer sıfat-fiillerde olduğu gibi çeşitli edatlar ile de birleşerek birer edat grubu oluştururlar.

Başka hiçbir şey yapılamayacağı için bir kumar endüstrisi kurmuşlar burada. (27/6-8)

Buldum işte, inanılacak gibi değil ama galiba doğru. (61/27-28)

Daha gürültüsüz bir yerde konuşabilirdik, diyor Sitare, ama burası da hoş..

tam bizim konuşacaklarımıza göre bir yer.. (109/2-4)

Işıklar, göz karartacak kadar çabuk değişiyor. (105/33-106/1)

şaşırtacak kadar (43/3), çekecek kadar (52/20), şaşılacak kadar (55/28), yapabilecek kadar (56/16), sıkıntı verecek kadar (57/5), bir delilik yapacak gibi (72/25), batacak kadar (97/2), kaynatacak kadar (117/28), söyleyebilecekleri kadar (126/1), çarpışacaklar gibi (131/7).

Yer yer -AcAk'lı hareket adının gibi edatı ile -AcAkmış gibi bir rivayet kalıbı içinde birleştiği de oluyor:

Bir an sonra ağlayacakmış gibiydi. (112/5-6)

bulaşacakmış gibi (38/18), yapacakmış gibi (52/5), sayacakmış gibi (56/4), gidecekmış gibi (125/17).

-AcAk'lı sıfat-fiil, -Dİr/ -DUR, değil gibi olumlu ve olumsuz bildirme ekleriyle, i- ek-fiilinin zarf-fiili olan -ken (<i-ken)

Kazandığı paradan tekrar koyacakken: (57/33)

Henüz bilmiyorum, dedi, ama kuru gürültüye pabuç bırakacak değilim. (95/11-12)

Korkma, senden yardım falan isteyecek değilim. (94/19)

2.7.25.11. -AsI Ekiyle

Günümüz yazı dilinde, işlek bir ek değildir. Kullanımı sınırlı olan bu ekin anlam kaymasına uğradığı yerler de vardır. Dilde geçici sıfat ve ad olarak görülür ve bazı yapım ekleriyle genişletilmiş biçimlerine rastlanır.

Sıfat Olarak:

Türkiye Türkçesinde -AsI'lı sıfat-fiil, şekilce gelecek zamana yönelmekle birlikte, asıl, bir hareketi bir fiile kargış ve dilek olarak yükleyen geçici sıfatlar yapar. Adlar önünde sıfat olarak kullanılır:

Garson kızlar masaların arasında şaşılalı bir dikkatle süzülüyordu, kimseye çarpmadan, kimseden özür dilemek zorunda kalmadan. (105/26-28)

...garsonların *şaşılası bir ustalıkla* kimseye değmeden, bel kırarak ordan oraya seğırtmeleri... (108/11-12)

2.7.26. Zarf-Fiiller

Zarf-fiiller, zarf işleyişine girmiş olan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir.

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri olduğundan fiil yönleriyle sadece hareket ve zaman kavramını belirtir; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme özelliğine sahiptirler. Bundan dolayı cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; fakat yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi üstlenirler. Kısaca zarf-fiiller, fiillerin zarf görevi üstlenen yardımcılarıdır.

Her türlü fiil kök ve gövdelerine belirli eklerin getirilmesiyle oluşturulan zarf-fiillerde de, fiillerdeki esa anlam değişmez. Bu yönüyle ad soylu zarflardan ayrılırlar.

Zarf-fiiller, sıfat-fiiller gibi ad çekimi, iyelik ve çokluk ekleriyle genişletilmezler. Fakat bazı ad-fiil ve özellikle sıfat-fiiller; iyelik ve ad çekimi ekleriyle genişletilerek zarf-fiil grubuna geçebilirler.

2.7.26.1. Gerçek Zarf-Fiiller

Gerçek zarf-fiiller, her türlü fiil kök ve gövdelerine belirli zarf-fiil eklerinin getirilmesiyle kurulur. Başlıca ekleri *-(y)A*, *-(y)I* / *-(y)U*, *-(y)ArAk*, *-(y)Ip* / *-(y)Up*, *-(y)IncA* / *-(y)UncA*, *-(y)All*, *-mAdAn* ve *-ken*'dir.

2.7.26.2. *-(y)A*, *-(y)I* / *-(y)U* Zarf-Fiil Eki

-(y)A ekiyle kurulan zarf-fiil, Eski Anadolu Türkçesinde hem tek başına hem de tekrarlanarak kullanılsa da, Türkiye Türkçesinde tek başına kullanılışı giderek zayıflamış, belirli bazı şekillerde kalmıştır. Buna karşılık *-(y)A...-(y)A* biçimde üst üste tekrarlanan şekiller yaygınlaşmış ve Türkiye Türkçesinin ünlü ile kurulan kurallı zarf-fiilini oluşturmuştur.

-(y)A...-(y)A zarf-fiili, işlevi bakımından sürekli olarak ya da arka arkaya tekrarlanarak yapılan bir hareketi ifade eder ve “-mak suretiyle” anlamı kazanarak önüne gelen fiilin yapılış tarzını bildirir. Tarz ifadesindeki bu zarf-fiilin kullanımında iki tür dikkat çeker:

Aynı zarf-fiilin art arda tekrarıyla: Bu kullanım çok yaygındır.

Tekrarlamayla anlam kuvvetlendirilmiştir:

*Çok güzel olmuş ama, dedi çocuk, biz yedik, hem de parmaklarımızı **yalaya yalaya**. (34/11-12)*

***Bağıra bağıra** konuşuyorlardı. (79/11-12)*

*Girip dondurma yiyorlar, daha gençler külahlara koydurup **yalaya yalaya** Batıpark yönüne doğru yürüyorlardı. (98/7-9)*

Yakın ya da zıt anlamlı iki zarf-fiilin art arda tekrarı şeklindeki kullanılımlarda da “-mak suretiyle, -arak” anlamında bir tarz ifadesi vardır:

*Boyunlarında zincirlerle sırf şapka giymeyi reddettikleri için başka şehirlere **itile kakıla** sürülen, oralarda asılan insanlar, bu hemşeriler, hatırlanmıyordu artık. (67/17-19)*

Eski Anadolu Türkçesinde tek olarak da kullanılan -(y)A’lı zarf-fiiller Türkiye Türkçesinde artık çoğunlukla etkisini yitirerek yine tarz ifade eden kalıplaşmış sıfatlara, zarflara, edatlara ya da adlara dönüşmüştür:

*aşırı (<aşır-ı): **Deniz aşırı** ülkelere o ülkenin insanları o ülkenin ağaçları toprağı yıldızları ve okyanusta şavkıyan AY IŞIĞI. (19/19-21)*

*çevre (<çevir-e):...**bir çember çevresinde dönüp duran renk renk ışıklar** baş dönmesini çoğaltıyor. (48/30-31)*

*Her birinin dar ya da geniş bir **çevresi** olurdu. (69/13-14)*

*dolu (<tol-u): Yüreğinin, vicdanının en derinlerinden yükselen bu **isyan dolu sese** verecek bir cevabı yoktu. (31/19-21)*

*göre (<gör-e): Bir gün evlenirsen kendine **göre** bir eş seç. (89/2)*

*ile (<il-e): Yani burda Marya **ile** kalmamı mı öneriyorsun bana? (41/26)*

*uzun uzadıya (<uzat-ı- ya): Fakat **uzun uzadıya** durulmazdı bunların üstünde. (68/12)*

Bugün kalıplaşmış bir zarf, bir edat ve bağlaç olan *diye* (<diy-e) de tek başına kullanılmakta ve birbirinden farklı işlevler üstlenmektedir:

a. Bu zarf-fiil, “-mak suretiyle, -arak” anlamındaki olağan işlevini yürüttüğünde, ya konuşanın bir görüşüne bir düşüncesine atıf yapmakta ya da başkasından aktarılan bir sözden sonra gelmektedir:

*Ne de umut bağlanacak biri, **diye** ekledi kekeleyerek. (62/1)*

*“Geç olmadı mı?” **diye** soruyordum. “Geç mi?” **diye** sesleniyordu sayıklayan bir sesle “Geç mi?” “Evet” diyordum. (106/3-5)*

diye (21/1, 29/17, 33/23, 35/18, 38/14, 45/4, 49/30, 51/31, 53/7, 53/19, 60/5, 64/12, 66/19, 77/31, 81/4, 91/18, 104/15, 105/20, 106/12, 107/26, 110/21, 111/12, 111/27, 112/9, 112/18, 112/20, 115/22, 118/28, 118/31, 119/12, 120/5, 120/12, 120/27, 120/32, 120/33, 121/8, 121/26, 122/27, 123/3, 124/27, 125/1, 125/5, 127/18, 132/9).

b. *Diye* bazen de cümlelerin kendinden önceki parçasını asıl fiile bir nesne ilişkisiyle bağlar:

*Nasıl döneceğiz ona, **diye** sorar çocuk. (18/20)*

*Senden ne haber, **diye** soruyorum, Marti noldu? (135/32)*

diye (14/32, 16/22, 18/24, 28/7, 30/1, 32/11, 33/26, 34/16, 35/4, 35/15, 36/28, 37/5, 38/1, 40/32, 41/30, 42/6, 42/9, 42/14, 43/31, 46/19, 46/30, 47/4, 47/15, 54/8, 54/23, 57/9, 72/2, 72/15, 72/20, 75/18, 79/20, 83/2, 83/15, 83/31, 84/16, 88/11, 92/10, 95/10, 96/3, 96/28, 101/25, 103/2, 109/24, 112/27, 115/5, 119/28, 133/12, 133/13, 133/17, 135/9, 135/24, 136/20).

c. *Diye*, istek ve emir kipinden sonra cümlelerin bu parçasını asıl fiile “sebep, maksat” ilişkisiyle bağlar:

*Allah **rahmet eyleye, diye** bir sayha yükselir o anda. (10/16)*

*Aya çok **bakmayın** çocuklar, **diye** uyarır onları, iyi değildir. (24/32-33)*

gidelim diye (8/10), **girelim, diye** (15/5), **varol, diye** (15/29), **yapma, diye** (17/6), **konusasınız diye** (26/14-15), **kurtulsunlar diye** (30/28), **bak, diye** (38/15), **gel, diye** (40/14), **affet, diye** (95/29), **dur, konuşsun, diye** (125/4), **gitmesin diye** (130/22), **düşmesin diye** (136/21-22).

d. *Diye* zarfı zaman zamann yine “sebeup, gaye, hedef, maksat” ilişkisi kuran ve için edatının yerini tutan bir işlev de yüklenir:

*Kes şu Allahın belası müziği, **diye** mırıldanıyor Çarli, herkes evine gitsin artık, yalnız kalmak istiyorum.* (17/14-15)

*Gazoz **diye** gelmiştik, diyorum.* (57/18)

e. Adlardan sonra gelen *diye* zarfı, bu adı asıl fiile “olarak” zarfının yerini tutan bir işlevle bağlamıştır:

*...alınan ürünü ölçerken onda birini öşür **diye** ayırırlardı.* (65/17)

*Çapkın **diye** (15/21), doğal bir özellik **diye** (46/9), üç gün **diye** (47/26), engel **diye** (56/27), “with cream, please” **diye** (57/14), eski **diye** (67/11).*

f. Bir özel addan bir unvandan sonra gelen *diye*, “adında, adıyla, unvanıyla” gibi anlamlar verir:

*Sen böyle yaz, diyorum, Çarli **diye** yaz.* (82/6)

*Sitare, **diye** yalvarıyor.* (109/28)

*Sitare! **diye** (7/26, 9/17, 12/27, 13/12, 81/14), Sitare, **diye** (12/5, 13/11, 17/10, 26/4, 59/8, 61/31, 110/9), Çarli, Çarli! **diye** (15/23), Çarli, **diye** (15/30, 47/17), Yaşa Çarli, **diye** (16/25), Hey Çarli, **diye** (20/4), Zavalhı Çarli, **diye** (20/18), Marya! **diye** (28/3, 113/31), Köpeğinize İsim Seçerken, **diye** (28/21), Zelda, **diye** (108/15, 108/17), “Yavuz” **diye** (112/23), Zavalhı Sitare! **diye** (134/22).*

2.7.26.3. -(y)ArAk Zarf-Fiil Eki

-(y)ArAk zarf-fiil eki, cümledeki esas fiilin gösterdiği hareketle aynı zamanda yapılan başka bir hareketi belirtir. Bu zarf-fiil, belirttiği hareketteki zaman kavramıyla teklik, çokluk kavramını bağlı bulunduğu asıl fiilden alır ve asıl fiilin yapılış tarzını gösteren bir görev üstlenir. Bu işlev ekte genelleşmiş durumdadır:

*...aldırmadan tam kırk yıl kalmıştı o aynı evin içinde Kuran **okuyarak** ve ibadet **ederek** ve yalvararak ve havf **ederek**.* (13/30-32)

uğraşarak (5/2), bilerek (10/6), bekleyerek (14/2, 100/23), durarak (14/23), itişerek (15/7), sekerek (15/7), dayayarak (16/17), oturarak (23/27),

savaşarak (31/9), *uyuyarak* (46/20-21), *şişinerek* (49/33), *susarak* (53/4), *parlayarak* (54/14), *şakırdatarak* (67/33), *yakıştıtarak* (89/10-11), *gülümseyerek* (96/17-18), *gıcırdayarak* (99/4-5), *bağırarak* (100/21), *yaparak* (116/15-16), *eğerek* (129/28).

Esas fiilden biraz önce yapılan bir hareketi ifade eder. Böylece iki hareket arka arkaya ve birbirine bağlı olarak gerçekleşmiş olur:

...karşılıklı *bakışarak*, uzaklardaki ışıkları *seyrederek* yiyoruz çeyrek somunların arasına sıkıştırılmış balıklarımızı. (136/22-24)

çıkararak (8/7), *hışırdayarak* (8/30-31), *uzatarak* (9/19), *bekleyerek* (14/2, 80/20), *becererek* (15/27-28), *uzatarak* (16/5, 16/19), *kırıtarak* (16/11), *sürükleyerek* (16/30), *tutarak* (18/12, 123/26), *anlayarak* (25/25), *yoklayarak* (25/29), *gülümseyerek* (27/1-2, 27/23, 60/13-14, 84/17, 114/18, 135/16), *çarparak* (34/2, 101/14, 125/8-9), *düşünerek* (35/27, 51/32, 55/27, 78/10, 123/16), *gücenerek* (37/1), *koşarak* (39/5), *zorlayarak* (39/17), *geçerek* (49/2, 98/10), *sanarak* (50/16), *kullanarak* (52/9), *bırakarak* (54/3, 58/3), *unutarak* (54/3), *göstererek* (54/23, 75/5-6, 107/28, 134/20), *dönerek* (57/15, 108/21), *okuyarak* (57/23), *kekeleyerek* (62/1), *eğlenerek* (63/18, 135/18), *uyarak* (71/7, 96/22, 110/33), *koyarak* (73/6), *yaparak* (79/17, 125/10), *zannettirerek* (80/23-24), *tekrarlayarak* (82/32, 83/29), *dayayarak* (84/15), *yürüyerek* (84/21), *şaşıtarak* (91/4), *bakarak* (92/13-14, 106/14, 106/22), *yalayarak* (96/4-5), *taşıyarak* (101/20, 136/14), *yönelerek* (107/26), *bürünerek* (115/3), *homurdanarak* (117/18), *patlatarak* (118/3), *davranarak* (118/13), *yükselterek* (118/14-15), *utanarak* (120/5), *öfkelenerek* (120/6, 120/8), *uçuşarak* (122/18), *sürünerek* (122/18), *gözleyerek* (123/4), *gezdirek* (124/21), *fısıldaşarak* (124/31), *dolaştıtarak* (125/6), *buruştıtarak* (127/10-11, 127/13), *aranarak* (127/13), *çekerek* (128/23), *oynayarak* (130/14), *bulunarak* (132/22), *çoğaltarak* (136/18).

Cümle içinde, aynı işlevde iki ya da daha fazla zarf-fiil kullanıldığında, anlatımdaki tekrarı ve üslûptaki tekdüzeliği gidermek için, -ArAk yanında aynı değerdeki -(y)Ip / -(y)Up'lu zarf-fiil de kullanılabilir:

Gülüşüp itişerek, parmaklarının uçlarında *sekerek* stüdyoya *doluşuyor* konuklar. (15/7-8)

...ağlar gibi *durup*, dedesine *bakarak*. (25/29-30)

“Yalan mı dedin?” diyor, arkasından söyleyeceği habere beni hazırlamak için biraz **durup susarak**. (53/3-4)

-(y)ArAk ekli zarf-fiil, cümlelerin asıl fiiline, aynı zamanda ya da biraz önce gerçekleşme ilişkisiyle değil, doğrudan doğruya “-mak suretiyle” anlamında bir tarz bildirme ilişkisiyle de bağlanabilir:

Zelda geldi evvelki gece, dedi, kartın üstündeki numaralara **işaret koyarak**. (73/5-6)

Zelda, diye tekrarlıyor o, sesine dostça görünen bir **vurgu katarak**. (108/17-18)

-mA- olumsuzluk ekinden sonra gelen -(y)ArAk eki, asıl fiile, “-madan, -maksızın” zarf-fiilerinin yerini tutan bir olumsuzluk ilişkisiyle bağlanır:

Tanımayarak, bilmek **istemeyerek**, öfkelenerek.. bu değişmeyi, bu birdenbire ortaya çıkmayı havalası almıyordu. (120/7-9)

inanmayarak (37/10), **istemeyerek** (39/27), **ayırmayarak** (125/25).

-(y)ArAk eki belirli birkaç fiilde, anlam kaymasına uğrayarak kalıplaşmış edat ya da zarflar da oluşturmuştur: *bakarak* (göre, nazaran), *giderek* (yavaş yavaş, gittikçe, nihayet), *olarak* (...vasfı ile, biçiminde) vb. açıklayıcı işlevi ile:

*Belki daha rahatsız edici **olarak***. (105/4-5)

olarak (9/6, 14/22, 45/16, 46/5, 50/12, 59/27, 60/19, 64/2, 66/5, 68/1, 86/15, 101/7, 116/14, 122/26, 126/32, 127/1, 130/27, 131/11, 135/2).

2.7.26.4. -(y)Ip /-(y)Up Zarf-Fiil Eki

-(y)Ip /-(y)Up’lu zarf-fiil, bağlı bulunduğu asıl fiildeki hareketten biraz önce gerçekleşmiş olan bir hareketi ifade eder. Bu kullanımıyla, şekilce, asıl fiildeki kipin yerini dolduran ve art arda aynı şekil yapısındaki kiplerin tekrarını önlemek için, bir önceki fiilin çekim eki atılmış ve yerine -(y)Ip/-(y)Up zarf-fiil eki getirilmiştir.-(y)Ip /-(y)Up’lu zarf-fiil, her zaman kendinden sonraki fiile bağlıdır. Onda ki şahıs ve zaman kavramını kendi üstüne çeker:

...artık görünmeyen gökyüzüne doğru başlarını **kaldırıp** bakıyorlar, bir şeyler

seçiyorlar, **alıp** ellerine bakıyor, inceliyor, sonra onu **bırakıp** bir başkasını alıyorlar... (85/28-31)

Gezginler, aç gözlülükle hâlâ açık olan mağazalara saldırıyorlar, her yeri talan **edip** geçiyorlardı. (96/11-13)

kalkıp (7/23, 22/12, 24/3, 79/12, 110/8), **sarıp** (8/13), **açılıp** (9/2, 15/16, 99/5), **yayılp** (9/3), **yatıp** (9/30), **alıp** (10/18, 35/30), **bırakıp** (12/17), **inip** (14/17, 86/5, 87/6, 111/5), **durup** (14/17, 25/29, 53/4, 54/6, 71/15, 106/19, 124/16), **gidip** (14/30, 19/17, 98/27), **gelip** (21/23, 34/3), **bakıp** (22/20), **dökülüp** (24/11), **kaldırıp** (27/23), **tutup** (43/22, 51/24, 95/32), **geçip** (47/29), **yanıp** (48/30, 92/52, 104/17), **dönüp** (48/30, 113/32, 121/29, 124/11), **davranıp** (51/11, 83/6-7), **gülüp** (52/7), **girip** (57/3, 85/32, 98/7, 134/4), **çıkıp** (66/23), **konusulup** (68/13), **olup** (70/20), **çekip** (72/7, 79/22), **oturup** (83/16), **görüüp** (86/5), **ezip** (86/22), **getirip** (91/3, 119/22), **sönüp** (96/9), **durdurup** (96/15), **görünüp** (101/17), **yaptırıp** (102/30), **çalıp** (103/30), **besleyip** (104/24), **düşürüp** (111/28), **bitirip** (113/3), **kaldırıp** (113/6), **dolaşıp** (114/8), **açıp** (117/23), **çıkarpıp** (119/13), **yakalayıp** (123/29), **fıskırıp** (128/15), **içip** (133/16), **süzülüp** (136/4).

-(y)Ip / -(y)Up'lu zarf-fiil, asıl fiille aynı zamanda yapılan bir hareketi de ifade eder. Bu durumda -(y)ArAk ekiyle aynı işlevi görür:

...üzümler salların içine tepeleme bastırılır, **ezilip** suyu çıkarılır, üzüm suyu bezlerin üstüne **serilip** kurutulur... (23/23-25)

açıp (10/7, 117/23), **yakalayıp** (21/6), **uyanıp** (21/14), **çalışıp** (24/1-2), **çevirip** (26/9, 83/25), **çekip** (28/4), **deyip** (33/29, 78/13), **giyip** (46/4), **tutup** (48/33, 112/11), **edip** (50/15), **sanıp** (52/10), **bakıp** (58/28, 67/6, 100/15), **düşünüp** (83/21), **yetiştirip** (89/30), **kapanıp** (94/29), **kaldırıp** (113/6, 122/19), **dönüp** (57/32, 83/27, 113/32, 121/24), **gelip** (122/7), **yayılp** (130/30).

Asıl fiildeki bir hareketin sürekli olarak ya da arka arkaya tekrarlanarak gerçekleşmesi, -(y)Ip /-(y)Up'lu zarf-fiilin art arda tekrarlanmasıyla karşılanır. Bu tekrarlama iki biçimde olur:

a. Aynı fiilden yapılmış zarf-fiilin art arda tekrarıyla:

...orda burda **durup durup** patlak veren kahkahalar... (108/10-11)

b. Eş ya da zıt anlamlı iki zarf-fiilin arka arkaya tekrarıyla:

...ellerinde fişler.. çekler.. **gidip gelerek**.. özenli elbiseler.. derbeder bir görünüş vermek için özenilmiş olanlar.. insanlar.. (108/12-14)

Bu tekrarlı kullanımlarda yalnız birinin -(y)Ip /-(y)Up'lu zarf- fiil, diğerinin esas fiil olduğu yerler de vardır. Bu durumda da zarf-fiil aynı zamanda asıl fiildeki çekim biçimini de karşılamaktadır:

...gül yapraklarının özüne sinmiş kırmızılıklar **açılıp dağılıyor**, tozlar gibi **yayılp dağılıyor**... (9/1-3)

takıp takıştırdı (12/14), **kapıp atıyor** (16/30), **geçip gidiyor** (21/11), **dökülüp yayılır** (24/11), **silip süpürdüm** (46/28), **bırakılıp kaçılmış** (70/23), **gelip geçti** (75/21), **gelip geçiyor**, **sönüp yanıyordu** (96/9), **gelip geçiyorlardı** (98/5-6), **açılıp kapanır** (99/5), **yanıp sönüyordu** (104/17), **durup bekler** (128/17), **gidip geliyorlardı** (136/13).

-(y)Ip /-(y)Up'lu zarf fiiliyle bağlı bulunduğu asıl fiil arasındaki hareket ve zaman yakınlığı, bazen bunlara, eylemce kaynaşmış bir tasvir fiili özelliği yükler. Böyle bir kaynaşma daha çok, zarf-fiilin *dur-*, *git-*, *kal-* gibi tasvir niteliğindeki yardımcı fiillerle birleşmesinde rastlanır. Birleşikteki esas anlam diğer tasvir fiillerinde olduğu gibi zarf-fiile kayar ve yardımcı fiil yerindeki asıl fiil, zarf-fiili tasvir eden bir özellik kazanır:

Ben de deli dana gibi dolaşıp duruyorum. (72/13)

Çarlı kanepede sızıp kaldı. (81/21)

yürüyüp gitmektedirler (14/6), **atıp duruyor** (27/18), **israf edip durmuştu** (32/32), **kapanıp kalmakla** (38/20), **çekilip gitti** (40/19), **tekrarlayıp duruyorsun** (45/6-7), **konusup duruyordu** (49/25-26), **konusup dururdu** (50/5), **içip duruyor** (51/9), **sürüklenip gittim** (54/2), **kapanıp kaldıkları** (68/15), **kaybolup gitti** (70/19), **yayılp duruyor** (70/27), **sallanıp duruyor** (71/7-8), **basıp gideceğim** (74/16), **kapılıp gidiyor** (75/27), **kapılıp gittiğini** (75/27), **deyip duruyordu** (81/20, 119/17), **yitip gitti** (85/11), **kayıp gidiyor** (85/17), **dönüp duruyorsun** (88/9), **dağılıp gideceğiz** (89/5), **kayıp durduğumu** (90/29-30), **uzanıp gidiyordu** (101/4), **yatıp kalmışlar** (101/7), **tutup durdurdu** (103/3-4), **yürüyüp gitti** (104/9), **sürüp gidecek** (105/7), **bırakıp gidebilirsiniz** (105/9-10), **çıkıp gitmek** (105/15), **çekip gitmek** (106/33), **ezilip kalıyorsun** (107/5), **bakınıp duruyor** (112/32), **bakınıp duruyoruz** (115/4), **bakıp kalmıştık** (116/3), **sıvanıp kalmıştı** (116/13), **bakıp kaldı**

(122/24), *çakılıp kalmış* (125/21), *donup kalmış* (128/15), *karışıp gider* (129/6), *sıvaşıp kalıyordu* (136/8).

Cümlede olumlu ve olumsuzluk açısından şüphe ve kararsızlık bildiren sürekli bir durum söz konusu olduğu zaman, olumlu zarf-fiili, aynı kök ya da gövdeden yapılmış olumsuz bir fiil şekli takip eder:

*Yaşlı adam sustu gene. Sözlerinin **anlaşıp anlaşılmadığını** irdelemek istiyordu sanki.* (126/19-20)

***inanıp inanmaması** (37/7-8), **bulunup bulunmadığını** (50/7), **bitirip bitirmediklerine** (123/23-24).*

-(y)Ip /-(y)Up’lu zarf-fiillerden sonra bir DA bağlacı gelirse, zarf-fiilin anlamı kuvvetlendirilmiş olur. Bu kuvvetlendirmeyi zarf-fiilin -(y)Ip /-(y)Up hecesi üstündeki kuvvetli vurgu da etkiler:

*“...Artık gök **yarılıp da** kırmızı sahtiyan gibi bir gül olduğu zaman/...* (123/10-11)

***yatıp da** (9/30), **olup da** (48/18), **duyup da** (55/30).*

-(y)Ip /-(y)Up’lu zarf-fiil, bir başka zarf-fiil ile yan yana olduğunda, kendinden sonra gelen zarf-fiilin görevini üstlenir:

***Gülüşüp itişerek**, parmaklarının uçlarında sekerek stüdyoya doluşuyor konuklar.* (15/7-8)

*Şehir **genişleyip büyüdükçe** herkes bir şeylerin iyiye doğru gittiği vehmini taşıyordu.* (31/6-7)

***durup dururken** (31/15, 50/1-2, 50/3, 62/15, 94/26), **durup susarak** (53/4), **koydurup yalaya yalaya** (98/8), **sıkıp buruşturarak** (127/12-13).*

2.7.26.5. -(y)IncA /-(y)UncA Zarf-Fiil Eki

-(y)IncA/ -(y)UncA zarf-fiil ekinin temel görevi, zaman bildiren bir zarf-fiil olmasıdır. Cümledeki esas fiilin gerçekleşme zamanını ya da anını kendisindeki gerçekleşme zaman ya da anına bağlayan bir göreve sahiptir. Bu durumda, asıl fiil, zaman bakımından zarf-fiili izlemekte ve ona bağlı kalmaktadır:

Adamlar çekilince kapıyı kapattı. (84/14)

hatırlayınca (61/18-19), olunca (78/19), görünce (121/15, 124/20).

-(y)IncA /-(y)UncA’lı zarf-fiil, zaman gösterme açısından bazı işlev kaymalarına uğrayarak az çok zaman gösteren diğer zarf-fiillerin işlevlerine yaklaşıp:

Cümlelerin esas fiilindeki hareket bazen -(y)IncA/ -(y)UncA’lı zarf-fiilin sonucu gibi ortaya çıkar ve zarf-fiil “-dıkta, -dığı zaman, -dığında” gibi bir işlev yüklenir:

Tersine, insan önemseydiği biriyle tanışınca bu tanışma ânını hep aklında tutmak ister. (77/5-6)

uyanınca (24/11), görünce (25/6, 25/14), çıkınca (38/17, 53/31), hazırlanınca (46/25-26), gelince (56/5, 86/22, 96/25), durulunca (56/24), olunca (68/22, 90/5, 90/26, 106/5, 107/1), duyunca (87/10), karşılaşınca (89/11), ayrılınca (90/12), bakınca (91/25, 133/7), söyleyince (94/4), yanınca (96/21), geçince (96/23), deyince (102/4, 102/6), bakılınca (128/13).

-(y)IncA /-(y)UncA zarf-fiili bazı kullanılımlarında “-diktan sonra” anlamı veren bir görev üstlenir ve esas fiilde kendisine bağlı olumsuz bir sonuç ortaya çıkar:

Al sen ye şimdi, ben aşağı ineyim, yiyince sen de gel. (34/31)

kesilince (33/24), ulaşınca (48/16), kesince (70/21), kalkınca (133/18).

Cümledeki -(y)IncA/-(y)UncA zarf-fiiliyle asıl fiilin gösterdiği hareket arasında bazen şarta bağlı bir ilişki ortaya çıkar:

Fakat gözlerine iyice bakınca olgunluğun kesin ışıklarını yakalamanız zor olmuyor. (133/6-8)

-(y)IncA/-(y)UncA’lı zarf-fiilin Eski Anadolu Türkçesindeki “bir zaman kadar” anlamı veren sınırlama görevi Türk yazı dilinde kaybolmuştur. Bugün bu görev için zarf-fiil, yönelme durumu isteyen dek ve kadar edatlarıyla genişletilmektedir:

...saygıdeğer bir yaşlı adam oluncaya değin... (13/20-21)

*Bir şey yapmak istiyorum, onu **yapıncaya** yahut elde **edinceye kadar** deli divane oluyorum...* (43/15-16)

***hatırlatıncaya kadar** (49/11), **kesilinceye kadar** (58/23), **yaklaşıncaya kadar** (71/27), **varıncaya kadar** (104/30-105/1).*

Kendinden önce yönelme durum ekini almış bir kelimeyle ilişki kuran *gelince* zarf-fiili, zaman ve şahıs bildirme anlamını yitirerek deyimleşmiş ve “..konusunda, ...söz konusu olunca, ...ise” gibi bir anlam yüklenmiştir:

*Bana **gelince**, asla sevemedim kumarı.* (48/11-12)

*Öyle olsun, diyor, ben.. bana **gelince**.. kimse olduğum gibi görmek istemiyor beni.* (93/5-6)

*Temiz ve umutlu olmalı sevgi, diyor, sana **gelince** canım...* (113/5-6)

de- fiilinden oluşturulan *diyince* zarf-fiili de daha çok konuşma dilinde olmak üzere sayı ve zaman belirten bir sözden sonra kendi anlamını yitirerek “-den sonra, ...geçince” anlamında bir edat gibi kullanılmaktadır:

*Mehtap diyorsun değil mi? Mehtap **deyince** aklına ne geliyor?*

*Dinle öyleyse.. mehtap **deyince**..* (102/4-6)

2.7.26.6. -(y)All Zarf-Fiil Eki

-(y)All eki, başlangıcı geçmişe dayanan ve devamı esas fiille bütünleştiğinden “bir zamandan beri” anlamıyla, zamanda süreklilik belirten zarf-fiiller oluşturur. Olumlu ve olumsuz biçimlere de girebilir:

Başlangıcı zarf-fiile dayanan ve sürekliliği esas fiile uzanan hareket, çok kez belli bir zaman çerçevesi içine alınmıştır:

*Daha bir saat bile olmamış ben **yatalı**.* (39/26)

2.7.26.7. -mAdAn Zarf-Fiil Eki

-mAdAn; -(y)Ip/ -(y)Up, -(y)ArAk zarf-fiil eklerinin olumsuz biçimi için kullanılan bir ektir. Yapısındaki olumsuzluk özelliğinden dolayı doğrudan doğruya olumlu fiil kök ve gövdelerine gelir ve “...-madan önce, -maksızın” anlamlarında

olumsuz zarf-fiiller oluşturur.

Bu zarf-fiil, “-madan önce” anlamıyla kullanıldığı zaman, görev bakımından esas fiildeki hareketin, zarf-fiilin gösterdiği hareketten daha önce gerçekleştiğini ifade eder:

*Müsaadeni **almadan** da koyabilirdi adını, dedi.* (114/25)

öksürmeden (10/2-3), **çıkmadan** (22/11), **başlamadan** (30/3), **gelmeden** (54/12-13, 78/17, 126/30), **kalmadan** (77/28), **hareket etmeden** (79/14), **çekmeden** (112/28), **kıyamadan** (118/22), **emin olmadan** (123/24), **bakmadan** (128/3), **görmeden** (131/23).

-*maDaAn* ekli zarf-fiil, kendinden sonra evvel ya da sonra edatlarını alarak anlam ve işlevini daha da kuvvetlendirir. Zarf-fiil ile edat arasına zaman gösteren bir kelime de girebilir:

*Çarli'yle **evlenmeden önce** mi demek istiyorsun?* (59/16)

gelmeden önce (36/31), **almadan önceydi** (78/3), **gelmeden bir gün önce** (78/17).

-*maDaAn*’lı zarf-fiil “-maksızın” anlamıyla kullanıldığı zaman, esas fiildeki hareketin zarf-fiilin gösterdiği harekete bağlı olmadan gerçekleştiğini ifade eden bir görev üstlenir:

*Farkında **olmadan** başını yokladı, takkesi yerindeydi.* (121/20)

bilmeden (10/7, 10/8, 100/24), **aldırmadan** (13/30, 124/11), **kıpırdamadan** (15/24, 80/16, 80/18-19, 123/19, 134/22), **işlemeden** (21/12), **elimde olmadan** (42/11, 58/26, 93/18), **kaldırmadan** (43/10), **farkına varmadan** (47/30, 81/18), **duyumsamadan** (49/6), **kıpırdatmadan** (51/14), **düşünmeden** (61/30), **konuşmadan** (64/9, 96/5, 131/13), **geçmeden** (64/26, 69/14, 99/5), **ara vermeden** (73/29-30), **duymadan** (79/20), **kımıldamadan** (79/23, 79/25, 125/13), **ayırmadan** (80/26, 125/2, 126/7), **fark etmeden** (100/26), **dönmeden** (104/9), **kırpmadan** (104/12), **çarpmadan** (105/27), **zorunda kalmadan** (105/28), **değmeden** (107/33-108/1, 108/12, 131/7), **dolaşmadan** (108/1, 111/1), **karışmadan** (111/1), **bulamadan** (113/1), **korumadan** (116/8), **sallanmadan** (116/14), **elinde olmadan** (120/1), **sezdirmeden** (122/28), **acele etmeden** (123/25), **değişmeden** (128/18).

Durmadan zarf-fiili, az çok bir kalıplaşmaya ve anlam kaymasına uğrayarak ilgili bulunduğu fiile “hep, sürekli olarak” anlamıyla bağlanan daha kuvvetlendirilmiş bir görev kazanmıştır:

Kafan durmadan dramlar yaratıyor, dedi. (59/19)

durmadan (24/7, 48/2, 48/30, 71/10, 86/7, 86/10, 86/11, 86/15-16, 116/4, 129/26, 136/13).

2.7.26.8. iken~ken Zarf-Fiil Eki

iken ~ *-ken* eki esasında zaman gösteren zarf-fiiller oluşturur ve zarf-fiillerin gösterdiği hareketle esas fiillerin gösterdiği hareket aynı anda gerçekleşir.

Sofada gezinirken ya da inip çiçekleriyle uğraşırken, onları severken durup uzun uzun düşünürdü... (14/16-18)

girerlerken (8/1), ***geçerken*** (8/3, 96/21, 96/23, 112/26), ***otururken*** (9/29), ***hazırlanırken*** (13/21, 13/22), ***beklerken*** (15/16), ***dönerken*** (17/1, 27/26), ***çıkarken*** (23/2), ***çalışılırken*** (23/27), ***uçarken*** (24/18), ***atarken*** (25/11), ***seçerken*** (28/21), ***verirken*** (31/12), ***bakarken*** (33/15), ***savaşırken*** (37/27, 37/31), ***doldururken*** (40/31), ***girerken*** (46/18), ***seyrederken*** (47/32, 83/20), ***sürerken*** (49/10), ***olurken*** (49/16), ***gezinirken*** (50/13), ***konusurken*** (51/3-4), ***yaşarken*** (55/7), ***uzatırken*** (57/26), ***ölçerken*** (65/17), ***zincirlenirken*** (71/9), ***basarken*** (83/7), ***uğurlarken*** (84/5), ***yerken*** (87/3), ***bakarken*** (92/13), ***uzaklaşırken*** (116/1), ***yürürken*** (119/16, 121/24), ***boşatılırken*** (129/12), ***vururken*** (129/18), ***ayrılırken*** (129/32).

Esas fiil ile zarf-fiilin gösterdiği hareket arasındaki zaman ortaklığına rağmen, *-ken* ekinin birleştiği fiilin şekil yapısına ve kullanım biçimine göre, işlev ve anlam bakımından birbirinden farklı birtakım hareket tarzları da oluşabilir:

-mİş /-mUş geçmiş zaman ekiyle birleşen *-ken* ekinin oluşturduğu zarf-fiillerdeki hareket, esas fiile, daha gerçekleşmemiş tasavvur hâlinde şart bildiren yan anlamlı zaman ilişkisiyle bağlanmıştır:

Öbür el daha ordan, tokmağın üstünden çekilmemişken, kapı vuruluyor. (81/2-3)

-AcAk gelecek zaman ekiyle birleşen *-ken* ekinin oluşturduğu zarf-fiil

çoğunlukla aynı zaman sürecinde asıl fiildeki hareketin engellendiği niyet hâlindeki bir hareketi ifade eder:

*Kazandığı paradan tekrar **koyacakken**: (57/32-33)*

-ken zarf-fiil eki, bazı fiillerle kaynaşıp kalıplaşarak deyimleşmiş zarflar da oluşmuştur: *durup dururken, derken, erken* gibi.

*Bu yıl bağa daha **erken** çıkmalıydılar. (98/25)*

erken (11/24, 22/1, 24/13, 83/6, 97/1, 97/2, 98/27, 114/5)

durup dur- birleşik fiilinden kurulmuş bir zarf-fiil olan *durup dururken*, kalıplaşma ve anlam kayması yoluyla “hiç sebep yokken, sebepsiz olarak, birden bire” anlamlarında deyimleşmiş bir zarf oluşturmıştır:

*Şimdi niye aklıma geldi **durup dururken** bilmiyorum... (62/15)*

durup dururken (31/15, 50/1-2, 50/3, 94/26).

Aynı durum, *derken* zarfı için de geçerlidir. Yine bir kalıplaşma ve anlam kayması yoluyla zarf-fiilden zarfa dönüşen *derken* bugün “dendiği hâlde, tam o sırada, ondan sonra, bunun arkasından, diye, diye düşünürken” gibi deyimleşmiş anlamlarla kullanılmaktadır:

*Şaşkınlıkla “evet” **derken** kapı açılıyor. (83/10)*

2.7.26.9. Ad-Fiil ve Sıfat-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiiller

Bazı ad-fiiller ile sıfat-fiillerin ad çekimi ya da iyelik ve ad çekimi ekleri alarak zarf-fiil grubuna dâhil olurlar. Türkçenin yapısındaki esnekliğin verdiği bu imkân sayesinde dilimizdeki zarf-fiillerin bir kısmı da bu yolla oluşturulmuştur.

Türk yazı dilinde ki ad-fiil ve sıfat-fiillerden vasıta, eşitlik, çıkma, bulunma ve ayrılma durumu ekleriyle kurulan başlıca zarf-fiiller aşağıda ele alınmıştır:

2.7.26.10. Vasıta Durumu Ekiyle

Türkiye Türkçesinde zarf-fiil oluşturan vasıta durumu ekleri günümüzde artık işlevliğini yitirmiş ve varlığını Eski Anadolu Türkçesi vasıtasıyla Eski Türkçeden devam eden bir kalıntı hâlindeki +*In* vasıta durumu ekiyle *ile* edatının ekleşmesinden

oluşmuş bulunan *+le (>la)* ekidir.

-mAklA (<-mAk+ile) Ekiyle:

Bu ek *-mAk* ad-fiilinin *+le (<ile)* vasıta durumu ekiyle kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Ekte sebep ve zaman bildirme özelliği yoktur. Sadece “-mak suretiyle” anlamında tarz bildirme işlevi mevcuttur:

Yüzüne bakmakla yetindim. (44/16)

ölmekle (37/28), *almakla* (37/30), *kalmakla* (38/20), *etmekle* (42/7), *olmakla* (43/17, 67/13, 122/14), *demekle* (65/22), *durmakla* (122/14).

Bu ekle kurulan zarf-fiil, kendinden sonra bir *beraber* ya da *birlikte* edatıyla genişletilerek, anlamca esas fiildeki hareketi pekiştirir ya da ona zıt düşen bir hareketi belirtir:

...saydam bir şey olmakla birlikte gene de sinsi bir kötülük... (67/12-13)

...caminin, o bildiği yapısı değişmemiş olmakla, her şey kendi zamanlarındaki yerinde durmakla birlikte bir şeylerin korkunç biçimde değişmiş olduğunu sezinliyordu. (122/13-16)

2.7.26.11. +çA Eşitlik Durumu Ekiyle

Bu ekle kurulan zarf-fiiller, cümledeki esas fiille zamanca denkleşmeye, varsaymaya ya da şarta dayanan bir hareketi belirtirler. Türkiye Türkçesindeki başlıca çeşitleri şunlardır:

1. -DikçA/-DUkçA (-Dik/-DUk+çA):

-Dik/-DUk görülen geçmiş zaman sıfat-fiil ekiyle *+çA* eşitlik durumu ekinin birleşmesinden oluşan bu ek, çoğunlukla esas fiildeki hareketin süresini kendisindeki hareketin süresiyle denkleştiren ve “-dığı sürece” anlamıyla zamanda devam, zamanda süreklilik ya da sık sık oluş ifade eden zarf-fiiller oluşturur.

-DikçA /-DUkçA zarf-fiili bazen de cümle içindeki kullanım biçimiyle ilgili olarak aralıklı, kesintili tekrara dayanan bir süre belirtir:

Onunla konuştukça, onu tanımaya başladıkça kendine özgü güzelliğini keşfediyordunuz. (59/2-3)

büyüdükçe (31/6), *geldikçe* (32/26), *kaybettikçe* (48/1), *çarptıkça* (101/14, 118/7), *okudukça* (123/10).

-mA olumsuzluk ekiyle birleşen -*DİkÇA* /-*DUkÇA* zarf- fiil eki, “-madan önce, -madığı sürece, -madığı takdirde” anlamında, esas fiildeki hareketin kendindeki hareket gerçekleşmeden önce gerçekleşmeyeceğini belirten şarta bağlı bir süre bildirir:

Böyle bakmadıkça kimseyi tanıyamazsın, diyor kesinlikle. (91/29-30)

girişmedikçe (31/30), *kurtulmadıkça* (48/15), *olmadıkça* (97/21).

-*DİkÇA* /-*DUkÇA* zarf-fiil ekinin +*çA* eşitlik durumundan önce, araya bir üçüncü şahıs iyelik eki olarak -*DİğInCA* / -*DUğUnCA* şekliyle kullanıldığı yerler de vardır. Bu kullanımda ek, zamandan çok “-dığı kadar, -dığı oranda” anlamı veren ve derece, miktar bildiren bir tarz görevi üstlenmiştir:

Yaşlı adamla torunu ellerinden geldiğince hızlı hızlı yürümeye çalışıyorlardı. (119/14-15)

-*DİkÇA* /-*DUkÇA* ekiyle kurulan bazı zarf-fiiller kalıplaşma yoluyla kendi anlamlarını kaybederek deyimleşmiş zarflara dönüşmüşlerdir. Dilimizde bu değişimin belirgin iki örneği *gittikçe* ve *oldukça* sözcüklerinde görülmektedir. Bunlardan:

oldukça kullanıldığı yere göre “-dığı sürece, yeteri kadar, epeyce, iyice, çok” gibi anlamlar kazanmıştır. Zarf-fiilliğini kaybettiği için, zarf olarak sadece fiiller önünde değil sıfatlar önünde de kullanılmaktadır:

Hem oldukça içli dışlı tanıyorduk. (50/22)

oldukça (17/19, 46/22, 58/29, 59/4, 64/16-17, 65/18, 71/14, 75/13, 77/3, 82/27, 84/3, 98/30).

2. -cAsInA (<+cA+sI+n+A) Ekiyle:

+*çA* eşitlik durumu ekinin, üçüncü şahıs iyelik ve yönelme durumu ekleriyle birleşmesinden oluşmuş -*cAsInA* ekinin -*r*, -*Ar*, -*Ir* /-*Ur*, -*mİş* /-*mUş*, -*AcAk* ekli sıfat-fiiller ve bir sıfat-fiil gibi de işlem görebilen -(y)*Iyor* ve -(y)*Iyormuş* şekillerine getirilmesiyle kurulan -*rcasına*, -*mışcasına*, -*yorcasına*, -(y)*Iyormuşcasına*,

-*AcAkçAsInA* ekli zarf-fiil türleri de vardır. -*cAsIna* ekiyle kurulmuş zarf-fiil, bağlı bulunduğu fiildeki hareketin tarzını, benzetmeye ya da farazî karşılaştırmaya dayanan ve esas fiille aynı zamanda gerçekleşen bir hareketi ifade eder.

Kalenin burçları geceye meydan okurcasına, hırslı, enli, heybetli dişlerini açmış. (19/10-11)

Onların varlığı beni hiç ilgilendirmiyormuşçasına bir tutum sergilemeye çalışıyorum kendime. (83/23-24)

aldırmıyormuşçasına (51/12), *istercesine* (84/7).

2.7.26.12. Çıkma Durumu Ekiyle

Ad ve sıfat-fiilin çıkma durumu eki alarak oluşturulan zarf-fiiller, Türkiye Türkçesinde oldukça sınırlıdır. Başlıcaları şunlardır:

1. -*dlktAn* (<-*dlk*+*tAn*), -*dlğIndAn* (<*dlk*+*I*+*n*+*dAn*) ekiyle

-*dlk* /-*dUk* sıfat-fiil ekinin +*tAn* çıkma durumu ekiyle genişletilerek oluşturduğu zarf-fiil, hem zaman hem de sebep gösterme görevindedir. Ancak bu zarf-fiil:

a. Zaman bildirme işlevi üstlendiğinde, hemen hemen tek başına hiç kullanılmamakta, kendinden sonra çıkma durumu isteyen *sonra* edatıyla birleşerek kaynaşmıştır. Zaman açısından, esas fiildeki hareketin kendinden sonra gerçekleştiğini bildiren bir zarf-fiil çeşididir:

Sözgelimi, birisi için: “karısı öldükten sonra bu hallere düştü zavallı” diyorlardı. Bir başkası için: “harpte kulağının dibinde bir bomba patladıktan sonra böyle olmuş” diyorlardı. (68/9-12)

yaptırdıktan sonra (21/7), *battıktan sonra* (23/19), *verdikten sonra* (35/9), *işledikten sonra* (77/21), *uyuduktan sonra* (80/22), *kurduktan sonra* (94/26), *döndükten sonra* (98/29), *tanıdıktan sonra* (113/23), *söyledikten sonra* (125/16), *baktıktan sonra* (134/8).

b. -*dlktAn sonra* zarf-fiil kalıbı -*ma*- olumsuzluk eki de alabilir. Bu takdirde zarf-fiildeki olumsuzluktan dolayı, esas fiildeki hareket de olumsuzluk ifadesi kazanır:

Sen kalmadıktan sonra ben niye kalacaktım, diyor Burhan. (22/32-33)

Ben anımsamadıktan sonra o hiç anımsamaz. (49/18)

İyelik ve çıkma durumu ekleriyle genişletilen *-DIk/ -DUk* sıfat-fiil ekinin oluşturduğu *-DIğ(-k-)IndAn* zarf-fiil eki, esas fiildeki hareketin sebebini belirtir:

Şehir hızla büyümeye başladığından, herkesin uzak bir mahallede bir akrabası, bir işi çıkıveriyordu! (98/16-18)

geldiğimden (23/3), istediklerinden (60/7), konuştuğumdan (74/30), sandığımdan (87/13).

2. *-mAsIndAn (<-mA+sI+n+dAn)* Ekiyle:

Üçüncü şahıs iyelik ve çıkma durumu ekleriyle genişletilen *-mA* ad-fiili de esas fiillerdeki hareketin nedenini gösteren bir zarf-fiil oluşturur:

...iskele dubalarına atılan ayak bileği kalınlığındaki kendir halatların kanıtulmasından yayılan inlemeler... (129/23-25)

doğmasından (24/29), olmasından (64/18-19), çalışmasından (78/26), uçmasından (100/18).

2.7.26.13. Bulunma Durumu Ekiyle

Bulunma durumu ekiyle kurulan zarf-fiiller, iyelik ekleri almış *-DIk /-DUk* ve *-AcAk* sıfat-fiilleriyle, *-(y)Iş/- (y)Uş* ad-fiilinin oluşturduğu çeşitlerdir:

1. *-DIktA/-DUktA(<DIk+tA)*, *-DIğIndA/-DUğUndA(<DIk+I+n+dA)*:

-DIk/-DUk sıfat-fiil ekinin bulunma durumu ekiyle genişletilmesinden oluşan ve esas fiildeki hareketin zamanını belirleyen *-DıktA/ -DUktA* zarf-fiil eki, günümüz Türk yazı dilinde bu şekliyle kullanımdan düşmüş, yerini; sıfat-fiil ile bulunma durumu eki arasına birinci, ikinci ve üçüncü şahıs iyelik eki almış türlere bırakmıştır. Bu kullanımıyla, zarf-fiil şahsa bağlı bir zaman bildirme görevi üstlenmiştir:

Döndüğümde orkestra gürültülü bir parça çalıyordu. (107/24)

çıkıldığında (42/17, 46/23), uyandııldığında (46/20).

2. -İşIndA /-UşUndA (<İş+I+n+dA) Ekiyle:

-İş /-Uş ad-fiil ekinin iyelik ekleri ve bulunma durumu ekiyle genişletilmesinden oluşmuş -İşIndA /-UşUndA eki de “-dığı zaman” anlamında bir zaman zarfı görevindedir:

Kaç kez, buradan her ayrılışında, her defasında bir daha dönmemeye karar verdim buraya. (55/13-15)

...turnikelerin her dönüşünde çıkardıkları süreklilik kazanmış o madeni sesi... (129/29-31)

2.7.26.14. Değişik Yapıdaki Zarf-Fiiller

Bu gruptaki zarf-fiiller şekil yapıları bakımından bundan önceki iki gruptan ayrı bir özellik taşırlar. İçlerinde durum eki almamış sıfat-fiil yapısında olanı bulunduğu gibi, başka gramer birimlerinden olup da işlev ve anlam kayması yoluyla kullanımda zarf-fiil görevi yüklenenler de vardır. Başlıcası -r...-rmaz şeklindedir.

-r (-Ar,-İr /-Ur)... -mAz(<-r(-Ar,İr /-Ur)+mAz) Ekiyle:

-r,-Ar,-İr /-Ur ekleriyle kurulan geniş zaman ad-fiilinin olumlu ve olumsuz çeşitlerinin art arda getirilmesiyle kurulan bir zarf-fiildir. Türk yazı dilinde yaygın şekilde kullanılır. Ekin esas fiildeki hareketin, zarf-fiildeki hareketin hemen ardından gerçekleştiğini bildiren bir görevi vardır. Esas fiilin gösterdiği hareketin gerçekleşmesine zamanda çabukluk ifadesiyle bağlanmıştır:

Bunu der demez de kalkıyorum. (64/5)

çalınır çalınmaz (7/23), oturur oturmaz (8/9-10), açar açmaz (25/4, 25/5-6, 25/8), girer girmez (26/3, 104/21), görür görmez (58/11), doğar doğmaz (67/29), ayrılır ayrılmaz (90/6), duyulur duyulmaz (108/22-23), görünür görünmez (117/1).

2.8. Edatlar

2.8.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Edatların Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların edatlarla ilgili yaptığı tanımlara yer verilmiştir. Türkiye Türkçesinde edatların tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Edat, tek başına kullanıldığında anlamı olmayan ancak başka bir sözcükle

birlikte kullanılarak yeni anlam ilişkileri kuran sözcüklerdir.

Korkmaz, edatı şöyle tanımlamıştır: Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime (2007: 79).

Ergin'e göre edatlar; manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur (1993: 598).

Banguoğlu, edatları şöyle tanımlamıştır: İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimeleretaki adını veriyoruz. Bunlar başlı başına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yararlar. Takılar yalnız adlara değil, her türlü isimlere gelirler (1995: 333).

Gencan, edatları şöyle açıklar: Kavramlar arasında türlü anlam ilgisi kurmaya yarayan ve anlamları ancak bu görevleriyle beliren sözcüklere ilgeç denir (1992: 226).

Ediskun, edatları şu şekilde tanımlar: Başlıbaşlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir (1999: 284).

Koç, edatları şöyle açıklar: Tek başına belli bir anlamı olmadığı halde, tümce içinde sözcükler ya da öbekler arasında anlam ilgisi kuran sözcüklere ilgeç denir (1990: 165).

TDK Türkçe Sözlük'te ise edat tanımı şu şekilde yapılmıştır: Birlikte kullanıldığı sözler arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı yalnızca bağlamla belirginleşen kelime türü; ilgeç (*Güncel Türkçe Sözlük*, 10 Ocak 2025).

2.8.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Edatların Sınıflandırılması

Korkmaz, edatları şöyle gruplandırmıştır:

A. Yapı ve Kökenleri Bakımından Edatlar

I. Türkçe Kökenli Edatlar

Ad Kökenli Edatlar

Fiil Kökenli Edatlar

II. Yabancı Kökenli Edatlar

B. Kullanış Biçimleri Bakımından Edatlar

1. Yalın Durum İsteyen Edatlar
2. İlgil Durumu İsteyen Edatlar
3. Yönelme Durumu İsteyen Edatlar
4. Çıkma Durumu İsteyen Edatlar

C. Görevleri Bakımından Edatlar

- “Aitlik” ve “ilgili olma” İlişkisi Kuranlar
- “Benzerlik, tıpkılık, denklik” İlişkisi Kuranlar
- Belirtme yoluyla “başkalık” İlişkisi Kuranlar
- “Beraberlik” veya “vasıta” İlişkisi Kuranlar
- “Miktar” ve “derece” İlişkisi Kuranlar
- “Uygunluk, denklik” ve “nisbet” İlişkisi Kuranlar
- “Sebepl, maksat, gaye, hedef” İlişkisi Kuranlar
- “Karşıtlık, karşılaştırma, zıtlık” İlişkisi Kuranlar
- “Yön gösterme” İlişkisi Kuranlar
- “Öncelik, sonralık ve zaman” İlişkisi Kuranlar
- “Şüphel, tahmin, aşırı ve pekiştirme” Bildiren ki Edatı

Edat Gibi Kullanılan Adlar (2009: 1052-1089).

Ergin, edatları şu şekilde gruplandırmıştır:

- Edatlar ve çeşitleri
- Ünlem edatları
 - Ünlem edatları ve çeşitleri
 - Ünlemler
 - Seslenme edatları
 - Sorma edatları
 - Gösterme edatları
 - Cevap edatları
- Bağlama edatları
 - Bağlama edatları hakkında umumî bilgiler
 - Sıralama edatları
 - Denkleştirme edatları
 - Karşılaştırma edatları
 - Cümle başı edatları
 - Sona gelen edatlar
- Son çekim edatları (2009: 598-647).

Banguoğlu, edatları takı olarak belirterek şöyle gruplandırmıştır:

I. Takılar ve Çeşitleri

II. Takılarda İstem

A. Kim Hali İsteyen Takılar

B. Kime Hali İsteyen Takılar

C. Kimden Hali İsteyen Takılar

D. Adı Katkı Alan Takılar

III. Takıların Yapısı

A. Kök Olan Takılar

B. İsimden Üreme Takılar

C. Fiilden Üreme Takılar

D. Yer Yön Adlarından Takılar (1974: 385-389).

Gencan, edatları şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Benzetme Edatları

- Gibi

- Kadar

- Sanki

- İçin

- İle

- Yalnız

- Ancak (1974: 226-228).

2.8.3. Edatlar

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hükmeden ve eklendikleri kelimelerle cümlelerin diğer kelimeleri arasında farklı anlam ilişkileri kuran görevli sözcüklerdir: *için, ile, gibi, kadar, göre, doğru, başka, dolayı, beri, ötürü, öte, yana, itibaren, nazaran* vb.

Edatların cümle içinde kurdukları anlam ilişkileri sürekli değil geçicidir. Bunlar başkalık, beraberlik, benzerlik, mekân, miktar, sebep, vasıta, yön gösterme,

zaman vb. ilişkilerdir.

Edatlar eklendikleri, ad, sıfat, zamir gibi ad soylu kelime ya da kelime gruplarıyla bir edat grubu oluştururlar; bu edat grupları cümlede adlardan önce sıfat, sıfat ve fiillerden önce zarf görevi yüklenir. İyelik ve durum ekleri alarak ad gibi kullanılırlar. Edatların bir özelliği de eklendikleri kelime ve kelime gruplarıyla kendileri arasına herhangi bir kelimenin girmemesidir.

2.8.4. Edatların Sınıflandırılması

2.8.4.1. Kullanılış Biçimleri Bakımından Edatlar

Edatlar, eklendikleri ad soylu kelimelerin ya yalın biçimlerinden ya da yönelme, çıkma, ilgi ve vasıta durumu gibi ad çekimi ekleriyle genişletilmiş şekillerinden sonra gelirler. Bu durum, edatların kalıplaşmasından önceki yapılarıyla ilgilidir. Söz konusu kelimeler edatlaşmadan önceki aşamada ad ya da fiil olarak, eklendikleri kelimelerin hangi durumlarını istemişlerse, edatlaştıktan sonra da çoğunlukla aynı durumu sürdürmüşlerdir.

İstedikleri durum ekleri açısından edatlar:

1. Yalın durum isteyen edatlar,
2. Zamirlerden sonra ilgi durumu isteyen edatlar,
3. Yönelme durumu isteyen edatlar,

4. Çıkma durumu isteyen edatlar olmak üzere kendi içinde dört gruba ayrılabilir.

2.8.4.2. Yalın Durum İsteyen Edatlar

Bunlar: *gibi, için, ile, aşırı, dek, diye, kadar, üzre* edatlarıdır.

Ve susuyordu âdil dememek için zalime. (18/5)

Hadi ama, çocuk gibi nazlanıyorsun sen de. (34/26)

Yani burda Marya ile kalmamı mı öneriyorsun bana? (41/26)

Sesim, beni bile şaşırtacak kadar üzgün çıktı. (43/3-4)

protesto için (13/15), *eğlendirmek için* (15/27), *Çarlı için* (15/31), *kavramak için* (16/21), *ok gibi* (24/8), *kurtarmak için* (24/12-13), *bu kadar* (26/8), *erkek gibi* (26/29), *herkes için* (61/20).

2.8.4.3. İlgi Durumu İsteyen Edatlar

Türk yazı dilinde ki adların yalın durumlarıyla birleşen edatların bir kısmı, özellikle *gibi*, *için*, *ile*, *kadar* gibi ad kökenli olanlar ile fiil kökenli *diye* edatı, zamirlerle birleşirken çoğunlukla ilgi durumu eki alırlar. Bu durumu zamirlerin tür ve şahıslarına göre şöyle bir tabloda gösterebiliriz:

Çizelge 2.23. İlgi Durumu İsteyen Edatlar

	<i>gibi</i>	<i>için</i>	<i>ile</i>	<i>kadar</i>	<i>diye</i>
Ben	benim <i>gibi</i>	benim <i>için</i>	benim <i>ile</i>	beni m <i>kadar</i>	benim <i>diye</i>
Sen	senin <i>gibi</i>	senin <i>için</i>	senin <i>ile</i>	senin <i>kadar</i>	senin <i>diye</i>
O	onun <i>gibi</i>	onun <i>için</i>	onun <i>ile</i>	onun <i>kadar</i>	onun <i>diye</i>
Biz	bizim <i>gibi</i>	bizim <i>için</i>	bizim <i>ile</i>	bizim <i>kadar</i>	bizim <i>diye</i>
Siz	sizin <i>gibi</i>	sizin <i>için</i>	sizin <i>ile</i>	sizin <i>kadar</i>	sizin <i>diye</i>
Onlar	onlar <i>gibi</i>	onlar <i>için</i>	onlar <i>ile</i>	onlar <i>kadar</i>	onlar <i>diye</i>
Bu	bunun <i>gibi</i>	bunun <i>için</i>	bunun <i>ile</i>	bunu n <i>kadar</i>	bunun <i>diye</i>
Şu	şunun <i>gibi</i>	şunun <i>için</i>	şunun <i>ile</i>	şunu n <i>kadar</i>	şunun <i>diye</i>
O	onun <i>gibi</i>	onun <i>için</i>	onun <i>ile</i>	onun <i>kadar</i>	onun <i>diye</i>
Bunlar	bunlar <i>gibi</i>	bunlar <i>için</i>	bunlar <i>ile</i>	bunl ar <i>kadar</i>	bunlar <i>diye</i>
Şunlar	şunlar <i>gibi</i>	şunlar <i>için</i>	şunlar <i>ile</i>	şunla r <i>kadar</i>	şunlar <i>diye</i>
Onlar	onlar <i>gibi</i>	onlar <i>için</i>	onlar <i>ile</i>	onlar <i>kadar</i>	onlar <i>diye</i>
Kim	kim <i>gibi</i> kimin <i>gibi</i>	kim <i>için</i> kimin <i>için</i>	kim <i>ile</i> kimin <i>ile</i>	kim <i>kadar</i> kimin <i>kadar</i>	kim <i>diye</i> kimin <i>diye</i>
Kimler	kimler <i>gibi</i>	kimler <i>için</i>	kimler <i>ile</i>	kiml er <i>kadar</i>	kimler <i>diye</i>

Ne	<i>ne gibi</i>	<i>ne için</i>	<i>ne ile</i>	<i>ne kadar</i>	<i>ne diye</i>
Neler	<i>neler gibi</i>	<i>neler için</i>	<i>neler ile</i>	<i>neler kadar</i>	<i>neler diye</i>
Kendi	<i>kendi gibi</i>	<i>kendi için</i>	<i>kendi ile</i>	<i>kendi kadar</i>	<i>kendi diye</i>
Kendileri	<i>ke ndileri gibi</i>	<i>ke ndileri için</i>	<i>kendileri ile</i>	<i>ke ndile ri kadar</i>	<i>ke ndileri diye</i>

Yukarıda tabloda belirtilen edatlar, şahıs zamirlerinin 3. şahıs çokluk biçimi ve işaret zamirlerinin çokluk biçimleri söz konusu edatlarla ilgi durumu eki almadan birleşir.

İşaret zamirleri *gibi* ve *kadar* edatları ile ilgi durumu eki alarak da almadan da birleşebilirler. Ancak ilgi durumu ekini almış olanlarla ilgi durumu ekini almamış olanlar arasında ilgi bağı açısından bir anlam farkı vardır. İlgi durumu eki almış olanlar tıpkı ad tamlamalarında olduğu gibi daha belirli, daha bilinen somut bir bağlantıyı, ilgi durumu eki almamış olanlar ise daha genel nitelikte soyut bir bağlantıyı ifade ederler.

Kim soru zamiri, teklik ve çokluk şekillerinde *diye* edatıyla birleşirken ilgi durumu almaz. Bu zamir, *gibi* edatı ile birleşirken ilgi durumu ekini bazen alır bazen almaz. Fakat *ile* ve *için* edatlarıyla birleşirken teklik biçiminde her zaman ilgi durumu eki alır. Çokluk biçiminde eksiz birleşir.

Benim gibi zamanın uzaklarından gelmiş bir garip sizi şu halinizle görse, vallahi size müslümanlar demezdi. (126/23-25)

Çünkü onun benim için bir önemi olabilir ama ben onun için pek de önemli değilim, öyle sanıyorum. (49/18-20)

benim için (28/19, 44/3, 45/30, 45/32, 54/17, 56/12-13, 63/11, 88/10, 105/21).

Benimle kimse kolay kolay anlaşılamaz. (63/20)

benimle (83/22, 87/18, 107/27).

...o da senin gibi çiğnemektedir, çiğnediği lokmaları senin gibi yutmaktadır... (87/4-5)

senin gibi (93/2).

Senin için diyorlar ki, *sen bir maksatla çıkmıyormuşsun sokağa.* (36/15-16)

senin için (43/8, 44/1).

*Sana bir gerçeği hatırlatayım mı, dedim, **seninle** ilk defa konuşuyoruz.*
(56/21-22)

seninle (39/2-3, 75/32, 76/30, 117/30).

*Aynen **onun gibi.*** (61/29)

***Onun için** sinirliyim.* (91/16)

onun için (16/14-15, 38/7, 49/19, 114/28).

***Onunla** böyle dolaşmaktan hoşlanıyorum. **Onunla** olunca kuruntularım dağılıyor, gerçekçi oluyorum.* (90/4-6)

onunla (18/2, 54/2, 59/2, 76/7, 90/26, 110/30, 115/29)

***Bizim için** her şey çabuk trajikleşiyor.* (85/13-14)

*Bunların hiçbirini **sizin için** yapmadım çocuklar, diyor, kendim için yaptım, belki biraz da böyle konuşasınız diye yaptım.* (26/13-15)

sizin için (84/12).

sizinle (80/8).

*...savaştan sonra baktık ki, **onlar için** savaşmamışız.* (37/31-32)

onlar için (23/14, 65/3, 67/31).

*...kendini boyuna **onlarla** karşılaştırıyorsun.* (92/28-29)

onlarla (21/30, 99/10).

***Bunun için** mi eve kapanıyorsun, diye sordu çocuk.* (38/1)

bunun için (38/2, 40/6, 109/14, 114/31, 115/23).

*Ama **bununla** nereye kadar gidebilir? (32/8-9)*

***bununla** (72/9, 116/24).*

*Oysa **bunlar için** savaşılmamıştı. **Bunlar için** savaşmayı kimse düşünmemişti, düşünülmezdi de. (31/7-9)*

*Şimdi, burada oturanlar bir akvaryuma hapsedilmiş gibidir: davranışlarının, seslerinin dışarıyla bağlantısı yok, ne de dışarının **bunlarla**, burayla. (129/20-22)*

***Onlar kadar** ses çıkarıyor. (80/25-26)*

*Cemaatin tüyleri ürperir, daha dün gördükleri, konuştukları, **kendileri gibi** soluk alıp veren, **kendileri gibi** yemek yiyen, öfkelenen, sabırsızlanan, üzülen, kandıran, kandırılan adam değil midir bu? (10/17-20)*

2.8.4.4. Yönelme Durumu İsteyen Edatlar

Ait, bakarak, dair, dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, karşın, nazaran, rağmen gibi edatlar, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarının yönelme durumlarıyla birleşirler. Bu özelliklerinden dolayı, bunlar yönelme durumu isteyen edatlar olarak adlandırılır:

*Belediyeye **ait** bir “Aile Bahçesi” vardı. (66/9)*

*kendimize **ait** (85/18, 89/6), kendine **ait** (97/22), eski günlere **ait** (100/10), size **ait** (115/12), polise **ait** (131/21).*

*Tansel bana **bakarak** konuşuyor: (106/14)*

*Dedesine **bakarak** (25/30), Zelda'ya **bakarak** (106/22).*

*O âna **değın** hiç düşünmemiştim Çarli'nin asıl adı bu mu, değil mi diye. (82/2-3)*

*adam oluncaya **değın** (13/21), sonsuza **değın** (84/1, 128/18), ayrıntılarına **değın** (122/5).*

*...kent sonra sonra oralara **doğru** uzanmaya başladı, kimileri kentin bu, ovaya **doğru** akışını yanlış buluyor, kent yukarılara **doğru** ya da hiç olmazsa eteğine kurulduğu dağın iki yamacına **doğru** gelişmeliydi, diyorlar... (17/20-23)*

amaca doğru (14/6), *yaz sonlarına doğru* (23/8, 23/22), *karanlığa doğru* (24/8), *tiyeklere doğru* (25/10), *oraya doğru* (25/12), *akşama doğru* (26/1, 82/28), *iyiye doğru* (31/6), *odasına doğru* (40/9, 46/17), *masaya doğru* (40/18), *makineye doğru* (57/29), *ufuklara doğru* (59/6), *kapıya doğru* (64/6), *günlük hayatına doğru* (69/28), *gece yarısına doğru* (70/17), *sabaha doğru* (70/33), *oturduğu yere doğru* (71/26), *tokmağa doğru* (80/14), *aynı yöne doğru* (83/5), *bana doğru* (84/21), *gökyüzüne doğru* (85/28-29), *gösterdiğim yöne doğru* (96/18), *geldiğimiz yöne doğru* (96/25), *Batıpark yönüne doğru* (98/8-9), *Antep yoluna doğru* (98/10-11), *göğe doğru* (101/11, 118/14), *Yavuza doğru* (107/25), *Sitare'ye doğru* (107/26-27), *masalara doğru* (108/3), *masanın ortasına doğru* (108/19), *tepeye doğru* (116/10), *mihraba doğru* (121/23-24), *öne doğru* (122/10), *dükkânına doğru* (127/14), *siyaha doğru* (128/20), *ışıklara doğru* (128/23), *ağızına doğru* (133/10-11).

Şimdiki ölçülere göre değil, fakat o zamanki ölçülere göre muazzam bir cadde. (64/27-28)

somut konumuna göre (14/13-14), *kimine göre* (24/15), *ona göre* (31/12), *Türk standartlarına göre* (41/25), *savunduğuna göre* (53/14), *herkesin kendisine göre* (56/8), *bize göre* (85/13, 134/9), *sana göre* (89/1, 89/1), *kendine göre* (89/2), *kendime göre* (93/13), *geçen yıla göre* (98/23), *konusacaklarımıza göre* (109/3), *çıktığınıza göre* (125/23), *geldiğinize göre* (125/27).

Sabahın ilk saatlerine kadar böyle sürer. (69/25)

Yanına yaklaşıncaya kadar görmüyor beni. (71/27)

Buralara kadar (28/14), *nereye kadar* (32/8), *oralara kadar* (32/20-21), *şimdiye kadar* (35/6, 62/7, 88/5), *o zamana kadar* (38/23-24), *elde edinceye kadar* (43/15-16), *öğleye kadar* (46/13), *hatırlatıncaya kadar* (49/11), *kuruşuna kadar* (51/4-5), *sonuna kadar* (51/25, 107/5), *beşe kadar* (56/1-2), *sonsuzaya kadar* (56/4), *umutları kesilinceye kadar* (58/23), *gece yarısına kadar* (69/10), *kasabanın içlerine kadar* (70/7-8), *buraya kadar* (74/8), *elbisenin rengine kadar* (76/1), *baş hizasına kadar* (79/17-18), *ardına kadar* (83/11), *kapıya kadar* (84/4), *geç vakitlere kadar* (98/7), *varıncaya kadar* (104/30-105/1), *çivit mavisine kadar* (107/31), *sabaha kadar* (115/27).

Belki Sitare de Yavuza karşı beni kullanıyor. (52/16)

aldatanlara karşı (38/5), *Maryaya karşı* (52/18-19), *birbirlerine karşı*

(52/26), *mesleğine karşı* (63/14-15), *turistlere karşı* (64/21), *sana karşı* (86/23), *Yavuz'a karşı* (87/25), *apartmanların mağrur duruşlarına karşı* (99/19-20), *rüzgâra karşı* (116/7-8).

Çalınan müzik çok dolgun bir şey olmasına karşın, birbirimizin sesini duymamızı önlemiyor. (50/28-30)

Fırınlara rağmen yufka ekmeklere. Şapkacıya rağmen şalvar giyilmesine. Kiremit çatılara rağmen toprak damlarda tarhana kurutulmasına. (66/24-26)

kimselerin olmasına rağmen (66/13), *kalabalığa rağmen* (73/26-27), *buna rağmen* (81/20-21, 105/13, 128/11), *boş gururlarına rağmen* (99/18), *bunlara rağmen* (99/28), *her şeye rağmen* (105/5), *zorlamasına rağmen* (106/24), *rüzgâra rağmen* (116/14), *ortaya çıkmamasına rağmen* (120/24-25), *çalışmasına rağmen* (121/26).

2.8.4.5. Çıkma Durumu İsteyen Edatlar

Bunlar *aşağı, başka, beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, içeri, itibaren, önce, öte, ötürü, sonra, taraf, yana* edatlarıdır:

Bilmem, ben burda yaşarken yirmi otuz bin vardı, tabii sırf sürekli burda yaşayanlar, sayımlarda yüzbinden aşağı çıkmaz. (55/7-9)

Tuhaf bir kıyafetle mahkeme önüne çıkan yaşlı adam “elli yıldır gül yetiştirmekten başka bir işle uğraşmadığını” iddia etmektedir. (132/22-25)

bir bahaneden başka (31/18), *aldatmaktan başka* (32/14), *avuntudan başka* (32/27), *ölüden başka* (33/9), *ikimizden başka* (40/3), *gevezelikten başka* (63/2-3), *benden başka* (83/1, 84/24, 112/23), *bizden başka* (90/14), *kendinden başka* (122/29), *poyrazın uğultusundan başka* (125/18).

Çarlı'yi aldığımdan beri hep hasta. (13/1)

deminden beri (39/19, 89/33, 94/17), *üç günden beri* (40/4), *baştan beri* (43/26, 76/7), *öteden beri* (45/13, 65/12), *attığımdan beri* (47/9), *geldiğimizden beri* (49/3), *yüzyıllardan beri* (65/16), *ne zamandan beri* (103/28-29), *çoktan beri* (119/26).

Evden dışarı çıkmamaya karar verdikten sonra, o zaman başladım. (35/9-10)

evden dışarı (13/15-16, 13/16, 30/8-9).

Akşamdan önce sığırlar nahırdan dönmüş olurdu. (68/28),

Gelmeden önce (36/31), *her şeyden önce* (52/12), *bizden önce* (58/14), *evlenmeden önce* (59/16), *bundan önce* (64/15), *şafaktan önce* (69/26), *almadan önceydi* (78/3), *kendilerinden önce* (121/11), *sizden öncekileri* (126/11).

Öyle ya, yaşlı bir adam, bunca yıl evlilikten, boyunca çoluk çocuğa karıştıktan, başarılı bir iş kurduktan sonra, durup dururken niçin boşansın? (94/24-26)

Yaptırdıktan sonra (21/7), *akşam yemeğinden sonra* (21/30-31), *yemekten sonra* (22/8), *kalmadıktan sonra* (22/32), *güneş battıktan sonra* (23/19), *savaştan sonra* (31/10, 37/31, 38/16), *karar verdikten sonra* (35/9), *saat 1'den sonra* (40/6-7), *neden sonra* (40/25), *bundan sonra* (42/5), *yaptıktan sonra* (43/16-17), *anımsamadıktan sonra* (49/18), *yeni yönetimden sonra* (65/16), *öldükten sonra* (68/9), *patladıktan sonra* (68/11), *akşamdan sonra* (69/6, 69/17, 69/33, 98/22-23), *gece yarısından sonraysa* (69/23), *işledikten sonra* (77/21), *uyuduktan sonra* (80/22), *yatsı namazından sonra* (97/3), *döndükten sonra* (98/29), *şaşkınlıktan sonra* (110/31), *tanıdıktan sonra* (113/23), *namazdan sonra* (119/1), *söyledikten sonra* (125/16), *mesaiden sonra* (130/18), *baktıktan sonra* (134/8)

Yalnızca perdeden yana bir göz attım. (45/10-11)

2.8.4.6. Görevleri Bakımından Edatlar

Edatlar, eklendikleri kelimelerle cümle içerisindeki diğer kelimeler arasında kurdukları anlam ilişkilerinin niteliği ve yüklendikleri işlevler açısından da sınıflandırılır. Belirli bir temel görevi bulunan bir edat, kullanım şeklindeki işlev kayması yoluyla, daha farklı bir işlevi de üstlenebilir. Türkiye Türkçesindeki edatlar görevleri açısından şu alt gruplara ayrılabilir:

2.8.4.7. “Aitlik” ve “ilgili olma” ilişkisi Kuranlar

ait, dair, ilişkin, üzerine:

Hiçbirimiz kendimize ait yerlerde gezinmiyoruz. (89/6-7)

belediyeye ait (66/9), *kendimize ait* (85/18), *kendine ait* (97/22), *eski günlere ait* (100/10), *size ait* (115/12), *polise ait* (131/21).

2.8.4.8. “Benzerlik, tıpkılık, denklik” İlişkisi Kuranlar

gibi, denli, misali, üzere, üzre. Daha nadir olarak *cins, cinsten, çeşit ve kabil.*

gibi edatı, çoğunlukla karşılaştırmaya dayanan bir benzerlik ilişkisi kurar:

geniş incir yaprakları gibi (8/8), *bir çınar kökü gibi* (8/12), *bir mitralyöz sesi gibi* (8/27), *tozlar gibi* (9/2), *kendileri gibi* (10/18, 10/18), *kendisi gibi* (18/6-7), *her zamanki gibi* (21/27), *hezen gibi* (24/16), *bir iç çekmesi gibi* (26/4), *erkek gibi* (26/29), *çocuk gibi* (34/26, 50/16), *sorumluymuşum gibi* (45/18-19), *kadınmışım gibi* (46/5), *sarhoş gibi* (48/19), *serseri âşıklar gibi* (49/1), *kâhya gibi* (49/24), *kedi gibi* (53/32, 94/4), *medyum gibi* (54/2), *herkes gibi* (59/27), *onun gibi* (61/29), *balmumu gibi* (63/21), *hamur gibi* (63/24), *bir nesne gibi* (64/2), *ölü gibi* (64/3), *çörek gibi* (65/4), *hilkat garibesi gibi*, *dünyanın sekizinci harikası gibi* (65/32), *zararsız deliler gibi* (68/17), *yağ lekesi gibi* (70/28-29), *deli dana gibi* (72/13), *bugün gibi* (75/33), *bu gün gibi* (76/23), *kartal kanadı gibi* (79/17), *motosikletlerin gürültüsü gibi* (80/25), *Sitare gibi* (82/31), *bir damla su gibi* (86/17), *senin gibi* (87/4, 87/5, 93/2), *taş devri gibi*, *tunç devri gibi* (89/26), *sarkaç gibi* (90/29), *hodayinabit gibi* (91/2), *anası gibi* (94/23), *müteahhit gibi* (95/8), *bıldırki gibi* (98/33), *bir ateş böceği gibi* (104/17), *doğa olayı gibi* (105/6), *bir iş adamı gibi* (106/16), *körükler gibi* (111/4-5), *çocukmuş gibi* (111/12), *bir robot gibi* (115/33), *bir çocuk gibi* (116/19), *habersiz gibi* (116/20), *kırmızı sahtiyan gibi* (123/11), *bir sütun gibi* (125/13), *bir mermer sütun gibi* (126/10), *benim gibi* (126/23), *nasranîler gibi* (126/26), *bir çocuk oynacağı gibi* (128/13), *çocuklaşmış gibi* (133/5), *gösteriş gibi* (134/32).

Bu benzerlik ilişkisi, iyelik ekleriyle genişletilmiş *-Dik/ -DUk*’lu sıfat-fiillerden sonra da görülür:

Tıpkı hâlâ onu anlayamadığım gibi. (88/19)

bildiğin gibi (8/19, 130/17-18), *gördüğün gibi* (46/2), *kıskandığı gibi* (61/29), *zorlamadığım gibi* (88/6), *olduğu gibi* (88/15, 91/25, 94/28, 104/23, 105/17, 105/18), *olduğum gibi* (93/5-6), *dilediğin gibi* (94/9).

Diğer sıfat-fiil eklerinden sonra gelen *gibi* edatı genellikle gerçek olmayan, “-mişçesine” anlamında farz edilen bir benzetme görevi görür:

Çarli kıpırdamadan duruyor koltuğunda hiç ayımsamamış gibi, orali değilmiş gibi. (15/24-25)

Seslerinden kan beynime sıçrar gibi oldu. (79/9)

ağlar gibi (25/24, 25/27, 25/29), istemişler gibi (30/19-20), farkında değilmiş gibiydi (30/21), teşneymiş gibi (30/22), bulaşacakmış gibi (38/18), uyandırmaya çalışıyormuş gibi (39/10), dokunuyormuş gibi (39/14), sormuş gibi (40/9), başlıyormuşuz gibi (42/10-11), anlatmamış gibi (43/22), ezilmiş gibi (45/22), unuttum gibi (47/27), saydamlaşmışım gibi (48/21), kekreleşir gibi (49/15), ödev bilmişim gibi (51/11), söyler gibi (51/13), şantaj yapacakmış gibi (52/5), sayamaz gibi (56/2), sayacakmış gibi (56/4), incelemiş gibi (60/13), bulunmamış gibi (69/4-5), bulaştırıyor gibi (70/32-33), donduruyor gibi (71/1), görür gibi (73/20), kapana kıştırılmış gibi (74/27-28), tanıyormuş gibi (76/8), olmamış gibi (77/21), anlamışlar gibi (83/29), almışım gibi (96/19), oralı değilmiş gibi (100/32-101/1), uykusu gelmiş gibi (106/1-2), duymamış gibi (106/23), susmuş gibi (106/30), hıçkırır gibi (112/10), gidecekmiş gibi (125/17), kalmış gibi (125/21, 128/15-16), anlaşılmaz gibi (125/30), sezer gibi (125/32), irgalanır gibi (126/8), gelmiş gibi (127/28), gösterir gibi (129/4), huysuzlanmıyormuş gibi (130/29), oluyormuş gibi (130/33).

İyelik ekleri almış *-Dİk/-DUk*'lu sıfat-fiilin olumlu ve olumsuz biçimleri üzerine gelen *gibi* edatı, cümlelerin ilgili ögeleri arasında benzerlikten çok yine karşılaştırmaya dayanan bir eşitlik ve denklik bağlantısı kurar:

Öyle olsun, diyor, ben.. bana gelince.. kimse olduğum gibi görmek istemiyor beni. Nasıl söylesem.. herkes kendi icat ettiği gibi bakıyor bana. (93/5-7)

onların yaptıkları gibi (31/27), ilgilendirmedeği gibi (53/12-13), zorlamadığım gibi.. (88/6), onun baktığı gibi (89/20), icat ettiği gibi (93/7), sandıkları gibi (94/30).

-Dİk/-DUk sıfat-fiili ile birleşen *gibi* edatı bazen de “o anda, hemen arkasından, -ır ...-ırmaz” anlamlarında “çabukluk” gösteren bir işlev yüklenir. Cümledeki iki ayrı oluş ve kılışı çabukluk ilişkisi ile birbirine bağlar:

Yiyecekleri bıraktı, geldiği gibi sessizce çekilip gitti. (40/19)

Sıfat-fiillerden sonra gelen ve cümledeki diğer ögelerle ilişki kurmayan *gibi* edatı, benzerlikten gelen bir “tahmin” gösterir:

Çok sarsıcı konuştu, dedi Bekir Efendi, yalnız sesi değil, kendisi de hatiflerden gelmiş gibi.. (127/27-28)

boşaltılmış gibi (70/22), *kaçılmış gibi* (70/23), *ağdalanmış gibi* (70/30), *yapacak gibi*. (72/25), *bırakmış gibi* (91/3), *çarpışacaklar gibi* (131/7).

Metinlerde zaman zaman yine “gibi, bunun gibi, böyle, bu türlü” anlamlarına gelen Ar. *cins*, *cinsten*, *çeşit* ve *kabil* edatlarına da denk gelinmektedir:

Ama yadırganacak cinsten değil. (61/9)

Ne akıllı diyorlar, ne deli, akıllı deli dedikleri cinsten olacak. (103/31-32)

Bir çeşit doğa olayı gibi. (105/6)

bir çeşit özür dilemedir (12/22-23), *bir çeşit lüks* (65/5), *bir çeşit aptallık* (67/22), *bu çeşit motosikletlere* (79/16), *bin bir çeşit anlam* (90/7).

2.8.4.9. Belirtme Yoluyla “başkalık” İlişkisi Kuranlar

Başka, gayri. Bu edatlar eklendikleri, adın gösterdiği kişi ya da nesnelerin diğer kişi ya da nesnelerden ayrılışını belirtirler:

Sitare'nin “Yavuz” diye seslenmesini benden başka hiçbiri işitmiyor. (112/22-24)

bir bahaneden başka (31/18), *aldatmaktan başka* (32/14), *avuntudan başka* (32/27), *ölüden başka* (33/9), *ikimizden başka* (40/3), *gevezelikten başka* (63/2-3), *benden başka* (83/1, 84/24), *bizden başka* (90/14), *kendinden başka* (122/29), *poyrazın uğultusundan başka* (125/18), *gül yetiştirmekten başka* (132/23-24).

2.8.4.10. “Beraberlik” veya “vasıta” İlişkisi Kuranlar

ile, birlikte, beraber, yanı sıra. İle edatı “beraberlik işlevi” ile yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

...Binbir Gece, Kerem ile Ashı, Tahir ile Zühre, Yusuf ile Züleyha... (23/29-30)

Yani burda Marya ile kalmamı mı öneriyorsun bana? (41/26)

İle edatı kolaylıkla eklediği ve ekleşme esnasında bir görev aşınmasına da uğradığından, ekleşmiş olan (ile>-y-la) bu edat aynı görevdeki *birlikte* ve

beraber edatlarından biriyle genişletilmiştir. *-la birlikte*, *-la beraber* edatları beraberlik ilişkisi yanında, beraberlikten kaynaklanan bir bağlama ilişkisi de üstlenmişlerdir:

Tuhaf, gerçekten tuhaf, medyum gibi sürüklenip gittim onunla beraber. (54/1-2)

sizinle beraber (80/8-9), *ezanla beraber* (97/9).

Ayağa kalktı. Ben de onunla birlikte kalktım. (115/29)

Olmakla birlikte (67/13), *bir acıma duygusuyla birlikte* (86/33-87/1), *onunla birlikte* (90/26, 110/30), *kadınıyla birlikte* (99/12), *insanlarla birlikte* (99/24), *durmakla birlikte* (122/14-15), *her şeyle birlikte* (129/5).

2.8.4.11. “Miktar” ve “derece” İlişkisi Kuranlar

Bu edatların canlı ve yaygın kullanımda olanları *kadar*, *derece*, *denli* ve *aşkın*’dır. Bunlardan *kadar*, somut ve soyut adlarla birleştğinde, karşılaştırma yoluyla “miktar” gösteren bir edat görevindedir:

...herkes gibi yani, herkes kadar kişiliksiz, özelliiksiz. (59/27-28)

Yapraklarının bazısı incir yaprağı kadar kart görünüşlüydü. (117/12-13)

Kadar edatı, zamirler ve sıfat-fiillerden sonra da aynı şekilde “miktar” ve “derece” ifade eder:

Sonra sandığın kadar tutkum da yok o işe. (55/22-23)

şaşırtacak kadar (43/3), *sandığın kadar* (43/32), *çekecek kadar* (52/20), *şaşılacak kadar* (55/28), *yapabilecek kadar* (56/16), *sıkıntı verecek kadar* (57/5), *beklenmeyecek kadar* (73/13), *istedikleri kadar* (82/12), *sandığım kadar* (90/19), *gerektiği kadar* (90/24), *göze batacak kadar* (97/2), *istediği kadar* (103/30), *göz karartacak kadar* (105/33), *sanıldığı kadar* (106/20), *kaynatacak kadar* (117/28), *söyleyebilecekleri kadar* (126/1).

Sayı adlarından sonra gelen *kadar* edatı miktarda “tahmin” belirtir:

Caddeler beş on dakika kadar esnafların kalabalığıyla dolar, sonra birdenbire boşalırdı. (68/26-27)

*Adamlar da dönüp bana baktılar, ama çok kısa, bir an **kadar** kısa bir süre baktılar. (83/27-28)*

İşaret zamirleriyle ve bir sıfattan önce ne soru zamiriyle birleşen *kadar* edatı, karşılaştırmaya dayanan miktar yerine, doğrudan doğruya “çokluk” ve “derece” belirtir:

*Bu **kadar** toz, bu **kadar** toprak nerden, nasıl peydahlanır? (66/31-32)*

*bu **kadar** (12/25, 26/8, 37/13, 42/16, 52/17, 52/24, 53/14, 58/11-12, 63/10, 63/14, 73/10, 80/17, 93/21, 119/17, 133/30).*

*Hiç mektup yazmak için buralara **kadar** gelinir mi? (28/14)*

*Bilmiyorum, dedim, ama niye buraya **kadar** getirsin onu? (74/8-9)*

*Alo.. bir masör.. yok mu dediniz.. hayır bekleyemem o **kadar**, kalsın kalsın.. (26/26-27)*

*o **kadar** (42/28, 48/12, 60/1, 73/21, 74/14, 85/4, 109/25-26).*

*Onlar **kadar** ses çıkarıyor. (80/25-26)*

*Şehir oralara **kadar** uzansın, akıl alacak şey değildi bu! (32/20-21)*

Denli edatı kadar edatına benzer olarak “miktar” ve “çokluk” belirtir:

*Belki de yanımdaki gücünün öyle Marya'yla falan sarsılacak **denli** zayıf olmadığını biliyor. (52/22-23)*

2.8.4.12. “Uygunluk, denklik” ve “nispet” ilişkisi Kuranlar

göre, nazaran, oranla, üzere. Bu edatlar, eklendikleri kelimelerle ilgili bir uygunluk ifade ederler. Aralarında eskiden beri en fazla kullanılanı *göre*'dir:

*Herkesin kendisine **göre** engelleri var. (56/8-9)*

*somut konumuna **göre** (14/13-14), kimine **göre** (24/15), ona **göre** (31/12), Türk standartlarına **göre** (41/25), savunduğuna **göre** (53/14), ölçülere **göre** (64/27, 64/27), bize **göre** (85/13, 134/9), sana **göre** (89/1, 89/1), kendine **göre** (89/2), kendime **göre** (93/13), geçen yıla **göre** (98/23), konuşacaklarımıza **göre** (109/3),*

çıktığınıza **göre** (125/23), geldiğinize **göre** (125/27).

2.8.4.13. “Sebepe, maksat, gaye, hedef” İlişkisi Kuranlar

Bu gruptaki edatlar; *için, diye, dolayı, ötrü, üzere (üzre), binaen, cihetle, dolayısıyla, hasebiyle* gibi edatlardır. Bunlardan *için* edatı, kelimenin yapısındaki “sebepe” anlamından başlayan bir genişlemeyle “dolayı”, “mahsus”, “maksadıyla”, “özgü”, “göre” vb. bazı edatların işlevlerini içeren “süre” gösteren kullanım genişliğine de sahiptir:

Adını vermemek için gösterdiğin sebebe inanmıyorum. (29/18-19)

Herkes uydurma bir kişilik taşımaya bayıldığı için beni de öyle sanıyorlar. (93/20-21)

protesto için (13/15), *haber vermek için* (15/16), *eğlendirmek için* (15/27), *Çarli için* (15/31), *onun için* (16/14-15, 38/7, 49/19, 91/16, 114/28), *kavramak için* (16/21), *âdil dememek için* (18/5), *gözyaşların için* (18/27-28), *geçirmek için* (21/15-16), *çocuklar için* (21/31, 23/14), *onlar için* (23/14, 37/32, 65/3, 67/31), *kurtarmak için* (24/12-13), *insanlar için* (24/20), *anlamak için* (25/20), *sizin için* (26/13, 84/12), *kendim için* (26/14), *yapılamayacağı için* (27/7), *gezinler için* (27/12), *mektup yazmak için* (28/9, 28/14), *benim için* (28/19, 44/3, 45/30, 45/32, 49/19, 54/17, 56/12-13, 63/11, 88/10, 105/21), *Kur’ân için* (30/14-15), *Halife için* (30/15), *asıldıkları şeyler için* (30/29), *bunlar için* (31/7, 31/8), *bir amaç için* (32/1), *bildiği için* (32/6), *dilemek için* (33/10), *bağışlanmak için* (33/11), *Cuma namazı için* (33/16), *indirmek için* (33/21), *açmak için* (34/3-4), *hatırın için* (34/28), *senin için* (36/15, 43/8, 44/1), *anlamam için* (38/21), *ikimiz için* (39/29, 44/19), *dinlemek için* (40/10), *gidermek için* (42/31, 106/17-18), *bir tek şey için* (43/11), *korumak için* (43/13-14), *acıdığım için* (43/23), *yaşaması için* (44/31), *farkında olduğum için* (46/8), *eğlence için* (48/8), *güçlü olmadığı için* (48/12), *kendinize gelmeniz için* (48/27), *kurtulmak için* (50/1), *Yavuzun kendisi için* (50/15-16), *havuza atabilmek için* (50/18), *kurulamak, elbise değiştirmek için* (50/20), *iş konuşması için* (50/26), *ışık vurduğu için* (51/7), *tanımadığı için* (52/21), *anlamadığı için* (52/31), *hazırlamak için* (53/4), *kumar oynamak için* (55/21), *kumar için* (55/22), *var olduğu için* (56/29, 93/14), *bilmediği için* (58/9), *kazanması için* (58/24), *bazı şeyler için* (60/10), *herkes için* (61/20), *Sitare için* (61/20-21), *istediğim için* (62/23), *yaşamak için* (63/8), *yazarlık mesleği için* (63/12), *devlet memurları için* (64/30-65/1), *alışılmışın dışında olduğu için* (65/9-10), *anlayan için* (65/23), *gitmediği için* (65/27), *görmüş olmak için* (66/2), *reddettikleri için* (67/18), *bir hiç*

için (67/22-23), birisi için (68/9), bir başkası için (68/10), ırgatlar için (68/31), çarşı için (69/5), fark edilmedikleri için (70/11), biri için (71/14), kumar oynayanlar için (71/21), oynamak için (72/11), unutmak için (74/31), bizimkiler için (79/33), çabuklaştırmak için (84/23), durumu bildikleri için (84/26), bizim için (85/13), bir an için (87/9, 101/2, 101/2, 110/30), o an için (87/9), bilmediğimiz için (89/8), uydurma bir şey yaptığın için (92/22), öldürmek için (93/10), uyumak için (93/10), haklı çıkarmak için (93/12), bulunması için (98/15), şehre yakın olanlar için (98/28), erkek için (99/12), öyle sandığı için (100/18-19), kanıtlayabilmek için (100/23), inandırmak için (100/27), gözler için (105/2), tatilde olan biri için (106/13), tatilde olanlar için (106/14-15), konuşmak için (106/24), bulunmak, oyunbozanlık etmemek için (106/28-29), gitmek için (106/33, 118/12), salon için (107/6), dışarıya çıkmak için (107/8), derbeder bir görünüş vermek için (108/13-14), işitebilmek için (108/19), kapmak için (108/24, 108/32), Yavuz için (108/32), kızın oturması için (111/1-2), Marti'nin kalması için (111/15), avutmak için (113/6), tanımadıkları için (113/22), bir insan için (115/15-16), gitmek için (106/33, 118/12), giyindiği için (131/25), gezmek için (134/2), göstermek için (134/28), müşteri toplamak için (136/6).

Aya çok bakmayın çocuklar, diye uyarır onları, iyi değildir. (24/32-33)

Korkunç bir şey, diye düşündü, daha önce nasıl fark edemedim bunu? Yoksa protesto ediyorum diye korkumu mu gizlemeye çalıştım ben? (32/14-17)

İmam "Safları düzeltelim!" diye uyardı cemaati. (123/3)

uyumuşsundur diye (7/29), gidelim diye (8/10), Allah rahmet eyleye, diye (10/16), içeriye girelim, diye (15/5), var ol, diye (15/29), yapma, diye (17/6), konuşasınız diye (26/14-15), kurtulsunlar diye (30/28), çalarlar diye (35/15), bak, diye (38/15), gel, diye (40/14), birlikte kalalım diye (47/15), görsün diye (74/6), umudu kessin diye (74/11), uyusam diye (79/20), affet, diye (95/29), dur, konuşsun, diye (125/4), uçup gitmesin diye (130/21-22), düşmesin diye (136/22).

-kuş satılmak üzere dükkânda beklerken kapının açılıp örtüldüğünü haber vermek için konulan çingiraktan öğrenmiştir bu sesi çıkarmayı- (15/15-17)

...bir daha ölmek üzere dönüşümüzdür ona. (18/18-19)

2.8.4.14. "Karşılık, karşılaştırma, zıtlık" İlişkisi Kuranlar

Bunlar karşı, karşılık, karşın, mukabil, rağmen edatlarıdır:

*Her zaman bu kadar açık kalpli misin, dedi, yani mesleğine **karşı**? (63/14-15)*

*aldatanlara **karşı** (38/5), Yavuza **karşı** (52/16, 87/25), Maryaya **karşı** (52/18-19), birbirlerine **karşı** (52/26), turistlere **karşı** (64/21), sana **karşı** (86/23), duruşlarına **karşı** (99/20), rüzgâra **karşı** (116/7-8).*

*Çalınan müzik çok dolgun bir şey olmasına **karşın**, birbirimizin sesini duymamızı önlemiyor. (50/28-30)*

*Buna **rağmen** aydınlık istenen ölçüdeydi. (105/13)*

*kimselerin olmasına **rağmen** (66/13), fırınlara **rağmen** (66/24), şapkacıya **rağmen** (66/25), kiremit çatılara **rağmen** (66/25-26), kalabalığa **rağmen** (73/26-27), buna **rağmen** (81/20-21, 128/11), boş gururlarına **rağmen** (99/18), bunlara **rağmen** (99/28), her şeye **rağmen** (105/5), zorlamasına **rağmen** (106/24), rüzgâra **rağmen** (116/14), ortaya çıkmamasına **rağmen** (120/24-25), zapt etmeye çalışmasına **rağmen** (121/26).*

2.8.4.15. “Yön gösterme” İlişkisi Kuranlar

Bunlar aşağı, kadar, değin, doğru, karşı, taraf, sıra, yana edatlarıdır:

*...ellerinde nota parçalarıyla platolardan **aşağı** inen merdivenlerde birdenbire belirirler. (128/28-29)*

*O zamana **kadar** birbirlerine bakmamışlardı. (38/23-24)*

*Ovanın ortasından geçen trenin düdüğünü kasabanın içlerine **kadar** taşıdı, belki daha da uzaklara. (70/7-8)*

*buralara **kadar** (28/14), nereye **kadar** (32/8), oralara **kadar** (32/20-21), sonuna **kadar** (51/25, 107/5), sonsuza **kadar** (56/4), buraya **kadar** (74/8), baş hizasına **kadar** (79/17-18), ardına **kadar** (83/11), kapıya **kadar** (84/4).*

*Kalktı, odasına **doğru** yürümeye başladı. (46/17)*

*Ökkeş usta dükkânına **doğru** adımlıyordu. (127/14)*

*oralara **doğru** (17/20), ovaya **doğru** (17/21), kent yukarılara **doğru** (17/22), dağın iki yamacına **doğru** (17/23), karanlığa **doğru** (24/8), tiyeklere **doğru** (25/10), incir ağaçlarının oraya **doğru** (25/12), odasına **doğru** (40/9), masaya **doğru** (40/18),*

makineye doğru (57/29), *kapıya doğru* (64/6), *Tansel'in oturduğu yere doğru* (71/26), *tokmağa doğru* (80/14), *aynı yöne doğru* (83/5), *bana doğru* (84/21), *gökyüzüne doğru* (85/28-29), *gösterdiğim yöne doğru* (96/18), *geldiğimiz yöne doğru* (96/25), *Batıpark yönüne doğru* (98/8-9), *Antep yoluna doğru* (98/10-11), *göğe doğru* (101/11, 118/14), *Yavuza doğru* (107/25), *Sitare'ye doğru* (107/26-27), *masalara doğru* (108/3), *masanın ortasına doğru* (108/19), *tepeye doğru* (116/10), *mihiraba doğru* (121/23-24), *öne doğru* (122/10), *ışıklara doğru* (128/23), *ağızına doğru* (133/10-11).

Yalnızca perdeden yana bir göz attım. (45/10-11)

2.8.4.16. “Öncelik, sonralık ve zaman” ilişkisi Kuranlar

Önce, evvel, sonra, beri, itibaren, başlayarak.

Sonra, şafaktan önce ilkin yazıya giden ırgatların sesi duyulmaya başlar. (69/26-27)

gelmeden önce (36/31), *her şeyden önce* (52/12), *bizden önce* (58/14), *evlenmeden önce* (59/16), *bundan önce* (64/15), *akşamdan önce* (68/28), *almadan önceydi* (78/3), *kendilerinden önce* (121/11), *sizden öncekileri* (126/11).

Akşamdan sonra hafif bir rüzgâr çıktı. (69/33)

Namazdan sonra bize gidecek miyiz? (119/1)

yaptırdıktan sonra (21/7), *akşam yemeğinden sonra* (21/30-31), *yemekten sonra* (22/8), *kalmadıktan sonra* (22/32), *güneş battıktan sonra* (23/19), *savaştan sonra* (31/10, 37/31, 38/16), *karar verdikten sonra* (35/9), *saat 1'den sonra* (40/6-7), *neden sonra* (40/25), *bundan sonra* (42/5), *yaptıktan sonra* (43/16-17), *anımsamadıktan sonra* (49/18), *yeni yönetimden sonra* (65/16), *öldükten sonra* (68/9), *patladıktan sonra* (68/11), *akşamdan sonra* (69/6, 69/17, 98/22-23), *gece yarısından sonraysa* (69/23), *Batıpark'tan sonraki* (70/29-30), *işledikten sonra* (77/21), *uyuduktan sonra* (80/22), *bunca yıl evlilikten, boyunca çoluk çocuğa karıştıktan, başarılı bir iş kurduktan sonra* (94/24-26), *yatsı namazından sonra* (97/3), *döndükten sonra* (98/29), *şaşkınlıktan sonra* (110/31), *tanıdıktan sonra* (113/23), *söyledikten sonra* (125/16), *mesaiden sonra* (130/18), *baktıktan sonra* (134/8).

Üç günden beri herkes kumar oynuyor burada, dedim bikkınlıkla. (40/4-5)

aldığımdan beri (13/1), *deminden beri* (39/19, 89/33, 94/17), *baştan beri* (43/26, 76/7), *öteden beri* (45/13, 65/12), *attığımdan beri* (47/9), *geldiğimizden beri* (49/3), *yüzyıllardan beri* (65/16), *ne zamandan beri* (103/28-29), *çoktan beri* (119/26).

2.8.4.17. “Şüphe, tatmin, aşırılık, pekiştirme” Bildiren ki Edatı

ki edatı Türkiye Türkçesinde de “tahmin, şüphe, pekiştirme, açıklama ve aşırılık” bildiren görevler üstlenmiştir. Fakat diğer edatlardan ayrılan tarafı, onlar gibi ad ya da ad soylu kelimelerden sonra değil, çekimli fiillerden ya da bunların soru biçimlerinden sonra gelmesidir. Fakat bu durumda da cümlelerin kendinden sonraki parçasıyla ilgili bulunduğu fiil arasında bir zarf ilişkisi kurduğundan işlevce diğer edatlardan bir farkı yoktur.

“Pekiştirme, aşırılık bildirme” Görevi İle:

Bazen öyle vurdumduymaz kesiliyorsun ki, insana sinir basıyor, dedi. (43/1-2)

atacağın ki (11/26), *gezinmem ki* (18/31), *biliyor ki* (30/24), *iyemiyorum ki* (34/9), *yiyeceğsin ki* (34/19), *engel değil ki* (35/13), *kaldırmıyorum ki* (36/9), *diyorlar ki* (36/15), *yok ki* (37/7, 38/4, 87/16), *baktık ki* (37/31), *ispat edemezsin ki* (42/23), *konusuyorsun ki* (44/1), *alıştım ki* (45/25), *uyuyamadık ki* (47/2), *olmadı ki* (47/14), *bu demektir ki* (50/21), *diyorum ki* (51/21, 51/23), *söylüyor ki* (51/29), *demek ki* (52/25), *ne ki* (58/31, 100/5), *tanışıyoruz ki* (73/22), *oluyor ki* (75/26), *düşün ki* (76/16), *yeni değil ki* (78/7), *yeter ki* (80/1), *bilmiyoruz ki* (82/12), *siz değilsiniz ki* (82/16), *ne var ki* (90/27), *olacak ki* (102/15), *farz et ki* (102/16, 110/5), *veriyor ki* (105/23), *sıkışık ki* (105/31), *saldırıyor ki* (107/4), *geçirebilir ki* (107/15), *yeni değil ki* (119/25), *bekler ki* (128/17), *belli ki* (130/24), *dikbaşlıydı ki* (134/26).

2.8.4.18. Edat Gruplarının Ad Gibi Kullanılması

Edat grupları iyelik, çokluk, ad çekimi ve bildirme ekleriyle genişletilerek bir ad olarak da kullanılabilirler:

Sen de onlar gibisin, diyor bana, herkes gibisin.. madem öyle, peki, deli rolü yapacağım hepinize. (93/26-27)

Genç kızlığımda gibiyim. (117/28)

gibiydi (30/21, 40/10, 112/6, 116/22-23, 124/30, 125/20), *gibisinden* (65/22), *gibisin* (75/28), *gibidir* (128/10, 129/21).

Ay ışığı ihmal edilir gibi değil. (70/24)

inanılacak gibi değil (61/27-28), *anlaşılır gibi değil* (61/33), *inanılır gibi değil* (111/31), *senin düşündüğün gibi değil* (115/8-9).

Yürüyen karartı nerdeyse kaybolmak üzereydi. (81/12-13)

Güneş doğmak üzereydi. (127/5-6)

Bu edatlar içinde *öteberi*, *taşra*, *ileride*, *aşırılık* vb. kelimeler kalıplaşarak kendi başlarına özel birer kazanıp tamamen adlaşmışlardır.

“Daha çok vaktimiz olacak, dedi, çarşıya gidelim şimdi, biraz kendime öteberi almak istiyorum.” (53/32-33-54/1)

Camlardan çeşit çeşit, renk renk öteberiler görünüyordu. (120/10-11)

2.9. Bağlaçlar

2.9.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Bağlaçların Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların bağlaçlarla ilgili yaptığı tanımlara yer verilmiştir. Türkiye Türkçesinde bağlaçların tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Bağlaç, kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan, anlamlı ama tek başına görevli olmayan kelimelerdir.

Korkmaz, bağlacı şöyle tanımlamıştır: Söz içinde birden çok kelimeyi kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kuran görevli kelimeler (2007: 32).

Ergin, bağlaçları ‘Edat’ların içinde ele alarak ‘bağlama edatları’ şeklinde nitelendirmiştir. ‘Bağlama Edatları’nı, “kelimeden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlar” olarak tanımlamıştır (2009: 606).

Banguoğlu, bağlaçları ‘bağlam’ sözcüğünü kullanarak şöyle açıklamıştır: Söz içinde iki kelimeyi, aynı değerde iki cümle unsurunu, iki yargıyı ve bazan da iki

paragrafı bağlamaya yarayan kelimelere bağlam (conjonction) adını veriyoruz (1995: 390).

Gencan, bağlaçları şöyle açıklar: Anlamca ilgili cümleleri, görevdeş ögeleri bağlamaya yarayan sözcüklere bağlaç denir (1974: 230).

Ediskun, bağlaçları şu şekilde tanımlar: Başlı başlarına anlamları olmayan, fakat cümleleri ya da eş-görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce hem de anlamca birbirine bağlayan kelimelerdir (1999: 302).

Koç, bağlaçları şöyle açıklar: Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da tümceleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir (1990: 181).

TDK Türkçe Sözlük'te ise bağlaç tanımı şu şekilde yapılmıştır: Eş görevli kelimeleri veya söz dizimi unsurlarını birbirine bağlayan kelime türü; rabıt (*Güncel Türkçe Sözlük*, 1 Şubat 2025).

2.9.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Bağlaçların Sınıflandırılması

Korkmaz, bağlaçları şöyle gruplandırmıştır:

I. Kökenlerine Göre Bağlaçlar

II. Şekil ve Şekil Bilgisi Yapılarına Göre Bağlaçlar

1. Tek kelimeden oluşan bağlaçlar

III. İşlevlerine ve Cümledeki Yerlerine Göre Bağlaçlar

1. Sıralama Bağlaçları

2. Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları

3. Pekiştirme Bağlaçları

4. Nöbetleşme Bağlaçları

5. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar

6. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçların İşlev Bakımından Sınıflandırılması (2009: 1091-1134)

Ergin, bağlaçları edat başlığı altında ‘bağlama edatları’ şeklinde sınıflandırmıştır:

- Bağlama edatları
 - Bağlama edatları hakkında umumî bilgiler
 - Sıralama edatları
 - Denkleştirme edatları
 - Karşılaştırma edatları
 - Cümle başı edatları
 - Sona gelen edatlar (2009: 606-631).

Banguoğlu, bağlaçları ‘bağlam’ sözcüğünü kullanarak şöyle gruplandırmıştır:

I. Bağlamlar ve Çeşitleri

II. Bağlama İlişkileri

1. Ulama Bağlamları
2. Ayırtlama Bağlamları
3. Karşıtlama Bağlamları
4. Almaşma Bağlamları
5. Üsteleme Bağlamları
6. Açıklama Bağlamları
7. Salt Bağlamları
8. Yerverme Bağlamları
9. Sebep Bağlamları
10. Sonuç Bağlamları

11. Amaç Bağlamları

12. Şart Bağlamları

III. Bağlamların Yapısı

IV. Bağlam Çeşitleri

A. Türkçe Asıllı Bağlamlar

B. Birleşik Bağlamlar

C. Yabancı Asıllı Bağlamlar (1995: 390-396)

2.9.3. Bağlaçlar

Türkçede geniş bir yeri olan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam yönünden birbirine bağlayan ve taşıdıkları işlevlerle, bağlandıkları kelimeler arasında çeşitli anlam ilişkileri oluşturur.

Bağlaçların Özellikleri

Bağlaçların şekil ve işlevlerini göz önünde bulundurulursa yüklendikleri temel özellikleri şu maddelerle sıralayabiliriz:

1. Bağlaçlar da edatlar gibi yalnız başlarına bir anlam taşımazlar. Bunlar, “anamlı” değil “görevli” gramer öğeleridir.

2. Bağlaçların görevleri, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamaktadır. Fakat bağlanan ögeler biçim ve anlam açısından birbirleriyle ilişkili olduklarından, bağlaçlar yüklendikleri başka işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım incelikleri de eklerler; bağladıkları öğelerin anlam ve anlatım güçlerini genişleterek zenginleştirirler.

3. Bağlama işlevlerinden gelen özellikten dolayı, cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğü, sözde devamlılık sağlarlar.

4. Edatlar ile bağlaçlar arasında bazı şekil ortaklığı bulunsa da, kullanım yerleri ve işlevleri yönünden aralarında herhangi bir ortaklık yoktur. Bundan dolayı bazı gramerlerde, bağlaçların edatlar grubunda (bölümünde) yer alması doğru

değildir.

5. Başka kelime gruplarından alınmış şekiller (edatlar, zaman zarfları, zarf-fiiller vb.) bazen cümlede bağlaç olarak kullanılabilmesine rağmen bağlaçlar başka kelime türlerine geçemezler.

6. Bağlaçlar ad soylu anlamlı kelimelerde olduğu gibi, özne, nesne, tümleç ve yüklem olarak görev yapmazlar.

2.9.4. Bağlaçların Sınıflandırılması

2.9.4.1. Şekil ve Şekil Bilgisi Yapılarına Göre Bağlaçlar

Bağlaçlar şekil yapıları bakımından dörde ayrılabilir:

1. Tek kelimedenden oluşan bağlaçlar:

Bunlar yalın durumdaki bağlaçlar olarak da adlandırılabilir. Bağlaçların bir bölümü tek kelimedenden oluşmuştur: *açıkçası, âdeta, ama, aslında, ayrıca, belki, besbelli, bile, bilhassa, çünkü, dA, dahası, derken, diyeceğim, eğer, elbette, genellikle, gerçekten, hakikaten, halbuki, herhalde, hem, ile, kısaca, maalesef, meğer, mutlaka, nedense, nihayet, nitekim, öncelikle, öylesine, sonunda, şimdiyse, şüphesiz, yalnızca, yani, yeniden, yoksa, zaten vb.*

2. Bir kısım bağlaçlar da şekil bakımından; ad tamlaması, edat grupları, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, ünlem grubu gibi türlü gruplardan oluşmuştur:

Dil burada, bağlaç oluşturmak için dilin cümle yapısından faydalanarak belirli kurallar çerçevesinde yan yana gelen sözcükler topluluğundan faydalanmıştır: *aksi hâlde, aksine olarak, aksi takdirde, anladığım kadarıyla, asıl önemli olan, aynı şekilde, başka deyişle, bildiğim kadarıyla, bilindiği gibi, bilindiği üzere, bir taraftan da, bir yanda... bir yanda, bu durumda, bu gidişle, bundan başka, buna karşı, buna karşılık, bundan dolayı, bu nedenlerle, bununla beraber, bunun üzerine, daha açık bir ifadeyle, daha doğrusu, dediğim gibi, en azından, gerçekten de, hiç olmazsa, ister istemez, ne ise, olsa olsa, o sebeple, öte yandan, öyle olduğu halde, tam aksine olarak, tıpkı onun gibi, yazık ki, yok canım vb.*

3. Yalın veya iki kelimedenden oluşan bir kısım bağlaçlar da karşılaştırma yoluyla iki ya da daha çok cümle ögesini birbirine bağladıklarından, şekilce, aynı bağlacın, karşılaştırılan ögelerin sayısına göre iki ya da daha çok tekrarından

oluşturmuştur: *bazen... bazen, belki... belki, belki... belki de, bir... bir, bir... bir de, bir bakarsın... bir bakarsın, bir taraftan... bir taraftan, bir yandan... bir yandan, da... da, da..... da..... da, ha..... ha, hem... hem, ister... ister, kimi zaman... kimi zaman, ne..... ne, ne..... ne... ne... ne, olsun... olsun, ya... ya gibi.*

4. Cümle yapısında olan bağlaçlar:

Bunlardan çoğu anlam kayması ve kalıplaşma yoluyla, kendilerinde var olan esas anlamları ve yargı bildirme özelliklerini kaybederek bütünüyle birer bağlaça dönüşmüşlerdir. Anlamlarını korumuş olanlar da artık bağlaç görevindedirler: *Allah bilir ya, anlıyorsunuz ya, aslına bakarsan, bakalım, bakıyorum, bana kalırsa, bilirsiniz, bilmem ki, bize kalırsa, bu demektir ki, dediklerine bakılırsa, demek istiyorum ki, doğrusunu söylemek gerekirse, görüyorsunuz ya, isterse, ne bileyim işte, neden dersin, ne yapayım ki, senin anlayacağın, şurası bir gerçek ki, yalnız şu var ki vb.*

Bağlaçlar, şekil bilgisi açısından, yani kelimenin kök ve eklerle birleşmesi yönünden incelendiğinde, Türkçe kökenli ya da Türkçeleşmiş olan bağlaçlarda şu durum görülür:

Türkçede bağlaç yapmaya uygun ekler bulunmadığından, dil bu tür sözcükleri oluştururken kelime ve eklerin kullanım özelliklerinden yararlanmış, farklı yollar izlemiştir:

Bazı bağlaçlar, aslında ad, sıfat, edat ya da zarf olan kelimelere bağlama görevi yüklenmesiyle ortaya çıkmıştır: *ancak, artık, ayrıca, besbelli, böylece, demek, dolayısıyla, evvela, işte, kısaca, kuşkusuz, nihayet, önce, öyle, sonra, şimdi, şöyle, yalnız, yok vb.*

*Ve bunlar daha **ancak** kendi gözüyle görebildikleri idi. (32/21-22)*

*Yurduma **artık** asla dönemeyeceğim. (29/3)*

*“**Ayrıca** bu gece bir konuğumuzun olduğunu da unutmayalım” diyordu. (105/18-20)*

*Sen de yardım edersin ona, kendi kazandığını yemiş olursun **böylece**. (41/21-22)*

*...kuruya ayrılacak olanlar kurutulur, **kısaca** bütün bir yaz*

çalışılır... (23/12-13)

*“Kimseyi savunmuyorum” dedim **kısaca**. (53/15)*

*Rasgele ordan burdan geçiyoruz. Işıkların altından.. falan.. **Nihayet** Sitare hatırlıyor. (64/10-11)*

Olumsuzluk bildiren bir ad olan *değil* kelimesinin bağlaç olarak kullanıldığı birçok örnek vardır:

*Doğru veya **değil**, bir önemi var mı? (77/19)*

***değil** (6/10, 35/7, 35/14, 35/25, 37/8, 38/5, 41/28, 46/5, 48/23, 48/26, 52/12, 61/20, 62/25, 63/31, 64/2, 64/27, 67/27, 70/12, 70/24, 70/31, 74/13, 74/27, 75/9, 79/8, 82/3, 86/17-18, 93/10, 93/12, 93/13, 95/13-14, 100/22, 101/2, 107/2, 113/25, 120/25, 127/27-28, 129/16, 131/25).*

Bir kısım bağlaçlar da ad soylu kelimelerin bazı ad çekimi ya da iyelik ve ad çekimi ekleriyle genişletilerek kalıplaşmasından oluşmuştur: *Allahtan, ardından, arkasından, gerçekten, açıkçası, doğrusu, kısacası, aksine, öylesine, tersine, örneğin* gibi.

Doğrusu, açıkçası gibi şekiller, iyelik eklerindeki kalıplaşmadan önce, her hâlde *işin doğrusu, sözün açıkçası* gibi kendinden önceki adla bir tamlama oluşturmuş ve zamanla ad tamlamasındaki tamlayan ögesinin atılmasıyla, tamlananın tek başına bir bağlaça dönüşmesinden oluşmuş olmalıdır:

*En **doğrusu** belki de nankörlüğe katlanmış olduğumuzu söylemektir. Bu da iyi bir şey değil **açıkçası**. (38/12-13)*

*Kalktı, odasına doğru yürümeye başladı. **Arkasından** ben de kalktım. (46/17-18)*

*Bu basit yakalayıp gülümsetti beni. **Gerçekten** nasıl da basite indirgeyebiliyor? (89/19-20)*

*Çok hain bir kadın.. Sitare'nin çaresizliğini biliyor. **Açıkçası** kuzenini Yavuza peşkeş çekiyor. (78/4-5)*

Hasbinallah, deyip duruyordu sık sık, bu kadar değişmeyi aklımdan

*geçirmiyordum **doğrusu**.* (119/17-18)

*Düşünce değil böyle yerlerde yoğunlaşan, insanın bütün zihin birikiminin boşluğu **öylesine** saldırıyor ki, kaçacak bir yer bulamıyorsun, ezilip kalıyorsun.* (107/2-5)

*Ama bu sözünü yerine getirmiyor. **Tersine**, sinirli bir hareketle sigarasını yakıyor.* (110/23-24)

Bağlaçlar içinde *şimdilik, üstelik, böylelikle, genellikle, öncelikle, özellikle* gibi +*llk*, +*llkIa*; *anlaşılan* gibi sıfat-fiil ekiyle, *derken, diye, yine* gibi zarf-fiil ekleriyle kurulanlar da vardır.

*Sitare bunu yapıyor işte. **Üstelik** kendisi hiç ortada yokmuş gibi..* (76/19-20)

*Görmeden tahmin edebiliyorum, **genellikle** sade, kalenderce giyinmiş gençler ama sade görünmeye düşkünlüklerinden değil, şimdi herkes böyle giyindiği için.* (131/23-25)

*Üzüntüyle şehre bakıyordu. **Özellikle** ova, bulunduğu çardaktan çok iyi görünüyordu.* (32/18-19)

*Söylesene oğlum, **diye** üsteledi öteki.* (101/25)

değilse (hiç değilse), meğerse, nasılsa, nedense, neyse, oysa, öyleyse, şimdiyse, varsa yoksa, yoksa gibi türler, -se (şart ekiyle kurulmuş görünse de bunlar aslında birer birleşik kelime durumundadır; çünkü de bu gruba dâhildir: çünkü (<çün+ki), değilse (vb.

Hamur gibi, dedi.

***Nasılsa** birden sesli sesli güldüm. O da güldü.* (63/24-25)

***nasılsa** (51/18, 89/27).*

*Herkese uyararak biz de adımlarımızı sıklaştırmıştık geçerken, karşıya geçince de **nedense** aynı hızla yürümeyi sürdürdük.* (96/22-24)

***nedense** (51/8, 61/21, 99/13).*

*Yüksek volümlü bir gürültüsü var ve.. hız. **Neyse**, uzaklaştılar.* (79/18-19)

neyse (11/6, 28/15, 44/28, 48/13, 85/5, 103/18).

Bazı şeyler üzerinde durulunca önem kazanır, kendiliğinden bir önemleri yoktur oysa. (56/24-25)

oysa (21/15, 30/16, 31/7, 31/32, 53/14, 55/10, 60/6, 75/31, 88/14, 94/28, 106/10, 129/22, 132/11).

Dinle öyleyse.. mehtap deyince..

Şiir mi okuyacaksın yoksa? (102/6-7)

Adam, uzak bir yoldan gelmiş gibiydi, ama bunu düşünenleri adamın tertemiz giyimi yalanlıyordu. Öyleyse kimdi? Birkaç kişi fısıldaşarak birbirine sordular adamı: “Kim bu?”Yoksa Mecusi misiniz, dedi adam. (124/29-33)

öyleyse (23/1, 32/13, 50/8, 53/15, 61/8, 63/7, 66/19, 82/15, 87/13, 91/14, 91/22, 94/9, 132/4).

Savaştan beş on yıl sonra şehrin ortasından geçen derenin kapatıldığını, oranın belli başlı caddelerden biri haline getirildiğini işitmişti. Şimdiyse şehir dört bir yana dal budak salıyordu. (31/2-5)

Bu, o hayattayken düşündüğüm şey. Şimdiyse, onun hayatta kalmış olmasını nasıl istiyorum, kimse bilemez. (62/27-29)

yoksa (14/14, 32/16, 45/1, 46/21, 51/26, 52/18, 86/27, 92/29, 117/8, 130/11).

Kendini asıl çökertenin bu olduğunu duyumsuyor. Çünkü artık elinden hiçbir şey gelmediğini, tövbe etmeye bile geç kaldığını anlıyor. Çünkü bazı tövbelerin ancak bazı amellerle yapılabileceğini biliyor. (33/4-7)

Yukarıda verilen kalıplaşmış birleşik şekillere, yine birleşik kelime yapısında olan belki, demek ki, halbuki, kim bilir, mademki, nitekim, sanki, söz gelimi, söz gelişi, veya, veyahut gibi bağlaçları da ekleyebiliriz:

Bu düşüncelerim doğruysa, demek ki, kadınların kendi aralarında birbirlerine karşı kurdukları tuzakların âleti oluyoruz biz. (52/25-27)

Kim bilir, belki de ben haklıyım... (61/24)

Hayır, belki bir daha.. kim bilir? (115/14)

belki (34/32, 39/11, 41/28)

Nitekim konuşmaları bitiyor bir ara. (51/26-27)

Sanki böyle ışıklarda doğduk ve sanki böyle ışıklar içinde yaşamaya mecburuz. (49/12-14)

Sözgelimi Sitare'nin incik boncuk alışını ilkin çok yadırgamıştım. (61/15-16)

Sözgelimi, birisi için: “karısı öldükten sonra bu hallere düştü zavallı” diyorlardı. (68/9-10)

Doğru veya değil, bir önemi var mı? (77/19)

2.9.4.2. İşlevlerine ve Cümledeki Yerlerine Göre Bağlaçlar

Bağlaçları cümle içindeki yerlerine ve kullanılış biçimlerine göre de sınıflandırabiliriz. Fakat bağlaçların cümledeki yerleriyle yüklendikleri işlevler ve bağlandıkları ögeler arasında kurdukları türlü anlam ilişkilerinde, birbirine geçişler, iç içe girişler ya da yan yana bulunuşlar söz konusu olduğu için, bunları her zaman kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Bağlaçlar, bulundukları yerler ve yüklendikleri işlevler açısından şöyle sınıflandırılabilir:

2.9.4.3. Sıralama Bağlaçları

Bu bağlaçlar arka arkaya gelen eş değer ya da eş görevde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlar. Tek kelimedenden oluşan bağlaçlar cümle içinde sıraladıkları ögelerin arasına, tekrarlı olanlar, sıraladıkları ögelerin başına ya da sonuna getirilirler. Başlıcaları: *ile, ilâ, dahi, ve; dA... dA, gerek... gerek(se), hem... hem, ister... ister, ne... ne, olsun... olsun* gibi bağlaçlardır.

***ile* bağlacı:**

il- “bağlamak, birleştirmek” fiilinin *il-e* zarf-fiil biçiminden kalıplaşan *ile*, aynı özellikte eş, yakın ya da zıt anlamlı sözcükleri birbirine bağlayan bir sıralama bağlacıdır. *Ve* bağlacıyla benzer niteliktedir.

Bu bağlaç eserlerde ile şekliyle kullanıldığı gibi, ünsüzle biten kelimelere geldiğinde, başındaki *i-* ünlüsünü kaybederek ekleşmiş *-la* şekliyle de kullanılır:

Zaten doğar doğmaz bu cilaıyla, verniklerle karşılaşanlar, onların altındakini biliyordu, nerden bilsinler? (67/29-31)

endişesiyle (14/20), *Marya ile* (41/26), *komşularıyla, akrabalarıyla* (98/20), *hayretle, şaşkınlıkla, dehşetle* (119/15-16).

ve bağlacı:

Türk yazı diline Arapçadan dâhil olan *ve* bağlacı, günümüzde en çok kullanılan, alıntı bir sıralama bağlacıdır. Aynı tür ya da görevdeki kelime ve tamlamaları birbirine bağlar:

Deniz aşırı ülkelere o ülkenin insanları o ülkenin ağaçları toprağı yıldızları ve okyanusta şavkıyan AY IŞIĞI. (19/19-21)

Ne güzel, diyor çocuk dedesinin başı üzerinde gezinen kuru parmaklarını yoklayarak ve ağlar gibi durup, dedesine bakarak. (25/28-30)

Burnu küçük ve inceydi. (59/1)

Sesi kısık ve umutsuzluk doluydu. (112/5)

O gün, hakir ve zelil insanlar olarak Allahın huzuruna çıkmak ister misiniz? Kâfirleri dost edinenler ve onlara benzemek isteyenler onlardan olur. (126/31-33-127/1)

sokak aralarında ve şehrin altında (6/11-13), *karanlığı ve uzaktan Arkbaşı'nın bayırlarını* (8/27-28), *nar yaprakları ve vişne yaprakları* (8/29), *motorlar ve fabrikalar* (12/11), *Kuran okuyarak ve ibadet ederek ve yalvararak ve havf ederek* (13/31-32), *yalvarma ve korku makamında* (14/22-23), *bataklık ve sıtma yatağı olan ova* (17/16-17), *otel ve banka* (27/11), *delikanlılığının ilk yıllarında ve ne korkunç yıllardı onlar* (30/12), *uğrunda savaşmadıkları ve savaşmayı akıllarına getirmedikleri şeyler* (30/17-18), *emirle ve teklifle* (31/26), *daha beyaz ve daha kokulu güller* (32/4), *kadın ve namaz* (35/21), *konser ve havalar* (54/21-22), *genel olarak ve dıştan* (65/20), *çekici ve etkiliydi* (65/33), *ibadete ve isyana* (70/14), *ibadetteki isyana ve isyan edişteki ibadete* (70/14-15), *loşluğun kokusu ve rengi* (73/32), *yaşamının ve ölmenin anlamını* (79/23-24), *babacığım ve anneciğim* (80/7),

hoşnutluk ve mahcubiyet karışımı bir gülümsemeyle (84/10-11), kendimizde ve onlarda (89/10), güller kırmızı ve beyaz (89/14), çimler ve küt, bodur ağaçlar (90/15), gerekli olduğunu ve gerektiği kadar olduğunu (90/24), iflastan ve ölümden (94/31), ağır, baygın reyhan ve hanımeli kokuları (99/21-22), sümbüller ve nergisler (99/27), acı ve zorluk (100/14), toprak damlar ve çinko çatılar (101/4-5), eksiksiz ve yerli yerinde (110/28), temiz ve umutlu olmalı (113/5), sağındaki meleklerle, cemaate ve imama (123/17-18), solundaki meleklerle ve cemaate (123/18), tesbih ve dua (123/20), cübbesi ve sarığı (124/2), vakur, hâkim ve emredici bir yüzle (124/19), her birinin üstünde ve yalnız kendi üstünde (125/21), gizli ve kesin bir diyeceği (125/31), adamın sustuğunu ve sözü uzatmayacağını (127/7), Boğazı ve Marmara'nın küçük bir bölümünü (128/6-7), Boğaz ve Marmara (128/10), laciverde ve siyaha (128/20), şarkıcıların, ağızlarını ve ses vurgularını (129/1-2), uzak ve boşuk bir vapur düdüğü (129/7-8), gemilerden boşaltılan ve boşatılırken parçalanan fiçılar (129/12), niteliksiz ve belirsizdir (129/13), çerçevenin dışında kalmış minare ve kubbe silüetleriyle (130/6-7), sabırlı ve kibar (130/28), gevşek ve gürültülü konuşmaları (130/31-32), saydam ve ses geçirmeyen (130/32), polise ait evler ve binalar (131/21), kurşunî ve temiz (131/26), kızarmış balık ve yağ (134/14).

Ve bağlacı, aynı kipteki cümleleri birbirine bağlayan bir cümle bağlayıcısı olarak da çokça kullanılır:

...bir şey yapmamanın da bir eylem olduğunu çoktan anlamıştı ve protesto için evden dışarı çıkmıyordu, evden dışarı çıkmasının, insanlar arasına karışmasının istemediği düzeni 'meşrulaştıracağı' inancındaydı ve bütün kasaba halkı onun bu sessiz protestosuna içten bir saygı duyuyordu ve onun bu devinimsiz eylemini değerlendiriyordu ve saygıdeğer bir yaşlı adam oluncaya değin ve hasatlığına hazırlanırken ve sonradan ölmeye hazırlanırken kendini bu dirençli, bu sessiz protestosu içinde görmüşlerdi (13/14-23)

Sonra uzunçalar bir oryantal koyuyor pikaba ve konuklarını eğlendirmek için oryantal yapmayı deniyor becererek üstesinden gelerek. (15/26-28)

Zelda mankendir, üstünde her an yeni bir elbise teşhir ediyor havasındadır ve Sitare'nin ressam dostuyla ressam değil adi bir boyacıdır diyorlar onun için aralarında gelişen arkadaşlık kimsenin gözünden kaçmamaktadır. (16/12-16)

...koca ceviz ağacının nerde olduğunu kestirir ve gözlerini açar açmaz yemyeşil ceviz yapraklarını görür, yüzü mutlulukla yumuşar, gerinir ve hemen yataktan fırlar... (25/7-10)

...arpa ekmeği yerlerdi ve uzak köylerden yiyecekleri gelirdi ve kıtlık, açlık savaş bir aradaydı ve dövüşmüşlerdi Kur'ân için, Halife için ve Fransız kenti terk etmek zorunda bıraktıkları zaman kurtulduklarını sanmışlardı... (30/13-16)

...bu günkü insanların anlayabileceği şeyler değildir ve anlamazlar ve belki kendileri de bir kez daha asmaya kalkışır ama onlar yani asılanlar yani savaş verenler kendilerini asan insanlar kurtulsunlar diye savaşmışlardı ve asıldıkları şeyler için savaşmışlardı... (30/25-29)

Herkes bağışlasa bile, herkes onun bir amaç için evine kapanık kaldığını bilse ve bu dirence saygı duysa bile. (32/1-2)

Ah, bu deneylerini kendisini anlayabilecek birine aktarabilse ve aynı aldanmayı bir kez de başkaları denemek zorunda kalmasa. (32/33-33/1-2)

Başkalarının kötülüklerinin yerine kendimi geçiriyorum, herkesten, her şeyden sanki yalnız ben sorumluyum gibi bir sezgiye kapılıyorum ve büyük bir içtenlikle bu duyguma hak veriyorum. (45/17-20)

Kaybetmek ve durmadan kaybını telafi etmeye çabalamak. (48/2-3)

...onlara anlatabilecekleri ilginç şeyleri akıllarında tutmaya çalışıyorlar ve durmadan, hiç durmadan başı, sonu belli olmayan bir ırmak halinde her yerden akıyorlar... (86/9-12)

...bu avlularda genellikle şadırvan havuzu vardı ve suları gürül gürül akardı... (97/12-14)

İsteseniz de, istemeseniz de, sürüp gidecek ve kendini size kabul ettirecektir. (105/6-8)

Bu adamın tek başına, yüzü yere eğik gidişini seyretti arkasından, elinde kara bir nesneyi sıkıp buruşturarak ve onu atacağı bir yer aranarak. (127/11-13)

Marmara'nın akşamüstü görüntüsü, dibinden bir volkan fışkırıp dağılmış ve suyun yüzeyinde bir an donup kalmış gibi durmaktadır. (128/14-16)

bekler ve düşünürdü (14/11), bekliyordu ve beklediği gelecekti (14/13), bekler ve bütün konuklar gülüşür (15/20-21), çıktı ve döndü (22/22), dinlerler ve zabıt tutarlar (42/28), havayı soluyabilse ve kayıplarını yok saysa, bir çizgi çekebilse

(48/6-7), *susuyor ve ara vermeden yeniden başlıyor* (73/29-30), *karışıp gider ve artık duyulmaz olur* (129/6-7).

Ve bağlacı, yer yer, yazarlarca bir cümleinin başına getirilerek noktayla birbirinden ayrılan iki cümleyi anlamca birbirine bağlamak amacıyla da kullanılır:

Şehir yıkıntıları. Ve insan yıkıntıları. (5/1)

Bir kimse zalim bir padişaha âdildir dese kâfir olur demişler. Ve susuyordu âdil dememek için zalime. (18/4-5)

HÜZÜNDÜR İÇ ÇEKMESİDİR DÖVÜNMEDİR.

Ve

BALÇIK GİBİ BİR

GECE (19/22-25)

Şehir oralara kadar uzansın, akıl alacak şey değildi bu! Ve bunlar daha ancak kendi gözüyle görebildikleri idi. (32/20-22)

Çok geç. Ve en korkuncu bütün bunların birer umutsuzluk işareti olması. (33/3-4)

Amansız bir tutkudur yakalarına yapışan. Ve ara sıra oynadığını söyleyen adam kumarbaz değildir. (48/9-10)

Bakkallardan biri tekel bayii olmuştu. Ve bir “saz” vardı. (66/10)

Ve mevsimlere. (66/27)

Kara, bol şalvarın üstüne kırmızı mintan. Ve beyaz ipekten bir kuşak. (66/33-67/1)

Ama her şey düzenli. Ve herkes. (71/22)

Kıpırdamadan bakıyorum. Ve tam yeridir, korkuyorum. (80/16-17)

Ama bu kalabalığın dağılması uzun sürmezdi. Ve bu kalabalık bütün şehri kaplamazdı: (97/4-5)

Şimdi namazdan çıktığınıza göre siz İslâm milletindensiniz, dedi adam bakışlarını o belirsiz, bilinmeyen noktadan ayırmayarak. Ve devam etti: (125/23-25)

Ve bağlacı, bazen kendinden sonra, da güçlendirme, işte sonuç bildirme ve lâkin zıtlık gösterme bağlaçlarını alarak onlarla beraber de kullanılır:

Özellikle kişiliğinin oldukça dolambaçlı olduğunu, kendini çabucak ele vermediğini ve de evet, dişilere özgü sığığının ufuklara doğru sınırsızlığını.. insana zaman zaman bir derinlik izlenimi bile verebiliyor bu sınırsızlık. (59/3-7)

hem... hem(de) bağlacı:

Farsça kökenli olan bu bağlaç aynı görevdeki ögeleri ya eşitlik ve birlikte olma ya da birbirine zıt olma işleviyle sıralar ve bağlar. Çoğunlukla ikinci hem, sonuna bir de da bağlacı alarak anlamını kuvvetlendirir:

...gene Sitare'nin oyununa düştüm, hem böyle herkesin gözü önünde bir yere geliyoruz, hem yanımızda bir takıntı bulunduruyoruz.. (53/23-26)

İnanmıyorsun da ondan, diyor, hem kendine inanmıyorsun, hem bana. (92/20-21)

Kadınlarını hem böylece korumuş olurlar, hem onlarla bir arada görünmenin sıkıntısını bertaraf etmiş olurlardı. (99/9-11)

ne... ne bağlacı:

Aynı görevdeki ya da karşıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunları art arda sıralayan ne... ne bağlacı, aynı zamanda, sıraladığı ögelerden “hiçbiri” anlamını veren bir “red” bir “olumsuzluk” bildirme görevi de üstlenmiştir:

Ne seni anlıyorsun, ne de ben anlatabiliyorum. (62/23-24)

Ne var ne yok? (8/18), ne memnun olmuş, ne tedirgin (15/11), ne çiçek kokularında, ne insanların davranışlarında (99/29-30), ne yağmur vardı, ne ay (101/3), ne akıllı diyorlar, ne deli (103/31).

2.9.4.4. Denkleştirme-Karşılaştırma-Seçme Bağlaçları

Bu gruptaki bağlaçlar, cümlelerin iki ögesini karşılaştırma, denkleştirme, oranlama, seçme ve yeğleme gibi işlevlerle birbirine bağlayan bağlar. Başlıcaları: ya,

ya... ya, ya da, yahut, veya, veyahut da'dır.

ya bağlacı:

Türk yazı diline Farsçadan dâhil olan ve bağladığı ögenin başındaki *ya* bağlacı, tek olarak kullanıldığında, iki düşünce, iki yargı arasında denkleştirme temelinde bir soru yönelten, onay ya da yeğleme bildiren bir görev üstlenmiştir:

Geç mi kaldık ne babam?

Geç ya, farza durmuş cemaat. (9/8-9)

Ya Sitare'nin davranışı veriyorsa bu izlenimi? (62/13-14)

bilse ya (9/25), ya? (18/32, 60/15, 102/13), var ya (26/30), gördüler ya (58/16-17), öyle ya (66/8, 94/24), gizliyordu ya (67/28-29).

ya... ya bağlacı:

Bağladığı ögelerin başında bulunan bu bağlaç, iki ögeden birini seçme, yeğleme ya da iki ögeyi birbirleriyle karşılaştırma işlevi üstlenmiştir:

Yavuz o sırada ya plakları kurcalamakta, ya parmağını uzatarak maynabördü kızdırmaya çalışmaktadır. (16/4-5)

Ya kendisi? Ya kendisini hoş görmeye kalkışan birtakım insanlar? (31/30-31)

Ya görmedikleri? Göremedikleri? Bazı şeyler de işitmişti. Ya daha işitmedikleri? (32/22-24)

Burayaysa ya memurlar, ya “çakal takımı” gelir. (69/18-19)

Erkekler, kadınlardan onbeş yirmi adım ya önde gider, ya onların arkasında kalırdı. (99/8-9)

ya da, ya... ya da bağlacı:

Farsça *yâ* ve Türkçe *da* pekiştirme bağlacının yan yana gelmesiyle oluşan bu bağlaç, ya tek başına yahut da *ya... ya da* şekliyle tekrarlı olarak kullanılır. Her iki kullanımında da iki öge arasında seçmeli bir ilişki kurar. İşlev bakımından *ya... ya, yahut, veya* ile eş değerlidir.

Sitare, burada ya bizim Türklüğümüzü kullanarak böyle şeylere aşırı önem vereceğimizi sanıp işi abartıyor ya da gerçekten çok saf. (52/8-10)

Ya sen çok fitnessin, ya da ben sahiden aptalım, dedim. (74/12-13)

Sen ya halis kerestesin, ya da akıl baliğ olmamışsın yavrum, dedi ilki. (102/21-22)

ya da (10/2, 10/4, 12/23, 14/1, 14/17, 17/22, 23/28, 24/3, 24/7, 24/26, 24/26, 30/22, 45/13, 64/15, 65/22, 69/13, 76/3, 77/4, 78/23, 79/5, 79/16, 84/4, 88/8, 96/5, 97/7, 98/3, 100/19, 106/30, 106/32, 107/6, 116/18, 121/31-32, 129/11, 130/24-25, 132/28, 133/6).

yahut da, veya, veyahut bağlaçları:

Bu iki bağlaçtan *yahut* Farsça *yâ* bağlacıyla *hod* sözcüğünün birleşmesinden oluşmuştur. *Veya* bağlacıysa, Arapça *ve* ile Farsça *ya*'nın kaynaşmasından; *veyahut* da Arapça *ve*, Farsça *yahut*'un birleşmesinden oluşan birleşik kelime yapısındaki bağlaçlardır. Her üç bağlaç da dilimizde, birbirine denk *ya da* birbirinin yerini tutabilecek seçenekli iki ögeyi birbirine bağlar ve bağladıkları ögelerden sonra gelir:

Her taraf otel yahut motel. (27/9-10)

Doğru veya değil, bir önemi var mı? (77/19)

yahut (14/1, 43/15, 63/21-22).

2.9.4.5. Pekiştirme Bağlaçları

Bu gruptaki bağlaçlar, cümlede birbiriyle bağlantılı iki ögeden birini diğerine anlamca kuvvetlendirerek bağlayanlardır: *da*, *dahi*, *bile*, *mI/ mU*, *ise*, *-sa*, *ya* gibi.

Bu bağlaçların hepsi de bağladıkları ögeden sonra gelirler. Pekiştirme görevi açısından aralarında derece farkı gösterenler vardır.

da bağlacı:

da bağlacı, bağladığı ögenin anlamını kuvvetlendiren sıradan bir pekiştirme görevi görür:

Biliyor musun, korkaklık da bulaşıcıdır, yiğitlik de. (37/21-22)

*Al bu demetleri **de** götür, komşulara **da** versinler.* (39/4)

*“Zelda’yı **da**, onun tüm ilişkilerini **de** biliyorum ben, diyorum, uyduruyorsun.”* (53/4-6)

*Hiçbirimiz basit, yalınkat görmüyoruz kendimizi **de**, başkalarını **da**.* (89/9-10)

*...kadınıyla birlikte yola çıkmış olmak kınanmasa **da**, erkek bakımından nedense hoş gidecek bir hâl **de** sayılmazdı.* (99/12-14)

*o **da** (8/21, 9/25, 18/11, 36/3, 41/6, 42/26, 43/14, 62/20, 63/25, 75/11, 86/30, 87/4, 93/2, 94/23, 117/9-10, 123/26, 129/5), yatıp **da** (9/30), olsa **da** (10/22, 104/26), iki odaya **da** (11/8), tanıdığım **da** (12/24), biraz **da** (13/5, 26/14, 40/25, 115/22), bir şey yapmamanın **da** (13/14), Sitare’nin Cehennem Ateşi Zift Döküm Fabrikasında **da** (15/1-2), Yavuz **da** (16/3, 111/2), şu anda **da** (18/28), tam **da** (20/18), bir yandan **da** (20/21, 25/12, 72/5), başkaları **da** (21/8), sonra **da** (22/2, 50/4, 53/17, 95/29, 98/29, 102/30, 132/8), o zaman **da** (25/24, 50/10-11, 50/21, 59/29), ona **da** (26/19), bazısının bıyığı **da** (26/30), o parayı **da** (27/16), koymayız **da**, koydurtmayız **da** (28/27-28), kelleyi ipe uzatmak **da** (31/15), aklından **da** (32/30), bu **da** (33/12, 38/13, 45/33, 56/25, 92/24, 121/22), gözyaşı akıtmaktan **da** (33/26-27), sarıyı **da** (36/12), bundan **da** (38/18, 49/14-15), bekârlar **da** (40/23), biraz **da** (40/25, 52/20, 53/2, 115/22), konuşmamışız **da** (42/10), yalnız **da** (44/14), bunu **da** (44/27, 54/20, 92/26, 93/11), onu **da** (44/32, 58/25), vardı **da** (45/13-14), yediğim dayağı **da** (46/6-7), daha **da** (48/1, 55/24, 70/8, 120/5-6, 127/6), olup **da** (48/18), tasarılar **da** (48/22), olmasa **da** (48/28), konumumuzu **da** (52/15), orda **da** (55/20), tutkum **da** (55/23), duyup **da** (55/30), geri plana atmayı **da** (55/32), burası **da** (57/6, 109/3), dahası **da** (60/10-11), baksa **da** (60/32-61/1-2), onun **da** (61/18), her kadın **da** (61/25), yakıştıramıyoruz **da** (62/9-10), onların **da** (64/23, 100/29), bu kadarı **da** (65/23), sarhoş naraları **da** (66/11), sonradan **da** (66/3-4), onlar **da** (66/14, 67/2), bunlar **da** (67/2, 97/11, 130/5), ilâveler yapıldığı **da** (68/14), kapanıp kaldıkları **da** (68/15), konuşanların çoğu **da** (68/17-18), eşya **da** (70/12), kaledeki gazino **da** (70/20-21), ışık vermiyor **da** (70/32), tanımadığını **da** (73/24), en çok **da** (74/24), tanışmak **da** (75/30), adamlar **da** (83/27), masrafları **da** (85/1), yaptıklarını **da**, yapmayı tasarladıklarını **da** (86/18), basit numaranın **da** (86/30), bu adamın **da** (87/6-7), anladığın anda **da** (87/7-8), kıskançlığın **da** (91/7), inanmıyorsun **da** (92/20), insanların alçaklıkları **da** (93/22), aşmaları **da** (93/23), buna **da** (94/18, 98/30), savunmanın **da** (95/2), uyumayanlar **da** (97/2), ordan **da** (98/10), daha çok **da** (98/13), onun adı **da** (102/13), yıkılıyor **da** (102/25), arkadaşının **da** (103/3),*

yaşıyor da (103/21), *hocaya da* (104/5), *buranın da* (104/22), *burada da* (105/4), *konuğumuzun olduğunu da* (105/19), *Zelda da* (108/33), *şunu da* (113/3), *bazan da* (113/26), *müsaadeni almadan da* (114/25), *biraz da* (115/22), *bizim çocuklar da* (117/30-31), *oğlanı da* (117/32), *uyumayayım da* (118/28), *bıraksalar da* (119/22-23), *taniyanlar da* (122/6-7), *bunda da* (122/13), *gök yarılıp da* (123/10-11), *tanınır da* (123/13), *imam da* (123/27), *sakalı da* (124/3), *babamın da* (127/30), *oradan da* (128/19-20, 129/17), *olursa da* (129/4), *gitmiyor da* (131/5), *binalar da* (131/21), *düşünüyorum da* (134/31).

ben de (9/11, 12/25, 36/21, 37/3, 40/12, 42/29, 46/18, 46/25, 53/20, 54/16, 55/5, 56/5, 60/25, 63/17, 72/3, 72/13, 75/1, 76/11, 77/11, 78/20, 83/18, 84/11, 88/29, 89/5-6, 90/3, 96/22, 113/19, 115/29, 118/28, 127/23, 135/13, 135/18), *gene de* (9/13, 10/10, 22/29, 30/21, 42/24, 42/27, 42/29-30, 57/6, 67/13, 75/32, 99/16, 136/15), *kimseyi de* (18/7, 53/13), *ömrün bitmiş de* (18/26-27), *yeğenlerini de* (21/30), *biz de* (22/1, 50/14, 96/22-23), *Sitare de* (22/19, 42/4, 45/20, 49/2-3, 51/25, 52/16, 64/5), *bize de* (22/31), *kimileri de* (24/15), *kaysı ağacının kesildiği yere de* (24/26-27), *sirk de* (26/18), *bir de* (27/27, 30/23, 69/19, 89/26, 100/1, 106/15), *başka Türkler de* (29/20), *asıldıkları şeyler de* (30/24-25), *kendileri de* (30/26), *evleri de* (31/2), *düşünülmeydi de* (31/8-9), *bir etkinliği de* (32/13), *bazı şeyler de* (32/23), *bir kez de* (33/2), *öyle de* (34/19), *aşure de* (34/24), *sen de* (34/26, 34/31, 41/21, 61/7, 74/1, 77/15, 77/25, 89/5, 93/26, 95/8, 113/13, 117/29), *getir de* (35/28), *belki de* (36/24-25, 38/6, 38/12, 39/11, 43/5, 45/13, 45/28, 47/26, 48/8, 51/8, 52/10, 52/18, 52/22, 55/25, 56/30, 61/14, 61/24, 63/31, 64/16, 65/30, 74/3, 79/4, 87/29, 94/23, 114/5, 114/31, 119/28, 127/23, 134/28), *gülleri de* (37/13-14), *bizim de* (37/31), *aşureyi de* (39/8), *demesem de* (40/18), *ötekinden de* (42/1), *istesem de* (42/5), *daha önce de* (43/21), *iyilik de*, *kötülük de* (45/29-30), *genç bir kız olarak değil de* (46/5), *kaprisi de* (46/9), *söylemesen de* (46/15), *ötekilerinki de* (47/32), *geçmiş de* (48/22), *bencillik de* (48/22), *güneşi de* (49/10), *pek de* (49/20), *sekreterini de* (50/26), *hiç de* (52/7, 65/9, 115/15), *nezaketsizliği de* (52/31-32), *şimdi de* (53/10, 92/9), *bizim işimiz de* (53/29), *bir kere de* (54/27), *hepsinde de* (55/15), *benim de* (56/8, 75/17), *biri de* (57/2), *ikimiz de* (57/20, 64/7-8, 74/31), *bu yüzden de* (58/15), *gözleri de* (59/2), *sence de* (59/23), *senin istediğin de* (60/6-7), *genç de* (60/10), *doğru şeyler de* (60/16), *kimseden de* (62/8), *der demez de* (64/5), “*çarşı ekmeği*” *de* (65/7-8), *gizli de* (65/24), *değiştirmese de* (67/28), *birbirlerine de* (68/1), *önemsediği de* (68/20), *bir süre de* (68/29), “*kulüp*” *de* (69/10-11), *ikisi de* (74/13, 111/3), *kalbimin sesi de* (80/28), *ses de* (81/7), *üçümüz de* (83/5), *senin de* (84/22), *beni de* (85/3, 93/21), *kendilerinin de* (86/6), *Sitare’yi de* (86/18-19), *Çarli’nin ölmesini de* (88/24), *başka kimseler de* (90/14), *boşlukların gerekliliğini de* (90/23), *geçmeme de* (90/28),

kendin de (90/33), *sahiden de* (91/4), *nedenler yüzünden de* (93/13), *işi de* (94/30), *karşıya geçince de* (96/23-24), *bu şehirde de* (97/1), *çeltik de* (98/32), *güzel de* (103/20), *isteseniz de, istemeseniz de* (105/6-7), *bu gülümsemeleri de* (105/29-30), *kendisi de* (107/12, 127/28), *siz de* (108/21), *benim sözlerim de* (109/10), *her zamankinden de* (113/9), *ibaret de* (122/2), *insanın içi de* (126/27), *hepsi de* (133/26), *başka şeyler de* (135/17), *seni de* (135/29).

***bile* bağlacı:**

Bu bağlaç *da*'dan ve *dâhi*'den daha kuvvetli bir pekiştirme görevine sahiptir. Fakat bağlama işlevi diğerlerine göre zayıftır.

Çay soğumaya başlamış bile, dedi. (40/29)

Daha ısınmamıştık bile, daha alışmamıştık bile ona. (85/16)

yalnızlıklarından bile (9/5-6), *bir antresi bile* (9/13), *saçmalık bile* (14/4), *karıncanın kıpırtısı bile* (14/7-8), *bir bardak bile* (20/4, 20/9), *eve taşınmıştır bile* (24/27), *eczanelerde bile* (27/8), *bağışlasa bile* (32/1), *saygı duysa bile* (32/2), *tövbe etmeye bile* (33/6), *bir saat bile* (39/26), *şakası bile* (41/23), *beni bile* (43/3), *utku içindeyken bile* (45/21-22), *alçaklıklar bile* (45/29), *bu bile* (47/29, 67/29), *sen bile* (55/24), *bir derinlik izlenimi bile* (59/6-7), *Çarli bile* (63/20), *yeni yönetimden sonra bile* (65/16), *bir tiyatro bile* (65/26), *orta yaşına gelmiş kimseler bile* (65/33-66/1), *birkaç gün bile* (69/14), *tanımadıklarımız bile* (73/23), *doldurdum bile* (75/14), *anlasan bile* (75/27), *fark ettiğin zaman bile* (75/29), *tanıdığımı bile* (75/31), *önemsiz bir şeye bile* (76/31), *sıkışık bir halde olduğunu bile* (80/5), *bir an bile* (80/26), *annemin eli bile* (80/30), *kendim bile* (81/18), *eserin karşısında bile* (86/27), *Mahmut Efendi bile* (99/1), *kaybolsalar bile* (99/23), *en dikkatli olanlar bile* (100/7), *düşünmezler bile* (100/30-31), *akıllarına bile* (100/32), *hangi masada oturduğunu bile* (105/31-32), *tatilde bile* (106/15), *bir tanesi bile* (107/7), *ışıkların altında bile* (108/8), *Çarli'yi bile* (110/2), *konuşmamış olanlar bile* (121/33-122/1), *dikkat bile* (122/30), *bir sayfa bile* (133/19), *aktüalitesi geçmiş olanlar bile* (133/27-28), *unuttum bile* (135/33).

***hem, hem de* bağlacı:**

Tek olarak kullanılan *hem* bağlacı, kendinden önceki ögeyi kendinden sonraki ögeye üsteleme yoluyla bağlayan bir pekiştirme bağlacıdır. Sonuna eklenen *de* ile anlam daha da kuvvetlendirilir. İki cümleyi bağlama özelliği baskındır.

***Hem** oldukça içli dışlı tanıyorduk. (50/22)*

*Bilsem buranın böyle işçilerle dolup taşıtığını gelmezdim, gene Sitare'nin oyununa düştüm, **hem** böyle herkesin gözü önünde bir yere geliyoruz, **hem** yanımızda bir takıntı bulunduruyoruz.. (53/22-26)*

*Bu son buluşumla hemen konuşuverdim. **Hem de** hiç düşünmeden. (61/29-30)*

*İnanmıyorsun da ondan, diyor, **hem** kendine inanmıyorsun, **hem** bana. (92/20-21)*

*Kadınlarını **hem** böylece korumuş olurlar, **hem** onlarla bir arada görünmenin sıkıntısını bertaraf etmiş olurlardı. (99/9-11)*

***hem de** (34/11, 102/19), hem (40/6, 74/18, 82/10, 85/11, 93/24, 106/21).*

ise, -se bağlacı:

*i- ek-filinin şart kipinden kalıplaşan **ise** kelimesiyle bunun ekleşmiş şekli olan -se; bağlama işlevinin yanında aynı zamanda bir pekiştirme işlevi de üstlenmiştir.*

*Sırf bunun **içinse** konuş tabii, dedim. (42/32)*

***Öyleyse** çok çabuk unutuyorsun. (61/8)*

***bense** (47/15, 88/9), **bizse** (47/22), **öyleyse** (50/8, 53/15, 66/19, 124/31), **sense** (56/4, 88/14).*

2.9.4.6. Nöbetleşme Bağlaçları

Bu gruptaki bağlaçlar, cümledeki iki öge arasında, farklı yönlerden seçenekli bir bağlama görevi üstlenmişlerdir. Başlıcaları; *bazen... bazen, bazı... bazı, bir... bir, biri... öbürü, kâh... kâh, kimi... kimi* gibi tekrarlı bağlaçlardır. Fakat bunların hepsi de farklı kelime sınıflarından alınarak aynı zamanda bağlaç olarak da kullanılan biçimlerdir.

bazen... bazen, bazı... bazı bağlaçları:

Esasında zarf olan Arapça kökenli *bazen* sözcüğü, tekrarlı kullanıldığında, cümlelerin kendinden sonra gelen ögelerini yine zarf işlevi ve nöbetleşme ilişkisiyle

birbirine bağlar. Bu bağlama *bazı... bazı* tekrarıyla da karşılanır:

Bazen birindesin, bazen öbüründesin sen, diyor. (91/10)

Çünkü bazı tövbelerin ancak bazı amellerle yapılabileceğini biliyor. (33/6-7)

bir ...bir bağlacı ile:

...bir kendisi fark etmişti gerçeği, bir de asılan birkaç arkadaşı... (30/22-23)

bir gidip bir gelirler (19/17), *bir gezi, bir mesire yeri* (23/10), *bir öne, bir arkaya* (71/7), *bir o yana, bir bu yana* (90/29).

biri... öbürü bağlacı ile:

Esas görevi haricinde, bağlaç görevini de yüklenen bu şekil, belirsiz *biri* ve *öbürü* zamirlerinin ilgili kelimelerden önce tekrarlarına dayanmaktadır:

Biri hep vermek ister, öbürüyse almak.. (91/8)

kimi... kimi bağlacı:

Üçüncü şahıs iyelik ekiyle genişletilmiş *kim?* soru zahirinin kalıplaşmasıyla oluşan *kimi... kimi* bağlacı, esasında yerine göre hem belirsiz zamir hem de bir zaman zarfı olmasına rağmen her iki kullanımıyla da aynı zamanda nöbetleşme görevi üstlenmiş bir bağlaç konumundadır:

Yaşamak için, dedim, basit bir şey, kimi banka memuru oluyor, kimi de yazı yazıyor. (63/8-9)

Kalabalık şuraya buraya, ikişer üçer kişilik kümeler halinde, kimi yaya, kimi taksiyle kaybolup gitti. (70/18-19)

2.9.4.7. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçlar

Bu başlık altındaki bağlaçlar, doğrudan doğruya cümleleri birbirine bağlayan, cümle bağlayıcısı özelliği gösteren bağlaçlardır. Cümledeki yerleri ise çoğunlukla cümlelerin başındır. Bundan dolayı bazı gramerlerde, bunlar “cümle başı bağlaçları” olarak da adlandırılmıştır.

Türk yazı dilinde bu bağlaçların sayısı oldukça fazladır. Bunun nedeni ise:

Duygu ve düşüncelerin parça parça ifadesi olan cümlelerin, anlamca birbirleriyle bütünleşen bir yapıya dönüştürülebilmesi, bunları gerekli yerlerde birbirine bağlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İşte söz içindeki cümlelerin çok yönlü anlam ilişkileriyle birbirine bağlanarak aralarında bir anlam ağının kurulabilmesi, cümle bağlayıcılarının oluşmasına ve sayıca fazlalığına sebep olmuştur.

Yapıları bakımından incelendiğinde: Cümle bağlayıcılarının Arap ve Fars dillerinden gelenleri bir tarafa bırakılırsa, Türkçeleşmiş ya da Türkçenin kendi söz yapısındaki değişme ve gelişmelerle oluşmuş bulunanların çoğu, ya bir kelimeyle bir ekin, ya kelime gruplarını yahut da küçük cümle değerindeki kelimelerin anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramalarıyla oluşmuştur.

2.9.4.8. Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçların İşlev Bakımından Sınıflandırılması

Sayı bakımından geniş bir yer tutan; bir kısım Arapça, Farsça kökenli, büyük bir kısmı da Türkçe kökenli olan bağlaçların zaman zaman birbirleriyle benzer işlevleri bulunsa da birbirlerinden farklı işlevleri de bulunmaktadır. Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar söz içinde anlam ve görev ayrılıkları bakımından: açıklama, amaç bildirme, anlam güçlendirme, benzerlik gösterme, duraksama, ekleme, fırsat, hatırlama, olasılık, istek, istisna, merak ve olumsuzluk bildirme, onaylama, öncelik verme, öyle sayma (farz etme), özetleme, reddetme, sebep, sıralama ve sonuç bildirme, soru yöneltme, şart ya da şüphe bildirme, tahminde bulunma, tamamlama, teklif yapma, üsteleme, yaklaşma, yeğleme, zıtlık bildirme gibi çokça işlevler üstlenmiştir. Fakat bunlar arasında baskın olanlar, sırasıyla “açıklama”, “sonuç bildirme” ve “üsteleme” niteliğindeki bağlaçlardır. Diğer bağlaçların sayıları çok sınırlıdır. Açıklama ve sonuç bildirme bağlaçlarının sayılarının fazlalığına bakılarak cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçların esas işlevlerinin kendilerinden önce gelen cümleleri açıklama hedefinde yoğunlaştığı yargısına ulaşılabilir.

2.9.4.9. “Açıklama” Bildiren Cümle Bağlayıcıları

Bu bağlaçlar, başlarında ya da içinde bulundukları cümleleri, kendilerinden önce ya da sonra gelen cümlelere açıklama işlevi ile bağlamaktır. Başlıcaları şunlardır: *ama, anladığım kadarıyla, artık, aslına bakarsan, bakıyorsun, bundan sonra, çünkü, demek, demek ki, düşünüyorum da, en sonunda, görüyorsun ki, görüyorsunuz ki, hem de, hiç olmazsa, ki, meğer, neyse ki, ne var ki, ne yazık ki, nitekim, oysa, öyleyse, şimdiyse, yani vb.*

*Hah, işte şimdi üstüne bastın. Evet, aldım **ama** kendimi öldürmek için değil. Uyumak için. Ama herkes kendimi öldürmemi bekliyor benden. (93/9-11)*

***ama** (28/29, 30/27, 34/11, 55/21, 59/30, 90/6, 97/4, 100/30, 101/1, 111/7, 121/13).*

*Gücenmezsen bir şeyi tekrarlayacağım, Sitare seni kullanıyor, **anladığım kadarıyla** sen de buna göz yumuyorsun, öyle mi? (77/14-16)*

*Akan, parlayan ışıklar karanlığı büsbütün belirli hale koyuyor. **Artık** Sitare'ye nasıl davranacağımı bilemiyorum. (85/20-21)*

*Sesini çıkarmadı adam. **Artık** bir şey sormamaya karar vermişti. (120/17-18)*

*Boru atölyesinin kendi üstüne yapılması şartıyla boşanmaya razı oldu. **Aslına bakarsan** Çarlı'ye hep acıdım ben. (43/28-30)*

***Aslına bakılırsa** hepimizin canı sıkılıyor, diyor Sitare, sıkıntıyı gidermek için bir şeyler icat etmeliyiz, en iyisi gerçeklerden konuşmalıyız. (106/16-19)*

***Aslında** ne istediğimi bilmiyorum ben, dedi. (43/9)*

***aslında** (89/5, 90/33).*

***Bakıyorsun** mütevazı bir çiftçi birden başkan oluveriyor, o zaman, içinde bulunan gizli despotluk eğilimi **bakıyorsun** ortaya çıkmış. (59/31-33)*

*Uykum kaçmıştı. **Bundan sonra** istesem de uyuyamam, diye düşündüm. (42/5-6)*

*Hayır, ressamın evinde rastladığımı sanmıyorum Sitare'ye. **Çünkü** ressam orada zengin Türklerin bulunup bulunmadığını sormuş, Sitare'nin adresini bizden almıştı. **Öyleyse** nasıl tanımıştım onu? (50/5-9)*

***çünkü** (10/5, 33/6, 37/24, 37/24-25, 37/26, 45/29, 48/4, 48/23, 51/25, 58/11, 58/13, 61/21, 61/24, 62/11, 62/12, 65/1, 65/15, 67/15, 67/24, 68/31, 88/25, 91/5, 92/8, 94/3, 98/2, 99/11, 100/24, 105/5, 126/15, 127/25).*

*Torunuydu, **daha doğrusu** torununun oğluydu. (33/30-31)*

*Otellerin park yerleri silme otomobille dolu. **Demek**, sandığım kadar yalnız*

değil insanlar. (90/18-19)

*Kimseyle bir ilişkisi yoktu. **Demek ki** bir etkinliği de yoktu. **Öyleyse**, bütün bir ömür kendisini aldatmaktan başka bir şey yapmış değildi. (32/12-14)*

*Bu düşüncelerim doğruysa, **demek ki**, kadınların kendi aralarında birbirlerine karşı kurdukları tuzakların âleti oluyoruz biz. (52/25-27)*

*Düpedüz umutsuzluk, dedim, şimdi **düşünüyorum da** gösteriş gibi duran tavırlarının altında yatan şey hep bu zavallı umutsuzlukmuş.. tutunmak istediği her şey sonunda bir sahtekârlık olarak görünmüş.. (134/31-32-135/1-2)*

*Masaya getirdikleri ne varsa çılğınca silip süpürdüm. **En sonunda:***

Ötekiler nerde, gelmediler mi daha, diye sorabildim. (46/28-30)

*Bu son buluşumla hemen konuşuverdim. **Hem de** hiç düşünmeden. (61/29-30)*

Bu kadar basit mi, dedi.

*Sanırım, dedim, **hiç olmazsa** benim için böyle. (63/10-11)*

*Masalar birbirine öyle yakın, öyle sıkışık **ki**, ilk bakışta kimin hangi masada oturduğunu bile ayırt etmek güç. (105/30-32)*

***ki** (43/1, 44/1, 73/22, 82/12, 107/4, 128/17).*

*Düşümde savaşıyormuşuz, dedi adam beklenmedik biçimde, ne için savaştığımızı biliyoruz sanıyorduk hepimiz. **Meğer** aldatılmışız. (37/18-20)*

*Uykularım kaçıyor. **Ne ki**, her seferinde gene yatışmış olarak buluyorum kendimi onun yanında... (90/10-11)*

***ne ki** (58/31).*

*Sitare getiriyor bana bu açığı. Onunla birlikte olunca böyle bakıyorum. **Ne var ki**, o her zaman şaşırtıyor beni. (90/25-27)*

*Yanımızdaki sekreterin bir anlamı yok yoksa. **Nitekim** konuşmaları bitiyor bir ara. (51/26-27)*

Onu ne zaman tanıdığımı bile bilemiyorum.. oysa çok eski değil, biliyorum.
(75/30-32)

Adam, uzak bir yoldan gelmiş gibiydi, ama bunu düşünenleri adamın tertemiz giyimi yalanlıyordu. Öyleyse kimdi? (124/29-31)

öyleyse (53/15, 102/6).

Mekteplilerse arkadan alay ediyorlardı böyle söyleyenlerle. Öyle ya, birtakım mektepler açılmıştı. Şehre otomobil girmişti. (66/7-9)

öyle ya (94/24).

Bu, o hayattayken düşündüğüm şey. Şimdiyse, onun hayatta kalmış olmasını nasıl istiyorum, kimse bilemez. (62/27-29)

şimdiyse (31/5).

Düşün ki, şimdi burada hepimiz Sitare sayesinde bulunuyoruz. Yani hiçbirimizin tek tek buraya gelmek aklımızdan geçmezdi. (76/16-18)

yani (20/2, 21/12, 22/4, 30/11, 30/11, 30/27, 30/27, 32/28, 41/20, 41/26, 56/26, 59/27, 63/14, 70/13, 77/20, 78/17, 82/26, 95/16, 99/27, 106/9, 115/9).

2.9.4.10. “Sonuç” Bildiren Cümle Bağlayıcıları

Sonuç bildiren cümle bağlayıcıları, iki cümleyi birbirine, sonuç bildirme, sonuca götürme ilişkisi ile bağlayan kelimelerdir. Başlıcaları şunlardır: *ama, belli ki, böylece, bu bakımdan, bu demektir ki, bu yüzden, göreceksin, her neyse, hiç değilse, hiç olmazsa, nasıl olsa, o zaman, öyleyse, yoksa vb.*

Şimdi kendime aykırı gibi gördüğüm tek özelliğim kaprisli oluşum. Ama farkında olduğum için kaprisi de doğal bir özellik diye kabul ediyorum. Böylece her şey doğallaşıyor. (46/7-10)

İkimiz de unutam, dedim, ama unutmak için bir şeyler yapmak lâzım.
(74/31-32)

ama (31/22, 43/21)

Civardan gelen yaşlı bayanlar, emekliler, belli ki, burayı ikinci bir ev

edinmişler ya da kendi evlerinin bahçeleriymiş gibi, kendi evlerindeki rahatlıklarıyla sakın sakın oturuyorlar... (130/23-26)

***böylece** (41/22, 99/10)*

*Telgraf çok tehlikelidir **bu bakımdan**. (79/32)*

*Sonra tepeden tırnağa ıslanmış bu iki kişiyi kurulamak, elbise değiştirmek için Sitare'nin evine götürdük. **Bu demektir ki**, Sitare'yi o zaman da tanıyorduk. (50/19-22)*

*Buradan daha iyi belli oluyor ne kadar yavaş hareket ettikleri, **bu gidişle** okyanusu zor geçer bunlar. (132/30-32)*

*Bizden önce eminim en az bin dolar çekmiştir içeri. **Bu yüzden** de bir daha kimse oynamaya cesaret edemedi. (58/14-16)*

***bu yüzden** (61/22, 67/15, 92/29, 105/8).*

*“Boşuna beklemiyor o, **göreceksin** bir rezalet çıkaracak?” (107/17)*

***Her neyse..** insan, demek, kendi tabiatına aykırı gelen şeylere de alışabiliyor, kapalı yerlere alışabilmesi gibi. (48/12-14)*

Yalnız şunların sonunu getirelim, dedi kartları göstererek.

***Nasıl olsa** kaybedeceksin, dedim, vazgeç. (75/5-7)*

Dedikodu yapıyorlar, dedi çocuk.

***O zaman** kadınları değil, dedikoduyu sevmiyorsun sen, dedi adam. (35/24-26)*

*Ölmek barış zamanında zor oluyor. Çünkü ölmeyi düşünmeye başlıyorsun **o zaman**, bir de elde etmek istediğin şeyler söz konusu. (37/25-27)*

*Kimseyle bir ilişkisi yoktu. Demek ki bir etkinliği de yoktu. **Öyleyse**, bütün bir ömür kendisini aldatmaktan başka bir şey yapmış değildi. (32/12-14)*

***öyleyse** (23/1, 32/13, 50/8, 61/8, 63/7, 66/19, 82/15, 87/13, 91/14, 91/22, 94/9, 132/4).*

2.9.4.11. “Üsteleme” Bildiren Cümle Bağlayıcıları

Üsteleme görevi üstlenen cümle bağlayıcılarının başlıcaları şunlardır: *asıl, bir de, dahası, gerçekten(de), hani, hattâ, hele, ne olursa olsun, özellikle, üstelik, yine de, zaten vb.*

*Ha bak, diye söze atıldı adam, birden aklıma geldi, **asıl önemlisi**, en önemlisi, savaştan sonra olup bitenlere bulaşmak istemedim.* (38/15-17)

*Ama kendisini **asıl** dehşete salan, sakalı da yoktu.* (124/2-3)

***asıl** (42/6, 74/3, 93/29, 94/33, 121/17).*

*Taş devri gibi, tunç devri gibi, insanların **bir de** gül devri geçirdiklerini düşünüyorum.* (89/26-27)

***bir de** (30/23, 37/26, 69/19, 100/1, 106/15).*

*Güzeldi Sitare. Ne ki, birden anlaşılmıyordu güzelliği, **dahası**, ilk bakışta sıradan biriydi.* (58/31-33)

*Kabul et. Bazı şeyler için fazla genç de sayılmazsın. **Dahası** da var, hakkımda bilmediğin çok şey var.* (60/10-11)

*Tuhaf, **gerçekten** tuhaf, medyum gibi sürüklenip gittim onunla beraber.* (54/1-2)

Teşekkür ederim canım, aa Marya değil mi şu?

***Gerçekten** oydu, yanımızdan geçiyordu ama bizi görmemişti.* (113/28-30)

*Söz çok, ama sözlerle oyalanacak vakit yok. **Hani** amelleriniz?* (126/22-23)

***hani** (75/29, 94/32, 125/28).*

*Bir süre bekledim. Gözlerim kendiliğinden kapanmıştı, **hatta** belki biraz da uyukladım.* (40/24-25)

***hatta** (13/30, 44/11, 51/23, 54/3, 54/13, 56/10, 65/5, 125/31).*

*Gitmez, dedim, **hele** zorla hiç.* (107/10)

hele (92/25).

Belki de kendisini avutuyor. Ne olursa olsun kişiliğine yakışmayan bir durum bu. (52/10-12)

ne olursa olsun (69/13, 79/33).

Herkes için değil, özellikle Sitare için böyle bu. (61/20-21)

özellikle (32/18, 59/3-4, 64/19, 64/30, 67/23, 105/14).

Hiç gitmedim oraya, dedi.

Ben de, üstelik dans falan da bilmem. (74/33-75/1)

üstelik (60/16, 76/19, 85/14, 98/28).

Bağdan döndükten sonra da düğün yapılmalıydı. Zaten buna da oldukça geç kalınmıştı. (98/29-30)

zaten (22/21, 40/18, 49/10, 67/29).

2.9.4.12. “Sebep” Bildiren Cümle Bağlayıcıları

Bunlar iki cümleden birini diğerine sebep gösterme ilişkisiyle bağlayan bağlaçlardır. Sayıları önceki bağlaçlara kıyasla daha sınırlıdır. Başlıcaları şunlardır: *baksana, baktım ki, çünkü, demek, ki, madem ki, ne kadar olsa, ne olsa, ne var ki, neylesin, niçin dersiniz, öyle ya, şundan dolayı ki, zira vb.* Aralarında en yaygınları *çünkü, neden dersen, neden niçin dersiniz, şundan dolayı, zira* bağlaçlarıdır. Diğerlerinde daha çok dolaylı bir sebep görevi görülür:

Belki Sitare de kaybetti kendini, çünkü geldiğimizden beri o hiç dışarı çıkmadı. (49/2-4)

çünkü (17/23, 33/5, 42/16, 49/3, 49/18-19, 49/28, 52/7, 52/27, 61/1, 61/17, 62/17, 123/6, 126/12).

2.9.4.13. “Zıtlık” Bildiren Cümle Bağlayıcıları

Bu gruptakiler, cümlelerden birinin gösterdiği yargıyı diğerine karşı çıkarma, karşıtlama işleviyle bağlayan bağlaçlardır. Başlıcaları şunlardır: *ama, ancak, buna*

rağmen, fakat, hiç de, ne var ki, oysa, tam tersine, yoksa vb.

Bu bağlaçların bir kısmı doğrudan zıtlık işlevi taşıyan bağlaçlarken, bir kısmı da zıtlık işlevini daha çok başında bulundukları cümlelerin anlamından almaktadır:

*Ölüm viz geliyordu herkese. **Ama** savaş içinde oluyor bu tabî. (37/23-24)*

*Gerçi epey para kaybetti **ama** uyku hâpı almadan önceydi. (78/2-3)*

ama (10/6, 18/7, 18/23, 20/9, 22/26, 22/29, 25/23, 28/19, 28/26, 28/27, 29/2, 29/10, 29/14, 29/22, 30/3, 30/9, 30/21, 31/9, 31/22, 32/8, 32/11, 33/2, 33/19, 33/26, 34/8, 34/17, 35/13, 36/28, 38/3, 38/10, 38/19, 38/21, 39/11, 39/15, 41/28, 41/32, 42/15, 42/20, 42/29, 43/11, 43/16, 43/21, 43/27, 44/1, 44/7, 45/6, 45/14, 46/8, 46/22, 46/31, 47/26, 47/31, 48/14, 48/16, 48/20, 49/19, 49/28, 50/18, 51/7, 51/25, 52/2, 52/12, 53/2, 53/21, 54/4, 54/16, 55/3, 55/15, 55/20, 56/2, 56/5, 56/10, 56/29, 58/16, 58/17, 58/22, 59/17, 59/29, 60/5, 60/12, 60/18, 60/25, 60/32, 61/9, 61/27, 61/28, 62/5, 62/19, 62/25, 64/1, 64/8, 65/18, 69/5, 70/6, 70/10, 71/13, 71/22, 71/22, 72/27, 72/32, 73/12, 74/3, 74/8, 74/31, 75/9, 76/6, 76/11, 76/15, 76/18, 77/11, 77/23, 77/30, 78/7, 78/29, 82/10, 83/27, 85/3, 85/13, 87/15, 87/31, 88/2, 88/29, 89/1, 89/1, 89/21, 90/6, 91/1, 91/7, 91/27, 91/31, 92/19, 92/24, 93/2, 93/9, 93/10, 94/12, 94/31, 94/32, 95/1, 95/7, 95/11, 95/18, 95/27, 97/4, 100/30, 101/1, 103/29, 105/3, 105/16, 105/24, 106/33, 107/10, 107/12, 107/22, 108/5, 109/3, 109/29, 110/5, 110/18, 110/23, 110/28, 111/9, 112/13, 113/19, 113/29, 114/26, 114/33, 117/9, 117/30, 119/21, 119/25, 121/3, 121/13, 121/16, 121/23, 123/9, 123/29, 124/1, 124/2, 124/30, 125/26, 125/32, 126/4, 126/20, 126/22, 126/26, 126/28, 128/20, 128/30, 130/21, 130/28, 131/7, 131/24, 133/21, 133/29, 134/25, 135/6).

*Masaları birbirine iyice yaklaştırmışlardı. Orkestranın bulunduğu set yüzlerce küçük renkli ampullerle aydınlatılmıştı. **Buna rağmen** aydınlık istenen ölçüdeydi. (105/11-13)*

buna rağmen (81/20-21, 128/11).

*Ovanın ortasından geçen trenin düdüğünü kasabanın içlerine kadar taşıdı, belki daha da uzaklara. **Fakat** kimse duymadı. (70/7-9)*

fakat (27/16, 31/15, 31/29, 50/10, 51/20, 55/32, 58/6, 61/13, 62/12, 62/16, 64/27, 65/6, 65/9, 65/24, 65/26, 66/20, 68/12, 80/15, 80/22, 81/16, 82/7, 84/12, 87/21, 92/7, 92/13, 93/17, 97/30, 98/11, 100/22, 121/29, 122/7, 122/23, 124/1,

124/17, 125/1-2, 125/28, 127/6, 128/19, 133/6).

*Otuzbeş yıl idareli kullanılırsa **hiç de** az sayılmaz bir insan için.. (115/15-16)*

***hiç de** (52/7, 65/9).*

*Onunla birlikte olunca böyle bakıyorum. **Ne var ki**, o her zaman şaşırtıyor beni. (90/26-27)*

*Şehir genişleyip büyüdükçe herkes bir şeylerin iyiye doğru gittiği vehmini taşıyordu. **Oysa** bunlar için savaşılmamıştı. (31/6-7)*

***oysa** (21/15, 30/16, 31/32, 53/14, 55/10, 56/25, 60/6, 88/14, 94/28, 106/10, 129/22, 132/11).*

Ama sevgilim, diyor, bu benim seni sevdiğimi gösterir.

*Bizde **tam tersine**, diyorum, aşağılamak olur. (28/29-30)*

*Ceplerinden para çıkarmaya hazırlandılar. **Fakat** adamın yüzünde bir dilenci ifadesi olmadığını, **tam tersine** vakur, hâkim ve emredici bir yüzle, ateşli bakışlarla kendilerine baktığını görünce duraksadılar. (124/17-20)*

*Ona ben yaşama gücü veriyorum. **Yoksa** çoktan ölmüştü şimdi. (45/1-2)*

***yoksa** (32/16, 46/21, 51/26, 52/18, 86/27, 92/29, 102/7, 117/8, 124/33, 130/11).*

2.9.4.14. Daha Başka İşlevlerle Kullanılan Cümle Bağlayıcıları

İşlevleri örneklerle açıklanan bağlaçlar dışında bunların daha farklı işlevler yüklenen türleri de vardır. Sayıları sınırlı olsa da işlev farklarıyla belirginleşmişlerdir. Aşağıda bir sınıflamaya girmeden kullanılan bağlaçlardan da örnekler verilmiştir:

*Doğuda beyaza kaçan soluk maviler, dağ uçlarıyla birleşen yerlerinde **adeta** (benzerlik ilişkisi) sis haline gelmiş, kül rengine dönüşmüş, ustaca sıvanıp kalmıştı orada. (116/11-13)*

Aman acele edelim.

Neyse (boş verme) *vakit varmış daha.* (11/5-6)

neyse (28/19, 44/28, 48/13, 79/19, 85/5, 103/18).

Bunların hiçbirini sizin için yapmadım çocuklar, diyor, kendim için yaptım, belki (ihtimal) *biraz da böyle konuşasınız diye yaptım.* (26/13-15)

Gündüz biraz yorulmuştu, odun almıştık, onu kırdı, sonra (ilave) *yeğenlerini de sever, onlarla oynadı...* (21/29-30)

Keşke (istek) *getirmeseydin, dedi adam, tatlı yiyemiyorum ben.* (34/6-7)

Biraz dinlenmeye ihtiyacın var, dedim, keşke (istek) *çağırmasaydın bizi, yalnız kalmak daha iyi olurdu senin için.* (43/7-8)

Hayır, belki bir daha.. kim bilir? (tahmin) *Hiç görüşemeyebiliriz..* (115/14-15)

...her gelen konuğuna aynı şeyi söylüyor, sanki (varsayım) *yalnız bir o anlayacak kendisini:* (12/20-21)

2.10. Ünlemler

2.10.1. Dil Bilgisi Kitaplarında Ünlemlerin Tanımı

Bu bölümde çeşitli araştırmacıların ünlemlerle ilgili yaptığı tanımlara yer verilmiştir. Türkiye Türkçesinde ünlemlerin tanımı şu şekillerde yapılmıştır:

Ünlem, kişinin duygularını, tepkilerini ya da seslenmelerini anlatan sözcüklerdir. Sevinç, korku, şaşkınlık, acı, öfke, heyecan gibi duyguların yanı sıra, hitaplar ve doğa sesleri de ünlem olarak kabul edilir.

Korkmaz, ünlemi şöyle tanımlamıştır: Konuşanın korku, sevinç, acıma şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bşğımlı kelimeler sınıfına giren kelime veya kelimeler (2007: 224).

Ergin ünlemi de edat olarak kabul etmiş, ünlem edatları olarak açıklama ve tanım yapmıştır: “Bunlar his ve heyecanları, sevinç, keder, iztirap, nefret, hayıflanma, coşkunluk v.s. gibi ruh hallerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır. Bu edatlar

umumiyetle geniş bir ifade kabiliyeti taşımakta, bazıları gerekince bir cümlelerin yerini bile tutabilmektedir. Bir kısmı bu ifade kabiliyetini ihtiva ettikleri ses unsurlarından, kendi ses yapılarından, bir kısmı ise bir arada kullanıldıkları cümlelerden alır. İfadeleri ses yapılarına dayanan, ses yapıları bir şeye delalet edenler tek başlarına da vazife görebilir, kullanılabilir, bir şeyler ifade edebilirler. İfadeleri bir arada kullanıldıkları cümlelere dayananlar tek başlarına bir şey ifade etmez ve kullanılamazlar.” (2009: 599).

Banguoğlu, ünlemleri şöyle açıklamıştır: Bir duyuyu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazan tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimelere ünlem (interjection) adını veriyoruz (1995: 396).

Gencan, ünlemleri şöyle açıklar: Bir heyecanın etkisiyle içten kopup gelen; sevinç, korku, üzüntü, acı, şaşma... gibi duyguları canlı canlı anlatmaya yarayan kelimelerdir (1974: 245).

Ediskun, ünlemleri şu şekilde tanımlar: Bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan kelimelerdir (1999: 322).

Koç, ünlemleri şöyle açıklar: Sevinme, acıma, şaşma, kızma, korku... gibi duyguları anlatan; çağrı, buyruk, yasaklama gibi özel durumları bildiren ya da bir doğa sesini yansıtan sözcüklere ünlem denir (1990: 208).

TDK Türkçe Sözlük'te ise ünlem tanımı şu şekilde yapılmıştır: Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma vb. duyguları vurgulu olarak anlatan veya seslenme için kullanılan kelime; nida (*Güncel Türkçe Sözlük*, 22 Şubat 2025).

2.10.2. Dil Bilgisi Kitaplarında Ünlemlerin Sınıflandırılması

Korkmaz, ünlemleri şöyle gruplandırmıştır:

I. Kökenleri Bakımından Edatlar

II. Ses ve Kelime Yapısı Bakımından Ünlemler

III. Nitelik ve Görevleri Bakımından Ünlemler

A. İç Dönük Ünlemler

B. Dış Dönük Ünlemler

C. Ses Yansımali (Ses Taklidi) Ünlemler

D. Ünlem Gibi Kullanılan Kelimeler (2009: 1139-1191).

Ergin, ünlemleri edatlar başlığı altında ‘ünlem edatları’ şeklinde gruplandırmıştır:

- Ünlem edatları
- Ünlem edatları ve çeşitleri
- Ünlemler
- Seslenme edatları
- Sorma edatları
- Gösterme edatları
- Cevap edatları (2009: 599-605).

Banguoğlu, ünlemleri şöyle sınıflandırmıştır:

I. Ünlemler ve Çeşitleri

II. Ünlemlerin Yapısı

A. Asıl Ünlemler

B. Ünlem Olan Başka Kelimeler

III. Yansımalar ve Benzerleri

A. Yansımaların Yapısı

B. Yansımalarda Kullanış

C. Yansımadan Üretim (1974: 396-408).

Ediskun, ünlemleri şu şekilde gruplandırır:

A. Asıl ünlemler

B. Ünlem olarak kullanılan kimi isimler, sıfat ile fiillerin emir kipleri

C. Yansımalar (1999: 322).

2.10.3. Ünlemler

Ünlemler gramerimizin en az işlenen konularındandır. Türkiye Türkçesiyle ilgili yerli ve yabancı gramerlerde bu konu tanımı, niteliği, kapsamı ve sınıflandırılması bakımından birbirleriyle ortaklaşan noktalar haricinde, çoğunlukla birbiriyle uyuşmayan ya da eksik kalan değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı gramerlerde, ünlemler sadece duygu ve heyecanları anlatan kelime türü şeklinde tanımlanırken, bazılarında buna seslenmeler, bazılarında da yansıma kelimeler ve cevap verme onaylama, reddetme, sorma, gösterme gibi açıklayıcı kelimeler dahil edilerek kapsamı genişletilmiştir.

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi türlü duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir şekilde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde ya da tabiattaki sesleri taklit yoluyla sözcükler oluşturmaya yarayan bir söz türüdür: *aa, aferin, ay, ayol, be, bre, ee, eh, ey, eyvah, hâh, haydi, hayır, hey, hişt, hoş, huu, ooh, ohaa, of, peki, pist, sakın, şşşt, tüh, vah, varol, vay, yaa, yahu, yaşı, yazık, yoo, yuh, hay hay, of be, tövbe tövbe, tüh be, yeter be, horr, çatır çatır, fokur fokur, gümbür gümbür, mışıl mışıl, şakır şukur, pisi pisi vb.*

Ünlemler bir yönüyle insanın iç dünyasındaki duygu ve heyecanları dışa vurmaya, bir yönüyle de tabiattaki türlü ses ve olayları taklit yoluyla adlandıran bir kelime türüdür.

Ünlemlerin Genel Özellikleri

Ünlemler, cümle içinde yalnız başlarına kullanıldıkları gibi, bir ad ögesiyle birleşerek ünlem grubu da oluştururlar.

Tek başlarına kullanılan ünlemler, bazen bir duyguyu, bir heyecanı ya da bir seslenmeye, onaylamaya, göstermeye bağlı anlam ve anlatımı kendi başlarına da ifade edebilirler. Böyle bir işlev özelliği taşıyan ünlemler tıpkı anlamlı kelimeler gibidir.

2.10.4. Ünlemlerin Sınıflandırılması

Dilcilerimiz ünlemleri, tek başlarına anlamları bulunmadığı, ad, fiil vb. anlamlı kelimeler gibi çekime girmedikleri ve kelime türetmedikleri gerekçesiyle görevli kelime kabul etmişlerdir. Bundan dolayı da edatlar arasında ve edatların bir türü olarak ele almışlardır. Hatta adlandırma ve sınıflandırmalarını da “seslenme edatları”, “sorma edatları”, “gösterme edatları”, “cevap edatları” ya da “ünlem edatları”, “çağırma-hitap edatları” gibi başlıklara ayırmışlardır.

Ünlemleri, nitelikleri ve taşıdıkları özellikler bakımından incelediğimizde, ayrı bir kelime türü olarak ele alma gereği ortaya çıkmaktadır.

2.10.5. Ses ve Kelime Yapısı Bakımından Ünlemler

Ünlemler, insanların çok yönlü duygu ve heyecanlarının ürünü ya da dış dünyadaki türlü seslerin taklidiyle dile aktarılması olduğu için, ses yapılarında diğer kelimelerden ayrılan bir özellik vardır. Ünlemler genellikle özel ses yapılarına sahip sözcüklerdir.

Ünlemler ses yapıları bakımından; vurgu, ton ve ünlülerindeki uzunluklarıyla diğer kelimelerden ayrılan bir özellik taşıdıklarından, kelime yapıları, üzerlerindeki vurgu ve tonu belirginleştirmeye ve ünlülerini uzatmaya uygun seslerden oluşmuştur.

Ünlemler, kelime yapılarındaki ses sayıları bakımından tek kelimeden oluşanlarda, *a, e, o* gibi geniş tek seslilerden başlayarak iki, üç, dört ve beş seslilere kadar uzanabilir: *ah, eh, ey, of, oh, oy, yaa, yoo, aha, hey, vah, yuh, aman, hele, hişt, yahu, yaşı, bravo, haydi, hayır, tövbe, yazık* gibi.

Ünlemleri kelime yapılarına göre de tek kelime hâlinde olanlar, iki kelimeden oluşanlar ya da üç kelime hâlinde olanlar diye sınıflamak mümkündür. Çoğunluğu: *a, abe, aboo, aferin, ah, aha, ayol, be, bravo, bre, çüşş, ee, eh, elbet, eyvah, haydi, hayır, hey, hişt, hoppala, imdat, işte, oha, of, tüh, yazık, yeter, yuh* gibi tek kelime durumundaki ünlemler oluşturmaktadır.

Allah Allah, aman aman, bre more, breh breh, hadi vire, hay hay, hay Allahım, he ya, işte ya, of be, oh be, sakın ha, tövbe tövbe, vay be, yeter be, pisi pisi, kuçu kuçu, mışıl mışıl, pırıl pırıl, patır kütür gibi iki kelimeden ya da birer ikilemeden oluşan ünlemlerde, ünlemin ikinci kelimeleri, birincilerin anlam ya da anlatımını pekiştirici birer öge özelliğindedir. İki kelimeden oluşan ünlemler arasında *Allah aşkına!, sağol!, varol!, gözünü sevdiğim!* gibi kalıplaşmış biçimler ya da birleşik kelime niteliğinde olanlar da vardır.

2.10.6. Nitelik ve Görevleri Bakımından Ünlemler

Bu gruptaki ünlemleri hem nitelikleri hem de dildeki görevleri açısından kendi aralarında iki alt gruba ayırmak mümkündür:

2.10.7. İçe Dönük Ünlemler

Bu gruptaki ünlemler, insanın iç dünyasındaki türlü duygu ve heyecanları dışarı vuran ünlemlerdir. Bunlar, gramerlerin çoğunda “asıl ünlemler” diye adlandırılan gruba oluşturur. Sayıları da oldukça fazladır.

Bir duyguyu, bir heyecanı dile getirmek için birbirinden farklı ünlemler kullanılabildiği gibi, aynı ünlem, birbirinden farklı duygu ve heyecanları da dile getirebilir. Bu gruba giren ünlem türleri, yüklendikleri işlevlere göre kendi içlerinde şöyle bir alt sınıflandırmaya girebilir:

2.10.7.1. “Alay etme, küçümseme” İşlevinde Olan Ünlemler

a, ah, be, eh, ha, hey, vah, oh, ohhoo, puf, vah vah, vay vay, yaa vb.

*Ne mi? Bil bakalım.. ulan sen tam kerestesin **be**.. (101/24)*

*Ulan bütün şehir bu karıya âşık **be**, vay anasını. (102/20)*

***be** (102/10, 102/24, 103/22).*

***Eh**, demedi deme, görüşürüz. (102/32)*

*“Ama şekerim ben olmasam gelir miydin, söylesene? Kaç kez geldin buraya, **ha**?” (105/24-25)*

2.10.7.2. “Beğenme, takdir” İşlevinde Olan Ünlemler

aferin, bravo, bre, eh, ha, hah, hele, hey gidi hey, humm, o, oh, vallahi, ya vb.

Sitare, diyorum, uyku hapı aldığın doğru mu?

***Hah**, işte şimdi üstüne bastın. Evet, aldım ama kendimi öldürmek için değil. Uyumak için. (93/8-10)*

2.10.7.3. “Sevgi, şefkat, sevinç, mutluluk” Bildiren Ünlemler

ah, be, eee, hay, hey, heeehh, oh, oh be, varol, yaşa, yaşasın, yeeh vb.

Var ol, diye bağrışıyor konuklar nazik nazik. (15/29)

Yaşa Çarli, diye bağrışıyor konuklar. (16/25)

2.10.7.4. “Beğenmeme” Bildiren Ünlemler

Hımm, pöh, ya, yazık, yuh vb.

Kendi halini bilse ya, o da yok, koca öküz. (9/25)

2.10.7.5. “Bıkkınlık, usanma, can sıkıntısı, karamsarlık, memnuniyetsizlik” Bildiren Ünlemler

ah, aman, aman be, öf, öf be, uff, uhh, of, a, abe, be, e, hey vb.

Ah, bu deneylerini kendisini anlayabilecek birine aktarabilse ve aynı aldanmayı bir kez de başkaları denemek zorunda kalmasa. (32/33-33/1-2)

Ah, hiç uyumak istemiyorum, diyor Marti. (111/11)

Aman acele edelim. (11/5)

Yuf be, bilmeyen mi var? (102/14)

Şimdi sırası mı be? (103/28)

be (101/26, 102/2).

2.10.7.6. “Hatırlama, hatırlatma, hayret, ihtimal, tahmin, imrenme, merak” Bildiren Ünlemler

aaa, haa, hu, hım, vay be, ay, hay Allah, hele vb.

Ha bak, diye söze atıldı adam, birden aklıma geldi... (38/15)

Haa, anladım, dedi beriki, şu karıyı diyorsun. (102/12)

ha (69/15, 95/14).

2.10.7.7. “Özlem, istek, arzu, ısrar, itiraz” Bildiren Ünlemler

ah, eh, hey gidi, hey gidi hey, keşke, hay Allah, inşallah, of be, aa, yahu vb.

Eh, demedi deme, görüşürüz. (102/32)

*Dostça konuştuğumdan şüpheli yoktur **inşallah**, dedi.* (74/30)

inşallah (119/2).

***Keşke** getirmeseydin, dedi adam, tatlı yiyemiyorum ben.* (34/6-7)

keşke (43/7, 133/21).

2.10.7.8. “Kızgınlık, sitem, öfke, nefret” Bildiren Ünlemler

aa, ayol, hay Allah, ha, hele, hey, lan, ulan, of, tüh, vay, yahu, yeter, yeter be vb.

***Aa** bu kadar fazla, diyor Yavuz.* (26/20)

‘ayol bir gören olsa ne kadar kendine meraklı bir kadın bu diyecek’ diyor... (12/21-22)

***Hay Allah**, diye söylendi adam biraz utanarak, daha da çok öfkelenerek.* (120/5-6)

***Tuh Allah** kahretsin seni.. şu yıldızlara bak be.. yıldızın yakışığı nedir bilsene.* (101/26-27)

***Ulan** ölü müsün, nesin?* (103/15)

ulan (101/24, 102/17, 102/20, 102/24, 102/28).

***Yahu** sizi bir daha hiç göremeyeceğimi sanıyordum, diyor Yavuz, ne alış veriş böyle bu?* (135/27-28)

2.10.7.9. “Şaşkınlık duygusu” Bildiren Ünlemler

aa, aman Allah’ım, hele bak, hiç, hoppala, ne, o, ooo, vay canına, yaa vb.

***Aa**, sen misin?* (72/1)

aa (113/28, 135/18)

Hayret! (57/32)

“Oo, çok ilginç” diyor. (51/32)

oo (16/20, 111/31, 135/24)

Vay canına, uykuya susamışım demek, üç gündür doğru dürüst uyuyamadık ki.. (47/1-2)

Vay canına! (52/16)

Çarli 'yi aldığımdan beri hep hasta.

Yaa? (13/1-2)

2.10.7.10. “Pişmanlık, özür bildirme rica, yalvarma, rahatlatma, sakinleştirme” Bildiren Ünlemler

Allah aşkına, ooo, yahu, haahh, oh, Allahım vb.

N'oluyor Allah aşkına, diye sordum, kimdi bunlar? (84/16)

2.10.7.11. “Karşı çıkma, tehdit” Bildiren Ünlemler

ha, hele, vay, ya vb.

Yalnız sen değil tabii.. hepiniz? Ha.. (95/13-14)

2.10.7.12. “Yönelme, teşvik” Bildiren Ünlemler

e, hadi vire, haydi, yallah vb.

Haydi gidiyoruz. (22/23)

haydi (16/8, 16/19, 127/3)

Haydin içeriye girelim, diye bağılıyor konuklara, Çarli içerde. (15/5-6)

2.10.7.13. “Pekiştirme” İşlevindeki Ünlemler

aha, da, ha, ya, işte, vallahi, billahi gibi az sayıdaki ünlemlerdir:

Benim gibi zamanın uzaklarından gelmiş bir garip sizi şu halinizle görse, vallahi size müslümanlar demezdi. (126/23-25)

Marya kazanacak ya! (41/19)

Ama şimdi verdiğini gördüler ya, yeniden şanslarını deneyecekler. (58/16-17)

Derinlerde bulunan özü büsbütün değiştirmese de gizliyordu ya, bu bile güven veriyordu. (67/28-29)

2.10.8. Dışa Dönük Ünlemler

Bu başlık altındaki ünlemler, insanların iç dünyasındaki duygu ve heyecanları dışa aktaran ünlemler değildir. İnsanın, dış dünyada kendi dışındaki kimselerle hayvanlar ve nesnelerle olan iletişim ilişkisini seslenme (hitap), gösterme, sorma, onaylama, cevap verme yollarıyla ortaya koyan ünlem çeşitleridir.

Bu ünlemlerin bir kısmı ses yapıları bakımından önceki başlık altında verilen ünlemlerden bazılarıyla birleşir. Fakat bunları bu gruba dâhil eden özellikleri cümle ve söz içinde üstlendikleri işlevlerdir.

Bu gruba giren ünlemler aralarındaki işlev farklılıklarına göre şöyle bir alt sınıflama yapılabilir:

2.10.8.1. Seslenme (Hitap) Ünlemleri

Bu gruptaki ünlemler, insanların karşısındaki insanlara seslenmek ya da hayvanları çağırmak veya yönlendirmek için kullanılan ünlem türleridir. Bunların başlıcaları; *a, ay, ey, haydi, hey, ya, yahu, bre, ulan, hû* ünlemleridir. Sadece, konuşma dilindeki ve ağızlardaki bazı şekillerin edebî eserlerde yer almasıyla sayıları ve türleri artmıştır: *abe, bre, more, hadi, hadisene, lan* vb.

Seslenme ünlemleri çoğunlukla, seslenilen, kendine hitap edilen kimselerle beraber kullanılır. Aslında *arkadaş!, Ayşe!, baba!, beyefendi!, Yılmaz!* gibi adlar tek başlarına birer seslenme ünlemi gibi kullanılabilirler. Ancak, adların başına, seslenmeye yarayan bir ünlem getirildiğinde bunlar, adlardaki hitabı daha etkili ve güçlü kılarlar. Seslenme ünlemleri zaman zaman bir haykırma, nâra atma niteliği de yüklenir:

Çarli, Çarli! diye atılıyor onun boynuna. (15/23)

Ey cemaatimüslimin, bu âdemi nasıl bilirsiniz? (10/12)

Ey cemaat-i müslimîn, dedi, bekledi. (124/14)

Ey cemaat-i müslimîn ve gafilîn.. (124/23)

*Zararı yok, dedi yaşlı adam, **hadi** abdestini al.*

Sen aldın mı, diye sordu çocuk.

*Ben aldım, **hadi** geç kalmayalım.. (118/30-32)*

***hadi** (15/33, 16/3, 20/27, 30/7, 34/26, 35/28, 39/16, 39/29, 64/4, 95/31, 104/4, 109/14, 112/25, 117/21).*

***Haydi**, Çarli n'olursun kırma beni. (16/8)*

***haydi** (16/19, 22/23, 127/3).*

***Hey** Çarli, diye sesleniyor, sen bir bardak bile yıkayamıyorsun. (20/4-5)*

***Marya!** diye seslendim. (113/31)*

***Selamünaleyküm** gardaş*

***Ve aleykümüsselam** gurban (8/16-17)*

***Sitare!** diye gürliyor Çarli'nin sesi dışardan. (13/12)*

***Sitare!** (7/26, 9/17, 12/27, 20/32, 81/14, 93/31), **Marya!** (28/3), **tanrım!** (80/15-16), **İnsanlar!** (124/5), **Kardeşlerim!** (126/13), **Kardeşler!** (126/26-27), **Merhaba!** (132/33), **Yavuz!** (135/22).*

Fiillerin emir biçimleri de ünlem olarak kullanıldığında bir seslenme ünlemi görevi görür:

***Dur!** diyorum. (58/1)*

2.10.8.2. Gösterme Ünlemleri

Gösterme ünlemleri bir kimseyi, bir şeyi, bir yeri ya da düşünceyi işaret ederek belirtmek için kullanılan ünlemlerdir:

İşte işte.. bak.. kaçıyorsun.. (94/8)

***işte** (18/3, 37/29, 37/32, 61/3, 82/19, 85/22, 88/13, 93/24, 107/2).*

Hah, işte şimdi üstüne bastın. (93/9)

2.10.8.3. Sorma Ünlemleri

Bu ünlemler, karşılıklı konuşmalarda soru sorma anlatımı taşıyan ünlemlerdir. Sayıları fazla değildir. *Acaba, acep* gibi şekiller haricinde konuşma dilinde *acaba?*, *e?*, *eee?*, *ha?*, *hani?*, *he?*, *hı?*, *hu?*, *yaa?*, *yoğsam?*, *yoksa?* şekilleri daha yaygındır.

Yaşlı adam acaba bebeğin sesine mi uyandı? Yoksa hiç uyumamış mıydı? (117/8-9)

acaba (31/10, 31/11, 45/27, 47/26, 56/30, 61/15, 62/7, 62/12, 69/31, 127/33).

Kaç kez geldin buraya, ha? (105/25)

Siz buraya, camiye namaz kılmaya geldiğinize göre İslâm'a uyan insanlarsınız? Fakat hani İslâmınız? (125/26-28)

Söz çok, ama sözlerle oyalanacak vakit yok. Hani amelleriniz? (126/22-23)

Çarli'yi aldığımdan beri hep hasta.

Yaa?

Evet. (13/1-3)

Şiir mi okuyacaksın yoksa? (102/7)

yoksa (32/16, 52/18, 117/8, 124/33, 130/11).

2.10.8.4. “Cevap verme, onaylama, kabullenme, olumsuzluk, red, inkâr, gizleme” Bildiren Ünlemler

Bazı kelimeler doğrudan ünlem olarak kullanılır. Ancak kimi kelimeler ise başlangıçta farklı bir kelime türüne aitken, zamanla kazandıkları özel kullanım biçimleri veya kalıplaşmaları sayesinde ünlem niteliği kazanmışlardır. Başlıcaları; *elbet, elbette, evet, öyle, peki, pekâla, tabii ya; aa, hah, hayır, hiç, yo, yok, yook* vb.

Elbet, diyor Sitare, elbet evliyim, ama sen öyle görmüyorsun.. öyle görsen Yavuzu kapmaya kalkar mıydın? (109/29-30)

elbet (34/14).

Mektup yazmak için gelmiştim, diyorum.

Buraya? Mektup yazmaya?

Elbette. (28/10-12)

elbette (14/8-9).

Sitare 'yle mi, diye sordu şaşkınlıkla.

Evet, ne var?

Hiç, dedi bir şey gizlediğini belli eden bir sesle. (72/15-17)

evet (13/3, 25/20, 28/17, 28/19, 28/24, 31/19, 35/27, 36/19, 38/29, 41/7, 41/32, 45/33, 52/32, 55/19, 69/12, 73/3, 74/29, 75/9, 75/23, 76/23, 77/28, 78/16, 80/7, 81/2, 82/1, 82/4, 83/10, 92/2, 93/9, 96/27, 98/27, 106/4, 107/15, 113/11, 113/15, 114/21, 119/30, 127/24, 127/24, 127/32, 130/17, 135/10).

*Sen de onlar gibisin, diyor bana, herkes gibisin.. madem **öyle, peki, deli rolü** yapacağım hepinize.* (93/26-27)

öyle (8/21, 8/23, 54/26, 59/30, 77/16, 82/4, 91/4).

peki (13/4, 56/16, 77/26, 88/1).

Mektubu bitirebilir miyim, diye sordum.

Tabii, dedi, devam et. (30/1-2)

tabii (63/23, 103/26, 106/20, 111/14, 111/19, 135/31).

Kavga mı edeceksin benimle?

Hayır, bir durumu ortaya koymak istiyorum. (87/18-19)

hayır (7/30, 36/24, 37/3, 44/1, 44/20, 47/7, 48/8, 50/5, 50/22, 54/27, 55/22, 79/8, 79/26, 81/9, 81/17, 81/31, 85/4, 88/27, 92/22, 93/17, 103/14, 112/3, 112/18, 112/21, 114/8, 114/13, 115/14, 115/18, 115/27, 124/1, 132/27).

Efendim dede, dedi çocuk.

Hiç, dedi yaşlı adam, bereket yok diyorlardı da.. şimdi görüyorum sebebini.
(120/28-30)

Girmeyelim, dedi Sitare'nin kocası, rahatsız ediyoruz.

Ne münasebet, buyrun, girin içeri, sevindirdiniz beni. (8/5-6)

Biraz kıpırdandım oturduğum yerde.

Yok yok, dedi Sitare, kendini savunmaya kalkışma. (60/8-9)

Çok bekledin mi, diye soruyor.

Yoo, hayır, oturuyordum. (133/12-13)

2.10.9. Ünlem Gibi Kullanılan Kelimeler

Aslında ünlem olmayan ad, sıfat, zarf gibi kelimelerin ve çekimli fiillerin de konuşan veya yazarların kendi üslûp özelliklerine veya dildeki kelimelere dâhil etmek istedikleri duygusal anlam inceliklerine göre, yer yer birer ünlem gibi kullanılır. Bunların ünlem oldukları konuşmada vurgunun şiddetlenmesi ve tonun ona göre ayarlanması, yazıda da birer ünlem işaretinin konması ile kendini açıkça gösterir:

*Şehrin bir yerinde birileri ölüyor, **ne korkunç!*** (9/26)

Şeyler! Nesneler! (11/14)

*Akşama doğru iniyoruz otele. Paketlerimiz, çantalarımız hep birlikte kalacağımız daireye taşıyor, daireye girer girmez gözlerimiz kamaşıyor, **bu ne lüks!*** (26/1-3)

*Şehir oralara kadar uzansın, akıl alacak şey değildi **bu!*** (32/20-21)

*“Gâvurun kurşunu bana **işlemez!**”* (33/23)

*Daha çok şöyle bir güdüyle yapıyorum bunu: hayatta bulunduğumu **ispat!*** (79/30-32)

*Şehir hızla büyümeye başladığından, herkesin uzak bir mahallede bir akrabası, bir işi **çıkıveriyordu!*** (98/16-18)

*Cübbeli, sarıklı bir genç adam.. **hoca!** (122/19-20)*

*İmam “Safları **düzeltilim!**” diye uyardı cemaati. (123/3)*

***Zavallı Sitare!** diye mırıldanıyorum elimde olmadan. (134/22)*

3. SONUÇLAR

Kelime türleriyle ilgili farklı araştırmacıların kitapları incelenerek kelime türlerini nasıl sınıflandırdıkları hakkında bilgiler verilmiştir. İncelenen kaynaklardan yola çıkarak kelime türlerinin üç ve sekiz gruba ayrıldığını görebiliriz. Çoğu araştırmacının kelime türlerini; isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç, ünlem şeklinde sekiz gruba ayırırken Muharrem Ergin; isimler, fiiller, edatlar şeklinde üç gruba ayırmıştır. İsimler grubunda; isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar. Fiiller grubunda; fiiller. Edatlar grubunda; ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları şeklinde sınıflandırmıştır. Ayrıca Tahsin Banguoğlu edatlar için takı sözcüğünü, bağlaçlar içinse bağlam sözcüğünü kullanmıştır.

Kelime türlerinin incelenmesi için Rasim Özdenören'in Gül Yetiştiren Adam adlı romanı kaynak olarak seçilmiştir. Kelime türlerini açıklarken başvurduğum ana kaynak ise Zeynep Korkmaz'ın Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi adlı kitaptır. Bu kitaptan hareketle her kelime türü ayrıntılı bir şekilde açıklanarak romandaki kelime türleriyle sayfa ve satır numaraları gösterilerek örneklendirilmiştir. Buna göre aşağıda kitapta geçen kelime türlerinin sayılarını belirtmeyi uygun gördüm;

ADLAR: 6701

- Somut adlar: 465
- Soyut adlar: 253
- Özel adlar: 422
- Cins adları (tür adları): 589
- Oluş ve kılış (hareket) adları: 60
- Basit (yalın) adlar: 448
- Türemiş adlar: 185
- Kalıplaşmış adlar: 50
- Birleşik adlar: 34
- Renk adı: 17

- Adlarda küçültme: 10
- Adlarda sayı: 7
- +lar çokluk eki: 179
- İyelik eki: 215
- İlgi eki: 747
- Belirtili isim tamlaması: 726
- Belirtisiz isim tamlaması: 242
- Zincirleme isim tamlaması: 8
- Yükleme durum eki: 740
- Yönelme durum eki: 520
- Bulunma durum eki: 285
- Çıkma durum eki: 250
- Vasıta durum eki: 40
- Eşitlik durum eki: 10
- Adlarda soru: 69

SIFATLAR: 1232

- Nitelik sıfatları: 332
- İşaret sıfatları: 212
- Sayı sıfatları: 103
- Soru sıfatları: 26
- Belirsizlik sıfatları: 559

ZAMİRLER: 2163

- Şahıs zamirleri: 878
- Dönüşlülük zamirleri: 168
- İşaret zamirleri: 369
- Aitlik zamirleri: 28
- Belirsizlik zamirleri: 572
- Soru zamirleri: 131
- Bağlama zamirleri: 17

ZARFLAR: 2275

- Zaman zarfları: 716
- Yer ve yön zarfları: 124
- Nitelik bildirme zarfları: 295
- Durum bildirme zarfları: 707
- Azlık-çokluk (miktar) zarfları: 308
- Soru zarfları: 125

FİİLLER: 9582

- Geçişli fiiller: 1025
- Geçişsiz fiiller: 765
- Etken çatı: 1504
- Edilgen çatı: 123
- Meçhul çatı (öznesiz çatı): 7

- DönüŖlü çatı: 139
- İŖteŖ çatı: 8
- Ettirgen çatı: 68
- Görülen gemiŖ zaman: 1050
- Duyulan gemiŖ zaman: 117
- Ŗimdiki zaman: 1267
- Gelecek zaman: 90
- GeniŖ zaman: 305
- İstek kipi: 93
- Emir kipi: 165/
- Dilek-Ŗart kipi: 72
- Gereklilik kipi: 15
- Ek-fiilin geniŖ zaman (Ŗimdiki zaman) kipi: 280
- Ek-fiilin görülen gemiŖ zaman kipi: 206
- Ek-fiilin duyulan gemiŖ zaman kipi: 27
- Ek-fiilin Ŗart kipi: 100
- Duyulan gemiŖ zaman kipinin hikâyesi: 169
- Ŗimdiki zaman kipinin hikâyesi: 238
- Gelecek zaman kipinin hikâyesi: 17
- GeniŖ zaman kipinin hikâyesi: 98
- Ŗart kipinin hikâyesi: 7

- İstek kipinin hikâyesi: 3
- Gereklilik kipinin hikâyesi: 7
- Şimdiki zaman kipinin rivayeti: 10
- Gelecek zaman kipinin rivayeti: 13
- Geniş zaman kipinin rivayeti: 2
- Görülen geçmiş zaman kipinin şartı: 4
- Duyulan geçmiş zaman kipinin şartı: 3
- Şimdiki zaman kipinin şartı: 6
- Gelecek zaman kipinin şartı: 3
- Geniş zaman kipinin şartı: 54
- Gereklilik kipinin şartı: 1
- Esas anlamını korumuş veya işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller:

710

- Anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller: 365
- Ad-fiiller: 530
- Sıfat-fiiller: 865
- Zarf-fiiller: 830

EDATLAR: 815

BAĞLAÇLAR: 1134

ÜNLEMLER: 254

Roman karakterler üzerinden anlatıldığı için romanda isimlerin ve zamirlerin fazlalığı, yazarın vurgulama isteğinin belirtisidir. Olayda hareketliliği göstermektense, bunu kahramanların iç dünyasındaki geçişlerle yapmaktadır. Bundan

dolayı roman kahraman temellidir.

Ayrıca niteleme sıfatlarının fazla olması anlatımın canlı olmasını da sağladığı için romanın gidişatını hareketlendirmede büyük rol oynamıştır.

Davranışın, eylemin aktarılmasında ilk öge fiildir. Bu anlatımı, akışı oluşturan temel yapı ise isimdir. Bundan dolayı fiillerden sonra en çok kullanılan unsur adlar olmuştur.

Sonuç olarak; romanın kelime türleri açısından incelenmesi dilin zenginliğinin belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Yazarın Türk dilini kullanmadaki yeterliliği, Doğu ve Batı kültürleri ile ilgili bilgi birikimi onun eserlerine de yansımıştır. Yine yazarın dil kullanımına dair tespitlerin yapılmasını mümkün kılan ve kolaylaştıran bu tür çalışmalar dil ve edebiyat çalışmalarının ilerlemesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. (2020). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Abdullah Efendinin Rüyaları" Hikâyesinde Söz Dizimi. Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 9/22, s.169-180.
- Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü*. Erişim 6/Eylül 2025. <https://www.etimolojiturkce.com/>
- Nişanyan Sözlük*. Erişim 6/Eylül 2025. <https://www.nisanyansozluk.com/>
- TDK(Türk Dil Kurumu)*. Erişim 10/Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TEİS(Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü)*. Erişim 12/Nisan 2025. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozdenoren-rasim>
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. Baha Matbaası.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Erol, K, Erol, E.E. (2017). Rasim özdenören'in gül yetiştiren adam'ında kültürel yabancılaşmaya karşı geleneksel tepki. *Türkiyat Mecmuası*, 27(2), 119-134.
- Eryarsoy, M.N. (2008). *Rasim özdenören -hayatı, sanatı, eserleri-*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Gencan, T.N. (1974). *Dilbilgisi*. Kanaat Yayınları.
- Gül, M. (2008). *Türkiye türkçesinde sözcük türlerinin sınıflandırılması*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.
- Karakaya, S. (2023). *Rasim özdenören'in gül yetiştiren adam adlı eserinde söz varlığı üzerine bir inceleme* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.
- Koç, N. (1990). *Yeni Dilbilgisi*. İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdemir, G.A. (2017). *Rasim özdenören'in denemeleri ve denemeciliği* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırşehir.
- Özdenören, R. (2020). *gül yetiştiren adam*. İz Yayınları.
- Özdenören, R. (2011). *Yazı, İmge, Gerçeklik*. İz Yayınları
- Tellioğlu, E. (2014). *Mustafa kutlu'nun yokuşa akan sular, beyhude ömrüm, tahir sami bey'in özel hayatı adlı hikâyelerinde kelime türlerini incelenmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Türk, O. (2021). "Hamzaneme'nin 72. Cildinde Yer Alan Arkaik Kelimeler". *Hikmet-*

- Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 7/15 s. 135-148.
- Türk, O. (2016). Türkçe Öğretmenlerinin Konuşma İlgileri Ve Sınıf İçinde Kullandıkları Konuşma Dili Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Studies - Language*, 12/6, p. 783-798.
- Türk, O. (2023). Yunus Emre'nin "Risâletü'n-Nushiyye" adlı eserinde birleşik fiiller ve dizilimleri üzerine. *Turkish Studies - Language*, 18(3), 2023-2041. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.72012>
- Türk, O.; Keşküş, E. (2022). "Ahmedi Dâî'nin Çengnâme Adlı Eserinde Birleşik Fiiller". *Edebî Eleştiri Dergisi*, 6(1), s. 187-205 DOI: 10.31465/eeder.1054536.
- Türk, O.; Koç, F. (2022). "Manzûme-i Ferâ'iz" de Geçen Birleşik Fiillerin Yapı Analizi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31): s. 77-90.
- Ünal, E. (2019). *Rasim özdenören'in gül yetiştiren adam romanında ve hikâyelerinde modernizm* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ordu.
- Yersüren, N. (2009). *Türk dil bilgisinde kelime türleri (ad ve ad soylu kelimeler)* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.
- Yılmaz, Ö. (2008). *Kelime türleri ile ilgili yaklaşımlar(akademik eserler-üniversite hazırlık kitapları)* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.
- Yüce, Y. (2024). *Rasim özdenören'in anlatılarında söz varlığı -fiil-* (Yayımlanmış doktora tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Bolu.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim Soyisim : FERİDE BURCU ULUDAĞ
Doğum Tarihi : 1998-08-01
Doğum Yeri : ŞANLIURFA
Telefon : 0500 000 00 00
E-Posta : burcuferidee@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	Bölüm	Baş. Yılı	Bit. Yılı
Harran Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	2022	2025
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	2017	2021